

CLARA MAREŞ, CONSTANTIN VASILESCU
(coordonatori)

NESUPUNERE ŞI CONTESTARE ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ

Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc

Volumul X, 2015

Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc
Bucureşti, Str. Alecu Russo nr. 13-19, sector 2;
Tel.: 0213167565/0213167557; Fax: 0213167552
e-mail: office@iiccmer.ro
www.iiccmer.ro

Pe copertă: ilustraţie de Letiţia Emanuele Blum

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

INSTITUTUL DE INVESTIGARE A CRIMELOR COMUNISMULUI
ŞI MEMORIA EXILULUI ROMÂNESC

Nesupunere și contestare în România comunistă / Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc. – Iaşi: Polirom, 2015

ISSN 2344-6285

Printed in ROMANIA

Cuprins

Prezentarea autorilor 5

Cuvânt-înainte 11

Partea I

Revoltele ţărăneşti din judeţul Bihor în vara anului 1949 (*Carmen-Elena Potra*) ... 19

Părintele Gherasim Iscu (1912-1951) – ultimul stareţ al Tismanei, martirul atipic întru Hristos (*Sorin Grigore Vulcănescu*) 43

Rezistenţă, contestare, nesupunere. Cazul lui Vlad Drăgoescu, un „piteştean” uitat (*Vlad Mitric-Ciupe*) 67

La limita răbdării şi dincolo de ea. Grupul Ninei Dombrovschi şi „atentatul” de la magazinul „Textila” (*Constantin Vasilescu*) 83

Spre adevărata libertate. Grupul Mihai Roth şi deturnarea vasului „Cernavodă” (*Lucian Florin Vasile*) 121

Partea a II-a

Răzvrătire în parohia Titan : povestea preotului Costică Maftei (*Mariana-Alina Urs*) 155

GRUP CANAL ’77 : între revendicarea drepturilor şi „parazitism social” (*Flori Bălănescu*) 183

Forme de opoziţie politică în anii ’80 : scrisori, inscripţii şi manifeste anti-ceauşiste (*Mihai Floroiu*) 207

Formele de manifestare a nemulţumirii populaţiei din judeţul Alba în anii ’80 (*Liviu Pleşa*) 235

Partea a III-a

Reacţii la cenzura comunistă (*Liliana Corobca*)..287

Acţiuni de protest ale ţărilor socialiste împotriva planului de sistematizare rurală din România (1988-1989). Tensiuni între Ungaria şi România (*Nicoleta Şerban*) 309

Rebeli cu o cauză : elemente ale contraculturii americane în literatura generaţiei optzeciste (*Adrian Matus*) 337

Istoria văzută prin Google : memoria gulagului pe internet (*Tudor Mihăescu*)....363

RECENZII

Igor Caşu, *Duşmanul de clasă (Represiuni politice, violenţă şi rezistenţă în R[A]SS Moldovenească, 1924-1956)* (*Liliana Corobca*) 375

Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele* (vol. I-III) (*Lavinia Teodora Sabou*) 379

Marius Turda, *Eugenism şi modernitate. Naţiune, rasă şi biopolitică în Europa (1870-1950)* (*Ionuţ-Marian Filipescu*).......................................387

Simona Preda, *Patrie Română, ţară de eroi !* (*Mihaela Toader*) 393

Prezentarea autorilor

Flori BĂLĂNESCU (n. 1969) este cercetător ştiinţific III la Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului (INST). Domenii de interes : istoria recentă, memorialistica de detenţie, Mişcarea pentru drepturile omului, reeducarea, sistemul concentraţionar, recurenţele mentalităţii comunizate în postcomunism. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : *România 1945-1989. Enciclopedia regimului comunist. Represiunea*, vol. I-II, A-E, F-O (în colab., 2011-2012), *Colocviile Ion D. Sîrbu. Craiova, 11-12 octombrie 2013* (în colab., 2014), *Un caz de încălcare a drepturilor omului în România. GRUP CANAL '77* (în curs de apariţie), *PAUL GOMA 80. Memorie şi istorie a cotidianului* (în curs de apariţie). De asemenea, a îngrijit volumele Paul Goma, *Culoarea curcubeului '77 (Cutremurul oamenilor)* (2015) şi Paul Goma, *Cod „Bărbosul"* (2015).

Liliana COROBCA (n. 1975) este expert I la Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc (IICCMER), doctor în Litere la Universitatea din Bucureşti. Domenii de interes : memoria exilului, cenzura şi mecanismele ei, literatura în perioada comunistă. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : *Epurarea cărţilor în România. Documente (1944-1964)* (2010), *Controlul cărţii. Cenzura literaturii în regimul comunist din România* (Polirom, 2014), *Instituţia cenzurii comuniste în România, 1949-1977* (vol. I-II, 2014).

Ionuţ-Marian FILIPESCU (n. 1991) este absolvent al Facultăţii de Litere, Istorie şi Teologie, secţia Istorie, din cadrul Universităţii de Vest din Timişoara, absolvent al programului de master „Istorie şi civilizaţie – Istorie contemporană" al Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti, doctorand la aceeaşi facultate. Domenii de interes : istoria învăţământului în România comunistă, nomenclatura regimului comunist, eugenismul european în secolul XX, viaţa cotidiană în comunism, procesul destalinizării, mecanisme ale propagandei comuniste. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : „Marea Foamete din Ucraina (1932-1933) – genocid împotriva propriului popor", în Anamaria Macavei, Roxana Dorina Pop (coord.), *Imaginea în istorie : tipologii în societatea de ieri şi de azi* (2014), „Atitudinea României faţă de Revoluţia din Ungaria (1956)", în Anamaria Macavei, Roxana Dorina Pop (coord.), *Consemnări despre trecut : Societate şi imagine de-a lungul timpului* (2015), „Petre Borilă – o biografie" (*Arhivele totalitarismului*, nr. 3-4/2015).

Mihai FLOROIU (n. 1992) este absolvent al Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii din Bucureşti, în prezent masterand al programului „Istoria comunismului în România" la

aceeaşi universitate. Domenii de interes : represiune şi control social, presa şi cenzura comunistă, starea de spirit în România anilor ’80.

Clara MAREŞ (n. 1977) este absolventă a Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii din Bucureşti şi a masteratului de Relaţii Internaţionale la Centrul de Studii Euro-Atlantice al Universităţii din Bucureşti. Domenii de interes : metodele folosite de Securitate pentru supunerea şi controlul societăţii româneşti, formele de teroare utilizate de regimul comunist în anii ’80, intelectualii şi regimul comunist : participare şi rezistenţă. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : *Membrii CC al PCR. Dicţionar* (în colab., 2004), *Nicu Steinhardt în dosarele Securităţii 1959-1989* (2005), *Dicţionarul penitenciarelor din România comunistă (1945-1967)* (în colab., Polirom, 2008), *Zidul de sticlă. Ion D. Sîrbu în arhivele Securităţii* (2011, lucrare premiată de revista *Observator cultural* la categoria „Eseu/Memorialistică/Publicistică”).

Adrian MATUS (n. 1991) a absolvit masteratul de Istoria Imaginilor, Istoria Ideilor al Facultăţii de Litere din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca, iar în prezent urmează un masterat în istorie contemporană la Université Sorbonne Paris IV. Domenii de interes : literatură americană contemporană, mişcările contraculturale din Europa de Est şi literatură comparată. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : „Tolkien – scriitor creştin” (*Steaua*, nr. 9/2011), „Contextul social şi istoric al contraculturii americane” (*Vatra*, nr. 10-11/2013), „Anna Frank a Transilvaniei” (*Steaua*, nr. 7-8/2014).

Tudor MIHĂESCU (n. 1990) este cercetător la Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc (IICCMER), absolvent al Facultăţilor de Comunicare şi Relaţii Publice din cadrul Şcolii Naţionale de Studii Politice şi Administrative (SNSPA) din Bucureşti. În prezent urmează un master în antropologie la Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială, Universitatea din Bucureşti. Domenii de interes : memoria comunismului pe Internet, proiecte de muzealizare a trecutului recent, cultura cosmonauticii în societăţile socialiste, viaţă cotidiană în comunism. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : „Materializând rudenia sau înrudirea cu lucrurile : reprezentări ale rudeniei prin obiecte şi fotografii la studenţii din provincie”, în Laura Mesina (coord.), *Bucharest Student Letters Colloquia* (vol. I, 2015).

Vlad MITRIC-CIUPE (n. 1981) este doctor în arhitectură al Universităţii de Arhitectură şi Urbanism „Ion Mincu” din Bucureşti, asistent universitar la Facultatea de Arhitectură a Universităţii „Spiru Haret” din Bucureşti. Domenii de interes : arhitectura memoriei, cercetarea siturilor de suferinţă – închisori şi lagăre din prima parte a regimului comunist din România, muzeele şi memorialele dedicate Holocaustului, destinul arhitecţilor români în timpul comunismului. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : *Arhitecţii români şi detenţia politică 1944-1964. Între destin concentraţionar şi vocaţie profesională* (2013), „Nicolae Rădulescu, arhitectul «bandit»”, în Florin S. Soare (coord.), *Politică şi societate în epoca Ceauşescu* (Polirom, 2013), „Stalinizare şi destalinizare în arhitectura românească. Odiseea unui arhitect întemniţat politic”, în Cosmin Budeancă, Florentin

Olteanu (coord.), *Stalinizare şi destalinizare. Evoluţii instituţionale şi impact social* (Polirom, 2014).

Liviu PLEŞA (n. 1973) este absolvent al Facultăţii de Istorie a Universităţii „1 Decembrie 1918" din Alba Iulia. Din 2000 este consilier la Serviciul Cercetare din cadrul Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (CNSAS). Domenii de interes : organizarea, politica de cadre şi metodele de acţiune ale Securităţii, mişcarea de rezistenţă armată anti-comunistă, istoriografia din perioada comunistă. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : *Membrii CC al PCR. Dicţionar* (în colab., 2004), *Dosarul Ana Pauker* (2 vol., 2006), *Securitatea. Structuri/cadre, obiective şi metode* (2 vol., 2006), *O istorie a comunismului din România. Manual pentru liceu* (în colab., Polirom, 2008).

Carmen-Elena POTRA (n. 1977) este absolventă a Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii din Bucureşti şi a masterului „Studii de securitate" la Facultatea de Sociologie şi Asistenţă Socială, Universitatea din Bucureşti, cercetător ştiinţific şi doctorand în anul III al Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii din Bucureşti. Domenii de interes : represiunea comunistă, mişcări sociale, rezistenţa clerului, figuri reprezentative ale rezistenţei individuale în timpul comunismului. Lucrări în curs de publicare : „Biserica Greco-Catolică în anul 1948" (*Caietele Institutului Catolic*) şi „Arhidieceza Romano-Catolică de Bucureşti în perioada comunistă. Mons. Traian Stanislau Iovanelli" (*Caietele CNSAS*).

Lavinia Teodora SABOU (n. 1991) este absolventă a Facultăţii de Litere din cadrul Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca şi a masterului „Studii literare româneşti" al aceleiaşi universităţi. În prezent este doctorandă a Şcolii Doctorale de Studii Literare şi Lingvistice din Cluj. A fost bursieră a Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc în anii 2014 şi 2015. Domenii de interes : literatura spaţiului concentraţionar comunist şi reprezentările spaţiale ale memoriei. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : volumul de proză *Momente de dincolo de timp* (2009) şi proza scurtă inclusă în *Zbor 3. Antologie de versuri şi proză* (Caiete Silvane, 2011) şi *Săgetătorul : antologia Cenaclului Naţional* Săgetătorul*, Uniunea Scriitorilor din România* (2010)

Nicoleta ŞERBAN (n. 1985) este absolventă a Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti, expert 1A în cadrul compartimentului „Exilul românesc" din cadrul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc (IICCMER). Din aprilie 2014 este doctor în Istorie al Universităţii din Bucureşti, Facultatea de Istorie, în co-tutelă cu École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris (EHESS). Domenii de interes : istoria României în secolul XX, propaganda în perioada comunistă, politici publice, mituri comuniste, exilul românesc din perioada 1940-1989. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : „Monumentul dedicat regelui Carol I al României, un destin controversat" (*Monumentul*, XII, 2013), „Monumentul dedicat lui Eugeniu Carada din Bucureşti, fondator al Băncii Naţionale a României"(*Buletinul Monumentelor Istorice*, 2013).

Mihaela TOADER (n. 1971) este doctor în Ştiinţe Politice, absolventă a Facultăţii de Istorie din cadrul Universităţii din Bucureşti şi a masterului „Relaţii internaţionale şi integrare

europeană. Analiză de conflict. Negocieri diplomatice" din cadrul Şcolii Naţionale de Studii Politice şi Administrative (SNSPA) din Bucureşti, cercetător la Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc. Domeniu de interes : exilul românesc postbelic. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : *Sursele Securităţii informează* (în colab., 2008). Este coordonatoare a mai multor proiecte culturale în cadrul IICCMER sau în colaborare cu Institutul Cultural Român, Ministerul Afacerilor Externe, Departamentul Politici pentru Relaţia cu Românii de Pretutindeni, şi Biblioteca Română din Freiburg.

Mariana-Alina URS (n. 1988) este absolventă a Facultăţii de Istorie şi a masterului „Istoria şi practica relaţiilor internaţionale" din cadrul Universităţii din Bucureşti, precum şi a masterului în Studii Ruse şi Est-Europene al Universităţii Oxford, St. Antony's College. Este membru fondator şi cercetător al Centrului de Studii în Istorie Contemporană din Bucureşti. Domenii de interes : istoria represiunii în România comunistă şi Uniunea Sovietică, problematica drepturilor omului, relaţiile stat-biserică în spaţiul est-european (secolul XX). Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : „Un pas spre comunizare : eliminarea educaţiei religioase din şcolile publice", în Cosmin Budeancă, Florentin Olteanu (coord.), *Stalinizare şi destalinizare. Evoluţii instituţionale şi impact social* (Polirom, 2014), „Vedere de pe Tamisa : persecuţiile împotriva clericilor ortodocşi în România anilor '70-'80 reflectate în Arhiva Institutului Keston", în Cosmin Budeancă (coord.), *Identităţi sociale, culturale, etnice şi religioase în comunism* (în curs de apariţie).

Lucian Florin VASILE (n. 1989) este absolvent al Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti, şi al masterului „Istorie şi civilizaţie, istoria ideilor şi mentalităţilor" din cadrul aceleiaşi universităţi, expert la Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc (IICCMER). A beneficiat de o bursă de mobilitate Erasmus la Universitatea din Varşovia (2012), având ca subiect de studiu istoria modernă şi contemporană a Poloniei. A fost cercetător (ianuarie-septembrie 2014), iar din septembrie 2014 este cercetător asociat în cadrul Centrului de Studii în Istorie Contemporană din Bucureşti şi în cadrul Fundaţiei „Sfinţii Închisorilor" din Piteşti. Domenii de interes : represiune în România comunistă, urbanism şi sistematizare, istoria ideilor şi mentalităţilor, istorie urbană, istoria oraşului Ploieşti. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : *Oraşul sacrificat. Al Doilea Război Mondial la Ploieşti* (2014).

Constantin VASILESCU (n. 1982) este absolvent al Facultăţii de Istorie, Universitatea din Bucureşti, şi al masterului „România în secolul XX" din cadrul aceleiaşi instituţii, cercetător la Institutul de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc (IICCMER). Este membru fondator şi cercetător al Centrului de Studii în Istorie Contemporană din Bucureşti. Domenii de interes : rezistenţa anti-comunistă şi universul concentraţionar comunist. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : *Experienţe carcerale în România comunistă* (coautor, vol. I-VI, Polirom, 2007-2012), *Rezistenţa armată. O istorie în imagini* (editor, 2013).

Sorin Grigore VULCĂNESCU (n. 1988) este doctorand la Facultatea de Teologie Ortodoxă „Justinian Patriarhul", Universitatea din Bucureşti, absolvent al masterului „Doctrină şi

cultură creştină” din cadrul aceleiaşi facultăţi, colaborator al Centrului de Studii în Istorie Contemporană din Bucureşti. Domenii de interes : societatea în România interbelică, BOR şi elitele intelectuale în perioada interbelică şi în perioada comunistă, societăţile utopice, bioetica. Dintre ultimele lucrări publicate, menţionăm : „Spiritualitate şi naţionalism în viziunea «tinerei generaţii» a lui Mircea Vulcănescu (1904-1952)” (*Angvstia*, 2012), „Holocaust şi Gulag din punctul de vedere al grupurilor vizate” (Sesiunea Naţională de Comunicări, Facultatea Ştiinţe Politice, Universitatea din Bucureşti, 2014), „70 de ani de la deportarea etnicilor germani din România în URSS” (Sesiunea Naţională de Comunicări, Facultatea de Istorie şi Filosofie, Universitatea „Babeş-Bolyai”, 2015).

Cuvânt-înainte

Cel de-al zecelea număr al Anuarului Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului şi Memoria Exilului Românesc îşi propune să evidenţieze actele de contestare directă a regimului comunist, încercând să reveleze fapte şi situaţii mai puţin cunoscute bibliografiei recente. Între prezentările detaliate şi documentate ale cazurilor ilustre de opozanţi, precum Paul Goma, Vasile Paraschiv, părintele Gheorghe Calciu-Dumitreasa, Doina Cornea, sau lucrările generale dedicate unor mişcări mai ample, ca rezistenţa din munţi, greva minerilor din Valea Jiului, Sindicatul Oamenilor Liberi sau greva muncitorilor de la Braşov, cu ajutorul colaboratorilor noştri, am descoperit numeroşi români care au luptat împotriva comunismului, uneori până la jertfa supremă.

Documentele epocii, cel puţin pentru perioada incipientă a regimului totalitar, ilustrează un anti-comunism generalizat, explicit şi manifest pentru întreaga societate. În ceea ce priveşte perioada finală a regimului, lipsa de compatibilitate a societăţii cu proiectul comunist a rămas aceeaşi, însă reacţiile contestatare sunt insuficient cunoscute.

Ca atare, structura volumului nu este întâmplătoare, fiind aleasă în concordanţă cu premisele editorilor, cu provocările istoriografice enunţate, dar şi în ideea conturării unei perspective comparative între cele două intervale majore ale comunismului românesc. Astfel, o primă parte adună acte concrete de contestare a regimului politic din intervalul 1948-1965 (epoca Dej), iar cea de-a doua manifestări anti-comuniste din perioada 1965-1989 (epoca Ceauşescu). O a treia parte este dedicată analizei unor politici propuse de regim şi reacţiilor stârnite de acestea în societate.

Sfârşitul anilor ’40 a coincis cu proclamarea Republicii Populare Române şi cu debutul implementării maximale a politicilor comuniste. În aceeaşi măsură, primii ani ai regimului au adus şi un val de proteste, multe dintre ele sancţionate deosebit de violent. După măsura populistă şi declarativă a reformei agrare din 1945, în 1949 a debutat în forţă colectivizarea agriculturii, după model sovietic. Fără a se coagula într-un „război ţărănesc” autohton, reacţia oamenilor a fost – deşi neuniformă – spontană şi disperată. Astfel, se va putea vedea cum oameni simpli au devenit rebeli, luptând cu arma în mână şi murind în confruntări armate cu trupele regimului, aşa cum a fost cazul ţăranilor din judeţul Bihor, caz prezentat de Carmen-Elena Potra. Dincolo de excelenta contextualizare, drama ţăranilor care nu au conceput să renunţe la recolte are argumentul luptei pentru supravieţuire, evidenţiind brutalitatea cu care regimul înţelegea să realizeze colectivizarea.

Concomitent, în cadrul mai larg al comunizării accelerate, rezistenţa armată a reprezentat una dintre cele mai radicale forme de opoziţie, înglobând elemente socio-politice dintre cele mai diverse. Studiile lui Sorin Grigore Vulcănescu şi Vlad Mitric-Ciupe sunt o bună ilustrare a acestei realităţi, fiind centrate pe implicarea în rezistenţă a unui monah (Gherasim Iscu), respectiv a unui student (Vlad Drăgoescu), ambii incluşi în grupul de

rezistenţă condus de generalul Iancu Carlaonţ. Părintele Iscu, pătruns de misiunea sa creştină, traversează senin cumplitele încercări ale anchetei, procesului şi detenţiei, plătind preţul suprem pentru simpla promisiune de a găzdui partizanii din zona Tismanei.

Vlad Drăgoescu, student pasionat de arhitectură, dar penalizat permanent pentru poziţia sa anti-comunistă, a fost condamnat la ani lungi de temniţă, în care a trăit cumplitul experiment Piteşti, înfruntând marginalizarea continuă la care l-a supus regimul : domiciliu forţat la Valea Călmăţui, viaţa mizeră a şantierelor periferice, anchetele brutale de după adeziunea la Mişcarea Goma şi, în final, exilul. Nepotrivirea de substanţă cu regimul comunist duce la conturarea unei personalităţi dezamăgite, cu o existenţă ratată. Multiplicând cazul Drăgoescu la nivelul întregii ţări, avem mii de oameni care nu şi-au putut urmări vocaţia, care nu şi-au putut atinge potenţialul, fiind permanent marginalizaţi, umiliţi, desconsideraţi. Aceste consecinţe ale ingineriei sociale comuniste necesită încă studii aprofundate.

Distincte de fenomenul rezistenţei armate, în România s-au manifestat şi alte forme radicale de contestare a comunismului, desfăşurarea şi consecinţele multora dintre ele fiind azi aproape necunoscute. În studiul propus de Constantin Vasilescu este analizat grupul Ninei Dombrovschi. Mecanismele explozive pe care Gavrilă Beceanu le-a realizat succesiv datorită inventivităţii sale au determinat urmări dramatice, fără a reuşi clintirea noii orânduiri. Acţiunile grupului, desprinse parcă din filmele de acţiune hollywoodiene, sunt o lectură palpitantă, cititorul păstrând în final amărăciunea atâtor energii irosite. Cu toate acestea, tentativele brutale de a răsturna prin forţa bombelor un regim tiranic nu pot să nu trezească admiraţia pentru un anti-comunism iremediabil. Deşi trei dintre membrii grupului au sfârşit în faţa plutonului de execuţie, Nina Dombrovschi a rămas aceeaşi opozantă făţişă şi explicită. Nu au putut-o încovoia nici anii de temniţă, nici tentaţiile normalităţii, singura reverenţă acceptată fiind cea a responsabilităţii faţă de victimele acţiunilor sale. În subsidiar, studiul aduce în discuţie dureroasa chestiune a victimelor colaterale, dar şi graniţa dintre legitim şi ilegitim în contestarea unui regim totalitar.

Un alt caz complet necunoscut propune Lucian Florin Vasile, şi anume tentativa de deturnare a vasului „Cernavodă” de către cinci tineri de origine germană, în dorinţa lor de a fugi din România şi de a trăi liberi alături de familiile lor. Studiul face o analiză profundă a traumelor sociale pe care minoritatea germană le-a traversat în anii ’40-’50, particularizând drama acestei comunităţi. După cum bine observă autorul studiului, cei implicaţi erau muncitori zidari, adică făceau parte exact din segmentul social pentru care se construia socialismul, însă acţiunile lor disperate de a scăpa de opresiune ilustrează grăitor distanţa dintre realitate şi propaganda oficială. Reprezentativi pentru vasta categorie a „frontieriştilor”, fraţii Roth vor plăti cu viaţa dorinţa de libertate, iar ceilalţi trei tineri, alături de rude şi prieteni, vor cunoaşte infernul concentraţionar, sporind dorinţa evadării dintr-o ţară străină şi ostilă.

În partea a doua a volumului, dedicată opoziţiei faţă de comunismul ceauşist, distingem în primul rând abandonarea formelor violente de anti-comunism, în favoarea unora mai subtile, nu mai puţin importante, precum şi înlocuirea măsurilor represive fruste cu unele mai ingenioase, cum ar fi *avertizarea*, *atenţionarea*, *destrămarea anturajului* etc. Opoziţia făţişă trece acum într-un registru individualizat, rafinat, protestele fiind influenţate de amplele valuri de teroare care au însoţit instalarea şi consolidarea comunismului în anii ’50-’60. În această cheie trebuie să vedem menajamentele cu care cetăţenii României

comuniste înţeleg să lupte pentru drepturi folosind manifeste, greva foamei, înscrisuri pe clădirile oficiale, şi nu marşuri sau bombe.

Tranziţia cronologică către formele şi cazurile concrete de opoziţie din anii ’70-’80 este realizată de studiul Marianei-Alina Urs şi de cel al lui Flori Bălănescu. Abordând cazul unui preot ortodox aflat în faţa refuzului superiorilor săi de a construi o biserică, Mariana-Alina Urs atinge concomitent şi problema complicatelor relaţii dintre Biserica Ortodoxă Română şi regim, sugerând că, în definitiv, raportarea la comunism a ţinut în mare parte şi de opţiunea personală. Părintele Costică Maftei, personaj complex, participă activ la rememorarea evenimentelor, stând la dispoziţia istoricului cu propria mărturie. Exemplare sunt recunoaşterea şi asumarea colaborării cu fosta Securitate, fapte pe care le priveşte în integralitatea lor, dar şi stăruinţa cu care înţelege să lupte pentru biserica pe care o dorea. Avem aici un caz atipic din mai multe puncte de vedere. Întâi, avem un preot care recunoaşte colaborarea fără autovictimizare, caz destul de singular în panoplia sincerităţii publice. Avem, apoi, un membru al Bisericii care rezistă presiunii ierarhilor săi. Acţiunea părintelui Maftei nu face decât să oglindească o stare de lucruri discutabilă. Conştient de aceasta, acceptă paşaportul oferit. De neînţeles rămâne totuşi persistenţa interdicţiei de a sluji pentru părintele Maftei, chiar şi la 25 de ani de la prăbuşirea comunismului.

Studiul lui Flori Bălănescu este despre puterea exemplului, despre rafinarea mijloacelor de contestare, dar şi despre ineluctabila componentă butaforică şi despre germenii autodistrugerii pe care îi conţine, involuntar, orice regim totalitar. Autoarea tratează aceeaşi politică consecvent marginalizatoare faţă de opozanţii comunismului. Condamnarea la muncă forţată a celor cinci tineri care s-au constituit în „Grupul Canal ’77” este elocventă pentru maniera de reacţie a unui regim opresiv în faţa contestării. Minciuna instituţionalizată devine abuz atunci când sunt trimişi la Canal să muncească forţat, în calitatea lor de „paraziţi sociali”, adevărul, adică faptul că cei pedepsiţi aveau locuri de muncă, rătăcindu-se până la dispariţie. Totuşi, reclamarea unor drepturi civile, faptul că aderaseră la mişcarea Goma şi corespondenţa cu postul Europa Liberă nu puteau trece nepenalizate. Brutalitatea cu care regimul a înţeles să reacţioneze vorbeşte, o dată în plus, despre punctul nevralgic pe care aceste proteste îl atingeau, măcar prin capacitatea lor de a produce ecouri. Teama faţă de solidarizarea internă, dublată de cea a unei condamnări publice internaţionale, a determinat forurile superioare comuniste să permită exilul „Grupului Canal ’77”.

În ciuda câtorva cazuri de notorietate, anii ’80 sunt, de multe ori, pe nedrept socotiţi un interval de apatie, de sumbră resemnare în faţa unui regim proiectat să dureze veşnic. Studiile lui Mihai Floroiu şi Liviu Pleşa destructurează tocmai această percepţie. O sinteză documentată propune Mihai Floroiu, trecând în revistă o succesiune de cazuri puţin cunoscute opiniei publice. Fiecare dintre românii protestatari din anii ’80 a înfruntat curajos brutalitatea anchetelor, dar şi condiţiile de viaţă ale deţinutului politic într-o Românie care se angajase public să respecte libertatea opiniei şi să nu o taxeze penitenciar. De la scrisori anonime şi „înscrisuri cu conţinut duşmănos” până la manifeste şi platforme-program, anii ’80 au cunoscut o amplă gamă de reacţii de opoziţie. Reprezentativ pentru starea de spirit a populaţiei în 1989 ni s-a părut manifestul redactat de un licean de 17 ani, în octombrie 1989, la adresa lui Nicolae Ceauşescu : „Criminal periculos. A se prinde mort sau viu. Recompensă : recunoştinţa a 23 de milioane de oameni”. Două luni mai târziu, ecranele televiziunilor şi paginile ziarelor aveau să redea imaginea unui Ceauşescu ciuruit de gloanţe.

Tot sintetic vorbeşte şi Liviu Pleşa despre anii '80, însă tratează cazurile de opoziţie la nivelul unui singur judeţ. Privind lucrurile din perspectiva organelor represive, orice act de revoltă este taxat şi nici o categorie socială nu scapă radarului Securităţii : tinerii care ascultau rock sau postul Europa Liberă, greco-catolicii care cereau păstrarea credinţei sau admirau anvergura „Solidarităţii" poloneze, cei care refuzau să participe la simulacrul alegerilor, muncitorii care cereau alimente pentru familiile lor, baptiştii care se rugau pe ruinele fostelor case de credinţă, toţi erau „suspecţi" şi „ostili" pentru regimul ceauşist. O concluzie elocventă ni se pare aceea că majoritatea covârşitoare a opozanţilor din judeţul Alba, după cum conchide autorul, era formată din muncitori şi ţărani, precum şi din membri ai PCR, adică exact cei în numele cărora Ceauşescu guverna ţara, subliniind, dacă mai era nevoie, ipocrizia unei oligarhii tiranice.

Cea de-a treia parte are în centru analize ale unor fenomene, semi-radiografii ale unor segmente distincte care au constituit societatea românească. Avem, aşadar, analize dedicate cenzurii, influenţei contraculturii americane la optzecişti sau tipologiei reacţiilor internaţionale la sistematizarea satelor româneşti.

„Reacţii la cenzura comunistă" este titlul articolului semnat de Liliana Corobca, o specialistă a arhivelor cenzurii. Autoarea ne introduce în labirintul interdicţiilor plecând de la matricea sovietică a cenzurii, *Glavlit*. Analizând o lungă perioadă, observă cum acţiunile impuse de consilierii sovietici au fost preluate de Direcţia Generală pentru Presă şi Tipărituri care, la rândul ei, le-a delegat redactorilor de carte din edituri, pentru ca, în anii '70-'80, fenomenul autocenzurii să fie deja larg răspândit. Cu toate acestea, complicitatea dintre autori şi redactori a dus la publicarea unor cărţi valoroase estetic, chiar dacă, adesea, ambele categorii au plătit tribut curajului în anchetele Securităţii.

Textul dedicat literaturii subversive a optzeciştilor beneficiază de o analiză comparată cu textele fondatoare pe care aceştia şi le asumaseră din literatura americană. Adrian Matus porneşte de la analiza contextului istoric românesc, semnalând oazele de inspiraţie pe care antologiile de poezie americană le-au constituit pentru poeţi atât în anii '70, cât şi în anii '80. Bun cunoscător al tematicii şi operelor produse de exponenţii contraculturii americane, Matus descifrează maniera în care optzeciştii traduc sau maschează sursele de inspiraţie. O comparaţie aplicată între textele lui Mircea Cărtărescu şi Florin Iaru şi cele ale lui Lawrence Ferlinghetti, Allen Ginsberg sau Jack Kerouac ne indică influenţa covârşitoare pe care *generaţia Beat* a exercitat-o asupra tinerilor poeţi români douăzeci de ani mai târziu, dar şi maniera în care un regim politic putea decala temporal circulaţia ideilor.

Sistematizarea satelor, planul faraonic propus de Ceauşescu, a stârnit un val uriaş de proteste, atât în ţară, cât şi dincolo de graniţele ei, după cum arată Nicoleta Şerban. Noile centre agroindustriale aveau drept scop uniformizarea şi controlul vieţii „omului nou" comunist, dar produceau distrugeri iremediabile patrimoniului cultural. Primele reacţii de protest au venit din partea comunităţilor maghiare, care se vedeau ameninţate cu dispariţia prin omogenizare cu populaţia românească. Protestele minorităţii maghiare s-au făcut auzite la Budapesta, unde, în iunie 1988, mii de oameni au protestat paşnic împotriva politicii lui Ceauşescu. Susţinută de postul de radio Europa Liberă, Ungaria a raliat destul de rapid şi alte state socialiste la o poziţie anti-sistematizare, reacţii care au accentuat, într-o mare măsură, izolarea regimului Ceauşescu.

Ultimul text al celei de-a treia secţiuni se ocupă de o problematică atipică pentru tematica propusă, însă deosebit de actuală pentru cercetătorii istoriei comuniste : rolul esenţial

pe care mediul virtual îl are în postcomunism asupra formării percepţiei colective cu privire la spaţiul concentraţionar (gulag), locul de eternă sau vremelnică poposire a opozanţilor anti-comunişti de pretutindeni. Folosirea motorului de căutare Google face parte din ritualul zilnic al oricui în zilele noastre, iar analiza site-urilor dedicate memoriei gulagului pe internet, realizată de Tudor Mihăescu, duce la câteva observaţii interesante. Filtrul pe care motorul de căutare îl impune este elocvent atât pentru temele de interes, cât mai ales pentru formarea opiniei celor interesaţi. Plasarea unui subiect sau a altuia pe pagina cu rezultate are la bază un număr de criterii impuse, şi nu pertinenţa sau gradul de documentare al site-urilor indicate. Pentru cuvântul „gulag”, Google afişează peste 5 milioane de linkuri, având în spate miliarde de site-uri, o uriaşă bază de date, imposibil de consultat într-o viaţă de om.

Ultimul capitol al anuarului este rezervat recenziilor care privesc lucrări recente de interes pentru istoria comunismului.

A fost dorinţa coordonatorilor ca acest volum să prezinte în principal forme şi exemple concrete de contestare a regimului comunist din România nu doar pentru ele însele, ci în primul rând pentru ca cititorul, parcurgând textele, să găsească o explicaţie pentru existenţa şi presupusa specificitate a actelor de opoziţie, dar şi pentru evoluţia comunismului în România şi pentru sfârşitul său sângeros. În baza contribuţiilor din volum, o concluzie se impune. Şi, în ceea ce ne priveşte, aceasta nu e nicidecum aceea că „România este altfel”, ci că România, în relaţia cu regimul comunist, îşi dezvăluie permanent potenţialul contestatar, adaptându-l, modificându-l. Faptul că multe episoade de împotrivire sunt fie abordate aici în premieră, fie analizate în manieră ştiinţifică pentru prima oară ne face să credem că lucrurile sunt încă departe de a fi tranşate şi că arhivele mai ascund surprize despre rezistenţa faţă de comunism în România. După o firească perioadă de entuziasm şi uneori de lejeritate în abordarea temei anti-comunismului, este nevoie de analize riguroase, nuanţate. În ultimii ani, istoricii şi-au intrat în drepturi, cercetând, descoperind, tratând şi transferând cu profesionalism în sfera ştiinţei o perioadă care a fost apanajul strict al emoţionalului, al memoriei selective şi chiar vindicative. Ne îngăduim să credem că, alături de numeroase alte lucrări, şi acest volum reprezintă dovada că lucrurile s-au aşezat pe făgaşul lor firesc.

Clara Mareş
Constantin Vasilescu

Partea I

Carmen-Elena Potra

Revoltele ţărăneşti din judeţul Bihor în vara anului 1949

„Toată lumea întrezăreşte ceva în haosul de azi.
Numai istoricul nu înţelege.
Se refugiază în trecut ! ”

Constantin Noica

Abstract. *From March 3rd to March 5th 1949, the Fifth Plenary of the Central Committee of the Romanian Workers' Party (PMR) took place in Bucharest. On this occasion, Gheorghe Gheorghiu-Dej presented the report on the tasks of the Party „in a struggle to strengthen the alliance of the working class with the working peasantry, and for the socialist transformation of agriculture within the grand work of building socialism in our country". The Resolution of the Plenum, adopted unanimously, pushed for the achievement of a „democratic land reform", which could not be achieved otherwise than by the „immediate liquidation of property estates", which allowed, according to the report of Political Bureau of the CC of PMR, for an improving of the situation of the poor and middle peasantry. In his speech, we notice the grouping of peasants in „agricultural workers", „middle", „poor peasants" and „wealthy", the latter being considered exploiters of the first three categories. Therefore, the fight against the „wealthy" – „the most important exploiting class of our villages" – had to be done with the help of the peasantry, in order for any form of „exploitation of man by man" to be removed and the flawed agricultural system to be put to a halt. In order to accomplish this goal, the peasantry ought to undoubtedly unite with the working class. Thus, the building of socialism would reunite, under the Soviet model, the rural world with the urban world. If in the city, factories and plants were proliferating, in rural areas the Soviet approach was focused on the collectivization of agriculture. Individual properties were seen as unsustainable and the large creator of „wealth" was replaced by collective farms. Consequently, in order to meet this „grand plan", the state introduced „mandatory quotas", which forced the peasants to give an important part of their harvest to the state. The effects of this system were immediate ; a large part of the peasantry became bankrupt, and peasants were divided into two categories : those who refused to surrender quotas – considered „saboteurs" –, who were arrested and convicted, and those who enrolled within the collective farms.*

Keywords : *collectivization, wealthy, landlords, peasantry, collective farms*

În perioada 3-5 martie 1949, la Bucureşti a avut loc cea de-a V-a Plenară a Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român (PMR)[1], ocazie cu care s-a trecut la colectivizarea agriculturii după modelul sovietic. Motivaţiile expuse în raportul Biroului Politic al Comitetului Central al PMR (CC al PMR), prezentate de Gheorghe Gheorghiu-Dej, au vizat aşa-numita „problemă ţărănească". Construirea socialismului nu putea fi înfăptuită fără rezolvarea acestei probleme deoarece

> acesta nu se poate construi numai la oraş. Sarcina construirii socialismului şi a înlăturării exploatării se pune la ţară ca şi la oraş. Noi trebue să mergem pe calea înlăturării contradicţiei ce apare datorită faptului că la oraşe se desvoltă socialismul, în timp ce la ţară rămâne predominantă mica gospodărie individuală, care – după cunoscuta teză a lui Lenin – „naşte capitalism şi burghezie permanent, zi de zi, în fiecare ceas, spontan şi în proporţii de masă". Starea înapoiată a agriculturii din ţara noastră face ca pământul să producă puţin şi prost, deşi avem un sol din cele mai roditoare, deoarece pe un pământ fărâmiţat în milioane de loturi nu se poate face o agricultură raţională[2].

Reiese din acest discurs că o proprietate individuală nu poate fi rentabilă şi că de această situaţie profită „chiaburimea", clasă exploatatoare ce devenise din ce în ce mai „vizibilă", situaţie ce irita foarte mult organele statului. În opinia liderului comunist, ţăranul român nu putea beneficia de o stare materială bună atâta vreme cât această situaţie continua să existe.

Se impunea aşadar trecerea de la proprietatea individuală la gospodăria agricolă colectivă deoarece

> sistemul micii gospodării – spune Lenin – „în regimul producţiei de mărfuri nu este în stare să izbăvească omenirea de mizeria maselor şi de subjugarea lor". Pentru a scăpa

1. În perioada 21-23 februarie 1948, la Bucureşti are loc Congresul de la Ateneul Român, în cadrul căruia Partidul Comunist din România (PCdR) va fuziona cu Partidul Social-Democrat. Rezultatul acestei fuziuni a dus la apariţia Partidului Muncitoresc Român (PMR), un partid care şi-a impus rapid propriul model de organizare a societăţii româneşti. Această fuziune a avut un singur scop : înlăturarea ultimelor rămăşiţe ale social-democraţiei din România.
2. *Rezoluţia şedinţei Plenare a Comitetului Central al PMR din 3-5 Martie 1949*, disponibilă on-line la adresa http : //www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/documente_programatice/1949%20Rezolutia%20CC%20PMR%203-5%20martie%201949.pdf (accesat la 23.03.2015), pp. 17-18.

oamenii de întuneric şi mizerie trebue să se construiască socialismul la sate, adică să se treacă la gospodăria agricolă colectivă, asigurându-se ridicarea agriculturii în folosul celor ce muncesc[1].

Această trecere urma să fie realizată după următorii paşi esenţiali : trecerea marilor proprietăţi funciare în proprietatea statului ; formarea şi instruirea colectivului de muncă ; înfiinţarea aşa-numitelor „staţiuni de maşini" – SMT-uri –, în componenţa cărora intrau utilajele şi maşinile agricole aflate până atunci în proprietatea ţăranilor ; înfiinţarea, în cadrul Ministerului Agriculturii, a Direcţiei Politice care avea ca sarcină principală îmbunătăţirea muncii politice de masă din cadrul Gospodăriilor Agricole de Stat (GAS) şi a SMT-urilor „pentru ca acestea să poată îndeplini cu succes uriaşul rol pe care îl au de jucat în transformarea socialistă a agriculturii"[2] ; predarea loturilor de pământ ale ţăranilor către gospodăriile agricole colective în urma „muncii de instruire" realizate de membrii partidului ; înfiinţarea stânelor colective ; introducerea asolamentelor şi folosirea metodelor de cultivare după modelul sovietic.

Urmând indicaţia „Ne sprijinim pe ţărănimea săracă, strângem alianţa cu ţărănimea mijlocaşă şi ducem o luptă neîntreruptă împotriva chiaburimii"[3] (cu ajutorul ţărănimii sărace uşor de convins şi al ţărănimii mijlocaşe încă şovăielnice), s-a trecut la „lupta" împotriva chiaburilor exploatatori prin înfiinţarea Gospodăriei Agricole Colective (GAC), considerată „o mare întreprindere socialistă" care „se organizează şi se conduce după indicaţiunile ştiinţei socialiste şi foloseşte tehnica agricolă înaintată"[4]. Sprijinul bazat pe ţărănimea săracă nu era deloc întâmplător. În 1948, se înfiinţaseră aşa-numitele şcoli pentru ţărani, cu studiu pentru o perioadă scurtă de timp. Aproximativ 5.000 de ţărani au „absolvit" astfel de şcoli, „dintre care aproape 2.000 au funcţii de răspundere în Organizaţiile de Bază – 43 în colectivele Judeţene, şi 200 în Comitete de Plăşi". Interesantă este următoarea explicaţie :

Nu s-au putut asigura pentru aceste şcoli lecţii pe limbajul ţărănimii. Din 15 lecţii au fost tipărite 3, care nu au fost corespunzătoare nici din punct de vedere al liniei politice, nici al limbajului ţărănesc. S-au luat măsuri de pe acum pentru a se putea da şcolilor ţărăneşti lecţii tipărite şi bine controlate pentru cursurile ţărăneşti ce vor începe toamna şi iarna viitoare[5].

1. *Ibidem*, p. 18.
2. Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Documentar : CC al PCR, *Secţia Agrară*, dosar 14/1949, f. 1.
3. *Rezoluţia şedinţei Plenare a Comitetului Central al PMR din 3-5 Martie 1949*, p. 22.
4. ANIC, fond Documentar : CC al PCR, *Secţia Agrară*, dosar 52/1949, f. 2.
5. ANIC, fond Documentar : CC al PCR, *Secţia de Propagandă şi Agitaţie*, dosar 16/1948, f. 2.

Iată cum „ţăranii şcoliţi” vor ajunge să decidă în şi pentru sectorul agricol în viitorul proces de colectivizare. Aşa cum am afirmat, o decizie deloc întâmplătoare, întrucât ţărănimea reprezenta, în viziunea membrilor de partid, o masă de manevră extrem de utilă şi accesibilă, un pion central fără de care colectivizarea nu-şi putea produce efectele prevăzute prin Rezoluţia Plenarei CC al PCR din martie 1949.

În Statutul GAC se precizează că aceasta trebuie creată printr-o „muncă organizată în comun, cu mijloace comune de producţie”[1], membrii asociaţiei fiind obligaţi să depună toate eforturile pentru îndeplinirea sarcinilor. Statutul GAC-urilor trebuia să fie un „statut-model”, în care se prevedea că :

> În gospodăriile colective nu pot fi primiţi chiaburi, ci numai ţărani săraci şi mijlocaşi ; membrii gospodăriilor colective vin în această gospodărie cu pământul pe care îl posedă şi cu inventarul de muncă, având dreptul de a păstra pe lângă casă o mică bucată de pământ pentru zarzavaturi şi pomi fructiferi, un număr de vite, animale şi păsări de curte, precum şi uneltele de muncă necesare cultivării şi întreţinerii grădinii şi animalelor de lângă casă ; gospodăriile colective agricole se organizează pe principiul distribuirii produselor după munca depusă. Partidul şi guvernul vor sprijini prin toate mijloacele iniţiativa ţărănimii sărace şi mijlocaşe pentru organizarea gospodăriilor colective şi le va acorda un ajutor multilateral în această nouă şi măreaţă operă[2].

Astfel, pentru realizarea planului de stat agricol care cuprindea : „un plan de lungă durată (în perspectivă), un plan anual şi un plan de lucru pe campanii de munci agricole (campania de însămânţări de primăvară, campania culegerii recoltelor, campania desmiriştirilor, arăturilor şi însămânţărilor de toamnă etc.)”[3], a fost mobilizat activul de partid din cadrul sfaturilor populare de plasă şi de judeţ. Aceste planuri erau, obligatoriu, întocmite în baza directivelor primite din partea Ministerului Agriculturii, de către membri ai gospodăriei împreună cu organele de partid şi prevedeau că : planul de lungă durată (în perspectivă) trebuia întocmit în cel mult doi ani de la înfiinţarea gospodăriei agricole colective, pentru o perioadă de câţiva ani şi cuprindea „studiul solului şi al climei ; situaţia gospodăriei la data întocmirii planului ; situaţia la care trebue să ajungă gospodăria la sfârşitul planului ; desvoltarea fiecărei ramuri de producţie în parte ; lucrări pentru îmbunătăţirea traiului şi ridicarea culturală a membrilor gospodăriei ; investiţii ; plan de muncă ; plan financiar”[4]. Acest plan urma a fi aprobat de adunarea generală

1. ANIC, fond Documentar : CC al PCR, *Secţia Agrară*, dosar 52/1949, f. 24.
2. *Rezoluţia şedinţei Plenare a Comitetului Central al PMR din 3-5 Martie 1949*, p. 35.
3. ANIC, fond Documentar : CC al PCR, *Secţia Agrară*, dosar 52/1949, ff. 2, 24.
4. *Ibidem.*

a gospodăriei colective şi căpăta titlul executoriu în urma aprobării sale de către conducerea Sfatului Popular de Judeţ.

Planul anual era întocmit

> la sfârşitul fiecărui an calendaristic, pentru anul următor (1 ianuarie – 31 decembrie), ţinând seama de prevederile planului de lungă durată şi cuprindea următoarele : plan de cultură (suprafeţe, randamente la ha şi producţie totală) ; plan de cultură pentru înmulţirea seminţelor selecţionate şi îmbunătăţite, necesare gospodăriei, de curăţire şi de tratarea seminţelor ; plan de cultura legumelor şi zarzavaturilor ; plan de repartizarea culturilor în tarlalele asolamentelor şi pe brigăzi ; plan de cultură al viei şi al livezii (...) ; plan de adunare, preparare, cumpărare şi folosirea îngrăşămintelor naturale şi chimice ; plan de procurarea insecticidelor şi fungicidelor ; plan agrotehnic (...) ; plan de lucrări care se vor executa cu tractoarele şi maşinile SMT ; plan de desvoltarea creşterii animalelor (...) ; balanţa furajelor (...) ; plan de construcţii noi şi de reparaţii capitale la construcţiile existente ; plan de procurare, confecţionare şi de reparaţia maşinilor agricole, vehiculelor şi a celuilalt inventar agricol ; plan de producţie a ramurilor (...) ; plan de organizare a muncii (repartizarea braţelor de muncă de care dispune gospodăria, pe brigăzi şi pentru celelalte nevoi ale gospodăriei) ; plan de folosire a zilelor-muncă pe ramuri de producţie şi pentru administraţie ; plan de repartizarea producţiei vegetale ; plan de repartizarea producţiei animale ; plan de lucrări pentru îmbunătăţirea traiului membrilor gospodăriei, pentru ridicarea nivelului lor cultural, formarea cadrelor etc.[1].

În elaborarea planului anual trebuia obligatoriu să se ţină cont şi de bugetul de venituri şi cheltuieli al gospodăriei. Ca şi în cazul planului de lungă durată, adunarea generală a gospodăriei colective era cea care aproba planul anual, însă efectele sale urmau să se producă abia după avizul dat de conducerea Sfatului Popular de Plasă. După elaborarea şi aprobarea planului anual, se trecea la realizarea planurilor de lucru pe campanii de munci agricole care cuprindeau prevederile planului anual într-o formă detaliată, şi anume : „...se face repartizarea mai amănunţită a braţelor de muncă, a forţei de tracţiune şi a inventarului din cadrul fiecărei brigăzi, se eşalonează termenele de executarea lucrărilor pe culturi şi pe tarlale, urmând scurtarea termenelor, se descoperă locurile slabe şi se mobilizează toate rezervele gospodăriei pentru executarea lucrărilor la timp şi în bune condiţiuni"[2]. Aceste planuri erau aprobate de consiliul de conducere al gospodăriei (alcătuit, conform Plenarei CC al PMR din martie 1949, din muncitori agricoli, ţărani săraci şi mijlocaşi), însă „instrucţiunile amănunţite şi formularele necesare planificării interioare a gospodăriei agricole colective se elaborează şi se dau de către Ministerul Agriculturii"[3], deoarece ele constituiau baza activităţii ce urma a fi desfăşurată în gospodărie. Cea mai importantă parte a acestor planuri o constituia „activitatea

1. *Ibidem*, ff. 2-4.
2. *Ibidem*, f. 4.
3. *Ibidem*.

practică a tuturor membrilor gospodăriei colective pentru executarea şi depăşirea planului întocmit”[1].

O primă prezentare a acestor idei socialiste a convins o parte a ţărănimii, insuficient educată pentru a înţelege perfidia şi lăcomia din spatele „măreţelor idei socialiste”, de faptul că nimic nu este greşit sau dăunător : ţăranii săraci aveau „oportunitatea” de a scăpa de sărăcie, mijlocaşii deveneau o pătură indispensabilă în construirea agriculturii socialiste, iar chiaburii – marii exploatatori – începeau să dispară. Toate păreau a fi gândite pentru ridicarea nivelului de trai al ţărănimii şi pentru dezvoltarea unei agriculturi profitabile. Însă lucrurile nu au stat deloc aşa. GAC-urile aveau faţă de stat o serie de obligaţii, printre care se numărau : „Predarea în termen şi înainte de termen a cotelor obligatorii de produse agricole ; restituirea împrumuturilor în natură acordate de Stat sub formă de seminţe, furaje şi produse alimentare ; achitarea în natură a costului lucrărilor executate la gospodărie de Staţiunea de maşini şi tractoare, conform contractului încheiat ; predarea în termen şi înainte de termen a cantităţilor de produse agricole, pentru care s-au încheiat contracte cu Statul (sfeclă de zahăr, tutun, floarea soarelui, ricin, bumbac etc.) ; achitarea la timp a impozitelor ; restituirea în termeni a împrumuturilor în bani acordate de Stat ; achitarea taxelor de asigurarea riscurilor, organizată de Stat (incendiu, grindină, mortalitatea vitelor etc.). Respectarea acestor obligaţiuni de către organele de conducere ale gospodăriei şi de către fiecare membru în parte este o datorie patriotică”[2].

Pentru îndeplinirea acestor obligaţii ce decurgeau din statutul GAC, procesul de colectivizare nu a fost nici pe departe unul lent, ci unul extrem de violent. Cu o zi înainte de Plenara CC al PMR din 3-5 martie 1949, a fost adoptat Decretul nr. 84, în urma căruia marile proprietăţi funciare au fost confiscate în întregime (terenuri, animale, clădiri, utilaje) şi trecute în patrimoniul GAS, iar marii proprietari şi familiile acestora au fost trimişi cu domiciliu obligatoriu în diferite localităţi din ţară.

Următorul pas l-a constituit impunerea cotelor obligatorii de produse agricole, fapt ce a dus la nemulţumiri în rândul ţărănimii, deoarece aceste cote aduceau ţăranilor venituri financiare modice şi nicidecum produsele agricole atât de necesare funcţionării unei gospodării individuale. Cel mai probabil că, pentru procurarea alimentelor necesare, ţăranul obişnuit trebuia să meargă la oraş, ori această situaţie nu era posibilă dacă ţinem cont de următoarele aspecte : ţăranul „se sustrăgea” de la muncile agricole şi atunci trebuia sancţionat exemplar ; drumul dus-întors până la oraş presupunea un consum de mijloace materiale în plus ; durată de timp prelungită (de exemplu, un ţăran din comuna Tăuteu trebuia să parcurgă 10 km până la primul oraş – Marghita –, trecând printr-o zonă în care se găseşte pârâul Bistra – care în perioada ploilor torenţiale de vară putea genera inundaţii, aşa cum s-a întâmplat în anii ’70 –, sunt dealuri – Dernei şi Bistrei – şi munţi[3]).

1. *Ibidem*, f. 5.
2. *Ibidem*.
3. Poziţionarea comunei Tăuteu din judeţul Bihor, disponibilă on-line la adresa http :// comunatauteu.ro/comuna-tauteu/date-demografice/ (accesat la 6.6.2015).

Nemulţumirile ţăranilor cu privire la această problemă au fost exprimate vizibil şi, nu de puţine ori, reprezentanţii partidului, trimişi în sate pentru a strânge cotele obligatorii, au fost înjuraţi, bruscaţi, loviţi, puşi pe fugă de ţăranii revoltaţi. Întâlnim însă şi cazuri în care reprezentanţi ai Comitetului Provizoriu au fost asasinaţi ; un astfel de caz s-a petrecut în comuna Stroieşti, judeţul Suceava, unde, în vara anului 1949, preşedintele Comitetului Provizoriu, Danciu Nicolae, „a fost asasinat de către fugarul MUNTEANU GHEORGHE”[1].

Reacţia organelor de Securitate nu a întârziat să apară ; ţăranii care s-au împotrivit colectivizării, refuzând predarea cotelor sau a pământurilor, au fost denumiţi „sabotori”, au fost arestaţi şi condamnaţi pentru că, prin acţiunile lor, duceau la „subminarea economiei naţionale” împiedicând astfel procesul de dezvoltare socialistă a agriculturii.

Starea de agitaţie a ţărănimii a atins cote alarmante în iulie 1949, când, în numeroase comune din judeţele României, sătenii s-au ridicat împotriva măsurilor impuse de regimul comunist în sectorul agricol. Cele mai răsunătoare revolte au izbucnit în judeţele Bihor, Arad, Suceava şi Botoşani.

Lucrarea de faţă îşi propune să trateze, ca studiu de caz, revoltele izbucnite în comunele din judeţul Bihor, cu precădere : Batâr, Tăut, Arpăşel, Biharia, Chiraleu, Tăuteu, Craiova şi Bicaci.

Conform „Studiului informativ” al Direcţiei Generale a Securităţii Poporului – DGSP – din 12 august 1949, „asupra acţiunilor contrarevoluţionare chiabureşti din judeţele Bihor-Arad”, pregătirea pentru marea revoltă ar fi început încă din primăvara anului 1948, când „a fost semnalată existenţa unei organizaţii subversive, denumită ORI (Organizaţia România Independentă), cu centrul în Oradea şi cu ramificaţii în partea de Nord a jud. Bihor şi Sudul jud. Sălaj. Această organizaţie condusă de numitul BĂDICEANU NISTOR a fost depistată şi arestată în cursul verii 1948”[2]. Arestarea membrilor ORI nu a însemnat distrugerea efectivă a acesteia, întrucât o parte dintre membri a reuşit să scape, reunindu-se sub conducerea lui Vasile Furtoş. Abia în luna decembrie a anului 1948, Securitatea a aflat de existenţa şi funcţionalitatea organizaţiei. La 11 mai 1949, Securitatea era informată din nou despre ORI şi astfel află că membrii organizaţiei pregătesc o acţiune „în stil mare”. O primă etapă în organizarea acţiunii a constituit-o procurarea armamentului şi formarea bandelor ; abia după ce aceste probleme erau rezolvate, se trecea la „răscularea comunelor una după alta prin oamenii lor”[3]. Trebuie menţionat că această Organizaţie, conform informaţiilor DGSP, avea în componenţa sa atât ţărani din comunele judeţului Bihor, cât şi funcţionari din aparatul de stat din

1. Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (în continuare ACNSAS), fond Documentar : DGSS, dosar 56/1950, f. 72.
2. ANIC, fond Documentar : CC al PCR, *Secţia Administrativ-Politică*, dosar 17/1949, ff. 25-26.
3. *Ibidem*, f. 26.

aceste comune. O altă informare despre activitatea ORI este primită de Securitate în ziua de 20 iunie 1949. Conform acestei informări, ORI încerca să procure armament de la unităţile militare deoarece acţiunea de revoltă urma să se declanşeze în data de 5 iulie. Ulterior,

> la data de 21 iunie a.c., s-a semnalat că numitul FURTOŞ VASILE, cu ocazia unei şedinţe în casa lui MOLNAR TEODOR din com. Chiraleu-Bihor, membru al organizaţiei, hotărâse în noaptea de 16 iunie a.c. înfiinţarea de echipe de sacrificiu care vor circula în toate satele şi acela care nu va vrea să lupte, să fie împuşcat. Participanţii la şedinţă şi-au luat angajamentul că vor merge acolo unde li se va ordona, deoarece ei de abia aşteaptă[1].

În urma acestui şir de informaţii, Securitatea hotărăşte arestarea lui Vasile Furtoş, probabil în speranţa că acţiunile viitoare ale ORI vor fi astfel descurajate. Însă, chiar şi în lipsa lui Furtoş, membrii organizaţiei continuă să se întâlnească, de data aceasta în casa numitului Pop Nistor din comuna Sarsig, judeţul Bihor, pentru a pune la cale ultimele detalii în legătură cu izbucnirea răscoalei. Membrii ORI erau organizaţi în „5 cuiburi a câte 10 oameni şi un şef, care au misiune specială şi care dau alarma în toate satele, având posturi de pază din care fac parte câţiva studenţi din Sarsig, care au misiunea de a păzi marginele comunei şi de a face serviciul de curieri pentru celelalte sate, iar dacă văd maşini ale Securităţii vor da alarma şi le vor ataca”[2]. O astfel de organizare o avem descrisă, pe larg, aşa cum vom vedea în cele ce urmează, în satul Tăuteu.

O primă explicaţie cu privire la reacţia ţărănimii o găsim într-un „Referat privind acţiunile contrarevoluţionare chiabureşti din judeţele Bihor şi Arad”, întocmit de DGSP, din 27 august 1949, unde se specifică următoarele :

> Măsurile luate de Guvern pentru realizarea Planului de Stat în sectorul agricol au determinat o puternică reacţiune a elementelor chiabureşti, care s-a manifestat vizibil în judeţele Bihor şi Arad. Colectările, înfiinţarea Gospodăriilor Agricole Colective, impozitul agricol, treerişul la arie şi plata muncilor în bani pentru muncitorii agricoli au fost măsurile contra cărora chiaburimea din Jud. Bihor şi Arad a reuşit să antreneze mase de ţărani, insuficient lămuriţi[3].

În implicarea revoltelor ţărăneşti din Bihor, Securitatea a identificat o a doua „organizaţie subversivă”, intitulată „Vlad Ţepeş II”. Această organizaţie avea centrul de acţiune la Oradea, legături puternice la Bucureşti şi „ramificaţii în comunele Vascău, Baital, Beliu, Ucuriş, Lunca, Câmpanii de Sus, Leheceni, Beiuş,

1. *Ibidem*, ff. 26-27.
2. *Ibidem*, f. 27.
3. *Ibidem*, f. 2.

Marghita şi Salard din judeţul Bihor”[1]. Era condusă de avocatul Constantin Militaru din Oradea, iar din componenţa sa făceau parte membri ai aparatului de stat, militari, elevi, muncitori, figuri centrale şi reprezentative din lumea satului. În momentul izbucnirii revoltei, fiecare categorie din această organizaţie avea un rol bine stabilit ; colaborau unii cu alţii, însă existau şi sarcini suplimentare : membrii aparatului de stat se ocupau cu sabotajul, militarilor le revenea sarcina de a nu reacţiona în nici un fel în faţa mulţimii, iar elevii şi muncitorii făceau scut în faţa organelor Securităţii, scandând lozinca „Să nu se tragă în popor”[2]. Toate datele primite de Securitate indicau faptul că această organizaţie întreţinea legături cu partizanii din munţi şi întreaga sa acţiune se baza pe suportul chiaburilor. Cu toate că activitatea organizaţiei a fost urmărită intens de organele Securităţii, iar membrii ei erau cunoscuţi, pentru moment Securitatea nu a intervenit.

Momentul izbucnirii revoltelor ţărăneşti din judeţul Bihor nu a fost întâmplător : s-a ales perioada treierişului, atunci când ţăranii, în urma strângerii recoltelor, trebuiau să predea cotele obligatorii. Primele agitaţii au fost semnalate în judeţul Bihor, la sfârşitul lunii iunie a anului 1949.

În comuna Batâr, Dumitru Crăciun îi „ameninţa pe membrii de Partid din acea comună, spunând unuia dintre ei : vezi tu toporul acesta, am să-l bag eu în voi, în toţi comuniştii, căci voi nu aveţi mai mult timp decât vreo 3-4 zile, după care vor veni englezii şi americanii”[3], iar, în comuna Tăut, numita Floarea Milean îndemna oamenii la răscoală împotriva îndrumătorilor veniţi acolo din partea partidului cu sarcina de a mobiliza populaţia la muncă voluntară, numindu-i „hoţi şi tâlhari”.

Pentru ziua de 23 iunie, Sindicatele de Salariaţi Agricoli din judeţul Bihor au convocat adunări generale, chemându-i pe ţăranii săraci să ridice banii pentru muncile agricole prestate. Această convocare a oferit prilejul afirmării nemulţumirilor : în comuna Tinca, ţăranii nu s-au prezentat la convocare ; în comuna Arpăşel, au cerut plata în natură ; în comuna Bicaciu s-a petrecut aceeaşi situaţie. Era semnalul clar că ţărănimea muncitoare devenea din ce în ce mai agitată, iar nemulţumirea verbală risca, în orice moment, să se transforme într-una violentă.

În data de 28 iunie 1949, în comuna Biharia, la adunarea convocată de reprezentanţii partidului în zonă, care a avut loc la primăria comunei, conform referatului menţionat anterior, s-ar fi strâns în jur de 400-500 de persoane (ulterior, în cadrul aceluiaşi raport, fila 30, se menţionează un număr de 2.000 de persoane). În urma discuţiilor, ţăranii au cerut ca plata secerişului să fie făcută în natură, „să nu se scoată nici un bob de grâu din sat şi să se încheie contracte cu chiaburii pentru plata secerişului, în natură”[4]. Neînţelegerile dintre cele două părţi s-au

1. *Ibidem*, f. 28.
2. *Ibidem*, f. 29.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*, f. 30.

soldat cu altercaţii în urma cărora secretarul Comitetului Judeţean al PMR, Francisc Szilágyi, şi responsabilul cu Propaganda şi Agitaţia, Ştefan Körösy, au fost bătuţi. Ordinea a fost restabilită după intervenţia organelor de Securitate.

Se pare că cele întâmplate în comuna Biharia a încurajat membri ai ORI să creeze situaţii asemănătoare în comunele Mişca, Chiriacul şi Tarsi. Patru zile mai târziu, în noaptea de 1 iulie, în comuna Uileacul de Munte, secretarul Organizaţiei de Bază din comună a fost atacat şi bătut.

Pe parcursul lunii iulie, în judeţul Bihor, agitaţiile au continuat după cum urmează : în ziua de 3 iulie, în comuna Chiraleu sunt trimişi doi îndrumători din partea organizaţiei de partid, cu scopul de a reorganiza GAC şi de a convinge ţăranii că planul privind colectivizarea este ceea ce trebuie înfăptuit pentru dezvoltarea agriculturii. Cei doi îndrumători au fost întâmpinaţi de un grup de femei care le-a strigat că nu au nevoie de vorbă multă, ci de alimente (făină şi ulei). Îndrumătorii au fost izgoniţi din comună şi, aparent, situaţie se calmase. Câţiva membri de partid au mers la locuinţa lui Gheorghe Miri, unde au avut loc discuţii cu câteva „elemente reacţionare". Pe fondul consumului de alcool, discuţiile au degenerat într-o bătaie. Câteva ore mai târziu, „un grup de locuitori agitaţi de chiaburi îl forţează pe primar să înapoieze adeziunile date la cooperativă"[1]. În urma investigaţiilor efectuate, s-a concluzionat că răspunzători de cele întâmplate au fost numiţii : „BADIU PAVEL, ţăran sărac, fost primar ; BOCA IOSIF, ţăran mijlocaş, fost în PNŢ-Maniu şi MOLNAR TEODOR, chiabur, fost şef de cuib, semnalat că face parte din organizaţia ORI"[2].

În aceeaşi zi, o situaţie asemănătoare se petrece în comuna Salonta. Un număr de 15 muncitori cer Sindicatului de Salariaţi Agricoli organizarea unei şedinţe în cadrul căreia să fie discutată şi rezolvată problema salarizării secerişului. Şi în acest caz a fost necesară intervenţia Securităţii, deoarece ţăranii trecuseră la ameninţări cu moartea.

Două zile mai tărziu, sindicatul comunei Arpăşel convoacă o adunare la care participă, pe lângă ţăranii din comună, în număr de 500, şi reprezentanţi ai PMR (Iuliu Laisach şi Araşul Bardiuc din partea Judeţenei de Partid, secretarul Organizaţiei de Bază, precum şi delegaţi ai Uniunii Populare Maghiare (UPM) şi ai Uniunii Femeilor Democrate din România (UFDR). Ţăranii, în marea majoritate săraci, şi-au exprimat nemulţumirea pentru plata muncii agricole în bani, devenind din ce în ce mai vehemenţi şi scandând : „Nu vom lucra pentru bani, ci numai pentru grâu. Nu vrem colhoz. Nu ne trebue comunism. Omorâţi-l pe conducător"[3]. Reprezentanţii partidului au încercat să se retragă, însă fiind împiedicaţi de săteni, au cerut ajutorul Miliţiei şi Securităţii. Apariţia organelor de ordine a agitat şi

1. *Ibidem*, f. 2.
2. *Ibidem*, f. 31.
3. *Ibidem*.

mai mult spiritele, iar în momentul în care s-a încercat arestarea „agitatorilor”, mulţimea dezlănţuită a atacat camionul Securităţii, încercând să-l răstoarne şi ulterior să-l incendieze. S-au tras primele focuri de armă, în scopul de a intimida şi de a dispersa mulţimea. Ţăranii au continuat să strige lozinci şi să ameninţe cu moartea pe notarul public şi pe toate autorităţile politice din comună. Se menţionează că din rândul participanţilor făceau parte şi muncitori de la GAS-ul din comună, nemulţumiţi de condiţiile de cazare şi de mâncarea primită. Agitaţiile au continuat şi pe parcursul nopţii, ţăranii organizând apărarea comunei şi a sătenilor pasibili de arestare.

Tot în aceeaşi zi, în comuna Chiribiş, „chiaburii au îndemnat populaţia să nu semneze adeziunile pentru cooperativă”[1].

După incidentele din comuna Arpăşel, stările de agitaţie au continuat pentru o perioadă de două săptămâni, însă nu au mai fost semnalate incidente remarcabile : „Perioadei de agitaţie i-a urmat o aparentă perioadă de linişte, în care chiaburimea şi-a pus la punct planurile pentru adevărata acţiune contrarevoluţionară”[2].

Spiritele s-au încins din nou în ziua de 20 iulie, când au avut loc proteste simultane în comunele Tăuteu şi Spinuş, motivele fiind plata în bani a muncilor agricole şi cotele obligatorii. În Tăuteu a fost necesară intervenţia organelor de Securitate pentru a împrăştia sătenii nemulţumiţi adunaţi la şedinţa sindicală organizată la primărie şi care scandau : „Nu dăm nici un bob de grâu, fiindcă va fi luat şi comercializat de evrei”[3]. Pentru a nu fi luaţi prin surprindere de organele Securităţii, sătenii din comuna Tăuteu au decis să se organizeze : pe timpul nopţii, un sătean a fost pus pe post de santinelă în turnul bisericii pentru a păzi intrarea în sat. În cazul în care organele de Securitate îşi făceau simţită prezenţa, santinela urma să anunţe sătenii prin tragerea clopotelor. O altă decizie a fost aceea de a cere ajutor oamenilor din comunele Chiraleu, Bogei şi Ciutelec. În acest scop, în respectivele comune au fost trimişi doi curieri ce au transmis următorul mesaj : „Trageţi clopotul să se strângă oamenii să ajute comunei Tăuteu, fiindcă arde comuna”[4]. Însoţiţi de un număr semnificativ de oameni (numai din comuna Chiraleu se strânseseră în jur de 2.500 de ţărani care aveau asupra lor furci şi găleţi), cei doi curieri au pornit spre Tăuteu, însă au fost opriţi în drum de organele de Miliţie şi membri de partid şi împrăştiaţi. În urma acestui incident, au fost arestate 38 de persoane din comuna Tăuteu. O analiză ulterioară a celor întâmplate a dus la concluzia că :

> Organizaţiile de Partid au dus o slabă muncă politică la sate, astfel că ţărănimea săracă şi mijlocaşă a putut fi influenţată de duşmanul de clasă (…) Cu unele excepţii, membrii

1. *Ibidem*, f. 3.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*, f. 32.
4. *Ibidem*, f. 33.

de Partid au luat parte la aceste acţiuni, iar în comuna Tăuteu, jud. Bihor, a fost nevoie să fie arestaţi membrii Comitetului Provizoriu, secretarul Organizaţiei de Bază, Preşedintele UTM, Preşedintele Sindicatului de Salariaţi Agricoli şi Preşedinta UFDR, deoarece fuseseră în fruntea rebelilor[1].

Situaţia a fost asemănătoare şi în comuna Spinuş unde, în urma stării de nelinişte, firele telefonice au fost tăiate şi o persoană a fost arestată.

În plan politic, guvernul a căutat să-şi întărească legitimitatea, iar în ziua de 21 iulie au fost emise două acte normative de o importanţă covârşitoare în acţiunile ce vor urma, Hotărârea Consiliului de Miniştri (HCM) nr. 774 şi Decretul nr. 306 pentru colectarea cerealelor. Conform acestor acte normative, cantităţile de cereale care trebuiau predate sub forma cotelor obligatorii erau trecute într-un proces-verbal, în baza unor calcule ce s-au dovedit a fi nerealiste, cu scopul de a împovăra ţărănimea. O altă problemă a constituit-o preţul cerealelor care alcătuiau cotele obligatorii. Şi aici sesizăm un calcul nerealist, întrucât preţurile stabilite nu reflectau valoarea reală a producţiei de cereale. Cu alte cuvinte, se cerea mult la un preţ derizoriu. Nerespectarea prevederilor Decretului nr. 306 şi a HCM nr. 774 era pedepsită cu ani grei de închisoare.

Iritarea ţăranilor s-a manifestat şi în noaptea de 22 spre 23 iulie, când au fost semnalate incidente în alte şase comune din judeţul Bihor : Tria, Spinuş, Dernişoara, Păcluşa de Barcău, Mişca şi Sarsig. Aici s-au strigat lozici, au fost tăiate firele telefonice, situaţie care a determinat chemarea organelor de Securitate pentru a restabili ordinea.

În dimineaţa zilei de 23 iulie, Securitatea a fost informată că Alexandru Curta, membru ORI, a organizat, în satul Siad din comuna Craiova, o adunare la care au participat 18 locuitori ai comunei. Mesajul lui Curta era unul foarte clar : organizaţia era pregătită pentru revoltă, iar tot ce aveau ţăranii de făcut era să refuze predarea cotelor obligatorii, să nu se teamă şi să lupte împotriva comuniştilor. De asemenea, Curta le-a spus că partizanii din munţi „au ordine speciale ca să se apropie fiecare de satul lui, iar intelectualii, în satele unde au avut funcţiuni, să ia contact cu cât mai mulţi locuitori şi să-i agite împotriva guvernului, susţinând «revoluţia ce va urma»”[2].

În ziua următoare, în comuna Ucuriş, peste 40 de persoane care făceau parte din ORI s-au întâlnit în casa lui Ioan Matec. Acolo au venit şi doi săteni din comuna Tăut care-i vor îndemna pe participanţii la această adunare să nu predea cotele de grâu. Cei doi săteni nu erau singurii care au plecat din Tăut cu misiunea de a instiga ţăranii la revoltă, întrucât, spuneau ei, „acum este momentul prielnic să se ridice şi să dea lovitura de graţie Guvernului din RPR”[3] ; alţi 20 se duseseră, cu

1. *Ibidem*, f. 25.
2. *Ibidem*, f. 28.
3. *Ibidem*.

aceeaşi misiune, spre alte 10 sate din judeţul Bihor. După plecarea „misionarilor", ţăranii din satele Batâr, Tăut, Talpoş şi Ucuriş au început să se revolte. Tot în ziua de 24 iulie, în comuna Tăutelec din judeţul Bihor, sătenii s-au adunat în faţa primăriei. Se aflase că Judeţeana de Partid a trimis în comuna lor îndrumători care aveau sarcina de a aduce lămuriri în legătură cu muncile agricole. La intrarea în comună, cei opt reprezentanţi au fost avertizaţi de preşedintele Comitetului Provizoriu şi de secretarul Organizaţiei de Bază că situaţia este alarmantă şi că ar fi mai bine să nu intre în comună, „fiindcă ei nu garantează de libertatea lor"[1]. Reprezentanţii Judeţenei de Partid au făcut imprudenţa de a intra în sat. Mulţimea dezlănţuită i-a alungat din localitate lovindu-i cu pietre. Securitatea a intervenit în forţă, ulterior fiind arestaţi membri ai Comitetului Provizoriu, secretarul Organizaţiei de Bază, preşedintele UTM, preşedintele Sindicatului de Salariaţi Agricoli şi preşedinta UFDR, motivul fiind colaborarea cu răzvrătiţii. Aceeaşi situaţie s-a petrecut şi în comuna Şişterea, unde aceeaşi îndrumători au fost înconjuraţi de 400 de săteni, fapt ce a produs îngrijorarea membrilor de partid care au cerut ajutorul pădurarilor până la venirea organelor de ordine. Iniţiativa membrilor de partid nu a fost pe placul sătenilor, iar, ca „răsplată", sătenii le-au devastat locuinţele. Îndrumătorii au fost goniţi cu pietre din comună.

O zi mai târziu, în comuna Tăut s-a găsit un manifest cu următorul conţinut : „Atenţiune ţărani, fără nici un pic de teamă la luptă cu dânşii pentru cereale. Un bob de grâu să nu daţi acum la nimeni. Veniţi din toată ţara să luptaţi"[2]. În comuna Oşand, ţăranii revoltaţi au ameninţat reprezentanţii Comisiei Comitetului Provizoriu de Plasă cu toporul şi cu incendierea grâului. Instigatorii au fost identificaţi şi s-a dispus arestarea lor. Tot în aceeaşi zi, în comuna Sarsig, persoane identificate ulterior ca făcând parte din ORI s-au întâlnit în casa localnicului Pop Nistor, unde au fost înştiinţaţi că a fost stabilită data pentru izbucnirea revoltei – 1 august.

Agitaţiile au cuprins şi comuna Şişterea, unde în ziua de 26 iulie, cu ocazia târgului organizat în comună, aproximativ 300 de ţărani s-au strâns în faţa sediului Comitetului Provizoriu, scandând zgomotos : „Daţi-ne pâine sau posibilitatea să câştigăm pâinea"[3]. Miliţia a intervenit în forţă şi a făcut primele arestări „fiind reţinute două femei dintre instigatoare, grupul s-a mărit şi a încercat să atace Miliţia"[4]. S-au tras primele focuri de armă, iar un om a fost omorât. Această situaţie nu a creat panică în rândul ţăranilor din Bihor. Dimpotrivă, în dimineaţa zilei de 28 iulie, la ora 9, un grup alcătuit din 50 de femei a pornit spre GAC, atacându-l pe preşedintele cooperativei. Şi în acest caz, intervenţia Miliţiei a dus la restabilirea ordinii. Starea de aparentă linişte a continuat până spre seară, când

1. *Ibidem*, f. 34.
2. *Ibidem*, ff. 34-35.
3. *Ibidem*, f. 35.
4. *Ibidem*, f. 3.

sătenii s-au adunat din nou. Intervenţia Miliţiei şi a Securităţii a dus la arestarea instigatorilor. Cu toate acestea, mulţimea a continuat protestele. S-a aruncat cu pietre şi s-a scandat, situaţie ce a determinat forţele de Securitate să apeleze la folosirea armamentului din dotare pentru intimidare. În jurul orei 5 dimineaţa, în locul unde avusese loc manifestaţia, a fost găsit cadavrul localnicului Ioan Peter, „care fusese împuşcat din imprudenţă”[1].

În după-amiaza zilei următoare, în comuna Girişul Negru din judeţul Bihor, 300 de ţărani s-au adunat în faţa Comitetului Provizoriu de Plasă, cerând pâine şi forţându-l pe preşedintele comitetului „să semneze că nu va scoate nici un bob de grâu din comună”[2].

Ţăranii nemulţumiţi se vor aduna ulterior, în seara aceleiaşi zile, şi în comunele Tăut, Batâr şi Talpoş, unde, în jurul orelor 20-21, s-a dat alarma : clopotele din turlele bisericilor au fost trase, goarna a răsunat, iar tobele au bătut în semn de pericol. Ulterior, ţăranii din comunele Batâr şi Talpoş, în număr de aproximativ 1.000, s-au îndreptat spre comuna Tăut, scandând : „Trăiască RPR ! Trăiască Uniunea Sovietică ! Jos Guvernul ! Afară cu comuniştii ! Jos comuniştii ! Trăiască legiunea şi căpitanul ! Trăiască Tito ! Nu aveţi frică că vine Miliţia, că nu trage cu arma, că au ordin”[3]. De la lozinci la violenţă nu a fost decât un pas. Mânaţi de ură împotriva comuniştilor, manifestanţii au ajuns la poarta ornamentală de la intrarea în clădirea Comitetului Provizoriu. Aici au dat foc porţii şi au pătruns în clădire, devastând-o. Au incendiat arhiva Comitetului Provizoriu, procesele-verbale în care erau trecute cotele care trebuiau predate, au ars tablourile conducătorilor PMR şi au distrus centrala telefonică, în acest fel comunicarea cu exteriorul devenind inexistentă. Cu toate acestea, camioanele Securităţii şi ale Miliţiei au reuşit pătrunderea în comună, însă ţăranii au tras asupra lor folosind mitralierele procurate, cel mai probabil, de membri ORI de la unităţile militare.

În jurul orei 22, o parte a manifestanţilor au pornit spre comuna Batâr. Acolo erau adunaţi aproximativ 200 de săteni care scandau „Să nu ducă nimeni grâul la arii, căci peste câteva zile vor veni americanii”[4]. Situaţia din comuna Tăut s-a repetat şi în comuna Batâr : poarta ornamentală a fost distrusă, sediul Comitetului Provizoriu a fost devastat. În agitaţia produsă, paznicul sediului a fost asasinat de Gheorghe Milean, care, după comiterea faptei, a dispărut. Alături de acesta au dispărut şi Matei Tirban şi Ioan Rusu. Intervenţia forţelor de ordine a dus la arestarea lui Mihail Dodişan şi Gheorghe Teuda şi la executarea următorilor : Ioan Todinca, Ioan Crăciun şi Vasile Suşigan.

Protestele din comunele Tăut şi Batâr s-au extins şi în comuna Girişul Negru. Situaţia a fost la fel de gravă. Membrii Comitetului Provizoriu au fost atacaţi.

1. *Ibidem*, f. 36.
2. *Ibidem.*
3. *Ibidem.*
4. *Ibidem*, ff. 36-37.

Protestatarii au baricadat drumul de la ieşirea din comună, au atacat cu pietre şi au tras focuri de armă în maşina Securităţii. În schimbul de focuri, instigatorul Silviu Sârbu a fost ucis. Mulţimea s-a refugiat în pădure. Acţiuni asemănătoare s-au desfăşurat şi în comunele Belfir, Cociuba Mare, Ucuriş, Suşag, Ianejda şi Craiova. Şi aici Securitatea a intervenit şi s-au făcut arestări.

În ziua de 30 iulie, în comuna Tăut au fost reluate luptele dintre securişti şi săteni, aceştia din urmă folosind furci, topoare, sape, pietre şi arme. Au fost arestate 14 persoane. În ziua următoare, în comuna Ucuriş, doi fii de chiaburi, refugiaţi aici din comuna Tăut, au instigat populaţia la revoltă. Cele petrecute în comuna Tăut s-au repetat la indigo şi aici. Pe lângă sediul Comitetului Provizoriu, mulţimea dezlănţuită şi-a revărsat furia şi asupra căminului cultural, a şcolii şi a cooperativei. Drumul a fost baricadat, s-au cântat cântece legionare, „Deşteaptă-te, române ! ” şi s-au scandat lozinci pro monarhie. În schimbul de focuri cu organele Securităţii au fost ucişi ţăranii Ioan Mateoc şi Ioan Bodea, iar Alexandru Popa a fost dat dispărut. Situaţii asemănătoare întâlnim, în noaptea de 31 iulie, în comuna Suşag (Ioan Hurth şi Teodor Hurth au fost executaţi, iar Ioan Morma a fost dat dispărut) ; comuna Coroiu (Matei Leocuţia a fost executat, iar Gheorghe Leocuţia dat dispărut) ; Craiova, Ianoşda, Marginea, Satul Barbă, Săldăbagiu de Barcău, Ghida (comuna Balc), Cohani şi Abram. Manifestările au durat pe tot parcursul nopţii.

Confruntările au continuat şi cele mai edificatoare imagini survin din comuna Gepiu, satul Bicaci, acolo unde, în ziua de 2 august, sătenii „instigaţi” de preotul romano-catolic, ajutat în acţiunea sa de Petru Bejan şi Petru Turcuţ, au pornit revolta. În tot acest timp, în localitate se afla şi secretarul Comitetului Provizoriu de Plasă din Salonta, tovarăşul Filipaş, trimis aici pentru a supraveghea munca secerişului. Sătenii, alarmaţi prin obişnuita bătaie a clopotelor şi de chemările lui Bejan şi Turcuţ, s-au strâns în faţa primăriei. Aroganţa tovarăşului Filipaş a întărâtat şi mai mult mulţimea. În îmbrânceala creată, comuniştii au cerut ajutorul Securităţii. Trupele de represiune au intrat în comună în forţă. Sătenii au fost adunaţi în mijlocul satului, unde au asistat la execuţia publică a lui Petru Turcuţ. Aceeaşi soartă a avut-o şi Petru Bejan, însă înainte de execuţie a fost dus la Salonta, unde s-a desfăşurat anchetarea sa. Alţi doi localnici, de etnie maghiară, au fost executaţi imediat : preotul romano-catolic Iványi György (iniţial a fost dus într-o pivniţă, unde a fost anchetat ; la finalul anchetei, a fost scos şi executat lângă fântâna de pe păşunea satului) şi Bucskó István (împuşcat fără ezitare : el nu a participat la revolta din sat, ci se întorcea de la câmp împreună cu vecinul său). Pentru puterea exemplului, trupul preotului romano-catolic a fost lăsat să zacă în mijlocul satului timp de trei zile, în vreme ce trupul lui Petru Bejan a fost aruncat în groapa în care sătenii aruncau animalele moarte. Represiunea nu s-a oprit aici ; la finalul anchetelor, autorităţile au luat decizia ca familiile celor „mai activi” instigatori să fie deportate. Printre aceştia s-au aflat familia lui Petru Bejan şi sora

preotului romano-catolic. Zeci de oameni au fost ridicaţi de acasă, cu forţa, şi duşi la gara din Cefa. Aici au fost îmbarcaţi într-un tren de marfă cu destinaţia coloniilor de muncă din Regiunea Constanţa. Iniţial au fost transportaţi în comuna Peceneaga. După un timp, unii dintre ei au ajuns în localitatea Basarabi, în vreme ce alţii au fost trimişi în localitatea Ovidiu.

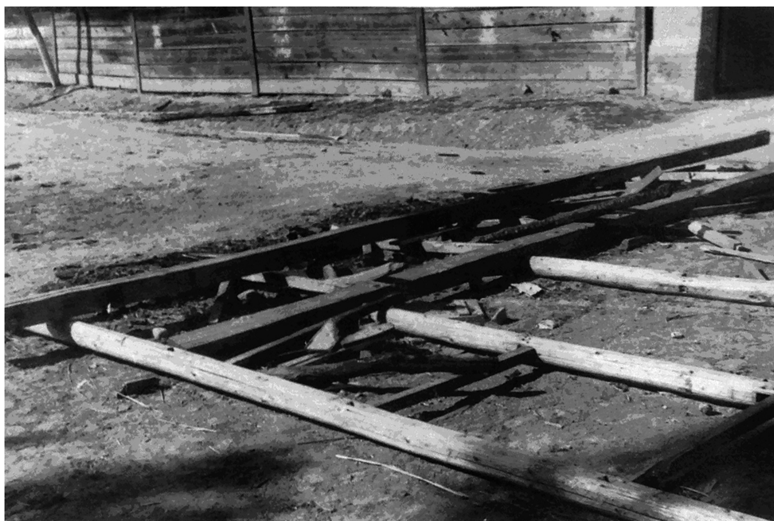
În perioada 31 iulie – 4 august, actele de revoltă din judeţul Bihor au continuat şi în comunele Armaşul Mic, Petreni, Crişțur, Chetz, Salonta, Tulca, Ineul de Criş, Cetariu, Uileac, Ciocaia, Cadea, Petid, Mărţihaz, Chiraleu şi Păţal. Intervenţiile trupelor de represiune s-au soldat cu zeci de morţi, sute de arestaţi, condamnaţi şi deportaţi.

Evenimentele petrecute în vara anului 1949 în judeţul Bihor impresionează prin amploarea, forţa şi dramatismul lor. Colectivizarea, un deziderat al partidului, a făcut numeroase victime în toate judeţele ţării. Modalitatea violentă prin care au înţeles comuniştii impunerea acestui „măreţ proiect" a avut scopul de a subjuga forţa ţărănimii şi de a suprima orice urmă de împotrivire. Colectivizarea, în ansamblul ei, a generat una dintre cele mai mari drame ale acestui popor, care a lovit din plin în inima satului românesc. Efectele produse de acest program aberant şi haotic sunt resimţite şi astăzi, cu precădere de sutele de familii care au rămas fără hrană, fără susţinere, fără conducători, fără rude, fără statornicia şi siguranţa oferite de locul natal. Pentru restabilirea ordinii şi asigurarea muncilor agricole în judeţul Bihor, în vara anului 1949, Ministerul de Interne a pus la dispoziţia Comandamentului Unic Oradea trei batalioane de Securitate în localităţile Oradea, Tinca şi Marghita. Ulterior, pe lângă aceste trei batalioane a fost dislocat şi unul de grăniceri. Scopul l-a reprezentat lichidarea acţiunilor chiabureşti.

Deşi motivul acestei reprimări sângeroase a fost acela de a-i intimida şi teroriza pe toţi cei care se împotriveau măsurilor luate de guvernul comunist, el nu şi-a produs efectul scontat, un argument în plus fiind acela că implementarea acestui program nu s-a încheiat în 1949. Drept urmare, asemenea siuaţii vom întâlni şi pe parcursul anilor următori. Conform statisticilor oferite de PMR, în perioada 1949-1952, peste 80.000 de ţărani s-au opus colectivizării, fiind arestaţi, iar dintre aceştia, 30.000 au fost condamnaţi. Însă procesul de colectivizare nu s-a încheiat în anul 1952. El a continuat până în 1962, când, după treisprezece ani de sărăcire şi teroare a ţărănimii, Gheorghe Gheorghiu-Dej anunţa măreaţa victorie a socialismului în agricultură şi sfârşitul colectivizării.

Fotografie din comuna Arpăşel, judeţul Bihor, reprezentând Căminul Cultural incendiat după şedinţa care a avut loc în ziua de 5 iulie 1949
(ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 58)

Fotografie din comuna Tăut, judeţul Bihor, reprezentând Arcul de Triumf din faţa Primăriei incendiat de ţăranii revoltaţi în seara zilei de 29 iulie 1949
(ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 56)

Fotografie din comuna Tăut, judeţul Bihor, reprezentând interiorul Primăriei distrus de ţăranii revoltaţi în seara zilei de 29 iulie 1949 (ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 57)

Fotografie din comuna Tăut, judeţul Bihor, reprezentând interiorul Primăriei distrus de ţăranii revoltaţi în seara zilei de 29 iulie 1949 (ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 59)

Fotografie din comuna Batâr, judeţul Bihor, reprezentând Arcul de Triumf din faţa Primăriei distrus de ţăranii revoltaţi în seara zilei de 29 iulie 1949
(ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 56)

Fotografie din comuna Batâr, judeţul Bihor, reprezentând exteriorul clădirii Primăriei – Intrarea Primăriei – distrus de ţăranii revoltaţi în seara zilei de 29 iulie 1949
(ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 59)

Fotografie din comuna Batâr, judeţul Bihor, reprezentând interiorul clădirii Primăriei distrus de ţăranii revoltaţi în seara zilei de 29 iulie 1949 (ANIC, fond Documentar: CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 56)

Fotografie din comuna Batâr, judeţul Bihor, reprezentând podul aflat la intrarea în comună, barat de ţărani pentru a împiedica intrarea maşinii Securităţii (ANIC, fond Documentar: CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 57)

Fotografie din comuna Craiova, judeţul Bihor, reprezentând exteriorul clădirii Primăriei distrus de ţăranii revoltaţi în iulie 1949 (ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 7/1949, f. 55)

Fotografie din comuna Craiova, judeţul Bihor, reprezentând Primăria şi Arcul de Triumf din faţa Primăriei, distruse de ţăranii revoltaţi în iulie 1949 (ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 55)

Fotografie din comuna Craiova, judeţul Bihor, reprezentând Arhiva Primăriei incendiată de ţăranii revoltaţi în iulie 1949 (ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 57)

În textul care însoţeşte fotografia apare eronat, fie din necunoştinţă, fie din neatenţie, „chiaburul Petruţ D-tru" din comuna Bicaciu, judeţul Arad. În realitate, este vorba de satul Bicaci, comuna Gepiu, judeţul Bihor. Probabil că persoana împuşcată este Petru Turcuţ, care a fost executat public, în mijlocul satului, de trupele de represiune pentru că a instigat la revoltă în ziua de 2 august 1949 (ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 58)

Fotografia reprezintă un „necunoscut instigator executat” de trupele de represiune în urma revoltei din 2 august 1949, în satul Bicaci, comuna Gepiu, judeţul Bihor. Probabil că persoana împuşcată este István Bucskó, un ţăran care nu a participat la revolta din sat ; se întorcea de la câmp împreună cu vecinul său şi a fost executat pentru că a refuzat să răspundă ordinelor. Şi în această fotografie, textul menţionează eronat judeţul Arad
(ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 58)

Fotografia îl reprezintă pe „Tov. Filipaş”, rănit în urma confruntărilor izbucnite între ţărani şi membrii Comitetului Provizoriu. Filipaş era secretarul Comitetului Provizoriu de Plasă din Salonta şi a fost trimis în satul Bicaci pentru a supraveghea munca secerişului. Şi în această fotografie, textul menţionează eronat judeţul Arad
(ANIC, fond Documentar : CC al PCR, Secţia Administrativ-Politică, dosar 17/1949, f. 58)

Sorin Grigore Vulcănescu

Părintele Gherasim Iscu (1912-1951) – ultimul stareţ al Tismanei, martirul atipic întru Hristos

Abstract : *The communist regime in Romania was „pounced" over the society and thus triggered a heterogeneous anti-communist resistance movement. The Romanian Orthodox Church gave various members to this anti-communist movement. Father Gherasim Iscu, the last abbot of Tismana, was one of the notable members of the National Resistance Movement from Oltenia. His incorruptible and visibly anti-communist status, but also the settlement of the monastery allowed his recruitment to an anti-communist military movement. His role was to provide accommodation and food to the members of the anti-communist organization. This study discusses the involvement in the resistance movement and the consequences suffered by an atypical „witness of Jesus Christ", who died in the communist prisons.*

Keywords : *resistance, Tismana Abbey, political emprisonment*

Dicţionarul statistic *Biserica întemniţată. România 1944-1989*, întocmit sub egida Institutului Naţional pentru Studierea Totalitarismului, conţine schiţele biografice a 2.544 de persoane. Proporţia preoţilor Bisericii Ortodoxe Române (BOR) este covârşitoare. Astfel, din 2.544 de persoane, 2.242 reprezintă numărul preoţilor, între care 1.725 ortodocşi, 226 greco-catolici, 165 romano-catolici, 90 protestanţi şi neoprotestanţi, iar 36 de alte religii.

Un astfel de personaj, slujitor al BOR, care devine imaginea antipodală a unui umil supus spiritului vremii, este părintele Gherasim Iscu, călugăr devotat credinţei ortodoxe, misionarismului creştin din Transnistria şi susţinător al disidenţilor anti-comunişti. Este imperios să menţionăm că, după statistica prezentată anterior, cel puţin 60 de monahi au fost implicaţi în mişcarea de rezistenţă anti-comunistă la nivel naţional. Prin cercetarea noastră, ne propunem să prezentăm activitatea deosebită a unui ieromonah din perioada de început a guvernării comuniste din România. Elementele caracteristice care-l definesc sunt : persoană instruită, ridicată în scaunul de stareţ la o vârstă fragedă şi figură bine conturată, înzestrată cu spirit critic. Aceasta o considerăm utilă, deoarece activitatea de susţinere a membrilor mişcării de rezistenţă din zona Gorjului nu este un caz izolat şi demontează mitul colaboraţionismului dintre membrii Bisericii şi membrii guvernului comunist din România.

Ieromonahul Gherasim Iscu, stareţul mănăstirii Tismana, s-a născut la data de 21 ianuarie 1912, în localitatea Poduri, judeţul Bacău, fiul lui Grigore şi Elena Iscu, cu numele de botez Grigorie[1]. Era al doilea copil al familiei. Apropierea de viaţa monastică s-a produs de tânăr. La vârsta de 12 ani şi-a început noviciatul în Mănăstirea Bogdana, judeţul Bacău, reşedinţa episcopală şi necropola domnească de odinioară. S-a înscris la seminarul monahal din cadrul Mănăstirii Neamţ în anul 1925, unde a urmat cursurile primelor trei clase. Şi-a continuat studiile la Liceul „Ferdinand I”[2] din oraşul Bacău şi la Seminarul monahal de la Mănăstirea

---

1. Datele personale ale fratelui de mănăstire Grigorie Iscu apar diferit în Statul de Serviciu, înregistrat în cadrul Ministerului Cultelor şi Artelor, faţă de alte documente oficiale. Aici, el figurează ca fiind născut în anul 1910. Exista practica modificării datei de naştere a novicilor de către stareţii de mănăstire pentru eligibilitatea tunderii în monahism (Arhiva Mitropoliei Olteniei [în continuare AMO], inv. nr. 19, pachet 1, dosar 78 m, *Iscu Gherasim*, f. nenumerotată).
2. În drumul parcurs de la gimnaziul clasic, din 1867, la colegiul naţional de astăzi, această unitate şcolară şi-a schimbat denumirea de-a lungul celor 148 ani de existenţă. În documente din AMO este utilizată denumirea liceului de până în 1914, şi anume „Principele Ferdinand”. Ulterior, îi va fi schimbată titulatura în „Ferdinand I” (anii când studiază şi

Cernica. Dedicat studiului, a absolvit seminarul, al cărui iconom fusese, în anul 1935, ca premiant al promoţiei sale.

În primăvara anului 1931, tânărul Grigorie bătea la poarta Mănăstirii Tismana, spaţiul de care va fi legat toată viaţa sa, cum însuşi recunoştea: „Locul în care sufletul mi se simte atras mai mult şi care-mi insuflă mai mult respect şi devotament pentru drumul ce-l voi călca”[1]. În ziua de 24 aprilie 1932, în Duminica Floriilor, când avea vârsta de 20 de ani, fratele de mănăstire Grigorie a fost tuns în monahism la Mănăstirea Tismana de către stareţul acesteia, protosinghel Glicherie Lovin, primind numele de călugărie Gherasim[2].

Rând pe rând, cu acribie şi dăruire, slujind celor două mănăstiri, Tismana (locul închinovierii) şi Cernica (locul studiilor), a urcat treptele administrative şi ierarhice, fapt ce l-a stimulat în primii ani de activitate, fără a-şi face din acesta un ideal.

După finalizarea studiilor preuniversitare, în anul 1935, monahul Gherasim intră în rândul slujitorilor bisericeşti, fiind hirotonit ierodiacon, iar mai apoi ieromonah. Periplul ecleziastic al tânărului călugăr începe cu adevărat în primăvara anului 1937, la 15 aprilie, când a fost aşezat de episcopul de Râmnic, Vartolomeu Stănescu, în scaunul de stareţ al Mănăstirii Arnota, judeţul Vâlcea, vestita ctitorie a lui Matei Basarab (1580-1654)[3]. La o vârstă atât de fragedă, de numai 25 de ani, contrar aşteptărilor, dar în conformitate cu legile bisericeşti, vreme de aproape doi ani, a restaurat biserica şi dependinţele acesteia, ce fuseseră distruse de incendiu. Cu toate acestea, la 1 februarie 1939, stareţul demisiona din fruntea Mănăstirii Arnota. Şase luni mai târziu trecea bibliotecar-contabil la Seminarul Cernica, până în august 1941[4], când şcoala avea să fie desfiinţată, ceea ce l-a determinat pe ieromonahul Iscu să-şi continue studiile la Facultatea de Teologie din Bucureşti, pe care le sistase anterior. Fără simpatii legionare, considerat un om de încredere de către oficialităţi, i s-a încredinţat lichidarea inventarului şcolii de la Cernica[5].

Implicată profund în sprijinirea vieţii şi activităţii Bisericii din Basarabia şi Transnistria, BOR a trimis constant misionari în aceste regiuni anexate spre finalul

---

tânărul Grigorie Iscu), iar în perioada comunistă în „George Bacovia”. Astăzi, denumirea oficială a colegiului este aceeaşi ca în perioada interbelică: „Ferdinand I”.

1. La 1 august 1931, Ministerul Cultelor recunoaştea trecerea în statele de întreţinere ale Mănăstirii Tismana, judeţul Gorj, pe fratele Grigorie Iscu. AMO, inv. nr. 19, pachet 1, dosar 78 m, *Iscu Gherasim*, f. nenumerotată.
2. Cercetătorii lingvişti sunt de părere că este vorba de un nume augural de origine greacă – *Gerásimos* –, apropiat de verbul *gerairo*, „a onora, a respecta, a preţui”. Tocmai de aceea se poate spune că semnificaţia numelui Gherasim este „respectabil, onorabil”.
3. Diac. Ioniţă Apostolache, „Un duhovnic care a suferit iertând”, *Lumina*, ediţia de Oltenia, nr. 3 (1691), anul VI, 17 august 2010, p. 14.
4. Arhiva Mănăstirii Tismana (în continuare AMT), inv. 1945, dosar 2, *Corespondenţă oficială*, f. 167.
5. Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (în continuare ACNSAS), fond Penal, dosar 4, vol. 4, f. 87.

anului 1941[1]. Ca urmare a faptului că Biserica Ortodoxă Rusă era aproape inactivă în teritoriul dintre Nistru şi Bug, Patriarhia Română a înfiinţat, la data de 15 august 1941, pentru o perioadă tranzitorie, Misiunea Ortodoxă Română în Transnistria[2], ca eparhie misionară, cu nădejdea în stabilirea unui echilibru între autorităţi şi societate după 20 de ani de ateism propagat de sistemul bolşevic[3].

Înaltpreasfinţitul Nifon Criveanu[4], mitropolitul Olteniei, a considerat oportun ca, de la 1 aprilie 1942, călugărul Gherasim să reprezinte misiunea Mitropoliei în Transnistria, alături de un număr impresionant de preoţi[5]. Înştiinţarea că urma să fie trimis ca preot misionar venea la puţină vreme după ce fusese numit în postul de preot rămas vacant la Mănăstirea Cozia, fapt ce nu s-a mai concretizat[6].

---

1. Angajarea României în război, la 22 iunie 1941, a vizat refacerea teritorială parţială profund afectată în vara şi toamna anului 1940, când Basarabia, partea de nord a Bucovinei, ţinutul Herţa, partea de nord-vest a Transilvaniei şi Cadrilaterul au fost ocupate succesiv de către URSS, Ungaria şi Bulgaria (Alesandru Duţu, „Campania din Est”, în Dinu C. Giurescu [coord.], *Istoria Românilor*, vol. IX, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2008, p. 219).
2. Mai târziu a primit denumirea de Misiunea bisericească pentru Transnistria. Sediul iniţial al Misiunii a fost la Tiraspol, iar de la 26 octombrie 1942, la Odessa. Conducerea acesteia a fost încredinţată, la început, arhimandritului Iuliu Scriban, profesor la Facultatea de Teologie din Bucureşti. La 6 noiembrie 1942 a fost numit conducător al Misiunii Înaltpreasfinţitului Visarion Puiu (*Transnistria Creştină*, anul II, nr. 1-2, ianuarie-iunie, 1943, p. 72). În decembrie 1943, mitropolitul Visarion a demisionat, fiind urmat de arhimandritul Antim Nica. La sfârşitul lunii februarie 1944, Misiunea a fost nevoită să-şi mute sediul la Tiraspol, apoi la Ismail. Se spera că situaţia militară se va schimba în favoarea armatelor germano-române, iar Misiunea îşi va putea relua activitatea, lucru care însă nu s-a întâmplat (Veaceslav Ciorbă, *Biserica Ortodoxă din Basarabia şi Transnistria 1940-2010*, Editura Pontos, Chişinău, 2011, p. 132).
3. Arhimandritul Iuliu Scriban menţiona scopul acesteia : „De a încreştina din nou şi organiza viaţa bisericească a ţinuturilor dintre Nistru şi Bug, desrobite de jugul bolşevic în lunile Iulie şi August 1941” (vezi organizarea acestei Misiuni în *Transnistria Creştină*, anul I, nr. 1, ianuarie-martie 1942, pp. 22-29).
4. Nifon Criveanu (nume de botez Grigorie), născut la 20 februarie 1889, în Slătioara, fostul judeţ Romanaţi (azi în judeţul Olt), a fost primul mitropolit al Olteniei (1939-1945) (*Enciclopedia Ortodoxiei Româneşti*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune Ortodoxă, Bucureşti, 2010, p. 231). Socotit indezirabil de către regimul comunist, a fost silit să se retragă la pensie, petrecându-şi restul vieţii în Bucureşti. A murit la 14 iunie 1970 în Biserica „Schitul Maicilor” din Bucureşti, în timp ce rostea predica la ultima liturghie, pe care a oficiat-o înconjurat de soborul preoţilor slujitori (Ierom. Marcu Petcu, Nicolae Lihănceanu, Pr. Adrian Pintilie, Ramona-Anca Creţu, *Pagini din istoria monahismului ortodox în revistele teologice din România. Personalităţi*, vol. I, Editura Biblioteca Naţională a României, Bucureşti, 2011, p. 198).
5. Vezi întreaga activitate a Mitropoliei în *Mitropolia Olteniei în Opera Misionară din Transnistria*, Editura Tipografia Sfintei Mitropolii, Craiova, 1943.
6. AMO, inv. nr. 19, pachet 1, dosar 78 m, *Iscu Gherasim*, f. nenumerotată.

Ajuns dincolo de Nistru, tânărul călugăr român a simţit că menirea sa era aceea de restaurator de destine şi edificii bisericeşti, în contextul în care bisericile din Transnistria „fie au fost închise, fie dărâmate sau prefăcute în magazii şi cluburi", după cum constata superiorul Misiunii, arhimandritul Iuliu Scriban[1].

Ieromonahul Gherasim a fost repartizat la Mănăstirea Berşad, judeţul Balta[2]. Însă el s-a ocupat şi de alte centre monahale cu nevoi urgente, în special de biserica şi mănăstirea din comuna Păsăţele.

Mai întâi a redeschis Mănăstirea Păsăţele, ce fusese transformată de bolşevici în magazie de cereale[3] şi, drept urmare, a fost numit stareţ al acesteia. După redeschiderea sfântului lăcaş, noul stareţ a început lucrările de reabilitare. De aceea îi scria mitropolitului Olteniei, în august 1942, motivele pentru care doreşte să mai zăbovească în partea transnistreană pentru câteva luni. Temeiul primordial îl constituia finalizarea Bisericii Păsăţele II, pe care spera să o poată sfinţi în luna octombrie, dar şi relaţia cu credincioşii săi, care nu ezitau nici un moment să-l roage să rămână în acele locuri, acordându-i tot sprijinul moral. Plecarea sa, scria părintele Gherasim, „distruge tot ce am închegat şi nici eu nu voi putea să am mulţumire, văzându-mă smuls tocmai când încep să lucrez, nici credincioşii"[4]. Pentru a se dedica în totalitate finalizării lăcaşului de cult, renunţase şi la funcţia de stareţ al Mănăstirii Berşad[5].

La data de 13 decembrie 1942 a sfinţit biserica din comuna Păsăţele II, pe care a împodobit-o cu un „iconostas nou, cu sf. Masă îmbrăcată în toate acoperămintele necesare, cu odăjdii, cu sfinte vase, policandru şi toate celelalte obiecte bisericeşti"[6]. Cu această ocazie, a primit de la localnici mitra de mitrofor şi o cruce de argint drept mulţumire[7]. Apoi, a dat ajutor şi la restaurarea monumentalei catedrale din oraşul Balta. Datorită activităţii şi dăruirii sale, a primit funcţia administrativă de „sub-protoereu şi locţiitor de protoereu al judeţului Balta, distingându-se prin măsuri energice şi precaute"[8].

Perioada petrecută în Transnistria i-a rămas ca o amintire frumoasă, atât pentru activitatea misionară şi administrativă intensă, cât şi pentru afecţiunea oamenilor pe care i-a avut alături. Ieromonahul Gherasim le-a declarat anchetatorilor în anul 1949 că scopul său a fost să lase acolo imaginea unui bun slujitor al Bisericii şi că a reuşit să fie un „slujitor fără tobe şi surle"[9]. Însă, după instaurarea

1. *Transnistria Creştină*, anul I, nr. 1, ianuarie-martie 1942, p. 22.
2. *Mitropolia Olteniei*..., p. 15.
3. AMO, inv. nr. 19, pachet 1, dosar 78 m, *Iscu Gherasim*, f. nenumerotată.
4. *Ibidem*.
5. AMT, inv. 1943, dosar 1, *Corespondenţă oficială*, f. 117.
6. *Transnistria Creştină*, anul I, nr. 3-4, iulie-decembrie 1942, pp. 48-49.
7. ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol. 7, f. 106.
8. AMO, inv. nr. 19, pachet 1, dosar 78 m, *Iscu Gherasim*, f. nenumerotată.
9. ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol. 4, f. 87v.

regimului comunist, misiunile din Transnistria reintrată în componenţa URSS au constituit „pete la dosar”.

Ameninţat de Mitropolia Olteniei cu retragerea hainei monahale pentru a reveni în ţară, călugărul român a decis ca, la data de 20 mai 1943, să se întoarcă la Tismana, unde îi fusese amânată temporar numirea în postul de stareţ[1].

În aprilie 1943, Gherasim Iscu a fost numit de Înaltpreasfinţitul Nifon Criveanu stareţ al Mănăstirii Tismana, funcţie pe care a preluat-o la 1 septembrie şi pe care urma să o deţină până în momentul arestării sale, în ziua de 26 septembrie 1948[2]. Această numire avea la bază două considerente. În primul rând, dedicarea sa monahală deosebită, dovedită ca stareţ al Mănăstirii Arnota şi ca misionar în Transnistria. În al doilea rând, nemulţumirea conducerii Mitropoliei Olteniei faţă de ultimii doi stareţi ai Mănăstirii Tismana[3]. Exarhul referent al Mitropoliei, Theofil, nota în cererea de recomandare a călugărului Iscu adresată ierarhului :

> Ţinându-se seama de reaua voinţă şi reaua credinţă a ultimilor doi stareţi, care au lăsat Sf. Monastire Tismana să ardă şi i-au vândut vitele, Prea Cuv. Sa a fost numit Stareţ la acea Sf. Monastire pentru a o gospodări, aşa cum a gospodărit la Sf. Monastire Arnota – jud. Vâlcea, pe care din ruină părăsită a ridicat-o la starea în care se vede azi şi unde nu şi-a putut duce până la sfârşit planul de înfăptuiri, demisionând[4].

După două luni de la numirea sa în funcţia de egumen, Înalt Preasfinţitul Nifon a hotărât să-i încredinţeze şi mănăstirile din judeţele Gorj şi Mehedinţi din noua postură de exarh, funcţie pe care a deţinut-o din iunie 1943 până în aprilie 1945, când a demisionat[5].

Odată instalat ca stareţ, a început munca de reconstrucţie a mănăstirii, pe care incendiul din 25 martie 1943 o distrusese în proporţie de mai bine de 50%[6]. Incendiul a provocat pagube majore pentru obştea de la Tismana[7]. Atât clădirea

1. AMT, inv. 1943, dosar 1, *Corespondenţă oficială*, f. 148.
2. Numirea sa ca stareţ de către mitropolitul Nifon avusese loc încă din august 1942, când trimitea telegrame la Misiunile Ortodoxe Române din Odessa, Tiraspol şi Balta, prin care solicita acestora să-l anunţe în cel mai scurt timp că fusese numit stareţ şi este nevoie urgentă de ocuparea acestui scaun. Ca urmare a prelungirii perioadei sale în misiunea de peste Nistru, ierarhul a considerat că este necesară amânarea numirii până la întoarcerea sa în ţară.
3. Era vorba de protosinghelul Gherasim Caravan, care a condus mănăstirea în perioada 1942 – iunie 1943, şi de ieromonahul Varlaam Chiriţă, stareţ în perioada iunie 1943 – 15 septembrie 1943.
4. AMO, inv. nr. 19, pachet 1, dosar 78 m, *Iscu Gherasim*, f. nenumerotată.
5. AMT, inv. 1943, dosar 1, *Corespondenţă oficială*, f. 108.
6. ACNSAS, Fond Penal, dosar 4, vol. 4, f. 88.
7. Paguba provocată de incendiul izbucnit în zona deţinuţilor a însumat aproximativ 4 milioane de lei, conform constatării efectuate de conducerea Jandarmeriei din localitatea Tismana.

ocupată de Lagărul de internaţi politici Tismana[1], cât şi alte clădiri anexe au fost distruse aproape în totalitate. Astfel, atât conducerea lagărului, cât şi preoţii internaţi au primit, prin bunăvoinţa diriguirii ecleziastice, găzduire în incinta mănăstirii[2]. La Tismana s-a păstrat şi tezaurul Băncii Naţionale a României (BNR), în perioada iulie 1944 – februarie 1947[3]. În adresa din 8 iulie 1944, stareţul Gherasim Iscu confirma că BNR a adus şi depozitat tezaurul în pivniţa mare[4], iar mai apoi că cele 212 tone de aur au fost mutate în stânca Stârminei[5].

Beneficiind de suportul financiar al Ministerului Cultelor şi al BNR, precum şi de sprijinul fizic al echipelor de jandarmi veniţi să păzească tezaurul, stareţul a început lucrările de reabilitare a clădirilor afectate în urma incendiului.

Egumenul Gherasim Iscu, fiind apropiat de clericii de peste Prut, refugiaţi sau forţaţi să se retragă din diferite cauze, a primit în mănăstirea pe care o păstorea nenumărate personalităţi. Printre acestea s-au numărat fostul mitropolit al Basarabiei, Gurie Grosu[6], ieromonahul Glicherie Loveanu, de la Mănăstirea Buciumeni-Tecuci[7], şi protosinghelul

---

În ciuda vremurilor de război pe care le traversa ţara, în luna august a aceluiaşi an, Ministerul Cultelor a acordat mănăstirii 500.000 de lei, sumă necesară pentru reabilitarea unei părţi a clădirii afectate de incendiu (AMT, inv. 1943, dosar 1, *Corespondenţă oficială*, f. 127).

1. După rebeliunea legionară din ianuarie 1941, conducerea antonesciană a început procesul de arestare a legionarilor. Astfel, s-au deschis lagăre în diferite zone ale ţării, unul dintre ele fiind şi la Tismana, aflat sub conducerea jandarmului-plutonier Bucur Nicolae. Aceste lagăre sau sanatorii erau de fapt centre de detenţie forţată pentru legionari, foştii colegi de guvernare în regimul Antonescu. În apropiere se afla un alt lagăr, cu deţinuţi ruşi. Aripa dreaptă a Mănăstirii Tismana a fost pusă la dispoziţia Ministerului de Interne exclusiv pentru amenajarea lagărului încă din data de 5 noiembrie 1942, iar sanatoriul a fost amenajat cu ajutorul organelor de Siguranţă, o lună mai târziu. Scopul acestui lagăr îl constituia internarea a 110 preoţi din diferite părţi ale ţării plus personalul de pază. Au fost aduşi 114 clerici, care săvârşeau zilnic serviciile liturgice. Din acest considerent, mănăstirea a rămas închisă pentru credincioşi în perioada funcţionării lagărului, dar şi datorită găzduirii tezaurului BNR. Pe 2 iulie 1943, Ministerul de Interne hotăra ca lagărul să fie închis, iar o lună mai târziu clădirea a fost evacuată (*Ibidem*, f. 141).
2. *Ibidem*, f. 3.
3. Cu această ocazie, BNR a refăcut complet clădirile distruse de incendiu, în timp ce mănăstirea, cu banii proprii, a făcut toate celelalte îmbunătăţiri în biserică, clădiri şi instalaţii (ACNSAS, Fond Penal, dosar 4, vol. 4, f. 88).
4. AMT, inv. 1944, dosar 1 *Corespondenţă oficială*, f. 173.
5. Pe lângă patrimoniul românilor, mai fusese ascunsă la Tismana şi o parte din tezaurul polonez, încredinţat în 1939, în momentul invadării Poloniei de către Germania nazistă.
6. Gurie Grosu (nume de botez Gheorghe) (n. 1 ianuarie 1877, Nimoreni, judeţul Lăpuşna – m. 14 noiembrie 1943, Bucureşti) a fost mitropolit al Basarabiei (1928-1936) (vezi dr. George Enache, „Trista poveste a mitropolitului Gurie Grosu”, *Lumina*, seria naţională, nr. 263 [1465], anul V, 14 noiembrie 2009, p. 4).
7. Toma Rădulescu, „Iscu, Gherasim”, în *Martiri pentru Hristos, din România, în perioada regimului comunist*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti 2007, p. 387.

Gherontie Bălan[1]. Stareţul de la Tismana a mijlocit şi aducerea ieromonahului Dosoftei Murariu[2].

Stareţul de la Mănăstirea Tismana avea să-l întâlnească, la începutul anului 1947, pe novicele Anghel Papacioc, administratorul de la acea vreme al domeniului Mănăstirii Comanca. Stareţul Gherasim i-a propus novicelui Anghel să intre în aşezământul pe care îl conducea. Era perioada când comuniştii se pregăteau să preia controlul total al puterii, iar Siguranţa veghea activitatea proaspătului eliberat de la Aiud, Anghel Papacioc. Plecarea lui la Tismana a declanşat alerta la Ministerul de Interne, care a început să-l caute prin toată ţara. Cu toate acestea, novicele Anghel Papacioc a reuşit să ajungă, la 1 septembrie 1948, alături de stareţul Iscu la Tismana, pentru ca un an mai târziu să se retragă la schitul Cioclovina, aflat la acea vreme sub coordonarea instituţională a stareţului[3].

Teroarea instalată sub pretextul superfluu al luptei de clasă împotriva tuturor elementelor care nu acceptau şi se opuneau făţiş sau nu bolşevizării ţării diviza societatea aspru încercată de evenimentele anterioare. Apariţia unei mişcări de rezistenţă faţă de schimbările radicale era ineluctabilă în acel context. Mişcarea de rezistenţă din Oltenia a apărut tocmai ca urmare a sentimentelor generale de revoltă ale românilor, iar numărul mare de aderenţi reunea mai toate păturile sociale din ţară, din aproape toate domeniile : armată, medicină, teologie[4]. Eterogenitatea acestei mişcări îşi va demonstra limitele la numai un an de la înfiinţare. Cu toate acestea, preponderenţa corpului de ofiţeri, aparţinând fostei armate regale române, a decis cristalizarea grupului de conducere : generalul de corp de armată Iancu Carlaonţ, fost comandant al Corpului I

1. AMT, inv. 1944, dosar 1, *Corespondenţă oficială*, f. 142.
2. Dosoftei Murariu, (nume de botez Dumitru) (n. 1913, Stăuceni, judeţul Botoşani – m. 1990, mănăstirea Slatina, Suceava). Monah al schitului Sihăstria, din 1932 urmează cursurile seminarului din Cernăuţi, iar din 1935 pe cele ale Facultăţii de Teologie din Bucureşti. După 1941 pleacă în calitate de diacon misionar peste Nistru unde creştinează mii de oameni. Hirotonit preot în 1945, absolvă Academia Teologică Andreiană din Sibiu în 1947. Între 1948 şi1952 slujeşte la Catedrala Patriarhală din Bucureşti, iar în 1956 este numit stareţ la mănăstirea Putna. Arhimandritul Dosoftei a susţinut îndeaproape studenţimea în vederea organizării serbării a 500 de ani de la urcarea pe tron a lui Ştefan cel Mare, moment în care intră în atenţia Securităţii. În 1957 este mutat ca stareţ la mănăstirea Vorona. Arestat la 8 august 1959, va fi condamnat la 6 ani temniţă grea pentru „activitate ostilă" şi închis la Jilava, Gherla, Aiud şi Ostrov. Eliberat în iunie 1964, revine ca preot slujitor la Catedrala Patriarhală din Bucureşti, apoi ca simplu preot la diverse parohii din judeţele Alba şi Mureş. Apud http ://putna.ro/revista2013/articol4 (24.11.2015) şi http ://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/M/M%2009.%20Moucha%20-%20Myuler/Murariu%20Dumitru/ (24.11.2015).
3. Adrian Nicolae Petcu, „Arsenie Papacioc la începutul vieţuirii monahale", *Lumina*, nr. 90 (2493), anul IX, 17 aprilie 2013, p. 6.
4. Vezi fotografia cu membrii MNRO la p. 65.

Armată, colonelul Ştefan Hălălău, colonelul Petre Grigorescu. Direcţia operativă a revenit unui stat-major coordonat de dr. Cărăuşu şi Radu Ciuceanu[1].

Organizaţia a primit numele de Rezistenţa, după ce a devenit rezultatul unirii imperfecte a altor grupuri mai mici[2]. Scopul era clar : înlăturarea regimului comunist din fruntea României, cu orice sacrificiu şi prin orice mijloace. Raţionamentul avea şi un fundament ideologic : „Într-o organizaţie, fie ea şi de binefacere, statul trebuie să respecte convingerile şi conştiinţa individuală”, afirma Radu Ciuceanu[3]. De altfel, unul dintre nucleele organizaţiei a luat fiinţă din iniţiativa studentului Ciuceanu, în toamna anului 1947. Împreună cu prietenul său Vlad Drăgoescu, Ciuceanu a urmărit să formeze un grup care, cu ajutorul trupelor anglo-americane, să intervină în contextul unui eventual conflict al Aliaţilor cu URSS. Pentru legătura cu trupele externe, pentru stabilirea punctelor de aterizare a paraşutiştilor şi a armamentului, era necesar un mijloc de comunicare, un post de emisie-recepţie.

În prima fază, cei doi au recrutat oameni în vederea constituirii acestui grup. Vizau persoane tinere, studenţi, elevi, ofiţeri deblocaţi şi alte grupuri nemulţumite de instalarea regimului comunist. Ulterior, grupul avea să numere peste 80 de persoane, aşa cum reiese din cercetările realizate de Direcţia Generală a Securităţii Poporului şi din consemnările ulterioare ale membrilor. În a doua fază, s-a urmărit înarmarea membrilor, retragerea lor în munţi, de unde trebuia să se ducă lupta contra regimului în cazul unor evenimente conflictuale, interne sau internaţionale.

Conducătorii mişcării de rezistenţă stabiliseră ca, în caz de război, să se retragă în regiunea Tismana şi de acolo să acţioneze, în măsura posibilităţilor, ca formaţiune de partizani. În acest caz, comandamentul militar al trupelor urma să fie preluat de generalul Carlaonţ. Se bazau însă şi pe anumite locuri strategice şi persoane-cheie pentru buna desfăşurare a planului stabilit. Astfel, stareţul de la Tismana întregea tabloul misiunii grupului de rezistenţă.

În noiembrie 1947, Radu Ciuceanu l-a cunoscut pe tânărul stareţ, prin prietenul său Vlad Drăgoescu. I-au mărturisit părintelui Gherasim că au auzit de el că „ar fi un bun român”[4]. Stareţul, de teamă ca cei doi să nu fie agenţi ai Siguranţei şi să se prezinte doar ca fiind anti-comunişti, a refuzat propunerea de a-i găzdui[5].

1. Radu Ciuceanu (n. 1928), istoric şi memorialist, a fost deţinut politic între 1948 şi 1963, condamnat în acelaşi lot cu Vlad Drăgoescu, din 1995 până în prezent fiind directorul Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului al Academiei Române. Vezi întreaga schemă de organizare şi atribuţiile în cadrul mişcării într-o viziune mai clară şi mai sinceră decât cea din dosarele din ACNSAS în Radu Ciuceanu, *Mişcarea Naţională de Rezistenţă din Oltenia 1953-1980*, vol. III, Editura Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2004, pp. 21-25.
2. Organizaţiile conduse de Radu Ciuceanu, colonelul Hălălău, Sergiu Mandinescu, generalul Carlaonţ şi doctorul Cărăuşu (ACNSAS, Fond Penal, dosar 4, vol. 14, f. 13v).
3. Radu Ciuceanu, *Potcoava fără noroc*, Editura Meridiane, Bucureşti, 1994, p. 26.
4. ACNSAS, Fond Penal, dosar 4, vol. 4, f. 20.
5. *Ibidem*, f. 88v.

Radu Ciucenu era considerat şi de membrii din grupare, şi de Securitate „elementul cel mai dinamic”[1] şi „un mare fanatic”[2], iar prietenul său, Drăgoescu[3], drept persoana cea mai activă şi cea mai avută dintre colegii săi. Cu toate că s-a arătat iniţial reticent faţă de propunerea celor doi, stareţul Gherasim Iscu a lăsat o portiţă pentru viitoarele discuţii cu privire la o posibilă implicare[4]. Totodată, cu această acţiune de recunoaştere, grupul de comandă a fixat ca punct de refugiu şi adăpost Mănăstirea Tismana şi instalarea unei staţii de emisie-recepţie în cadrul acesteia, însă fără un consimţământ limpede din partea stareţului[5].

Documentele Securităţii arată că stareţul nu a avut apartenenţă politică nici înainte şi nici după 23 august 1944[6]. Informatorii Securităţii cercetaseră trecutul său şi constataseră că „se afişa ca un «om deştept» şi critica pe legionari şi pe alte partide”[7]. Nu de puţine ori, stareţul vorbea despre neimplicarea sa politică : „Am fost străin şi sunt şi până acum de orice organizaţie politică”[8]. Nemulţumirea sa faţă de atitudinea învrăjbitoare a partidelor l-a făcut să rămână apolitic, dar şi faptul că nu a cunoscut nici un partid politic „care să îmbine în programul său şi în aplicarea sa dreptatea, binele şi adevărul într-un ton armonic, încât să nu mai apară ură şi vrajbă între oameni”[9]. Atunci care să fi fost motivul pentru care a fost recrutat în organizaţia anti-comunistă ?

În primul rând, Radu Ciuceanu a recunoscut că zona Tismana era cea mai potrivită pentru retragerea organizaţiei la momentul oportun nu numai pentru că de acolo se putea acţiona în mod camuflat, dar şi pentru că pădurile şi munţii permiteau ascunderea membrilor organizaţiei şi depozitarea în condiţii optime a alimentelor şi, în special, a armamentului[10]. Acelaşi Radu Ciuceanu a văzut că Mănăstirea Tismana urma să aibă un rol important în cadrul organizaţiei, atât ca loc de refugiu al oricărui element urmărit, cât şi ca viitoare staţie radio[11], dovedindu-şi

1. *Ibidem*, vol. 9, f. 2.
2. Radu Ciuceanu, *Mişcarea Naţională de Rezistenţă din Oltenia 1949 – 1952*, vol. II, Editura Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2003, p. 21.
3. ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol. 3, f. 54.
4. *Ibidem*, vol. 1, f. 3 ; *Ibidem*, vol. 4, f. 40.
5. *Ibidem*, vol. 1, f. 3 ; *Ibidem*, vol. 4, ff. 32, 40.
6. *Ibidem*, f. 19v.
7. Nota aparţinând informatorului „Vlaicu” este datată 14 februarie 1950 şi apare în Cristina Păiuşan, Radu Ciuceanu, *Biserica Ortodoxă Română sub regimul comunist 1945-1958*, vol. I, Editura Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2001, p. 178.
8. ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol. 4, f. 88v.
9. *Ibidem*.
10. *Ibidem*, vol. 2, f. 3.
11. Costurile pentru realizarea aparatului erau de 30.000 de lei, motiv pentru care Radu Ciuceanu realiza, în luna septembrie 1948, că acesta nu putea fi construit din pricina lipsei fondurilor (*Ibidem*, vol. 3. f. 150).

utilitatea în ultimă instanţă ca „bază de aprovizionare”[1]. În al doilea rând, însuşi conducătorul grupării doljene a recunoscut că stareţul de la Tismana ar fi fost un om pe care se putea baza.

Într-o notă autocaracterizantă, părintele declara : „Eu deja eram cunoscut în localitate ca om care nu m-am încadrat în nici un partid politic actual. A doua : Mulţi vedeau în faptul că fusesem în Rusia misionar un indiciu că aş avea păreri opuse actualei forme de guvernare. A treia : La alegerile din 1946, preşedintele comisiei de votare care se uitase la voturi, văzuse că eu am votat cu ochiul”[2]. Toate acestea descriau imaginea părintelui ca un „opus al vremii”[3].

Totodată, un alt motiv era că regimul abia instalat la conducerea ţării urma să aplice *ad litteram* ordinele stăpânirii din Răsărit în ceea ce privea Biserica. Noul regim, urmând exemplul mai experimentatului bolşevism, a impus o serie de restricţii şi clericilor. Astfel, dacă în 1940 stareţul unei mănăstiri depunea jurământ de credinţă lui „Dumnezeu, Naţiunii şi Regelui”[4], în anul 1948, stareţul şi ceilalţi membri ai obştei călugăreşti jurau credinţă poporului român şi consimţeau să apere „republica poporului român contra duşmanilor de afară şi din-năuntru”[5].

Ieromonahul de la Tismana a consimţit propriu-zis implicarea sa totală în organizaţie abia în vara anului 1948, când la mănăstire a sosit Nelu Pârvulescu, iar acesta i-a făcut cunoscute atât indicativul, „R. 325”, cât şi scopul organizaţiei în linii clar definite[6]. Tot ca semn de recunoaştere de către membrii grupării, în afară de indicativ, părintele Iscu era recunoscut printr-o strângere de mână straşnică : „Cine te va strânge puternic de mână, scuturându-te, acela e stareţul, are idei româneşti”[7]. Acesta s-a învoit să ofere adăpost şi hrană membrilor organizaţiei care s-ar fi prezentat cu indicativul „R. 325”. Tot despre părintele Iscu, Drăgoescu spunea într-o declaraţie că s-ar fi angajat să adăpostească până la 300

1. Radu Ciuceanu, *Potcoava…*, p. 91.
2. ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol. 4, f. 22.
3. *Ibidem*.
4. „Jur credinţă lui Dumnezeu, Naţiunii şi Regelui Mihai. Jur credinţă şi supunere conducătorului Statului. Jur să păstrez ordinea şi secretul ce mi s-a încredinţat. Jur să execut fără şovăire ordinele. Jur să fiu cinstit. Aşa să-mi ajute Dumnezeu” (AMT, inv. 1945, dosar 1, *Corespondenţă oficială*, f. 26). „Jur de a fi credincios Regelui şi intereselor Ţării mele, de a observa în totul Constituţia şi Legile Ţării, de a executa cu onoare şi conştiinţă, funcţiunile ce-mi sunt încredinţate şi de a nu face nimic de natură a periclita ordinea în Stat. Aşa să-mi ajute Dumnezeu” (*Ibidem*, inv. 1944, dosar 3, *Corespondenţă oficială*, f. 2).
5. „Jur de fi credincios poporului român şi a apăra republica poporului român contra duşmanilor de afară şi din-năuntru. Jur de a fi cuviincios legilor republicei poporului român şi de a păstra secretul serviciului” (*Ibidem*, inv. pe anul 1948, dosar 1, *Corespondenţă oficială*, f. 16).
6. ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol. 4, f. 36.
7. *Ibidem*, f. 22.

de oameni în mănăstire[1]. Astfel, în iulie 1948, membrii organizaţiei primeau înştiinţarea conform căreia stareţul Gherasim Iscu îşi dăduse acordul şi promisese o implicare totală în organizaţie. Abia după ce s-au înţeles, stareţul avea să afle mai multe despre acel indicativ şi faptul că rolul lui nu era numai să găzduiască anumiţi membri, ci şi să recomande noi membri pentru organizaţie şi să ajute la instalarea unui post de emisie-recepţie în zona Tismanei[2]. Întrebat dacă ar fi avut cunoştinţă despre persoane care ar putea fi implicate, a răspuns că are cunoştinţă de câţiva ofiţeri deblocaţi şi foşti funcţionari publici eliberaţi din serviciu de noul regim[3].

Cât despre aparat, acesta urma să fie trimis la Tismana, odată cu un grup de ofiţeri aduşi de un alt membru al organizaţiei, Sergiu Mandinescu[4]. Dar nici aparatul, nici ofiţerii n-au mai ajuns la Tismana, zona fiind supravegheată de agenţii Siguranţei, existând bănuiala că s-ar fi lansat paraşutişti. Cu toate acestea, ceilalţi membri ai organizaţiei au fost informaţi ca, în cazul în care erau descoperiţi, să plece în munţii Tismanei, unde s-ar mai afla şi alţi membri. Aici intervenea stareţul de la Tismana, ca principal cunoscător al unui loc sigur în munţi[5]. Însă, aşa cum scria în prima declaraţie dată în faţa anchetatorilor, în data de 28 septembrie 1948, stareţul nu a fost de acord cu instalarea aparatului în apropierea mănăstirii sau a schitului Cioclovina, pentru a nu atrage „asupra acestor două instituţii nimic care să le dăuneze”[6]. Totuşi, acordul stareţului faţă de instalarea acestui dispozitiv a fost dat formal, convins fiind de inutilitatea acţiunii din zona Tismanei[7].

Nădejdea membrilor organizaţiei stătea într-un iminent conflict mondial, care le-ar fi prilejuit acţiunea contra noului regim de la Bucureşti, aceasta cu ajutorul anglo-americanilor care urmau să trimită armament şi paraşutişti pentru a pregăti populaţia[8]. Conducătorii organizaţiei au vehiculat ca dată de declanşare a războiului 15 iulie 1948, iar montarea aparatului trebuia să preceadă acest conflict. Prin intermediul lui putea fi luată legătura cu luptătorii din comuna Rast-Dolj, oraşul

1. *Ibidem*, vol. 14, f. 6v.
2. „Instalarea unui post de radio emisiune în muntele Oslea cu scopul de a informa puterile anglo-americane, care să pună la dispoziţie în cadrul unui război armament şi oameni” (*Ibidem*, vol. 4, f. 21v).
3. „Am spus că după instalarea aparatului se pot găsi elemente care să ne vină în ajutor dintre foştii legionari, foştii ofiţeri şi alte elemente nemulţumite, care urmau să fie recrutate de mine şi de alţii” (*Ibidem*, ff. 21v, 32).
4. *Ibidem*, vol. 14, f. 7.
5. *Ibidem*, vol. 6, f. 38.
6. *Ibidem*, vol. 4, f. 89.
7. *Ibidem*, f. 90v.
8. Din informaţiile stareţului Gherasim Iscu primite de la Nelu Pârvulescu, paraşutiştii urmau să fie lansaţi în munţii Boul şi Oslea, zone marcate noaptea cu focuri. Aceştia urmau să se strângă în zona Butea, în munţii Retezat, lângă comuna transilvăneană Câmpul lui Neag. De aici se făcea legătura cu armata din regiunea Sebeşului Alb şi cu cea care s-ar fi ridicat dinspre Baia de Aramă din Mehedinţi (*Ibidem*, f. 22v).

Corabia, câmpul dintre comuna Brădiceni şi Băleşti-Gorj. Declanşarea războiului trebuia să fie urmată imediat de un atac al avioanelor anglo-americane asupra centrelor vitale din ţară şi de debarcări ample de paraşutişti şi material de război[1].

Percheziţia domiciliară din data de 2 iulie 1948 a fost primul moment care i-a creat nelinişte ieromonahului de la Tismana. La ora 7, şeful Ocolului Silvic, ing. Stănescu, şeful postului de jandarmi din Tismana, şi agentul primăriei, Mihail Duica, l-au însoţit pe inspectorul de Siguranţă Grădinaru la Mănăstirea Tismana, unde au percheziţionat camerele călugărilor, cancelaria şi biblioteca[2]. Vizita neanunţată din partea autorităţilor venea în contextul informaţiilor despre existenţa în munţi a unor grupuri de paraşutişti americani şi indivizi fugiţi din oraş[3].

Vizitele numeroase din partea membrilor organizaţiei doljene şi cele ale Siguranţei, neconcretizarea acţiunilor stabilite la începutul discuţiilor, nedeclanşarea unui război total[4] au sporit presiunea ce apăsa pe umerii stareţului : „Începuse să nu mă mai entuziasmeze vizitele acestea, mai ales că îmi dădeam seama de caracterul lor suspect, căci mi se cerea să nu spun absolut nimănui de prezenţa acelor ce veneau”[5].

Întorcându-se de la seceratul grâului din localitatea Comanca-Romanaţi, stareţul de la Tismana a rămas în Craiova pe 28 iulie 1948, unde a avut ocazia să-l cunoască pe colonelul Grigorescu, „şeful organizaţiei”[6], prin intermediul lt.-col. Constantin Stavril. Cel din urmă fusese trimis de Arhiepiscopia Craiova, în cursul anului 1948, ca administrator la Mănăstirea Tismana. Procurorul Constantin Oancă a consemnat în actele anchetei că, odată instalat ca administrator, stareţul Gherasim Iscu i-a vorbit despre existenţa unor organizaţii subversive în munţi, fără a le nominaliza. La rândul său, lt.-col. Stavril i-a mărturisit că a auzit despre organizaţia de la Craiova şi de cea a col. Petre Grigorescu[7].

La Craiova a participat la „două şedinţe conspirative”[8], în aceeaşi zi[9], prima în casa colonelului, iar cea de-a doua în casa administratorului Stavril. La cele două întrevederi, ieromonahul Gherasim l-a reîntâlnit şi pe Radu Ciuceanu, aghiotantul colonelului, aşa cum era cunoscut[10]. Era prima întâlnire cu o parte dintre

1. *Ibidem*, ff. 32, 40.
2. *Ibidem*, ff. 26, 32v.
3. *Ibidem*, ff. 26, 90.
4. La întâlnirea din 28 iulie a stareţului cu colonelul Grigorescu, acesta din urmă i-a mărturisit că, din ce a citit în ziare, nu va exista un conflict mondial, dar şi că situaţia din Franţa era tulbure. Singura şansă care ar fi putut declanşa ostilităţile era, în concepţia colonelului, venirea la preşedinţie a generalului de Gaulle (*Ibidem*, f. 21v).
5. *Ibidem*, ff. 21, 36v.
6. Col. Grigorescu era cunoscut drept „şeful de la care emanau ordinele” (*Ibidem*, ff. 38, 21v).
7. *Ibidem*, f. 12.
8. Vezi Anexa 1.
9. ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol 1, f. 11.
10. Despre Radu Ciuceanu, ca şi despre Vlad Drăgoescu, preotul Iscu declara în faţa anchetatorilor : „El punea în faptă hotărârile luate cu şeful său (col. Grigorescu – *n.n.*)” (*Ibidem*, f. 38).

conducătorii grupării anti-comuniste. Col. Grigorescu, recomandându-se ieromonahului Gherasim, i-a spus: „Aşa mă cheamă, dar nu m-ai văzut, nu m-ai cunoscut”[1]. Întrebat de Radu Ciuceanu dacă are alimentele necesare pentru hrana membrilor organizaţiei care urmau să se adăpostească la mănăstire, stareţul i-a declarat că, după strângerea recoltei mănăstirii din regiunea Romanaţi, va avea provizii suficiente pentru un număr mare de membri care vor să se adăpostească[2]. Stareţul le-a mărturisit colegilor săi că le poate oferi adăpost şi hrană (brânză, grâu şi mălai)[3]. La rugămintea lui Radu Ciuceanu de a monta aparatul, stareţul i-a răspuns „că se va gândi în această privinţă şi până la urmă m-a refuzat”, mărturisea liderul grupării[4].

Neliniştea stareţului devenea întemeiată aflând de la col. Grigorescu de avangarda de 30-40 de oameni, condusă de avocatul Licea, care activa în munţii Tismanei. Aceste lucruri îi fuseseră expuse şi de inspectorul Grădinaru. O posibilă acuzaţie că ar sprijini această acţiune îi întărea suspiciunile. Temerile s-au adeverit în timpul anchetei, când colonelul Grigorescu le-a spus procurorilor că ieromonahul Gherasim Iscu a avut cunoştinţă de organizaţia avocatului Licea, pe ai cărei membri i-ar fi susţinut cu hrană. Mai mult, ar fi ştiut şi de depozitul lor de muniţie din munţii Tismanei, lucruri pe care stareţul le-a infirmat în declaraţia din 11 octombrie 1948. În luna septembrie, când la mănăstire au venit ing. Niculescu şi un anume doctor Kardas din Bucureşti, ambii prezentându-se cu parola „R. 325”, stareţul a luat hotărârea să nu mai primească pe nimeni fără aprobare din partea Arhiepiscopiei. Mai mult, le-a spus celor doi musafiri că „ar fi bine să renunţe definitiv la planul proiectat, întrucât este periculos din cauza Siguranţei Publice”[5]. Cei doi însă s-au cazat în comuna Tismana, făcând excursii dese pe munte în timpul zilei, iar seara discutau în sat planurile organizaţiei. Teama stareţului Gherasim Iscu în privinţa vizitelor suspecte s-a dovedit fondată, deoarece aflase că era supravegheat permanent[6] şi observase un domn „special venit să se informeze de situaţie – şi observă atent orice mişcare”[7].

Având cunoştinţă că erau în vizorul agenţilor de Securitate, Vlad Drăgoescu şi Radu Ciuceanu fixaseră, pe data de 19 septembrie, mutarea punctelor strategice, care să le permită instalarea centrului de organizare la Mănăstirile Frăsinet şi Tismana[8]. De aici urma să fie iniţiată o acţiune militară. Astfel, după Mănăstirea

1. *Ibidem*, f. 32.
2. *Ibidem*, vol. 3, f. 124.
3. *Ibidem*, f. 138.
4. *Ibidem*, f. 150.
5. *Ibidem*, f. 21.
6. *Ibidem*, f. 89v.
7. *Ibidem*, f. 21v.
8. *Ibidem*, f. 60v.

Tismana, prima vizată a fost Mănăstirea Frăsinet[1]. Pe 19 septembrie 1948, Radu Ciuceanu s-a îndreptat către Frăsinet, pentru a întreba dacă cei fugiţi pot fi găzduiţi.

Cu toate mijloacele de precauţie luate de Radu Ciuceanu, lipsa lui de intuiţie cu privire la noii membri, asociată cu trădarea colegului său Sergiu Mandinescu, avea să deschidă şirul arestărilor. Peste numai câteva zile organizaţia urma să fie destructurată.

Pe 26 septembrie 1948, stareţul de la Tismana primea vizita agenţilor Securităţii. Cpt. Gheorghe Nădăban, de la Poliţia Târgu Jiu, îi delegase pe lt. Iulian Nimară[2], pe sblt. Ioan Jianu[3] şi pe plt.-maj. Gheorghe Moreanu[4], din Serviciul Judeţean de Securitate a Poporului (SJSP), să percheziţioneze Mănăstirea Tismana, apoi să-l invite pe stareţ la secţie pentru câteva declaraţii, deţinând totodată ordinul de arestare nr. 16705 al Direcţiei Regionale de Securitate a Poporului (DRSP) Craiova[5]. Dispoziţia venea din partea maiorului de Securitate Eugen Vistig, care recomnda o „minuţioasă percheziţie şi arestarea acestuia"[6]. Cu toate că era acuzat de deţinere de materiale compromiţătoare, organele SJSP precizau în procesul-verbal că, după percheziţia ce a durat de la ora 3 a.m. până la ora 4 : 40 a.m., nu s-a găsit „nimic compromiţător, ridicându-se totuşi de la domiciliul acestuia diverse scrisori spre consultare"[7].

În dosarul întocmit de SJSP Târgu Jiu, stareţului de la Tismana îi este notificat felul infracţiunii – „deţinere de materiale compromiţătoare"[8]. Două luni mai târziu urma să aibă o altă încadrare, „activitate subversivă teroristă"[9].

Stareţul de la Mănăstirea Tismana şi-a recunoscut vina în faţa procurorilor şi totodată a dezvăluit implicarea şi rolul său în cadrul organizaţiei :

> Am fost pus la curent cu planul organizaţiei R. 325 de a monta acel post ; am promis că voi întreţine cu hrană şi persoanele ce vor veni de la Craiova în scopul amintit şi am primit pe Nelu Pârvulescu şi Virgil Constantinescu dându-le întreţinere şi ţinându-i ascunşi în mănăstire ; recunosc că cunoscând aceste lucruri le-am păstrat fără a le denunţa Siguranţei sau Jandarmeriei ; recunosc că am primit parola R. 325, stabilind cu Nelu Pârvulescu că orice persoană s-ar primi cu ea să fie primită ; recunosc că am informat despre aceste lucruri pe : Croitoru Teodor Palamaru, protos. Gherasim Caravan,

1. *Ibidem*, vol. 14, f. 10.
2. *Ibidem*, vol. 8, f. 26.
3. *Ibidem*, f. 27.
4. *Ibidem*, f. 28.
5. *Ibidem*, f. 25.
6. *Ibidem*, f. 28.
7. *Ibidem*, vol. 7, f. 108 ; *Ibidem*, vol. 8, f. 27.
8. *Ibidem*, vol. 8, f. 23.
9. *Ibidem*, vol. 9, f. 257.

> Gheorghe Avramescu şi cpt. Pătraşcu ; recunosc că mi s-a spus de Pârvulescu că americanii vor debarca paraşutişti şi material de război în regiunile Rast, Corabia, Tg. Jiu şi eventual în munţi şi că acolo va porni acţiunea împreună cu oamenii ce se vor putea recruta ; recunosc că sunt vinovat de aceste fapte[1].

În încheierea declaraţiei din 28 septembrie 1948, stareţul de la Tismana spunea : „Ca epilog la cele înşirate până acum, declar că recunosc a fi luat parte, deşi prin tangenţă, la o acţiune care e tratată de organele Statului ca ilegală”[2].

Însă, în tot acest timp, a avut grijă ca atât cele două instituţii pe care le conducea, Mănăstirea Tismana şi Schitul Cioclovina, cât mai ales călugării din obştea pe care o păstorea să nu fie expuşi : „Despre monahii din Sf. Monastire Tismana declar că absolut nici unul nu e primejdios Siguranţei Statului şi nu unelteşte pe sub ascuns în vreun fel oarecare”[3], dar „«spinul» garantează cu capul său şi capul este la dispoziţia stăpânirii, că nici unul dintre cei rămaşi în mănăstire şi la schit nu-i în stare, nu să facă rău cuiva, dar nici să-l conceapă”[4].

Acelaşi căpitan Nădăban, care pusese în aplicare ordinul de arestare al stareţului de la Tismana, informa DRSP Craiova că au fost confiscate ulterior din biblioteca mănăstirii toate cărţile de istorie ale românilor editate în timpul regimului antonescian.

De departe, una dintre cele mai interesante declaraţii date în faţa anchetatorilor este cea din data de 14 aprilie 1949. Deşi la percheziţia din momentul arestării ofiţerii de Securitate nu au găsit nici un fel de probe compromiţătoare la adresa stareţului, au hotărât să pună sub sechestru toate bunurile personale ale lui la următoare percheziţie. Astfel, stareţul şi-a asumat întreaga posesie de volume ce puteau fi considerate periculoase regimului comunist. Erau nici mai mult, nici mai puţin de 480 de cărţi şi broşuri catalogate de comunişti „cu carater monarho-fascist şi legionar”, în limba română, dar şi în germană, spaniolă şi engleză[5].

În darea de seamă întocmită de reprezentanţii DRSP Craiova, maiorul de Securitate Eugen Vistig şi locotenentul de Securitate Constantin Oancă, referitoare la activitatea organizaţiei considerate ca mişcare subversivă teroristă, condusă de gral. Iancu Carlaonţ şi studentul Radu Ciuceanu, sunt prezentate faptele incriminatoare a 58 de

1. *Ibidem*, f. 21v.
2. *Ibidem*, f. 90v.
3. *Ibidem*, f. 90.
4. *Ibidem*, f. 90v.
5. Stareţul a menţionat şi provenienţa câtorva volume despre care a fost chestionat. Era vorba de *Spaţiul istoric şi etnic românesc*, de *Cranii de lemn* şi *Transnistria creştină*. Acestea, ca multe alte cărţi, au fost ascunse de stareţ, ca mai apoi să fie mutate de protosinghelul Gherasim Caravan în peştera din apropierea mănăstirii şi în cele din urmă, conform declaraţiilor maicilor din mănăstire, să fie confiscate şi arse în curtea mănăstirii (*Ibidem*, f. 107).

persoane, 41 fiind propuse pentru reţinere. Printre acestea şi stareţul Gherasim Iscu, acuzat pentru legăturile sale cu Radu Ciuceanu, Nelu Pârvulescu, col. Petre Grigorescu, membrii marcanţi ai organizaţiei. Pe lângă aceste legături, acuzaţia cea mai gravă se referea la angajamentul luat faţă de mişcarea de rezistenţă, că va ajuta membrii organizaţiei, „spre a fi adăpostiţi şi alimentaţi în mănăstire”[1].

În timpul anchetei, mr. Vasilescu a ignorat orice normă creştină, morală şi, în ultimă instanţă, umană. Discuţia maiorului sau mai degrabă monologul cu stareţul Gherasim a denaturat. Încercând să-l iscodească, îi pune întrebări tipice anchetatorilor comunişti pentru a-l determina să spună ceea ce în definitiv îşi dorea doar el să audă. Redăm în continuare varianta integrală :

> Bă popă, ţi-a sunat ceasul. Bă, tu ştii cine te judecă pe tine ? Eu, Vasilescu ! Eu sunt Hristosul tău acum. Mie trebuie să-mi spui tot ce-ai făcut, ca să ştiu cât eşti de vinovat şi ce munci să-ţi dau. Ascultă, bă, Gherasime, şi tu ai fost prost, dar mai prost ca tine nu a fost nimeni. Păi ce-ţi lipsea ţie acolo ? Aveai de toate la mânăstire. Şi lapte, şi miere, şi muieri. Da, vezi, ai avut de toate, şi acum nu mai ai nimic. Te-au ajuns blestemele muncitorilor şi ale ţăranilor pe care îi jupuiaţi voi de vii, pe vremea burgheziei...[2].

În continuare, Radu Ciuceanu descrie şi atitudinea călugărului, după ropotul şi valurile de injurii pe care le primise : „Părintele Gherasim rămânea nemişcat, cu ochii săi albaştri, blânzi, ca apa râurilor de munte...”[3].

După luni de anchete, încheind cercetările, locotenentul de Securitate Constantin Oancă, din DRSP Craiova, consemna în procesul-verbal din 4 aprilie 1949[4] faptele de care se făceau vinovaţi membrii organizaţiei oltene. Rechizitoriul era finalizat, iar rezistenţii ajungeau în faţa instanţei. Urmau pledoariile în faţa judecătorilor şi apărătorilor agreaţi de regim. Finalul procesului era previzibil, unii membri deveniseră din inculpaţi martori şi viceversa.

Procesul organizaţiei este cuprins în cele 14 volume ale dosarului Fond Penal 4. Acuzaţiile aduse erau destul de grave, după cum reiese din ancheta procurorilor, condusă de lt. Constantin Oancă[5], înaintată Tribunalului Militar Craiova (TMC). Membrii organizaţiei erau acuzaţi că „au iniţiat, colaborat şi participat la constituirea unei organizaţii subversive de tip fascist, cu caracter terorist şi paramilitar, complotând contra Siguranţei interioare a Statului, cu intenţia de a fi ajutaţi de ţările imperialiste duşmane regimului democrat din ţară şi a instaura un regim militar de dictatură”[6].

1. *Ibidem*, vol. 9, f. 8.
2. Radu Ciuceanu, *Potcoava*..., pp. 226-227.
3. *Ibidem*, p. 227.
4. Vezi întregul rechizitoriu în ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol. 3, ff. 2-15.
5. *Ibidem*, f. 20.
6. *Ibidem*, f. 6.

La primul termen de judecată, fixat pe 14 iunie 1949, stareţul şi-a recunoscut implicarea şi întreaga activitate în cadrul organizaţiei[1]. Răspunzând la numai două întrebări ale preşedintelui TMC, călugărul de la Tismana a trasat întreaga sa activitate în cadrul organizaţiei, fără a implica sau acuza o altă persoană[2].

În data de 21 iunie 1949, completul TMC hotăra cu unanimitate de voturi culpabili pe : Ioan Carlaonţ, Radu Ciuceanu, Gherasim Iscu, Vlad Drăgoescu şi Sergiu Mandinescu. Alături de aceştia au fost condamnaţi în aceeaşi zi alţi 26 de membri.

Primul grup era şi cel care urma să primească pedepse consistente, membrii săi fiind încadraţi la „crimă împotriva ordinii sociale", spre deosebire de cei din al doilea grup, cărora le era schimbată încadrarea din „crimă" în „uneltire". Stareţul Iscu era al treilea pe lista de membri condamnaţi. Cu unanimitate de voturi, completul a decis că sunt circumstanţe atenuante în favoarea sa, fapt pentru care a primit doar „zece ani de temniţă grea, trei ani de degradare civică şi îl obligă să achite şase mii lei cheltuieli de judecată"[3]. În total, cei 41 de membri ai grupului de rezistenţă au primit cumulat peste o sută de ani de temniţă grea[4].

Pe 23 iunie 1949, 18 dintre cei condamnaţi, printre care şi egumenul Gherasim, au făcut cereri de recurs împotriva sentinţei nr. 928 din 21 iunie 1949[5]. Motivarea condamnării recunoştea că stareţul nu a avut altă participare decât aceea de a le promite că se pot refugia acolo şi că îi poate găzdui la mănăstire. Avocaţii stareţului, N. Berea şi Gh. Ioviţu, au cerut spre final o reducere a pedepsei[6].

Termenul recursului fixat de preşedintele Curţii Militare de Casaţie şi Justiţie era 27 septembrie 1949, când s-a şi judecat, dar pronunţarea s-a tot amânat. Abia la 11 februarie 1950, curtea, „având în vedere originea socială, apartenenţa politică şi profesiunea susnumiţilor", aceştia „prezentând pericol pentru ordinea şi siguranţa Statului", a considerat prin decizia nr. 346 că recursurile membrilor organizaţiei erau neîntemeiate.

Stareţul a fost transferat de la Penitenciarul Craiova la cel din Aiud. Arestat în ţinuta monahală, la Aiud temnicerii l-au dezbrăcat de aceasta şi a rămas numai în cămaşă, cu toate că timp de un an, cât a stat în Penitenciarul Craiova, a fost lăsat în veşmintele monahale. Părintele Constantin Hodoroagă îşi amintea prima întâlnire cu stareţul de la Tismana, „care a uimit pe toţi. A suportat toate chinurile fără să recunoască pe cei implicaţi, în frunte cu generalul Carlaonţ. În urma îndelungatei anchete făcute de organele de securitate, căpitanul Oancă – ce a obosit bătându-l – i-a spus : «Eşti nebun, toţi au recunoscut şi tot 15 ani vei fi condamnat»"[7]. Îşi amintea, de

1. *Ibidem*, ff. 128-129.
2. *Ibidem*, f. 109.
3. *Ibidem*, vol. 2, f. 211.
4. Vezi în întregime decizia completului de judecată al TMC (*Ibidem*, vol. 7, ff. 31-33).
5. *Ibidem*, vol. 2, f. 221.
6. *Ibidem*, f. 560v.
7. *Vestitorul Ortodoxiei*, anul VIII, nr. 153, 1-15 aprilie 1996, p. 2.

asemenea, şi momentul când l-au îmbrăcat : „Noi, cei din grupul «Argeşului» am dat sfertul de pâine şi i-am luat o geacă de la un deţinut”[1].

Următoarea *destinaţie carcerală* pentru o perioadă scurtă de timp a fost închisoarea de la Piteşti. Apoi, a fost mutat la Canal, mai exact la Poarta Albă, unde a făcut parte din „brigada Hoţilor”, în care au fost adunaţi cei închişi pentru credinţă[2]. Stareţul a trăit momentele cele mai grele în acele „lagăre de sclavi de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, unde mii de oameni mureau din cauza foamei şi a maltratărilor”[3]. Din pricina tratamentului inuman de care a avut parte în perioada cât a stat la Canal, problemele de sănătate s-au înmulţit, fiind diagnosticat cu TBC pulmonar şi intestinal şi ulcer cavernos. Unele dintre afecţiuni erau mai vechi, amintite de stareţ în faţa anchetatorilor : „Sănătatea mi-i şubredă, fiind suferind de pleurită şi o bronşită cronică şi reumatism”[4].

În noiembrie 1951[5] a fost mutat la Târgu Ocna, fiindcă starea de sănătate i se înrăutăţea zilnic, având accese de tuse din ce în ce mai lungi. Acolo l-a întâlnit pe pastorul luteran Richard Wurmbrand, care empatiza cu colegul său de suferinţă : „Zăceam neputincioşi şi priveam cum moare. Câteodată nu-i recunoştea pe prietenii care veneau să-l ajute. Când era conştient, şoptea ore în şir rugăciuni şi găsea întotdeauna cuvinte de consolare pentru alţii”[6]. Părintele Constantin Voicescu dă mărturie în acest sens, referindu-se la perioada în care a fost închis alături de egumenul Gherasim, cu care se ruga timp îndelungat, acesta reprezentând una dintre „figurile mari”[7].

Cu trupul vlăguit de luni întregi de foame şi de muncă la Canal, stareţul le-a cerut într-o dimineaţă colegilor săi să-l ridice în picioare. Pastorul Wurmbrand îşi aminteşte mirarea tuturor când au văzut motivul pentru care stareţul, răpus de boală, le cerea să meargă la colegul său Vasilescu, fostul lui torţionar de la Poarta Albă. După ce l-a iertat pentru tratamentul pe care i-l aplicase, dezvinovăţindu-l de teribilismul tinereţii, stareţul i-a şters sudoarea de pe frunte, l-a spovedit şi l-a împărtăşit.

1. *Ibidem*.
2. Paul Caravia, Virgiliu Constantinescu, Flori Stănescu, *Biserica întemniţată. România 1944-1989*, Editura Institutului Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 1998, p. 241.
3. Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu în subterană*, Editura Stephanus, Bucureşti, 2001, p. 110.
4. ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol. 4, f. 91.
5. *Apud* Fişa matricolă penală, Administraţia Naţională a Penitenciarelor, disponibilă on-line la adresa http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/I/I%2005.%20Isa%20-%20Izvoranu/Iscu%20Gherasim/P1790544.JPG (accesat la 27.10.2015).
6. Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu...*, p. 113.
7. Mihai Rădulescu, *Rugul aprins*, Editura Ramida, Bucureşti, 1993, p. 233.

Colegii de celulă l-au întrebat ce ar putea să facă pentru el, acesta şoptindu-le că ar vrea să-i spună rugăciunile şi psalmii pe care le ştiau. Ultimele cuvinte ale stareţului, rostite colegului său de celulă, Victor Stoica, au fost : „În noaptea asta trec dincolo. Te rog, spală-mă un pic pe faţă şi, dacă ai cu ce, taie-mi şi unghiile. Nu vreau să las aici un corp neîngrijit. (...) Auzi ? Cântă îngerii...”[1]. Tot el continuă : „Pe părintele Iscu l-au însoţit îngerii o bucată de drum...”[2]. Spre sfârşitul Psalmului 142, stareţul „a căutat să-şi facă semnul Sfintei Cruci. A deschis ochii mari, pe care i-a îndreptat spre cer, printre gratiile de la fereastră... A lăsat pleoapele şi a adormit în Domnul”[3]. Următoarea evocare a pastorului încheie şi ultimele clipe de suferinţă : „În timpul nopţii, atât stareţul, cât şi Vasilescu au murit. Cred că s-au dus în Rai ţinându-se de mână”[4].

Părintele a murit pe data de 26 decembrie 1951, la doar 39 de ani. Odată cu moartea lui se încheia şi şirul stareţilor de la Mănăstirea Tismana. Legătura dintre primul şi ultimul stareţ se rezuma la ziua trecerii la cele sfinte : 26 decembrie, ziua de prăznuire de către BOR a Cuviosului Nicodim cel Sfinţit de la Tismana.

Concluzii

Cazul călugărului ortodox Gherasim Iscu este unul cu totul special. Născut într-o familie de agricultori cu frică de Dumnezeu, el a ales să urmeze calea Bisericii. A iubit viaţa de mănăstire încă din fragedă copilărie. Şi-a închinat întreaga existenţă lui Dumnezeu prin activitatea pe care a dus-o pentru semenii săi. A ridicat mănăstirile pe care le-a păstorit la înălţimea cuvenită şi a reprezentat BOR dincolo de Nistru cu devotament şi sârguinţă în fiecare aşezământ monahal prin care a trecut. Responsabilităţile asumate de-a lungul misiunii sale l-au ajutat să conştientizeze că rolul său se ridică deasupra unei simple funcţii, iar răsplata sa nu constă în daruri şi ranguri, ci în promisiunea fericirii veşnice.

Gherasim Iscu a fost o fire atipică pentru că, pe lângă misiunea sa monahală, a sprijinit o mişcare de rezistenţă armată, cu toate riscurile, pe care şi le-a asumat nu din postura omului Grigorie, ci a stareţului Gherasim. A urmat acest drum din convingerile sale anti-comuniste, mânat de realităţile societăţii bolşevizate din Basarabia şi Trasnistria. Neimplicarea sa politică venea din constatarea unei lipse a valorilor moralei creştine în ideologiile politice ale vremii. A fost o fire tolerantă şi deschisă, în accepţie etico-religioasă, nu utilitarist-hedonistă a termenilor. Şi-a respectat crezul său de conduită creştin-ortodox de-a lungul vieţii cu conştiinciozitate,

1. *Ibidem*.
2. *Ibidem*, p. 234.
3. *Ibidem*, p. 244.
4. Richard Wurmbrand, *Cu Dumnezeu...*, p. 115.

dar şi-a exprimat şi condescendenţa faţă de înţelesurile diferite în interpretările protestante sau romano-catolice ale învăţăturii creştine. Dovada constă în relaţiile bune pe care le-a avut în temniţă cu reprezentanţii altor culte religioase. În schimb, a criticat constant orice învăţătură sau ideologie de extremă, deoarece radicalismul permite transformarea semenului în adversar şi opţiunea în direcţie unică.

O altă notă definitorie a caracterului său atipic se observă din insignifiantul preţ pus pe funcţiile ce i s-au oferit de-a lungul timpului. Acestea nu au întârziat să apară, iar în fiecare loc în care a fost prezent a fost răsplătit pe măsura activităţii sale. Lucra tot timpul cu demisia pe masă şi nu de puţine ori dezaproba anumite ordine din partea superiorilor săi. Nu denota o lipsă de supunere, cât mai ales o tărie de caracter şi o siguranţă de sine pe care le va dovedi şi în faţa puterii comuniste. Avea un sistem de selecţie puternic ancorat în învăţătura moral-creştină, un reţetar de care s-a folosit întreaga viaţă, ceea ce i-a oferit o verticalitate până la sfârşitul martiric.

A refuzat să şteargă numele regelui Mihai I din cărţile unde se regăsea, a refuzat să folosească salutul encomiastic la adresa republicii şi partidului comunist şi întocmirea tabelelor cu persoanele care vizitau mănăstirea. Era unul dintre mijloacele de împotrivire faţă de regimul dictatorial impus cu forţa în ţara noastră.

Participarea sa la o mişcare de rezistenţă armată anti-comunistă ar putea să surprindă la prima vedere. Aceasta a constat în oferirea de hrană şi adăpost pentru membrii organizaţiei oltene. Era forma sa de coparticipare la un refuz faţă de un regim criminal. Biserica şi-a încurajat slujitorii să susţină, prin activităţi pastoral-misionare, apărarea identităţii naţionale şi a valorilor neamului creştin autohton.

Atitudinea sa demnă din timpul anchetei a dovedit încă o dată asumarea condiţiei umane şi înţelesul sincer al idealului creştin în faţa suferinţei. Ropotele de persiflări ale anchetatorului şi privirea blajină a lui Gherasim Iscu ne oferă un fragment important, pentru că redă comportamentul autorităţilor comuniste : spirit ateu şi denigrator la adresa spiritualităţii creştine, apologia clasei muncitoare şi discreditarea celei burgheze, dar şi imaginea antipodală, a acceptării suferinţei, întocmai pildei lui Iov.

În urma arestării, stareţul şi-a recunoscut implicarea în mişcarea de rezistenţă din Oltenia. Totodată, a reuşit să atragă asupra sa întreaga vină, iar obştea Mănăstirii Tismana a fost ferită de acuzaţii sau arestări, Gherasim Iscu purtând pe umerii săi întreaga responsabilitate.

Compromisul cu puterea comunistă a lipsit cu desăvârşire. Urmarea a fost condamnarea şi detenţia prin temniţele comuniste. Tratamentul inuman faţă de un om cu probleme de sănătate grave, hrana insuficientă, muncile dure şi istovitoare i-au trasat drumul către moarte ultimului stareţ al Mănăstirii Tismana. În urma sa nu au rămas nici cărţile sale, pe care comuniştii le-au ars în curtea mănăstirii, nu au rămas nici cadourile transnistrenilor, ci au rămas doar faptele şi mărturiile apropiaţilor care l-au preţuit pentru aceleaşi valori în care a crezut întreaga viaţă.

Radu Ciuceanu, stareţul Gherasim Iscu, col. (r) Petre Grigorescu (de la dreapta la stânga în imagine), într-o reconstituire a „şedinţei conspirative” ce s-a ţinut în casa lt.-col. Constantin Stavril din Craiova pe la începutul lunii iulie 1948
(ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 4, vol. 6, ff. 215, 220)

Armament, muniţie, material explozibil şi aparate tehnice descoperite la percheziţiile domiciliare efectuate cu ocazia arestărilor membrilor „organizaţiei subversive teroriste” de la Craiova în cursul anului 1948, aflată sub conducerea generalului de divizie pensionar Iancu Carlaonţ şi a studentului Radu Ciuceanu
(ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 4, vol. 6, f. 217)

Materiale interzise găsite la percheziţiile domiciliare efectuate cu ocazia arestării membrilor „organizaţiei subversive" descoperite în Craiova în cursul anului 1948, aflată sub conducerea generalului de divizie pensionar Iancu Carlaonţ şi a studentului Radu Ciuceanu
(ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 4, vol. 6, f. 218)

Membrii „organizaţiei subversive teroriste" descoperite la Craiova în cursul anului 1948, aflată sub conducerea generalului de divizie pensionar Iancu Carlaonţ şi a studentului Radu Ciuceanu
(ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 4, vol. 6, f. 219)

Vlad Mitric-Ciupe

Rezistenţă, contestare, nesupunere. Cazul lui Vlad Drăgoescu, un „piteştean" uitat

Abstract. *Born on May 28, 1926 in Craiova, Vlad Drăgoescu was sentenced to 12 years of custodial sentence for his activity carried out in a „subversive" organization. This organization equated with the attempts of the group led by General Carlaonţ to set up their armed resistance against communism. Drăgoescu was moved from one prison to another, from Craiova, Jilava, Piteşti (where he was both a victim and a „tormentor" during the denunciation times) to Gherla, Codlea, Aiud and Galaţi, and released in 1960. The completion of his sentence did not mean his return home, but rather a 4-year home arrest in Bărăgan.*
Coming to Bucharest after 1964, he found himself in the impossibility to follow his passion for architecture, since his admission to „Ion Mincu" Architecture Institute was denied. He will settle with attending the courses at the Technical Post-Secondary School of Architecture, from where he graduated as the valedictorian of the 1969 class and was granted the title of conductor architect. Despite the fact that his final average would have allowed him to be assigned to a designing institute in Bucharest, he was fired after presenting his resume and sent to his latest known residence listed on his identity card, Valea Călmăţui, upon the interference of the Securitate. He managed to find a job on a construction site, but the non-resident permit would not be issued for him. For the next 7 years, he worked on different building sites as a day laborer, as he only had his 1964 identification card in his possession. Constantly harassed and kept under surveillance, he filed numerous petitions and memoirs for renouncing his Romanian citizenship, request granted on September 8, 1975.
In March 1977, he signed Paul Goma's Letter. Following that, he was investigated, beaten, threatened, which made him „adopt an undocile attitude, maintaining his hostile opinions". Even though his passport had been (finally) issued, it was then withdrawn for the reason that he „had joined an anti-state action". Three months later, he will be released on June 29, 1977, in compliance with „superior orders". He is given the passport and leaves the country forever on May 27, 1978. After he had spent 18 months in a refugee camp in Vienna, he was allowed to enter Switzerland. Reserved person, withdrawn, revolted by the events that unfolded in the aftermath of 1990, he passed away in a Swiss nursing home, in 2010.
Our study aims to examine and make known the fate of a victim, of a resistance member, of a permanent militant against the communist regime.

Keywords: *communism, political detention, resistance, dismissal, architecture*

Nesupunere, contestare, disidenţă în România comunistă – iată o temă pe cât de generală, pe atât de cuprinzătoare, tratată consistent, dar încă insuficient în anii scurşi de la evenimentele din 1989 încoace. În linii mari, ceea ce regimul comunist a dorit să ascundă sau să minimalizeze s-a recuperat în ultimii 25 de ani, istoriografia prezentându-ne astăzi rezistenţa armată din munţi, nenumăratele cazuri individuale sau de grup ale celor care, într-un fel sau altul, s-au opus regimului şi au luat calea detenţiei politice în intervalul 1944-1964, forme de rezistenţă şi disidenţă în etapa 1964-1989, evenimentele din timpul revoluţiei care au dus la prăbuşirea regimului totalitar. Cu toate acestea, rămân încă multe fenomene, evenimente şi acţiuni prea puţin cunoscute, interpretate şi explicate, şi mă refer aici la „experimentul Piteşti", cazurile reale de spionaj în favoarea Occidentului, gradul real de vinovăţie al celor condamnaţi pentru „crime de război şi dezastrul ţării", numărul victimelor din închisorile comuniste, „reeducarea de la Aiud", responsabilitatea (şi tragerea la răspundere) a vinovaţilor din rândurile justiţiei comuniste, Securităţii, Miliţiei, partidului unic şi multe altele.

Ca opinie personală şi demers asumat, consider oportună investigarea individuală a cazurilor victimelor regimului comunist, grupate pe anumite criterii, unul dintre acestea putând fi cel al breslelor. Începând cu anul 2011, am demarat o cercetare care viza destinul individual al arhitecţilor români întemniţaţi politic în timpul regimului comunist. Dincolo de recuperarea memoriei acestor profesionişti, o astfel de cercetare contribuie semnificativ la cunoaşterea trecutului breslei, dacă ne gândim numai la impactul avut de marginalizarea şi/sau eliminarea unui număr semnificativ de oameni din practică. În acelaşi timp însă, completăm analiza regimului comunist, ţinând cont de transformările petrecute la nivelul întregii societăţi datorate noului mod de a înţelege şi practica această artă, având în vedere impactul social major pe care-l presupune arhitectura. Nu în ultimul rând, atunci când se lucrează cu un eşantion reprezentativ (în cazul nostru, peste 150 de oameni), rezultatele cercetării pot prezenta o imagine de ansamblu asupra detenţiei politice şi destinului postconcentraţionar, dincolo de elementul comun – apartenenţa la o breaslă.

În rândul arhitecţilor, formele de rezistenţă sau încercările de păstrare a unei independenţe au fost diverse, putând fi analizate pe două planuri, general şi specific. La modul general, au existat arhitecţi care s-au opus regimului comunist cu arma în mână, alăturându-se partizanilor din munţi, oameni care au reacţionat ajutându-şi semenii în diferite feluri, care au protestat în forme diverse. Din punct

de vedere profesional, s-au exprimat (atunci când o mai puteau face, cât de cât – în primii ani ai regimului) împotriva intervenţiei politicului în şcoala de arhitectură sau în modul cum se practica profesia, împotriva înfiinţării institutelor de proiectare şi desfiinţării practicii private, împotriva realismului-socialist, mulţi abandonând această meserie, refugiindu-se în domenii conexe sau plecând din ţară. Pentru toate acestea au plătit un preţ greu – ani de libertate, sănătate sau cariere distruse. Pentru studiul nostru, cazul lui Vlad Drăgoescu este mai puţin important din perspectiva apartenenţei la breasla arhitecţilor, dar este necesară recuperarea informaţiilor despre parcursul lui în direcţia formelor de rezistenţă şi contestare permanentă a regimului.

Născut la Craiova pe 28 mai 1926, într-o familie de olteni cu rădăcini boiereşti[1] care coboară până la Mihai Viteazul[2], Vlad Drăgoescu a urmat cursul primar în particular, frecventând mai apoi Liceul „Fraţii Buzeşti" şi Colegiul „Carol I", unde a susţinut şi bacalaureatul. Respins la examenul de admitere la Facultatea de Arhitectură, a reuşit la Facultatea de Litere şi Filosofie a Universităţii din Bucureşti, dar, după un an şi jumătate, nemaiavând mijloace de a se întreţine, se întoarce la Craiova.

În noiembrie 1947, conform propriilor declaraţii[3], a aflat de la prietenul Radu Ciuceanu de existenţa unei organizaţii anti-comuniste, căreia i s-a alăturat. Primele intenţii ar fi fost de a recruta noi aderenţi, mai apoi urmând să se încerce stabilirea de contacte cu americanii şi englezii pentru a le expune situaţia lor şi de a fi ajutaţi. Scopul organizaţiei era acela de „retragere în munţi în caz de războiu şi ducerea unor lupte de partizani, în măsura posibilităţilor pe care le avem"[4]. Într-o primă declaraţie din timpul anchetei care a avut loc după arestarea sa din 22 septembrie 1948[5], Vlad Drăgoescu completează informaţiile, cu siguranţă la dictarea sau, cel puţin, în tonul celor ce dorea să audă anchetatorul :

> Această organizaţie subversivă cu caracter terorist avea ca scop : a organiza cât mai mulţi membri din diferite straturi sociale, în primul rând ofiţerii deblocaţi, membri ai

1. Tatăl, Vespasian Drăgoescu, licenţiat al Facultăţii de Medicină din Paris, avea în posesie, la momentul instautării comunismului, împreună cu soţia sa, Ioana, peste 500 de hectare de teren arabil, pădure şi vie. După primele exproprieri au rămas cu aproximativ 200 de pogoane.
2. Interviu cu Radu Ciuceanu, realizat de autor, Bucureşti, 24.07.2015.
3. Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (în continuare ACNSAS), fond Penal, Dosar 4, vol. 14, ff. 6-13v. Declaraţie autobiografică nedatată (probabil din timpul anchetei), copie dactilografiată a unei declaraţii olografe.
4. *Ibidem*.
5. A doua zi după arestare, la 23 septembrie 1948, se realiza şi percheziţia domiciliară, unde s-au găsit un pistol, 70 de cartuşe, 500 de grame de trotil şi peste 100 de manifeste anti-comuniste intitulate „Jos dictatura roşie ! ", „Români, luptaţi pentru libertate şi veţi fi liberi ! " şi „Jos dictatura roşie ! Ziua eliberării se apropie ! " (*Ibidem*, vol. 1, f. 53).

PNŢ-ului, legionari şi diferiţi nemulţumiţi, a-i încadra, echipa şi înarma, şi trimiterea lor în puncte fixate de noi în munţi ca Tismana, în Frăsineţ, în Vâlcea, Mehedinţi, ca Creasta Carpaţilor să fie ocupată de noi şi, de acolo, la timpul oportun, începând o acţiune de luptă împotriva regimului, armatei şi soldaţi care dezertau să-i folosim noi în acţiunea împotriva regimului. Mai avea ca scop organizaţia punerea de explosibile la calea ferată, aruncarea trenurilor în aer, podurile, tunelurile, diferite obiective militare ca : depozite de armament şi diferite alte acte de sabotaj contra Republicii Populare Române şi acapararea de aeroporturi cu aeroplanul[1].

Maltratat grav în timpul anchetei, Vlad Drăgoescu a fost supus unui şir aproape interminabil de interogatorii, oferind încet-încet Securităţii informaţii consistente despre organizaţia zisă subversivă[2]. Aflăm astfel despre înfiinţarea acesteia la sfârşitul lunii iulie 1948, conducerea fiind asigurată de gral. Ioan Carlaonţ, col. Ştefan Hălălău, Radu Ciuceanu şi dr. Cărăuşu, acţiunile desfăşurându-se prin intermediul a cinci grupe distincte. Finalul uneia dintre declaraţii este sugestiv pentru tratamentul la care a fost supus anchetatul, obligat să semneze un text redactat pe placul Securităţii : „Menţionez că tot ceea ce organizase şi trebuia să înfăptuiască organizaţia noastră era împotriva intereselor Statului şi implicit al ţării româneşti"[3].

După finalizarea cercetărilor, introdus într-un lot de 41 de persoane, Vlad Drăgoescu ajunge în faţa Tribunalului Militar din Craiova, fiind interogat la 14 iunie 1949. Procesul-verbal redactat cu această ocazie consemnează recunoaşterea de către inculpat a participării active în cadrul organizaţiei, fără inadvertenţe sau schimbări de atitudine faţă de cele declarate în timpul anchetei[4]. Învinuit de „crimă de uneltire contra ordinei sociale şi răspândire de publicaţiuni interzise", a fost condamnat la 12 ani de temniţă grea şi 5 ani degradare civică pentru prima învinuire, respectiv la 4 ani de închisoare corecţională pentru cea de-a doua. În final, s-a dispus executarea pedepsei mai mari, alături de obligaţia de a achita 10.000 de lei cheltuieli de judecată[5].

1. *Ibidem*, ff. 41-44. Declaraţie din 11 noiembrie 1948.
2. Radu Ciuceanu remarcă totuşi că vârfurile organizaţiei nu au fost deconspirate în ancheta de la Craiova. Vezi şi Radu Ciuceanu, *La taină cu diavolul*, INST, Bucureşti, 2015, p. 157.
3. ACNSAS, fond Penal, Dosar 4, vol. 1, ff. 69-69v. Copie dactilografiată a unei declaraţii nedatate din anchetă.
4. *Ibidem*, vol. 2, ff. 419-421. Proces-verbal, interogatoriu de inculpat din 14 iunie 1949.
5. *Ibidem*, ff. 255-265. Sentinţa nr. 928 din 14 iunie 1948. Au mai fost condamnaţi : Ioan Robu – 20 de ani de temniţă grea, Ioan Carlaonţ şi Radu Ciuceanu – câte 15 ani de temniţă grea, Sergiu Mandinescu – 12 ani de temniţă grea, Gherasim Iscu – 10 ani de temniţă grea, Lucian Dumitriu – 7 ani de închisoare corecţională, Ştefan Hălălău, Marin Popescu, Eugenia Georgescu şi Petre Grigorescu – câte 6 ani de închisoare corecţională, Mihai Paulian – 5 ani de închisoare corecţională, Tiberiu Tolescu – 4 ani de închisoare

Parcursul concentraţionar al lui Drăgoescu nu este uşor de refăcut. Datorită fişei matricole penale[1] din arhiva Administraţiei Naţionale a Penitenciarelor ştim astăzi că, după reţinerea la închisoarea din Craiova, a mai trecut prin Penitenciarele Jilava, Piteşti, Gherla, Oradea, Aiud şi Galaţi. Ce s-a întâmplat cu tânărul student în cele mai multe dintre aceste închisori nu putem şti, dar cunoaştem în schimb, chiar dacă fragmentar, trecerea învolburată a lui Drăgoescu prin ceea ce memorialiştii şi cercetătorii au numit „Fenomenul Piteşti"[2]. Dacă iniţial a fost o victimă[3], regăsindu-se în grupul celor agresaţi la data de 6 decembrie 1949[4] în camera 4-Spital, dar şi mai târziu, la camera 3[5], ulterior a fost obligat să treacă de partea torţionarilor, facând parte din comitete de reeducare[6]. Chiar şi aşa, este de remarcat că nu şi-a vândut prietenul, pe Radu Ciuceanu, după cum chiar acesta afirmă : „La Piteşti nimeni dintre foştii mei colegi de organizaţie nu mă vânduse, începând chiar cu Vlad Drăgoescu, pe care îl credeam cea mai sigură victimă a întoarcerii"[7].

---

corecţională, Constantin Grădinaru şi Marin Dondoe – câte 2 ani de închisoare corecţională, Marcel Ionescu, Alexandru Popa, Ştefan Lăpuşneanu, Dumitru Lăzărescu, Adrian Gutuescu, Marin Gulie, Marin Cătuneanu, Cristinel Vasilescu, Ion Săceanu şi Vasile Becteraş – câte un an închisoare corecţională, Valeriu Ionescu – 10 luni de închisoare corecţională, Victor Ploşniţă – 9 luni de închisoare corecţională, Constantin Stavril şi Mihalache Nica – câte 8 luni de închisoare corecţională, Mircea Percea, Cristian Spulber, Constantin Toma, Traian Tolescu – câte 6 luni de închisoare corecţională.

1. Arhiva Administraţiei Naţionale a Penitenciarelor (în continuare AANP), fişe matricole penale, disponibile on-line la adresa http ://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2004.%20Doma%20-%20Dragomiroiu/Dragoescu%20Vlad/ (accesat la 10.07.2015).
2. Drăgoescu a fost încarcerat la Penitenciarul Piteşti între 15 decembrie 1949 şi 16 august 1951 (*apud* Alin Mureşan, *Piteşti. Cronica unei sinucideri asistate*, ed. a II-a revăzută şi adăugită, Editura Polirom, Iaşi, 2011, p. 319).
3. O scurtă prezentare a lui Drăgoescu ne oferă unul dintre foştii deţinuţi : „Băiat deosebit de cumsecade, mic, slăbuţ, palid, timid ori speriat, nu-mi dedeam seama" (Vezi Ioan Muntean, *La pas prin „reeducările" de la Piteşti, Gherla şi Aiud sau ridică-te Gheorghe, ridică-te Ioane*, Editura Majadahonda, Bucureşti, 1997, p. 74).
4. *Ibidem*, p. 74.
5. Costin Merişca, *Tragedia Piteşti. O cronică a „reeducării" în închisorile comuniste*, manuscris electronic în arhiva autorului.
6. *Ibidem*. Vezi şi Alin Mureşan, *Piteşti. Cronica…*, p. 77. Vlad Drăgoescu acţiona în 1950 într-un comitet la camera 3, alături de Constantin Gemeniuc, un anume Sipoş, Alexandru Ludu şi Alexandru Sever, iar pe finalul anului şi la începutul lui 1951, într-un comitet care-i mai includea pe Constantin Juberian, Dan Dumitrescu şi Mihai Iliescu, la camera 1-corecţie (vezi şi „Proces-verbal de interogatoriu al arestatului Juberian Constantin", în *Memorialul ororii. Documente ale procesului reeducării din închisorile Piteşti Gherla*, Editura Vremea, Bucureşti, 1995, p. 531).
7. Radu Ciuceanu, *La taină cu diavolul*, p. 104.

O analiză a celor petrecute la închisoarea din Piteşti în perioada 1949-1951 nu face obiectul prezentului studiu, vom sublinia doar delicateţea cu care trebuie tratate cazurile celor care s-au prăbuşit în timpul demascărilor, în momentul în care liberul arbitru a fost suprimat sub forţa bâtei. Unii şi-au revenit din bolgie, mai devreme sau mai târziu, alţii niciodată, pentru unii revenirea a însemnat inclusiv conştientizarea datoriei de a-şi ajuta confraţii, de a se dedica lor, în închisoare sau în libertate (vezi cazul părintelui Calciu-Dumitreasa)[1], revenirea presupunând pentru alţii (doar) apărarea condiţiei şi demnităţii umane.

În cazul lui Vlad Drăgoescu, aşa cum vom vedea mai departe, revenirea ce a urmat căderii cumplite[2] a presupus o luptă dârză cu sistemul, atât în cea de-a doua parte a detenţiei (după abandonarea reeducării), cât şi în libertate. Atitudinea lui din detenţia de după Piteşti şi Gherla este perfect descrisă de un referat privind pedepsele care i s-au aplicat între 1955 şi 1959 :

> La 1 Noiembrie 1955 a fost pedepsit cu tăierea vorbitorului şi a pachetelor pe timp de 6 luni, pentru faptul că a fost prins de şeful secţiei când, cu un cuţit, în mod duşmănos

1. Gheorghe Calciu-Dumitreasa (1925-2006), preot ortodox, a fost arestat pentru activitate legionară în mai 1948, în timp ce era student la Facultatea de Medicină, primind ulterior o condamnare la 8 ani de închisoare. A fost închis la Piteşti, Gherla, Jilava, Aiud, Bucureşti, Galaţi ; la Piteşti trece prin „reeducare”. Este eliberat în 1963, cu domiciliu obligatoriu în Viişoara, Ialomiţa. Îşi reîncepe studiile şi îşi ia licenţa în filologie în anul 1967. Urmează apoi cursurile Facultăţii de Teologie Ortodoxă şi este hirotonisit preot. În Postul Paştelui din anul 1978 ţine celebrele predici din seria „7 cuvinte către tineri”, care îi atrag excluderea din postul de profesor la Seminarul Ortodox din Bucureşti. Este arestat din nou, la 10 martie 1979, şi condamnat la 10 ani de închisoare sub pretextul implicării în Sindicatul Liber al Oamenilor Muncii din România. Este transferat la Penitenciarul Aiud, într-o celulă cu deţinuţi de drept comun, care sunt îndemnaţi de conducerea închisorii să-l omoare. În urma discuţiilor cu părintele Calciu-Dumitreasa, aceştia sfârşesc prin a refuza să îndeplinească planul de asasinare. Ca rezultat al presiunilor internaţionale din partea lui Ronald Reagan, Margaret Thatcher sau Papa Ioan Paul al II-lea, Gheorghe Calciu-Dumitreasa a fost eliberat în 1984 şi forţat să părăsească ţara împreună cu familia, în 1985. Caterisirea sa, pronunţată de Biserica Ortodoxă Română în 1984, avea să fie ridicată de Patriarhul Teoctist abia după 10 ani. În Statele Unite a lucrat la început ca muncitor necalificat, iar apoi a preluat parohia românească din Washington, DC. A fost primit la Casa Albă de Ronald Reagan şi George Bush Sr. După 1989 a venit anual în România, fiind înmormântat, conform dorinţei sale, la Mănăstirea Petru Vodă, din judeţul Neamţ (vezi Alin Mureşan, *Piteşti. Cronica unei*…, 2010, pp. 170-174).
2. La Gherla ajunsese să-şi renege părinţii, nu numai în public, aşa cum se cerea în timpul demascărilor, ci şi mai târziu, în discuţii apropiate cu alţi colegi de celulă (vezi ACNSAS, fond Informativ, dosar 2671, ff. 50-52. Notă informativă oferită de sursa „Ionescu Nelu”, la data de 21.05.1971).

curăţea vopseaua după un geam[1]. La penitenciarul Galaţi a participat la cele două revolte. […] La data de 19 Martie 1957 a fost pedepsit cu 7 zile regim sever pentru că a participat la refuzul hranei, organizat în masă, în timp ce se afla la Penitenciarul Aiud. […] La 8.04.1957 dă o declaraţie de grevă a foamei, prin care caută să impună conducerii Penitenciarului Aiud să-i rezolve o serie de probleme ca : 1. Înlăturarea obloanelor de la camera de detenţie[2]. 2. Deţinerea în număr prea mare, în raport cu capacitatea camerei. 3. Faptul că nu sunt ţinuţi conform regulilor de 30 de minute la aer. 4. Ştirbirea dreptului de a avea legătură cu familia, de a primi pachete şi CP[3]. 5. Nu i se dă nimic de citit ca : cărţi, de băutură şi alte asemenea revindecări. […] La 17 Martie 1958 a fost pedepsit cu 7 zile regim sever pentru că, la percheziţia efectuată, s-au găsit asupra sa mai multe cârpe scrise în limbi străine ca : franceză, engleză şi germană, aceste cârpe sunt folosite ca dicţionare. […] La 21.04.1958 a fost pedepsit cu 5 zile izolator, pentru că la percheziţia corporală i s-a găsit asupra sa, scris pe o bucată de săpun, mai multe cuvinte în limba franceză. […] La 5.08.1958 a fost pedepsit cu 2 zile regim celular pentru nerespectarea regulamentului de ordine interioară. […] La 13.01.1959 a fost pedepsit cu 3 zile regim sever, pentru deteriorare de cazarmament[4].

Despre atitudinea lui Drăgoescu la Penitenciarul Aiud ne mai vorbeşte şi un fost deţinut, de data aceasta din calitate de sursă a Securităţii, prin intermediul unei note informative din anii ’70 :

Era foarte tăcut şi interiorizat. Ţărăniştii îl suspectau pentru că se pare că trecuse pe la penitenciarul Piteşti sau, în orice caz, nu aveau încredere în el. […] În nici un caz n-a fost legionar. Ba, din contra, îi critica. Critica pe oricine şi orice care nu corespundea vederilor lui şi mai cu seamă nu se încadra principiilor democratice de libertate. […] Nimeni n-ar fi crezut că va intra şi el în grevă, pentru că toţi credeau că e nesincer şi duşman şi că e mai degrabă omul regimului. Dar a intrat în grevă şi a dus-o mai al naibii decât toţi cei care-l suspectau, care-l criticau şi îl urau. […] Medita mult. Era foarte cult şi educat, încât îi depăşea cu multe pe ceilalţi din celulă. […] Vorbea foarte puţin şi nu era deloc prietenos sau comunicativ. Se citea pe el însă o suferinţă aparte şi tocmai de aceea sursa şi l-a apropiat sau cel puţin aşa credea[5].

---

1. Înţelegem că era vorba de fereastra celulei, deseori vopsită sau acoperită cu obloane grele, pentru a împiedica deţinuţii să privească afară. Încercarea lui Drăgoescu îl poziţionează drept rezistent care lua atitudini de frondă împotriva unor măsuri aberante, ce vizau dezumanizarea celor închişi, perfect conştient de riscurile pe care şi le asuma.
2. Regăsim chestiunea anterioară, dovada atitudinii ferme a lui Vlad Drăgoescu.
3. Carte poştală.
4. ACNSAS, fond Penal, dosar 4, vol. 9, f. 160. Referat nedatat, semnat de căpitanul de Securitate Marin Florea de la Direcţia regională MAI Galaţi, Biroul „K”, probabil înainte de eliberarea lui Drăgoescu din închisoare.
5. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2671, ff. 2-4. Notă informativă oferită de sursa „Valeriu” la 13.07.1977.

Momentele grevei sunt, de altfel, descrise chiar de Drăgoescu. Prin urmare, reproducem aici, pe larg, o declaraţie a acestuia din aprilie 1957 :

> Subsemnatul Drăgoescu V. Vlad, deţinut în Penit. Aiud, am declarat greva foamei pe data de 18 Martie 1957, pentru următoarele motive : 1. Obloanele pe care le avem la fereastră împiedică atât pătrunderea soarelui, cât şi a aerului. Am cerut înlăturarea lor sau reaşezarea lor într-o poziţie care să permită intrarea suficientă a soarelui şi a aerului în celulă ; 2. Deţinerea noastră în număr prea mare pentru spaţiul de aerisire şi de mişcare al celulei ; 3. Menţinerea de către administraţie a unor alienaţi mintal pe celular care, prin ţipetele lor, ne fac viaţa de nesuportat ; 4. Plimbarea pe care o facem este de numai 20 min. şi numai în 5 zile ale săptămânii, deşi atunci când am venit a fost zilnică şi de 30 min. ; 5. Lipsa totală de legătură cu familia, lipsa deci a corespondenţei, a pachetului cât şi a vorbitorului, care au fost suprimate fără să mă fi făcut vinovat cu ceva. Pe lângă aceasta, şi lipsa dreptului de a face cumpărături ; 6. Totala lipsă de preocupare, de ani şi ani de zile, fără posibilitatea cel puţin a unei lecturi ; 7. Lipsa completă a oricărei posibilităţi de a ne comunica doleanţele, fie prin scris, fie direct d-lui procuror sau d-lui comandant, care timp de 4 luni de zile nu ne-a vizitat.
> Dacă aş fi avut posibilitatea de a-mi comunica într-un fel doleanţele, nu aş fi recurs la ultimul mijloc, greva, pentru a aduce la cunoştinţa autorităţilor superioare cele de mai sus. Faptul că am încetat greva nu este pentru că am renunţat la cele cerute mai sus, ci pentru că cei pe care am cerut să vină nu au venit. O parte din cele arătate aici nu au fost menţionate şi în declaraţia de începere a grevei, deoarece am fost luat la rost să termin mai iute declaraţia de către un domn căpitan, făcând parte din administraţie. Mai menţionez încă că, în a 12-a zi de grevă, s-a redus alimentaţia forţată cu mai mult de jumătate, de către administraţia acestui penitenciar, lucru care constituie un abuz faţă de lege. Când am încercat să arăt abuzul care se face, acelaşi domn căpitan mi-a ripostat : „Vă dăm atât cât vrem noi”[1].
> Condiţiile de viaţă pe care le avem în momentul de faţă nu se prezintă pentru deţinuţi, în nici una din ţările socialiste. Bunăoară, în URSS, cei care lucrează (şi majoritatea sunt în lagăre de lucru şi nu în celule) au dreptul, pe lângă cartelă, la : ziar, bibliotecă cu cele mai variate cărţi, pachet (nu de 5 chile la 3 luni), orchestră, echipă teatrală, cinematograf şi chiar de a face anumită şcoală de specialitate. Cât despre cei care, pentru anumite motive, sunt deţinuţi în închisori, au totuşi dreptul la lectură şi la jocuri (şah şi domino). Pentru mine este clar, astfel stând lucrurile în US[2], că felul de viaţă la care sunt supus nu corespunde, în primul rând, însăşi concepţiei socialiste, şi este regretabil că cei de care depinde viaţa deţinuţilor încă n-au ajuns să resolve just această problemă. Închisoarea,

1. Regulamentul penitenciar prevedea alimentarea forţată a deţinuţilor aflaţi în greva foamei, după a treia zi a acesteia. De cele mai multe ori, operaţiunea presupunea imobilizarea victimei şi turnarea pe gât, prin intermediul unui furtun introdus până în stomac, a unui amestec de o anumită cantitate şi consistenţă, prilej de noi chinuri, de cele mai multe ori. Conform mărturiei lui Drăgoescu, se pare că era vorba de o cantitate fixă normată, precizată clar în regulament. Faptul că după a douăsprezecea zi s-a redus acea cantitate indică noi presiuni la care a fost supus pentru a fi determinat să înceteze greva.
2. Uniunea Sovietică.

aşa cum se prezintă aici, nu a reuşit, din păcate, decât să îngrozească, să înrăiască şi să îndobitocească pe om[1].

Orice comentariu este de prisos.

Din cauza atitudinii recalcitrante din timpul detenţiei, a manifestărilor duşmănoase la adresa regimului, provocărilor la adresa cadrelor, participarea la cele două revolte ale deţinuţilor din Penitenciarul Galaţi[2], după expirarea pedepsei (1960), lui Vlad Drăgoescu i s-a fixat domiciliu obligatoriu în comuna Rubla, satul Valea Călmăţui, pentru 60 de luni[3]. Nu deţinem informaţii despre comportamentul fostului student în timpul petrecut în D.O., dar putem bănui că s-a menţinut pe aceeaşi linie, dacă ţinem cont că s-a propus ridicarea restricţiilor domiciliare abia la finalul anului 1963[4], fără să i se permită, printre altele, să participe la înmormântările părinţilor, decedaţi în acelaşi an. În aceeaşi perioadă a fost „încondeiat" şi de cel puţin un informator al Securităţii, conform propriei declaraţii de mai târziu, oferită atunci când îi povestea lui Paul Goma cum a fost „în continuu persecutat şi pus în afara legii" şi după 1964, din cauza informaţiilor furnizate de o altă persoană cu domiciliu obligatoriu, pe nume Radu Glugojeanu[5].

Dorinţa lui Drăgoescu de a urma cursurile Facultăţii de Arhitectură din Bucureşti era mai veche[6]. Astăzi, din păcate, nu putem proba cu certitudine motivele pentru care nu s-a înscris la acest institut[7]. Cert este că a fost admis la Şcoala Medie Tehnică de Arhitectură, pe care a absolvit-o ca şef de promoţie în 1969. Acest moment reprezintă un alt vârf al conflictului cu regimul, în condiţiile în care i s-a

1. ACNSAS, fond Penal, Dosar 732, vol. 5, ff. 221-221v. Declaraţie din 8 aprilie 1957.
2. *Ibidem*, vol. 7, ff. 5-5v. Referat despre Vlad Drăgoescu datat 12 august 1960. Acelaşi document mai menţionează şi că: „Pe linie disciplinară a fost pedepsit cu 24 zile de izolare, 7 zile de carceră şi ridicarea dreptului de a ieşi la vorbitor pe timp de 6 luni, pentru participarea la refuzul de hrană organizat în masă, insulte la adresa cadrelor, deţinerea de obiecte nepermise şi degradare de echipament şi cazarmament". Ridicarea propriu-zisă a restricţiilor s-a realizat prin Decizia nr. 6285 din 12 martie 1964.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*, ff. 11-11v. Referat cu propuneri de ridicare a restricţiilor domicilare, datat 19 noiembrie 1963. Acelaşi document mai menţionează şi că: „Drăgoescu Vlad, de la venirea sa în DO, s-a încadrat în câmpul muncii la GAS J. Georgescu, ca muncitor zilier, iar în prezent lucrează la cooperativa de artă grafică din Însurăţei".
5. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2671, ff. 16-17. Declaraţia lui Vlad Drăgoescu din 31.03.1977. Includem aici şi avizarea negativă a stabilirii cu domiciliul în Bucureşti, conform unei note M.A.I. către Direcţia Evidenţei Populaţiei din Direcţia Generală a Miliţiei. Vezi ACNSAS, fond Penal, dosar 732, vol. 7, f. 22.
6. Interviu cu Radu Ciuceanu, realizat de autor, Bucureşti, 24.07.2015.
7. Emitem doar ipoteza lipsei de disponibilitate personală în a se angaja la un efort ce urma să se întindă pe parcursul a şase ani, dar, în acelaşi timp, nu excludem nici posibilitatea de a-i fi fost interzis accesul „banditului" la un domeniu considerat de elită.

refuzat repartizarea la un institut de proiectări din capitală, fiind trimis în judeţul Brăila, acolo unde încă avea domiciliul oficial[1]. Încercând să se angajeze în proiectare la Bucureşti, după predarea autobiografiei, este refuzat[2]. Din punct de vedere profesional, au urmat ani terni, în condiţiile în care Drăgoescu nu acceptă repartiţia în provincie şi se mulţumeşte – într-un spirit de frondă extrem – să apeleze la mici colaborări temporare[3] sau să lucreze ca muncitor, mai mult sau mai puţin calificat, pe diferite şantiere. În 1971, atunci când era angajat al trustului de construcţii şi montaj ICM2, a fost folosit ca translator cu ocazia unei vizite a unor specialişti germani. Informându-i asupra realităţilor din România, este anchetat de către Securitate, încercându-se influenţarea lui şi atragerea spre colaborare. Un document de arhivă descrie situaţia :

> Din discuţiile purtate cu specialiştii germani din cadrul ICM 2 a reieşit – afirma Vlad Drăgoescu – că în străinătate, pentru perfecţionare, sunt trimise persoane incompetente şi care nu se preocupă a se perfecţiona, ci caută să obţină profituri personale de pe urma acestor deplasări. În cadrul discuţiilor, Drăgoescu Vlad s-a exprimat că vinovaţi pentru o asemenea situaţie se fac şi ofiţerii de Securitate, care persecută şi iau măsuri împotriva celor care au curajul să spună lucrurilor pe nume. Când i s-a cerut să scrie aceste lucruri, a refuzat categoric, spunând că o asemenea declaraţie ar putea fi folosită împotriva lui. [...] La sfârşitul discuţiilor, Drăgoescu Vlad a fost chemat din nou la sediul organelor noastre pentru data de 21.12.1972[4].

Urmărit permanent de Securitate, aflat în imposibilitatea de a-şi realiza visul, găsindu-se la marginea societăţii în postura unui paria[5] (cel puţin din perspectiva regimului), nutreşte gândul plecării din ţară. Tentativele au fost relativ rapid înăbuşite, şi atunci când corespunda cu un unchi din Argentina de la care spera să

1. Niciodată, după eliberare, Vlad Drăgoescu nu a reuşit să se mute definitiv în Bucureşti, folosindu-se de un buletin de identitate emis în Valea Călmăţui şi vize temporare de flotant.
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2671, ff. 142-145. Raport privind pe Vlad Drăgoescu din 21.12.1972.
3. Este cazul cooperativelor „Decorativa”, „Muntenia” şi „Igiena”, serviciul turnătorie al Uzinelor „23 August”, Întreprinderea pentru Utilaje şi Piese de Schimb din Chitila şi altele.
4. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2671, ff. 146-148. Raport privind pe Vlad Drăgoescu din 16.12.1972.
5. Situaţia de fapt este descrisă de un alt informator : „Nu ştiu ce a făcut în continuare, aşa încât, întâlnindu-l în iarna 1969-1970 pe lângă Ateneu, am rămas surprins văzându-l îmbrăcat într-un pardesiu subţire, nebărbierit şi chiar murdar. Începea să arate ca un vagabond. L-am întrebat ce face şi mi-a spus că nu are nici un post, dar că trăieşte din meditaţii de limba franceză şi germană, iar de dormit, doarme într-o cameră neîncălzită” (*Ibidem*, ff. 53-54v. Notă informativă oferită de sursa „Popescu” la 12.10.1971).

obţină ajutor, dar şi atunci când, alături de Radu Ciuceanu, plănuia trecerea frontierei spre Iugoslavia. Invitaţi la Securitate, anchetaţi şi influenţaţi, fără să recunoască explicit intenţia, cei doi renunţă pe moment la ideea de a fugi, rămânând valabilă (cel puţin pentru Drăgoescu) dorinţa de a pleca, indiferent cum, legal[1] sau ilegal. În acest sens, chiar o notă a Securităţii îl prezenta, în 1973, drept un individ care „intenţionează să plece legal sau ilegal în străinătate, în funcţie de împrejurări, şi să nu se mai întoarcă în ţară, afirmând că nu se împacă cu modul de viaţă din orânduirea noastră socialistă"[2]. Prelungindu-se situaţia imposibilă căreia reuşea cu greu să-i facă faţă, Vlad Drăgoescu recurge, în 1975, la un gest radical. Păstrându-se documentul în arhiva CNSAS, îl citām aici, pe larg :

> Tovarăşe Preşedinte, Subsemnatul, Drăgoescu Vlad, cu domiciliul flotant în Bucureşti, str. Naum Romniceanu nr. 34, sectorul 1, supun atenţiei Dvs. următoarele :
>
> În anul 1948, în Craiova, de unde sunt originar, am fost arestat, judecat şi condamnat la 12 ani închisoare pentru delict de uneltire împotriva ordinei sociale. La expirarea pedepsei, în 1960, am primit o a doua pedeapsă, de 5 ani domiciliu obligatoriu în satul Valea Călmăţui, judeţul Brăila. În anul 1964, la desfiinţarea domiciliului obligatoriu, am venit în Bucureşti la sora mea, în vederea stabilirii mele aici, deoarece în momentul arestării mele posedam buletin de capitală, buletin obţinut în anul 1946, în timp ce urmam cursurile Facultăţii de Filosofie din Bucureşti,
>
> Puţin de la venirea mea în capitală, în 1964, deşi obţinusem viza de flotant pentru 45 de zile, am fost invitat la circumscripţia de miliţie de care aparţineam cu locuinţa, unde mi s-a luat buletinul de identitate, aducându-mi-se apoi la cunoştinţă că nu am voie să locuiesc şi să lucrez în capitală. Mi s-a cerut să dau o declaraţie că voi părăsi Bucureştiul în 48 de ore, în caz contrar nu mi se va mai înapoia buletinul. Mai târziu, angajându-mă pe un şantier de construcţii al capitalei, asemenea a mii de oameni veniţi din diferite colţuri ale ţării, miliţia a refuzat să-mi acorde viza de flotant, viză care o obţineau fără excepţie toţi cei care lucrau pe şantierele de construcţii bucureştene.
>
> În anul 1966 intru la Şcoala Tehnică de Arhitectură şi Construcţia Oraşelor, o urmez timp de 3 ani, fiind bursier de Stat, şi o termin în 1969 ca şef al promoţiei mele. După luarea examenului de diplomă, urmând să mă angajez la Institutul de Proiectări Comerciale Bucureşti, după ce îmi fac autobiografia scrisă cerută, mi se comunică că nu mai pot fi angajat deoarece suferisem o condamnare politică, existând instrucţiuni în acest sens.
>
> La sfârşitul anului 1972, sunt invitat la Ministerul de Interne, unde mi se cere să plec din Bucureşti, fiind ameninţat cu anularea vizei de flotant.
>
> Pe scurt, de la absolvirea Şcolii de Arhitectură în 1969 şi până astăzi, am lucrat în capitală aproape exclusiv ca muncitor necalificat pe şantiere sau în fabrici, în momentul de faţă fiind angajat ca muncitor necalificat la Întreprinderea de Utilaje şi Piese de Schimb Chitila. În ceea ce priveşte buletinul de identitate, am rămas cu cel eliberat în 1964 la Brăila, în care domiciliul meu stabil este satul Valea Călmăţui, sat care nici nu

1. *Ibidem*, ff. 131-133. Notă-raport privindu-l pe Vlad Drăgoescu din 12.12.1972.
2. *Ibidem*, f. 49. Notă din 5.09.1973.

mai există, deoarece era populat aproape numai cu cei care primeau pedepse administrative, pedeapsa administrativă fiind desfiinţată în urmă cu 11 ani.
Trebuie să menţionez, tot ca o acţiune discriminatorie şi barbară efectuată de tovarăşii de la Ministerul de Interne şi de care cele de mai sus se leagă cu un fir continuu, faptul că în 1963, în timp ce mă aflam cu domiciliul obligatoriu în satul Valea Călmăţui, nu mi s-a permis să-mi vizitez părinţii aflaţi pe patul de moarte, care au decedat fără să-i mai pot vedea.
Mi-am permis să enumăr mai sus câteva dintre discriminările efectuate de tovarăşii de la Ministerul de Interne care, fără nici o acoperire legală, calcă cele mai elementare drepturi ale unui cetăţean pentru nişte fapte săvârşite acum 28 de ani, şi care a executat deja două pedepse. Perioada 1964-1975 reprezintă oare cea de-a treia pedeapsă?
În perioada 1964-1975, am intervenit în multe rânduri, prin audienţe şi memorii, la Ministerul de Interne şi Comitetul Central, ultima intervenţie pentru rezolvarea situaţiei de discriminare în care mă aflu fiind memoriul depus la Comitetul Central şi adresat personal dumneavoastră, pe data de 8 septembrie 1974. Cu toate acestea, cu toate că lucrurile sunt cât se poate de clare şi evidente, situaţia mea a continuat să rămână neschimbată, adică sunt în continuare pus în afara legii. Întrucât şi tatăl meu, fost medic cu o deosebită activitate pe tărâm medical, fiind pentru meritele sale de două ori decorat în timpul actualului regim, a fost pus în afara legii atunci când, încheindu-şi activitatea la vârsta de 77 de ani, nu i s-a acordat pensia care pe drept i se cuvenea, mă îndreptăţeşte să consider că nu numai în prezent, dar şi când va veni vârsta pensionării mele, voi fi discriminat.
În consecinţă, pentru motivele expuse mai sus, vă rog să binevoiţi a-mi aproba renunţarea la cetăţenia română[1].

Ca efect direct al demersului fostului „bandit”, Securitatea dispune verificarea afirmaţiilor (care se şi confirmă), avizarea negativă a cererii de renunţare la cetăţenie, dispunând, în schimb, reglementarea situaţiei domiciliare „care va avea drept urmare şi rezolvarea situaţiei sale din punct de vedere profesional”[2]. În aceeaşi perioadă se avizează negativ şi cererea de căsătorie cu o norvegiancă[3] – încercare nereuşită a lui Drăgoescu de a-şi rezolva astfel plecarea legală din ţară[4], precum

1. *Ibidem*, ff. 41-41v. Memoriul lui Vlad Drăgoescu către preşedintele Consiliului de Stat al Republicii Socialiste România din 8.09.1975.
2. *Ibidem*, ff. 35-35v. Notă din 10.11.1975.
3. *Ibidem*, ff. 38-38v. Notă din 8.10.1975.
4. Interviu cu Alexandru Botez, realizat de autor, Bucureşti, 13.02.2012. Arhitectul Alexandru Botez (n. 1937), a fost condamnat în 1959 la 2 ani de închisoare corecţională pentru tentativă de trecere frauduloasă a frontierei. L-a cunoscut pe Vlad Drăgoescu în timpul domiciliului obligatoriu din Valea Călmăţui. Pentru mai multe detalii vezi şi Vlad Mitric-Ciupe, *Arhitecţii români şi detenţia politică 1944-1964. Între destin concentraţionar şi vocaţie profesională*, INST, Bucureşti, 2013, pp. 475-482. Botez a plecat legal în Norvegia în 1973, prin căsătorie, încercând să-i intermedieze aceeaşi variantă şi lui Drăgoescu.

şi cererea de eliberare a unui paşaport, „deoarece este pretabil să desfăşoare activitate ostilă R.S. Română în exterior”[1].

Având obiceiul să asculte emisiunile postului de radio Europa Liberă, Drăgoescu audiază, în primăvara lui 1976, şi serialul dedicat cărţii *Gherla*, de Paul Goma. Retrăind momentele din puşcărie şi dorind să-l felicite pe autor, Drăgoescu îl contactează şi-l vizitează în ianuarie 1977. Descoperindu-şi prieteni comuni, conversaţia avansează, Drăgoescu povestindu-i lui Goma greutăţile sale de după eliberare, refuzând (încă) să-i dea amănunte despre reeducarea de la Piteşti şi Gherla[2]. În a doua jumătate a lui februarie 1977, aflând de la acelaşi post de radio despre scrisoarea deschisă a lui Paul Goma, Vlad Drăgoescu îl vizitează din nou, declarându-i că este de acord cu conţinutul materialului, semnând şi în nume propriu[3]. Apelul lui Goma a fost, în fapt, o scrisoare deschisă adresată lui Pavel Kohout[4], o mişcare de solidarizare publică cu acţiunea Charta ’77[5]. Se pare că, până la urmă, lui Drăgoescu i se eliberase un paşaport pentru a putea pleca din ţară, dar acesta i-a fost retras la 1 aprilie 1977, ziua arestării lui Paul Goma. Trei zile mai târziu este ridicat şi Drăgoescu, care apucă să arunce la W.C.-ul arestului Direcţiei Cercetări Penale o scrisoare adresată unei funcţionare de la Ambasada Danemarcei, căreia îi solicita sprijinul în rezolvarea chestiunii paşaportului.

Scrisoarea a fost găsită de un ofiţer, iar Drăgoescu este confruntat în timpul anchetei cu textul recuperat :

> Pe 31 Martie s-a întâmplat un fapt neaşteptat şi teribil. Fiind invitat să mă prezint într-un local al Securităţii, acolo mi s-a luat paşaportul care-l aveam asupra mea, sub pretextul că am semnat şi eu, împreună cu mulţi alţi semnatari, scrisoarea deschisă a scriitorului Paul Goma către conferinţa de la Belgrad, prin care protesta împotriva anumitor încălcări ale drepturilor omului. Mi s-a cerut o declaraţie în care să mă desolidarizez de scrisoarea scriitorului Goma. Am refuzat cu vehemenţă şi cu indignare acest lucru. Deoarece s-au făcut presiuni asupra mea, în sensul că am fost pus să stau o seară şi o noapte pe un scaun, în dimineaţa zilei de 1 Aprilie am refuzat să mănânc şi să beau, intrând în greva foamei şi a setei. Faţă de această situaţie, securitatea mi-a dat în locul paşaportului o foaie care ţinea loc de buletin de identitate, anunţându-mă că, de acum

1. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2671, ff. 28-28v. Notă din 19.12.1976.
2. O va face însă mai târziu, aşa cum afirmă chiar Goma, care-i mulţumeşte pentru ajutorul oferit încercării de „atmosferizare” a reeducării de tip Piteşti. Pentru detalii vezi Paul Goma, *Culoarea Curcubeului ’77 (Cutremurul Oamenilor)*, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2015, p. 398.
3. ACNSAS, fond Penal, dosar 313, vol. 2, ff. 20-25. Declaraţia lui Vlad Drăgoescu din timpul anchetei, 2.04.1977.
4. Pavel Kohout (n. 1928), jurnalist, scriitor şi politician ceh, exponent al „Primăverii de la Praga” din 1968, expulzat în Austria în anii ’70.
5. Document programatic al disidenţei din Cehoslovacia, care milita pentru respectarea drepturilor omului.

> încolo, voi fi obligat să locuiesc în satul Valea Călmăţui – Însurăţei, şi nu mă voi putea deplasa în altă parte decât cu avizul miliţiei din Însurăţei. Cu alte cuvinte, am primit un domiciliu obligatoriu exact în acelaşi loc unde am primit şi acum 17 ani, cu deosebire că acum ne aflăm în anul 1977 – anul drepturilor omului. Vă rog din suflet să mă ajutaţi într-un fel, pentru că s-a terminat definitiv cu plecarea mea în Norvegia şi căsătoria mea cu Band[1] […]. Vă autorizez să comunicaţi oriunde veţi găsi necesar cazul meu disperat, rugându-i să intervină pentru mine[2].

Arestat, prin urmare, alături de Paul Goma şi introdus într-un nou „lot complotist", Drăgoescu este anchetat în primele zile din aprilie, pe mai multe planuri. Pe de o parte, este chestionat vizavi de relaţiile pe care le are cu alţi foşti deţinuţi şi rudele sale din străinătate, iar pe de altă parte despre relaţia cu Paul Goma şi apelul de solidarizare cu acţiunile din străinătate pentru drepturile omului. Procesul-verbal de începere a urmăririi penale stipulează clar că Drăgoescu

> a continuat să întreţină relaţii cu foşti condamnaţi politici, parte din ei executase pedepse cu închisoare pentru activitate fascisto-legionară, faţă de care a făcut afirmaţii duşmănoase regimului din R.S. România. Fiind element ostil orânduirii noastre, Drăgoescu Vlad, în lunile ianuarie şi februarie 1977, cunoscând acţiunile ostile întreprinse de Paul Goma, a mers la domiciliul acestuia şi, după ce au purtat discuţii cu caracter duşmănos statului nostru, a aderat sub semnătură la gruparea subversivă-fascistă iniţiată de Paul Goma[3].

După ce arestarea s-a prelungit de mai multe ori, până la 1 iulie 1977, Vlad Drăgoescu a fost pus în final în libertate, interesantă fiind concluzia Securităţii asupra cazului. Probabil într-o încercare de neutralizare a efectelor acţiunii Goma, se decide punerea în libertate a lui Drăgoescu la 29 iunie 1977, emiterea unui buletin de identitate pentru Bucureşti, repartizarea unei locuinţe şi încadrarea într-un loc de muncă corespunzător pregătirii sale, menţionându-se şi că „Drăgoescu Vlad nu regretă faptele comise şi insistă să i se înapoieze paşaportul pentru a pleca din ţară. […] În raport de comportarea ulterioară a sus-numiţilor, se va hotărî asupra măsurii de scoatere a lor de sub urmărirea penală pentru infracţiunile ce li s-au reţinut în sarcină"[4].

Ca şi în cazul lui Goma – o problemă de care Securitatea a încercat să scape făcându-i practic vânt peste graniţă[5], şi lui Vlad Drăgoescu i s-a eliberat, în final,

1. Este vorba despre cetăţeana norvegiană Ellen Band, persoana cu care Alexandru Botez îi aranjase o căsătorie formală lui Drăgoescu, pentru a putea pleca din ţară.
2. ACNSAS, fond Penal, dosar 313, vol. 2, ff. 31-32. Scrisoarea lui Vlad Drăgoescu către o anume doamnă Petersen, din 1 aprilie 1977. La final este completată olograf şi semnată de autor : „Prezenta scrisoare este scrisă de subsemnatul şi, de frică, în ziua de 2 Aprilie am aruncat-o în W.C., aşa cum am menţionat în declaraţia dată azi, 2 Aprilie 1977".
3. *Ibidem*, f. 1.
4. *Ibidem*, vol. 13, ff. 42-43. Referat privind pe Drăgoescu Vlad din 26.05.1977.
5. Chestiunea grupului Goma, a suportului primit din Occident, a culiselor anchetei şi a modului în care s-a finalizat „problema" nu fac obiectul prezentului text. Pentru

un paşaport, acesta părăsind definitiv România, la 27 mai 1978[1]. După o trecere dramatică, de aproape un an şi jumătate, printr-un lagăr de refugiaţi de lângă Viena, în 1980 ajunge şi se stabileşte în Elveţia, la Bienne[2].

Fără să deţinem mai multe date concrete, ştim astăzi că Vlad Drăgoescu a fost unul dintre *preapuţinii români activi în exil*[3], un om care reuşea să-şi ajute membrii familiei din România, precum şi alţi refugiaţi români din Elveţia. După evenimentele din 1989 a revenit de câteva ori în ţară, fără să se mai implice activ decât prin sprijinirea (inclusiv prin donaţii) a înfiinţării Memorialului de la Sighet[4] şi ghidarea unor tineri cercetători în munca de documentare a ororilor din închisorile comuniste. Retras într-un cămin de persoane în vârstă, este prezentat drept „un domn foarte singuratic, ce ducea o viaţă extrem de izolată, obsedat în permanenţă de anii de închisoare. Citea enorm, cumpărându-şi în exclusivitate cărţile de la talcioc, fiindcă avea o pensie foarte mică ; scria mult, închizându-se cu cheia în modesta sa cameră, spre a nu fi deranjat de nimeni”[5], Vlad Drăgoescu şi-a sfârşit viaţa în septembrie 2010.

Aşa cum precizam la începutul studiului, pentru cercetarea noastră, care vizează destinul arhitecţilor în timpul regimului comunist, cazul Drăgoescu nu este important din perspectiva breslei, dar, aplecându-ne asupra acestuia, descoperim şi completăm istoriografic trecutul recent, cu accent pe forme de rezistenţă şi contestare. Victimă supremă, Vlad Drăgoescu a avut parte de propria bolgie, cădere profundă în smârcurile reeducării de tip Piteşti, lovituri din toate părţile, atât în temniţă, cât şi în domiciliul obligatoriu sau iluzoria libertate, dar şi reveniri pe măsură. Până la un punct, am putea identifica chiar un paralelism între destinul lui şi cel (mult mai cunoscut) al părintelui Calciu-Dumitreasa. În orice caz însă, reacţiile ferme împotriva regimului (ideologice sau prin prisma neîmplinirii şi lipsurilor personale), pe toată durata acestuia, au existat şi trebuie cunoscute. Faptul că majoritatea personajelor care şi-au riscat viaţa, libertatea sau sănătatea au sfârşit dezamăgite în anonimat este un fapt asupra căruia ar trebui să reflectăm.

---

detalii suplimentare, recomandăm lucrarea lui Paul Goma citată anterior, *Culoarea Curcubeului ’77*.

1. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2671, ff. 192-194v. Referat cu propuneri de închidere a dosarului de urmărire individuală privindu-l pe Vlad Drăgoescu, din 5.08.1978.
2. Interviu cu Alexandru Botez, realizat de autor, Bucureşti, 13.02.2012.
3. Paul Goma, *Culoarea Curcubeului ’77*, p. 398.
4. Ana Blandiana, „Memoria ne poate uni şi nu e un drum spre trecut, ci unul spre viitor”, *apud* Sorin Lavric, „Interviurile României Literare”, *România Literară*, nr. 19/2013, disponibil on-line la adresa http : //www.romlit.ro/ana_blandiana_memoria_ne_poate_uni_i_nu_e_un_drum_spre_trecut_ci_unul_spre_viitor (accesat pe 20.06.2015).
5. Dan Ottiger Dumitrescu, „Despre necrologul unei victime a «reeducării prin tortură» : Vlad Drăgoescu”, în Ilie Popa (coord.), *Experimentul Piteşti, Proceedings PERT’13*, Fundaţia Culturală Memoria, Piteşti, 2014, pp. 130-133.

Constantin Vasilescu

La limita răbdării şi dincolo de ea. Grupul Ninei Dombrovschi şi „atentatul” de la magazinul „Textila”

„Motivele care m-au determinat să întreprind toate acţiunile duşmănoase pe care le-am arătat au fost acelea că nu puteam suporta să văd închisorile din ţara noastră pline de oameni nevinovaţi.”

Nina Dombrovschi

Abstract. *On 31 December 1952 a hellish machine exploded inside a textile store in Bucharest, mutilating or causing injuries to 12 people. Although unexpected, the explosion represents the climax activity of an anti-communist group whose leader was a woman. For two years, Nina Dombrovschi and those gathered around her designed and implemented actions against the regime, but they failed successively. The explosion of 1952 is no exception, since causing victims wasn't a single moment considered. Acting out of an irreducible anti-communism and of frustration, the group led by Nina Dombrovschi is a suggestive example of the rebellion of a cloistered individual pushed to the edge by a totalitarian and criminal regime, such as the communist one. Also the case is suggestive for the historical debate, both in terms of motivations and consequences of the hard forms of impugning the totalitarianism.*

Keywords: *armed rebellion, bombs, explosive device, executions*

„În seara zilei de 31 Decembrie 1952, mă aflam în magazinul de textile de pe Şos. Mihai Bravu, pentru a cumpăra pe puncte[1] un palton. În acel timp am auzit mai multe detunături asemănătoare mitralierei, după care s-au stins luminile urmând o bubuitură puternică, în urma căreia am căzut pe jos, fără a mai putea merge pe picioare, fiind rănită. Am fost transportată la Spitalul Colentina, unde mi-au fost tăiate ambele picioare de la glezne."[2]

În ultima zi a anului 1952, câţiva întârziaţi se aflau în incinta unui magazin bucureştean de materiale textile ; oportunitatea de a cumpăra „metraj pe puncte" nu putea fi neglijată tocmai în ajunul Anului Nou. Un eveniment neaşteptat avea să schimbe însă pentru totdeauna vieţile clienţilor ocazionali. Pe neaşteptate, liniştea a fost tulburată de un zgomot asurzitor : schije metalice, bucăţi de lemn şi cioburi de geam au zburat în toate direcţiile, sfârtecând carnea celor aflaţi înăuntru. O maşinărie infernală fusese amorsată în incintă, mutilând oameni şi producând pagube materiale. Ultima zi a încă unui an nefast pentru România se dovedea şi mai nefastă pentru câteva persoane. La doi paşi de Obor, o succesiune de evenimente şi un concurs de împrejurări nefericite conduseseră la o tragedie.

Studiul îşi propune să prezinte şi să analizeze un caz cvasi-cunoscut, mai degrabă legendă urbană, dar care reprezintă în fapt o formă de contestare a comunismului, având nuanţe radicale[3]. Exceptând organizaţiile de partizani, în România primelor două decenii comuniste au existat puţine grupuri care să fi gândit sau încercat acţiuni extreme împotriva regimului. Grupul iniţiat şi condus de Nina Dombrovschi a fost unul dintre acestea, iar existenţa şi acţiunile lui devin şi mai interesante dacă ţinem cont de faptul că s-a manifestat în mediul urban, în cenuşiul bucureştean al anilor '50. Istoria lui este un indiciu despre furtunile pe care le poate stârni în indivizi un regim

1. În anii '50, cartelele aveau inscripţionate puncte care permiteau posesorului cumpărarea de haine sau alte produse. Aceste puncte expirau la finele fiecărui an. Un surplus de puncte primeau şi cei „fruntaşi în producţie".
2. Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (în continuare ACNSAS), fond Penal, dosar 50896, vol. 3, f. 83.
3. Cazul de faţă este relatat sumar într-una dintre lucrările lui Cicerone Ioniţoiu, fiind prezentat drept un „atentat nereuşit împotriva guvernului" (*Morminte fără cruce. Contribuţii la cronica rezistenţei româneşti împotriva dictaturii comuniste*, vol. II, Tipografia Coresi, Freiburg, 1983, pp. 288-289). De asemenea, referinţe lapidare se găsesc şi în Cosmin Budeancă (coord.), *Experienţe carcerale în România comunistă*, vol. I, Editura Polirom, Iaşi, 2007, pp. 42-43.

totalitar şi un îndemn la profundă reflecţie : până unde poate merge actul de contestare şi cum se împart responsabilităţile în cazul consecinţelor nedorite ?

Deşi acest studiu se bazează în mare parte pe documente din arhiva fostei Securităţi, consistenţa dosarului penal (peste 2.000 de file), concordanţa, în esenţă, a versiunilor celor implicaţi, precum şi confruntarea lor cu cele câteva referinţe istoriografice identificate sugerează că rezultatul este valid. În plus, în afara proceselor-verbale de interogatoriu ale membrilor grupului, există numeroase documente, de diferite categorii şi provenind din varii direcţii : declaraţiile victimelor colaterale, declaraţiile martorilor sau documentele produse, în primă fază, de Miliţie. Fotografiile corpurilor delicte sau cele de la faţa locului sunt de asemenea sugestive, contribuind la întregirea perspectivei.

Nina Dombrovschi – biografia unui rebel

„Am luptat împotriva regimului actual din RPR datorită urei pe care o purtam acestui regim, atât ca vlăstar al unei societăţi care dispare, cât şi ca om, nefiind de acord cu măsurile Guvernului şi Partidului”[1] – aşa se caracteriza Nina Dombrovschi la finalul unui interogatoriu istovitor, de peste 15 ore, petrecut în arestul Securităţii. Cât va fi fost iniţiativă proprie în redactarea acestei fraze şi cât va fi fost „îndemnul” anchetatorului nu putem şti. Însă remarcabil este că, dintre rândurile meschine ale procesului-verbal de interogatoriu, răzbate chiar adevărul. Nina Dombrovschi era, în 1953, în momentul anchetei, vlăstarul unei societăţi condamnate la moarte deja de o bună bucată de vreme. Precum un osândit care îşi aşteaptă sorocul, lumea veche agoniza în România sub loviturile „democraţiei populare”. Maturizată între timpuri, Nina Dombrovschi a refuzat să-şi ucidă universul, trăindu-şi intens drama. Născută la 24 noiembrie 1924, în Moldova de peste Prut, era fiica generalului Victor Dombrovschi, fost primar al capitalei şi descendent al unei familii poloneze care s-a stabilit în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea[2].

1. Nina Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator” (12 ianuarie 1953), ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 1, f. 30.
2. Gral.-col. Victor Dombrovschi s-a născut la 1 iunie 1887, la Botoşani. Absolvent al Academiei Militare şi al unui stagiu de specializare în Imperiul Austro-Ungar, şi-a îndeplinit serviciul în mai multe regimente de cavalerie din ţară. A primit Ordinul „Coroana României”, Ordinul Naţional „Steaua României”, dar şi diferite distincţii sovietice. A fost primar al capitalei în două perioade : septembrie 1938 – septembrie 1940 şi între anii 1944 şi 1948. A demarat lucrările de sistematizare în zona Palatului regal şi a inaugurat locuinţe pentru muncitori în Vatra Luminoasă (Dombrovschi Victor, „Proces-verbal de interogator”, 17 ianuarie 1953, ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 7, f. 444 ; ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 1, f. 45 ; „Marii primari ai micului Paris – Victor Dombrovschi”, disponibil on-line la adresa

Mama sa, Elena, care aparţinea unei familii de mari proprietari funciari basarabeni[1], a murit în 1930, pe când Nina era doar o copilă. Cu toate acestea, tânăra a căpătat educaţia specifică unei familii înstărite, educaţie care s-a împletit cu personalitatea sa specială, marcată vizibil de intransigenţă. Venirea comunismului trebuie să fi fost o dezamăgire cumplită pentru o tânără aflată la început de drum. Era de-acum într-o lume muribundă, cu perspective sumbre şi o acută neputinţă. Lucrurile nu mai puteau continua aşa, cel puţin din punctul său de vedere.

În 1949, prin mijlocirea lui Aurel Golimas[2], s-a implicat în activitatea organizaţiei anti-comuniste „România Mare"[3], din care făcea parte şi Dorin

---

http : //www.romaniatv.net/media_39616_primarii-bucurestiului-cand-micul-paris-e-invadat-de-rusi-video_31291.html#media, accesat la 20.07.2015).

1. Conform Ninei Dombrovschi, mama sa moştenise 100 de hectare de teren arabil, care până în 1940 au fost administrate de tatăl său (Nina Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator", 5 ianuarie 1953, ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 1, f. 45).
2. Aurel Golimas (n. 20 iunie 1908, Iaşi) a fost arestat la 19 iulie 1949 şi condamnat la 8 ani de închisoare corecţională pentru „răspândire de manifeste interzise", pedeapsă redusă la 6 ani. A fost închis la Poarta Albă, Valea Neagră-Peninsula, Aiud, Baia Sprie. A fost eliberat la 17 iulie 1955 (informaţii din fişa matricolă penală din Arhiva Administraţiei Naţionale a Penitenciarelor [în continuare AANP], disponibilă on-line la adresa http : //5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/G/G%2005.%20Gnandt%20-%20Grezer/Golimas%20Aurel/). Fostul deţinut politic Cicerone Ioniţoiu, care l-a întâlnit la Canal, îi face o caracterizare dură : „Golimas Aurel, fost profesor de istorie, aviator politic fără scrupule, căuta să-şi rezolve situaţia personală trecând peste cadavrele celorlalţi. După ce în colonie se instalase un climat de destindere, el, profesorul universitar, titulatură căpătată datorită politicii tătărescienе pe care a făcut-o în acest scop, a cerut administraţiei introducerea bătăii «pentru a-i face pe bandiţi să lucreze». Înjura şi bătea. Macedonean de origină, era desconsiderat pentru nota lui discordantă chiar de către ceilalţi macedoneni. În colonie umbla după informaţii demascatoare, pe care le servea administraţiei şi plutonierului prim-brigadier Gujbă, în ale cărui graţii intrase prin intermediul lui Iosif Florescu. În detenţie a fost o ruşine pentru intelectuali şi în libertate a continuat să servească securitatea, atât la Craiova, unde a funcţionat ca profesor universitar, precum şi la Bucureşti. Un om lipsit de bun-simţ şi de un tupeu insuportabil. A rămas un afacerist murdar, cum a fost toată viaţa, ca atunci când primea coşurile cu plocoane ca să promoveze vreun elev mai sărac la minte, la locuinţa lui de lângă gara Filaret, din perioada 1944-45" (Cicerone Ioniţoiu, *Morminte fără cruce*..., p. 53).
3. Nina Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator" (5 ianuarie 1953), ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 1, f. 45. În 1949, membrii organizaţiei au tipărit la Timişoara publicaţia *România Mare* în 1.500 de exemplare, pe care le-au expediat prin poştă (Oana Armeanu, „Cum a furat C.V. Tudor titlul «România Mare»", *22*, nr. 24[330], 12-18 iunie 1996, disponibil on-line la adresa http : //www.revista22.ro/nou/arhivapdf/24_1996.pdf, accesat la 28.07.2015).

Sidorciuc[1], pentru care a tradus în franceză şi engleză publicaţia-manifest cu acelaşi nume. Tot ea a încercat, fără succes, să realizeze legătura cu Legaţia franceză. Descoperită, a fost condamnată la doi ani de închisoare cu suspendare. Şi-a datorat libertatea intervenţiei tatălui său cu care, conform declaraţiilor din dosar, nu s-a înţeles niciodată foarte bine. Generalul Dombrovschi şi-a iubit fiica, intervenind pentru libertatea ei la ministrul de Interne şi chiar la prim-ministru[2]. A contat, desigur, calitatea de edil pe care a deţinut-o între 1944 şi 1948, dar şi faptul că fiica sa avea o sănătate şubredă. Nina Dombrovschi a ieşit din detenţie în ianuarie 1950, mai ostilă comunismului decât oricând. Eliberarea a fost începutul unui lung şir de planuri de acţiune împotriva regimului.

O bombă lângă tribuna oficială

Întâmplarea a făcut ca, în acei ani, Nina Dombrovschi să cunoască oameni care îi împărtăşeau părerile anti-comuniste. Pentru ei, această femeie a fost un model. În 1949, în timp ce se afla internată în spitalul Penitenciarului Văcăreşti, l-a cunoscut pe Gavrilă Beceanu[3]. A fost debutul unui nucleu anti-comunist, dar şi al unei idile. Cei doi şi-au descoperit rapid afinităţile. Ataşamentul monarhic şi

1. Dorin Sidorciuc (n. 26 noiembrie 1921, Iaşi) a fost arestat la 18 iulie 1949 şi condamnat la 10 ani de închisoare corecţională pentru „răspândire de manifeste interzise". A fost închis la Jilava, Valea Neagră-Peninsula, Aiud, Baia Sprie, Gherla, Caransebeş şi eliberat la 15 iulie 1959, cu domiciliu obligatoriu în Viişoara (informaţii din fişa matricolă penală din AANP, disponibilă on-line la adresa http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2007.%20Sercaianu%20-%20Silviu/Sidorciuc%20Dorin%20D-tru/).
2. Victor Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator" (17 ianuarie 1953), ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 7, f. 445.
3. Gavrilă Beceanu (n. 17 iunie 1914, Bucureşti) s-a mutat cu părinţii la Târnăveni în 1919, unde mai târziu a întrerupt liceul din cauza dificultăţilor materiale. A fost ucenic zugrav, iar în 1929 s-a întors la Bucureşti, alături de familie. A suportat greu stagiul militar, ulterior necesitând îngrijiri medicale. A deprins tâmplăria, dar, în 1943, a fost trimis pe frontul de est, unde a fost de două ori rănit la membrele inferioare. La întoarcere şi-a deschis un atelier de cărucioare şi jucării care i-a fost ulterior confiscat din cauza unei condamnări pentru falsificare de bani (despre această situaţie nu am descoperit informaţii suplimentare) (Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu", 15 ianuarie 1953, ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 1, f. 92; Nina Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator", 14 ianuarie 1953, ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 1, f. 125; „Fişă personală", ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 4, ff. 102-103; fişa matricolă penală din AANP, disponibilă on-line la adresa http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/B/B%2003.%20Barbu%20-%20Bentan/Beceanu%20Gavrila%20S/).

ascendenţa ilustră a tinerei s-au împletit cu revolta lui Beceanu împotriva unui sistem pe care îl socotea răspunzător pentru cotidianul mizer al anilor ’50. Însă, până la conceperea unor acţiuni împotriva regimului, a fost nevoie să mai treacă o vreme. Un interval firesc, de maturare, marcat de discuţii naturale oricărei apropieri. Iniţiativa faptelor care au urmat nu este foarte certă. Deşi Nina Dombrovschi a fost liderul grupului care s-a format în timp, fiind indicată de către toţi ca atare, ea a regăsit în fiecare dintre cei implicaţi câte ceva din propriile nevoi şi idealuri. Gavrilă Beceanu declara în anchetă faptul că Nina i-a mărturisit neliniştile sale în legătură cu starea de fapt din România, iar ca acţiune concretă i-a propus redactarea şi răspândirea unor manifeste anti-comuniste, cu prilejul festivităţilor ce urmau a se derula la 7 noiembrie 1951. Ideea, venită spontan, a fost abandonată în favoarea uneia mult mai radicale în intenţie : amplasarea unei bombe în apropierea tribunei oficialităţilor. Lecturile au fost o sursă de inspiraţie în acest sens[1], iar abilităţile tehnice deosebite pe care le poseda Beceanu i-au încurajat.

Cu privire la scopul exact al plasării maşinăriei infernale, Gavrilă Beceanu a susţinut că acesta era doar producerea de panică în rândul celor prezenţi, de tulburare a evenimentului. Nina Dombrovschi a confirmat, adăugând că o altă consecinţă ar fi fost atragerea atenţiei ţării şi străinătăţii asupra existenţei unei organizaţii dispuse să lupte împotriva comunismului. Parcurgând procesul-verbal de încheiere a cercetărilor şi rechizitoriul, aflăm că scopul acţiunii ar fi fost asasinarea liderilor comunişti de la tribună, însă o asemenea ipoteză trebuie privită cu circumspecţie, maximizarea mobilurilor înscriindu-se în maniera obişnuită de lucru a instituţiilor comuniste implicate în asemenea speţe (Securitate, Procuratură). Explozia pare să fi fost destinată mai degrabă intimidării, dar trebuie luată în calcul şi doza de improvizaţie care a însoţit planul. Probabil că orice individ rătăcit în imediata apropiere a dispozitivului ar fi putut avea de suferit. Evenimentele de mai târziu probează acest lucru.

Această primă acţiune a fost, la nivel de intenţie, cea mai îndrăzneaţă şi mai radicală. Ea a şi fost pusă în practică, numai că neprevăzutul a schimbat deznodământul. Iscusit la mecanică, Beceanu a mărturisit entuziast că realizarea unei maşinării infernale este o posibilitate practică în ceea ce-l priveşte şi a trecut imediat la confecţionarea ei. Mecanismul conceput era unul simplu :

> Am luat un tub de oxigen pe care l-am tăiat în două ; apoi, o jumătate din tub – partea inferioară – am încărcat-o cu capete de chibrituri (fosforul) ; sub stratul de capete de chibrit era un strat mai subţire de praf de puşcă, iar sub acest din urmă strat era montat

---

1. „În toamna anului 1951 […] i-am povestit cum Nihiliştii au săvârşit un atentat împotriva ţarului Rusiei Alexandru II, săpând o galerie în pământ sub palatul imperial unde a[u] introdus o maşină infernală în scopul de a-l omorî pe ţar” (Nina Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator”, 10 ianuarie 1953, ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 1, f. 39).

> mecanismul de dare a focului, compus dintr-o capsă de cartuş şi un ceasornic de masă ; aprinderea capsei făcându-se de către ciocănelul mecanismului de la soneria ceasului. Principiul de funcţionare al bombei era acela că după cca 12 ore de la punerea în funcţiune a ceasului să se producă aprinderea materialului explozibil. Înainte de instalarea bombei în locul unde să explodeze, arcul ceasului era întors şi cu o sârmă era oprită roata-balansor, sârmă care se scotea atunci când urma să se pună în funcţiune bomba[1].

Trebuie precizat că declanşatorul se baza pe aproximarea orei oficiale de începere a manifestaţiei. Orice întârziere sau modificare de program ar fi făcut ca explozia să nu-şi atingă scopul, ba chiar să aibă consecinţe nefericite, în funcţie de gradul real de periculozitate al mecanismului.

La 7 noiembrie 1951, când România se afla în plină teroare comunistă, Bucureştiul se pregătea de „sărbătoare". O sărbătoare mincinoasă şi fadă care, cu timpul, avea să se transforme într-o rutină apăsătoare. Pentru moment, „demonstraţii muncitoreşti" urmau să marcheze un punct de referinţă în istoria comunismului. În Piaţa „I.V. Stalin" (în prezent Piaţa „Charles de Gaulle"), în spatele statuii dictatorului sovietic, aflată la intrarea în parcul cu acelaşi nume (astăzi Parcul Herăstrău), urma să fie instalată tribuna de la care liderii comunişti trebuiau să se adreseze mulţimii. Undeva, nu foarte departe, urma să fie amplasată şi bomba. După cercetarea terenului, cu câteva zile înaintea manifestaţiei, Nina Dombrovschi şi Gavrilă Beceanu au transportat maşinăria infernală la adăpostul întunericului :

> Ne-am îndreptat spre locul unde trebuia să îngropăm bomba, prin intrarea de la Arcul de Triumf ce duce în parc. Ajungând la locul destinaţiei, la cca 30 metri depărtare de statue[,] eu m-am aşezat pe banca din imediata apropiere a locului stabilit, iar numitul Beceanu a săpat în pământ[,] la rădăcina unui pom[,] în parc[,] un culcuş, unde a îngropat bomba. Menţionez că bomba era prevăzută cu un fitil care punea în funcţiune ceasul care trebuia să declanşeze la o oră fixată mecanismul bombei[2].

În ajunul manifestaţiei, parcul Herăstrău era supravegheat de Miliţie. Cu toate acestea, discret, târându-se pe burtă la propriu, cei doi au reuşit să se apropie de locul amplasării bombei, însă declanşatorul nu a putut fi acţionat din cauza ruperii fitilului. Riscând, Beceanu a revenit în aceeaşi noapte şi a reuşit să remedieze defecţiunea cu ajutorul unui cleşte. Mecanismul era amorsat. Sau cel puţin aşa credeau cei doi. Pentru că se făcuse târziu, temându-se de patrulele de Miliţie, Gavrilă Beceanu a rămas în Parcul Herăstrău până dimineaţa[3], când, prevenitor,

---

1. Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu" (15 ianuarie 1953), ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 1, f. 94.
2. Nina Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator" (10 ianuarie 1953), *Ibidem*, f. 40.
3. Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu" (15 ianuarie 1953), *Ibidem*, f. 95.

fără a-şi înştiinţa partenera, i-a comunicat lui Victor Dombrovschi că nu trebuie să participe la demonstraţie. Venind de la un necunoscut, avertismentul nu a fost luat nicidecum în serios de fostul primar[1].

În dimineaţa de 7 noiembrie, în jurul orelor 10.30, doi oameni ascultau cu încordare transmisiunea radiofonică prilejuită de manifestările oficiale. Dar explozia aşteptată nu s-a mai produs. Motivele eşecului nu se cunosc. Gavrilă Beceanu şi Nina Dombrovschi au presupus că mecanismul a fost descoperit, Beceanu bănuindu-l chiar pe Victor Dombrovschi că ar fi anunţat organele statului[2]. Documentele studiate nu oferă nici o explicaţie în sensul unei eventuale descoperiri a dispozitivului. Zece zile mai târziu, întorşi la locul faptei, conspiratorii au constatat că bomba dispăruse.

Organizarea acestei prime acţiuni denotă hotărâre, dar şi o doză de improvizaţie şi superficialitate. Simplul fapt că Victor Dombrovschi a fost avertizat, precum şi modalitatea aleasă arată că cei doi nu stăpâneau arta conspirativă, comiţând destule erori care ar fi putut să-i coste libertatea. Acţionau entuziast, din impuls. Cu toate acestea, nici Miliţia, nici Securitatea nu i-au descoperit decât mult mai târziu, după o altă seară dramatică.

O primă explozie, un nou eşec

Nina Dombrovschi şi Gavrilă Beceanu nu s-au oprit aici. Eşecul nu i-a descurajat. Însă mobilul următoarei acţiuni – încercarea de jefuire a magazinului de textile din Şoseaua Mihai Bravu nr. 1 – nu este foarte limpede. Unele procese-verbale de interogatoriu sugerează lipsa de posibilităţi financiare a celor doi, în condiţiile în care Gavrilă Beceanu nu reuşea să obţină o slujbă. Altele amintesc de procurarea „fondurilor necesare acţiunilor noastre”, poate şi sub înrâurirea Securităţii, dornică

1. „În ziua de 7 Noembrie 1951 pe la orele 5 dimineaţa un individ al cărui nume nu-l cunosc a bătut în geam şi m-a chemat afară spunându-mi ca să nu iau parte la defilare, că se va întâmpla o nenorocire. Atunci eu l-am repezit spunându-i că eu totuşi merg la defilare” (Victor Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator”, 17 ianuarie 1953, *Ibidem*, vol. 7, f. 445).
2. „La concluzia mea, Nina Dombrovschi mi-a spus că într-o discuţie avută cu Dr. Haţieganu, acesta i-a spus că s-a descoperit bomba de către organele de Securitate, cari au aruncat-o într-un lac şi a explodat” (Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu”, 15 ianuarie 1953, *Ibidem*, vol. 1, f. 95). Temându-se că bănuiala lui Beceanu asupra tatălui ei ar fi putut avea urmări neplăcute, Nina Dombrovschi a inventat versiunea detonării controlate în lacul Herăstrău, pentru a-l linişti : „I-am spus că acest lucru mi l-a spus doctorul Haţeganu care este medicul personalului casei grădinilor. Acest lucru este ireal” (Nina Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator”, 14 ianuarie 1953, *Ibidem*, f. 127).

să ataşeze fiecărei acţiuni a grupului un mobil exclusiv politic[1]. Cel mai probabil a fost vorba de un cumul de motivaţii : frustrarea lui Beceanu în lipsa unei slujbe şi a posibilităţilor materiale, cumulată cu aversiunea celor doi faţă de regim şi cu nevoia de bani pentru procurarea mijloacelor necesare unor acţiuni viitoare[2].

În decembrie 1951, Gavrilă Beceanu a conceput o nouă maşinărie infernală, un

> mecanism compus dintr-un tub de oxigen […] umplut cu cenuşe ¾ din capacitatea tubului, iar restul cu capete de beţe de chibrit (fosfor) amestecat cu pulbere. Aprinderea amestecului explosibil se făcea printr-un fitil îmbibat în spirt. Acest mecanism avea ca scop de a produce o perdea de cenuşe în momentul când exploda, perdea la adăpostul căreia eu să iau banii din casa magazinului[3].

Cu două zile înainte de Crăciun, mecanismul, numit conspirativ „conopidă”, a fost purtat de Beceanu şi aşezat, ca din întâmplare, lângă un stâlp din interiorul magazinului[4]. Alături de Nina Dombrovschi, s-a amestecat apoi printre cumpărători, dar fitilul aprins a fost observat din întâmplare de o clientă. Maria Guist se afla în faţa casei de bani când a sesizat pachetul din care ieşea fum. Văzând flacăra, responsabilul magazinului a apucat dispozitivul şi l-a aruncat în stradă[5]. În panica creată de explozia care a urmat, Nina Dombrovschi şi Gavrilă Beceanu s-au strecurat afară neobservaţi. În urmă au rămas câţiva oameni înspăimântaţi, nişte autorităţi intrigate şi încă o acţiune eşuată.

---

1. Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu” (17 ianuarie 1953), *Ibidem*, f. 58. De remarcat faptul că la Beceanu formula „fondurilor necesare acţiunilor noastre” apare la două zile după ce precedentul interogatoriu consemnase drept mobil al acţiunii simpla nevoie de bani. Prima formulă, diferită doar ca formă, se menţine şi în declaraţia oferită procurorilor : „Fonduri pentru susţinerea organizaţiei” (Gavrilă Beceanu, „Interogator”, 8 aprilie 1953, *Ibidem*, vol. 3, f. 19).
2. Într-o scrisoare adresată după condamnare preşedintelui tribunalului, Nina Dombrovschi afirma că banii urmau să-i asigure existenţa lui Beceanu, dar şi că „proectul de jaf a avut o nuanţă politică” în faza iniţială (*Ibidem*, vol. 2, f. 119).
3. Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu” (15 ianuarie 1953), *Ibidem*, vol. 1, ff. 95-96.
4. Iată cum descriu organele de cercetare „conopida” plasată de Beceanu : „Pachetul era confecţionat din carton, având forma unei valize de cca 70 cm lungime, 40 lăţime şi 80 înălţime. Interiorul era prevăzut cu un stelaj de lemn, pentru susţinerea colţurilor, aflându-se în el 5 tuburi confecţionate din cutii de vopsea, puse cap la cap cu pereţii găuriţi. Aceste tuburi erau introduse în nişte burlane care erau înfăşurate pe partea exterioară cu sârmă de bobinaj. S-a mai găsit şi un tub de acid carbonic, tăiat în jumătate” („Notă”, 26 iunie 1952, *Ibidem*, vol. 5, f. 24).
5. Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu” (15 ianuarie 1953), *Ibidem*, vol. 1, ff. 96 ; „Notă” (26 iunie 1952), *Ibidem*, vol. 5, f. 24.

Comisarul Ceacanica investighează cazul

Explozia unei maşinării infernale nu departe de centrul capitalei a fost, fără îndoială, un eveniment extraordinar, care a pus pe jar autorităţile. Cazul a fost preluat de Miliţie, care a colaborat permanent cu Securitatea. Celebrul comisar Ceacanica[1], pe atunci căpitan, a coordonat o investigaţie care a durat câteva luni. Au fost emise patru ipoteze cu privire la plasarea „conopidei" : acţiune cu scop de jaf, individuală sau în grup, cu informaţii directe sau din interior despre banii ce se aflau în incintă ; acţiune cu substrat politic, individuală sau în grup ; acţiune pentru acoperirea unor lipsuri în gestiune ; acţiune provocată chiar de responsabilul magazinului pentru a-şi demonstra ulterior „spiritul de sacrificiu pentru salvarea bunurilor poporului"[2]. S-a trecut rapid la cercetarea împrejurimilor, la activarea reţelelor de informatori ai Miliţiei, pentru a se afla ce se discută pe marginea cazului în grupurile infractorilor de drept comun, la verificarea personalului magazinului (inclusiv în privinţa aspectelor politice) şi a gestiunii.

În momentul exploziei, în magazin se aflau 137 de oameni, unii dintre ei la obişnuita coadă pentru articole raţionalizate. Doar cinci au fost audiaţi de Miliţie, concomitent cu activarea unui informator din rândul studenţilor şi liceenilor din cartier, restul neputând fi identificaţi din cauza datelor fictive pe care le oferiseră pentru a-şi putea procura lucrurile prohibite. După câteva zile, prima ipoteză eliminată a fost cea referitoare la responsabilul magazinului. Interesant este că, mai târziu, şi ipotezele 1 şi 3 au fost considerate secundare, atenţia concentrându-se pe ideea mobilului politic.

Maria Guist, prima care a observat pachetul suspect, a pretins ulterior că a observat „un individ necunoscut, de statură înaltă (1,70 m), îmbrăcat în salopetă, cu căciulă neagră în cap, care[,] după ce a depus pachetul lângă casa de bani, a plecat"[3]. Descrierea martorei nu a ajutat investigaţia. Totuşi, în baza observaţiilor

---

1. Dumitru Ceacanica (n. 27 octombrie 1918, Cernavodă) provine dintr-o familie înstărită, de origine greacă. După al Doilea Război Mondial a fost angajat ca „informator diurnist în Prefectura Poliţiei Capitalei", devenind comisar în 1948. De-a lungul activităţii sale, în calitate de criminalist, a fost implicat în investigarea unor cazuri celebre, precum cel al lui Rîmaru, cunoscut drept „Jack Spintecătorul Bucureştiului din anii '70". Documentele Securităţii îl prezintă drept un „element priceput", însă folosind uneori metode dintre cele mai dure, precum „bătaia şi tortura" (Liliana Nicolae, „Dumitru Ceacanica, criminalist de geniu", documentar realizat de Radio România în colaborare cu Consiliul Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii, 11 iunie 2010, disponibil on-line la adresa http : //www.romania-actualitati.ro/dumitru_ceacanica_criminalist_de_geniu-15080, accesat la 12.10.2015).
2. „Plan de acţiune" (23 decembrie 1951), ACNSAS, Fond Penal, dosar 50896, vol. 5, f. 41.
3. „Notă" (26 iunie 1952), *Ibidem*, ff. 24-25.

de la faţa locului, s-a tras concluzia că făptaşul are cunoştinţe tehnice, domiciliază în cartierul Obor, în proximitatea ţintei, şi că lucrează într-o fabrică de unde şi-a procurat materialele întrebuinţate. În urma recuperării componentelor maşinăriei infernale (un tub de oxigen şi câteva cutii de vopsea), organele de cercetare au pornit pe urmele unităţilor care le-ar fi putut folosi în producţie : fabrica Voinea, din apropierea magazinului, şi fabrica de Măşti de Gaze Oxigenul din strada Delea Veche[1]. O notă întocmită de către Securitate reconstituie continuarea investigaţiei[2] : ulterior s-a bănuit că tubul din care a fost alcătuită bomba ar fi provenit de la întreprinderea IZIM, unitate care avea ca obiect de activitate producerea stingătoarelor de incendiu. Pe cale de consecinţă, suspiciunile s-au îndreptat către angajaţii unităţii, care au fost verificaţi de către Securitate. În februarie 1952 a fost reţinut pentru cercetări Mihai Mihai, iar apoi a fost verificat şi încadrat informativ strungarul Radu Nicolae, însă fără rezultat. În privinţa cutiilor de vopsea folosite la realizarea dispozitivului, s-a stabilit că au fost fabricate cu ani în urmă la Uzinele Române, unitate comasată, la data evenimentului, cu întreprinderea Electro-cablul. În final s-a constatat că multe dintre materialele întrebuinţate puteau fi uşor procurate de la Electro-cablul, mai ales că muncitorii puteau ridica rebuturile pentru uz personal, mulţi dintre ei locuind în Colentina, în apropierea magazinului. Au fost activaţi informatorii în rândul angajaţilor, fără nici un rezultat.

Cel mai fierbinte punct al investigaţiei a fost presupunerea că autorul ar avea legături cu un croitor particular. Aceasta a apărut în urma observării unor resturi de stofă în vata întrebuinţată la înjghebarea „conopidei”[3]. Însă legătura cu Gavrilă Beceanu, care avea astfel de îndeletniciri, n-a putut fi stabilită. Miliţia şi Securitatea au cercetat timp de nouă luni fără să reuşească să rezolve cazul. În septembrie 1952, cei de la Securitate au decis închiderea dosarului de verificare, cazul urmând să fie păstrat în evidenţe. Principalul motiv al eşecului investigaţiei a fost faptul că materialele utilizate în realizarea maşinăriei infernale puteau fi procurate din numeroase locaţii, fapt care a lărgit mult aria de cercetare şi a minimalizat posibilitatea identificării făptaşilor[4].

1. „Plan de acţiune” (26 decembrie 1951), *Ibidem*, f. 45.
2. „Notă” (11 martie 1952), *Ibidem*, ff. 21-23.
3. „Notă” (26 iunie 1952), *Ibidem*, f. 26.
4. Verificările s-au îndreptat şi către atelierele mecanice particulare, către „magazinele Fero-Metal, întreprinderile mari ca Vasile Roaită, 21 Decembrie, fabrica de măşti, mobila populară, restaurantele unde se serveşte bere la butoi, laboratoare, fabrici de sifoane” etc. („Notă”, 26 iunie 1952, *Ibidem*, f. 26).

Noi cunoştinţe, alte planuri

Poate şi din cauza nereuşitelor, începutul lui 1952 a coincis cu o perioadă de acalmie în activitatea minusculului grup. Nimeni nu intuia că anul avea să se încheie tragic. Nina Dombrovschi s-a internat pentru câteva luni, timp în care posibilităţile au fost limitate. Dar internarea i-a prilejuit o nouă cunoştinţă. În Spitalul Colentina l-a cunoscut pe Gheorghe Christof[1], un tânăr exmatriculat din facultate, care îi împărtăşea preocupările şi părerile. În el a găsit un partener de discuţie mai aplecat către aspectele teoretice ale contextului politic. Dialogurile pe teme istorice şi literare au animat legăturile şi au sporit încrederea.

După externare, Nina Dombrovschi i-a vorbit direct despre aversiunea faţă de comunism şi despre sentimentele promonarhice, alimentate în bună măsură de amintirea unui trecut în care cariera şi funcţia tatălui său îi îngăduiau uneori să se afle chiar şi în compania regelui Mihai I. Treptat, subiectele de discuţie au devenit tot mai sensibile, incluzând arestările opozanţilor regimului[2] şi activitatea anti-comunistă a Ninei Dombrovschi. Nu au fost omise arestarea din 1949 sau tentativa îndrăzneaţă din 7 noiembrie 1951. O plimbare în Herăstrău a prilejuit indicarea explicită a locului unde fusese amplasat mecanismul exploziv. Relaţiile s-au consolidat, tânărul Christof fiind impresionat. S-a simţit aşadar nevoit să-şi construiască un trecut anti-comunist, să-şi inventeze o identitate comparabilă cu cea a noii sale cunoştinţe, căreia i-a dat de înţeles că nu ar fi străin de activităţi împotriva regimului[3].

Despre existenţa lui Beceanu, Christof a ştiut încă de la început, însă cunoştinţele sale se rezumau la faptul că Nina Dombrovschi colaborează cu „o persoană foarte capabilă”, care îi fusese alături în acţiunile din 1951. Personal, cei doi au fost prezentaţi abia în jurul datei de 20 august 1952[4]. Între timp, Nina Dombrovschi şi Gheorghe Christof au hotărât să fondeze o organizaţie al cărei obiect de activitate

---

1. Gheorghe Christof (n. 22 februarie 1932, Bucureşti) provenea dintr-o familie de mici întreprinzători. Absolvent al unui liceu teoretic, a devenit student al Facultăţii de Litere, de unde a fost exmatriculat „pentru absenţe nemotivate” (Gheorghe Christof, „Proces-verbal de interogator”, 9 ianuarie 1953, *Ibidem*, vol. 1, f. 167 ; fişa matricolă penală din AANP, disponibilă on-line la adresa http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/C/C%2009.%20Crist%20-%20Crutu/Cristof%20Gheorghe%20C/).
2. Gheorghe Christof, „Proces-verbal de interogatoriu” (12 ianuarie 1953), ACNSAS, Fond Penal, dosar 50896, vol. 1, f. 64.
3. „Menţionez însă că faţă de Nina Dombrovschi şi Beceanu Gavrilă m-am lăudat că am făcut parte dintr-o organizaţie subversivă din Sibiu. Acest lucru nu corespunde realităţii şi am făcut aceste afirmaţii faţă de ei, atunci când aceştia mi-au spus că au la bază activitate contrarevoluţionară îndelungată” (Gheorghe Christof, „Proces-verbal de interogator”, 9 ianuarie 1953, *Ibidem*, f. 173).
4. Gheorghe Christof, „Proces-verbal de interogator” (13 ianuarie 1953), *Ibidem*, f. 140.

să fie „redactarea, multiplicarea şi difuzarea de manifeste contrarevoluţionare şi tipărirea unor publicaţiuni periodice care să fie redactate[,] două cu caracter ostil actualului regim[,] iar celelalte două să lămurească opinia publică în mod foarte subtil despre rolul francmasoneriei în arena politică internaţională”[1]. Un deţinut politic închis la Aiud, Iancu Pajură[2], s-a aflat pentru o vreme în atenţia Ninei Dombrovschi. Considerându-l priceput la elaborarea textelor anti-comuniste, tânăra a gândit împreună cu Beceanu un plan mai degrabă fantezist de eliberare : „Beceanu s-a oferit să se îmbrace în haine de miliţian, să se deplaseze la Aiud şi sub pretextul că este trimis să-l escorteze pe Pajură la un alt penitenciar, să-l pună în libertate”[3]. Intenţia nu s-a mai concretizat.

În noile planuri ale grupului, Gavrilă Beceanu devenea elementul principal, de vreme ce urma să conceapă şi să realizeze toate dispozitivele necesare activităţii. Nina Dombrovschi i-a cerut confecţionarea unor litere tipografice care să servească la imprimarea unor publicaţii împotriva regimului : „În acest scop, am confecţionat un cleşte, care prin mânuirea sa producea litera A, cleşte pe care i l-am dat Ninei Dombrovschi. Pentru confecţionarea literelor A i-am dat şi sârmă subţire laminată. Literele confecţionare urmau să fie lipite pe un postament care urma să se introducă în casete. Sistemul acestor litere era bazat pe sistemul tipografiei normale.”[4] Din cauza lentorii procesului, planul a fost abandonat în favoarea unei întreprinderi mai realiste : producerea şi multiplicarea de manifeste anti-comuniste („frunzuliţe”) care urmau să fie răspândite în momente prielnice. Primul asemenea moment a fost considerat data de 23 august 1952. Pentru împrăştierea manifestelor, Beceanu a conceput un nou mecanism : „garoafa”,

> un tub de alamă (dintr-o ţeavă de alamă de la galerii de perdele) prevăzut cu o contragreutate de plumb, un percutor, o capsă la partea inferioară a tubului, iar în interior încărcătură de praf de puşcă, sau capete de beţe de chibrit, bură de carton şi peste bură se aşezau manifestele cari erau tăiate rotund. […] Mecanismul era pus într-o praştie cu ajutorul

1. Nina Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator” (14 ianuarie 1953), *Ibidem*, ff. 127-128. Făcând abstracţie de „limba de lemn” a interogatoriului, observăm că motivaţiile generoase se împletesc cu supoziţii/obsesii mai vechi şi mai noi referitoare la omniprezenţa şi omnipotenţa unei oculte transnaţionale.
2. Posibil Ioan Pajură (n. 8 martie 1911, Bucureşti). A fost arestat la 31 octombrie 1949 şi condamnat la 15 ani de muncă silnică pentru „uneltire”. A fost închis la Jilava, Aiud, Valea Nistrului, Alba Iulia, Gherla şi eliberat la 1 august 1964 (informaţii din fişa matricolă penală din AANP, disponibilă on-line la adresa http ://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2001.%20Paca%20-%20Panczel/Pajura%20Ioan/).
3. Nina Dombrovschi, „Interogator” (9 aprilie 1953), ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 3, f. 6.
4. Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu” (15 ianuarie 1953), *Ibidem*, vol. 1, f. 96.

căreia era aruncat mecanismul la o distanţă de cca 20 m. Datorită contragreutăţii, mecanismul se menţinea în aer[,] în poziţie verticală[,] şi când atingea pământul, percutorul se declanşa şi prin lovirea capsei producea explodarea materialului explozibil care proecta la înălţime de cca 10-15 m manifeste care de la această înălţime cădeau răspândite[1].

Câteva sute de manifeste puteau fi răspândite cu o singură „garoafă". Însă pentru imprimarea lor era necesară o tipografie. Inepuizabilul Beceanu şi-a probat din nou posibilităţile :

Această tipografie era concepută pe principiul zincografului şi era compusă din 4 rulouri care avea funcţiunile : unul era pentru cerneală, unul pentru nivelarea hârtiei, unul era cu clişeul pozitiv al manifestului şi ultimul pentru egalarea cernelii. Clişeul negativ al manifestului a fost făcut pe o placă de zinc procurată de Nina Dombrovschi, iar textul a fost gravat pe placă cu o daltă mică de oţel[2].

Însă Gavrilă Beceanu avea nevoie de o sursă de venit. În acest context a fost implicată în activităţile grupului Tudora Neamţu, o persoană care lucra împreună cu el la „confecţionarea de copci pentru haine"[3]. Logistica acţiunilor rămânea totuşi problematică. De la hârtia pentru manifeste până la materialele necesare mecanismelor concepute de Beceanu, toate au solicitat efortul celor implicaţi. Drept urmare, Nina Dombrovschi a inclus noi oameni în planurile sale. Tânărul Vladimir Boutmy de Katzman[4] era student în anul I la Filologie şi o cunoştea pe verişoara sa, Nina, din copilărie. În vara lui 1952 a fost abordat de aceasta, pentru a-i vorbi despre grupul său. Vizita la domiciliul lui Beceanu, care se afla în toiul pregătirilor pentru acţiunea preconizată pe 23 august, l-a convins de seriozitatea situaţiei. Poate tocmai de aceea, temându-se de consecinţe, implicarea lui a fost efemeră. După ajutorul oferit la tăiatul hârtiei pentru manifeste şi la testarea „garoafei", Boutmy s-a retras din organizaţie[5].

Puţin înainte de 23 august 1952, Christof şi Beceanu s-au cunoscut la domiciliul celui din urmă, unde Christof a luat contact direct cu munca acestuia, dar şi cu Boutmy şi Tudora Neamţu. Ca o măsură de precauţie, Christof a fost introdus cu numele de Mihai Moraru, adevărata sa identitate fiind dezvăluită ulterior[6]. Au urmat discuţii legate de strategia acţiunii, Christof pledând pentru răspândirea de manifeste în principalele centre urbane, ziua de 23 august 1952 urmând să fie

1. *Ibidem*, f. 97.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*, f. 98.
4. Vladimir Boutmy de Katzman (n. 22 februarie 1935, Chişinău) s-a mutat în Bucureşti în anul 1944, tatăl său, inginer agronom, fiind numit administrator al unor domenii aparţinând primăriei municipiului („Autobiografie", 5 decembrie 1966, ACNSAS, fond Informativ, dosar 4431, f. 14).
5. Vladimir Boutmy Katzman, „Proces-verbal de interogatoriu" (15 ianuarie 1953), ACNSAS, fond Penal, dosar 50896, vol. 1, ff. 77-78.
6. Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu" (15 ianuarie 1953), *Ibidem*, f. 98.

abandonată în favoarea unei date care să ofere suficient timp pentru pregătiri. Nina Dombrovschi şi Gavrilă Beceanu s-au opus[1]. Chiar şi aşa, dispozitivul conceput de Beceanu trebuia probat. Pentru testarea „garoafei”, Beceanu, Nina Dombrovschi şi Boutmy s-au deplasat pe câmpul din apropierea pădurii Pantelimon, situat la capătul tramvaiului 7. După spusele lui Beceanu, testul a fost pozitiv, acoperindu-se cu manifeste o suprafaţă cu raza de 15 m[2]. Mai târziu, după 23 august, experienţa a fost repetată de nu mai puţin de patru ori, Christof înlocuindu-l pe Boutmy.

Deşi întregul grup s-a reunit în zilele de 22 şi 23 august la domiciliul lui Beceanu, acţiunea a fost abandonată din cauza deteriorării clişeului pozitiv, care a făcut imposibilă tipărirea manifestelor[3]. Noul eşec reclama o schimbare. La nivel de intenţie, procesele-verbale de interogatoriu sunt foarte generoase în ceea ce priveşte acţiunile grupului, însă ele trebuie privite cu circumspecţie. Nu contestăm existenţa discuţiilor referitoare la posibile acţiuni, dar o strategie a organizaţiei, cu o aplicabilitate tactică structurată rigid, pe trei paliere, poate fi doar sugestia anchetatorilor. Conform unei asemenea viziuni oficiale, Gheorghe Christof ar fi elaborat un plan de acţiune care urmărea jefuirea unor magazine pentru procurarea fondurilor necesare organizaţiei, multiplicarea şi răspândirea de manifeste şi provocarea de atentate împotriva sediilor partidului şi ale instituţiilor statului[4].

Strategic sau nu, Gavrilă Beceanu descrie amănunţit o nouă „conopidă”, concepută special pentru posibile atentate:

> Un tub de alamă în lungime de 9 cm cu diametrul de 40 mm, prevăzut la un capăt cu o contragreutate de plumb şi percutorul. Tubul era umplut în partea inferioară, unde se afla contragreutatea, cu praf de puşcă cca 1/5 din conţinutul tubului, deasupra prafului de puşcă era montată o bură de carton izolată cu nitroglicerină, iar restul de 4/5 din conţinutul tubului era benzină. Tubul la capătul superior avea un capac de plumb şi funcţiona pe acelaşi principiu de aruncare ca şi la tuburile lansatoarelor de manifeste[5].

Experimentarea dispozitivului s-a produs tot în apropierea pădurii Pantelimon, însă rezultatul nefiind cel scontat, mecanismul a fost temporar abandonat.

Dacă Beceanu era cel care se ocupa de aspectele tehnice ale posibilelor acţiuni, Nina Dombrovschi era cea care le orienta şi le fundamenta teoretic, cea care stabilea momentele nevralgice şi care concepea conţinutul mesajelor ce trebuiau

1. *Ibidem*, ff. 98-99.
2. *Ibidem*, f. 98. În vederea răspândirii manifestelor, Beceanu a confecţionat circa 16 asemenea dispozitive („garoafe”).
3. „În ziua de 23 August 1952, dimineaţa, întrucât clişeul pozitiv al manifestului era încă umed, am pus-o pe Neamţu Teodora să-l usuce la reşoul electric, însă ţinându-l prea mult la căldură s-a deformat celuloidul, astfel că a devenit nefolositor pentru tipărirea manifestelor” (*Ibidem*, f. 99).
4. *Ibidem*, f. 100.
5. *Ibidem*, f. 101.

propagate. Pentru o nouă acţiune de răspândire de manifeste, programată pentru data de 30 noiembrie 1952, cu prilejul alegerii deputaţilor Marii Adunări Naţionale, a redactat următorul text :

> Români, Noi ce am pornit la luptă dârză şi necruţătoare împotriva a tot ce este strein acestui neam, împotriva comunismului, ştim că votul vostru sufletesc este al nostru. Ştim de asemenea că în această luptă pe care o ducem pentru independenţa noastră naţională, pentru eliberarea şi răzbunarea celor ce zac în închisori, pentru libertate, pentru dreptate, pentru aceasta vom fi ajutaţi şi sprijiniţi de voi[1]. Însă manifestul nu a fost difuzat niciodată.

Cu privire la reluarea ideii de atacare a unor magazine de stat, versiunile celor implicaţi sunt, din nou, uşor diferite în privinţa iniţiatorului şi a mobilului lor : Nina Dombrovschi şi Gheorghe Christof vorbesc de aceeaşi lipsă de mijloace materiale a lui Beceanu, care ar fi propus o astfel de acţiune. Pe de altă parte, Beceanu indică acţiunea ca făcând parte din strategia elaborată de Christof, pentru aplicarea căreia organizaţia avea nevoie de fonduri. În virtutea tentativei similare din 1951, este de presupus ca ideea să fi fost reluată de către Beceanu şi să fi fost rezultatul aceluiaşi cumul de factori, personal şi politic. În acest sens, Christof afirmă că el şi Nina Dombrovschi s-ar fi opus iniţial acţiunii, dar au sfârşit prin a o accepta[2].

Cert este că Gavrilă Beceanu a trecut la confecţionarea unei alte „conopide", a cărei concepţie diferea puţin de cea folosită în 1951, la adăpostul declanşării ei urmând să se acţioneze :

> O jumătate de tub de oxigen, care în partea superioară era încărcat cu cenuşe, iar în partea inferioară era încărcat cu capetele de la beţe de chibrit amestecate cu praf de puşcă. Darea focului la capetele de la beţe de chibrit şi a prafului de puşcă se făcea cu o capsă de cartuş de vânătoare care era lovită de un percutor care era eşit în afara tubului, fiind prevăzut cu o piedică[3].

Într-un mecanism similar au fost introduse două baloane cu amoniac care ar fi trebuit să producă un efect similar gazelor lacrimogene. Procurarea materialelor s-a dovedit din nou o provocare, tuburile fiind sustrase din diverse locaţii (localul unei sifonării sau curtea Spitalului Brâncovenesc). Şi Victor Dombrovschi a contribuit, involuntar, la realizarea mecanismului, fiica sa sustrăgându-i 75 de cartuşe de vânătoare, utile pentru pulbere şi capse.

1. *Ibidem*, f. 323.
2. Christof Gheorghe, „Proces-verbal de interogatoriu" (12 ianuarie 1953), *Ibidem*, f. 68. În faţa procurorului, Nina Dombrovschi a declarat că „banii din jefuirea magazinului erau destinaţi nu pentru a ne forma fonduri necesare ducerii activităţii noastre contrarevoluţionare, ci pentru nevoile noastre personale" (Nina Dombrovschi, „Interogator", 9 aprilie 1953, *Ibidem*, vol. 3, f. 15).
3. Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu" (15 ianuarie 1953), *Ibidem*, vol. 1, f. 102.

Maşinăriile infernale au fost finalizate în septembrie, moment din care a început tatonarea terenului pentru alegerea ţintei. Au fost analizate numeroase locaţii : Alimentara din Piaţa Rosetti, Alimentara din Piaţa Ilie Pintilie, magazine de pe Calea Dudeşti şi Văcăreşti, Alimentara de pe Şoseaua Pantelimon şi două magazine textile aflate pe Ştefan cel Mare[1]. Datorită vânzărilor mari, s-a hotărât atacarea Alimentarei din Piaţa Rosetti şi, într-o seară din septembrie, Nina Dombrovschi, Gavrilă Beceanu şi Gheorghe Christof s-au deplasat la faţa locului. Beceanu purta într-o lădiţă mecanismul descris mai sus. Planul era simplu : el l-ar fi declanşat în interior, iar Christof ar fi stins lumina pentru a se putea acţiona. La faţa locului neprevăzutul a acţionat din nou : unul dintre vânzători îşi desfăşura activitatea chiar în uşa localului. Descurajaţi, au fost nevoiţi să renunţe. A fost ultima acţiune a grupului la care avea să participe Gheorghe Christof. O dispută cu Gavrilă Beceanu, fără legătură cu preconizatele acţiuni, a dus la întreruperea legăturilor[2]. Se va revedea cu ceilalţi doar în beciurile Securităţii.

Un atentat din întâmplare : explozia din Şoseaua Mihai Bravu nr. 12

Plecarea lui Gheorghe Christof a prilejuit cooptarea lui Gheorghe Paşalău[3], în decembrie 1952, Beceanu vorbindu-i despre includerea într-o organizaţie anticomunistă condusă de Nina Dombrovschi. Introducerea lui Paşalău în grup a fost precedată de noi pregătiri. „Locomotiva”, un alt mecanism explozibil, a fost concepută pentru distrugerea siguranţelor electrice la locul acţiunii. Un nou dispozitiv a fost proiectat pentru a produce panică : „pianul”,

> un ax cu douăzeci de came care acţionau douăzeci de percutoare. Percutoarele loveau în douăzeci de capse de cartuş. Axul cu came era acţionat de un angrenaj ataşat la un cilindru cu piston. În interiorul cilindrului era ulei, care fiind presat de piston, eşea

1. Alegerea ţintei era dificilă din varii motive : „Am fost la atâtea magazine pentru că fiecare prezenta un inconvenient, fie că era clădirea prea înaltă, fie că era prea joasă etc.” (Gheorghe Christof, „Proces-verbal de interogatoriu”, 12 ianuarie 1953, *Ibidem*, f. 68).
2. *Ibidem*, f. 69.
3. Gheorghe Paşalău (n. 26 mai 1926, Mera, judeţul Vrancea) era un om mai puţin animat de idealuri politice, cu studii gimnaziale. Avea probleme financiare, fiind lipsit de o slujbă stabilă şi locuind în casa surorii sale (Gheorghe Paşalău, „Proces-verbal de interogator”, 24 ianuarie 1953, *Ibidem*, ff. 257-261 ; fişa matricolă penală din AANP, disponibilă on-line la adresa http ://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/P/P%2003.%20Parva%20-%20Pasztor/Pasalau%20Gheorghe/).

afară din cilindru printr-un orificiu foarte mic, iar împingerea pistonului se făcea de către două arcuri[1].

Efectul ar fi fost asemănător cu cel produs de o armă automată, ca urmare a percutării succesive a capselor.

La 24 decembrie 1952, la o zi după ce Gheorghe Paşalău fusese oficial introdus în grup, s-a hotărât noua ţintă: un alt magazin de textile, situat pe Şoseaua Mihai Bravu nr. 12, nu departe de locul tentativei din decembrie 1951. Pentru că „pianul" şi „locomotiva" nu erau finalizate, urma să se acţioneze doar cu ajutorul „conopidei". În aceeaşi seară, cei trei s-au deplasat la faţa locului, dar prezenţa a numeroşi clienţi i-a împiedicat să acţioneze. Se intra deja într-o spirală a nereuşitei, care nu anunţa nimic bun. Fiecare întârziere şi fiecare eşec alimentau anxietatea, dar în acelaşi timp îndemnau la acţiune. Câteva zile mai târziu, „locomotiva" a fost gata. Plasarea ei în incinta magazinului „Textila" pare desprinsă din filmele de acţiune. În ziua de 30 decembrie, Gheorghe Paşalău, echipat cu o salopetă care îl „legitima" drept angajat al Societăţii de Electricitate, s-a prezentat, însoţit de Gavrilă Beceanu, la magazinul din Şoseaua Mihai Bravu. O cheie contrafăcută de Beceanu a înlesnit accesul la panoul electric, unde a fost introdus dispozitivul. Acţiunea a decurs fără dificultăţi, iar seara temerarii erau gata de acţiune. Au renunţat din nou, observând că, în casa de bani, nu se află lichidităţi. Era a doua tentativă eşuată, iar pentru cei mai superstiţioşi ghinioanele sugerau abandonarea planului. În locuinţa lui Beceanu s-au luat în calcul alternativele. Colegiul Avocaţilor, situat în Piaţa Rosetti, a fost cea mai discutată dintre ele, însă locaţia a fost considerată nepotrivită. Împinşi de surescitarea momentului, au mers mai departe. Fatidic, membrii grupului au revenit a doua zi în şoseaua Mihai Bravu.

31 decembrie 1952 era o altfel de zi. În ajun de An Nou, multe dintre grijile cotidiene se topesc, iar vacarmul obişnuit al unui mare oraş se transformă într-o letargie plăcută. Undeva, în Bucureşti, patru oameni refuză să se predea amorţelii generale şi stau într-o tensiune de rău augur: Nina Dombrovschi, Gavrilă Beceanu, Gheorghe Paşalău şi Tudora Neamţu pun la punct detaliile acţiunii. Fiecare are atribuţii simple, precise, iar până la un punct totul pare să se desfăşoare bine. Însă pentru ei şi pentru alţi câţiva viaţa nu avea să mai fie aceeaşi.

În jurul orei 17, la sfârşit de decembrie, noaptea stăpâneşte asupra zilei. Ferită de priviri iscoditoare, trimisă în recunoaştere, Tudora Neamţu constată că „locomotiva" este la locul ei, dar în magazin e încă neobişnuit de multă lume pentru ajunul Anului Nou. Două ore mai târziu sosesc Gavrilă Beceanu, Gheorghe Paşalău şi Nina Dombrovschi. Primii doi cară „pianul", respectiv „conopida". Într-un părculeţ din apropiere, Tudora îi tempereazǎ: este încă aglomeraţie. În jurul orei 20.30, clienţii se răresc, dar nu dispar. Cei patru se hotărăsc să acţioneze. În timp ce Tudora Neamţu aşteaptă afară, Nina Dombrovschi intră în magazin cu „pianul",

1. Gavrilă Beceanu, „Proces-verbal de interogatoriu" (15 ianuarie 1953), *Ibidem*, f. 105.

Beceanu armează „locomotiva", preia „conopida" şi intră, la rândul lui, însoţit de Paşalău. În clipa în care Paşalău se opreşte în apropierea panoului electric, Nina Dombrovschi iese din magazin, lăsând în urmă „pianul" armat, iar Beceanu se apropie de casa de bani, purtând „conopida". Evenimentele se derulează cu rapiditate : capsele produc zgomot, Paşalău întrerupe lumina[1], iar Beceanu declanşează „dispozitivul". Haosul şi groaza se instalează în incintă, ca urmare a unui fapt neaşteptat : mecanismul cu cenuşă, prevăzut doar pentru a îngreuna atmosfera şi a înlesni acţiunea, explodează. Spaţiul închis al magazinului amplifică detunătura. Efectele sunt cumplite, nu mai puţin de 12 persoane fiind izbite de schijele desprinse din dispozitivul purtat de Beceanu. El însuşi este mutilat, ambele gambe fiindu-i zdrobite.

În haosul produs, Nina Dombrovschi intră în magazin şi îl găseşte pe Beceanu în imposibilitatea de a se deplasa. Speriaţi, schimbă rapid câteva cuvinte : Beceanu îi cere să meargă la el acasă şi să distrugă toate mecanismele concepute şi materialele auxiliare. Descumpănit de explozie, Gheorghe Paşalău pleacă spre locuinţa surorii sale[2]. Ajunsă acasă la Beceanu, Tudora Neamţu ascundea deja corpurile delicte. Un geamantan conţinând clişeele manifestelor, „garoafe", „locomotive" şi alte materiale compromiţătoare este ascuns în magazia lui Beceanu. Trei „locomotive" uitate sunt luate acum şi aruncate de Nina Dombrovschi într-un coş de gunoi, pe Calea Victoriei. În jurul orelor 22, cele două femei îl vizitează pe Gavrilă Beceanu la Spitalul Colentina, căruia îi iau actele pentru a-i ascunde identitatea. Mai târziu, Tudora Neamţu aruncă geamantanul în pivniţa unui centru de panificaţie şi alte câteva lucruri într-un canal. O a doua „conopidă", prea grea, este dezasamblată în grabă, udată şi ascunsă la domiciliul lui Beceanu[3]. Cu Gavrilă Beceanu mutilat şi internat în spital, cu neglijenţele comise sub presiunea momentului, dar şi cu o doză de hazard, descoperirea şi arestarea celor implicaţi devine o simplă chestiune de timp.

Victime colaterale

Explozia a provocat de la răni superficiale până la mutilări definitive unor oameni cu vârste cuprinse între 23 şi 56 de ani, femei sau bărbaţi aflaţi în magazin în clipa fatidică[4]. Cele mai multe răni s-au produs în zona membrelor inferioare, din

1. Pentru că „locomotiva" nu a declanşat, Paşalău a fost nevoit să întrerupă curentul manual, smulgând două siguranţe (Gheorghe Paşalău, „Proces-verbal de interogator", 7 ianuarie 1953, *Ibidem*, f. 88).
2. Paşalău pretinde că, în timp ce pleca, a fost ajuns din urmă de Nina Dombrovschi, care l-a ameninţat să păstreze secretul (Gheorghe Paşalău, „Interogator", 10 aprilie 1953, *Ibidem*, vol. 3, f. 65).
3. Am reconstituit succesiunea evenimentelor în baza declaraţiilor celor implicaţi.
4. Iată lista persoanelor afectate de explozie şi gravitatea rănilor suferite : „Popescu Maria, pensionară, 56 ani : plagă zdrobită cu fractura deschisă a gambei de 1/3 inferioară ;

cauza amplasării „conopidei" la nivelul pardoselii : „Plăgile au fost în majoritatea cazurilor anfractuoase cu zdrobiri mari de oase, mai ales în regiunea joasă a gambelor."[1] În panica creată, cei valizi au trecut la propriu peste victime, gonind spre ieşire[2]. Ulterior, răniţii au fost transportaţi de urgenţă la Spitalul Colentina.

Având preocupări dintre cele mai banale (cumpărarea unor produse textile – paltoane, ciorapi, stambă etc.) sau aflându-se la serviciu în ultima zi a anului, victimele au resimţit din plin groaza exploziei. Relatările lor sunt edificatoare, chiar dacă avem la dispoziţie doar declaraţii oferite organelor de cercetare. Din punctul de vedere al succesiunii evenimentelor, mărturiile sunt aproape identice (zgomotele „pianului", întreruperea curentului electric, explozia „conopidei"), diferenţa fiind făcută doar de şocul şi drama fiecăruia. „Pianul" a provocat panică printre cumpărători. Auzindu-i pocniturile, Andrei Gheorghe a reacţionat spontan : „...m-am culcat sub tejghea, unde se mai afla un cetăţean şi în acelaşi moment s-a produs o bubuitură puternică care a spart geamurile şi a rănit mai multe persoane ce nu reuşiseră să fugă din magazin"[3]. Ana Tănase, una dintre cele mai năpăstuite victime, dorea să-şi cumpere în ultima zi a anului un palton :

> ...când să plec, au început să se audă nişte bubuituri şi atunci s-a stins lumina şi în acel timp am auzit bubuituri mari şi eu am căzut jos şi apoi am văzut că nu mai pot merge pe picioare fiind rănită. În prezent sunt în Spitalul Colentina[,] cu ambele picioare rupte şi acum sunt tăiate amândouă picioarele de la glesne[4].

Unii au crezut că recunosc în primele detunături zgomotul pocnitorilor folosite în preajma sărbătorilor de către copii :

Sandi Ion, salariat, 27 ani : fractură deschisă 1/3 coapsa stângă ; Bortes Lenuţa, casnică, 26 ani : plagă profundă antebraţ drept ; Robu Ioana, salariată, 38 ani : plagă cu fractura peronierului 1/3 săp. ; Leca Nicolae, salariat ICB, 45 ani : fractură deschisă gamba stângă (şoc) ; Beceanu Gavrilă, fără ocupaţie, 39 ani : amputaţia accidentală a gambei drepte, plagă zdrobită a gambei stângi (şoc) ; But Suzana, casnică, 23 ani : plagă inghinală cu fractură de bazin ; Opriş Anca, salariată, 24 ani : plagă părţile moi, moletul stâng ; Gheorghiţă Elena, salariată, CFR, 24 ani : stare de comoţie (nu s-a internat în spital) ; Enescu Leon, 31 ani : plagă coapsa stângă ; Tănase Aneta, casnică, 37 ani : amputaţie a ambelor gambe 1/3 inferioară ; But Nicolae, 43 ani : plăgi superficiale" („Referat", 7 ianuarie 1953, *Ibidem*, vol. 1, f. 299).

1. *Ibidem*, f. 300.
2. Anica Opriş a relatat anchetatorului că, fiind rănită la piciorul stâng, „a trecut toată lumea peste mine, nemaiputând să mă scol" (Anica Opriş, „Proces-verbal de interogator", 6 ianuarie 1953, *Ibidem*, f. 312). Elena Borteş s-a aflat într-o situaţie similară.
3. Andrei Gheorghe, „Proces-verbal de interogator" (1 ianuarie 1953), *Ibidem*, vol. 7, f. 414.
4. Ana Tănase, „Proces-verbal de interogator" (6 ianuarie 1953), *Ibidem*, vol. 1, f. 304.

> ...în timp ce eram în exerciţiul muncii[,] pe la orele 20-20.30[,] am auzit nişte pocnituri şi atunci eu am crezut că sunt copii cu pocnitori şi am strigat să dea copiii afară [...], însă până să termin eu s-a stins lumina şi au început pocnituri mari şi lume ţipând şi atunci am simţit că îmi curge sângele în pantof [...]. Sunt rănită la piciorul stâng, unde am două fracturi de la genunchi în jos şi am lipsă din picior, unde trebue să-mi taie carne din pulpă să-mi pună acolo[1].

Alţii, precum Ion Şerban, şi-au pierdut cunoştinţa după ce au fost răniţi, venindu-şi în simţiri abia afară.

Excluzându-l pe Gavrilă Beceanu, explozia neaşteptată a produs nu mai puţin de 11 victime colaterale, unele fiind mutilate pe viaţă. Aceste consecinţe dramatice şi neprevăzute aveau să cântărească greu în stabilirea verdictelor celor din grupul Ninei Dombrovschi.

Un sac pentru bani

Detunătura a provocat intervenţia rapidă a organelor abilitate. Personalul Securităţii şi Miliţiei, urmat de tehnicieni din cadrul MFA, au apărut la faţa locului pentru demararea investigaţiilor. S-a realizat o analiză amănunţită a fiecărui dispozitiv. Iată explicaţia tragediei, în termeni tehnici :

> În prezenţa organelor MSS s-a intrat în magazinul „TEXTILA" din Şos. Mihai Bravu nr. 10, unde s-a găsit un recipient de oţel de cca. 45-50 cm lungime cu diametru de cca. 150 mm, grosimea pereţilor de 5-6 mm, înflorit, o parte din recipient spart în schije de lungimi variind între 8-15 cm care au provocat răniri. [...] Explozia a spart pereţii recipientului şi 50% din recipient s-a transformat în schije provocând răniri[2].

„Pianul" şi „locomotiva" au fost de asemenea analizate de experţi.

După constatările de ordin tehnic, s-a trecut la investigaţiile pentru identificarea autorilor. Personalul magazinului şi alţi cetăţeni au fost reţinuţi pe loc pentru cercetări, iar victimele au fost interogate de Securitate în zilele următoare, chiar pe patul de spital. Însă arestarea membrilor grupului s-a produs dintr-o neglijenţă flagrantă : la faţa locului a fost găsit un sac din pânză care în interior avea scris un nume şi o adresă : Elena Adamescu, Bucureşti, Şoseaua Pantelimon nr. 32. Cu o seară înaintea exploziei de la magazinul „Textila", Gheorghe Paşalău îi ceruse surorii sale, Elena Adamescu, sacul cu pricina. Motivul nemărturisit era că acesta urma să fie folosit la transportarea banilor obţinuţi în urma acţiunii. Intuind o

---

1. Ioana Robu, „Proces-verbal de interogator" (6 ianuarie 1953), *Ibidem*, f. 310.
2. „Proces-verbal" (1 ianuarie 1953), *Ibidem*, ff. 290, 292. Probabil că, în acest document, magazinul Textila este situat din greşeală la numărul 10, de vreme ce restul documentelor îl indică la numărul 12.

nenorocire, Elena Adamescu i l-a înmânat cu ochii în lacrimi, avertizându-l să nu comită ceva rău. În zadar, Gavrilă Beceanu îl purta la brâu în momentul exploziei.

În dimineaţa care a urmat, în jurul orei 9, Elena Adamescu a fost reţinută de Securitate, iar filajul efectuat în faţa locuinţei ei a condus şi la arestarea lui Gheorghe Paşalău. Tinca Burca, o terţă persoană, a fost de asemenea ridicată pentru cercetări. Constrâns, Paşalău a recunoscut, iar cei implicaţi au fost reţinuţi rapid : Gavrilă Beceanu, Nina Dombrovschi şi Tudora Neamţu pe 2 ianuarie, Gheorghe Christof pe 5 ianuarie şi Vladimir Boutmy pe 10 ianuarie 1953[1].

„În furia lor turbată"

Procesul-verbal de încheiere a cercetărilor abundă în expresii grele sau insultătoare : „În furia lor turbată [...] Hienele [...] acest grup diversionist care ura de moarte regimul nostru" etc. Numeroase paragrafe din procesele-verbale de interogatoriu încep cu enunţuri de autoblamare, de desconsiderare : „Datorită concepţiilor şi educaţiei mele burgheze am nutrit sentimente duşmănoase regimului de democraţie populară, chiar de la instaurarea lui. Stăpânită de aceste sentimente de ură împotriva regimului am făcut parte prin anul 1949 dintr-o organizaţie subversivă [...]"[2]. Însă dincolo de limba de lemn se află realitatea complexă, care nu se înscrie nicicum în acest registru trivial. Putem doar bănui maniera în care s-a desfăşurat ancheta la Securitate, ţinând cont că cei implicaţi şi-au recunoscut destul de rapid intenţiile şi faptele. Deşi uneori au încercat să-şi mai atenueze situaţia, prin omisiune, presiunile au făcut ca, în final, totul să se consemneze cu lux de amănunte, uneori chiar cu exagerări. Pe cât posibil, am încercat să le excludem pe cele din urmă, prin confruntare şi analiză logică. Important în raportarea la dosarul cauzei este şi că, spre deosebire de alte speţe studiate, declaraţiile oferite procurorilor şi instanţei nu contrazic ancheta.

Procesul s-a desfăşurat în maniera consacrată a anilor '50. Lotul a fost judecat de Tribunalul Militar pentru Unităţile MSS, instanţa fiind condusă de gral.-mr. Alexandru Petrescu[3]. Datorită consistenţei cazului, şedinţa, care a debutat pe 15 iunie, a continuat şi a doua zi. Pentru că regimul era hotărât să dea un exemplu, s-a

1. De asemenea, pe 7 ianuarie se mai aflau reţinuţi Dumitru Adamescu, Mircea Teodorescu, Gheorghe Veghin şi Vasile Mereuţă (*Ibidem*, vol. 4, f. 442). În afara victimelor colaterale, acţiunea de la magazinul Textila a provocat şi arestarea mai multor persoane nevinovate, dar considerate suspecte. Nu cunoaştem tratamentul de care au avut parte în timpul cercetărilor de la Securitate, însă unele au fost reţinute până la începutul lui aprilie 1953 (*Ibidem*, f. 473).
2. Nina Dombrovschi, „Proces-verbal de interogator" (12 ianuarie 1953), *Ibidem*, vol. 1, f. 23.
3. Celebrul Petrescu era asistat în sala de judecată de doi asesori populari : lt.-col. Nicolae Chiriţescu şi lt.-col. Gheorghe Popenţiu. Procuror militar era maiorul de Justiţie Ioan

hotărât ca procesul să fie public, iar pentru mărirea impactului în sala de judecată s-a instalat o staţie de amplificare compusă din trei microfoane şi patru difuzoare[1].

Şapte dintre victimele exploziei au fost audiate la tribunal, la propunerea acuzării, însă declaraţiile lor s-au rezumat la relatarea celor petrecute, fără alte comentarii la adresa făptaşilor. Terenul pierdut a fost recuperat de procurorul militar, care i-a etichetat nemilos în rechizitoriu pe membrii grupului : Beceanu ca aparţinând clasei exploatatorilor, fost proprietar de fabrică şi falsificator de bani, fost condamnat ; Christof pentru că era „crescut în educaţie fascistă, Nina Dombrovschi[,] fiică de fost mare moşier, ceilalţi toţi legaţi de clasele exploatatoare"[2]. Intenţia procurorului a fost inducerea premeditării ultimului act, cu toate consecinţele lui : „Discernământ şi cu intenţiune criminală". În aceeaşi logică, a cerut pedepse maxime, prevalându-se de existenţa victimelor colaterale.

Apărarea a fost una formală, aproape o anexă a acuzării. Iată doar două exemple :

> Avocat Dodel Tanenţzav, apărător numit din oficiu pentru acuzatul Beceanu Gavrilă, arată că apărarea este animată de sentimente de dezavuare pentru faptele acuzaţilor, însă dreptul de apărare trebue să fie îndeplinit. Că faptele sunt acelea prevăzute în rechizitoriul scris şi oral şi că este o continuitate de activitate infracţională, că acuzatul Beceanu este produsul burgheziei şi datorită concepţiei sale împletite cu aceea a acuzatei Dombrovschi Nina a trecut la asemenea infracţiuni. [...] Avocat George Dumitrescu, apărător din oficiu pentru acuzata Dombrovschi Nina, arată faptele şi încadrarea lor în drept, că faptele sunt stabilite prin probe directe şi evidente. Că acuzata [...] nu a învăţat nimic din procesul în care a fost judecată în 1950 şi a înşelat clasa muncitoare, continuându-şi uneltirile contra securităţii interne a Republicii. Crescută şi educată în concepţia veche, ea a căutat să pună în valoare concepţia ei destructivă, găsind pentru aceasta pe Beceanu în Penitenciar şi pe Christof în spital, cu cari a constituit grupul terorist[3].

O mare oportunitate în această cercetare a fost identificarea ultimului cuvânt al acuzaţilor, care confirmă însăşi logica existenţei grupului. De la asumare totală, trecând prin spaimă înspre dezicere, toată gama de trăiri şi atitudini este prezentă :

> Regret faptele, nu ca faptă săvârşită asupra cărora nu mai pot face nimic, ci nenorocirea pe care am adus-o altora (Gavrilă Beceanu).
> Aş vrea să-mi asum întreaga răspundere a faptelor şi cer circumstanţe atenuante pentru ceilalţi cari sunt în cauză cu mine. Vă rog să vă gândiţi la Beceanu care are picioarele amputate şi la Christof care este şi el suferind, iar Boutmy este un copil şi el a fost atras de mine în acest grup. Să mi se dea mie facultatea de a ispăşi pedeapsa cea mai mare (Nina Dombrovschi).

Spulber, iar grefierii de şedinţă erau T. Petrescu Joiţeanu şi Tateos Zorapapel („Sentinţa nr. 8", 15, 16 iunie 1953, *Ibidem*, vol. 3, f. 133).

1. *Ibidem*, vol. 4, f. 444.
2. „Sentinţa nr. 8" (15, 16 iunie 1953), *Ibidem*, vol. 3, f. 134.
3. *Ibidem*, f. 135.

> Regret profund şi sincer vina de a mă fi lăsat atras în această mârşăvenie. Regret că nu am denunţat la timp ca să evit catastrofa. Nu încerc să mă scuz, ci rog o judecată dreaptă să mi se dea posibilitatea să mă reabilitez ca să devin un element capabil în societatea socialistă (Gheorghe Christof).
> Vă rog să ţineţi seama că am intrat în asemenea prăpastie din cauza slăbiciunii mele şi a lipsei de nivel politic. Am fost atras ca un orb, neavând cunoştinţă de intenţiunile şi faptele celorlalţi acuzaţi. [...] N-am cunoscut Bucureştiul şi tâlhăriile acuzaţilor cari m-au atras în această prăpastie. Rog să mi se dea o pedeapsă prin care să mă pot reeduca şi reabilita (Gheorghe Paşalău).
> Am greşit şi mi-am recunoscut greşeala la cercetări şi în faţa judecăţii. [...] N-am aprofundat mârşăvia acuzaţilor Beceanu şi Dombrovschi Nina, am fost prea tânăr şi nu mi-am dat seama şi nu i-am denunţat atunci când m-au atras (Boutmy).
> Cer iertare pentru faptele mele, sunt femee săracă şi am trei copii (Tudora Neamţu).
> Nu mi-am dat seama şi nu am avut nici timpul să denunţ în 8 ore de când am luat cunoştinţă de faptele fratelui meu (Elena Adamescu).

Ultimul cuvânt al acuzaţilor arată, dacă mai era nevoie, că lupta împotriva unui regim politic totalitar nu este nici uşoară, nici la îndemâna oricui. Simţind adierea rece a morţii, unii au cedat, căutându-şi cu disperare salvarea. Alţii au rezistat, înfruntându-şi spaimele şi testându-şi limitele. Cu atât mai remarcabilă este atitudinea Ninei Dombrovschi, care şi-a asumat şi în faţa instanţei rolul de lider, dar şi întreaga responsabilitate pentru cele petrecute. Cum era de aşteptat, verdictul a fost nemilos. Conducători ai grupului au fost socotiţi Gavrilă Beceanu şi Nina Dombrovschi, iar în sarcina lor s-a plasat intenţia răsturnării regimului comunist „prin mijloace teroriste”, fapt care, ţinând cont de toate elementele, este o clară exagerare. Instanţa nu a luat în considerare că explozia dispozitivului fusese neprevăzută, de vreme ce fusese conceput doar pentru a produce confuzie, apreciind că „acuzaţii, în ura lor faţă de regim, nu ţineau seama că acţiunile lor pot face victime omeneşti”[1] şi că au acţionat cu vădită intenţie criminală. Curios este că s-au acordat totuşi circumstanţe atenuante pentru Nina Dombrovschi, socotită „femee bolnăvicioasă”, pentru Boutmy şi Tudora Neamţu. Gavrilă Beceanu şi Gheorghe Paşalău au fost condamnaţi la moarte pentru crima de uneltire contra securităţii interne a RPR, crima de constituire în bandă în scop terorist şi pentru crima de săvârşire de acte teroriste. De acelaşi verdict a avut parte şi Gheorghe Christof, cu singura deosebire că a fost socotit vinovat de crimă de acte pregătitoare la săvârşirea de acte teroriste. Vladimir Boutmy, în ciuda rolului minor pe care l-a îndeplinit, a fost condamnat la muncă silnică pe viaţă pentru crimă de uneltire. Nina Dombrovschi a fost condamnată la 25 de ani muncă silnică pentru crima de uneltire contra securităţii interne a RPR, crima de constituire în bandă în scop terorist şi crima de săvârşire de acte teroriste. Pentru aceleaşi motive Tudora Neamţu a fost condamnată la 15 ani de muncă silnică. Practic fără implicare, Elena

1. *Ibidem*, f. 144.

Adamescu a fost şi ea condamnată la 5 ani de temniţă grea pentru crima de nedenunţare de acte teroriste. Sentinţa s-a pronunţat pe 18 iunie 1953.

Condamnaţii au înaintat recurs şi au căutat să conteste elementele şubrede din sentinţă : lipsa intenţiei de a provoca victime, relevarea unei importanţe secundare în grup, nivelul politic scăzut, încadrarea greşită sau, pur şi simplu, faptul că ar fi căzut victime celor mai educaţi[1]. Demersul lor a fost respins, iar autorităţile nu au pierdut timpul, trecând la executarea celor trei sentinţe capitale. La 17 iulie 1953, cu un sfert de oră înainte de ora 23, cei însărcinaţi cu executarea verdictului[2] i-au preluat pe Gavrilă Beceanu, Gheorghe Christof şi Gheorghe Paşalău, care au fost escortaţi în faţa plutonului de execuţie, legaţi la ochi şi împuşcaţi. Cel mai probabil, au urmat apoi drumul comun al tuturor „politicilor" executaţi la Jilava în timpul regimului comunist : înhumaţi în secret, într-un loc necunoscut.

Nina Dombrovschi, Vladimir Boutmy de Katzman, Tudora Neamţu şi Elena Adamescu au luat calea temniţelor comuniste, de unde s-au eliberat după lungi suferinţe[3]. Detenţia nu a frânt-o pe lidera grupului, care nu a ezitat să-şi spună povestea (uneori cu lux de amănunte), manifestându-se cu ostilitate faţă de administraţia închisorilor. Cei care au întâlnit-o pe Nina Dombrovschi au fost frapaţi de atitudinea ei intransigentă, pe care unii nu au ezitat să o relateze Securităţii :

> Pe NINA DOMBROVSCHI am cunoscut-o în 1957 la Văcăreşti, unde eram bolnavă. [...] se mai aflau în cameră încă două deţinute pe care le-a pus imediat la curent cu cele ce mai aflase prin închisoare, de unde a fost adusă. Nu-mi reamintesc de unde, iar apoi a început să le istorisească cum că bomba pe care o dusese împreună cu logodnicul ei[,] la textilă, fusese destinată pentru o manifestaţie de 1 Mai şi trebuia pusă sub tribuna destinată membrilor guvernului. Nu ştiu însă din ce motive logodnicul NINEI a preferat să ucidă muncitorii[!]. În felul acesta a povestit NINA DOMBROVSCHI, însoţind povestirea cu tot felul de insulte la adresa regimului comunist, care a subjugat oamenii de valoare. Aceleaşi insulte la adresa şi militarilor care făceau gardă, spunându-le că nu se teme să-i insulte, fiindcă ea tot nu poate fi pedepsită mai rău decât

1. Vladimir Boutmy, de pildă, atrăgea atenţia că activitatea sa „nu a fost aceea a unui complice, ci a unei victime căzute în mrejele ademenitoare ale acestor ticăloşi". *Ibidem*, vol. 2, f. 12. Deşi asemenea afirmaţii par dure, trebuie să ţinem cont de situaţia tragică în care se aflau condamnaţii.
2. Maiorul de Justiţie Radu Marin, procuror militar la Direcţia Procuraturii Militare, maiorul de Justiţie Ioan Brestin, din partea Direcţiei Tribunalelor Militare, mr. Ion Csaki, comandantul penitenciarului, lt.-maj. Gheorghe Niculescu, din partea autorităţilor administrative, cpt. Victor Ionescu, medicul MSS şi Nicolai Găzdac, comandantul plutonului de execuţie („Proces-verbal", 17 iulie 1953, *Ibidem*, vol. 4, f. 437).
3. Nina Dombrovschi a fost eliberată la 9 septembrie 1959, Vladimir Boutmy la 2 august 1964, Tudora Neamţu la 16 aprilie 1964, iar Elena Adamescu la 30 decembrie 1957 (informaţii din fişa matricolă penală din AANP, disponibilă on-line la adresa http ://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/D/D%2004.%20Doma%20-%20Dragomiroiu/Dombrovschi%20Nina/).

> este condamnată la 25 de ani, dar şi dacă va fi eliberată [...], tot îi va ocărî pe comunişti şi îi va urî fără nici un fel de regret[1].

Victor Dombrovschi a reuşit din nou să-şi ajute fiica, intervenţiile sale grăbindu-i eliberarea. Dar fostul primar, care reuşise să se adapteze noului regim şi care se temea pentru siguranţa Ninei, a fost mâhnit : fiica sa a rămas neschimbată, frecventând şi primind vizitele unor foşti deţinuţi politici şi manifestându-se făţiş împotriva comunismului. Unul dintre informatorii plasaţi în apropierea ei o descrie drept

> o adversară a regimului ! Găseşte totul nedrept, necuvenit, iraţional... În manifestările sale manifestă o îndârjire ce pare maladivă [...] Mi-a răspuns : «Faci rău că munceşti ! Şi mai ales cu capul. Înţeleg o muncă manuală. Dar regimul acesta nu merită să fie sprijinit de nici un intelectual». I-am răspuns că regimul acesta a susţinut cu precădere intelectualii, pe artişti, pe creatori. Mi-a răspuns că „totul e propagandă"[2].

Tatăl „a căutat adesea să o lămurească, să o facă să înţeleagă că lucrurile nu se mai pot schimba, rugând uneori şi pe agenţii Catană şi Ardeleanu să discute cu sus-numita pentru «a-i scoate prostiile din cap»"[3]. Deşi în total dezacord cu el, Nina Dombrovschi nu şi-a condamnat niciodată părintele şi a continuat să-l iubească : „Tata mă enervează cu principiile lui bune despre regim. El nu-şi dă seama că este folosit. Nu vezi şi cu articolul de 30 Decembrie, el era încântat că vorbeşte la radio. Să nu mai discutăm de asta, eu îl iubesc ca părinte, dar ca om şi român am părerea mea"[4].

În detenţie, Vladimir Boutmy de Katzman s-a situat pe coordonate similare. La Gherla a fost semnalat drept „element duşmănos", a cărui singură dorinţă ar fi fost asasinarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej : „Deţinutul BOUTMY VLADIMIR se miră cum din toată populaţia ţării[,] care aproape toţi sunt duşmanii comuniştilor[,] nu se găseşte unul care să-l omoare pe Gh. Gheorghiu Dej[,] cel puţin cu atâta să ne alegem că şi aşa se poate întâmpla ca să murim în închisori. [...] Dorinţa lui este de a face un atentat la viaţa dlui Gheorghe Gheorghiu-Dej"[5]. După eliberare a fost angajat ca geofizician şi a reuşit să intre la Facultatea de Litere. În anii '70 a fost avertizat din cauza unor discuţii „duşmănoase", iar în 1980, motivând că nu se poate realiza profesional din cauza condamnării, a făcut cerere de emigrare în Franţa, unde a şi ajuns.

1. „Notă informativă" (23 februarie 1963), ACNSAS, fond Informativ, dosar 400963, vol. 1, f. 34.
2. „Notă informativă" (8 mai 1962), *Ibidem*, ff. 39-40.
3. *Ibidem*, f. 6.
4. *Ibidem*.
5. Nicolae Pogor, „Declaraţie" (20 martie 1962), ACNSAS, fond Informativ, dosar 4431, ff. 28-29.

În ceea ce o priveşte Tudora Neamţu, a fost semnalată la Penitenciarul Arad, instigând „deţinutele să nu depăşească normele de producţie” şi încercând să îndemne la declanşarea grevei foamei[1].

Despre Elena Adamescu, nu deţinem informaţii despre perioada detenţiei. Intrată din întâmplare în povestea grupului, s-a manifestat discret după eliberare. A divorţat, revenind la numele de fată (Paşalău), iar Securitatea nu a considerat-o niciodată un pericol[2].

Semnificaţia istorică a unui atentat întâmplător

Finalitatea concretă, imediată a activităţii grupului condus de Nina Dombrovschi a fost una nefericită : anonimi mutilaţi şi răzvrătiţi împotriva regimului executaţi sau aruncaţi după gratii. Însă finalitatea istorică este mult mai dificil de evaluat, deoarece acţiunea de la magazinul „Textila” stârneşte inevitabile dileme etice : până unde poate merge contestarea unui regim abuziv ? Cum se poate justifica/explica un act similar celui prezentat mai sus, în condiţiile în care există victime colaterale ? De asemenea, există şi întrebări mai precise : este mai degrabă o acţiune fără nici o conotaţie politică, care intră în sfera dreptului comun ? Este o acţiune teroristă ?

Cel puţin la unele dintre aceste întrebări nu se poate oferi un răspuns categoric. Pentru că, în definitiv, limita contestării nu o poate stabili decât contestatarul, fiind vorba de un act personal de voinţă. Iar limitele indivizilor diferă. De aceea credem că responsabilitatea cade, cel puţin în egală măsură, în sarcina conjuncturilor politice care determină/capacitează/constrâng indivizii să acţioneze radical. În cazul de faţă considerăm că responsabilitatea apasă cel puţin la fel de mult pe umerii unui regim suficient de abuziv şi criminal, încât să-şi împingă cetăţenii la reacţii extreme.

În privinţa justificării este evident că, dacă ne gândim la victimele colaterale, o astfel de discuţie poate fi socotită o impietate. În lumea contemporană, actele radicale de contestare sunt tot mai prezente, în condiţiile în care conflictele sunt tot mai direcţionate, mai localizate. Acum, ca şi atunci, victimele colaterale provoacă cele mai mari dileme. În definitiv, explozia de la magazinul „Textila” poate fi socotită şi o chestiune de asumare, însă asumarea nu exonerează iniţiatorii şi nici nu suplineşte poziţia victimelor. Nici chiar dubla calitate de iniţiator şi victimă nu rezolvă problema. Însă dacă ne rezumăm la a explica faptele, cred că am spus deja suficient de multe pentru a înţelege de ce s-a ajuns aici. Nu trebuie omis că, cineva care nu cunoaşte toate amănuntele, poate socoti acest episod la fel de bine ca unul aparţinând exclusiv dreptului comun, deşi el se naşte dintr-o sinceră revoltă împotriva regimului. În mod concret, grupul condus de Nina Dombrovschi, într-o

1. „Notă informativă” (26 iunie 1962), ACNSAS, fond Informativ, dosar 421091, f. 4.
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 375764, f. 5.

alcătuire sau alta, a pus în aplicare trei planuri. Dacă în cazul bombei amplasate în noiembrie 1951 mobilul a fost unul clar politic, în privinţa celor două acţiuni de la magazinele „Textila”, situaţia nu este tocmai identică. Însă studiind îndeaproape componenţa şi evoluţia grupului, nu putem elimina din ecuaţie nuanţa politică. Pentru că este evident că subiecţii noştri au fost nişte răzvrătiţi, iar tentativele lor, deşi nu vizau doar un ţel politic, au fost provocate de revolta împotriva unui regim opresiv.

În fine, putem spune că, în ciuda consecinţelor sumbre, acţiunea de la magazinul „Textila” nu a fost una teroristă, ea neavând drept scop producerea unor acte extreme de violenţă, mutilarea sau lichidarea de persoane. În fapt, explozia din decembrie 1952 a fost mai degrabă rodul unei întâmplări nefericite, al unei neglijenţe având consecinţe nefaste, şi nu neapărat o acţiune premeditat radicală. Cu toate acestea, este indiscutabil că autorii au gândit, cel puţin o dată, într-o asemenea paradigmă : bomba amplasată în Parcul Herăstrău, în apropierea tribunei unde urmau să urce oficialităţi comuniste, este o dovadă în acest sens. Personalitatea Ninei Dombrovschi dovedeşte, la rândul ei, acest fapt : avem de-a face cu un opozant ireconciliabil regimului comunist, dispus să renunţe la multe pentru a lupta împotriva lui. Un asemenea temperament radical, impulsiv îşi face socotelile abia la final. Uneori, prea târziu.

Însă foarte important este că protagoniştii au perceput faptele în toată complexitatea lor, asumându-şi consecinţele şi exprimându-şi regretul pentru urmările nefericite şi neprevăzute. Şi cred că cel mai nimerit să rezume şi să explice acest caz este chiar sufletul grupului, Nina Dombrovschi :

> Motivele care m-au determinat să întreprind toate acţiunile duşmănoase pe care le-am arătat au fost acelea că nu puteam suporta să văd închisorile din ţara noastră pline de oameni nevinovaţi. Un alt motiv era acela că nutream o duşmănie foarte puternică actualului regim, pentru că a distrus tot ceea ce este frumos. Un alt motiv a fost acela pentru că eu fac parte dintr-o clasă care dispare şi care este urâtă de regimul actual. O altă cauză a acţiunilor noastre, deci şi a mea, a fost influenţa francmasoneriei, socotind că tot ceea ce se petrece în ţară se datoreşte influenţei directe a francmasoneriei internaţionale. *Nu regret faptele făcute, cu excepţia crimei de la magazinul de textile Obor, din cauză că acolo a curs sânge omenesc, ceea ce regret foarte mult* [*s.n.*]. Pentru această din urmă faptă cer a fi pedepsită aspru[,] conform legilor ţării[1].

1. Nina Dombrovschi, „Interogator” (9 aprilie 1953), ACNSAS, Fond Penal, dosar 50896, vol. 3, ff. 15-16.

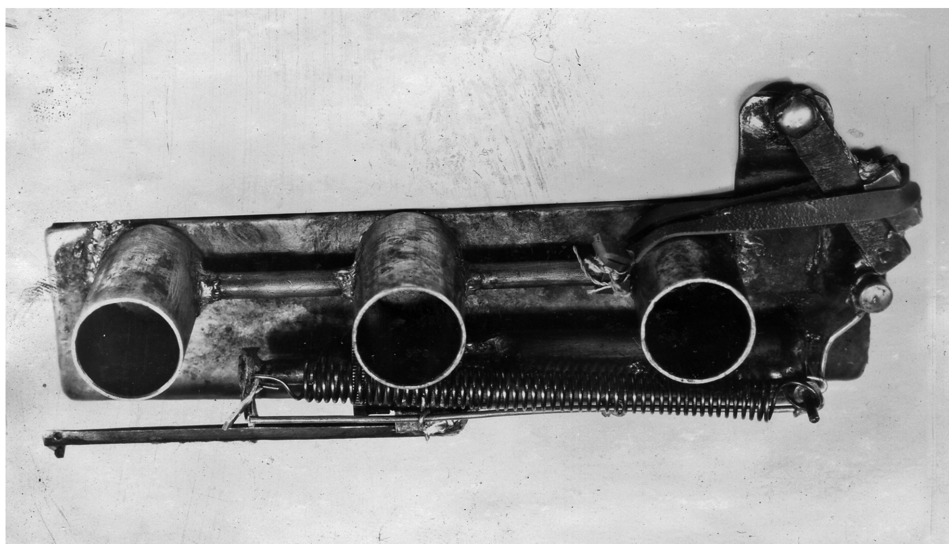
„Conopida” introdusă în magazinul „Textila” din Şoseaua Mihai Bravu nr. 1 în data de 24 decembrie 1951 (ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

„Conopida” introdusă în magazinul „Textila” din Şoseaua Mihai Bravu nr. 12 în data de 31 decembrie 1952 (ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

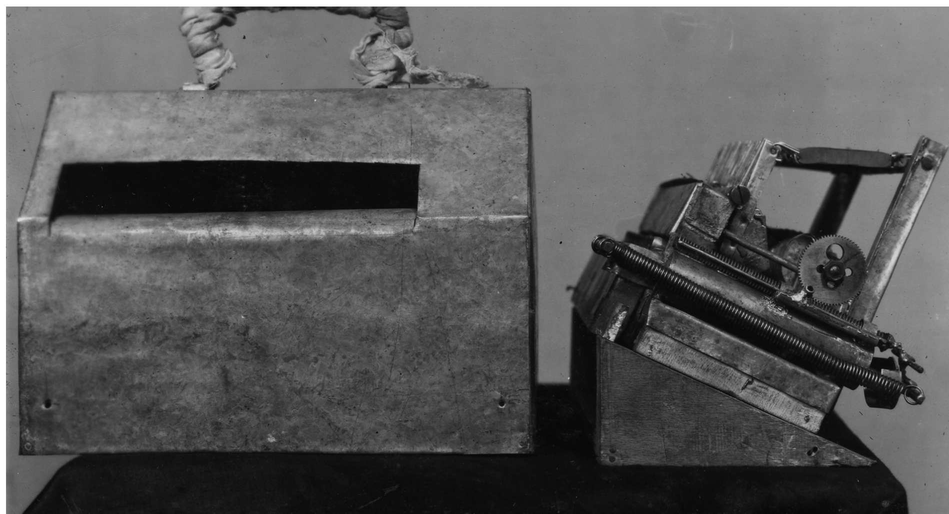
„Garoafele” concepute pentru împrăştierea manifestelor
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

„Locomotiva” concepută pentru distrugerea siguranţelor electrice
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

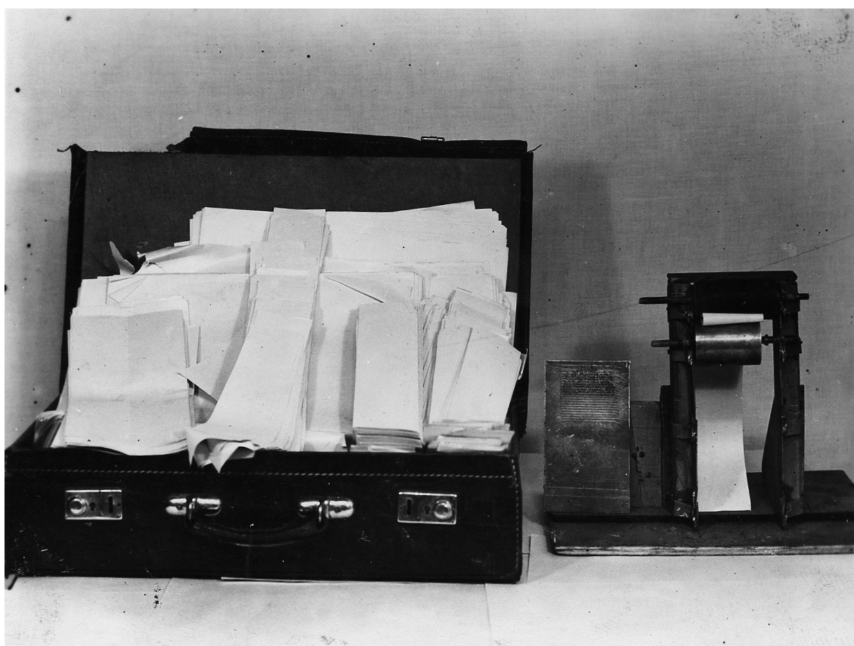
„Locomotiva” introdusă în cofretul panoului electric
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

„Pianul” conceput pentru a produce panică şi cutia în care a fost introdus
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

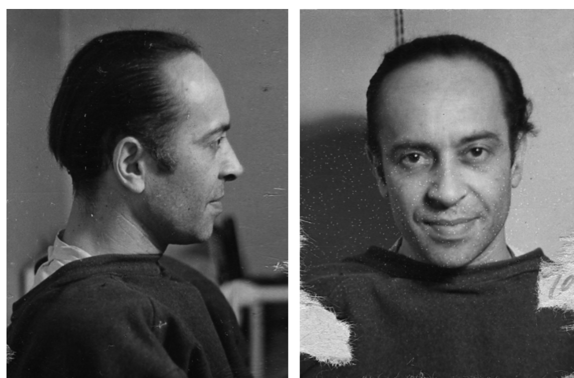
Corpuri delicte găsite în locuinţa lui Gavrilă Beceanu
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

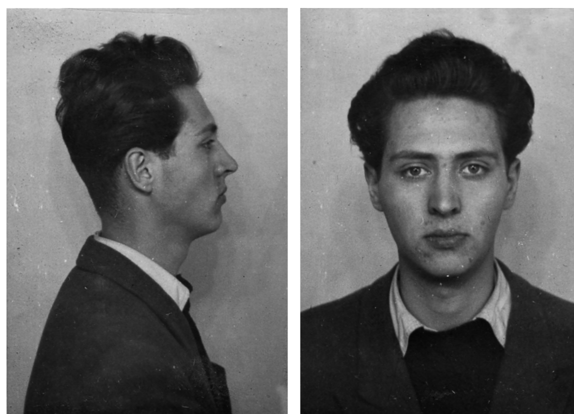
Dispozitivul de tipărire a manifestelor şi „frunzuliţele”
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

Elena Adamescu în arestul Securităţii (ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

Gavrilă Beceanu în arestul Securităţii (ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

Gheorghe Christof în arestul Securităţii (ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

Magazinul „Textila” după explozie. Vedere din exterior (decembrie 1952)
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

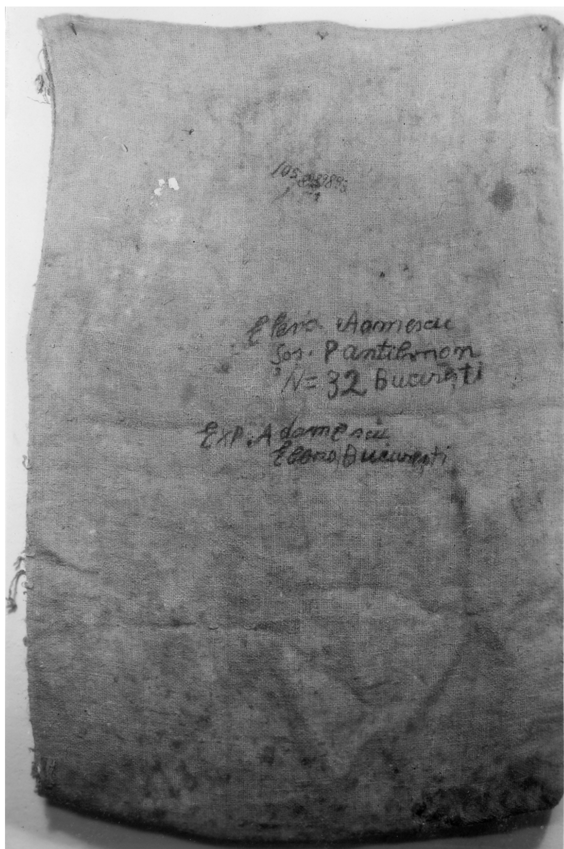
Magazinul „Textila” după explozie. Vedere din interior (decembrie 1952)
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

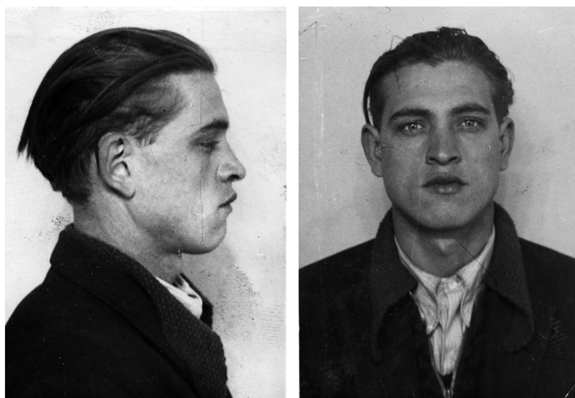
Manifestul redactat de Nina Dombrovschi şi gravat pe placa de zinc
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

Maşinărie infernală descoperită în locuinţa lui Gavrilă Beceanu
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

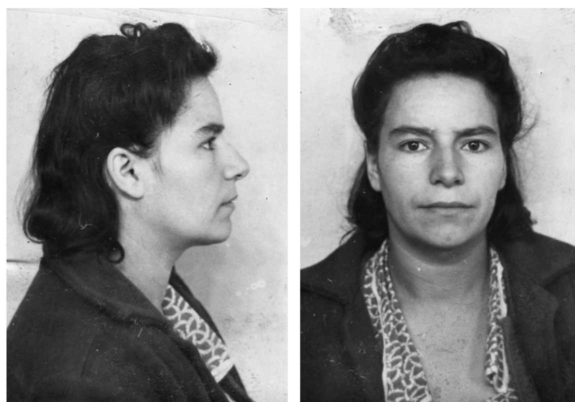
Sacul împrumutat de Gheorghe Paşalău de la Elena Adamescu
(ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

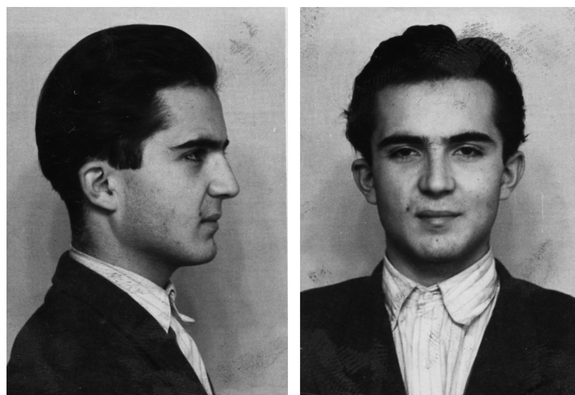
Gheorghe Paşalău în arestul Securităţii (ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

Nina Dombrovschi în arestul Securităţii (ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

Tudora Neamţu în arestul Securităţii (ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

Vladimir Boutmy de Katzman în arestul Securităţii (ACNSAS, fond Penal, dosar 50896)

Lucian Florin Vasile

Spre adevărata libertate. Grupul Mihai Roth şi deturnarea vasului „Cernavodă"

Abstract. *On March 6, 1959, five young workers of German ethnicity attacked the guards and the crew members of a passenger ship on its route from Turnu Severin to Ostrovul Mare. The men tried to hijack the boat in order to reach the Yugoslavian shore to continue their way to Western Germany. They had mixed reasons : from reuniting with their families which had been split by the Second World War to having a better social-economical life and to enjoy the „real freedom" according to their oath. The plan was Mihai Roth's idea, the absolute leader of the group. Their attempt failed, resulting in two deaths and six injured. After the trial, seven persons were convicted to prison and the eighth one, Mihai Roth, was executed. The case is relevant for the disruption between the regime's propaganda, which claimed that the Party is based on the workers and it's fight for their goals, and the reality (all the persons were ordinary workers with primary to medium education). Moreover, the story of this group is a showcase of the difficult status of the German ethnics in the communist Romania of the 50s and its members' personal dramas.*

Keywords : *German ethnics, crossing the border, political prison, boat „Cernavodă"*

Şi-a auzit fratele strigându-l o dată. Şi încă o dată. Şi apoi tăcere – doar zgomotul Dunării şi respiraţia sa în timp ce înota alături de ceilalţi, cât mai departe de o ţară în care nu se regăsea şi de al cărui regim totalitar încerca să scape. Drumul spre „adevărata libertate", la care tânjea Mihai Roth împreună cu ceilalţi tineri de origine germană, începea pe malul iugoslav. Însă calea se închidea încet, odată cu manevra vasului „Cernavodă" de a se pune ca o barieră de netrecut între ei şi pământul din faţa lor. Erau probabil momentele în care Mihai Roth şi ceilalţi şi-au dat seama că eşuaseră în acţiunea lor de a fugi din Republica Populară Română.

Drama transgeneraţională a etnicilor germani din Republica Populară Română

Pe 6 martie 1959, Mihai Roth, Gheorghe Roth, Simion Spielhaupter, Gheorghe Schenker şi Andrei Potye au încercat să deturneze vasul de pasageri „Cernavodă", care făcea cursa regulată Turnu Severin – Ostrovul Mare, şi să-l determine pe căpitanul navei să acosteze pe malul iugoslav, de unde cei cinci urmau să plece spre Germania Occidentală. Tentativa lor de trecere a graniţei a eşuat, lăsând în urmă şase răniţi (trei marinari, un grănicer, un călător şi pe Andrei Potye) şi doi morţi (al doilea grănicer al vasului şi Gheorghe Roth). Cazul lor este un avatar al situaţiei unei categorii de tineri de origine germană din România anilor '50 : aflaţi sub un regim politic totalitar ce le îngrădeşte libertatea personală, aceştia caută să emigreze pe cale legală în Germania Federală, însă cererile lor (în unele cazuri înaintate autorităţilor în repetate rânduri) sunt refuzate. Aceştia nu se regăsesc într-o ţară a cărei identitate nu şi-o asumă, dar preţuiesc imaginea unei Germanii vestice pe care nu au cunoscut-o direct niciodată, dar care reprezintă însumarea speranţelor pentru o viaţă mai bună.

Cazul grupului condus de Mihai Roth este elocvent şi pentru analizarea traumei familiei germane din România postbelică. O parte a minorităţii săseşti şi şvabe din Transilvania a participat la efortul belic al Axei, fiind încadrată în structurile Wehrmacht-ului sau ale Waffen-SS-ului. După încheierea războiului în Europa, cei care nu au fost ucişi în confruntările armate fie au fost luaţi prizonieri de Armata Roşie şi deportaţi, fie s-au putut stabili în Germania, fiind astfel despărţiţi de familiile lor. O altă lovitură primită de populaţia de origine germană din România

a constituit-o deportarea din ianuarie 1945, ceea ce a mărit numărul de familii dezbinate, în care părinţii au fost luaţi de lângă copii, aceştia din urmă rămânând în grija bunicilor sau a altor rude. Drama a fost accentuată în unele cazuri de procesul de repatriere, în urma căruia unii părinţi au fost trimişi în Germania[1], în timp ce copiii lor au rămas în ţările de origine. Astfel, a apărut o generaţie de tineri saşi şi şvabi marcaţi de trauma postbelică a despărţirii generate de finalul războiului şi care căutau reîntregirea familiei.

Mihai Roth – imaginea unui răzvrătit

Acţiunea de deturnare a vasului „Cernavodă", care a avut loc pe 6 martie 1959, a fost, fără îndoială, creaţia lui Mihai Roth, el fiind cel care a plănuit şi a condus atacul asupra grănicerilor şi marinarilor de pe navă. Din dosarele aflate în arhiva CNSAS se conturează portretul unui tânăr răzvrătit şi inadaptat societăţii socialiste din România anilor '50. Mihai Roth s-a născut pe 22 septembrie 1937, în comuna Miercurea Sibiului, într-o familie numeroasă[2]. Între 1944 şi 1951 a urmat şcoala elementară din satul natal, studiile fiind completate de doi ani petrecuţi la Şcoala profesională din Sebeş. În 1953 s-a angajat ca zidar în cadrul CFR, lucrând în sectorul Sebeş – Vinţu de Sus. În acelaşi an, un consătean i-a propus să meargă la o petrecere la Sebeş, la domiciliul lui Kurt Ludwig. Acesta din urmă avea o relaţie sentimentală cu Elisabeta Roth, sora lui Mihai, pe care o cunoscuse la spitalul din Sebeş, unde ea lucra ca soră medicală. În timpul petrecerii, Kurt Ludwig[3] i-a povestit lui Mihai Roth că a avut un frate care a fost încadrat în trupele SS şi care a murit pe front, arătându-i poze cu acesta. În replică, Mihai Roth a afirmat că şi-ar fi dorit ca Germania să fi câştigat războiul şi că, dacă ar fi putut, s-ar fi încadrat şi el în trupele combatante[4]. Sesizând atitudinea anti-comunistă a

1. Comisia prezidenţială pentru analiza dictaturii comuniste în România, *Raport final*, Vladimir Tismăneanu, Dorin Dobrincu, Cristian Vasile (editori), Editura Humanitas, Bucureşti, 2007, pp. 545-546.
2. Tatăl său, Martin Roth (născut în 1899/1900), era ţăran intrat în colectiv, iar mama sa, Maria, cu 11 ani mai tânără decât soţul său, era casnică. Maria, cel mai mare dintre copiii cuplului Roth, plecase în 1939 la studii în Germania, unde a rămas definitiv în urma unei căsătorii cu un inginer agronom. Restul copiilor au rămas în România : Sofia, Elisabeta, Martin, Mihai, Gheorghe (fratele geamăn al lui Mihai) şi Grite.
3. Kurt Ludwig (n. 13 iulie 1933, Sebeş), fiul lui Gheorghe şi al Ceciliei, de meserie tâmplar, a făcut parte din organizaţia condusă de Remus Lula, motiv pentru care a fost arestat în 1954 şi condamnat la 4 ani de închisoare corecţională (date din interogatoriul pe 31 martie 1959 la Deva, ACNSAS, P 004544/vol. 1, f. 51 ; fişa matricolă nu este disponibilă).
4. Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (în continuare ACNSAS), fond Penal, dosar 004544, vol. 1, ff. 45-48, 52v.

tânărului Roth, Ludwig i-a propus să mai vină la Sebeş, fapt ce s-a şi întâmplat. La una dintre întâlnirile ulterioare, cei doi au discutat despre posibila cădere a regimului comunist în România, Ludwig vorbindu-i despre existenţa grupurilor de partizani în munţi şi despre necesitatea susţinerii lor. Astfel, i-a destăinuit lui Mihai Roth că face parte dintr-o organizaţie care avea rolul să contribuie la răsturnarea regimului comunist, activitatea ei desfăşurându-se în localităţile din zona Sebeşului. Planul de acţiune viza redactarea de manifeste (şi, implicit, procurarea unor maşini de scris) şi colectarea de bani pentru obţinerea armamentului (fără a explica modul în care acesta urma să fie achiziţionat). Mărturisindu-i că şi Martin Roth, fratele mai mare al lui Mihai, ar fi făcut parte din această organizaţie, Kurt Ludwig l-a întrebat pe Mihai Roth dacă nu vrea să se implice, iar tânărul din Miercurea Sibiului a acceptat imediat.

Primul pas urma să fie relocarea lui Mihai Roth la Deva, conform indicaţiilor date de Ludwig, motivul fiind că în acel oraş putea trece mai uşor neobservat şi astfel ar fi putut activa cu lejeritate pentru atingerea scopurilor organizaţiei. Mihai Roth a făcut întocmai, angajându-se în ianuarie 1954 ca zidar la Trustul de construcţii din Deva, în oraş aflându-se la acea vreme şi Gheorghe Roth, fratele său geamăn[1]. În februarie, Kurt Ludwig şi Mihai Roth au participat la o altă petrecere la Sebeş, de la care au plecat foarte târziu, pierzând trenul. Pentru a nu întârzia fiecare la serviciu, au decis să plece pe jos până la Vinţu pentru a lua un alt tren. Pe drum, Mihai Roth l-a întrebat pe Ludwig ce poate să facă pentru organizaţie, iar acesta i-a răspuns că ar trebui multiplicate nişte manifeste anti-comuniste care ar fi fost aruncate din avioane(?) şi că, de asemenea, ar fi nevoie şi de bani pentru procurarea armamentului. Roth s-a oferit să fure o maşină de scris de la trustul unde tocmai se angajase, dar propunerea sa a fost refuzată de Ludwig pe motiv că ar fi fost o mişcare prea periculoasă şi ar putea fi descoperiţi. Probabil pentru a-i arăta că are încredere în capacitatea lui de a activa în această organizaţie, Ludwig l-a mai întrebat o dată dacă este hotărât să ducă până la capăt orice ordin pe care îl va primi, indiferent de risc, iar Roth a răspuns pozitiv. În timpul anchetei din 1959, Mihai Roth avea să declare că „atunci el a scos din buzunar de sub palton un pistolet pe care mi l-a înmânat şi mi-a spus: «Îţi încredinţez pistolul acesta care [îţi] va aparţine ţie şi să nu faci uz de el până nu îţi voi spune eu, până nu va fi nevoie de el; să-l păstrezi în cel mai mare secret»”[2]. Alături de armă, a mai primit şi 12 gloanţe. Episodul avea însă să scoată la suprafaţă apetenţa tânărului din Miercurea Sibiului pentru fapte concrete, cu risc ridicat şi care ar fi putut duce la evenimente tragice. El vine cu propunerea – temperată însă de Ludwig – să atace şi să jefuiască maşinile de casierie care plecau cu bani lichizi de la bancă. Cei doi se despart fără să stabilească clar viitoarele activităţi, iar legătura lui Mihai

1. *Ibidem*, f. 59.
2. *Ibidem*, f. 47.

Roth cu această organizaţie dispare după ce află că Ludwig a fost arestat, motiv pentru care Roth a trăit luni de zile cu teama că, la rândul său, va fi reţinut, ceea ce însă nu s-a petrecut. Cu toate acestea, Mihai Roth a folosit pistolul, trăgând câteva gloanţe în pădure, fără a fi auzit de cineva, iar în 1955 a pus pistolul şi cele trei gloanţe rămase într-o cutie, pe care a îngropat-o la marginea curţii casei părinteşti din Miercurea Sibiului.

În toamna aceluiaşi an, în viaţa lui Mihai Roth a avut loc un eveniment care, la acel moment, a părut a fi nesemnificativ : actele sale de identitate au fost furate. Roth a sesizat autorităţile, primind în scurt timp un alt buletin. Tot atunci a renunţat la locul de muncă de la CFR, revenind în comuna natală, de unde, în martie 1956, a plecat cu o echipă de zidari din Miercurea Sibiului la Baia Borşa, în apropiere de Baia Mare. Unul dintre colegii săi era tânărul Gheorghe Schenker[1], căruia Mihai Roth i-a vorbit pentru prima dată, în mai sau iunie 1956, despre intenţia sa de a fugi din România, propunându-i să i se alăture[2]. Conform unei declaraţii dată de Schenker, încă din acel moment Mihai Roth avea în gând trecerea graniţei pe Dunăre, spre Iugoslavia, însă discuţia avută cu aproape trei ani înainte de atacul asupra vasului „Cernavodă" avea să aibă un caracter premonitoriu : „Eu i-am spus că sunt de acord cu el, dar să trecem în aşa fel încât să nu mă coste viaţa", rememora Gheorghe Schenker la Craiova, în faţa lt. Victor Fota : „Roth Mihai mi-a răspuns că nu are să mă coste viaţa pentru că o să trecem foarte uşor". Afirmaţia urma să se dovedească adevărată, pentru că nu pe Schenker avea să-l coste viaţa[3].

Intenţia nu s-a materializat la acel moment, totul rămânând o simplă discuţie, deoarece la 20 iulie 1956 Mihai Roth a fost arestat de Miliţie şi acuzat de înstrăinarea actelor de identitate. Ce se întâmplase ? În Târgu Jiu avusese loc o spargere de locuinţă, iar în urmă rămăsese un act de identitate pe numele lui Mihai Roth. Confruntat cu infractorul (un anume Orăşanu), Roth a continuat să susţină că actele i-au fost furate, aducând ca argument în favoarea sa sesizarea autorităţilor din toamna anului precedent. În schimb, Orăşanu a afirmat că zidarul de origine germană i-ar fi vândut actele de identitate. Este greu de stabilit care variantă este cea adevărată, ambele fiind plauzibile[4], însă cert este că Mihai Roth a fost judecat şi

1. Gheorghe Schenker (n. 8 decembrie 1937, Miercurea Sibiului), fiul lui Simion şi Elisabeta.
2. ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 1, ff. 37, 74.
3. ACNSAS, fond Informativ, M FI 58743 SB/Rola 239 conex, ff. 30-32.
4. Analizând personalitatea lui Mihai Roth, nu este imposibil ca acesta, în căutarea unui avantaj material, să fi vândut actele sale de identitate. Totuşi, conform unei declaraţii ale sale, în penitenciarul de la Târgu Jiu ar fi făcut greva foamei timp de 16 zile pentru a protesta faţă de o sentinţă pe care o considera nedreaptă, ceea ce ar putea sugera că pierderea sau furtul actelor sale de identitate să fi fost varianta adevărată, iar condamnarea sa, una injustă.

condamnat la doi ani de închisoare corecţională. Pedeapsa a executat-o mai întâi în penitenciarul de la Târgu Jiu, iar în 1957 a fost mutat la închisoarea de la Craiova, fapt care avea să determine evenimentul de la 6 martie 1959. În spaţiul de detenţie unde a fost mutat, Mihai Roth i-a întâlnit pe Vasile Ghimbăraşu din Cujmir şi pe Gheorghe Tufan şi Constantin Fulga din Gârla Mare, condamnaţi pentru fraudă în gestiunea unei cooperative. Mult mai important este faptul că toţi trei erau originari din localităţi aflate pe malul românesc al Dunării şi, cu toate că nu există nici o dovadă în acest sens, este foarte posibil ca întâlnirea cu Ghimbăraşu, Tufan şi Fulga să-i fi dat lui Mihai Roth ideea de a încerca să fugă din ţară prin trecerea Dunării. În sprijinul acestei ipoteze stă faptul că, după eliberarea sa la 27 februarie 1958 din Penitenciarul Craiova, Mihai Roth declara autorităţilor că doreşte să se stabilească la Băile Herculane[1], unde s-a angajat ca zidar în cadrul cooperativei „1 mai", la sfârşitul lui aprilie 1958.

Pe 8 iunie 1958, Mihai Roth a plecat de la Băile Herculane şi, ajungând la Turnu Severin, a vizitat insula Ada Kaleh, după care a doua zi a plecat cu vaporul până la Gruia, o localitate din judeţul Mehedinţi, aflată pe malul Dunării. Pe vas, a intrat în vorbă cu grănicerul, dar atitudinea sa l-a determinat pe acesta să-l reţină la destinaţie, bănuindu-l de tentativă de trecere a frontierei. Asupra lui Mihai Roth a fost găsit „un balon de cauciuc din cele folosite de copii pentru diferite jocuri de apă"[2], acesta motivând că l-ar fi cumpărat de la nişte excursionişti pe care îi întâlnise cu o zi înainte la Ada Kaleh pentru a-l folosi în bazinul de la Herculane. Chestionat însă despre scopul călătoriei sale cu vaporul, Roth a afirmat că intenţiona să le facă o vizită-surpriză foştilor săi colegi de detenţie, pe care se aştepta să-i găsească în Gârla Mare. Scenariul prezentat a fost creditat de anchetator, în ciuda faptului că Vasile Ghimbăraşu declarase că nu l-a invitat niciodată pe Roth în vizită. Astfel, la 21 iunie 1958 lt.-maj. Dumitru Băescu dispunea încetarea urmăririi penale începute la 9 iunie, iar Mihai Roth era liber să-şi reia activitatea la Băile Herculane.

La momentul reţinerii sale în Gruia, asupra lui Roth s-au găsit două adeverinţe, una pe numele său şi alta pe numele lui Simion Spielhaupter[3], un alt tânăr zidar de origine germană din Miercurea Sibiului, care lucra la aceeaşi cooperativă din Herculane şi care avea să facă parte din grupul ce urma să încerce deturnarea vasului „Cernavodă". Tot în vara lui 1958, în iulie, Mihai Roth a primit sarcina de a lucra la faţada unei clădiri în care funcţiona atelierul de tapiţerie al lui Ştefan Negre[4], supranumit „Bot", originar din Timişoara, şi care lucra în Băile Herculane

1. ACNSAS, Fond Penal, dosar 004544, vol. 2, f. 200.
2. *Ibidem,* f. 215.
3. Simion Spielhaupter s-a născut la 29 noiembrie 1940, în Miercurea Sibiului, fiul lui Gheorghe şi Sofia.
4. Ştefan Negre „Bot" s-a născut la 18 decembrie 1913 în Arad, absolvise trei clase primare şi o şcoală de ucenici şi avea domiciliul în Timişoara. Fusese membru PMR, fiind însă exclus în 1953.

alături de băiatul său, Vasile Negre, dar căruia i se spunea „Ladislau” sau „Loţi”. În scurt timp, între Ştefan Negre şi Roth s-a legat o prietenie, cei doi ajungând să locuiască în aceeaşi cameră din pavilionul 1 din localitate. Din declaraţiile date de tapiţer în primăvara lui 1959, rezultă că, după ce a scăpat de episodul reţinerii în portul Gruia, Mihai Roth a început să elaboreze planul de trecere a Dunării, care avea să ducă la evenimentele de la bordul vasului „Cernavodă”. Tânărul din Miercurea Sibiului i-a propus lui Ştefan Negre să i se alăture în tentativa de a fugi din România prin deturnarea unei nave de pasageri, însă prietenul său mai în vârstă l-a refuzat, motivând că „nu are încredere în reuşita unei asemenea încercări şi că nu vrea să rămână înecat în Dunăre”[1]. După câteva luni în care Mihai Roth părea să nu mai facă nimic în pregătirea acţiunii de trecere a graniţei, în octombrie 1958 are loc un eveniment care va marca destinul altor doi tineri români de origine germană. Alături de Mihai Roth şi Simion Spielhaupter, ambii din Miercurea Sibiului, la Băile Herculane lucra ca zidar şi Iosif Koller, un tânăr şvab din Bencecu de Sus, judeţul Timiş. Acesta s-a întors în comuna natală deoarece urma să fie încorporat în armată şi s-a întâlnit cu Andrei Potye[2], un alt tânăr şvab din Bencecu de Sus, care i-a spus că lucrează ca zidar în Timişoara, dar salariul era sub aşteptările sale. În replică, Iosif Koller i-a propus să-şi schimbe locul de muncă, vorbindu-i despre cât de bine se câştigă la Băile Herculane. Potye s-a arătat interesat de această oportunitate, astfel că Iosif Koller l-a sunat pe fostul său coleg Mihai Roth şi a aranjat ca atât Andrei Potye, cât şi Matei Koller[3] (fratele său mai mic) să se angajeze ca zidari la cooperativa „Cerna” din Herculane[4].

Cei doi au ajuns în oraşul de pe Valea Cernei la 4 noiembrie 1958, formându-se astfel un grup de prieteni constituit din Mihai Roth, Simion Spielhaupter, Matei Koller şi Andrei Potye. Fără a le dezvălui planul, Mihai Roth a continuat să pregătească acţiunea care urma să le asigure dreptul de a trăi într-o ţară unde nu mai trebuiau să construiască socialismul, ci doar o familie şi o viaţă mai bună în libertate. Următorul pas l-a constituit venirea sa în Miercurea Sibiului pentru a petrece Crăciunul alături de rudele sale. Chiar pe 25 decembrie 1958, Mihai Roth s-a întâlnit cu Gheorghe Stenner Enrich[5], un consătean de 18 ani care lucra ca tractorist la staţiunea de tractoare de la Miercurea – Sebeş. „Pentru a mă determina să mă duc cu el la Herculane”, rememora Enrich Stenner, „Roth Mihail a început să-mi spună că meseria de tractorist nu este pentru mine, căci câştig puţin şi că

1. ACNSAS, Fond Penal, dosar 004544, vol. 1, ff. 48-49.
2. Andrei Potye (n. 4 februarie 1940, Bencecu de Sus, judeţul Timiş), fiul lui Gheorghe şi Elisabeta.
3. Matei Koller (n. 20 noiembrie 1940, Bencecu de Sus, judeţul Timiş), fiul lui Ioan şi Ana.
4. ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 1, ff. 143-144.
5. Gheorghe Enrich Stenner (n. 1 octombrie 1937, Miercurea Sibiului), fiul lui Gheorghe şi Reghina.

dacă merg cu el la Herculane ca zidar am să primesc un salariu mult mai mare, garantându-mi în acelaşi timp şi lucru pentru 8 ani de zile”[1]. Stenner l-a refuzat, motivând că nu are rost, pentru că oricum urma să fie luat din nou în armată deoarece efectuase un stagiu mai scurt decât cel legal. Mihai Roth avea să-l lase în pace pentru moment. A doua zi, Roth s-a întâlnit cu Gheorghe Schenker, căruia i-a reamintit discuţia pe care o avuseseră la Borşa şi, întrebându-l dacă mai vrea să plece din ţară, Schenker i-a răspuns afirmativ. Mihai Roth i-a spus că aşteaptă întoarcerea fratelui său din armată şi apoi îi va chema la Herculane, de unde vor fugi din România. Înainte de a se întoarce la Herculane, Mihai Roth a dezgropat pistolul şi cele trei gloanţe, pe care le-a luat cu el şi de a căror existenţă nu ştia nimeni[2].

Ianuarie 1959 a fost primul moment de cumpănă al grupului : în camera 86 din pavilionul II, Andrei Potye şi Simion Spielhaupter îl informează pe Mihai Roth că intenţionează să plece în localităţile de origine deoarece nu erau mulţumiţi de salariul primit pe timpul iernii, care era sub aşteptările lor. O astfel de mişcare l-ar fi dezavantajat pe Roth, care avea nevoie de mai mulţi tineri care să participe la trecerea graniţei. În cele din urmă a reuşit să-i convingă pe cei doi să mai rămână, dar în continuare nu le-a spus nimic despre intenţia sa. În schimb, a luat din nou legătura cu Ştefan Negre şi i-a prezentat planul său de trecere a graniţei în Iugoslavia. Mihai Roth, împreună cu alţi tineri, ar fi urmat să se îmbarce pe un vas de pasageri care făcea curse între Orşova şi Moldova Nouă, să atace grănicerii şi să-i dezarmeze şi apoi, prin ameninţare şi intimidare, să-l determine pe căpitan să acosteze vasul pe malul iugoslav. Pentru acest lucru, Roth avea nevoie, printre altele, şi de o ştampilă pe care o să aplice pe un manifest care ar fi avut scopul să creeze imaginea unei organizaţii puternice şi să sporească teama ce trebuia să o provoace membrilor echipajului. Ştefan Negre a refuzat încă o dată să participe, însă l-a asigurat pe Roth că îl poate ajuta, prin intermediul relaţiilor pe care le avea, în confecţionarea ştampilei[3].

Pe 1 februarie, în aceeaşi cameră din pavilionul 2, Potye şi Spielhaupter îl informează din nou pe Mihai Roth că sunt decişi să plece. În acest moment, el se hotărăşte să le împărtăşească planul şi să le propună să i se alăture. Le-a spus că există o modalitate prin care ar putea pleca din ţară cu toţii, fără a le explica însă în ce va consta exact această acţiune. Pentru a le câştiga încrederea, Roth subliniază că, dacă vor accepta să treacă graniţa împreună cu el, vor avea şansa să se întâlnească din nou cu părinţii lor (tatăl lui Spielhaupter locuia în Germania de Vest, la fel ca ambii părinţi ai lui Andrei Potye, acesta fiind crescut de bunica sa). Atât cei doi, cât şi Matei Koller au fost de acord cu cele propuse de Mihai Roth[4],

1. ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 1, ff. 204v-205.
2. *Ibidem*, ff. 31v, 205.
3. *Ibidem*, f. 191v.
4. *Ibidem*, f. 144.

care avea să declare ulterior că „toţi erau de naţionalitate germană şi aveam rude în Germania apuseană. În aceste discuţii am constatat că susnumiţii la fel ca şi mine nutresc sentimente potrivnice faţă de regimul politic din ţară, erau pătrunşi de sentimente pur naţionaliste din care cauză preamăream modul de viaţă capitalist şi în special cu privire la Germania occidentală"[1]. Peste câteva zile, într-o discuţie cu Potye, Spielhaupter şi Koller, Mihai Roth le-a prezentat modul în care urmau să acţioneze : „Le-am spus că o posibilitate de a pleca din ţară ar fi aceia de a ne îmbarca pe un vas de pasageri ce circulă pe Dunăre unde să atacăm elementele de pază grănicereşti şi echipajul vasului şi apoi să forţăm pe comandant să acosteze pe malul iugoslav". De asemenea, le-a spus că urmau să aibă un steag alb şi unul negru pe care aveau să le arboreze după reuşita acţiunii lor. De asemenea, după dezarmarea grănicerilor şi preluarea controlului navei, membrii grupării trebuiau să îmbrace nişte uniforme albe ce aveau rolul de a arăta că numai cei ce o poartă au deturnat nava, iar pe uniformă (pe piept, în partea stângă) urmau să aplice un semn distinctiv marcat din trei cercuri concentrice de culoare roşie, neagră, respectiv albă. Mihai Roth afirma că acest semn reprezintă tricolorul german (fiind de fapt culorile Imperiului German), ceea ce tinde să confirme, alături de discuţiile cu Ludwig Kurt, conştiinţa unui naţionalism german manifestată de tânărul zidar din Miercurea Sibiului. Nu se poate spune neapărat acelaşi lucru şi despre Potye sau Spielhaupter, deoarece aceştia dau altă interpretare culorilor semnului (este neclar dacă aceasta este varianta prezentată de Roth în februarie 1959 sau cea prin care cei doi încercau să se protejeze de acuzaţia de naţionalism german ce ar fi putut duce şi la alte interpretări) : negru reflecta lupta până la moarte, roşul cea până la sânge, iar albul era culoarea libertăţii[2]. După ce ascultă prezentarea planului de trecere a graniţei, pe care toţi ceilalţi trei îl aprobă, Mihai Roth le comunică faptul că mai aşteptă sosirea câtorva persoane, iar apoi vor trece la planul detaliat şi, în cele din urmă, la punerea sa în aplicare.

La doar câteva zile de la constituirea de facto a grupului, Mihai Roth l-a sunat pe fratele său geamăn care, revenit din armată, sosise la casa părintească din Miercurea Sibiului, spunându-i să mai găsească nişte băieţi care ar fi dispuşi să se angajeze ca zidari sau dulgheri în Băile Herculane. În conversaţie, Mihai Roth a menţionat că scopul era „pentru a întreprinde «ceva»"[3], Gheorghe Roth înţelegând despre ce era vorba, ceea ce înseamnă că cei doi fraţi se puseseră de acord în prealabil în privinţa deciziei de a fugi din România. Pe 4 februarie, Gheorghe Roth şi Enrich Stenner s-au întâlnit în sat, iar primul îi propune celuilalt să meargă împreună la Herculane pentru a se angaja ca zidari pe un salariu mai mare. Şi a doua oară, Enrich Stenner a refuzat propunerea, care părea totuşi semnificativ de

1. *Ibidem*, ff. 26-27.
2. *Ibidem*, ff. 157, 171v.
3. *Ibidem*, f. 27v.

avantajoasă. Următoarea zi, pe 5 februarie, primeşte un telefon de la Herculane : la capătul celălalt al firului se afla Mihai Roth, care îl chema din nou la Băile Herculane, dar şi a treia oară Enrich Stenner a refuzat oferta. Roth a ridicat tonul şi l-a întrebat simplu dacă a înţeles, fără a da alte detalii. Crezând că pricepuse despre ce era vorba, a spus că da, moment în care Roth s-a enervat şi a trântit telefonul. Cu toate că refuzase deja de trei ori, Stenner a discutat cu mama sa despre propunerea primită, iar aceasta l-a sfătuit să accepte şi să se ducă la Herculane[1]. Prin urmare, tânărul discută din nou cu Gheorghe Roth, spunându-i că s-a răzgândit şi ar vrea să meargă şi el. Întrebând cine urma să mai plece din Miercurea Sibiului împreună cu ei, află că şi Gheorghe Spielhaupter, fratele lui Simion, intenţionează să li se alăture, însă numai dacă acesta din urmă îi va trimite banii necesari pentru drum (ceea ce însă nu avea să se întâmple).

Dar nu doar Gheorghe Roth şi Gheorghe Enrich Stenner aveau să plece. Fie în urma unor indicaţii telefonice, fie în urma unei discuţii purtate în prealabil cu fratele său, Gheorghe Roth se întâlneşte cu Gheorghe Schenker şi discută despre posibilitatea de a trece graniţa în mod ilegal, iar acesta din urmă îşi reafirmă disponibilitatea. Întrebat fiind de Roth cum crede că va avea loc trecerea graniţei în Iugoslavia, Schenker a afirmat că Mihai Roth ar avea nişte cunoştinţe care, în schimbul unei sume de bani, îi vor ajuta să ajungă în secret pe malul celălalt al Dunării. Enigmatic, Gheorghe Roth a replicat doar că fratele său, liderul grupului, îi va da toate detaliile atunci când vor ajunge la Herculane[2].

Totuşi, în loc să se mărească, grupul avea să se micşoreze deoarece, în perioada imediat următoare, două persoane din anturajul lui Mihai Roth aveau să părăsească localitatea Băile Herculane : pe 10 februarie, Ştefan Negre s-a întors la Timişoara, iar, în mai puţin de o săptămână, Matei Koller şi-a informat prietenii că primise o telegramă de la părinţi, prin care i se cerea să vină urgent la Bencecu de Sus, dar că avea să se întoarcă la Herculane. Matei Koller nu primise nici o telegramă, dar s-a folosit de acest pretext pentru a părăsi grupul şi a se întoarce acasă pentru a-i cere sfatul mamei sale. În realitate, acestuia i-a fost teamă de ideea acţiunii prezentate de Mihai Roth şi, în plus, nu avea aceeaşi motivaţie ca Spielhaupter ori Potye, deoarece avea ambii părinţi în ţară (chiar dacă despărţiţi). Ajuns acasă pe 16 februarie, Matei Koller le povesteşte mamei sale, Ana Wiesbecher[3], şi bunicii sale, Ecaterina Koller că s-a alăturat unui grup constituit din tineri saşi şi şvabi care urmau să fugă din ţară, trecând Dunărea pe un vapor de pasageri (însă este neclar dacă el a precizat şi că acest lucru urma a fi realizat prin atacarea grănicerilor şi a marinarilor). Ambele femei primesc cu reticenţă această idee, iar Ana Wiesbecher şi-a îndemnat fiul să nu se mai întoarcă la Herculane, sfat pe care Matei Koller l-a urmat întocmai, părăsind astfel grupul lui Mihai Roth.

1. *Ibidem*, f. 205.
2. *Ibidem*, f. 78v.
3. Ana Wiesbecher (n. 27 noiembrie 1914, comuna Ionel, judeţul Timiş), fiica lui Andrei şi Tereza.

„Bătrânii sunt bătrâni şi tinerii sunt tineri ! ”

În dimineaţa zilei de 17 februarie 1959, trei tineri aşteptau trenul care avea să-i ducă la Băile Herculane : Gheorghe Roth, Gheorghe Schenker şi Gheorghe Stenner Enrich. Pe drum, Stenner afirmă că nu are să stea prea mult în oraşul de pe Valea Cernei deoarece urmează să fie din nou încorporat în armată pentru că avusese un stagiu militar de doar 11 luni. Râzând, Gheorghe Roth i-a replicat că nu va mai fi cazul să facă armată. Mirat, Stenner l-a întrebat de ce, însă Roth i-a replicat scurt că va vedea. Răspunsul avea să vină foarte curând, deoarece la ora 19 cei trei coborau în gara din Băile Herculane. În scurt timp s-au întâlnit cu Simion Spielhaupter şi au mers cu toţii în camera 86 din pavilionul II, iar după aproximativ cinci minute, în încăpere au venit Mihai Roth şi un tânăr corpolent, care avea să fie identificat mai târziu drept Loţi Negre, fiul tapiţerului. După zece minute, Mihai Roth le-a spus tuturor să se mute în camera sa, din pavilionul I, deoarece în camera 86 mai erau şi alţi muncitori. Cu toţii s-au strâns în dormitorul unde locuia acesta, pe lângă Mihai Roth, Gheorghe Roth, Simion Spielhaupter, Gheorghe Schenker, Gheorghe Stenner Enrich, fiind şi Loţi Negre şi un tânăr maghiar pe nume Eci, prezenţa ultimilor doi nefiind o problemă deoarece discuţia a fost purtată în dialectul săsesc, pe care ei nu îl cunoşteau. Patru dintre tinerii de origine germană s-au aşezat pe pat şi pe scaune, în timp ce Mihai Roth se plimba prin faţa lor, ţinând mâinile la spate. Tot el a spart tăcerea, întrebându-i dacă ştiu motivul pentru care s-au reunit la Herculane. „Toţi am tăcut atunci şi se uitau toţi la mine parcă Mihai m-ar fi întrebat numai pe mine. Eu atunci i-am spus că ştiu pentru ce a[m] venit. Am venit ca să lucrez ca zidar pentru că după spusele lui acolo se câştigă bani mai mulţi ca la SMT”[1] avea să descrie Stenner momentul în care s-a discutat pentru prima oară de faţă cu toţi cei din grup despre trecerea graniţei în Iugoslavia. Mihai Roth le-a ţinut un discurs despre viaţa mai bună pe care o pot găsi în vestul Europei, afirmând că „în RPR nu mai e de trăit”. Le-a comunicat faptul că planul este să se îmbarce pe un vas de pasageri, să atace şi să dezarmeze paza navei şi apoi să-l forţeze pe comandant să acosteze pe malul iugoslav de unde aceştia urmau să-şi continue drumul până dincolo de Cortina de Fier. Surprinzător sau nu, cei care au aprobat planul cu cel mai mare entuziasm au fost nou-veniţii Gheorghe Roth şi Gheorghe Schenker. Simion Spielhaupter a tăcut, dar a dat de înţeles că nu are nimic împotrivă, în timp ce Gheorghe Stenner Enrich s-a opus total unei asemenea idei, pe care a catalogat-o drept „un plan copilăros şi periculos”. La acest moment, Mihai Roth nu avea încă planul clar conturat, deoarece era aproape sigur că va fi un singur grănicer pe vas pe care el îl va dezarma şi tot el va soma comandantul vasului să-i îndeplinească cererea, în timp ce toţi ceilalţi ar fi doar simpli pasageri, ceea ce pare însă numai o supralicitare

1. ACNSAS, fond Informativ, M FI 58743 SB/Rola 239 conex, ff. 24, 27.

pentru a câştiga aderenţa colegilor săi. Stenner însă a răspuns că, dacă ar fi ştiut că acesta era adevăratul motiv, nu ar mai fi venit la Herculane, ci ar fi rămas la Miercurea Sibiului. În replică, Mihai Roth le-a spus că „nu ne va avea pe suflet şi că trecerea va fi precis reuşită, că dacă ar fi avut şi în anul 1956 experienţa de acum nu ar fi făcut puşcărie”[1]. Situaţia a devenit tensionată, aşa că Mihai Roth a închis subiectul, punându-l pe Stenner să cânte la armonică.

A doua zi, Roth le-a spus lui Simion Spielhaupter şi lui Andrei Potye (pe care nou-veniţii l-au cunoscut cu această ocazie, el neparticipând la discuţia purtată cu o seară înainte) să se ducă doar ei la serviciu, în timp ce el, fratele său, Schenker şi Stenner vor face o excursie în jurul oraşului. Cei patru s-au dus la Grota Haiducilor, aflată la periferia localităţii, pentru a vedea imaginea panoramică a localităţii Herculane. La întoarcere, cei patru au făcut un scurt popas, ocazie cu care Mihai Roth a reluat discuţia despre planul său de a fugi din România, cerându-i lui Stenner să-i „intre bine minţile în cap” şi să li se alăture. I-a repetat că nu mai este aceeaşi persoană lipsită de experienţă şi că acum ştie ce trebuie să facă pentru a-i duce la victorie. „M-a întrebat dacă am vreo iubită din cauza căreia nu m-aş putea lămuri ca să trec graniţa cu ei, afirmând în continuare că, în orice ţară ne vom duce, femei se găsesc destule”, însă Stenner a replicat că el are o mamă de care trebuie să aibă grijă şi pe care nu o poate lăsa singură. „Bătrânii sunt bătrâni şi tinerii sunt tineri” a ripostat Roth, însă văzând că nu îl poate convinge pe Stenner să accepte să facă parte din grupul său, a decis să plece înapoi spre Herculane. Pe drum, cei doi au avut o discuţie între patru ochi în care Mihai Roth l-a ameninţat să nu spună nimic nimănui, pentru că altfel ar putea suferi repercusiuni din partea sa[2], iar din acest moment Stenner a fost ostracizat de ceilalţi.

Ulterior, cei cinci membri ai grupului (fraţii Roth, Spielhaupter, Schenker şi Potye) s-au strâns la restaurantul „Cerna” din Băile Herculane, iar Mihai Roth le-a prezentat în detaliu planul de acţiune. Tinerii urmau să se îmbarce pe un vas de călători, să atace paza navei şi să o dezarmeze[3], să neutralizeze eventualii marinari sau pasageri care li s-ar fi opus şi apoi să-l forţeze pe comandant să

1. ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 1, ff. 19v, 27v, 37v, 42v, 97. Afirmaţia se regăseşte într-o declaraţie a lui Gheorghe Enrich Stenner care, dacă este adevărată, sporeşte confuzia despre ce s-a întâmplat în 1956. Până a fi pusă în relaţie cu aceste cuvinte, condamnarea lui Mihai Roth părea să fie legată ori de o vânzare – ilegală – a documentelor de identitate, fie de o pierdere fatidică a actelor.
2. *Ibidem*, ff. 96-98, 207.
3. Este neclar dacă cei cinci credeau că pe vas va fi un singur grănicer. Ipoteza apare în unele declaraţii (*Ibidem*, f. 79), în care se menţionează chiar că, „dacă acesta va opune rezistenţă, atunci să-l omorâm sau să-l aruncăm în Dunăre peste bord”, în timp ce în alte procese-verbale de interogatoriu, cum este cel al lui Gheorghe Schenker, se afirmă că, de la bun început, au luat în calcul şi ipoteza că vor fi doi grăniceri (*Ibidem*, f. 83v).

acosteze pe malul iugoslav. Folosind ambalajul unui pachet de ţigări Mărăşeşti, Mihai Roth le-a desenat schiţa vasului şi le-a trasat poziţiile şi sarcinile pe care urmau să le aibă[1] : el avea să atace grănicerul care se afla în pupa vasului, Gheorghe Schenker trebuia să stea în uşa compartimentului II pentru a împiedica pasagerii să iasă pe punte (şi să-l ajute pe Mihai Roth dacă acesta nu reuşea să-l doboare pe grănicer, apoi să se întoarcă în postul fixat), iar Potye, Gheorghe Roth şi Spielhaupter să stea la provă şi să-i oprească pe membrii echipajului sau alte persoane care ar fi vrut să le împiedice acţiunea. Dacă pe navă era şi un al doilea grănicer, cei trei membri ai grupului aveau misiunea să-l dezarmeze. De asemenea, Mihai Roth le-a comunicat şi că vor avea două steaguri pe care le vor arbora pe vas, după reuşita acţiunii, şi un set de embleme ale grupului pe care toţi le vor aplica pe îmbrăcăminte (preferabil nişte uniforme albe pe care fiecare ar fi trebuit să şi le confecţioneze, ceea ce însă nu s-a întâmplat).

Pentru a da o şi mai mare greutate coeziunii grupului şi pentru a se asigura că nu mai există nici o „defecţiune" de genul lui Koller (de care nu ştia dacă se retrăsese sau nu din grup) sau a lui Stenner, pe 22 februarie Mihai Roth i-a dus pe toţi la Grota Haiducilor, unde, la ora 14, au depus un jurământ. Stând în faţa lor, Roth le-a citit textul jurământului scris cu cerneală pe hârtie, iar ceilalţi repetau după el : „În numele adevăratei libertăţi, jur să ating acest ţel sub conducerea lui Roth Mihai şi să nu divulg acest secret. Laşitatea şi trădarea să fie pedepsite cu moartea"[2]. Satisfăcut, Mihai Roth a rupt hârtia şi a aruncat bucăţelele la intrarea în peşteră.

Două zile mai târziu, pe 24 februarie 1954, Mihai Roth a plecat pe neaşteptate la Timişoara, pentru a-l contacta pe Ştefan Negre Bot, căruia i-a reamintit de cererea sa de a-l ajuta cu realizarea unei ştampile. Aceasta urma să fie rotundă, pe margine să poarte inscripţia „Formaţia de sacrificiu regală Reichstrofen", iar în centru să se afle iniţialele RM[3]. Tapiţerul a acceptat să-şi ajute prietenul şi, mai mult, i-a propus plece cu el a doua zi deoarece avea două bilete de concediu la o casă de odihnă din Predeal, lucru cu care tânărul din Miercurea Sibiului a fost de acord. În următoarea zi, Negre a plecat cu trenul de la Timişoara, făcând o întrerupere la Herculane, pentru a-i da un bilet lui Gheorghe Roth şi lui Simion Spielhaupter, prin care liderul grupului le cerea să fie noaptea în gara din localitate şi să-i aducă un rând de haine şi încălţăminte. Mihai Roth a plecat cu următorul tren, deoarece mai avea câteva lucruri de rezolvat în oraşul de pe Bega, ocazie cu care a cumpărat şi 5 m^2 de pânză albă şi 2 m^2 de pânză neagră, pe care intenţiona să le utilizeze la confecţionarea steagurilor (Negre a văzut materialul înainte să plece, dar nu a ştiut despre ce e vorba). În noaptea de 25/26 februarie, pe peronul gării din Herculane se aflau Gheorghe Roth, Simion Spielhaupter şi

1. *Ibidem*, f. 125.
2. *Ibidem*, ff. 28v-29v.
3. *Ibidem*, f. 48.

Ştefan Negre Bot – ultimul s-a urcat în trenul care venise de la Timişoara şi se îndrepta spre Bucureşti, iar primii doi i-au dat obiectele cerute lui Mihai Roth, care se afla în garnitura staţionată, primind un sac pe care nu trebuiau să-l deschidă (în el se afla pânza albă şi cea neagră)[1].

Roth şi Negre au mers la Bucureşti şi Braşov pentru a căuta pe cineva dispus să confecţioneze ştampila, însă nu au găsit pe nimeni. Tapiţerul ştia despre rolul ştampilei în mecanismul acţiunii („i-am spus că această ştampilă urmează s-o aplic pe o hârtie scrisă şi în momentul când acţionăm asupra echipajului vasului şi asupra pazei grănicereşti să le arătăm mai întâi hârtia cu ştampila respectivă care să provoace frică în rândul celor ce conduceau şi păzeau vaporul ca astfel să putem să-i imobilizăm mai uşor, atunci când ar fi văzut că noi suntem mai mulţi şi hotărâţi să ne sacrificăm în lupta cu dânşii"[2]), însă nu era încrezător în ideea prietenului său. Pe 1 martie, Mihai Roth se întoarce la Herculane şi, pentru a-i familiariza şi pe ceilalţi cu vasele de pasageri de pe Dunăre, i-a trimis să facă o excursie pe insula Ada Kaleh. În mod neaşteptat, a fost invitat şi Stenner (fiind singurul moment în care a fost apropiat grupului după ce fusese izolat în urma discuţiei de la Grota Haiducilor), dar bănuind probabil că nu este vorba de o simplă excursie, a refuzat să ia parte la această călătorie, iar ceilalţi au pierdut trenul, astfel că ideea a fost abandonată[3]. În acelaşi timp, Mihai Roth a apelat la tapiţerul Morămeţu (sau Morăreţu) din localitate, dându-i două bucăţi de pânză, una albă şi una neagră, spunându-i că are nevoie de două perdele, precum şi de nişte bucăţi circulare pe care intenţiona să le utilizeze drept protecţii pentru scaune[4]. Încurcând materialele (pe care le împărţise în prealabil), l-a trimis pe Simion Spielhaupter să-i ducă lui Morămeţu pânza corectă, astfel că şi acesta a aflat despre confecţionarea steagurilor.

Pe 3 martie 1959, Mihai Roth s-a deplasat din nou în interes de serviciu la Orşova, ocazie cu care a aflat că nu există nici un vas care să circule între Turnu Severin şi Moldova Nouă până în luna mai, însă existau curse între Turnu Severin şi Ostrovul Mare. Seara, la restaurantul „Cerna", le-a comunicat celorlalţi această informaţie, întrebându-i dacă vor sau nu să aştepte până atunci sau să treacă la acţiune pe această nouă rută. Cu toţii au decis că trecerea trebuia realizată cât mai grabnic, existând posibilitatea să vină ordinul de încorporare, ceea ce ar fi dus la disoluţia grupului. Un alt factor de risc îl reprezenta Gheorghe Stenner Enrich care putea, teoretic, să informeze Securitatea despre planul colegilor săi de muncă, iar principalul lucrul care îl împiedica era ameninţarea lui Mihai Roth. Prezenţa sa îi obliga pe ceilalţi să discute codificat despre pregătirea acţiunii :

> În timp ce eu stăteam în pat dormind, Roth Mihai şi Schenker Gheorghe discutau foarte enigmatic. Roth avea o hârtie în mână şi îi explica lui Schenker următoarele : «Uite,

1. *Ibidem*, f. 112.
2. *Ibidem*, ff. 48v, 192.
3. *Ibidem*, f. 43v.
4. *Ibidem*, ff. 24v-25.

> acesta este un şantier mare, aici este o schelă, sub schelă este uşa. În faţa uşii stă un pasnic frumos şi dau panourile de materiale tot în regulă şi mie nu-mi trebuie decât doi inşi care s-o facă ca să nu mai fumeze ţigara insul din faţa uşii. După aceea prima uşă la stânga sau la dreapta şi pe urmă nu am înţeles ce au discutat deoarece discutau foarte încet[1].

Mai mult, Stenner ar fi putut să încerce să-l convingă pe vreunul dintre colegii săi de riscul la care se expuneau prin participarea la acţiune, ceea ce ar fi putut duce din nou la destructurarea grupului. Elocvent în acest sens este dialogul pe care l-a purtat la serviciu, în ziua de 4 martie, cu Andrei Potye : „L-am întrebat dacă el vede ce prostii face Roth Mihai prin faptul că vrea să treacă împreună cu ceilalţi frontiera în mod fraudulos. Eu nu i-am mai spus lui Potye Andrei nimic mai departe deoarece l-am văzut că a roşit la faţă şi am dedus că ştie mai multe ca mine şi că este cu ei"[2]. Stenner se vedea astfel rămas singur şi izolat la Herculane, chiar dacă locuia în aceeaşi cameră cu toţi ceilalţi colegi care continuau să-l urmeze pe Mihai Roth.

Pregătirile intrau aşadar în ultima fază : în seara zilei de 4 martie, după terminarea serviciului, fraţii Roth, Spielhaupter, Schenker şi Potye s-au reunit din nou pentru a discuta pe marginea acţiunii de trecere a graniţei. Liderul grupului le-a comunicat să se pregătească pentru a trece la fapte, apoi schiţându-le din nou planul vasului de pasageri şi explicându-le încă o dată ce are de făcut fiecare. Conştient fiind că prezenţa a cinci tineri în port şi pe navă va trezi suspiciuni, Mihai Roth a creat alibiul că vor merge la lucru la Cujmir, prin urmare cerându-le să se îmbrace în haine simple şi să ia cu ei obiecte de muncă[3]. Ziua în care cei cinci urmau să treacă la fapte a fost stabilită pentru 6 martie.

Evenimentele se succedau din ce în ce mai repede : în dimineaţa zilei de 5 martie, Mihai Roth a plecat la Orşova pentru o ultimă şedinţă de serviciu[4], dar nu înainte de a-i da sarcină lui Spielhaupter să ia pânzele de la tapiţer. De la Orşova, liderul grupului a sunat la Herculane pentru a avea confirmarea că materialul fusese ridicat de la Morămeţu şi le-a spus fratelui său şi lui Spielhaupter să confecţioneze semnele grupului din rotundurile confecţionate de către tapiţer, aşezându-le conform culorilor de pe steagul german[5]. Acestea au fost realizate în grabă în camera 86 de către Gheorghe Roth, Simion Spielhaupter şi Gheorghe Schenker, unele fiind cusute, altele lipite, iar unul chiar pe jumătate lipit şi pe jumătate cusut. Imediat după au fost pregătite bagajele, iar steagurile şi însemnele au fost puse în geanta fratelui lui Mihai Roth, urmând ca înainte de îmbarcare acestea să fie ascunse sub

1. ACNSAS, fond Informativ, dosar M FI 58743 SB/Rola 239 conex, ff. 24-27.
2. ACNSAS, fond Penal, dosar nr. 004544, vol. 1, f. 208v.
3. *Ibidem*, f. 112v.
4. *Ibidem*, ff. 20, 33.
5. *Ibidem*, f. 30v.

cămăşi, pentru a nu fi descoperite la o eventuală percheziţie. Tot atunci s-a stabilit şi „arsenalul" cu care tinerii urmau să atace:

> În vederea atacului prin violenţă a grănicerilor după vas subsemnatul (Simion Spielhaupter – *n.n.*) m-am înarmat cu un briceag cu două limbi, precum şi cu o limbă pentru încălţat pantofii din metal. Potye Andrei s-a înarmat cu un cuţit lung de cca 25 de cm, pe care i l-am dat eu mai înainte (că-l foloseam pentru uz personal), Schenker Gheorghe s-a înarmat cu un briceag din metal alb cu o singură limbă, iar Roth Gheorghe s-a înarmat cu un ciocan de zidar, scos din coadă[1].

Armele nu au fost puse în bagaje, ci păstrate în buzunarele hainelor pentru a fi la îndemână. Urma ceea ce trebuia să fie ultima noapte în Republica Populară Română.

O zi cât un destin

În jurul orei 9 dimineaţa, din gara Băile Herculane pleca un tren în direcţia Turnu Severin. Într-unul dintre vagoanele sale se aflau patru tineri, toţi îmbrăcaţi în haine modeste[2], de muncitori: Gheorghe Roth, Gheorghe Schenker, Simion Spielhaupter şi Andrei Potye. La Orşova a urcat şi Mihai Roth, cel care trebuia să-i conducă pe drumul spre libertate, spre o viaţă mai bună şi spre familiile pe care unii le cunoşteau doar din fotografii şi din poveştile rudelor. La ora 11, trenul a ajuns la destinaţie, iar cei cinci au coborât şi s-au împrăştiat, pentru a nu atrage atenţia. Mihai Roth s-a plimbat mai mult singur, iar la un moment dat, intersectându-se cu Spielhaupter, l-a întrebat unde este Andrei Potye. Găsindu-l pe acesta din urmă, a intrat cu el într-un WC public şi i-a dat steagul alb, spunându-i să-l ascundă sub cămaşă. Apoi, după ora 13, au decis să pornească spre vasul ce trebuia să-i ducă pe malul celălalt al Dunării. Pentru a nu întâmpina dificultăţi, au decis să nu meargă toţi odată, ci mai întâi Mihai Roth şi Gheorghe Schenker, iar apoi Gheorghe Roth, Spielhaupter şi Potye. Dacă primii doi nu au fost întrebaţi nimic de cei care

1. *Ibidem*, f. 122.
2. Descrierile au variat în funcţie de memoria fiecărui martor sau participant, precum şi de modul în care au fost interpretate nuanţele de culoare. Un portret cuprinzător al aspectului celor cinci se regăseşte într-una dintre declaraţiile lui Gheorghe Schenker: „Roth Mihai în palton gri închis (aproape negru), cu bască pe cap şi încălţat cu cisme; Roth Gheorghe cu bască bleumarin pe cap, în canadiană de doc alb-gălbuie, pantaloni maro cu dungi şi pantofi maro, Spielhaupter Simion era îmbrăcat într-o haină de velur albastră, pantaloni de stofă culoare închisă, capul descoperit, Potye Andrei cu pantalon de culoare închisă, pantofi maro, capul descoperit, iar subsemnatul aveam o scurtă de doc galbenă (...) cu clape la piept şi umeri, pantaloni negri şi pe cap o căciulă cu urechi tip militar" (*Ibidem*, f. 87).

verificau actele şi biletele la intrarea pe navă, cei din al doilea grup au fost nevoiţi să predea buletinele pentru verificări, dar li s-a permis să se urce pe punte. Însă pe vas nu era un singur grănicer, ci doi: unul în partea din faţă, soldatul Călin Gheorghe, şi un altul în spate, ostaşul Ion Frangulea. În apropierea celui de-al doilea s-au aşezat, conform planului, Mihai Roth şi Schenker, iar ceilalţi trei s-au poziţionat lângă cel din faţă.

Undeva după ora 14, vasul de pasageri „Cernavodă" părăsea oraşul Turnu Severin cu destinaţia Ostrovul Mare. Trecerea la acţiune a devenit brusc improbabilă după ce, la prima oprire (probabil la Ostrovul Corbului), la bordul navei, au urcat un ofiţer şi un soldat înarmat, ceea ce modifica substanţial raportul de forţe în defavoarea grupului lui Mihai Roth. Însă, la a doua oprire, în localitatea Vrancea, cei doi pasageri înarmaţi au coborât[1], iar cei doi grăniceri de pe vas au făcut o rocadă de posturi care avea să însemne pentru unul dintre ei condamnarea la moarte. În jurul orei 15.45, vasul pleca din Vrancea spre următoarea oprire care era la Crivina. După aproape un sfert de oră, rutina cursei de pasageri avea să ia sfârşit[2].

Dintr-odată, Roth Mihai s-a năpustit asupra grănicerului Călin, lovindu-l cu putere şi încercând să-i smulgă arma. Soldatul a opus rezistenţă şi a încercat să fugă spre partea din faţă a vasului, dar a fost împiedicat de Gheorghe Schenker, care l-a atacat la rândul său. Soldatul s-a ghemuit, încercând să se apere de pumnii celor doi tineri, şi a început să strige după ajutor în timp ce ţinea strâns de cureaua armei. Ţipetele i-au alertat pe toţi cei de pe vasul „Cernavodă". Într-una dintre încăperile navei se aflau bucătăreasa Dumitra Ioniţă, împreună cu soţul său, Mihai Ioniţă, şi cu Petre Stipan. Cei doi marinari au ieşit pe punte şi, văzând lupta dintre atacatori şi grănicerul Călin, au venit în apărarea soldatului. Stipan a sărit în spatele lui Mihai Roth, l-a prins de gât şi i-a pus genunchiul în spate, încercând să-l imobilizeze, dar a fost imediat atacat de Schenker, care l-a tăiat cu briceagul. Tot Schenker s-a întors şi către Mihai Ioniţă, pe care l-a rănit, cei doi membri ai echipajului retrăgându-se în cameră, alături de bucătăreasă[3]. Din cabina de comandă, auzind urletele de afară, Ilinca Filofteia, soţia pilotului-secund, s-a apropiat de geamul dinspre spate al navei şi a văzut atacul în momentul său culminant:

> Tot în timp ce-l loveau pe grănicerul de lângă pupa vasului, acesta – grănicerul – a ridicat capul în sus şi l-am văzut că era plin de sânge pe faţă şi pe îmbrăcăminte. Când grănicerul a ridicat capul în sus şi a strigat din nou ajutor, unul dintre cei doi indivizi (Gheorghe Schenker – *n.m.*) [...] l-a lovit din nou cu pumnul în cap, iar celălalt continua să-l lovească în spate. Cel de-al doilea individ care-l lovea pe grănicer (Roth Mihai – *n.m.*) [...] a luat cu mâinile de picioare pe soldatul grănicer, iar celălalt (Gheorghe Schenker – *n.m.*) de spate şi l-au aruncat peste balustradă în Dunăre"[4].

---

1. *Ibidem*, f. 122v.
2. *Ibidem*, f. 33v.
3. *Ibidem*, ff. 76, 255.
4. *Ibidem*, f. 244.

Motivul pentru care Mihai Roth şi Gheorghe Schenker au recurs la acest gest pare să nu fie neapărat premeditat, ci mai degrabă apărut pe fondul adrenalinei şi al panicii : „Văzând că nu putem să-l dezarmăm şi pentru a câştiga timp, eu împreună cu Schenker Gheorghe încolţindu-l pe grănicer în balustrada vasului l-am ridicat şi l-am rostogolit peste balustradă, dându-i drumul în Dunăre”[1].

Imediat după ce au auzit strigăte venind din partea cealaltă a vasului, Gheorghe Roth, Simion Spielhaupter şi Andrei Potye au înţeles că acţiunea lor a început şi au trecut la atac asupra celui de-al doilea grănicer. Gheorghe Roth a început să-l lovească cu pumnii pe soldatul Frangulea, iar Spielhaupter, în vâltoarea momentului, a scos limba de pantofi, şi nu briceagul, şi a început să-i dea cu ea în cap soldatului, care căzuse în genunchi, lângă balustradă[2]. În acelaşi timp, alarmat de zgomotele ce veneau de pe punte, căpitanul Stănică Stoica s-a uitat pe geam şi, alături de Filofteia Ilinca, a văzut momentul în care grănicerul Gheorghe Călin a fost aruncat peste bord. Alarmat, căpitanul a coborât din cabina de comandă, ajungând în partea din faţă a navei. În acest moment a văzut cum al doilea grănicer ţinea strâns arma, stând în genunchi sub loviturile lui Gheorghe Roth şi ale lui Andrei Potye, care îi luase locul lui Spielhaupter. Chiar şi în această fază a atacului, căpitanul Stoica încă mai credea că problema o constituiau nişte tineri aflaţi în stare de ebrietate şi care deveniseră agresivi. Comandantul vasului a întrebat ce se întâmplă, iar Potye i-a răspuns într-o română stricată că nu ar fi nimic. Abia acum căpitanul a realizat că nava era pe punctul de a fi deturnată şi s-a năpustit asupra lui Potye, strigând totodată după ajutor.

În aceleaşi secunde, Mihai Roth urcase în cabina de comandă unde nu l-a găsit pe căpitanul Stănică, ci pe pilotul-şef Constantin Stângă, pe pilotul secund Ion Ilinca şi pe soţia sa Filofteia, precum şi pe Gheorghe Munteanu, un pilot care călătorea ca pasager, care se afla de fapt la comanda vasului. Roth a scos pistolul, dar femeia a remarcat imediat ţeava armei şi a început să strige „Fiţi atenţi, că au pistoale ! ”. Tânărul i-a cerut de câteva ori să tacă, altfel o împuşcă, însă Filofteia Ilinca, aflată probabil în stare de panică, nu a dat curs ameninţării[3]. În acelaşi timp, lupta în partea din faţă a vasului continua : grănicerul ţinea strâns de armă, încercând să o utilizeze pentru a se apăra. Potye pusese mâna pe ea, dar la un moment dat puşca s-a descărcat, glonţul trecând prin piciorul lui Andrei Potye şi, prin ricoşeu, şi prin piciorul Janetei Lebegioara, o pasageră surprinsă de evenimente pe punte. Aflat încă în cabina de comandă, încercând să se impună asupra celor patru persoane, Mihai Roth a auzit împuşcătura şi a luat decizia să nu apese pe trăgaci, ci a fugit pe punte, unde s-a năpustit asupra grănicerului, lovindu-l puternic cu cizma

1. *Ibidem*, f. 34.
2. *Ibidem*, f. 123v.
3. *Ibidem*, ff. 236, 245.

în burtă, apoi s-a întors către şeful de echipaj Gheorghe Stângă, care încerca să sară în ajutorul căpitanului Stănică, şi i-a dat un pumn în faţă. După ce cu câteva secunde înainte luase o decizie capitală – aceea de a nu face uz de pistolul pe care îl avea –, Mihai Roth a luat o a doua hotărâre, ce avea să aibă urmări capitale : le-a strigat în germană celorlalţi să sară în Dunăre. În acest moment a apărut pe punte şi Dumitru Bejan, mecanicul-şef al navei, care văzând lupta dintre colegii săi şi tinerii atacatori, a încercat să intervină : „Văzând această situaţiune am pus mâna pe o rindea lungă ca să-i dau banditului în cap, dar în timp ce m-am aplecat să iau rindeaua, banditul m-a îmbrâncit şi a fugit înspre pupa vasului. Eu m-am luat după el ca să-l lovesc, dar el a pus mâna pe colacul de salvare şi a sărit în Dunăre"[1]. Este foarte posibil ca persoana descrisă de Bejan să fie chiar Mihai Roth[2], deoarece numai acesta şi Simion Spielhaupter au reuşit să sară în apă având colac de salvare, în timp ce Gheorghe Schenker şi Gheorghe Roth au sărit fără. Slăbit de împuşcătură şi impresurat de marinari, Andrei Potye a fost imobilizat de căpitanul Stănică şi de Gheorghe Stângă şi închis într-o cameră de pe puntea vasului.

Cei patru atacatori – fraţii Roth, Schenker şi Spielhaupter – au început să înoate spre malul iugoslav, dar în apă aveau să se petreacă două momente dramatice. Gheorghe Roth şi-a strigat o dată fratele, apoi încă o dată şi apoi a dispărut în apele Dunării. Dacă asupra decesului său nu planează nici o controversă, nu acelaşi lucru se poate afirma despre al doilea episod. Iată ce declara Dumitra Ioniţă : „Revin şi declar că atunci când eu am fugit spre bucătărie a venit un civil îmbrăcat în haină de catifea bleumaren, a smuls colacul de salvare din faţa bucătăriei şi a sărit peste bord în Dunăre. L-am văzut când a înotat şi ajungând pe grănicerul care scăpase în apă l-a afundat în apă de trei ori după care grănicerul nu a mai venit la suprafaţa apei"[3]. Foarte asemănătoare este şi declaraţia lui Petre Stipan : „Am văzut în apă 3 civili şi pe grănicer. Unul dintre civili şi anume cel îmbrăcat în haină de catifea albastră plutea pe un colac de salvare şi când a ajuns lângă ostaşul de grăniceri l-a băgat în apă şi nu a mai venit la suprafaţă"[4]. Din declaraţiile date după arestare de către membrii grupului condus de Mihai Roth rezultă că doar doi dintre ei au sărit în Dunăre cu colaci de salvare : şeful, Mihai Roth, care, conform descrierii făcute de Gheorghe Schenker, era îmbrăcat într-un palton gri-închis, şi Simion Spielhaupter, care purta o haină de velur albastră. Ipoteza ca acesta din urmă să-l fi înecat pe grănicerul Gheorghe Călin trebuie privită cu multă circumspecţie, deoarece nu există alte mărturii în afară de cele două ale unor

1. *Ibidem*, f. 248.
2. *Ibidem*, f. 235v.
3. *Ibidem*, f. 253v.
4. *Ibidem*, f. 256v.

persoane care ar fi văzut scena din bucătărie sau din apropierea ei, precum şi pentru că acest fapt nu a fost imputat lui Spielhaupter în timpul procesul (deşi sublinierile din declaraţia lui Petre Stipan arată că a fost remarcat de Dumitru Băescu, anchetatorul penal de Securitate).

Cei trei membri ai grupului rămaşi în viaţă vedeau însă cum drumul lor spre libertate se închidea încetul cu încetul. Marinarii şi grănicerul rămas în viaţă au preluat iniţiativa, iar căpitanul Stoica Stănică a dat ordin ca vasul să facă un rondou, punându-se zid între înotători şi malul iugoslav. Apoi a fost coborâtă o barcă în care se aflau grănicerul Ion Frangulea şi marinarii Constantin Stângă şi Florea Stănică. Mihai Roth, Simion Spielhaupter şi Gheorghe Schenker au fost recuperaţi din apă, legaţi şi închişi alături de Andrei Potye. Vasul „Cernavodă” s-a îndreptat spre staţia „Crivina”, unde cei patru aveau să fie predaţi Securităţii. Soarele se apropia de asfinţit, coborând undeva parcă dincolo de linia ce despărţea vestul mult visat, al unei Europe libere şi al speranţelor într-o viaţă mai bună, de restul continentului aflat sub comunism. Odată cu corpul ceresc apuneau şi visele celor patru tineri.

Dincolo de naivitate şi curaj

În urma acţiunii eşuate de deturnare a vasului de pasageri „Cernavodă” au murit doi oameni (Gheorghe Roth şi soldatul Călin Gheorghe), iar alţi şase au suferit leziuni : Andrei Potye şi Janeta Lebegioara au fost răniţi de glonţul tras din arma celui de-al doilea grănicer, soldatul Ion Frangulea (tăieturi pe faţă şi echimoze la nivelul capului), Petre Stipan (plagă tăiată la nivelul abdomenului), Mihai Ioniţă (plagă tăiată pe umăr) şi Gheorghe Stângă (contuzie a piramidei nazale)[1]. Ancheta a început a doua zi, toţi cei patru fiind interogaţi la Craiova de lt.-maj. Florea Gheorghiu şi de către lt.maj. Victor Fota[2].

În acest timp, Stenner a început să bănuiască faptul că se întâmplase ceva, deoarece colegii săi de dormitor nu mai erau în Băile Herculane. Şocul avea să vină pe 14 martie, când a fost arestat şi închis la Direcţia Regională a Securităţii din Craiova. În aceeaşi zi au fost reţinuţi şi Matei Koller şi Ştefan Negre Bot, iar ultima persoană arestată avea să fie Ana Wiesbecher, la 23 martie. Remarcabil este faptul că, în urma unei cercetări făcute pe 14 martie la Grota Haiducilor, Securitatea a reuşit să găsească 22 de bucăţele din hârtia pe care Mihai Roth

1. *Ibidem*, f. 278.
2. Mihai Roth a fost interogat pe 7, 12, 16, 17, 22, 25, 26, 27, 28, 30 şi 31 martie ; Gheorghe Schenker pe 7, 8, 10, 13, 25 şi 27 (de două ori) martie ; Simion Spielhaupter pe 9, 14, 19, 20, 25, 28 şi 31 martie ; iar Andrei Potye pe 9, 18, 20 şi 25 martie.

scrisese jurământul pe care îl citise în faţa celorlalţi, şi pe care o rupsese şi o aruncase la intrarea în grotă[1].

Cercetările au scos la iveală carenţele care au dus la eşuarea acţiunii din 6 martie 1959. Numărul celor care urmau să facă parte din grup nu a fost prestabilit. Iniţial, Mihai Roth intenţiona să aibă nouă sau zece persoane alături de el pe vas[2], însă în final a avut numai patru (de schimbarea de optică a lui Matei Koller neavând nici o cunoştinţă). De punctat este însă faptul că nimeni altcineva nu avea voie să recruteze alţi tineri. Mai mult decât atât, iniţiatorul grupului credea că poate să se ocupe singur de grănicer, idee ce s-a dovedit falimentară, atât pentru că pe vas au fost doi soldaţi, cât şi pentru că la doborârea unui singur grănicer a avut nevoie de aportul lui Gheorghe Schenker. De asemenea, au fost investite timp şi energie în pregătiri care s-au dovedit a nu fi necesare: uniforme, steaguri, însemne şi, mai ales, ştampila. Toate acestea trădează o naivitate şi o perspectivă chiar romantică, în care deturnarea vasului părea să fie mai aproape de o aventură a unor tineri curajoşi decât o operaţiune la limita dintre viaţă şi moarte. Această viziune constituie probabil proiecţia personalităţii lui Mihai Roth, un tânăr predispus la acte care subsumau violenţă, pericol, risc şi o anumită forţă sau siguranţă morală de a se confrunta cu primejdiile. Contribuţia celorlalţi membri ai grupului a fost minimă, aproape inexistentă, deoarece toţi juraseră în Grota Haiducilor să-l urmeze orbeşte pe Mihai Roth şi nici un document de arhivă nu atestă vreo iniţiativă venită din partea lor. Lipsa experienţei de viaţă şi supraestimarea forţelor proprii pot fi motivele pentru care tinerii au considerat suficiente cuţitele de bucătărie, bricegele şi chiar limba de pantof (!) pentru a surclasa capacitatea de răspuns a unui soldat înarmat. Nu în ultimul rând, lipsa de coordonare a fost un factor decisiv în imposibilitatea suprimării celui de-al doilea grănicer. Mărturiile personalului echipajului care s-a implicat în altercaţia izbucnită în partea din faţă a vaporului vorbesc despre doi atacatori, nu despre trei. Este neclară activitatea lui Spielhaupter şi a lui Gheorghe Roth după ce Andrei Potye a sărit la rândul său asupra grănicerului. Abia venirea lui Mihai Roth la faţa locului a echilibrat oarecum raportul de forţe, însă este drept că la acel moment interveniseră şi marinarii, dar acest fapt fusese luat în calcul încă din timpul pregătirii atacului. Totuşi, momentul decisiv s-a petrecut în cabina de comandă a vasului, unde Mihai Roth a refuzat să-i împuşte pe cei ce se aflau la comanda navei (de punctat însă că avea doar trei gloanţe disponibile şi patru oameni în faţa sa). Mai mult, nici după ce a auzit detunătura de pe punte nu a făcut uz de armă, ci, posibil din cauza panicii, a ales o improvizaţie faţă de planul discutat cu ceilalţi din grup. Săritura în Dunăre s-a făcut în mod dezorganizat, nu toţi atacatorii luând colac de salvare, ceea ce a

1. ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 1, f. 264.
2. *Ibidem*, f. 170v.

dus la moartea lui Gheorghe Roth. Privit atât în ansamblu, cât şi secvenţial, planul construit de Mihai Roth îşi trădează defectele şi caracterul nerealist.

Discrepanţa radicală dintre optimismul exagerat şi deznodământul tragic pare să-şi fi pus amprenta asupra lui Mihai Roth, care declara într-unul dintre ultimele interogatorii că „mă simt vinovat şi pentru faptul că eu am fost iniţiatorul acestei acţiuni şi am târât după mine şi pe ceilalţi care au fost şi ei de acord cu acţiunea întreprinsă de mine. Nu doresc decât să fiu pedepsit pentru faptele mele aşa cum prevăd legile RPR şi să se ţină seama că în această acţiune faţă de ceilalţi eu am cea mai mare vină”[1].

Procesul s-a desfăşurat în aprilie 1959, cazul fiind judecat de Tribunalul Militar al Regiunii a II-a Militare, iar preşedinte al completului a fost locotenent-colonelul de justiţie Emil Hirsch. Mihai Roth a avut aceeaşi atitudine resemnată şi încărcată de responsabilitate pentru soarta celor ce-i juraseră credinţă, refuzând să mai facă vreo declaraţie, spunând că tot ce a avut de spus mărturisise în anchetă, şi a afirmat că ia asupra sa toată vina. Schenker a declarat că îşi recunoaşte greşeala de a-l fi urmat pe Mihai Roth, iar Potye şi Spielhaupter şi-au motivat actele prin dorinţa reîntâlnirii părinţilor care erau în Germania Occidentală. Matei Koller a subliniat că a refuzat să mai facă parte din grup, neacceptând planul propus de iniţiator, mama sa, Ana Wiesbecher, a mărturisit că nu ştia detaliile planului gândit de Mihai Roth, iar Gheorghe Stenner Enrich a reiterat că nu raportase Securităţii existenţa grupului de teama unor represalii din partea lui Mihai Roth.

Pe 28 aprilie 1959, tribunalul hotărăşte condamnarea la moarte şi confiscarea averii în cazul lui Mihai Roth, Simion Spielhaupter, Gheorghe Schenker şi Andrei Potye, şi condamnă la câte 10 ani de muncă silnică pe Matei Koller şi Ştefan Negre Bot, la 6 ani de închisoare corecţională pe Gheorghe Enrich Stenner şi la 3 ani de închisoare corecţională pe Ana Wiesbecher[2]. După pronunţarea sentinţelor, nu doar cei condamnaţi au înaintat recurs, ci şi Procuratura Militară, care considera că pedepsele acordate lui Negre şi Koller sunt prea mici în comparaţie cu gravitatea faptelor. Recursul s-a judecat la Colegiul Militar al Tribunalului Suprem al RPR, în şedinţa din 12 mai 1959, preşedintele completului fiind colonelul de justiţie Alexandru Apostoliu. Instanţa a decis nu doar să respingă recursurile condamnaţilor, ci şi să accepte punctul de vedere formulat de procuratură, hotărând ca pedeapsa lui Matei Koller să fie majorată la 14 ani de muncă silnică, iar cea a lui Ştefan Negre Bot la 12 ani.

Recursurile formulate de condamnaţi constituie însă o introspecţie în vieţile unora dintre ei. Textele pe care le-au redactat reprezintă portretizări sincere ale unor drame personale ce au acţionat ca nişte resorturi emoţionale care i-au împins

1. *Ibidem*, f. 44v.
2. *Ibidem*, vol. 2, ff. 51-56.

pe unii dintre tineri la acceptarea planului mai mult decât îndrăzneţ al lui Mihai Roth. În memoriul pe care l-a scris, Simion Spielhaupter arăta că tatăl său fusese încorporat în 1943 în trupele militare germane, supravieţuise războiului, însă finalul conflagraţiei l-a găsit în Germania ocupată de aliaţi, unde a şi rămas după 1945. Astfel, tânărul nu îşi cunoscuse niciodată tatăl, acesta din urmă fiind forţat să plece de lângă familie când băiatul încă nu împlinise 3 ani. Simion depusese actele să plece în mod legal în RFG, însă cererea i-a fost respinsă de autorităţile române. Dorinţa de a-şi cunoaşte tatăl a fost motivaţia sa de a participa la acţiunea condusă de Mihai Roth[1].

Un caz asemănător este şi cel al lui Andrei Potye : când avea 3 ani, tatăl său a fost încorporat în armata germană, iar după război a rămas în Germania Occidentală. Mama sa a fost deportată în 1945 în URSS, astfel că la vârsta de 5 ani rămăsese fără părinţi, fiind dat în grija unei bunici. Îmbolnăvindu-se, mama sa a fost trimisă din URSS în Germania, şi nu în România, astfel că între copil şi părinţi s-a ridicat Cortina de Fier. Aceştia din urmă s-au regăsit în Germania postbelică şi au încercat să se reunească cu băiatul lor, însă autorităţile române au respins cererile pe care soţii Potye le-au înaintat în 1949 şi 1950. În 1951, Andrei Potye primeşte o scrisoare în care este informat că i se născuse un frate, pe care l-a cunoscut doar din poza care se afla în plic. Totodată, părinţii l-au îndemnat să depună actele pentru a se reuni cu familia în Germania de Vest, gest pe care Andrei Potye l-a făcut de patru ori şi tot de atâtea ori autorităţile române l-au respins. În 1957 a primit o altă scrisoare, prin care a aflat că are încă un frate care se născuse în Germania Federală şi pe care l-a văzut tot doar în poze. În ianuarie 1959 ar fi primit o ultimă scrisoare de la părinţi : „Mă întreba de ce nu vin la ei, că nu mă interesez de acte sau nu vrei să mai ai părinţi şi atunci m-a luat aşa un dor de părinţi şi fraţi şi m-am hotărât şi eu în anul 1959 în februarie cu gândul meu copileresc la planul pe care mea propus Roth Mihai”[2]. Destinul a făcut ca propunerea lui Mihai Roth să vină la momentul potrivit pentru a rezona în sufletul bulversat al tânărului. Modul în care Andrei Potye încheia recursul îi reflectă starea interioară în faţa condamnării la moarte :

> Domnule preşedinte, vă rog foarte frumos, recunosc că am făcut o crimă mare, dar numai din cauza lui Roth care m[-]a dus de nas că faptele să petrec uşoare şi fără arme şi fără cuţite şi totuşi ei toţi 4 au fost pregătiţi cu aceste arme albe şi el cu pistol şi cauza mea mai a fost gândul copilăresc pe care mai am în capul meu, dar vă rog domnule ordonată instanţe, recunoaşteţi că nu a-şi vrea să mor atât de tânăr şi anume la 19 ani.

1. *Ibidem*, f. 74.
2. *Ibidem,* f. 70.

Dacă poveştile de viaţă ale celor doi arată drama tinerilor care trăiau consecinţele războiului în care fuseseră atraşi părinţii lor, recursul Anei Wiesbecher reprezintă o oglindă a destinului tragic al comunităţii germane din România postbelică. „Sunt nemţoaică [...] Am lipsit din ţară 11 ani ca deportată(?). Puteam rămâne în Germania, însă dragostea de patrie m-a adus înapoi. [...] Sunt de trei ani venită în ţară, copilul meu a fost crescut fără părinţi şi ştia româneşte. De mine dacă a făcut ceva s-a ferit [1]” preciza femeia. Apărarea sa este reprezentativă pentru situaţia saşilor şi şvabilor care simţiseră greutatea înfrângerii Germaniei şi a pedepsei primite din partea politicii comuniste dictate de Moscova, precum şi a nesiguranţei într-o ţară în care nu erau nici bine văzuţi, nici doriţi. „Rog ca să mai mi se micşoreze pedeapsa căci nu ştiu nimic şi am fost destul pedepsită 11 ani pentru motivul că m-am născut nemţoaică”[2] îşi încheia femeia recursul la 11 mai 1959.

În cele din urmă, Prezidiul Marii Adunări Naţionale decidea, la 5 iunie, comutarea pedepsei cu moarte a lui Schenker, Potye şi Spielhaupter în muncă silnică pe viaţă[3]. Cinci zile mai târziu, pe 10 iunie 1959, Mihai Roth „scăpa” pentru totdeauna din Republica Populară Română, fiind executat la ora 22, în Penitenciarul Craiova. La 21 ianuarie 1963, pedepsele celor trei membri ai grupului Roth rămaşi în viaţă au fost micşorate la 25 de ani de muncă silnică. Prima persoană din lotul condamnat în aprilie 1959 care avea să fie pusă în libertate a fost Ana Wiesbecher, la 21 martie 1962, după ce trecuse prin închisorile Jilava, Miercurea Ciuc şi Arad[4], revenind la domiciliul său din Bencecu de Sus. Fiul său, Matei Koller, a trecut prin Gherla, Salcia, Giurgeni şi Ostrov, de unde a fost eliberat la 1 august 1964. Ştefan Negre Bot a cunoscut experienţa carcerală a temniţelor de la Gherla, Salcia, Periprava, Galaţi, Jilava, Aiud, şi din nou Periprava şi Gherla, de unde a fost pus în libertate la 18 aprilie 1964.

După comutarea sentinţei la moarte în muncă silnică pe viaţă, Andrei Potye a trecut prin lagărele de muncă de la Luciu-Giurgeni şi de la Ostrov[5]. În iarna anului 1959, tânărul a făcut cerere către Consiliul de Stat al RPR, prin care solicita să fie iertat de executarea restului de pedeapsă deoarece participase la acel act împins doar de dorul de părinţi. „Cred că înţelegeţi un copil dornic de părinţi,

---

1. Conform unei declaraţii a lui Matei Koller, femeia s-a repatriat din Germania Federală în 1956.
2. ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 2, f. 84.
3. *Ibidem*, f. 94.
4. Informaţii din fişa matricolă penală eliberată pe numele Anna Wiesbecher (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/V/V%2002.%20Vasile%20-%20Viktorin/Viesbecher%20Anna/, accesat în data de 19.VIII.2015).
5. Fişa sa matricolă nu este disponibilă, informaţiile fiind preluate din ACNSAS, fond informativ, dosar 1030518.

naiv şi neavând nici o pregătire afară de cei 7 ani elementare la vârsta aceia de 19 ani"[1], îşi încheia cererea Andrei Potye. Direcţia Generală Oltenia a Ministerului Afacerilor Interne nu înţelegea însă punctul său de vedere şi aviza negativ cererea tânărului. Totuşi, acesta a fost pus în libertate la 1 august 1964, beneficiind de decretele de graţiere a deţinuţilor politici, iar ulterior angajat ca zidar la GAS Giarmata (judeţul Timiş). Andrei Potye a continuat însă să facă toate eforturile pentru a emigra în Germania pe cale legală, impulsionat şi de scrisorile trimise de părinţii săi, care îl informau în 1965 că s-ar afla pe a patra listă întocmită de Crucea Roşie în privinţa emigrării cetăţenilor de origine germană din România. Tânărul a încercat să caute o rezolvare în această privinţă, solicitând o audienţă la Ministerul de Interne, dar „a primit ca răspuns că nu poate să plece şi, dacă el chiar insistă că vrea să trăiască împreună cu părinţi lui, atunci să scrie la părinţi să vină la noi în ţară, fiindcă aici au posibilităţi de a trăi dacă muncesc"[2]. Deznădăjduit, a apelat şi la Legaţia Franceză, care i-a comunicat că nu poate face nimic fără acordul părţii române. Potye a plecat din Bucureşti spunând că nu mai are încredere în nimeni. Peste câteva luni, în ianuarie 1966, avea să se reîntâlnească cu mama sa, Elisabeta Potye, care a putut veni în ţară ca turistă. Cu această ocazie, femeia a aflat că băiatul său urma să se căsătorească, dar nu ştia ce se va întâmpla în continuare şi dacă va putea vreodată să emigreze.

Despre Simion Spielhaupter datele sunt foarte sumare : a fost închis la Gherla, de unde a fost pus în libertate la 3 august 1964[3]. În acelaşi penitenciar şi-a executat pedeapsa şi Gheorghe Schenker, fiind graţiat pe 1 august 1964. După eliberarea sa, a revenit în Miercurea Sibiului şi s-a angajat în construcţii, lucrând pe diferite şantiere din Transilvania. Securitatea i-a deschis un dosar de urmărire informativă care atestă schimbarea de personalitate : Schenker a devenit un bărbat retras şi reţinut în discuţii, diferit faţă de tânărul care se lupta pe puntea vasului „Cernavodă" pentru a fugi din România. Întrebat de informatorul cu numele conspirativ Nic(olae) Stanciu despre ideea de a pleca în străinătate, „Schenker spune că făcea pe dracu, am vrut să trec graniţa îndemnat de alţi nebuni din Timişoara şi bine a fost că nu am ajuns acolo că astăzi pot să îngrijesc pe mama iar eu am ce[-]mi trebuie"[4]. Bărbatul şi-a întemeiat o familie, căsătorindu-se la sfârşitul anilor '70 şi renunţând, conform notelor informative din dosar, la ideea de a emigra din România.

Însă cel mai paradoxal destin a fost cel al lui Gheorghe Stenner Enrich, care şi-a ispăşit condamnarea la Periprava şi Salcia, de unde a fost eliberat la 26 ianuarie

1. *Ibidem*, f. 13.
2. *Ibidem*, f. 5.
3. Informaţii din fişa sa matricolă penală (http://5.2.132.65/Fise%20matricole%20penale%20-%20detinuti%20politici/S/S%2010.%20Soparla%20-%20Stamatescu/Spielhaupter%20Simion/, accesat în data de 19.VIII.2015).
4. ACNSAS, fond Informativ, dosar 163052, ff. 10-11.

1963. S-a angajat ca maistru constructor pe diferite şantiere din zona Sibiului şi s-a căsătorit cu Renate Stenner, cu care a avut trei copii. Cu toate că mutarea sa la Băile Herculane în 1959, la presiunile fraţilor Roth, a însemnat condamnarea la patru ani de închisoare, conform unei note informative din 1981, „concediile şi le petrece în staţiunea Herculane de regulă, unde are prieteni, dar anul acesta a fost în altă parte în mod excepţional şi întotdeauna merge singur”[1]. Mai mult de atât, dacă în 1959 a refuzat categoric propunerea de a fugi din ţară, în anii ’80 Gheorghe Stenner Enrich avea să devină un ardent doritor de a emigra în Germania de Vest. Motivul era boala gravă de care suferea unul dintre copiii săi, doar în Europa Occidentală existând posibilităţi optime de tratare a afecţiunii. Încă din 1980, bărbatul a depus actele pentru a pleca din ţară împreună cu familia, dar aprobarea cererii întârzia. Dezideratul său de a emigra era atât de puternic, încât într-un raport din 1988 se menţiona că Stenner a fost convins să renunţe la ideea de a trece graniţa în mod fraudulos (exact ce refuzase tranşant cu aproape trei decenii în urmă !) în favoarea unei emigrări legale[2].

Dramă personală şi ideologie

Cu toate că în timpul anchetei, al procesului şi al recursului unii dintre inculpaţi (cum este cazul lui Simion Spielhaupter[3]) au încercat să sublinieze că gestul lor nu a avut o încărcătură politică doar pentru a-şi uşura condamnările, motivaţiile evenimentelor din 6 martie 1959 sunt de această natură. Cazul grupului condus de Mihai Roth arată dezacordul flagrant dintre libertăţile susţinute de propaganda regimului comunist şi transpunerea lor în realitate. Acţiunea de deturnare a vasului şi implicit moartea fraţilor Roth şi a grănicerului Călin nu ar fi existat dacă autorităţile le-ar fi permis tinerilor să plece pe cale legală din ţară. Decizia constantă de a refuza dreptul la emigrare şi atitudinea restrictivă cu privire la cererile acestor tineri (răspunsurile primite de Andrei Potye în 1965 nu reprezentau cazuri izolate) au alimentat o frustrare care a fost transpusă într-un act violent.

Mai mult, autorităţile comuniste nu au suprimat numai libertatea de mişcare, ci şi dreptul la reîntregirea familiei. Cazurile lui Spielhaupter şi ale lui Potye sunt reprezentative pentru dezintegrarea familiilor de origine germană din România, în urma celui de-al Doilea Război Mondial. Încorporările etnicilor saşi şi şvabi în trupele Wehrmacht-ului sau în diviziile Waffen-SS şi cursul ulterior al conflagraţiei mondiale au dus la cazuri în care bărbaţii au fost rupţi de

1. ACNSAS, fond Informativ, dosar M FI 58743 SB/Rola 239 conex, f. 45.
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar M FI 58743 SB/Rola 247 conex, f. 2.
3. ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 2, f. 74.

familiile lor. Dezbinarea a fost accentuată ulterior şi de deportările în URSS şi de repatrieri, astfel că a apărut categoria copiilor de origine germană care dorea, în anii '50, regăsirea părinţilor şi reîntregirea familiei. Resentimentele faţă de societatea în care erau nevoiţi să trăiască au fost şi mai mult amplificate de reformele care au vizat tocmai slăbirea capacităţii economice şi a vitalităţii comunităţilor săseşti şi şvabe (confiscarea terenurilor, introducerea de alogeni în casele lor etc).

Nu în ultimul rând, nu trebuie neglijat nici fundalul social al acestei acţiuni : toţi cei implicaţi erau muncitori, făcând parte aşadar din categoria pe care, conform propagandei, se sprijinea Partidul Muncitoresc Român. Toţi aveau o pregătire elementară sau medie : Ana Wiesbecher absolvise patru clase primare, Matei Koller cinci, Mihai Roth, Gheorghe Schenker, Simion Spielhaupter, Andrei Potye şi Ştefan Negre Bot câte şapte, cea mai bogată educaţie având-o Gheorghe Stenner Enrich, cu şapte clase elementare şi două clase profesionale. Pentru aceşti oameni se construia socialismul care, conform ideologiei, urma să le aducă libertatea, fericirea şi împlinirea. În schimb, din interogatoriile şi declaraţiile date de membrii grupului Roth, tocmai dorinţa de a trăi mai bine, inclusiv economic (Mihai Roth vorbea la un moment dat de posibilitatea ca în Germania de Vest tinerii să ajungă maiştri şi să nu mai fie simpli muncitori), a fost determinantă pentru aproape toţi cei ce au agreat planul de trecere a graniţei. Securitatea a încercat, în primă instanţă, să supraliciteze latura politico-ideologică, plecând de la o afirmaţie a lui Matei Koller conform căreia uniformele albe aveau rolul de a arăta celor de pe celălalt mal al Dunării că în România ar fi grupuri care luptă împotriva comunismului[1], însă a devenit clar că tinerii nu făcuseră din acest aspect o motivaţie semnificativă.

Tentativa eşuată de deturnare a vasului de pasageri „Cernavodă" constituie una dintre primele ipostaze ale unei drame ce avea să se întindă până în anii '80 şi care avea să ia vieţile multor oameni care au încercat să fugă din România comunistă şi să-şi caute drumul spre o societate în care să-şi (re)găsească împlinirea. Indiferent de etnie, de vârstă, de religie sau de opţiunile politice care i-au îndemnat să încerce pe orice cale să evadeze din închisoarea numită România comunistă, aceşti oameni au respins totalitarismul comunist şi au acceptat orice risc, inclusiv de a muri, pentru a se bucura de „adevărata libertate".

1. *Ibidem*, vol. 1, f. 175v.

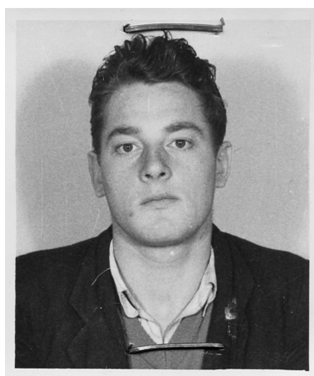
Pânza albă şi cuţitele pe care tinerii le-au avut asupra lor în timpul acţiunii din 6 martie 1959 (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 1, f. 272)

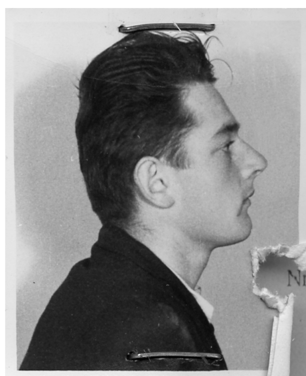

Locul unde Mihai Roth şi Gheorghe Schenker s-au luptat cu grănicerul Gheorghe Călin (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 1, f. 273)

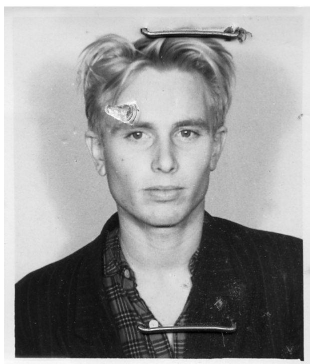
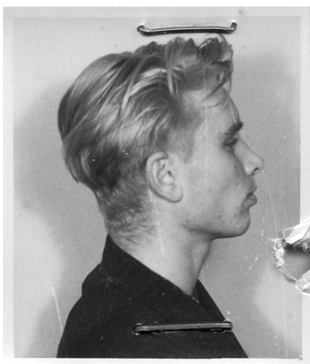

Cabina vasului „Cernavodă”, unde Mihai Roth a refuzat să facă uz de pistolul pe care îl avea asupra sa (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 1, f. 275)

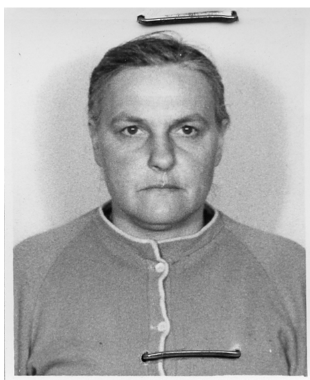

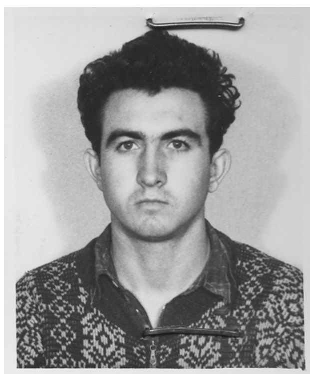
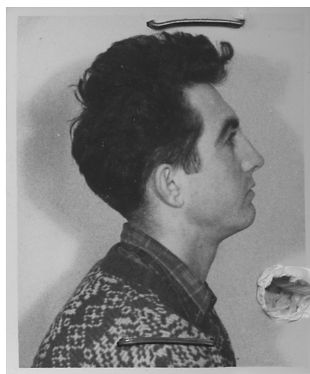
Mihai Roth (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 4, coperta v)

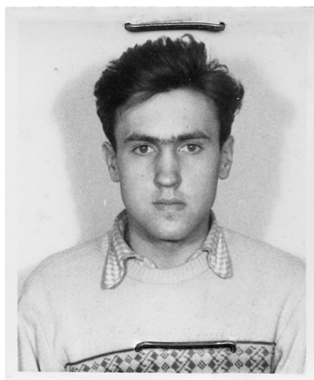
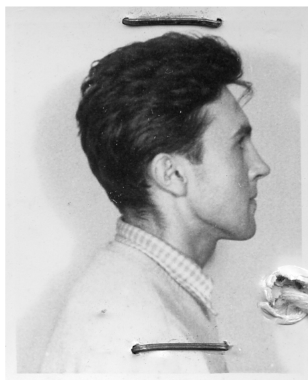
Gheorghe Enrich Stenner (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 4, f. 168v)

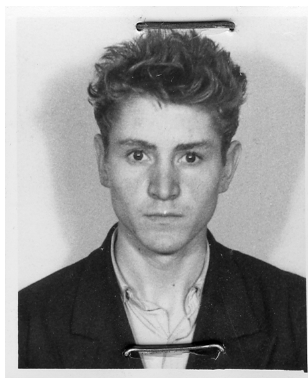
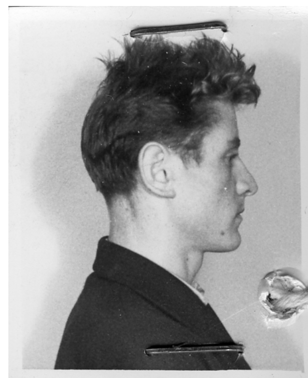

Anna Wiesbecher (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 4, f. 192v)

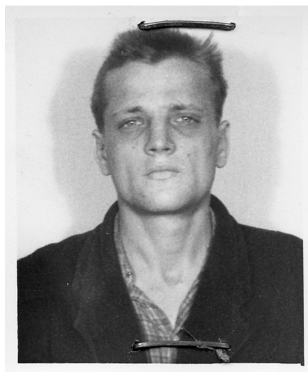
Andrei Potye (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 4, f. 240v)

Matei Koller (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 4, f. 278v)

Simion Spielhaupter (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 4, f. 307v)

Gheorghe Schenker (ACNSAS, fond Penal, dosar 004544, vol. 4, f. 344v)

Partea a II-a

Mariana-Alina Urs

Răzvrătire în parohia Titan : povestea preotului Costică Maftei

Abstract. *In the winter of 1977, Fr. Costică Maftei was named parish priest for Titan neighbourhood in Bucharest, which had over 300.000 people, but lacked a church. Merely a few weeks before, the young Orthodox priest had wrote his last informative note for the political police in Ploieşti. Undiscouraged by the challenging new situation, Fr. Maftei decided to begin the process of building a church. His proposal, however, was immediately rejected by the hierarchy of the Romanian Orthodox Church, the vicar bishop of Bucharest calling him „crazy" for proposing such a „foolish thing". Maftei's gesture determined an immediate reaction from the Securitate. The „network of informants from the Patriarchy" was activated, together with other collaborators from among his relatives and neighbours. They were all given precise tasks in order to discredit Maftei and convince him to renounce his plans. But Maftei not only didn't give up, but he contacted other dissident priests and wrote a letter to Radio Free Europe explaining his situation. One year later, Fr. Maftei was finding himself forced to emigrate, together with his family, and so he left for Austria and then moved to the US in the following months. After the 1989 Revolution, Fr. Maftei and his wife returned to Romania, but despite the position offered at a church in Bucharest, because he felt constantly harassed, he decided to retire soon afterwards. In our study we corroborate archival documents from the political police with information gathered from letters, memorandums, press articles and, last, but not least, from an interview with Fr. Maftei, in order to unveil the story of this „dissident".*

Keywords : *priest, Romanian Orthodox Church, exile*

Preotul Costică Maftei avea 42 de ani când, proaspăt transferat în capitală, s-a decis să construiască o biserică în cartierul bucureştean Titan. La vremea aceea, trecuseră doar câteva săptămâni de la ultima notă informativă pe care o scrisese, în februarie 1977, pentru Securitatea din Ploieşti[1]. Propunerea sa privind un nou lăcaş de cult a fost imediat respinsă de ierarhia Bisericii Ortodoxe Române, reproşându-i-se că este „nebun" că vine cu o astfel de „gogomănie"[2]. Acţiunile părintelui Maftei au determinat Securitatea să activeze reţeaua de informatori de la Patriarhie[3], precum şi pe colaboratorii aflaţi printre rudele şi vecinii preotului, cu scopul de a-l discredita[4]. Maftei nu renunţă şi, mai mult, ia legătura cu alţi disidenţi, ba chiar trimite scrisori în străinătate, astfel că, în scurt timp, povestea sa este relatată la postul de radio Europa Liberă[5]. La un an după izbucnirea scandalului, la presiunile Securităţii, preotul Costică Maftei, alături de soţie şi de cei trei copii ai săi, emigrează în Statele Unite ale Americii. După 1989, preotul Maftei se întoarce în România împreună cu soţia, este repartizat la biserica Slobozia din Bucureşti[6], dar simţindu-se hărţuit, renunţă să mai slujească şi se pensionează.

Început de drum

Costică Maftei s-a născut pe 1 februarie 1936, în comuna Păuneşti, judeţul Vrancea, într-o familie de ţărani „chiaburi" cu o lungă tradiţie de preoţie. După ce a urmat şcoala primară din localitate, părinţii l-au încurajat să meargă la Şcoala tehnică sanitară din Iaşi, însă adeverinţa privind situaţia socială a familiei a dus la excluderea sa de la admitere : „În adeverinţa aia spunea că tata este chiabur şi când a trebuit să intru la examen, când a citit hotărârea aia pe care a făcut-o primăria comunei Păuneşti : «Tatăl este chiabur. Afară cu el ! », m-a dat afară. Mi-a dat actele şi a spus «Pleacă imediat ! »"[7]. Confruntaţi cu refuzul autorităţilor, mama

1. Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (în continuare ACNSAS), fond Informativ, dosar 303238, vol. 2, *passim*.
2. ACNSAS, Fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 5.
3. *Ibidem*, f. 10.
4. *Ibidem*, ff. 10-10v.
5. Interviu cu Costică Maftei (79 de ani), preot pensionar, Bucureşti, 10 august 2015, arhiva personală a autorului.
6. *Ibidem*.
7. *Ibidem*.

sa l-a îndemnat să meargă la Şcoala de cântăreţi din Buzău, unde a fost admis şi unde a petrecut următorii cinci ani. Înregistrând rezultate foarte bune la învăţătură, Costică Maftei s-a decis să-şi continue studiile la Institutul Teologic din Bucureşti, unde a primit şi bursă : „Dar de ce învăţam eu ? Tata, săracu', nu mai avea nimic, pentru că îi luase tot comuniştii, pentru că îl declarase chiabur şi îi luase tot. Şi vaca, şi porcul, şi tot. Plus impozit serios. Şi atunci eu am pus problema : mă, dacă eu nu învăţ atunci ce fac ? Ajung un nenorocit pentru că n-am cu ce să mă întreţin"[1].

Costică Maftei nu a devenit preot imediat după absolvirea Institutului Teologic, în 1960, neprimind repartizare nici în Bucureşti, nici în localităţile învecinate. Cumnatul său, Dumitru Leaua, soţul uneia dintre surorile sale şi colonel în Ministerul Apărării Naţionale[2], ar fi încercat chiar să-l convingă să renunţe definitiv la preoţie :

> Colonelu' mi-a spus mie că îl cicălesc tare cei de la Securitate că de ce nu mă convinge pe mine să mă las de teologie. Şi-a venit la mine într-o vacanţă, a stat ore întregi şi zile întregi a stat cu mine de vorbă ca să mă convingă [...] că el îmi asigură mie alt trai şi altă posibilitate ca să învăţ, nu la seminarul teologic. Vreau cumva să mă fac tractorist ? Miliţian sau mai ştiu eu ce, el mă ajută pe mine. [...] Şi i-am spus : „Nu. Eu am luat-o cu Dumnezeu înainte, eu am făcut şcoala asta, eu trebuie să mă ţin de ea, chit că mă apuc şi mă fac cântăreţ, cum am plecat prima dată"[3].

În ciuda dorinţei sale totuşi, „pentru a nu periclita funcţiile rudelor apropiate"[4], Costică Maftei a urmat cursuri de operator chimist la Combinatul de cauciuc sintetic din Oneşti şi a sfârşit prin a lucra, după terminarea facultăţii, la întreprinderea „Danubiana", de lângă Bucureşti[5].

Prima parohie şi racolarea ca informator al Securităţii

Din 1960 până în 1969, Costică Maftei a încercat în continuare să primească o parohie în apropiere de Bucureşti, unde obţinuse şi repartizarea unui apartament pentru el, soţie şi copii. În final, a fost trimis la Poienarii Rali, în Prahova, unde a stat aproape nouă ani : „O parohie mică, de vreo 300 de familii, [...] am dus-o foarte, foarte bine"[6]. Amintirile preotului Maftei legate de Poienarii Rali se concentrează asupra realizărilor sale : „Eu am consacrat timpul meu 90% parohiei şi

1. *Ibidem*.
2. ACNSAS, fond Reţea, dosar 303238, vol. 1, f. 18.
3. Interviu cu pr. Costică Maftei.
4. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 11/3, neinventariat, scrisoarea lui Costică Maftei către Noël Bernard (12.07.1977), 20.02.1978.
5. Interviu cu pr. Costică Maftei.
6. *Ibidem*.

cred că am schimbat douăzeci de pălării pentru că eu aşa am înţeles preoţia, să salut dacă vreau să fiu salutat. Şi lor le-a plăcut că eu îi respect pe ei. […] Am împrejmuit cimitirul, căminul cultural, un parc. […] Şi eu le-am cărat pe toate cu maşina. Acum e cimitirul împrejmuit datorită mie”[1].

Pe de altă parte însă, dosarul de la CNSAS al preotului Costică Maftei arată că, în aprilie 1975, acesta ar fi fost recrutat ca informator „pe bază de sentimente patriotice”[2], angajându-se să furnizeze informaţii pentru „demascarea tuturor elementelor duşmănoase”, sub numele conspirativ de „Matei Corin”[3]. Mapa-anexă, deschisă la 28 aprilie 1975, indică faptul că ar fi dat trei note informative în acel an, 32 în 1976 şi încă şase în ianuarie şi februarie 1977, iar potrivit datelor din dosar ar fi fost menţionate în jur de 19 persoane[4]. Obiectivul Securităţii în ceea ce îl privea pe părintele Maftei era ca acesta să furnizeze detalii „în problema legionară”, ceea ce s-a şi întâmplat, conform referatului privind încetarea legăturii cu informatorul, datând din iunie 1977 :

> Informatorul a lucrat corect cu organele noastre şi[,] prin informaţiile ce le-a furnizat[,] a clarificat poziţia fostului legionar I.C. ce a fost lucrat prin DUI şi avertizat. A mai furnizat informaţii şi despre C.V., fost şef de sector legionar şi condamnat, C.F.[,] legionar condamnat 20 ani, S.F., profesor semnalat cu intenţii de evaziune ; informaţiile s-au verificat prin TO şi alţi informatori. Nu sunt suspiciuni de a se fi deconspirat în această perioadă şi nu a fost stimulat[5].

Potrivit lt.-col. Constantin Jipa, „Matei Corin” ar fi fost „un informator capabil”, deşi „a durat mult până am reuşit să-l facem a înţelege că trebuie să lucrăm organizat, cu întâlniri şi sarcini curente pe care trebuie să le îndeplinească”[6]. Pe parcursul activităţii sale, ţinuse legătura cu Petre Boţău, iar întâlnirile aveau loc la „casa Banat” din Ploieşti[7].

Despre faptul că a dat informaţii Securităţii, părintele Maftei a mărturisit că :

> Eu mă duceam la Securitate, la poliţie. Acolo venea un maior şi mă chema sau venea la parohie şi lăsa vorbă la cineva. […] Şi la poliţie, un maior de Securitate, o jagardea, el era tare, trebuia să fiu atent că putea să mă aresteze foarte repede. Şi dacă am ştiut să spun ceva, am spus, dar n-am spus ceva să pun oamenii în situaţii proaste. Că oamenii mai furau, spuneam că eu nu ştiu, că nu i-am văzut furând. „Domne, dumneata eşti om ca şi noi, care stăm cu lumea de vorbă şi dumneata cunoşti foarte multă lume, tre’

1. *Ibidem.*
2. ACNSAS, fond Reţea, dosar 303238, vol. 1, f. 28.
3. *Ibidem*, f. 29.
4. *Ibidem*, vol. 2, *passim.*
5. *Ibidem*, vol. 1, f. 2. Pentru protejarea informaţiilor cu caracter personal, s-au trecut doar iniţialele persoanelor enumerate în referatul întocmit de Securitate.
6. *Ibidem*, f. 5.
7. *Ibidem*, f. 2.

să veghezi la interesele oamenilor." Îmi pare rău, dar eu ca preot nu eram obligat să le spun lor. Dacă la mine la spovedanie vine cineva… El nu ştia treaba asta. El credea că sunt un om de rând care o să spun toate, adică ispitesc oamenii şi mă duc să le spun lor. I-am lăsat să creadă […] Dar nu le-am spus nimic.
[…] Eu ştiu, pare-mi-se că îmi dăduse un nume [Matei Corin – *n.n.*], dar eu nu le-am dat nici o speranţă, pentru că în primul rând nu era frumos din partea mea. […] Eram preot. […] Eu, în subconştientul meu, spuneam nu. Nu trebuie să fac asta. Pentru că mă bate Dumnezeu. Şi n-am spus niciodată. Că nu spunea „pleacă" dacă eram bun pentru ei. Mă ţinea în parohie[1].

În ciuda faptului că a furnizat informaţii Securităţii, cererea sa de a pleca în excursie în afara ţării, în Bulgaria şi Turcia, împreună cu unul dintre fii săi a fost respinsă la intervenţia cumnatului său, lt.-col. Dumitru Leaua, care nu ar fi fost de acord, motivând că „a ajuns la această concluzie cu soţia (sora solicitantului) pentru faptul că este preot şi datorită convingerilor sale politice"[2]. Atitudinea rudei sale a fost bănuită de preotul Maftei, care va aminti mai apoi, în scrisoarea către Europa Liberă, de „contribuţia" cumnatului său la respingerea cererii de viză[3].

Repartizarea parohiei Titan

La începutul anului 1977, în urma morţii preotului Tomescu[4], parohia Titan din capitală era vacantă, iar preotul Maftei deţinea apartamentul primit în perioada în care lucra la întreprinderea „Danubiana" în acelaşi cartier. Astfel, după aproape opt ani petrecuţi în parohia Poienarii Rali, Costică Maftei a fost repartizat, la cerere, în Bucureşti : „Am venit în Bucureşti. Dar fără biserică şi sediu parohial. Sediul parohial era la etajul unde stăteam eu. Eram îmbisericit la biserica Căţelu, care era departe de parohie. […] Erau şi alţi preoţi acolo, trei-patru[5]. […] cristelniţa o ţineam […] pe balconul apartamentului unde locuiam"[6].

Veniturile preotului Maftei ajungeau cu greu pentru întreţinerea celor trei copii minori şi a soţiei, care era casnică, drepturile salariale obţinute în urma slujirii la Biserica Căţelu nefiind suficiente[7]. Situaţia dificilă în care se afla l-a determinat

1. Interviu cu pr. Costică Maftei.
2. ACNSAS, fond Reţea, dosar 303238, vol. 1, f. 18.
3. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 11/3, neinventariat, scrisoarea lui Costică Maftei către Noël Bernard (12.07.1977), 20.02.1978.
4. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 7.
5. Interviu cu pr. Costică Maftei.
6. Romulus Cristea, „Un nou preot turnător la Securitate", *România Liberă*, 30 octombrie 2006, disponibil on-line la adresa http : //www.hotnews.ro/stiri-arhiva-1146744-nou-preot-turnator-securitate.htm (accesat la 15.07.2015).
7. *Ibidem.*

ca, în cadrul unei conferinţe de orientare din aprilie 1977, să ridice problema construirii unei noi biserici, ţinând cont de faptul că în parohia sa erau peste 9.500 de familii şi nici o biserică[1].

> Şi la un moment dat, ce mi-a venit mie în cap ? Când a venit la Protoieria a III-a a capitalei ideea să facem o conferinţă cu subiectul „Clerici ortodocşi promotori de cultură şi unitate naţională", atunci eu am stat la conferinţa aia şi am ascultat foarte, foarte serios. Păi cum, doar i-am avut pe Varlaam[2], pe Dosoftei[3], atâţia ierarhi bisericeşti care acum două sute, trei sute de ani au luptat pentru biserica noastră şi ca noi să vorbim şi să slujim româneşte. Şi eu care nu am biserică, eu ce trebuie să fac ? Adică eu stând în banca aia şi meditând, mi-am spus că stai, domne, *it's time to talk*, e timpul să vorbeşti. Şi la conferinţa aia am ridicat şi eu mâna[4].

Demersurile sale s-au lovit însă de atitudinea agresivă a vicarului patriarhal Alexandru Ionescu :

> Bineînţeles că acolo era Alexandru Ionescu, era şeful, era vicarul Patriarhiei [...]. N-am vorbit decât zece minute, le-am spus că eu în parohie la mine n-am cutare, n-am nu ştiu ce... „Dar cine te-a pus pă tine să vorbeşti aşa ? " mă întreabă pe mine. „Păi, părinte vicar, am avut conferinţă la protoierie..." „Lasă conferinţa la o parte, eşti nebun ! " M-a făcut nebun. „Păi, ne-a spus acolo că înaintaşii noştri au luptat pentru credinţă...", „Lasă-i în pace, [...] nu te interesează". Aşa vorbea el cu mine. De faţă cu toată lumea, erau vreo 200 de preoţi. „Stai jos ! " Şi-am stat jos[5].

Documentele Securităţii confirmă că un astfel schimb de replici a avut loc în plină şedinţă : „Părintele vicar Alexandru Ionescu i-a spus «ai luat câmpii – stai jos ! » şi i-a spus că e nebun"[6]. Deşi fuseseră numeroşi martori, nimeni nu şi-a

1. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 10.
2. Sfântul Ierarh Varlaam, Mitropolitul Moldovei (1632-1653). Printre realizările sale se numără traducerea în limba română a cărţii *Scara* a Sfântului Ioan Scărarul, dar şi înfiinţarea unei şcoli şi a primei tipografii din Moldova la Mănăstirea Trei Ierarhi, acolo unde apare şi *Cazania sau Carte românească de învăţătură la duminicile de peste an, la praznice împărăteşti şi la sfinţi mari* (1643). Vezi „Sfântul Mitropolit Varlaam cinstit în Biserica Ortodoxă Română", *Lumina*, 29 august 2007, disponibil on-line la adresa http : //basilica.ro/sf-mitropolit-varlaam-al-moldovei-cinstit-in-biserica-ortodoxa-romana-19467.html (accesat la 15.07.2015).
3. Dosoftei Barilă, Mitropolitul Moldovei (1671-1674, 1675-1686). Vezi Nicolae Pintilie, „Dosoftei, Mitropolitul care a adus limba română în Sfântul Altar", 11 decembrie 2013, disponibil on-line la adresa http : //www.doxologia.ro/viata-bisericii/documentar/dosoftei-mitropolitul-care-adus-limba-romana-sfantul-altar (accesat la 15.07.2015).
4. Interviu cu pr. Costică Maftei.
5. *Ibidem*.
6. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 5.

exprimat solidaritatea cu Maftei : „După ce s-a terminat conferinţa, toţi îşi dădeau coate. Şi unul a zis : «Fii atent, ţi-ai dat foc la valiză ! ». […] Nimeni nu mi-a luat apărarea, nimeni n-a zis nimic, decât îşi dădeau coate”[1].

Câteva zile mai târziu, când a mers la Arhiepiscopia Bucureştilor, Alexandru Ionescu i-a repetat că „ceri aceasta fiindcă eşti un nebun”, iar preotul consilier Petre F. Alexandru l-a descurajat în mod vădit : „Ceea ce ceri tu, măi, Maftei, este cea mai mare gogomănie”[2].

Mai apoi, preotul Maftei a fost chemat pe 3 iunie 1977 la Arhiepiscopie, unde a fost înştiinţat că este trimis înapoi la parohia Poienarii Rali, la sugestia inspectorului pentru culte Niţă Pascu[3]. Din nou, vicarul Alexandru Ionescu i-a cerut socoteală pentru afirmaţiile sale :

> „Ce-i bă, pentru ce-ai venit, bă ? Preasfinţite, vedeţi, nemernicu' ăsta, uite ce-a vorbit, să-l dăm afară, să-l dăm afară imediat ! ” Şi vine la mine şi mă bate, dă cu pumnii şi picioarele în mine, m-a înghesuit într-un colţ, m-a făcut varză. Am căzut jos. […] Mi-a făcut cucui pe cap, aveam julituri şi vânătăi pe corp. Pentru că eu nu am o figură atletică să mă iau la bătaie cu ei, eram unul micuţ, de 1.60, acolo, m-a bătut, m-a făcut… jos ! Am pierdut şi căciula şi am lăsat pălăria şi geanta şi toate […] cu mare greutate le-am găsit şi căutam uşa să ies. „Uite-o acolo, bă, boule, bă ! ” Şi am ieşit afară şi m-am dus[4].

Afirmaţiile părintelui Maftei sunt confirmate parţial de notele Securităţii : „…părintele vicar Alexandru Ionescu l-a lovit pe preotul Maftei Costică cu pumnul în cap, de faţă fiind episcopul Roman Ialomiţeanul, consilierul Ion Cristache şi secretarul Poşircă, ultimul intervenind şi astfel s-a aplanat scandalul”[5]. Într-adevăr, în scrisoarea sa către Europa Liberă, preotul Maftei afirmă chiar că, „dacă nu intervenea părintele secretar Poşircă, căruia îi mulţumesc pe această cale, părintele vicar era pornit să mai dea”[6].

Maftei a refuzat să se întoarcă la Poienarii Rali şi, pentru a supravieţui în lipsa unui venit, a început să vândă lucruri din casă[7]. Conform documentelor Securităţii, Arhiepiscopia Bucureştilor ar fi revenit asupra deciziei abia în decembrie 1977 şi i-ar fi recunoscut dreptul de a sluji la Biserica „Sf. Calinic-Căţelu”, acordându-i retroactiv retribuţia salarială[8].

---

1. Interviu cu pr. Costică Maftei.
2. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 11/3, neinventariat, scrisoarea lui Costică Maftei către Noël Bernard (12.07.1977), 20.02.1978.
3. *Ibidem.*
4. Interviu cu pr. Costică Maftei.
5. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 5v.
6. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 11/3, neinventariat, scrisoarea lui Costică Maftei către Noël Bernard (12.07.1977), 20.02.1978.
7. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 1.
8. *Ibidem*, f. 7v. Informaţia nu a fost confirmată din alte surse.

Trebuie adăugat că, atât din menţiunile părintelui Maftei, cât şi din notele Securităţii, planul de construire a unei biserici în cartierul Titan era fezabil : „Există un teren şi fondurile s-ar putea realiza prin contribuţia credincioşilor”[1], se preciza într-o notă a Securităţii. Mai mult, se pare că preotul Constantin Tomescu, predecesorul preotului Maftei, chiar ar fi depus documentaţia în acest sens[2].

Tratamentul la care a fost supus de ierarhia Bisericii Ortodoxe l-a determinat pe părintele Maftei să reacţioneze, astfel că s-a hotărât să scrie la Radio Europa Liberă : „Nici eu nu m-am astâmpărat, eu îmi port vina, eu. Că am luat hârtie şi am început să scriu toată tărăşenia asta. Către cine ? Către Europa Liberă”[3].

Scrisoarea a ajuns peste hotare datorită unui student străin : „Am prins pe unul care se ducea în Germania […] «Uite, îţi dau bani», şi i-am dat bani, dar, bineînţeles, i-am dat bani zdraveni, câteva mii de lei […] şi am aşteptat. Şi la vreo lună de zile, după aia, a apărut «Preotul Maftei Costică…» cum făceau ăia, propagandă. Bineînţeles că atuncea, gata, s-a terminat. Europa Liberă vorbea, Securitatea fierbea şi ce să-i faci lui Maftei ? ”[4].

În scrisoarea datată 12 iulie 1977, citită la postul Europa Liberă abia la începutul anului 1978[5], preotul Maftei relata că, după numirea sa ca preot în Titan, enoriaşii l-au întâmpinat cu speranţa că va reuşi să construiască o biserică, dat fiind că, deşi parohia fusese înfiinţată de 15 ani, nu avea nici lăcaş de cult, nici sediu[6]. Lovindu-se de refuzul violent al ierarhiei bisericeşti, atât el, cât şi familia sa au decis că este preferabil să emigreze :

> Mă întreb eu […], este oare canonic şi creştineşte să fiu lovit pentru că am cerut să se construiască o biserică ? […] Am plecat amărât acasă, cu sufletul greu ca o piatră, punându-mi întrebări la care nu puteam, şi nici acum nu pot răspunde. Am crezut ca un naiv în toate cele spuse[,] în diverse ocazii[,] de superiorii mei[,] fără să-mi dau seama că vorbele sunt date pentru a-ţi ascunde gândurile. […] M-au convins stâlpii ortodoxiei noastre că în România, care merge spre comunism, nu se construesc biserici […] Iar eu, preotul Maftei Costică[,] împreună cu familia mea […] nu putem merge pe acest drum. Aşa stând lucrurile[,] cu toţii suntem de acord să părăsim România, iar celor ce vor construi comunismul le va fi mai uşor fără noi[7].

---

1. *Ibidem*, f. 5v.
2. *Ibidem*, f. 7.
3. Interviu cu pr. Costică Maftei.
4. *Ibidem*.
5. Potrivit menţiunilor din Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 11/3, neinventariat, scrisoarea lui Costică Maftei către Noël Bernard (12.07.1977), 20.02.1978. Menţionăm că, deşi scrisoarea datează din iulie, ea a fost înmânată mai târziu spre transmitere către postul Europa Liberă, din cauza dificultăţilor întâmpinate de preotul Maftei în a găsi pe cineva dispus să o ducă peste graniţă.
6. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 11/3, neinventariat, scrisoarea lui Costică Maftei către Noel Bernard (12.07.1977), 20.02.1978.
7. *Ibidem*.

Pe lângă scrisoarea pentru Europa Liberă, Maftei i-a mai scris şi Patriarhului, care însă nu i-a răspuns[1], preşedintelui SUA, Jimmy Carter[2], dar şi preşedintelui Nicolae Ceauşescu[3]. La 12 octombrie 1977, în scrisoarea către Ceauşescu, preciza că, dacă „nu îşi poate îndeplini misiunea”, ar dori să primească permisiunea de a părăsi ţara[4]. O notă informativă de la sursa „Apostol”, datând din decembrie 1977, reda explicaţia lui Maftei : „Domnul Nicolae Ceauşescu s-a pronunţat că la noi e cea mai înaltă democraţie. Asta vreau şi eu. Voi merge la Domnia Sa să-i cer dreptul de a zidi o biserică”, acesta adăugând şi că, în opinia sa, el „pare înrăit şi decis să nu renunţe la gândurile lui”[5]. O caracterizare similară îi fusese făcută şi de reprezentanţii Departamentului Cultelor, care, în urma unei discuţii, ajunseseră la concluzia că este „obraznic, ironic şi de o încăpăţânare puţin obişnuită. Nu concepe să renunţe la ideile sale [...]”[6].

Măsurile luate în cadrul urmăririi lui Maftei[7] au inclus, încă din ianuarie 1978, şi „investigaţii” domiciliare, care să lămurească poziţia membrilor familiei, precum şi utilizarea de „mijloace speciale la domiciliu pentru a stabili persoanele din parohia Titan care îl susţin şi încercări de a lua legătura cu exteriorul”[8].

Citirea scrisorii la Europa Liberă, al cărei „conţinut a fost folosit la denigrarea politicii statului nostru”[9], a dus la o reacţie promptă din partea Securităţii : „[...] acum Securitatea venea la mine acasă. «N-ai altceva ce să faci decât să fugi din ţară. Pleacă dacă vrei să îţi fie bine. Dacă nu... [îşi face un semn că i se taie gâtul]»”[10].

Părintele Maftei a luat în considerare posibilele consecinţe asupra copiilor săi, într-o notă „privind poziţia duşmănoasă a preotului ortodox Maftei Costică” spunându-se că el „a vorbit cu cei trei copii în caz că au greutăţi la şcoală să riposteze că tatăl nu a cerut decât respectarea legilor ţării şi a constituţiei”, iar copiii ar fi răspuns că „ar fi mai bine să facă de aşa natură ca ei să nu ajungă în situaţia de a fi scoşi în faţa careului”[11].

---

1. Interviu cu pr. Costică Maftei.
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 1v.
3. *Ibidem*, f. 5v.
4. *Ibidem*, f. 5v.
5. *Ibidem*, f. 125.
6. Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Ministerul Cultelor şi Artelor Direcţia Studii, dosar 18/1977, f. 2.
7. La 7 ianuarie 1978, a fost deschis dosarul de urmărire informativă nr. 1881 asupra lui Costică Maftei, sub numele de cod „Mărculescu Cristea”. Vezi ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1-2.
8. *Ibidem*, vol. 1, f. 2v.
9. *Ibidem*, f. 7v.
10. Interviu cu pr. Costică Maftei.
11. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 21.

Soţia sa, Maria Maftei, relata că „uneori răspundeau copiii la telefon şi auzeau înjurăturile care trebuiau de fapt să fie adresate soţului. A fost îngrozitor. Urmărirea de către ofiţerii de Securitate se făcea «la vedere». De exemplu, la magazin, era un individ lângă mine care nota pe un carneţel cumpărăturile pe care le făceam”[1]. Părintele Maftei îşi aminteşte că: „Eram ameninţat permanent, la telefon, pe stradă”[2].

Deşi familia nu i-a fost pusă în pericol în mod direct, iar copiii nu au fost persecutaţi la şcoală în urma atitudinii contestatare a tatălui lor, teama de formele pe care le-ar fi putut lua abuzurile Securităţii şi de eventualele repercusiuni asupra celor apropiaţi a fost ceea ce l-a determinat pe Maftei să ia în mod serios în considerare varianta plecării din ţară. „M-am dus la Patriarhie şi am spus «Domne, ăia de la Securitate mi-au spus să iau copiii şi să plec». «Păi pleacă.»”[3]

Revelatoare pentru nivelul de teroare inspirat de regimul comunist este reacţia avută de cei din jurul său. Chiar şi membrii apropiaţi ai familiei s-au îndepărtat: „Săracu’ tata, îi era frică, mama n-a mai stat de vorbă cu mine, n-au mai venit la mine să mă viziteze, nu mă mai sunau… Sora mea, care e aici în Bucureşti, nu mă mai suna. […] Bineînţeles, cumnatul, fratele n-au mai stat de vorbă cu mine. Şi-au luat mâna toţi de pe mine, m-au lăsat în voia soartei”[4].

Colegii săi, de asemenea, au început să evite orice contact: „Alţi preoţi nu mai stăteau deloc de vorbă cu mine, când mă vedeau, îmi întorceau spatele”[5]. Iar enoriaşii, care înainte se plângeau la rândul lor de absenţa unei biserici în apropiere, au fost, de asemenea, reţinuţi în reacţii: „Au tăcut toţi ca sfinţii. Nimeni nu m-a încurajat”[6].

Astfel, timp de aproape un an, preotul Maftei a fost neclintit în decizia sa de a nu accepta nici un compromis: fie i se dădea dreptul să ridice o biserică, fie alegea calea exilului. „Personal, nu mă tem de nimeni şi de nimic”, ar fi declarat el unor apropiaţi. Ba mai mult, ar fi adăugat că „La nevoie poate încolona 5.000 de oameni şi merge cu ei la Municipiu”[7].

El şi-ar fi menţinut aceeaşi atitudine şi într-o discuţie cu Al. Grigore şi Ion Iorga, angajaţi ai Departamentului Cultelor, care, „la sugestia tovarăşului Banciu de la MI”[8], îl convocaseră la o întâlnire pe 23 decembrie 1977. Obiectivul declarat al celor doi era de a-l „tempera în încercările sale de a agita spiritele credincioşilor din cartier pentru a forţa obţinerea autorizaţiei de construire a unei

1. Romulus Cristea, „Un nou preot turnător…”.
2. *Ibidem*.
3. Interviu cu pr. Costică Maftei.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*.
7. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 5v.
8. ANIC, fond Ministerul Cultelor şi Artelor Direcţia Studii, dosar 18/1977, f. 1.

biserici”, act pe care Maftei l-ar fi descris ca fiind „scopul vieţii sale”[1]. În încercarea de a-i convinge că ridicarea acestei biserici este posibilă fără a supune la cheltuieli bugetul de stat, preotul s-ar fi obligat chiar să nu solicite fonduri sau materiale de construcţii de la BOR sau de la autorităţi, declarând că le-ar putea obţine prin sprijin din străinătate[2]. Nici acest argument nu a fost însă considerat pertinent.

Notele informative date de „I. Georgescu” şi „Apostol”, ambii aparţinând „reţelei informative de la Patriarhie”[3], oferă detalii despre resorturile care determinau acţiunile părintelui Maftei. Astfel, într-o discuţie cu informatorul „I. Georgescu”, redată de acesta într-o notă către Securitate din decembrie 1977, Maftei şi-ar fi explicat insistenţa de a construi o biserică spunând că : „Nu sunt absurd, am o conştiinţă de preot şi vreau să fac ceva”, şi că nici nu considera că acţiunile sale sunt îndreptate împotriva statului – „…dânsul n-are nimic cu statul şi conducătorii ei, ci cu preoţii care sunt nişte atei care se mulţumesc cu scaunul pe care îl au şi totul merge în virtutea inerţiei”[4]. Aceste afirmaţii au fost confirmate şi de informatorul „Apostol” care, redând fragmente din conversaţiile avute cu colegul său, spunea că acesta şi-ar fi explicat poziţia astfel : „Practic eu devin un disident al Bisericii, nu politic, că sistemul politic nu mă interesează”[5]. Într-adevăr, se pare că cea mai mare amărăciune i-a provocat-o ierarhia bisericii, aşa cum reiese şi din nota scrisă de reprezentanţii Departamentului Cultelor : „A declarat că are resentimente faţă de conducerea bisericii, pe care o consideră trădătoare a misiunii sale, care se teme să susţină interesele preoţilor pentru a nu-şi pierde «fotoliul»”[6], în loc să susţină construirea de biserici în toate cartierele noi din ţară. În dosarul de urmărire este menţionat şi un interviu dat de Maftei postului Europa Liberă, în care acesta „ataca conducerea Patriarhiei pentru scoaterea din funcţia de profesor a lui Calciu Gh. de la Seminarul Teologic din Bucureşti”[7].

Pe lângă aceştia, un alt cleric care în mod subit s-a arătat foarte interesat de situaţia preotului Maftei a fost şi sursa „Arne”, deconspirat după 1989 în persoana preotului Sandi Mehedinţu[8].

Şi printre vecini s-au găsit persoane doritoare să afle mai multe despre intenţiile preotului Maftei, cu scopul de a informa organele de stat. Astfel, o notă a unei persoane interesate să fie de folos organelor represive descria dezamăgirea părintelui Maftei la aflarea veştii că primise aprobarea arhiepiscopiei de a efectua

1. *Ibidem*, f. 2.
2. *Ibidem*.
3. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 10.
4. *Ibidem*, f. 119v.
5. *Ibidem*, f. 125.
6. ANIC, fond Ministerul Cultelor şi Artelor Direcţia Studii, dosar 18/1977, f. 2v.
7. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 127v.
8. Romulus Cristea, „Un nou preot turnător…”.

o călătorie în Austria împreună cu familia, „în loc să mă ajute să construesc o biserică”, el explicând gestul mai-marilor săi prin prisma temerii ierarhiei bisericeşti de eventuale proteste. Maftei obţinuse foarte repede şi adeverinţele necesare pentru copii, de unde a dedus că „totul pare a fi pus la punct în vederea temperării sale şi a prevenirii unor alte tulburări ale liniştei celor care răspund de neîmplinirea dorinţei sale şi a enoriaşilor săi”[1] , fapt confirmat şi de dosarul de urmărire.

Reacţiile celor din jurul său nu pot fi însă privite separat de acţiunile poliţiei politice. Odată cu şedinţa din aprilie şi apoi cu trimiterea scrisorii sale la postul Europa Liberă, Securitatea a căutat să intervină pentru a-l „influenţa” pe Maftei folosindu-se de alţi preoţi din Bucureşti, de vecini şi chiar de membrii familiei. Dintr-o notă de analiză şi măsuri din ianuarie 1978, la care au lucrat lt.-col. Gheorghe Ardeleanu, col. Banciu şi col. Ioan Lăzăruţ, reiese că demersurile Securităţii aveau ca obiectiv oprirea lui Maftei de a mai face „agitaţie între preoţi”, astfel că se propuneau o serie de acţiuni menite să-l descurajeze şi să-l determine să-şi schimbe atitudinea. În primul rând, erau vizaţi alţi clerici care să-şi folosească influenţa pe lângă Maftei. Primul pe listă era preotul paroh al Bisericii „Sf. Calinic-Căţelu”, Paul Popescu, care urma să fie contactat în scopul „reactivizării şi folosirii sale pe lângă Maftei”, alături de informatorii „Arne” şi „Dâmboviţa”. Apoi se dorea identificarea şi utilizarea unor membri ai comitetului parohiei Titan sau a unor enoriaşi dispuşi să-i ceară „să stea liniştit pentru că altfel vor acţiona pentru îndepărtarea lui de la parohie”[2]. Mai departe, se lua în considerare convingerea rudelor să scrie Patriarhiei şi Departamentului Cultelor pentru a-şi exprima nemulţumirea faţă de faptul că Maftei „continua să facă agitaţie printre credincioşi pe tema construirii bisericii”[3]. În cazul în care rudele nu ar fi fost de acord, Securitatea urma să întocmească şi să trimită scrisori anonime având acelaşi conţinut. Dintre membrii familiei, lt.-col. Dumitru Leaua, cumnatul lui Maftei, alături de soţia sa, erau vizaţi în mod direct pentru a-l convinge pe preot să renunţe, „motivându-i că nu are dreptul să determine unele consecinţe pentru întreaga familie”[4].

Nivelul înalt de control exercitat de poliţia politică asupra Bisericii Ortodoxe reiese din punctul 4 al planului de măsuri, care prevedea ca „prin conducerea protoieriei III” să se efectueze „un control permanent al activităţii sale în cadrul parohiei”[5]. Mai mult, urma să se apeleze la „reţeaua informativă de la patriarhie”, în special la „Apostol” şi la „Ilie Georgescu”, fiind imperativ necesară luarea unor „măsuri urgente pentru a determina factorii de răspundere şi decizie să creeze un climat

1. ANIC, fond Ministerul Cultelor şi Artelor Direcţia Studii, dosar 18/1977, f. 8.
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 9.
3. *Ibidem*, f. 10.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.

nefavorabil acţiunilor lui Maftei Costică şi să exercite influenţă asupra sa pentru a-l determina să renunţe la ideile preconizate”[1]. Informatorul „Georgescu” urma să aibă sarcina ca, în timpul unei întâlniri cu Maftei, să-i relateze că mai mulţi preoţi din capitală ar fi fost îngrijoraţi din cauza comportamentului său şi a posibilelor consecinţe negative pe care le-ar fi putut suferi Biserica Ortodoxă din cauza lui şi, mai mult, că acesta chiar ar fi fost „acostat de un cetăţean care în mod revoltător i-a cerut să-l atenţioneze pe preotul Maftei care le viciază atmosfera în cartier şi creează animozităţi între oameni”[2].

Abordările pe stradă urmau a fi făcute şi de alte persoane din vecinătate, special pregătite, care „să-l facă răspunzător de eventuale stări de lucruri negative”[3]. În acelaşi sens, Securitatea lua în considerare şi contactarea unor cadre didactice de la şcoli din cartier[4].

Nici alte mijloace de presiune nu erau excluse, luându-se în calcul verificarea pentru eventuale „preocupări ilicite pentru a se putea acţiona asupra sa cu măsuri de drept comun”[5]. Există indicii că aceste intenţii erau bănuite de preotul Maftei, care într-una dintre discuţiile avute cu reprezentanţii Departamentului Cultelor afirma că i-ar fi teamă că i se pot face înscenări[6].

Ca reacţie la scrisorile sale oficiale, Securitatea avea în vedere conceperea unei scrisori „ca din partea unei personalităţi din străinătate”, în care să i se reproşeze că acuzaţiile sale la adresa Bisericii Ortodoxe Române sunt nefondate şi nu se poate aştepta la nici un fel de sprijin din exterior în tentativa sa de a construi o biserică în Titan. Tot în acest sens, urma să se analizeze dacă este oportună trimiterea la Costică Maftei a unui „«emisar» din străinătate”, care să se folosească de recenta conferinţă de la Belgrad[7] pentru a-i argumenta că încălcarea libertăţii religioase în RSR la care face referire este, în fapt, neplauzibilă[8].

---

1. *Ibidem*.
2. *Ibidem*, f. 10v.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*, f. 10.
6. ANIC, fond Ministerul Cultelor şi Artelor Direcţia Studii, dosar 18/1977, f. 2v.
7. Reuniunea de la Belgrad a Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa pentru discutarea Actului Final de la Helsinki, 4 octombrie 1977 – 9 martie 1978. Actul Final de la Helsinki a fost semnat de SUA, Canada şi de toate ţările europene, cu excepţia Albaniei, la 1 august 1975, constituindu-se într-un moment de cotitură în istoria Războiului Rece şi a relaţiilor dintre cele două tabere. Documentul făcea referire la o serie de chestiuni politice şi militare, dar punea accent pe respectarea drepturilor omului, ceea ce a determinat o scădere în intensitatea măsurilor represive luate împotriva disidenţilor din lagărul communist. Vezi https : //history.state.gov/milestones/1969-1976/helsinki (accesat la 15.08.2015).
8. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 10v.

Odată cu publicitatea stârnită în jurul cazului său, la începutul anului 1978, după citirea scrisorii sale la postul de radio Europa Liberă, Maftei a început să primească şi încurajări[1]. Printre cei ce s-au declarat încântaţi de acţiunile sale a fost pastorul baptist Pavel Nicolescu[2], care ar fi afirmat că „Biserica Ortodoxă nu mai este o biserică a tăcerii"[3], la fel ca şi pastorul Aurel Popescu[4].

> Mi-amintesc că veneau baptişti, că baptiştii erau liberi şi erau cu tupeu mai mare în comparaţie cu ortodocşii, ei aveau un suport din afară şi suportul ăla se cunoştea foarte bine, că lor nu le era frică de comunişti. Adică ei luptau, erau nişte luptători. I-am admirat din punctul ăsta de vedere, dar na, nu puteam… ei voiau să fiu de partea lor. Veneau la mine ca să mă convingă să stau alături de ei că îi mai bine aşa [...] Ei câştigau pe treaba asta, încetul cu încetul eu treceam de partea lor şi eram baptist. Dar eu n-am vrut aşa ceva...[5].

Prin intermediul baptiştilor, acţiunile lui Maftei au atras atenţia Colegiului Keston[6], aşa cum reiese şi din mai multe documente aflate în arhiva organizaţiei. Astfel, există chiar o menţiune privind un memorandum din iunie-iulie 1977, în

1. *Ibidem*, f. 21.
2. Pavel Nicolescu (n. 1936, Ploieşti, Prahova), pastor baptist, a urmat cursurile Seminarului Baptist din Bucureşti, între anii 1961 şi 1965, pe care l-a absolvit ca şef de promoţie. S-a înscris apoi la cursurile Facultăţii de Filosofie din Bucureşti, de unde a fost însă exmatriculat în primăvara anului 1973, cu puţin timp înainte de a încheia anul IV, din cauza activităţii sale religioase. Începând din 1967, a lucrat ca laborant la Spitalul Clinic Fundeni. După alegerea sa ca pastor, în iunie 1974, a fost hărţuit, arestat, anchetat, ameninţat şi supus la numeroase percheziţii domiciliare, din cauza bănuielilor care planau asupra sa, că ar fi transmis informaţii către postul de radio Europa Liberă. A fost unul dintre membrii fondatori ai Comitetului Român pentru Apărarea Libertăţii Religioase şi de Conştiinţă (ALRC), înfiinţat în 1978. În 1979 a emigrat în SUA, a obţinut doctoratul în teologie şi a activat ca pastor baptist. Vezi Marius Silveşan, *Pavel Nicolescu – mesaj despre suferinţă la BCB „Nădejdea" Bucureşti*, disponibil on-line la adresa http://istorieevanghelica.ro/tag/pavel-nicolescu/ (accesat la 10.01.2015); Mariana-Alina Urs, „Vedere de pe Tamisa: persecuţiile împotriva clericilor ortodocşi în România anilor '70-'80 reflectate în Arhiva Institutului Keston", în Cosmin Budeancă (editor), *Identităţi sociale, culturale, etnice şi religioase în comunism*, lucrare în curs de apariţie.
3. ACNSAS, Fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 21, f. 92.
4. *Ibidem*, f. 92.
5. Interviu cu pr. Costică Maftei.
6. Colegiul Keston (în prezent Institutul Keston) a fost fondat în 1969 în Oxford, Marea Britanie. Obiectivul principal a fost acela de a strânge informaţii asupra situaţiei libertăţii religioase din Uniunea Sovietică şi Europa de Est. Mai mult, acolo unde situaţia o permitea, colegiul făcea şi demersuri în sprijinul celor persecutaţi. Pe cale de consecinţă, Colegiul Keston a ajuns să fie considerat de KGB drept una dintre cele mai periculoase „organizaţii anti-sovietice" din Occident. Documentele din Arhiva Institutului Keston, aflate astăzi la Baylor University din Texas, reflectă activitatea trimişilor săi

care preotul descria hărţuirile şi dificultăţile pe care le are de înfruntat din cauza dorinţei de a construi o biserică[1].

O altă persoană care i-ar fi transmis încurajări a fost „Gavrilă Vasile, ortodox din Gheorghe Gheorghiu Dej, aderent al lui Paul Goma, electrician la Borzeşti, [...] [caracterizat de Securitate ca fiind – *n.n.*] bolnav psihic"[2]. Mai mult, poliţia politică nota că Maftei ar fi început chiar să primească „ajutoare băneşti". Prin urmare, se impunea „soluţionarea cât mai grabnică a cazului său", trebuind „să se creeze opinie de dezaprobare în Titan" şi „să se intervină la Departamentul Cultelor" ; soluţia pentru care opta Securitatea era însă, aşa cum am arătat, cea a plecării din ţară, precizându-se ca, în cazul în care el ar fi depus actele necesare, cererea sa să fie aprobată[3].

Sursa „Apostol" a relatat într-o notă din februarie 1978 că reacţia Patriarhului la aflarea veştii despre citirea scrisorii lui Maftei la postul de radio Europa Liberă a fost că „în prezent îşi primeşte retribuţia şi probabil îşi va vedea de treabă. [...] la urma urmei, dacă nu se astâmpără, ar putea fi caterisit ! Noi avem sute de biserici de refăcut după cutremur şi el vrea biserică nouă ! "[4].

Efectul acţiunilor întreprinse de poliţia politică nu a fost însă cel scontat : Sursele „Arne", „Georgescu", „Ivan", „Pascu", „Apostol", „Militaru" au încercat „să-l tempereze", dar fără rezultate. Şi episcopul Roman Stanciu, vicarul episcopal Antonie Plămădeală, preotul consilier Dinu Provian, protopopul Toma Constantin, care de asemenea ar fi fost „atraşi" să discute cu preotul Maftei, ar fi eşuat, potrivit documentelor Securităţii. Nici preotul Paul Popescu de la Biserica Căţelu nu a reuşit să-l facă pe Maftei să se răzgândească. Membrii familiei care ar fi încercat acelaşi lucru (mama, fraţi, surori, cumnaţi) nu au izbândit nici ei[5].

Strategia propusă, în februarie 1978, de gral.-mr. Dumitru Tăbăcaru, şeful Direcţiei I, şi de gral.-mr. Gheorghe Vasile a fost ca preotul Maftei să fie trimis într-o parohie din străinătate[6] sau să fie transferat la o altă biserică din Bucureşti : „Dacă refuză, Departamentul Cultelor împreună cu Patriarhia să dispună caterisirea sa pentru nesupunere canonică. În această situaţie, lipsit de calitatea de preot,

neoficiali din România, în special a lui Alan Scarfe, din perioada anilor '70-'80. Vezi Mariana-Alina Urs, „Vedere de pe Tamisa...".

1. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 8/2/ Maftei, neinventariat.
2. Având în vedere caracterizarea făcută lui Vasile Gavrilă, trebuie menţionat că între anii 1970 şi 1979, regimul comunist a utilizat represiunea prin psihiatrie împotriva celor care contestau puterea. Vezi Ion Vianu, „Persecuţia psihiatrică a opozanţilor şi disidenţilor", în Ruxandra Cesereanu (coord.), *Comunism şi represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid naţional*, Editura Polirom, Iaşi, 2006, pp. 208-217.
3. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 8.
4. *Ibidem*, f. 33.
5. *Ibidem*, f. 27 (menţionăm că informaţiile privind tentativele acestor persoane de a acţiona la îndemnul Securităţii nu au putut fi verificate din alte surse).
6. *Ibidem*, f. 18v.

nu va mai putea insista în obţinerea aprobării pentru construirea bisericii şi nici organizaţiile internaţionale reacţionare şi postul Europa Liberă nu vor mai putea acţiona să sprijine cererile unei persoane neautorizate”[1].

Eşecul deplin al tentativelor de influenţare l-a determinat pe col. Gheorghe Dănescu să recomande încă o dată plecarea din ţară, „deoarece este recalcitrant şi nu poate fi influenţat şi este pericolul de a atrage şi alţi preoţi ortodocşi nemulţumiţi la acţiuni asemănătoare”[2]. Mai mult, inclusiv apropierea sa de „elemente din cadrul cultului baptist”[3] era percepută ca fiind periculoasă, iar refuzul acordării avizului pentru construcţie era motivat astfel de col. Gheorghe Dănescu : „Întrucât aprobarea de a construi biserica cerută în Titan ar constitui un precedent cu implicaţii deosebite în întreaga ţară, opiniem a se aproba avizarea favorabilă a cererilor sale de a pleca definitiv din ţară cu familia”[4].

Prin urmare, la 7 martie 1978, cererea sa de a pleca din ţară a fost aprobată de Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române[5], aceasta primind aviz pozitiv şi de la Tudor Postelnicu, la vremea aceea ministru secretar de stat, şef al Departamentului Securităţii Statului[6].

Vestea plecării a fost primită cu îngrijorare de soţia sa : „…a plâns, aveam casa plină cu de toate, aveam o sufragerie, apartament cu trei camere, două dormitoare, sufragerie Chippendale, […] Securitatea a luat-o şi a dus-o […] Domnul a dat, Domnul a luat, asta este…”[7].

Înainte de plecare, Maftei a fost vizitat la domiciliu de Pavel Nicolescu, care i-ar fi spus, potrivit transcrierii conversaţiei înregistrate de Securitate, că se poate baza pe sprijinul său şi al lui Aurel Popescu şi că îi recomandă ca, printre alţii, să ia legătura cu Alan Scarfe[8] şi cu cei de la Colegiul Keston, care cunosc situaţia libertăţii religioase din România[9].

1. *Ibidem*, f. 20.
2. *Ibidem*, f. 27v.
3. *Ibidem*, f. 27.
4. *Ibidem*, f. 27v.
5. *Ibidem*, f. 68.
6. *Ibidem*, f. 89.
7. Interviu cu pr. Costică Maftei.
8. Alan Scarfe (n. 1950, Bradford, Anglia) a absolvit Teologia la Universitatea Oxford, iar apoi a urmat cursuri la Institutul Teologic Ortodox din Bucureşti între 1973 şi 1975, perioadă în care a început să lucreze şi pentru Keston College pe problematica libertăţii religioase în spaţiul comunist. În 1986 a fost hirotonisit ca preot, iar din 2002 a fost numit Episcop de Iowa în cadrul Bisericii Episcopale din SUA. Vezi http : //www.episcopalchurch.org/staff/rt-rev-alan-scarfe (10.01.2015), Mariana-Alina Urs, „Vedere de pe Tamisa : persecuţiile împotriva clericilor ortodocşi în România anilor ’70-’80 reflectate în Arhiva Institutului Keston”, în Cosmin Budeancă (editor), *Identităţi sociale, culturale, etnice şi religioase în comunism*, lucrarea în curs de apariţie.
9. ACNSAS, Fond Informativ, dosar 1392, vol. 2, ff. 37-37v.

Un act de sprijin moral rămas însă necunoscut[1] părintelui Maftei îl constituie o scrisoare din partea „credincioşilor parohiei Titan” trimisă postului Europa Liberă cu puţină vreme înainte de plecarea sa[2] şi de care preotul nu a aflat niciodată. Cei care scriseseră, rămaşi anonimi, afirmau că ar fi fost un grup care „militează activ” pentru obţinerea autorizaţiei de a construi biserica şi care îşi propune să-l „asiste materialiceşte şi moraliceşte” în cazul în care ar ajunge să fie victima unor abuzuri. Textul scrisorii fusese formulat de aşa natură încât să reiasă că autorii l-ar cunoaşte îndeaproape pe părintele Maftei : „Ca om vă ştim de un deceniu, de când locuiţi în Titan [...] firescul, seninătatea, cinstea şi luciditatea, umorul şi gravitatea sfinţiei voastre ne-au cucerit de mult” ; „ne-am ataşat cu toţii de jovialul omuleţ care sunteţi, tată a trei copilaşi”. Sunt subliniate şi calităţile care l-ar recomanda pentru ducerea la bun sfârşit a proiectului de ridicare a unei biserici : „Priceperea sfinţiei voastre nu numai în cele spirituale, dar şi în cele practice ne-a făcut să vă alegem responsabil de scară şi de bloc. Ştim cu toţii cât de exemplar vă onoraţi de aceste atribuţii”. Apoi, urmează o serie de comentarii critice la adresa situaţiei din Biserica Ortodoxă, care, prin contrast, subliniază iarăşi meritele părintelui Maftei, care nu se lasă „toropit de beţia confortului în care se «nevoesc» atâţia doctori ai sufletelor noastre”, într-o vreme în care „mulţi îşi vor fi pierdut speranţa de a mai afla sub sutana ortodoxă altceva decât inconştienţă şi mercantilism” : „Unde mai sunt de găsit cei gata a fi batjocoriţi pentru Hristos, pentru Adevăr, iar nu cei gata a trăi bine şi confortabil de pe urma comerţului cu Hristos ? Pe cine mai face astăzi adevărul liber de frici şi socoteli meschine ? ” ; „Preotul nostru trece drept nebun – cum i-au şi spus-o – în faţa mai marilor săi, întrucât acceptă să fie nebun întru Hristos”.

Dar, spun autorii, „iată [...] că se ridică şi dintre ortodocşi un cleric”, ce încearcă să răspundă dorinţelor a mii de familii care „acasă-şi botează pruncii, se cunună cu preot, îi îngroapă creştineşte pe cei dragi”.

O analiză a scrisorii respective conduce la concluzia că aceasta aparţine unor persoane bine informate asupra situaţiei religioase din ţară, fapt ce reiese din menţiunile cu privire la situaţia baptiştilor, dar şi la cea a preotului ortodox Ştefan Gavrilă[3], cu care părintele Maftei este comparat. Interesantă este şi aprecierea

1. Interviu cu pr. Costică Maftei.
2. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort/8/2/Costica Maftei, neinventariat, *Open letter to Father Costică Maftei from the believers in Titan parish*, 4.03.1978.
3. Ştefan Gavrilă (1939-2007) a fost un student eminent al Institutului Teologic din Bucureşti, pe care l-a absolvit în 1962. În 1967 a fost hirotonisit şi repartizat la parohia din Lapos, Prahova. În 1973 a intrat în conflict cu autorităţile locale, deoarece a refuzat să-şi însoţească credincioşii la muncile agricole în timpul Liturghiei şi a fost suspectat de legături cu Oastea Domnului. Scandalul escaladează, iar în februarie 1974 este caterisit de Arhiepiscopia Bucureştilor. Prin intermediul pastorilor Pavel Nicolescu şi Aurel Popescu reuşeşte să trimită scrisori postului Europa Liberă, ceea ce contribuie

asupra felului în care se raportează organele de represiune la ortodoxie : „…pentru «băeţi» a fi ortodox înseamnă a nu fi nimic. Când ei proclamă suveran «Noi ortodocşii suntem 17 milioane», vor să dea de înţeles că în afara celor 2 milioane şi ceva de membri de partid, în România azi se află o imensă masă de conştiinţe care nu pun probleme”[1].

Un aspect ce merită menţionat ţine de anumite neconcordanţe între declaraţiile preotului Maftei şi informaţiile din dosare. Astfel, pe de o parte, în dosarul de urmărire al părintelui Maftei, într-o notă informativă a sursei „Apostol”, care relata despre o întâlnire de la Arhiepiscopia Bucureştilor, se spune că deşi i s-ar fi oferit o altă parohie, acesta ar fi refuzat-o, afirmând că „nu se va lăsa până nu va obţine autorizaţia de a zidi o biserică în Titan sau va face totul să plece în străinătate”[2]. Şi într-o notă a Departamentului Cultelor se precizează că Maftei ar fi „declarat că încercările noastre de a-i oferi o altă parohie sunt inutile, deoarece acceptarea unei parohii ar însemna rezolvarea problemei sale personale şi nu cea esenţială, construirea unei biserici în cartierul Titan ar fi compromisă şi el nu este dispus să accepte compromisuri”[3]. Pe de altă parte, părintele Maftei neagă faptul că i s-ar fi propus o altă parohie : „Nu, nu. Când eu am pus problema că Patriarhia e de vină la treaba asta, patriarhul a intervenit şi a spus «Afară cu el ! ». […] Nu s-a mai pus problema bisericii absolut deloc”[4]. Mai mult, preotul Maftei îşi aminteşte că înainte de a lua decizia să plece nu i se mai acorda salariu : „Tăiase tot, nu mai aveam dreptul”[5].

Dosarul de urmărire pe numele de cod „Mărculescu Cristea” a fost închis la un an după plecarea sa din ţară, pe 30 ianuarie 1979. Nota finală de analiză îl descria pe preotul Maftei Costică drept „un element deosebit de recalcitrant şi refractar, urmărind să dea o nuanţă politică acţiunii sale şi să atragă la aceasta şi alte elemente”, şi conchide că „prin reţeaua informativă şi prin persoane cu funcţii de conducere din Patriarhia Bisericii Ortodoxe Române s-a acţionat pentru influenţarea sa să părăsească ţara”[6].

---

la anularea caterisirii, în 1978. În anii următori însă, preotul Ştefan Gavrilă a fost supus unor hărţuiri continue, fiind mutat din parohie în parohie. Totul a culminat cu o a doua caterisire, în 1985, care l-a obligat să trăiască, alături de soţie şi cei opt copii, din ajutorul de şomaj. Vezi ACNSAS, fond Informativ, dosar 0195568 vol. 1-2 ; dosar 0195592, vol. 1-2 ; fond Penal, dosar 0057164 ; Arhiva Keston, dosar Ro/Ort/8 S, Ro/Ort/8/2 Gavrila Stefan.

1. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort/8/2/Costica Maftei, neinventariat, *Open letter to Father Costică Maftei from the believers in Titan parish*, 4.03.1978.
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 1392, vol. 1, f. 125.
3. ANIC, fond Ministerul Cultelor şi Artelor Direcţia Studii, dosar 18/1977, ff. 2-2v.
4. Interviu cu pr. Costică Maftei.
5. *Ibidem*.
6. ACNSAS, fond Informativ, dosar I1392, vol. 1, ff. 127-127v.

Plecarea din ţară

La 11 aprilie 1978, părintele Maftei, alături de soţie, de fiica sa de 11 ani şi de cei doi băieţi, în vârstă de 9, respectiv 7 ani, au urcat în trenul cu destinaţia Viena. Ameninţările Securităţii, pe de o parte, şi cvasi-absenţa oricărui semn de reală solidaritate, pe de altă parte, l-au făcut să considere că aceasta este singura soluţie posibilă : „Am plecat pentru că ăia de la Patriarhie mi-au spus aşa : «dacă nu pleci, fii atent, te arestează ! » Mă arestează.[...] Stai, domne, că dacă nu plec îmi taie gâtu' şi atuncea rămân copiii ăştia... Şi-atuncea ce-am zis ? Domne, plec, îi sui în maşină, sunt minori, o să găsesc eu mâncare. Şi într-adevăr, au răbdat foarte mult. Foarte mult au răbdat copiii de foame, pentru că n-aveam bani de mâncare. Se culcau copiii flămânzi"[1].

Plecarea a fost atât de grăbită, încât pregătirile au fost minime, iar în plus, regulile privind ceea ce se putea lua în bagaj peste graniţă erau severe : „N-am putut să luăm altceva decât strictul necesar pentru noi. Nu şapte perechi de izmene. Nu, una. Că dacă nu, ţi le dădea jos. Ne-a verificat, Doamne, Doamne, cum ştiu securiştii"[2].

Referiri la emigrarea sa apar şi în documentele din Arhiva Institutului Keston : „Metoda sovietică de a-i exporta, chiar gratuit, pe cei deveniţi înăuntru incomozi a fost adoptată şi de independenta Românie"[3]. Menţiunile ajunse la Colegiul Keston cu privire la părintele Maftei erau semnate, de regulă, de Comitetul Român pentru Apărarea Libertăţii Religioase şi de Conştiinţă (ALRC)[4]. Într-un document din 1979 privind evenimentele anului precedent, el este menţionat printre alte persoane persecutate pe motive religioase şi de conştiinţă din ţară, spunându-se că „singura lui vină a fost îndrăzneala de a-şi cere dreptul legal de a construi, alături de enoriaşii săi, o biserică", menţionându-se comportamentul „brutal" al vicarului Alexandru Ionescu[5].

1. Interviu cu pr. Costică Maftei.
2. *Ibidem*.
3. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 18/LAS, neinventariat, *Un mădular ortodox ce continuă a sângera. Oastea Domnului*, 23.08.1978,
4. Comitetului Creştin al Apărării Drepturilor Religioase din România (ALRC) a fost o organizaţie constituită în aprilie 1978 de Pavel Nicolescu, Nicolae Traian Bogdan, Emerich Iuhasz, Ioan Brisc, Petru Cocârţeu, Ioan Moldovan, Nicolae Rădoi, Ludovic Osvath şi Dimitrie Ianculovici, obiectivul acesteia fiind acela de a se constitui într-un „purtător de cuvânt al celor ce suferă din pricina credinţei lor şi care nu pot sau, uneori, nu vor să aducă la cunoştinţa opiniei publice ceea ce îndură" (Arhiva Keston, Ro/Ort/18/L.A. S., neinventariat). Vezi şi Dorin Dobrincu, *Libertate religioasă şi contestare în România lui Nicolae Ceauşescu : Comitetul Român pentru Apărarea Libertăţii Religioase şi de Conştiinţă (ALRC)*, disponibil la https : //danutm.files.wordpress.com/2008/03/ddobrincu_alrc.pdf (accesat la 10.01.2015).
5. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort/11/3, neinventariat, *Document no. 1 de l'année 1979 du Commité chrétien pour la défense des droits religieux en Roumanie*.

Un alt document, intitulat „Persecuţia Bisericii Ortodoxe din România”[1], face de asemenea referire la părintele Maftei, alături de alţi clerici persecutaţi, precum Ştefan Gavrilă, Gheorghe (Dumitru – *n.n.*) Zamisnicu, Leonida Pop şi Gheorghe Calciu :

> Preotul Maftei a fost supus în 1977 unei variate game de persecuţii : a fost lăsat şi el fără serviciu, deşi avea de hrănit o soţie şi trei copii. […] După ce a fost ţinut mai multe luni fără nici un mijloc de subzistenţă, sever supravegheat de organele Securităţii, supus în repetate rânduri unor anchete, ameninţat prin telefon cu închisoarea, azilul psihiatric sau asasinatul, de teamă să nu scandalizeze opinia publică Occidentală care luase la cunoştinţă de cazul său printr-o scrisoare a sa citită la 4 februarie la postul de radio „Europa Liberă”, autorităţile române l-au obligat să se expatrieze. […] Pe această cale Biserica Ortodoxă Română a pierdut pe unul dintre cei mai de ispravă clerici ai săi, iar regimul comunist a scăpat de un element incomod, care-i contamina şi pe alţii în a revendica libertăţi[2].

O notă datată noiembrie 1978 descrie situaţia astfel : „[…] Maftei a făcut cerere de emigrare către preşedintele Ceauşescu deoarece simte că nu îşi poate face datoria de preot conform conştiinţei sale. Este privit de enoriaşii săi ca fiind un preot «din noua generaţie»”. Se adaugă faptul că „slujbele trebuiau ţinute în casa sa. Condiţiile erau intolerabile şi de aceea a cerut să plece, spre marele regret al enoriaşilor săi”[3].

Şi preotul Gheorghe Calciu îl menţionează în mod direct într-o scrisoare din 17 octombrie 1978 către CIEL (Comitetul Intelectualilor pentru o Europă a Libertăţii)[4], spunând că „a fost azvârlit în mizerie împreună cu soţia şi cei trei copii” şi forţat să emigreze „pentru crima de a fi vrut să construiască o biserică”[5].

1. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort/12, neinventariat, *Persecuţia Bisericii Ortodoxe din România*, 5.11.1978. Pentru mai multe detalii, vezi şi Mariana-Alina Urs, „Vedere de pe Tamisa…”.
2. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort/12, neinventariat, *Persecuţia Bisericii Ortodoxe din România*, 5.11.1978.
3. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 8/2, neinventariat, noiembrie 1978.
4. Comitetul Intelectualilor pentru o Europă a Libertăţii (CIEL) a fost înfiinţat la Paris, în ianuarie 1978, de către un grup de intelectuali de diferite etnii, cu scopul de a lupta pentru libertatea de exprimare şi de creaţie şi împotriva doctrinelor totalitare. Preşedinte de onoare a fost ales dramaturgul Eugen Ionescu. Vezi Liviu Ţăranu, „Contribuţii la o biografie. Eugen Ionescu în dosarele Securităţii”, *Magazin Istoric*, nr. 11, 12 (512, 513)/ noiembrie, decembrie 2009, pp. 15-19 ; 43-48, disponibil on-line la adresa http :// www.cnsas.ro/documente/istoria_comunism/studii_articole/personalitati_in_vizor/ Eugen%20Ionescu.pdf (accesat la 1.09.2015).
5. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort/8/2, neinventariat, scrisoare a lui Gheorghe Calciu către CIEL (17.10.1978), 15.11.1978.

Tot în octombrie 1978, un alt memoriu aparţinând ALRC a fost trimis către postul Europa Liberă. Adresat Patriarhului, acesta trata îndeosebi cazul părintelui Calciu, însă amintea şi de preotul Maftei :

> Din aceeaşi teapă şi derută creată de panică, Patriarhia a mai făcut o gafă, suspendându-l din funcţie, în 1977, pe parohul din cartierul Titan, părintele Costică Maftei. După ce cazul său a devenit de notorietate publică, s-a încercat şi cu el o soluţie de compromis. Dar cum Sfinţia sa se încăpăţâna să ceară dreptul de a construi o biserică în cartierul Titan – pretenţie cam deplasată pentru cei de sus – părintele Maftei a fost deplasat el însuşi, la 4 aprilie 1978, împreună cu întreaga familie, în Austria[1].

Înainte de plecare, familia Maftei nu avusese acces la informaţii despre ce va urma după sosirea la Viena :

> Şi în gara Viena ştiam atât să spun : Transkirchen[2]. Că auzisem de la Europa Liberă. Transkirchen era lagarul ăla de concentrare. Şi un şofer al lui Dumnezeu a priceput de treaba asta, ne-a luat, eram cinci persoane noi şi cu şoferul şase, ne-a băgat în maşină şi ne-a lăsat în faţa lagărului[3]. […] seara târziu, obosiţi, flămânzi am intrat pe poarta lagărului cu speranţa şi nădejdea în Dumnezeu că va fi mai bine[4]. […] ne-au cercetat, bineînţeles, şi ne-a dat o cameră trei pe doi, […] un holişor aşa, unde erau paturi suprapuse. Şi-am dormit acolo. Copiii într-o parte… mai dormeam şi pe jos. […] Ne duceam la cantină, ne dădeau de mâncare de acolo, nu făceam nici un moft pentru că ştiam ce păţeam în Bucureşti, pentru că comuniştii nu veneau să îţi dea mâncare, nu îţi dădea nimeni mâncare, dacă ne ţinea aicea muream de foame[5].

Pentru următoarele şase luni, până pe 5 septembrie 1978[6], părintele Maftei alături de soţia sa şi de cei trei copii au rămas la Transkirchen. În momentul alegerii ţării de destinaţie, alegerea a părut simplă : „…America, ştiam ! […] Şi atunci m-am dus în America şi mi-am văzut de treaba mea şi am fost sigur că acolo va fi o viaţă mai bună”[7].

---

1. Arhiva Keston, dosar Ro/Ort 11/2/Calciu, neinventariat, memoriu din partea ALRC către Patriarhul Iustin, 14.10.1978.
2. Transkirchen – lagăr pentru refugiaţi situat în localitatea omonimă din estul Austriei, deschis în 1956, pentru a primi persoanele care solicitau azil politic în urma revoluţiei din Ungaria.
3. Interviu cu pr. Costică Maftei.
4. „Note ale părintelui Costică Maftei”, disponibile on-line la adresa http : //www.stjohn-glendale.org/history.aspx (accesat la 15.07.2015).
5. Interviu cu pr. Costică Maftei.
6. „Note ale părintelui Costică Maftei”, disponibil on-line la adresa http : //www.stjohn-glendale.org/history.aspx (accesat la 15.07.2015).
7. Interviu cu pr. Costică Maftei.

Primii patru ani i-a petrecut în Chicago, însă viaţa nu a fost deloc uşoară : „Şi preotul Smed era la biserică acolo şi a spus că pune reverenda în cui şi du-te şi lucrează. Şi m-am dus şi am lucrat la Electric Pacific Company, am lucrat ca muncitor, ca măturător. Şi n-am stat prea mult acolo că după aceea am găsit alt job şi vreo patru ani am stat acolo crezând că episcopul de acolo o să-mi dea…[parohie – *n.n.*]”[1].

Neprimind post, preotul Maftei a primit, în final, un ajutor nesperat din partea arhiepiscopului Valerian Trifa[2], tocmai când, din cauza frigului, starea sănătăţii soţiei lui se agravase : „Episcopul Valerian Trifa […] a avut milă de mine, dar era un om cu inima românească, un om bun. Şi mi-a spus […] «Fii atent, nu sta în Chicago, lasă că îţi aranjez eu unde să te duci». Şi îmi trimite o scrisoare. «Arizona. Acolo trebuie să te duci.» Dar de ce ? Că în Arizona nu era biserică. Erau români, dar nu era biserică. Ei se duceau la biserica grecească, sârbească, rusească… şi mi-a spus «du-te acolo şi acolo tu ai să faci treabă»”[3].

Odată ajuns în Arizona, în octombrie 1982, părintele Maftei s-a angajat pentru început la Biserica Ortodoxă Greacă, unde alături de soţie şi uneori apelând şi la ajutorul copiilor s-a ocupat de curăţenia lăcaşului de cult şi de amenajarea sa pentru marile sărbători[4]. În acelaşi timp, a urmat sfatul lui Trifa şi a început să-i identifice pe românii care locuiau în zonă : „Şi eu am luat Yellow Book, mare, şi am dat fiecare foaie. Şi unde am găsit nume româneşti le-am scris deoparte. Şi am găsit vreo sută. Le-am spus : «Tu vrei ca să facem ? Păi hai să stabilim o zi şi să facem adunare generală». Am stat de vorbă cu ei atuncea”[5].

Misiunea, care ţinea de American Orthodox Church, a fost înfiinţată la scurt timp după venirea sa, iar apoi, pe 6 martie 1983, a primit statutul de parohie, părintele Maftei fiind numit preot paroh[6] :

---

1. *Ibidem*.
2. Valerian Trifa (1914-1987), arhiepiscop al Bisericii Ortodoxe Române din America şi Canada din 1970. Membru al Mişcării Legionare în tinereţe, s-a refugiat în Germania după eşecul Rebeliunii Legionare din ianuarie 1941. Mai apoi pleacă la Paris, iar în 1950 emigrează în Statele Unite ale Americii, unde devine unul dintre liderii comunităţii româneşti. După izbucnirea unui scandal referitor la implicarea sa în încurajarea atacurilor împotriva evreilor din ianuarie 1941, renunţă de bunăvoie la cetăţenia americană şi acceptă să fie deportat în Portugalia, unde moare în 1987. Vezi Ari L. Goldman, „Valerian Trifa, an archbishop with a Fascist past, dies at 72”, *New York Times*, 29.01.1987, disponibil on-line la adresa http : //www.nytimes.com/1987/01/29/obituaries/valerian-trifa-an-archbishop-with-a-fascist-past-dies-at-72.html (accesat la 1.09.2015) ; Arhiva Keston, Ro/8/1.1, neinventariat ; Arhiva Keston, Ro/Ort 8/2/Trifa, neinventariat.
3. Interviu cu pr. Costică Maftei.
4. „Note ale părintelui Costică Maftei”, disponibil on-line la adresa http : //www.stjohnglendale.org/history.aspx (accesat la 15.07.2015).
5. Interviu cu pr. Costică Maftei.
6. Virgil Suciu, „Church History. St John the Baptist Romanian Orthodox Church”, septembrie 2001, disponibil on-line la adresa http : //www.stjohnglendale.org/history.aspx (accesat la 15.07.2015).

Valerian Trifa mi-a întemeiat biserica aia, eu preot paroh. Slujeam pe unde ? Într-o casă de… *public school*[1]. Luam o cameră, o făceam şi noi acolo, o măturam, noi măturam… şi la oameni le-a plăcut că noi ne vedem de treaba noastră. Şi după aceea oamenii s-au adunat toţi şi s-au dus la bancă şi au spus «Domne, noi garantăm cu posibilităţile noastre, cu numele nostru, că noi trebuie să facem biserică». Şi atuncea le-a dat teren, cinci acri de pământ, în afara oraşului Pheonix, în Glendale […] Şi […] le-a dat aprobare, le-a dat pământ…

Părintele Maftei a slujit între 1983 şi 1986, când a fost nevoit să plece din cauza condiţiilor dificile de trai. „Ştiţi, n-aveam job. Şi eu lucram la Gosnell Builders […] şi eram şi bătrân, vreo 50 şi ceva de ani, m-a dat şi de acolo afară. […] Dar în timpul ăsta eu am cumpărat cinci acri de pământ în afară de oraş şi mi-am pus acolo un *mobil home* şi am stat acolo nouă ani de zile, pe pământul meu, în *mobil home*-ul meu."[2]

Revenirea în ţară

Costică şi Maria Maftei au revenit în ţară în 1994, când s-au mutat înapoi în Bucureşti : „Mi-a dat parohia Slobozia, cea de lângă Sf. Spiridon. Am stat acolo vreo 3 ani, dar întotdeauna mă săpau, trimiteau acolo oameni care mă cântau. Şi am zis că nu-mi trebuie mie necazuri din astea. Nu mai pot. Nu mai pot. Hai să mă retrag şi gata"[3].

Când în 2004 a avut ocazia să-şi consulte dosarul de la CNSAS şi a cerut deconspirarea informatorilor, i s-a oferit un singur nume, cel al sursei „Arne", dovedită a fi preotul Sandi Mehedinţu, născut la 24 mai 1942 în Coţofenii de Jos şi paroh la Biserica Colţea, din centrul capitalei. Contactat de presă privind cazul „Maftei", preotul Mehedinţu a negat cu tărie orice legătură, deşi aceasta era dovedită de documente : „Nu ştiu ce vrea ăsta… Maftei. […] Vor să mă denigreze ! […] Nu e adevărat ce spune cu vizita la domiciliu… n-am fost, dom'le, la el acasă… Nu ştiu ce vrea… Poate vrea biserica mea. Poate vrea să fie el numit să slujească aici în locul meu. Nu are nici o şansă ! Să-şi vadă de treabă ! Eu am muncit, nu m-am dus prin America precum el…"[4].

Confruntat cu reacţii ostile din partea unor preoţi şi lipsit de sprijin din partea Bisericii Ortodoxe Române, părintele Maftei se raportează la cele întâmplate după acelaşi sistem de valori ca în tinereţe : „Disident […] Eu sunt împotriva orânduirii,

1. Saguaro School, Pheonix, Arizona. Vezi Virgil Suciu, „Church History…".
2. Interviu cu pr. Costică Maftei.
3. *Ibidem*.
4. Romulus Cristea, „Un nou preot turnător…".

dirijării proaste a BOR. Eu vreau ca Biserica Ortodoxă Română să fie condusă de oameni capabili şi să meargă pe cele bune, nu aşa”[1].

Concluzii

Povestea vieţii preotului Costică Maftei şi reacţia poliţiei politice la acţiunile sale ridică o serie de probleme relativ la : 1. incertitudinea care planează asupra informaţiilor din arhive care aparţin de instituţii aşezate pe un tipar ideologic specific ; 2. relaţia clericilor ortodocşi cu poliţia politică ; 3. asumarea responsabilităţii individuale pentru absenţa gesturilor de solidaritate cu persoanele persecutate de regim ; şi 4. relevanţa gesturilor simbolice în cadrul unui regim totalitar.

Privitor la „capcanele arhivelor”, cazul preotului Maftei include un set de informaţii aparent necontroversate, dar care, la o privire mai atentă, prezintă semne de întrebare. Un exemplu este, aşa cum am arătat, oferirea unei alte parohii preotului Maftei (excluzând-o pe cea de la Poienarii Rali). Din documentele Securităţii ar putea fi trasă concluzia că acesta, din ataşament faţă de cauza construirii unei noi biserici, a ales să se supună persecuţiilor în loc să plece din parohia Titan şi să-şi „abandoneze” enoriaşii. Preotul Maftei neagă însă cu totul această ipoteză, care i-ar fi putut întări aureola de disident, mărturisind că nu i s-a făcut o astfel de ofertă. O explicaţie pentru măsluirea adevărului de către poliţia politică este că aceasta ar fi contribuit la justificarea măsurilor cerute în cazul Maftei şi la întărirea argumentelor în favoarea exilării sale. O a doua curiozitate este legată de autorii scrisorii de sprijin trimise postului de radio Europa Liberă. În condiţiile în care preotul nu-şi aminteşte să fi fost contactat de vreun enoriaş care să-şi fi exprimat simpatia în perioada în care era şicanat de Securitate, originea acesteia rămâne un mister. Nu poate fi ignorat nici faptul că, în epocă, o astfel de scrisoare putea servi, pe de o parte, propagandei anti-comuniste duse de Vestul democratic, iar pe de altă parte, unor persoane care aveau un interes direct în lupta pentru libertate religioasă din România. Trebuie subliniat că cele două exemple de mai sus au putut fi identificate exclusiv datorită interviului cu preotul Costică Maftei[2], neavând acces la alte surse care să probeze veridicitatea informaţiilor în cauză. Merită evidenţiat şi că documentele la care facem referire provin din arhive diferite ca origine şi obiective : prima aparţine unui organ de stat represiv din România, iar cea de-a doua ţine de o organizaţie nonguvernamentală din Marea Britanie, a

1. Interviu cu pr. Costică Maftei.
2. Vezi o succintă prezentare anterioară a acestei scrisori făcută de Ryan J. Voogt, realizată în absenţa accesului la alte surse (*cf*. Ryan J. Voogt, „Orthodox Clergy and the Communist Opposition ? What the Keston Archive Reveals”, *Keston Newsletter*, 20/2014, pp. 30-35).

cărei menire era obţinerea de informaţii asupra situaţiei libertăţii religioase din spaţiul comunist. Paradoxal însă, atât arhiva poliţiei politice, cât şi Arhiva Keston augmentează impactul avut de preotul Maftei asupra comunităţii din cartierul Titan. Ambele comportă, în definitiv, un grad de subiectivism ce poate afecta cercetarea istorică acolo unde nu este posibilă efectuarea unei verificări din mai multe surse.

În ceea ce priveşte relaţia Bisericii Ortodoxe Române cu regimul comunist, mult discutată în alte locuri[1], ne vom opri aici la a remarca potenţialul model de urmat oferit de raportarea preotului Maftei la propriul trecut. Aşa cum am arătat, cazul de faţă încorporează atât colaborarea, cât şi disidenţa, ambele recunoscute şi asumate. Remarcabilă este însă conduita lui Costică Maftei : perspectiva sa asupra propriilor acte de disidenţă nu hiperbolizează, deşi documentele de arhivă ar fi putut facilita o atare interpretare ; nici furnizarea de informaţii către Securitate nu este scuzată prin invocarea unor presiuni suplimentare venite din partea Securităţii, altele decât cele obişnuite în epocă. Succesiunea gesturilor de colaborare şi de contestare reliefează complexitatea relaţiei dintre clerici şi regim şi simultan invalidează paradigma interpretărilor de tip maniheist, deseori aplicată subiectelor ce fac referire la istoria bisericii sub comunism sau la informatorii Securităţii.

Un dosar precum cel al preotului Costică Maftei arată limpede faptul că Securitatea avea numeroşi informatori în rândul preoţilor şi ierarhiei bisericii, care rămân, şi astăzi, neidentificaţi. În epilogul poveştii, dintre toţi cei care au dat informaţii despre Maftei, doar sursa „Arne" a fost deconspirată, însă preotul Sandi Mehedinţu nu şi-a recunoscut faptele. Ceilalţi, inclusiv cei aparţinând „reţelei informative de la Patriarhie", au rămas necunoscuţi. Situaţia este simptomatică : la nivelul BOR, puţini dintre clericii care au furnizat informaţii Securităţii au admis acest lucru. Absenţa unei discuţii în interiorul Bisericii pe această temă, câtă vreme aceştia sunt încă în viaţă, îi lipseşte de ocazia de a clarifica circumstanţele colaborării lor şi lasă ultimul cuvânt arhivelor Securităţii. Mersul istoriei arată că, treptat, dar inevitabil, sursele vor fi deconspirate, iar păstrarea tăcerii asupra acestui subiect sau, după caz, negarea celor petrecute nu face decât să priveze biserica, dar şi pe fiecare dintre cei implicaţi de o justificare ce va fi cu certitudine căutată la un moment dat, pentru fiecare situaţie în parte.

În definitiv, din punct de vedere strategic, recrutarea de informatori din rândul clericilor era necesară Securităţii, iar pentru atingerea obiectivelor stabilite, aceasta utiliza mijloace specifice unui organ represiv ; pe de altă parte, găsirea unor justificări conjuncturale, care relativizau semnificaţia morală a colaborării, este

1. Vezi George Enache, Adrian Nicolae Petcu, *Patriarhul Justinian şi Biserica Ortodoxă Română în anii 1948-1964*, Editura Partener, Galaţi, 2009 ; Lavinia Stan, Lucian Turcescu, *Religion and Politics in Post-Communist Romania*, Oxford University Press, Oxford, New York, 2007 ; Cristian Vasile, *Biserica Ortodoxă Română în primul deceniu comunist*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2005.

apanajul naturii umane, de la care clericii nu fac şi nu au făcut excepţie. Pe cale de consecinţă, colaborarea unor preoţi cu poliţia politică a fost, în mare măsură, un fenomen inevitabil, dat fiind orizontul de timp la care ne raportăm. Păstrarea tăcerii asupra acestui subiect sau alegerea unei variante de consultare a dosarelor „în familie"[1], limitat la membrii acreditaţi de BOR, va duce la pierderea irevocabilă a accesului la informaţii privind situaţiile particulare şi la anumite lămuriri ce pot fi obţinute exclusiv de la cei implicaţi. Exemplul părintelui Maftei arată că abordarea acestui subiect, deşi deosebit de dificilă, rămâne singura metodă prin care se poate construi o contrapondere la eşafodajul istoric lăsat de angajaţii poliţiei politice.

Dintr-o altă perspectivă, cazul preotului Maftei are în centrul său contrastul dintre imaginea creionată de documente, a unui cleric ce s-a bucurat, dacă nu de sprijinul ierarhiei, atunci de simpatia enoriaşilor, şi absenţa manifestărilor de solidaritate resimţită de acesta în viaţa de zi cu zi. Memorandumurile ALRC, scrisorile către postul de radio Europa Liberă, menţiunile din Arhiva Keston par să fi echilibrat, la nivel moral, presiunile din partea regimului. La nivel personal însă, destinul preotului Maftei a fost marcat în mod dureros de o „dezertare" a celor din preajma sa, aspect ce devine evident din lecturarea interviului cu acesta. Colegi, vecini, enoriaşi şi chiar membri ai familiei au întrerupt brusc legăturile cu el odată ce a devenit ţinta organelor de represiune. Explicaţia, găsită chiar de părintele Maftei, face apel la teama care i-ar fi cuprins. Aceasta poate îmbrăca însă mai multe forme, ce nu ţin exclusiv de un pericol iminent, ci şi, într-o măsură deloc neglijabilă, de conservarea unui anumit statut în societate şi chiar de păstrarea unei şanse la ascensiune profesională şi socială. Aceste din urmă griji aparţin aşadar unui registru care invită astăzi la asumarea responsabilităţii individuale pentru comportamentul afişat în timpul regimului comunist. În cazul de faţă, ca şi în multe altele similare, deşi decizia cu care s-au confruntat cei care au evitat să-l mai întâlnească pe preotul Maftei ţine mai degrabă de sfera morală, impactul asupra lui, a familiei acestuia şi chiar şi a altor persoane nu a fost deloc neglijabil şi continuă să-şi producă efectele până astăzi. Deşi demersurile ce urmăresc să lipsească omul de capacitatea de a lua o decizie conform conştiinţei şi crezurilor sale sunt intrinseci unui regim totalitar, existenţa unui astfel de sistem nu este suficientă pentru a scuti individul, pe termen nedeterminat, de la a reflecta asupra consecinţelor propriilor fapte. Povestea preotului Maftei arată că ignorarea acţiunilor din trecut de către fiecare cetăţean în parte şi de către societate în

1. Bogdan Moşneagu, *Anuarul Institutului Român de Istorie Recentă*, vol. 2, 2003, p. 407, *apud* Cristian Vasile, „Comunismul şi biserica : represiune, compromitere şi instrumentalizare", în Ruxandra Cesereanu (coord.), *Comunism şi represiune în România. Istoria tematică a unui fratricid naţional*, Editura Polirom, Iaşi, 2006, pp. 170-189.

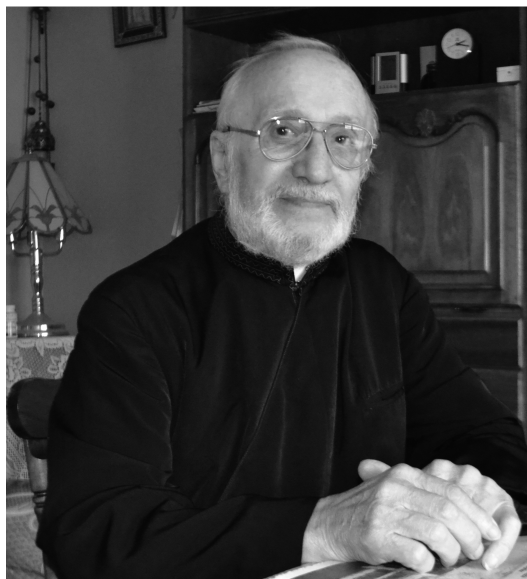
ansamblul ei produce efecte nu doar în sfera culturală sau socială, ci şi la nivel individual şi pe termen lung.

Nu în ultimul rând, cazul preotului Maftei şi al bisericii pe care nu a putut-o construi este un exemplu tipic al bătăliei ideologice duse de regim împotriva religiei. Nu trebuie neglijat faptul că refuzul Securităţii era întemeiat pe argumentul că o astfel de construcţie într-un cartier nou precum Titan ar fi avut un impact la nivel naţional, existând şi alte locuri în ţară lipsite la vremea respectivă de biserici. Spectrul declanşării unui efect de „bulgăre de zăpadă" ce ar fi condus la noi şi noi cereri de construcţii de biserici, venite atât de la ortodocşi, cât şi de la alte confesiuni, contravenea obiectivelor regimului, care viza, în mod dogmatic, eliminarea religiei din societate. Prin simplitatea cererii sale, preotul Maftei a provocat regimul la încă o „demascare publică" a politicii religioase şi a felului în care aceasta era implementată în epocă.

Epilog

În vara anului 2015, preotul Maftei locuia într-un apartament din Bucureşti, alături de soţia sa, primind din partea statului român o pensie lunară de 556 de lei. În lăcaşurile de cult aparţinând Bisericii Ortodoxe Române i se transmisese, în mod neoficial, că nu ar fi bine-venit să slujească[1]. Un scurt exerciţiu de istorie contrafactuală pare să conducă lesne la concluzia că, dacă nu ar fi insistat pentru construirea unei biserici în primăvara anului 1977, atât el, cât şi familia sa ar fi avut o viaţă cu mult mai liniştită, petrecută în sânul comunităţii. Privind înapoi însă, părintele Maftei conchide : „Eu tot aşa aş face. Eu v-am spus acuma, ăsta sunt eu. [...] Fiecare răspunde pentru el. Rău faci, rău găseşti. Fă bine, ca să trăieşti, fă rău ca să mori. Da, mori, din punct de vedere sufletesc. Şi eu nu vreau asta"[2].

1. Interviu cu pr. Costică Maftei.
2. *Ibidem*.

Costică Maftei (fotografie realizată de Mariana-Alina Urs)

Costică şi Maria Maftei (fotografie realizată de Mariana-Alina Urs)

Flori Bălănescu

GRUP CANAL '77 : între revendicarea drepturilor şi „parazitism social"

„Când ai pierdut aproape totul, rămânând doar cu «nişte principii», nu le încalci, măcar ca să nu pierzi totul-totul-totul."

Paul Goma[1]

Abstract. *Against the backdrop of 1977 Human Rights Movement (Goma Movement), on July 5, five young laborers were publicly exposed in Bucharest and illegally sentenced to one year of forced labor for „social parasitism". In 1977, their earlier wish to obtain a passport turned into a consistent protest against the restrictions on the freedom of movement imposed by the communist regime. In august 1977, they escaped from the reopened site at the Danube-Black Sea Canal and went on a hunger strike in the hope of attracting the international public attention. An Address on Individual Freedoms was drafted by the French Committee of Human Rights in Romania, expressing a particular concern over Goma's destiny and the other adherents to the Human Rights Movement, including those five young laborers who wanted to have their rights respected : Iosif Dan Niţă, Radu Negrescu (Suţu), Raymond Păunescu, Nicolae Windisch and Ion Marinescu. They released a public statement addressed to Belgrade Conference participants, and acquainted by Eugen Ionesco during a reunion in Paris. Being supported by the Radio Free Europe, Amnesty International, Western print media and by the dissident Paul Goma, until the beginning of 1978 they managed to receive a passport and leave the country.*

Keywords : *communism, protest, forced labor*

1. „Trădarea exilului ? ", interviu realizat de Radu Negrescu-Suţu, în *Dialogul teologilor. Nuvele, eseuri, articole şi interviuri din exilul parizian*, prefaţă de Paul Goma, Editura Criterion Publishing, Bucureşti, 2006, p. 159.

Contextul ideologic

Pentru a descuraja şi stopa emulaţia provocată de Mişcarea pentru drepturile omului, declanşată de scriitorul Paul Goma în iarna-primăvara anului 1977, Securitatea şi Procuratura au recurs, în vara aceluiaşi an, la condamnări „argumentate" de Legea nr. 25/1976 privind încadrarea într-o muncă utilă a persoanelor apte de muncă. După ce Mişcarea Goma a fost „pacificată" brutal, culminând cu arestarea scriitorului la 1 aprilie 1977, continuând cu încercarea de asasinare în sediul Securităţii din Calea Rahovei, dejucată de o campanie de susţinere şi solidarizare fără precedent din partea opiniei publice occidentale, metoda condamnării la muncă forţată pentru „parazitism social" s-a dovedit mult mai eficientă. În primul rând, pentru că articolele legii prevedeau implicarea totală a societăţii în depistarea şi „îndrumarea" celor care aveau vârsta de peste 16 ani, dar nu deţineau un loc de muncă, o atare vigilenţă devenind obligaţie obştească. În al doilea rând, pentru că judecarea şi condamnarea trebuiau să se producă în regim de urgenţă. Astfel, ilegalităţile împotriva unor oameni nevinovaţi erau mascate legal, potenţialele focare de infectare a societăţii fiind, din start, eradicate : „Securiştii vorbeau despre noi ca despre o «marfă de export», dar se pare că Nicolae Ceauşescu a dat ordin să fim pedepsiţi, ca exemplu, nu cumva să mai facă şi alţii ca noi", spune Radu Negrescu-Suţu, supravieţuitorul Grupului[1].

Grija partidului-stat pentru sănătatea socială a fost, în realitate, o altă metodă de exercitare a controlului total, frizând, prin formele de manifestare, patologicul. După strângerea şurubului ideologic, în urma Tezelor din iulie (1971), Securitatea adoptă un dispozitiv cu metode din ce în ce mai sofisticate. Un material intern din 18 decembrie 1975, intitulat „Tematica privind rapoartele ce vor fi prezentate de către şefii inspectoratelor la bilanţul activităţii Ministerului de Interne pe 1975"[2], este concludent. Pe lângă permanenta obsesie de a depista şi demasca „acţiunile ostile întreprinse de legionari" (la mijlocul anilor 1970 !), Securitatea îşi pliază strategiile de luptă cu duşmanii închipuiţi ai regimului pe noile tactici de „apărare a cuceririlor revoluţionare" ale clanului Ceauşescu şi camarilei acestuia : „Prevenirea, descoperirea şi curmarea la timp a acţiunilor duşmănoase cu caracter iredentist întreprinse de unele elemente ostile din interior ; asigurarea urmăririi emisarilor

1. Interviu inedit cu Radu Negrescu-Suţu, 2 aprilie 2015, Bucureşti.
2. Arhiva Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (în continuare ACNSAS), fond Documentar, dosar 000095, vol. 6, partea a II-a, f. 70.

cercurilor reacţionare din străinătate potrivit Ordinului nr. 000235/1973"[1]. O altă categorie privilegiată de atenţia Securităţii era constituită de cetăţenii străini, fie diplomaţi, fie comercianţi-specialişti din diverse domenii, profesori, doctoranzi, studenţi. Un punct aparte (pct. 9) se referă la supravegherea turiştilor, aşa explicându-se şi insistenţa persuasivă a lucrătorilor Securităţii pentru „atragerea la colaborare" a salariaţilor din domeniul hotelier, după cum se va vedea şi în cazul de faţă.

Cu punctul 10, grija pentru contracararea intereselor legitime ale cetăţenilor este tot mai evidentă: „Măsurile întreprinse de conducerea inspectoratului pentru executarea ordinelor privind soluţionarea cererilor de plecare în străinătate, respectarea regimului de frontieră şi organizarea muncii informative, în scopul prevenirii rămânerii în străinătate sau trecerii frauduloase..."[2], altfel spus, măsuri de încălcare a libertăţilor. Un alt punct relevant în privinţa cazului nostru este 14: dezvoltarea muncii informativ-operative pe şantierele de construcţii. Asigurarea ordinii şi liniştii publice – un deziderat cu tradiţie la ora aceea, în materie de practică judiciară – trebuia, conform pct. 17, să se realizeze prin „combaterea infracţiunilor comise prin violenţă, a manifestărilor de *huliganism* şi *parazitism social*" [*s.n.*], dar şi prin „educarea politico-juridică şi contrainformativă a populaţiei, la dezvoltarea opiniei publice", prin „întărirea legăturilor cu oamenii muncii"[3].

Dacă în epoca Gheorghiu-Dej, oamenii încă mai păstrau o demarcaţie clară între discursul oficial şi realitatea palpabilă (arestările masive, epurările, naţionalizările, colectivizarea nu le permiteau încă să se lase distorsionaţi mental de învăluitoarea limbă de lemn), în epoca Nicolae Ceauşescu planurile comunicării se amestecă, devin interşanjabile. Oamenii sunt nesiguri, nu mai pot deosebi realitatea ficţiunii de ficţiunea realităţii. Este meritul discursului ideologic, al limbii de lemn, acest motor zvâcnind ca o inimă, pulsând carburantul de care sistemul comunist are nevoie pentru a funcţiona. Toate aceste directive se vor regăsi în realitatea paralelă a românilor, în metamorfozările individuale succesive, de colectivitate şi de situaţie[4]. În realitatea din intimitate şi în realitatea de la serviciu/comitetul de partid/adunarea generală a oamenilor muncii etc. românii aveau comportamente diferite. Reeducarea naţională începută de regimul Dej s-a desăvârşit

1. *Ibidem*.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. Pentru delimitări conceptuale şi analiza limbii de lemn, vezi Alain Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993; Françoise Thom, *Limba de lemn*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1993; pentru instalarea mecanismelor limbii de lemn în discursul oficial românesc, vezi Flori Stănescu (Bălănescu), „Regimul instalat la 6 martie 1945: noul limbaj politic" (fragment din teza de licenţă), în *Arhivele Totalitarismului*, anul IV, nr. 11-12, 2-3/1996, pp. 49-59.

în Epoca de Aur a lui Ceaușescu. Oamenii s-au dedublat pentru a supraviețui/promova/parveni, unii fiind conștienți, alții născându-se după 1965, fără a avea o legătură directă cu memoria criminalității din stalinismul românesc, într-o atmosferă stăpânită de spaime și de amnezie (auto)indusă.

„Educația politică, civică, contrainformativă", „dezvoltarea opiniei publice", „întărirea legăturilor cu oamenii muncii" nu sunt simple expresii din arsenalul lingvistic oficial, ci se regăsesc în colaborarea oamenilor de orice condiție cu instituțiile represive ale regimului comunist, adică în munca informativ-operativă ; în adunările generale cetățenești, puse în scenă de către organizațiile de partid (orășenești, comunale, de sector, de fabrică etc.), având ca scop demascarea „elementelor trădătoare, ostile, huliganice, parazitare".

„Pârâții" vor respectarea drepturilor constituționale, au părul lung, unii poartă barbă, pantaloni evazați, ochelari, vorbesc limbi străine, sunt chiar urmași de domnitori (Radu Negrescu-Suțu), știu să se exprime fără greșeli gramaticale, fără sintagme ideologice, în ciuda faptului că nu sunt „decât" niște recepționeri din domeniul hotelier. Toate, ipostaze neconforme cu etica și estetica socialiste, iar cei care îi delaționează sau îi demască public sunt soți, părinți, bunici iubitori și sensibili, grijulii cu viitorul familiei.

Pe această armată de cetățeni români „avertizați/influențați" de Securitate sau „privilegiați" de partid, indiferent de originea lor etnică sau de religie, a mizat regimul pentru a crea o „opinie publică" favorabilă, cointeresată, controlată. Cele câteva milioane de membri de partid au constituit armata, masa de manevră înregimentată a partidului-stat. Se spune că deveniseră comuniști-cu-carnet de nevoie, că nu credeau în politica de partid etc. După decembrie 1989 s-au derobat de responsabilitatea implicării în funcționarea unui regim ideologic ilegitim și criminal, bazat pe o instituție a terorii, „ilegală, ilegitimă și criminală"[1]. O atitudine generalizată, care, paradoxal, cauționează criminalitatea regimului. O mare parte a celor câteva milioane de membri ai PCR a întreținut după 1989 atmosfera luptei împotriva intelectualilor (*moarte intelectualilor !*), împotriva partidelor istorice recent reactivate (*nu au mâncat salam cu soia !*), împotriva străinilor, în special a occidentalilor (*nu ne vindem țara !*) ș.a.m.d. Aparatul propagandistic a reușit să inducă și să consolideze o opinie publică pe măsura regimului comunist. Membrii de partid constituie doar o parte a realității opiniei publice în comunism, cu profunde reverberații în câmp social, politic și mental după 1989.

1. „Criminalitatea sistemului, izvorâtă din chiar natura sa ilegală și ilegitimă, nu a dispărut după 1964. Securitatea a fost așadar o instituție ilegală, ilegitimă și criminală de la începutul și până la sfârșitul ei" (*cf.* Comisia prezidențială pentru analiza dictaturii comuniste din România, *Raport final*, București, 2006, p. 14, disponibilă la on-line la adresa http : //www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf, accesat la 23.07.2015).

„Opinia publică" românească este reflexul unei mentalităţi a supravieţuirii cu tarele comunismului, rezultând din proiectul ideologic, după modelul sovietic, multiplicat cu oarecare diferenţe locale în toate ţările Blocului Comunist. Realitatea postcomunistă este surprinsă de Vladimir Bukovski, adept al unui proces al comunismului de tip Nürnberg, însă limitat la „capii răutăţilor", într-o formulă mai mult decât relevantă, astfel: „Un om nu poate renaşte fără suferinţă, fără o revizuire dureroasă a fostelor lui valori şi cu atât mai mult nu poate renaşte o ţară care a trăit timp de atâtea decenii sub cea mai monstruoasă dintre minciuni. Nu există decât un caz în care renaşterea s-a produs: Germania după război. Nemţii au devenit conştienţi de greşeala lor naţională. Şi asta deoarece crimele lor au fost condamnate de întreaga omenire"[1].

În absenţa unui Nürnberg al comunismului, fostele state comuniste (şi actualele) sunt „beneficiarele" reeducării comuniste, dar una care nu-şi mai fructifică roadele ostentativ (local), ci difuz (la nivel planetar).

Un alt segment, mult mai greu de demarcat şi de intuit, îl reprezintă ceea ce Securitatea a numit „agentura". Ca şi în ceea ce-i priveşte pe membrii de partid, detaliile se pot dovedi extrem de confuze şi insidioase. Nu toţi membrii de partid şi-au făcut datoria (faţă de PCR sau de Securitate), aşa cum nu toţi colaboratorii[2] au fost motivaţi de pasiunea de a lucra cu „organele". Unii dintre ei, în ciuda faptului că au semnat un angajament, nu s-au ţinut de cuvânt. Motivele pentru care „contractul" lor cu Securitatea a devenit caduc ţin, de obicei, de caracterul celui care a semnat, cel mai adesea o victimă a sistemului. Aflat la ananghie, neavând practica rezistenţei sau chemare pentru opoziţie/disidenţă/martiraj, cel vizat nu a avut curaj să refuze semnarea, dar a avut ulterior curajul de a nu „da" nimic. Sau ce „a dat" este practic irelevant. Motiv pentru care Securitatea îl abandonează. El are o responsabilitate în primul rând morală, nu una legală.

Contextul social

Anul 1977 a pus la grele încercări regimul comunist de la Bucureşti: Mişcarea pentru drepturile omului (care a debutat pe 8 februarie şi s-a încheiat „oficial" la 1 aprilie, odată cu arestarea liderului său, Paul Goma, cu reverberaţii în lunile următoare, inclusiv în greva minerilor), cutremurul de pământ (4 martie), grupurile de „elemente parazitare", revendicându-se de la Mişcarea Goma (rezolvarea cazurilor s-a întins din primăvară până în toamnă, şi chiar până în 1978, când a reuşit să plece şi ultimul „parazit" din grup), greva minerilor din Valea Jiului (1-3 august).

1. *Apud* Monica Lovinescu, *Diagonale*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2010, p. 18.
2. Îi numesc generic astfel pe toţi cei care au fost implicaţi într-un fel sau altul în acţiunile Securităţii.

A fost efectiv anul cutremurelor pentru regimul Ceauşescu. „Cutremurul oamenilor"[1] şi cutremurul de pământ au constituit două dintre cele mai puternice zguduituri care au destabilizat construcţia comunistă din România. În plan diplomatic, regimul Ceauşescu făcea echilibristică între Occident (prin întreţinerea cu tot mai slabe puteri logistice a unei fantasmatice politici de independenţă faţă de Moscova) şi Uniunea Sovietică (faţă de care comuniştii români continuau să fie obedienţi ideologic).

O solidarizare masivă cu Mişcarea Goma ar fi putut avea efecte majore în plan politic şi social. Spaima de Securitate a românilor şi spaima regimului de orice fisură în scutul ideologic, folosit împotriva propriilor cetăţeni, au condus aproape firesc la soluţiile de descurajare a gesticii opozante şi de limitare a pagubelor. Doritorii de paşaport au răsuflat uşuraţi, în sfârşit, scăpând din azilul absurdului numit România, regimul a răsuflat uşurat că a mai scăpat de câteva „elemente ostile", potenţiale focare de infecţie. Dar nu înainte de a folosi toate mijloacele din dotarea Securităţii pentru a le descuraja. Cei care s-au încăpăţânat să-şi menţină hotărârea de a părăsi România au fost mai puţini decât cei asupra cărora „influenţarea pozitivă" a lucrătorilor din Securitate a dat roade.

Paradoxal, „concentrarea tuturor forţelor, unirea în jurul conducătorului iubit" a prins rădăcini pe o realitate socială tot mai precară. Un an mai târziu, Securitatea face bilanţuri pe diverse planuri. Aflăm din „Raport cu privire la activitatea desfăşurată de organele şi organizaţiile de partid, de masă şi obşteşti, de organele de stat pentru aplicarea prevederilor Legii nr. 25 din 1976 referitoare la încadrarea într-o muncă utilă a persoanelor apte de muncă" care era situaţia la sfârşitul anului 1978. Materialul este emis de CC al PCR, Secţia Organizatorică. La indicaţiile lui Nicolae Ceauşescu „s-au intensificat acţiunile organizatorice de partid, de stat şi obşteşti pentru aplicarea prevederilor Legii nr. 25"[2]. În 1978 au fost depistate, cu ajutorul instituţiilor locale, peste 15.000 de „persoane neîncadrate în muncă", care „duceau un mod de viaţă parazitar" ; au fost aplicate „măsuri de repartizare a lor în producţie ; pentru creşterea forţei de influenţare a opiniei publice au fost puse în discuţia adunărilor cetăţeneşti 3.500 de persoane care au refuzat să se încadreze în muncă" ; alţi aproximativ 1.200 de oameni „au fost obligaţi la muncă prin hotărâre judecătorească, iar peste 1.500 care nu s-au prezentat în timpul stabilit pentru repartizarea în producţie au fost amendaţi"[3]. Până la data raportului, fuseseră însă încadraţi cu forţa 1.100 dintre aceştia. Pentru integrarea lor socială au fost aplicate măsuri precum : cursuri de calificare, au fost ajutaţi să realizeze normele de

1. La 5 martie 1979, editura Seuil lansa volumul de mărturii al lui Paul Goma, *Le tremblement des hommes – Peut-on vivre en Roumanie aujourd'hui ?* (titlul original : *Culoarea curcubeului*), în traducerea lui Alain Paruit. Cartea a fost lansată în prezenţa lui Eugen Ionescu şi a lui Fernando Arrabal. În 2015 a apărut ultima ediţie în limba română, cu titlul *Culoarea curcubeului '77 (Cutremurul oamenilor)*, la Editura Ratio et Revelatio, Oradea.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 000116, vol. 1, ff. 51-55.
3. *Ibidem*.

muncă, le-au fost asigurate condiţii de cazare şi hrană, s-a urmărit „atragerea lor în acţiunile cultural-sportive în vederea petrecerii utile a timpului liber"[1].

O altă preocupare majoră a instituţiilor centrale şi locale în a doua jumătate a anilor '70 şi în anii '80 a fost „asanarea municipiilor şi oraşelor mari de elementele care nu-şi justificau prezenţa, ducând o viaţă parazitară"[2] : au fost depistate 43.700 de persoane care „parazitau" mediul urban comunist, din perspectiva CC al PCR nejustificându-şi prezenţa. Aproximativ 4.000 erau urmărite pentru diverse infracţiuni, iar peste 39.000 au fost predate consiliilor populare din localităţile de domiciliu.

Secţia organizatorică a partidului identifică şi neajunsurile aplicării Legii nr. 25/1976 : dintre cele circa 3.500 de persoane „discutate în adunări", doar 1.500 „au fost determinate să accepte un loc de muncă", motiv pentru care a fost nevoie să se recurgă la hotărâri judecătoreşti „pentru obligarea lor la muncă"[3]. Documentul de lucru al PCR confirmă implicarea partidului în toate şi rolul de apendice al justiţiei la proiectul ideologic. Pe de altă parte, dintrei cei obligaţi la muncă, 600 nu au executat hotărârile judecătoreşti, cei mai mulţi dintre ei fiind din judeţele Dâmboviţa, Gorj, Botoşani, Iaşi, Dolj, Mehedinţi, Sibiu şi Suceava. Acelaşi document explică şi cauza refuzului de a da curs hotărârilor judecătoreşti : persoanele vizate de munca obligatorie „nu pot fi condamnate conform Codului penal pentru infracţiunea de nerespectare a Legii nr. 25/1976, deoarece nu se prevede aceasta şi, ca urmare, ei continuă să ducă o viaţă parazitară"[4]. Cu alte cuvinte, ducerea cu forţa pe şantierele Canalului Dunăre-Marea Neagră a celor cinci tineri despre care e vorba în acest studiu (dar şi a celor din Grupul Balta Brăilei ş.a.), urmărirea lor în permanenţă, arestarea, anchetarea, maltratarea, încălcarea dreptului la greva foamei etc. au fost acţiuni ilegale, aspect recunoscut indirect chiar de membrii CC al PCR, într-un document secret. Cu tot consumul logistic şi informativ-operativ din anul 1977, la sfârşitul anului următor fuseseră depistate încă aproximativ 4.000 de persoane neîncadrate în muncă, care făceau obiectul Legii nr. 26/1976, ceea ce înseamnă că existau fisuri în mastodontul controlului total.

Lupta pentru drepturi şi abuzurile regimului comunist în anul cutremurelor

Goma a fost cel care a dat curaj tinerilor disperaţi pe vremea aceea. [...] Când Goma lucra la Biblioteca de Stat[5], Manuela Negrescu, soţia mea, l-a aşteptat, şi a mers pe

1. *Ibidem*.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. Unde a fost angajat forţat de Securitate, după eliberarea din 6 mai 1977, pentru ca să nu mai „urle Occidentul" că e maltratat şi nedreptăţit.

lângă el, mâncând dintr-un măr, lăsând impresia că nu îl cunoaşte. L-a întrebat ce să facem, eu şi grupul. Uitându-se în altă parte, Goma i-a spus : „Transmiteţi-le să se ţină tari, să nu cedeze ! ”. A fost exemplul nostru moral ! Oamenii se iau apoi cu viaţa, dar nu uită niciodată că-i sunt recunoscători lui Paul Goma. Şi Gabi Niţă, văduva lui Dan, când vorbesc cu ea îmi mai spune : „Dacă n-ar fi fost Goma, n-aţi fi plecat voi ! ”.[1]

Primul apel al „Grupului 77”, format din : Iosif Dan Niţă, Radu Negrescu(-Suţu), Raymond Păunescu, Nicolae Windisch şi Ion Marinescu, a fost cel din 26 mai 1977, ajuns în posesia Ambasadei americane la Bucureşti şi publicat în ziarul elveţian *Die Weltwoche*, difuzat la postul de radio Europa Liberă pe 30 iunie 1977. Ei au trimis postului şi scrisori individuale. Iată ce spunea Nicolae Windisch în epistola sa :

Sunt tânăr, experienţa de viaţă m-a făcut să înţeleg adevărata faţă a societăţii socialiste în care par a fi numai principiile, sloganurile, cuvintele fals patriotice. Este foarte deprimant ca la numai 28 de ani, sătul de atâtea abuzuri, de încălcarea drepturilor şi libertăţilor consfinţite în constituţie şi legi, să pleci aiurea în lume. A fi român în România trebuie să te supui orbeşte partidului. Libertatea conştiinţei este negată, dacă cârteşti eşti clasat trădător de ţară, un mare pericol pentru partid. Imediat intervine mâna dreaptă a partidului – Securitatea statului – care decide condamnarea… Îmi exprim întreaga adeziune la apelul lui Paul Goma şi mă alătur semnatarilor de pretutindeni care cer respectarea integrală a drepturilor şi libertăţilor omului acolo unde acestea sunt încălcate. Ar fi timpul ca statele totalitare să înţeleagă că omul trebuie să fie om şi nu o simplă unealtă de producţie, că el are o conştiinţă, că el se naşte cu drepturi şi libertăţi inalienabile[2].

Apelul se adresa în egală măsură Conferinţei de la Belgrad şi preşedintelui Carter. „Scrisoarea trimisă Dl./ui/ CARTER de cinci români – un muncitor şi patru ospătari angajaţi la hotelul PARC din Bucureşti” apare în transcrierea Securităţii, într-o notă-sinteză semnată de col. Gh. Răducă :

Cei cinci semnatari ai scrisorii deschise adresate preşedintelui CARTER (…) nu sunt nume proeminente şi nici nu sunt intelectuali. Ei lucrează ca chelneri la hotelul PARC de la Bucureşti. Ce i-a determinat pe aceşti tineri din România să ridice problema drepturilor omului ? Unul din cei cinci semnatari, NICOLAE WINDISCH, ne lămureşte într-o scrisoare care însoţeşte apelul adresat preşedintelui CARTER. Că nu mai doreşte să trăiască într-o ţară unde se formulează legi şi lozinci frumoase care însă nu se

1. Radu Negrescu-Suţu, „Trădarea exilului ? ” ; vezi şi Radu Negrescu-Suţu, „Mărturie din România «regretatului» Ceauşescu”, *Memoria*, revista gândirii arestate, nr. 3/2000, p. 61.
2. Av. Cornel Dumitrescu, „Ogorul semănat de Goma dă roade”, *Cuvântul românesc*, Canada, anul 2, nr. 18, octombrie 1977, pp. 3, 5.

potrivesc cu realitatea. (...) El cere autorităţilor româneşti permisiunea de a părăsi ţara şi declară că vrea să renunţe la cetăţenia română[1].

APEL

În numele dreptăţii libertăţii şi al păcii la care aspiră toate popoarele, noi cetăţeni ai RSR cerem[,] în spiritul Cartei Naţiunilor Unite[,] respectarea drepturilor şi libertăţilor omului. Întâi ne adresăm reprezentanţilor statelor la Conferinţa de la Belgrad, ca să studieze cu toată atenţia cuvenită felul în care se aplică în ROMÂNIA articolul 8 – paragraful 7D [definiţiile art. 1-7 d.][2] al protocolului final al Conferinţei de la Helsinki care cere statelor semnatare să respecte drepturile omului şi libertăţile fundamentale inclusiv libertatea de opinie, a conştiinţei şi a convingerilor religioase.
Doi, cerem Conferinţei de la Belgrad să analizeze felul în care se aplică în România art. 55, paragraful E din Cartea Naţiunilor Unite care prevede respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului.
Trei, cerem de asemenea să se studieze felul în care se aplică în România art. 13, paragraful 2 din Declaraţia Universală a [drepturilor] omului conform căreia fiecare om are dreptul să părăsească şi să se întoarcă în ţara sa după propria lui voie.
Patru, cerem ca pe baza articolului 39 din Constituţia României, care prevede că fiecare cetăţean al RSR este obligat să respecte Constituţia şi legile ţării să fie respectate de asemenea articolele privitoare la drepturile inalienabile ale omului, din aceiaşi constituţie. Astfel, art. 17 prevede că: Statul garantează egalitatea de drepturi a tuturor cetăţenilor, iar art. 30 garantează libertatea conştiinţei.
Cinci, cerem comisiei sociale de pe lângă Adunarea Generală a Naţiunilor Unite ca să se ocupe de aplicarea art. 62, paragraful 2 din Carta Naţiunilor Unite, care prevede că ea poate să facă propuneri cu scopul de a promova respectarea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale omului.
Şase, apelăm la preşedintele CARTER şi la Congresul american să analizeze cu toată atenţia felul în care respectă România drepturile omului de a emigra, drept pe care legea americană a Comerţului Exterior o consideră ca o condiţie esenţială pentru ca un stat să obţină CLAUZA NAŢIUNII CELEI MAI FAVORIZATE.
Şapte, cerem Comitetului pentru drepturile omului de pe lângă Organizaţia Naţiunilor Unite să analizeze felul în care se aplică în România Pactul privind drepturile civile şi politice care a fost ratificat de Consiliul de Stat al României, prin decretul nr. 212 din 31 oct. 1974. Să amintim că art. 12, paragraful 2 din acest pact, prevede că orice persoană este liberă să-şi părăsească ţara. Art. 19 paragraful 1 prevede că nimeni nu trebuie să sufere din cauza opiniilor sale.
Opt, apelăm la opinia publică internaţională să susţină cauza drepturilor omului şi să se ocupe de situaţia din România, în spiritul pactelor internaţionale pe care ea le-a semnat şi ratificat.
Să adăugăm la acestea că apelul nostru nu urmăreşte să dăuneze atmosferei politice din România şi nici nu urmăreşte să sublinieze [submineze?] ordinea socialistă din această

1. ACNSAS, fond Informativ, dosar 309774, f. 13.
2. Singura diferenţă de conţinut între cele două variante de apel la care am avut acces până acum.

ţară şi nici să aducă vreo vătămare unităţii şi suveranităţii naţionale a statului român. Apelul nostru nu ţinteşte decât la respectarea CONSTITUŢIEI ţării şi a convenţiilor internaţionale pe care ROMÂNIA le-a semnat.
Cu dorinţa de a contribui[,] prin apelul nostru[,] la străduinţele întregii umanităţi pentru realizarea unei adevărate destinderi şi a unei convieţuiri paşnice semnăm cu tot respectul.
1. ION MARINESCU, în vârstă de 30 de ani, muncitor
2. IOSIF NIŢĂ, în vârstă de 26 de ani, chelner
3. RADU NEGRESCU, în vârstă de 27 de ani, chelner
4. RAIMOND PĂUNESCU[,] în vârstă de 26 ani, chelner
5. NICOLAE WINDI/S/CH[,] în vârstă de 28 ani, chelner.[1]

Cu ceva timp înainte de apel, „fiindu-ne teamă de o înscenare cu valută, ne-am dat demisia din hotelărie şi ne-am angajat, eu şi Păunescu, ca încărcători-descărcători pe vagoanele poştale, unde ni se putea mai greu înscena ceva. Niţă şi Windisch lucrau ca paznici de noapte la o centrală termică din Militari, iar Marinescu ca muncitor la un atelier care fabrica rame de ochelari. Aceasta nu i-a împiedicat pe tovarăşi, după cum vom vedea mai departe, să ne condamne pe toţi cu legea 25, ca «paraziţi sociali»”[2]. Rolul postului de radio Europa Liberă de difuzor necenzurat de către puterea de la Bucureşti a funcţionat şi în acest caz, tinerii fiind arestaţi a doua zi după difuzarea apelului, pe 1 iulie. Timp de cinci zile, în anchete cu bătăi şi intimidări, ţinând câte 10 ore, la sediul din str. Beldiman, Securitatea a încercat să-i determine să-şi retragă public sprijinul acordat Mişcării pentru drepturile omului. Logica ideologică funcţiona conform priorităţilor de moment ale luptei cu „duşmanul poporului” – intern sau extern – şi pe 5 iulie aveau să fie judecaţi în secret, pentru *parazitism social*, nu înainte de a fi „judecaţi” de oamenii muncii, în aceeaşi zi, unii la locul de muncă, alţii la domiciliu ori în locuri stabilite ad-hoc, unde au fost duşi cu cătuşe la mâini, în dubele Miliţiei.

O declaraţie olografă a lui Nicolae Windisch din prima zi de arest, 1 iulie 1977, aduce detalii importante asupra funcţionării şi reacţiilor grupului. El spune că a fost coleg la Hotel Parc cu Păunescu, Niţă şi Negrescu, fiind şi prieteni, motiv pentru care ieşeau împreună în oraş. Pe cel de al cincilea membru al grupului, Ion Marinescu l-a cunoscut datorită lui Radu Negrescu, în 1974 sau 1975. La începutul lunii mai 1977 s-au întâlnit acasă la Dan Niţă : „Deoarece fiecare avea probleme de ordin personal, din discuţii am căzut de acord să întocmim o scrisoare.

1. ACNSAS, fond Informativ, dosar 309774, ff. 14-16. Varianta primită de la dl Negrescu-Suţu, probabil o traducere a textului apărut în *Die Weltwoche* sau chiar originalul, prezintă diferenţe de redactare. Este ciudat că s-au recomandat drept „chelneri”, întrucât cei patru erau recepţioneri în domeniul hotelier.
2. E-mail primit de la dl Radu Negrescu-Suţu, iulie 2012.

Şi aşa cu aportul tuturora s-a întocmit acea scrisoare. Ca materiale informative ne-au stat Carta Drepturilor omului, Carta Naţiunilor Unite, Constituţia, Decretul 212[1] etc."[2]. După ce au definitivat de comun acord textul, s-au reîntâlnit în locuinţa soţiei lui Marinescu, unde Windisch a multiplicat scrisoarea la o maşină de scris. Partea introductivă a Declaraţiei lui Windisch este recapitulativă. Urmează rememorarea detaliată a difuzării scrisorii, începând cu prima vizită la Ambasada americană, aproximativ pe 26 mai, în jurul orelor 10-11 ;

> Am intrat în ambasadă prin curtea consulatului, apoi prin spate am intrat în clădirea principală. La intrarea în ambasadă ne-a întâmpinat în uşă un soldat american de serviciu… Dan Niţă s-a dus la ghişeul de vis-à-vis de soldat şi a discutat cu o doamnă în româneşte. Doamna era în vârstă şi avea voce groasă. Am aşteptat puţin şi în hol am discutat cu un salariat al ambasadei, [care] nu s-a recomandat, am discutat în engleză, două-trei minute numai. Salariatul ambasadei era înalt, plinuţ, păr şaten.
> Eu şi Niţă Dan doream ca el salariatul să primească scrisoarea şi să o transmită preşedintelui american. Americanul a refuzat, însă spre sfârşit a acceptat scrisoarea cam nesigur. Acesta a spus că nu ne poate ajuta deoarece înţelegerile consulare bilaterale îl împiedică. La acest răspuns eu i-am spus diplomatului că totul este legal deoarece eu, noi adresăm scrisoarea preşedintelui Statelor Unite şi că el reprezintă Ambasada Statelor Unite la Bucureşti[3].

În aceeaşi zi, cei doi au coborât din autobuzul 31 în staţia de la Parc Dorobanţi. Niţă a aşteptat pe o bancă, în timp ce Windisch s-a îndreptat către Ambasada RFG. În apropiere, a fost „oprit de cineva, un bărbat în costum cenuşiu, înalt, cărunt", care l-a întrebat unde merge, că ambasada este închisă ; „acest lucru era complet neadevărat deoarece imediat din curiozitate am sunat ambasada RFG şi ei lucrau"[4]. A doua zi, cei doi au repetat scenariul întocmai. Windisch a reuşit să pătrundă în hol, unde, într-un târziu, a apărut „un domn mic de statură, gras, cu părul negru", căruia i-a spus că vrea să transmită guvernului german prin intermediul ambasadei germane o scrisoare ; deşi vorbea în germană, scrisoarea era redactată în română, motiv pentru care domnul, neştiind româneşte, „a primit-o cu multă răceală" ; după circa 3 minute, a ieşit şi au mers la Ambasada Marii Britanii, unde, la intrare, în stânga uşii, se afla un birou de informaţii, iar Windisch a vorbit cu un englez, căruia i-a spus că vrea să trimită o scrisoare guvernului englez : „Aceeaşi dificultate,

1. Decret nr. 212 din 31 octombrie 1974 pentru ratificarea Pactului internaţional cu privire la drepturile economice, sociale şi culturale şi Pactului internaţional cu privire la drepturile civile şi politice, vezi http://www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text?idt=63815 (accesat la 23.02.2015).
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 309774, f. 24.
3. *Ibidem*, ff. 24-25 r-v.
4. *Ibidem*.

scrisoarea era în româneşte şi domnul de la ghişeu s-a uitat, nu a înţeles nimic (...) a primit-o cu îndoieli" şi a pus-o într-o mapă[1].

Arestaţi pentru că şi-au manifestat, în conformitate cu Constituţia statului comunist, dreptul de a se exprima liber, au fost condamnaţi la muncă forţată. Sentinţa civilă nr. 3682 din 5 iulie 1977 a fost pronunţată în „şedinţă publică", prezidată de Liviu Giurgiu, asesori populari fiind Ana Bogdan şi Aurelia Petrescu, iar procuror Rică Burian. În realitate, judecata s-a desfăşurat cu uşile închise, în sală fiind numai securişti în civil şi membri de partid. Deşi toţi cinci aveau locuri de muncă, au fost condamnaţi în baza art. 9 din Legea nr. 25/1976, la sesizarea Direcţiei pentru Probleme de Muncă şi Ocrotiri Sociale. Practic, această Direcţie cerea „încadrarea în muncă". În ceea ce îl priveşte pe Radu Negrescu-Suţu, în sentinţă se menţionează că „a declarat că lasă la aprecierea instanţei cu privire la soluţia ce se va pronunţa, dar cere să se aibă în vedere motivele personale pe care le-a invocat şi să se aprecieze că încadrarea sa în muncă este lipsită de sens"[2]. Nu renunţase la slujbă, şi chiar dacă ar fi făcut-o un atare gest nu afecta pe nimeni, „parazitismul social" fiind un eufemism din arsenalul propagandistic ideologic pentru eliminarea şi reeducarea indezirabililor : „Prin sesizarea înregistrată sub nr. 5636/1977, Direcţia pentru probleme de muncă şi cercetări sociale a Municipiului Bucureşti – biroul forţe de muncă – a cerut acestei instanţe ca în conformitate cu disp. art. 9 din Legea 25/1976 privind încadrarea într-o muncă utilă a persoanelor apte de muncă, să oblige pe Negrescu Radu să presteze muncă pe timp de un an într-o unitate economică"[3].

Dar Securitatea nu a fost mereu prea vigilentă sau prea inteligentă, deoarece a subestimat hotărârea celor cinci tineri de a fi liberi. Când, în vara anului 1977, au evadat de la Canal cu gândul de a intra în greva foamei, Radu Negrescu a avut grijă să ia carnetul de muncă, pe care a reuşit să-l trimită la Europa Liberă, prin canal diplomatic, cu ajutorul pictorului Mihai Gheorghe, un prieten din copilărie. A dovedit public că avea dreptate, că regimul de la Bucureşti este mincinos, abuziv şi acţionează ilegal pentru a-şi reduce la tăcere criticii. Negrescu era nevinovat, aşa cum erau toţi cinci. Şi-au dat seama că nu pot fi ajutaţi decât de opinia publică occidentală, nu de guvernele statelor democratice. După evadare, Radu Negrescu a fost arestat împreună cu Vasile Constantinescu (unul dintre cei doi întâlniţi la Canal) din curtea Ambasadei Statelor Unite ale Americii, „de sub nasul soldaţilor americani, care nu au intervenit în nici un fel ! Chestia asta nu pot s-o uit ! "[4].

Este cu atât mai greu de înţeles unde sunt dosarele lor de anchetă. Supravieţuitorul grupului vorbeşte despre teancuri de declaraţii, bătăi, fotografii faţă-profil, amprentare etc. : „Când ne-au arestat ne-au fost făcute poze din faţă şi din profil, şi toţi miliţienii aveau pozele noastre în buzunar pentru a ne recunoaşte şi ridica atunci

1. *Ibidem.*
2. *Ibidem.*
3. ACNSAS, fond Informativ, dosar 3056, vol. 1, f. 42.
4. Interviu cu Radu Negrescu-Suţu.

când fugeam de la Canal"[1]. Au fost urmăriţi ca-n filmele poliţiste : pe străzi, în autobuze, peste tot. Securitatea nu avea de gând să-i lase pe tineri să creeze emulaţie, aşa cum se întâmplase cu Paul Goma. Regimul de la Bucureşti nu ar mai fi suportat încă o „parazitare", încă o infectare a societăţii cu virusul dorului de ducă, de libertate. O dovedeşte o notă-raport din 26 octombrie 1977, o sinteză a măsurilor şi rezultatelor acestora „pe linia atragerii opiniei publice la soluţionarea unor infracţiuni şi a experienţei deţinute în acest sens"[2]. Potrivit datelor centralizate, „la toate inspectoratele s-a remarcat o preocupare corespunzătoare pentru perfecţionarea căilor, formelor şi metodelor de atragere a maselor la prevenirea săvârşirii de infracţiuni sau a altor manifestări anti-sociale, în scopul creării unui climat de respingere a oricărei încercări de a desfăşura activitate ostilă"[3].

Raportul conchide că măsurile au fost eficiente în 1977, de vreme ce : 1. a scăzut numărul celor care au călătorit în străinătate ; 2. a scăzut numărul celor cu comportare necorespunzătoare (critică la adresa regimului) şi 3. a crescut numărul celor care, la întoarcere, au sesizat Securitatea cu „aspecte cu caracter operativ" ; toate acestea, pe fondul „măsurilor de atragere a opiniei publice luate pe linia combaterii tendinţelor de emigrare" şi a întreţinerii în presă a „psihozei emigrării"[4]. De asemenea, în primele nouă luni ale anului 1977 au avut loc 158 de puneri în dezbaterea publică, faţă de numai 10 în aceeaşi perioadă din 1976, „a elementelor care au încercat să comită fapte de natură să lezeze interesele politice ale statului nostru"[5]. Între cei 158 demascaţi public în 1977 se găsesc şi cei cinci tineri trimişi la muncă forţată. Dezbaterile publice din 1977, ale căror ţinte au fost Niţă, Windisch, Negrescu, Păunescu şi Marinescu, pot fi încadrate, dacă facem abstracţie de contextul ideologic, în *Caragiale revival în interpretare originală*.

Un exemplu. Securitatea trimitea, la 1 februarie 1978, un raport recapitulativ, din care reiese că pe 5 iulie 1977 Nicolae Windisch a fost „pus în discuţia publică în prezenţa reprezentanţilor adunării oamenilor muncii şi a altor salariaţi", deoarece[,] la începutul lunii mai[,] a redactat o scrisoare „cu conţinut tendenţios la adresa drepturilor şi libertăţilor din ţara noastră, solicitând intervenţia preşedintelui SUA pentru a-i facilita plecarea definitivă din România"[6]. Potrivit aceluiaşi document, Windisch a depus scrisoarea la Ambasadele SUA, Angliei şi RFG, iar în ziua de 19 iunie a trimis un exemplar şi la postul de radio Europa Liberă. Acest din urmă gest a determinat luarea sa în supraveghere informativă generală, în *Centrul dir. de obiectiv 775*. Potrivit informaţiilor furnizate de col. Cheţu („din centrul inspectoratului nostru"), urmăritul a plecat definitiv din ţară pe 30 noiembrie

1. *Ibidem*.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 000120, vol. 5, ff. 1-5.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. ACNSAS, fond Informativ, dosar 309774, f. 1.

1977. Ca urmare, se propunea scoaterea lui din dosarul de obiectiv şi clasarea la CID.

Un alt raport informează asupra modului în care a decurs dezbaterea publică, evident, nu fără „aprobarea Comitetului de partid al Municipiului Bucureşti, de către Comitetul de partid al Sect. 4”[1]. Demascarea publică a avut loc în sala de şedinţe a Întreprinderii de Instalaţii şi Distribuţia Gazelor Naturale din Bulevardul Mărăşeşti nr. 6-8 din Bucureşti. Documentul, semnat de aceiaşi Olar şi Văsii, reia datele bine ştiute, însă furnizează detaliile organizării : participanţii „au luat *la* cunoştinţă de faptele comise de WINDISCH NICOLAE… în cuvântul lor au dezaprobat şi înfierat faptele sale, considerându-l drept un element descompus, aventurier şi cu o slabă pregătire politică” ; „pentru a-l reda societăţii, s-a propus *să se dispună desfacerea contractului de muncă* [*s.n.*] şi trimiterea acestuia pe şantierul Canalului «Dunăre-Marea Neagră»”[2].

În sfârşit, procesul-verbal al Adunării Generale din 5 iulie 1977 ne dezvăluie un spectacol de revistă, dacă actorii n-ar fi fost chiar personajele, într-o piesă de un suprarealism socialist grotesc. Au luat cuvântul : 1. tov. Şerban Cristea, instructor PCR, sector 4, Bucureşti, care a prezentat *obiectivul* Adunării : luarea în dezbatere publică a „atitudinii mârşave” a unui angajat „care a încercat prin unele metode să ponegreze ţara noastră”[3] ; 2. tov. Zărie Cocârţău (Caragiale ar fi fost invidios !), secretarul comitetului de partid, a citit un referat întru „edificarea” adunării ; 3. tov. Ştefan Rotaru „arată că am fost martorii unui eveniment de mare gravitate”, din cauza unui „element tânăr care şi-a trădat patria şi care a arătat că nu mai are nimic comun cu colectivul nostru. Îşi exprimă regretul că acest tânăr nu a avut ce învăţa din colectivul în care a făcut parte. Este foarte indignat şi nu îşi poate exprima sentimentele de care este cuprins. Cere *să i se desfacă contractul de muncă* [*s.n.*] şi să fie mutat la CENTRALA CANALULUI DUNĂRE-MAREA NEAGRĂ” ; 4. tov. Alexandru Chirilă „arată că a ponegri ţara, poporul, este asemănător de a-şi ponegri părinţii”, făcând aceeaşi propunere ; 5. tov. Emil Văsii „se arată indignat că în colectivul nostru a funcţionat numitul WINDISCH NICOLAE. Statul a cheltuit sume importante pentru educarea lui. Dezaprobarea colectivă este unanimă şi susţine sancţiunea cerută de antevorbitori şi *să fie înlăturat din colectivul nostru* [*s.n.*]” ; 6. tov. Marcel Mirea prezintă „fapta numitului Windisch Nicolae ca necompatibilă cu felul de a judeca al colectivului” ; face aceleaşi propuneri ; 7. tov. Alexandru Müller „arată că mai sunt elemente care numindu-se «*pleava societăţii*» [*s.n.*] apar în momentele grele ale existenţei noastre” ; face aceleaşi propuneri ; 8. tov. Cecil Prutu (Caragiale !) : „situaţia de astăzi este foarte gravă, deoarece nu poate crede că mai există şi astfel de oameni. Trebuie o atenţie mai mare pentru prevenirea unor asemenea situaţii” ; încărcat de responsabilitate

1. *Ibidem*, f. 3.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*, ff. 5-7.

vigilentă, face aceleaşi propuneri ; 9. tov. Ştefan Rădulescu vorbeşte despre realizările colectivului, despre recunoaşterea meritelor acestuia din partea Comisiei Europene a gazelor naturale : „Asemenea acte la care s-a referit Darea de seamă *nu sunt compatibile cu morala noastră* [*s.n.*]"[1].

La final, „tov. Şerban Cristea arată că [Windisch] este un element lipsit de respect [faţă ?] de ceea ce a făcut statul nostru, un element descompus, care a vrut să lovească în munca noastră de zi cu zi. Să se gândească că *prin muncă se poate îndrepta momentul de rătăcire avut* [*s.n.*] şi să se alinieze în continuare la munca noastră de construirea unei vieţi noi" ; tov. Cristea supune la vot, „în unanimitate de voturi *Adunarea Generală hotărăşte desfacerea contractului de muncă* [*s.n.*]"[2].

Cu unanimitate proletară este votată şi pedeapsa cu trimiterea la Canal. *Semnează* dactilo (exact ca pe afişele de teatru !) scenariştii, scenografii şi maşiniştii : tov. Cristea Şerban – PCR, sect. 4, tov. Rădulescu Ştefan – Director, tov. Cocârţău Zărie – secretar comitet de partid. Regizorul semnează doar rapoarte şi note interne cu caracter STRICT SECRET. Reiese cât se poate de clar că folosirea Legii nr. 25/1976 făcea parte din arsenalul de pedepsire a indezirabililor, trimişi la muncă forţată nu pentru că ar fi fost paraziţi care alterau societatea socialistă, ci pentru a fi reeducaţi.

Pe lângă umorul involuntar sinistru al documentelor din arhiva Securităţii, memorialistica directă a înregistrat adevărate situaţii anecdotice. Radu Negrescu îşi aminteşte, în urma schimbului de amintiri cu prietenii săi, câteva secvenţe din timpul demascărilor tovărăşeşti. Astfel, judecat de comitetul oamenilor muncii din întreprindere, Raymond Păunescu a fost întrebat de o muncitoare ce înţelege el prin „ideea de libertate" ; panicat că discuţia s-ar putea transforma în opusul a ceea ce se intenţiona, ofiţerul MAI a răspuns : „Lasă asta tovărăşico, nu ne interesează părerile dumnealui ! "[3]. Pe Dan Niţă l-a judecat comitetul de bloc, singurii găsiţi acasă, intempestiv, fiind pensionarii şi gospodinele. Pentru a da impuls dezbaterilor, un vecin pensionar a propus că „dacă acest trădător vrea să plece, eu zic să-l lăsăm să plece. Nu avem nevoie de asemenea elemente în mijlocul nostru" ; aflat la datorie, ofiţerul securist responsabil a intervenit prompt, pentru că ordinele erau altele : „Nu tovarăşe, nu pleacă nicăieri. Îl trimitem la muncă. Cred că asta aţi vrut să spuneţi, nu ? "[4]. Poate că bătrânul se încurcase în indicaţii. Sau poate că, ştiind situaţia lui Niţă (soţia lui, gravidă, ceruse azil politic Ambasadei americane din Teheran, pe 12 iunie 1976, în timpul unei delegaţii de serviciu, şi ajunsese în Statele Unite, unde născuse un băiat), intenţionat a abordat astfel problema, încercând să-l ajute.

În reeducarea postdejist-stalinistă prin muncă, judecarea *elementelor nesănătoase* este fixată, chipurile, de oamenii muncii. Este o dictatură a proletariatului

1. *Ibidem*.
2. *Ibidem*.
3. Radu Negrescu-Suţu, *Dialogul teologilor...*, p. 58.
4. ACNSAS, fond Informativ, dosar 309774, ff. 5-7.

de faţadă. Nu contează că individului (cu drepturi şi libertăţi pe hârtie) îi este terfelită demnitatea umană, întrucât pentru „colectiv” individul este un nonsens. În ciuda faptului că funcţionează în *câmpul muncii*, cu contract, care îi este *desfăcut* doar pentru ca în aceeaşi zi să poată fi condamnat de o instanţă de la Judecătoria sectorului 7 Bucureşti, la un an de muncă forţată la Canal. Însă „elementele”, „duşmani înrăiţi”, „trădători de patrie”, deşi demascaţi, nu s-au autodemascat, nici nu au mimat autocritica, ci au fost consecvenţi : nu au renunţat la gândul de a părăsi definitiv România comunistă. Datorită Securităţii, s-a păstrat şi dovada „înfierării”, nu mai puţin de cinci pagini A4 de transcrieri ale luărilor de cuvânt, în cea mai pură limbă de lemn.

Declaraţia olografă a lui Windisch, din ziua de 3 iulie 1977 – intervalul în care cei cinci erau anchetaţi şi bătuţi la sediul Securităţii din strada Beldiman –, arată cât se poate de clar că toată înscenarea cazului de parazitism a avut un singur scop : de a-i „calma”, de a scădea şansele acestora de a crea aderenţi, pe fondul Mişcării pentru drepturile omului. Chinuit fizic şi moral în anchetă, Windisch scrie totuşi : „*În prezent* [*s.n.*] salariat al Întreprinderii de Reţele şi Instalaţii Gaze Naturale Bucureşti la Secţia Catodică/str. Arh. Hârjeu nr. 57/” – nici vorbă să refuze să se *încadreze în câmpul muncii* ; declaraţia[1] pare un raport asupra muncii lui, reieşind, cu detalii, cât de mult îşi dădea silinţa, în ciuda faptului că era necalificat.

Prezentă ca parte civilă în proces, Direcţia pentru Probleme de Muncă şi Ocrotire Socială, reprezentată de Dumitru Godgescu, a acţionat în tandem cu Procuratura. El a cerut instanţei „să dispună *obligarea* [*s.n.*] acestuia potrivit disp. art. 9 din Lg. 25/1976 la prestarea unei munci utile în cadrul unui Şantier Construcţii Investiţii din jud. Constanţa”, iar procurorul a cerut „admiterea sesizării, subliniind în concluziile sale faptul că persoana a cărei încadrare în muncă s-a solicitat nu are nici un motiv temeinic care să-i justifice atitudinea”[2]. Deşi reprezentanţii instituţiilor represive insistă pe aspectul „muncii”, inculpatul insistă „că-şi menţine atitudinea de indiferenţă faţă de sprijinul solicitat precizând totodată că nu înţelege să renunţe la cererea sa de a părăsi definitiv ţara”[3]. Altfel spus : *nu vrei* (să renunţi la plecare), *te obligăm* (să rămâi, prin muncă forţată). Este exclus ca Windisch să fi folosit o astfel de formulă, cu atât mai mult cu cât este deliberat neclară : *atitudinea de indiferenţă faţă de sprijinul solicitat*. Sprijinul acordat de stat individului ? Pentru construirea patriei socialiste ?

O retorică de lemn încheiată în logică dialectică printr-o sentinţă care-l obligă pe tânărul neconform ideologic „să presteze muncă pe timp de un an” la Canal, acolo, unde, cu un sfert de secol în urmă, fuseseră chinuiţi, înfometaţi, îmbolnăviţi, ucişi, reeducaţi mii de indezirabili ai regimului comunist. Practicând un

1. *Ibidem*, ff. 22-23 r-v.
2. *Ibidem*, ff. 17-18 r-v.
3. *Ibidem*.

stalinism după Stalin, la 12 ani după moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, regimul Nicolae Ceauşescu afişa discursul dreptăţii şi echităţii socialiste. Propaganda oficială nu a reuşit însă împiedicarea aflării adevărului despre regimul de control totalitar. Cei cinci tineri neconformi cu *normele eticii şi echităţii socialiste* au fost duşi, imediat după pronunţarea sentinţei, la Canal şi repartizaţi astfel : Radu Negrescu-Suţu în comuna Basarabi, doi la Medgidia şi doi la Cernavodă. A doua zi, pe 6 iulie, a fost adus inginerul Vasile Constantinescu. O lună mai târziu, pe 6 august, şi Dragoş Neamţu, desenator tehnic, student, în vârstă de 21 de ani.

Memoriile adresate de către cei cinci opozanţi procurorului general al RSR, Gheorghe Bobocea, în vederea recursului extraordinar nu au avut sorţi de izbândă. Eliminând şi această ultimă formă legală de acţiune, tinerii au trimis memorii oficialilor străini şi unor organizaţii internaţionale.

În Memoriul către senatorul american H. Jackson şi organizaţia Amnesty International, ei menţionau „folosirea legii civile nr. 25 din 1976 împotriva disidenţilor, mai ales că cinci dintre noi suntem semnatari ai apelului lui Goma, ne îndreptăţeşte să ne considerăm deţinuţi politici, pedepsiţi pentru delict de opinie”[1]. Anunţau că vor intra în greva foamei, începând cu 1 septembrie, dacă regimul de la Bucureşti nu le va da voie să emigreze. În realitate, au început greva pe 23 august. Pe 21 august 1977, englezul Andrew Wilson îşi intitula articolul din *The Observer* astfel : „Gulag on the Danube”, în care prezenta pe scurt situaţia la zi a celor şapte români aflaţi în conflict cu autorităţile de la Bucureşti.

Tânărul Dragoş Neamţu i-a adresat, la 7 august 1977, o scrisoare lui Nicolae Ceauşescu :

> Bazându-mă pe rezultatele Conferinţei de la Helsinki şi pe legile enunţate de Carta Naţiunilor Unite, legi ratificate de d-stră înşivă privind libera emigrare, am informat autorităţile în drept de intenţia mea de a părăsi România. Văzând că nu primesc nici un rezultat, am scris postului de radio „Europa Liberă” pentru a arăta şi dovedi autorităţilor române hotărârea pe care am luat-o, considerându-mă semnatar al scrisorii lui Paul Goma. Hotărârea mea de a emigra am luat-o şi o voi menţine cu orice sacrificii[2].

După 5 iulie 1977, Radu Negrescu-Suţu a continuat să trimită scrisori şi memorii, precum şi actele doveditoare ale situaţiei juridice în care se aflau. Adresându-se postului Europa Liberă, cerea : „Să se difuzeze situaţia noastră actuală din care nu întrezărim vreo scăpare în viitorul apropiat, ci din contră, ne aşteptăm la represalii înăsprite. Încercăm în zadar să luăm legătura cu Dl Paul Goma şi suntem informaţi de acelaşi lucru din partea sa”[3]. Deşi Paul Goma fusese arestat la 1 aprilie şi eliberat la 6 mai, după un scenariu demn de Hollywood, numele său încă

1. Av. Cornel Dumitrescu, „Ogorul semănat de Goma…”, pp. 3, 5.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.

mai putea forţa nişte uşi către lumea liberă. Hipnoza ideologică fusese zguduită de încăpăţânarea unui scriitor, fost deţinut politic, de a arăta lumii democratice şi românilor că şi ei au drepturi. Românii din emigraţie şi opinia publică occidentală era atentă la ce se întâmpla în România, acolo unde părea că nimic nu indispune de ani buni regimul totalitar. Atitudinea Grupului Goma a fost motivul pentru care Europa Liberă a devenit portavocea acestei mişcări – numită poetic şi „Primăvara lui Goma". Şansa de a supravieţui şi de a emigra, în sute de cazuri, a fost spargerea consemnului tăcerii şi a secretului, publicarea şi mediatizarea numelor.

În august, cei şapte au fugit din locurile de detenţie de la Canal şi au declarat greva foamei în apartamentul lui Radu Negrescu-Suţu, situat în strada Compozitorilor[1] nr. 5. Greva foamei era o formă de protest pe care regimul comunist nu o accepta nici în închisorile politice, cu atât mai puţin în „libertate", de unde avea şanse să ajungă la cunoştinţa opiniei publice. Vrând să pătrundă până la grevişti, doi jurnalişti olandezi de la *Het Parool* au fost bătuţi de securişti şi le-a fost confiscată aparatura. Aşa cum va fi bătut şi ziaristul francez Bernard Poulet, la Ploieşti, în ziua de 11 februarie 1982, doar pentru că a vrut să ajungă în apartamentul disidentului Vasile Paraschiv, pentru a sta de vorbă şi a se asigura că este bine[2].

Securitatea a intrat imediat în dispozitiv, după cum avea să povestească Iosif Dan Niţă la câţiva ani după întâmplări :

> Telefonul a fost tăiat, blocul înconjurat, au fost postate sentinele pe bloc şi în afara lui. Apoi uşa apartamentului a fost spartă şi au năvălit numeroşi civili şi miliţieni. Miliţienii formau ariergarda. Civilii erau înarmaţi cu bastoane de cauciuc pe care au început a le manevra ca nişte profesionişti. Şi-au făcut datoria pentru 10 ani. Desculţi, dezbrăcaţi, cu cătuşe la mâini şi loviţi cu bastoanele în spate, am fost scoşi din casă. Afară, lumea se uita îngrozită. În faţa blocului, înainte de a fi aruncaţi în dubă, ni s-a mai tras o bătaie ca să vadă poporul cum sunt pedepsiţi trădătorii şi să-i piară cheful oricui şi-ar mai cere drepturile. „Maestru de arme" a fost maiorul Cârnaru, care personal a recunoscut că tot ce ştie mai bine e să bată. Într-adevăr, ştia[3].

Considerat cap al răutăţilor pentru că şi-a pus la dispoziţie apartamentul în vederea unui act atât de „duşmănos", Radu Negrescu a fost tratat în consecinţă.

---

1. Locaţie predestinată – strada/aleea Compozitorilor, din cartierul Drumul Taberei, acolo unde cu câteva luni înainte sute de români făcuseră un adevărat pelerinaj la locuinţa lui Paul Goma, înfruntând barajele Securităţii, cu riscul de a fi arestaţi, ceea ce s-a şi întâmplat cu mulţi dintre ei.
2. Pe larg, în Vasile Paraschiv, *Aşa nu se mai poate, tovarăşe Nicolae Ceauşescu ! (Memorii după 20 de ani)*, Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2007.
3. Din Scrisoarea deschisă de protest adresată lui Nicolae Ceauşescu de către Dan Niţă, din Los Angeles, la 15 februarie 1979, apărută sub titlul „Aceasta este confesiunea mea", în rubrica „Reportajul politic" a publicaţiei *Cuvântul românesc*, din Hamilton, Canada, 1979 ; publicaţia a fost editată de George Bălaşu până în 2005.

După ce au mai fost bătuţi o dată la sediul Securităţii din Calea Rahovei, au fost daţi pe mâna „unor domni în costume şi cu maniere elegante”[1], pentru declaraţii. Chiar şi aşa, greviştii nu au încetat protestul şi au fost transportaţi în două dube-penitenciar, sub directa supraveghere a col. Maxim din Medgidia, care i-a avertizat „printre dinţi că ne va acorda toată atenţia pe care o merităm de îndată ce vom ajunge «acasă»”[2]. Transportaţi într-o aripă dezafectată a Fabricii de ciment din Medgidia, sub supraveghere permanentă, au fost interogaţi şi bătuţi cu bestialitate, astfel încât Marinescu nu a mai fost recunoscut de prietenii săi. Pentru că nu au cedat, au fost duşi cu forţa la spitalul din Medgidia şi hrăniţi artificial, împotriva voinţei lor, cu fiole de glucoză, iar Negrescu a *beneficiat* şi de o transfuzie, din cauza torturii suplimentare suferite acasă, ca gazdă a grevei. Tratamentul constituia o încălcare a dreptului protestatarului : „Doctorii şi surorile care au executat ordinele Securităţii aveau priviri mai speriate decât ale noastre”[3].

Sub presiunea opiniei publice internaţionale, prin eforturile Amnesty International, în noiembrie 1977, Procuratura generală a RSR „a descoperit că instanţa *greşise* [*s.n.*] când ne condamnase, aşa că a introdus recurs extraordinar împotriva sentinţei pronunţate în 5 iulie”[4].

La sfârşitul anului 1977, sub titlul „Plecarea din paradisul lui Ceauşescu. Disidenţii români la Viena”, publicaţia *Die Weltwoche* făcea un rezumat al epopeii celor cinci, exprimându-şi mirarea că unul dintre regimurile comuniste din Europa cu o politică internă dintre cele mai dure i-a lăsat pe protestatari să plece, cu atât mai mult cu cât, „deşi aparţineau cercului de dizidenţi din anturajul scriitorului Paul Goma nu erau nume proeminente şi nu aveau nici un sprijin internaţional. Nici PEN Clubul, nici o oarecare Academie de ştiinţă nu mai putea ţine o mână protectoare deasupra lor...”[5]. Ceea ce doar încearcă să sugereze publicaţia elveţiană este o problemă de pragmatism politic şi diplomatic internaţional. În ciuda întâlnirilor la nivel înalt din cadrul Conferinţei pentru Cooperare şi Securitate în Europa de la Belgrad, încălcările drepturilor omului în România erau semnalate în primul rând prin intermediul postului de radio Europa Liberă, finanţat de CIA, apoi, din 1972, de Congresul Statelor Unite. Schimbarea finanţatorului a determinat şi modificarea nuanţată a comentariilor politice. La sfârşitul anilor 1970, prioritatea redactorilor de limba română ai postului de radio nu mai era punerea sub lupă a regimului de la Bucureşti, Statele Unite urmărindu-şi interesele geostrategice în jocul sferelor de influenţă cu Uniunea Sovietică. Pretinsa politică

1. *Ibidem.*
2. *Ibidem.*
3. *Cf.* Radu Negrescu-Suţu, *Dialogul teologilor...*, pp. 64-65.
4. *Ibidem*, p. 65.
5. „Auszug aus Ceausescus Paradies. Rumänische Dissidenten in Wien/Von”, *Die Weltwoche*, 21 decembrie 1977.

externă independentă a lui Ceauşescu faţă de Moscova trecea pe primul loc în priorităţile analiştilor oficiali americani, natura internă totalitară a regimului comunist nefiind pe agenda lor de priorităţi. Cu toate acestea, angajaţii şi colaboratorii români ai postului Europa Liberă au reuşit, uneori asumând riscul de a nu o mai putea face, să ţină trează o conştiinţă a solidarităţii externe cu românii aflaţi în interiorul graniţelor ideologice.

Mişcarea Goma fusese prea mult pentru relaţiile româno-americane. Regimul comunist încercase, prin desfăşurarea unui dispozitiv de război, să muşamalizeze „afacerea Goma". În iunie acelaşi an (parcă prevestind greva minerilor ce avea să urmeze) răzbăteau încă voci nemulţumite, preşedintele american Jimmy Carter primea scrisori de la românii ale căror drepturi erau violent încălcate. Salvarea lor nu a venit nici de la „campioana democraţiei", nici de la alt stat care ar fi dorit să înfrunte, practic, lagărul socialist. Ci de la încăpăţânarea protestatarilor care au reuşit să ţină în priză interesul unor organizaţii nonguvernamentale, precum Amnesty International : „Au făcut greva foamei, au refuzat să lucreze, au trimis scrisori pe ascuns la Amnesty International şi în străinătate. Pe scurt, au arătat în toate modurile posibile că nu sunt dispuşi să capituleze. La aceasta i-a ajutat cu siguranţă şi faptul că erau cinci şi că în lagăr au mai găsit alţi doi condamnaţi – un inginer de 33 de ani şi un student de 21 de ani, care ispăşeau aceleaşi condamnări pentru aceleaşi motive. Nici unul nu trebuia să lupte singur"[1].

De solidaritatea românilor împotriva comunismului se temea regimul de la Bucureşti, dar şi de solidarizarea opiniei publice internaţionale. Dar pragmatismul occidental se putea dovedi foarte diferit de cel american. Un exemplu concludent este anularea vizitei oficiale în România, în septembrie 1982, a preşedintelui socialist François Mitterrand, după ce Departamentul Securităţii Teritoriale Franceze (DST) descâlcise planurile Securităţii române de a-i elimina pe scriitorii Virgil Tănase şi Paul Goma, prin două operaţiuni proiectate ale ofiţerului de Securitate Pavel Haiducu. Comunicatul de presă dat publicităţii de instituţia prezidenţială a Franţei, deşi exprima sec faptul că preşedintele François Mitterrand are o agendă foarte încărcată, a fost o palmă peste obrazul lui Nicolae Ceauşescu şi un semnal că un stat precum Franţa nu tolerează asasinatele politice pe teritoriul său şi nici jocurile de-a spionii[2].

Un al doilea Apel al Grupului a fost publicat tot în *Die Weltwoche*, pe 7 septembrie 1977. În ciuda semnalelor de ajutorare, protestatarii erau îngrijoraţi :

1. *Ibidem.*
2. Labirintul legăturilor dintre Securitate şi unii membrii ai DST (şi ai politicii franceze), cu ramificaţii în KGB, sunt descâlcite de Liviu Tofan, pe fondul clarificării „afacerii Tănase-Goma", desfăşurată în 1982, dejucată de DST în colaborare cu defectorul Haiducu şi cu cei doi scriitori. Vezi Liviu Tofan, *A patra ipoteză. Anchetă despre o uluitoare afacere de spionaj*, Editura Polirom, Iaşi, 2012.

Pentru că ne găsim într-o situaţie disperată, pentru că am fost torturaţi, pentru că am fost condamnaţi pe nedrept, pentru că suntem izolaţi – şi aceasta numai pentru că am cerut aplicarea Drepturilor Omului în ţara noastră, pentru că viaţa ne este în pericol, pentru că am fost condamnaţi pentru delict de opinie, lansăm un apel deschis tuturor celor care luptă pentru respectarea Drepturilor Omului, D-lui J. Carter – Preşedintele SUA şi astfel facem public acest al doilea apel disperat, pentru salvarea vieţilor şi libertăţilor noastre.

La apelul nostru au aderat fără rezerve : Vasile Constantinescu – care a fost închis, de asemenea ca semnatar al Apelului lui Paul Goma, interogat, bătut şi condamnat la muncă silnică la Canal, şi Dragoş Neamţu – care a trimis două scrisori la Radio „Europa Liberă” şi care a fost interceptat, urmărit şi acum constrâns să fugă de acasă şi să trăiască ascuns[1].

Reportajul este ilustrat cu o imagine în care Ceauşescu apare la microfon, în faţa unei mulţimi. Legenda : *Nicolae Ceausescu : liberale Aussenpolitik, starre Innenpolitik* (Nicolae Ceauşescu : politică externă liberală, politică internă rigidă).

În volumul-document *Culoarea curcubeului*, Paul Goma aminteşte despre cei cinci astfel :

Torţionarii : Col. STANCIU şi Col. CHIRIAC – i-au anchetat şi bătut cu sălbăticie în mai multe rânduri la sediul Securităţii din str. Beldiman, în iunie 1977. Păunescu a fost scos pe targă, inconştient. Judecătorul Liviu GIURGIU şi Procurorul Victor ZEICESCU i-au condamnat pe data de 5 iulie 1977 la 1 an de muncă forţată la Canal. Col. MATEI şi Col. RĂDULESCU au anchetat de mai multe ori, după metoda „securiştilor buni”, fără bătaie. Maiorul CÂRNARU şi Colonelul-procuror BÂRCĂ i-au torturat pentru a înceta greva foamei, în locuinţa lui Radu Negrescu din Aleea Compozitorilor, cartierul Drumul Taberei din Bucureşti, apoi la sediul Securităţii din Calea Rahovei. Radu Negrescu, ca gazdă, a fost bătut până la pierderea cunoştinţei şi lovit cu bastonul de cauciuc peste testicule. Col. MAXIM din Medgidia i-a anchetat cu cruzime la Canal, în special, în timpul grevei foamei, în septembrie 1977, încercând să-i determine să înceteze greva[2].

În prima jumătate a lunii octombrie 1977, cei şapte au trimis lumii libere un al treilea Apel, care s-a pierdut. Pe 14 octombrie ziarul *Het Parool* din Amsterdam publica un articol recapitulativ. Paul Goma este menţionat drept „protector”, deoarece beneficiase de o campanie de susţinere externă amplă. În ce măsură putea să vegheze scriitorul opozant la soarta celor şapte este dificil de precizat, având mai degrabă rostul de a atrage atenţia oficialităţilor române că Occidentul nu a

1. „Geschlagen und zu Zwangsarbeit verurteilt. Fünf rumänische Menschenrechtler rufen zum zweitenmal um Hilfe”, *Die Weltwoche*, 07.09.1977.
2. *Culoarea curcubeului* 77. *Cod „Bărbosul”*, Eagle Publishing House, Bucureşti, 2010 ; vezi şi ediţia revăzută *Culoarea curcubeului 77 (Cutremurul oamenilor)*, precum şi volumul *Cod „Bărbosul”*, Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2015.

îngropat „cazul". El însuşi va fi determinat să părăsească ţara, pe 20 noiembrie 1977. Toate „focarele" vor fi stinse în câteva luni, inclusiv prin plecarea celor şapte.

În textul intitulat „Cine mai e în Curtea Supremă de Justiţie ? ", ziaristul Sorin Roşca Stănescu făcea public, la 4 iulie 1991, cazul tinerilor judecaţi sumar şi condamnaţi la 5 iulie 1977. Pentru a îndepărta orice suspiciune legată de o posibilă coincidenţă, ziaristul l-a contactat pe Liviu Giurgiu : „Aşa cum era normal, am luat legătura cu dl Liviu Giurgiu. Domnia sa a confirmat că a fost judecător în cauza semnalată de corespondentul nostru [Radu Negrescu], dar a negat că procesul ar fi fost de natură politică şi că ar fi îndeplinit ordinele Securităţii"[1]. Un detaliu precum desfacerea ilegală a contractului de muncă pentru a asigura „temei legal" în vederea pronunţării unei sentinţe aberante nu a reţinut atenţia.

În februarie 1994, preşedintele Comisiei pentru cercetarea abuzurilor şi petiţii, din cadrul Senatului României, Constantin Ticu Dumitrescu, adresa Parchetului de pe lângă Curtea Supremă de Justiţie o adresă prin care cerea : „Să adânciţi ancheta în acest caz [Radu Negrescu], făcând apel la toate instituţiile şi mijloacele legale, inclusiv SRI, pentru a se reconstitui întregul adevăr. În acelaşi sens, dorim să audiem şi pe judecătorul de atunci, Liviu Giurgiu, precum şi pe procurorul Zeicescu Victor, fapt pentru care vă rugăm să ne ajutaţi spre a stabili cu persoanele respective, legăturile necesare"[2]. Solicitarea nu a primit răspuns. Liviu Giurgiu a fost eliberat din funcţie şi renumit în funcţia de judecător la Curtea Supremă de Justiţie prin acelaşi *Decret nr. 190/1 iunie 1998 privind numiri şi eliberări din funcţie la Curtea Supremă de Justiţie*, semnat de preşedintele României[3].

În Buletinul informativ *Europa Liberă* nr. 269, redactat pentru uz intern de UM 0920[4], se face un rezumat al transmisiunilor din ziua de 27 septembrie 1977. Sunt menţionate subiectele din cadrul emisiunii „Actualitatea românească" : apelul prezentat de Eugen Ionescu în cadrul unei reuniuni ce a avut loc la Paris, la sfârşitul lunii august, din iniţiativa disidenţilor ruşi, pe tema libertăţilor individuale. Apelul fusese redactat de Comitetul francez pentru apărarea drepturilor omului în România, datorită îngrijorării faţă de soarta lui Paul Goma, dar şi a unor aderenţi la Mişcarea pentru drepturile omului iniţiată de acesta, precum Vasile Paraschiv, Paulina Cătănescu şi Păun Stoian. Comitetul monitoriza şi cazul celor cinci tineri

1. În rubrica „Statul de drept şi drepturile omului", *România liberă*, serie nouă, nr. 434, joi, 4 iulie 1991.
2. Conform copiei trimise „Spre ştiinţă petentului", înregistrată la 1 februarie 1994, cu nr. 3852, la Comisia pentru cercetarea abuzurilor şi petiţii, Parlamentul României – Senat. Obţinută prin amabilitatea dlui Radu Negrescu-Suţu.
3. Disponibil la on-line la adresa http : //www.cdep.ro/pls/legis/legis_pck.htp_act_text ? idt = 17642 (accesat la 8.03.2013).
4. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2217, vol. 12, ff. 216-217 ; UM 0920 este codul pentru DIE (Direcţia de Informaţii Externe).

> Iosif Niţă, Radu Negrescu, Raymond Păunescu, Nicolae Vindis [Windisch] şi al muncitorului Ion Marinescu, daţi afară din slujbă, în mod abuziv şi consemnaţi la un an de muncă obligatorie la Canalul Dunăre-Marea Neagră, pentru că au lansat un apel participanţilor la Conferinţa de la Belgrad.
> Comitetul francez atrage atenţia opiniei publice şi asupra celor nouă persoane, care la începutul lunii iulie, cerând să plece definitiv din România, au fost şi ele condamnate la un an de muncă obligatorie, în condiţiile cele mai insalubre, pe Insula Mare a Brăilei. Aceste persoane sunt : Cristian Ionescu, Cornel Urdăreanu, Cornel Munteanu, Adrian Mutică, Adrian Şinca[1], Constantin Hulduban, Mihai Călin Gherman, Liviu Bureţiu şi Cristian Oniţ(i)u[2].

Într-un tabel nominal emis de Direcţia de paşapoarte, evidenţa străinilor şi controlul trecerii frontierei din 24 septembrie 1977 conţinând 45 de nume ale semnatarilor „scrisorii lui Paul Goma, cunoscuţi că au solicitat plecarea din ţară ori renunţarea la cetăţenia română şi ale căror cereri nu au fost soluţionate până în prezent”[3], regăsim atât numele celor şapte din grupul ajuns la Canal, cât şi numele celor nouă duşi în Balta Brăilei, toţi judecaţi pe baza Legii nr. 25/1976.

Radu Negrescu-Suţu rememorează, într-un interviu difuzat de Radio România Internaţional, contextul şi mobilul protestului din 1977, sub titlul „Regăsirea demnităţii de om”. Aflăm că Dragoş Neamţu şi Vasile Constantinescu au semnat ulterior Apelul celor 5, ajungând astfel să fie şi ei condamnaţi ; că grupul a fost susţinut de Vasile Paraschiv şi

> ulterior, după exemplul nostru, s-au mai format alte două grupuri în Bucureşti, alcătuite din băieţi ceva mai tineri decât noi, dar la fel de determinaţi, pe care i-am întâlnit şi sfătuit cum să procedeze, condamnaţi şi ei la muncă forţată în Balta Brăilei. Deci „ogorul semănat de Goma dădea roade”, se crease o avalanşă de protestatari şi Securitatea se afla literalmente depăşită de evenimente. (...) ajunşi la capătul răbdărilor şi nemaiîntrezărind nici o schimbare a situaţiei noastre, am decis, după aproape două luni, intrarea în greva foamei, chiar pe data de 23 August, spre a le sabota comuniştilor această dată comemorativă uzurpată. (...) Gama supliciilor era largă, mergând de la bătaia cu picioarele în stomac în timpul grevei foamei, bătaia cu bastonul de cauciuc peste testicule, bătaia în cerc a zece contra unul până la pierderea cunoştinţei şi ajungând până la „accidente” ce puteau fi mortale pe şantier, iar presiunile psihice erau şi mai variate. Mai dureros era sentimentul de a fi devenit un fel de „paria” pe care nimeni nu-l mai cunoaşte şi pe care toată lumea îl evită : rude, prieteni, cunoştinţe[4].

1. A publicat un roman autobiografic, intitulat *Paşaport*, semnat Adrian Robert von Şinca, Editura ePublishers, Bucureşti, 2015.
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2217, vol. 12, ff. 216-217 ; UM 0920 este codul pentru DIE (Direcţia de Informaţii Externe).
3. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2217, vol. 12, ff. 222-227.
4. Radio România Internaţional, 16 octombrie 2008, „Procesul comunismului : Interviu cu scriitorul Radu Negrescu-Suţu din Paris”, emisiune de Nicolae Mircea Năstase.

Cu modestie, supravieţuitorul Grupului consideră că

> noi nu am făcut cine ştie ce mişcare anti-comunistă, de mare curaj. A fost o întâmplare, căci oricine ar fi putut s-o facă, dacă s-ar fi gândit. Şi dacă nu ne-am retractat semnăturile sub presiunea tăvălugului securist, cum au făcut-o alţii, aceasta tot noroc a fost şi nu curaj, căci nu pot şti dacă nu am fi cedat până la urmă dacă detenţia s-ar fi prelungit ani de zile sau dacă am fi fost torturaţi mult mai intensiv decât am fost. În lupta cu fiara, nimeni nu-şi cunoaşte limitele rezistenţei şi ale curajului[1].

La 29 noiembrie 1977, intra în posesia Securităţii, prin intermediul informatorului „Mihai", banda maşinii de scris a secretarei consilierului Ambasadei Franţei la Bucureşti – însărcinat cu Afaceri ad-intterim – Jean Brouste. De pe banda maşinii de scris a fost „cules" un raport confidenţial adresat centralei Ministerului Afacerilor Externe din Paris, lui Luis Guirangaud (ministrul Afacerilor Externe – Direcţia Europa de Est-Paris), în care se făcea un rezumat consistent al situaţiei lui Paul Goma, până la data de 18 noiembrie 1977, când soţii Goma au fost la Ambasadă „pentru obţinerea vizei ca invitaţi speciali ai PEN-CLUB-ului francez"[2]. Transcrierea conţinea „un raport «FOARTE CONFIDENŢIAL»", care concluzionează : „În paralel, membrii grupului de salariaţi ai hotelului de primă categorie care s-au adresat în scris ziarului elveţian «DIE WELTWOCHE» au primit promisiunea autorităţilor că vor fi autorizate să emigreze în SUA. Ei s-au abţinut să se manifesteze în ultimul timp nemaivizitând nici cel puţin ambasada (SUA) de la Bucureşti. Condamnaţi să lucreze în zona canalului, ei au fost până în prezent în mod dur persecutaţi"[3].

Daţi afară din serviciu în mod abuziv, arestaţi, demascaţi, judecaţi şi condamnaţi în stare de urgenţă, apoi trimişi la muncă forţată în câteva colonii de la Canalul Dunăre-Marea Neagră, protagoniştii mai puţin cunoscuţi ai Mişcării pentru drepturile omului din anul 1977 au plecat pe rând din România, începând cu toamna aceluiaşi an. Radu Negrescu-Suţu este singurul supravieţuitor din grupul iniţial al celor cinci membri ai Grup Canal '77.

1. *Ibidem*.
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2217, vol. 13, ff. 137-138.
3. Ibidem, f. 137 v.

Mihai Floroiu

Forme de opoziţie politică în anii ’80 : scrisori, inscripţii şi manifeste anti-ceauşiste

Abstract. *In the 80’s, the economical crisis and the drastic measures of rationalizing food and electricity have brought up multiple dissatisfactions regarding the leadership of the party. In spite of the obedience and the acceptance noticed in all citizens’ everyday life, more and more critical voices had risen against the dictatorship of Nicolae Ceauşescu publically. The opposition had already existed for a long period of time, and was expressed in countless ways. The dissatisfactions and the roots of all negative public manifestations were concerning, most of the time, the unbelievably low standards of living, lack of supplies, whether it was food or clothing, civil rights and the poor situation of the socialist economy.*

In the present study, our attention has been focused on theorizing and presenting these actions concerning political opposition from the 80’s and the impact that it had had amongst the people. In the same time, our study has been also focused on recalling the memoirs of the political opponents of the regime, a side which is less known from a historiographical point of view, who had made it into the international public opinion, thanks to their manifestations, their claims, and the innovative way of protesting.

Keywords : *opposition, protest, emprisonment, political initiatives, Radu Filipescu*

Criza economică şi de sistem din anii ’80 deschidea o nouă prăpastie între Partidul Comunist şi societatea românească. Decizia de a plăti, într-un timp record, datoria de peste 11 miliarde de dolari a produs o scădere bruscă a nivelului de trai în rândul populaţiei. Preţurile la combustibili (benzină, motorină, gaze naturale) au crescut tot mai alarmant, importurile şi subvenţiile din industrie şi agricultură au fost reduse simţitor, iar exporturile masive de alimente de larg consum către piaţa externă dădeau semnele unui debut de criză îngrijorător.

Introducerea cartelelor pentru produsele alimentare (pâine, carne, lapte, ouă, ulei, făină, zahăr etc.) era privită ca o reglementare menită să asigure aprovizionarea, dar s-a dovedit că această măsură nu putea asigura nici produsele cartelate. În 1981 a fost elaborat un program de alimentaţie raţională din cauza lipsei produselor de pe piaţă. Judeţele erau obligate să asigure aprovizionarea locuitorilor din producţie proprie, iar livrarea alimentelor dintr-un judeţ în altul necesita aprobarea forului central. Practic autoaprovizionarea teritorială reprezenta o barieră a circulaţiei alimentelor, iar în anii următori, persoanele care erau în trecere prin alte oraşe şi nu aveau reşedinţa acolo nu puteau cumpăra pâine sau alte produse[1].

Cozile interminabile deveniseră un program zilnic de stres, încât oamenii ajunseseră la o stare de insuportabilitate : „…Viaţa este «luminoasă» ne face să nu mai avem timp de noi. Atât e de luminoasă încât tot timpul trebuie să stai pe la cozi, să pândeşti din zori şi până în noapte, poate va aduce ceva de mâncare… Viaţa asta ne-a abătut de la obiceiurile fireşti… Când aduce din când în când câte ceva, câte foarte puţine pentru câtă lume este, să vezi ce înghesuială, păruială, înjurături… Cam aşa păţim noi în «Epoca de aur»”[2].

Cu o aprovizionare deficitară, alimente insuficiente şi de slabă calitate[3], îmbulzeli zilnice în goana obţinerii unui colţ de pâine şi a unui kilogram de

---

1. Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor*, vol. X, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2013, p. 403.
2. Arhivele Consiliului Naţional pentru Studierea Arhivelor Securităţii (în continuare ACNSAS), fond Documentar, dosar 16596, vol. 10, f. 376.
3. Despre calitatea deplorabilă a produselor alimentare din acei ani, Securitatea regimului comunist a înregistrat numeroase comentarii ale oamenilor care îşi consumau zilnic timpul la cozi : „La noi, toate se fac pe dos. Cu aprovizionarea stăm «foarte bine», ieri am primit 200 g salam de persoană şi pungi cu gâturi şi gheare… Am avut speranţa că se va da măcar 1 kg carne de porc la fiecare pesoană, căci i-am uitat şi gustul…”. Într-o altă conversaţie o persoană menţiona : „Ieri am stat la coadă la ouă, dar bineînţeles că n-au ajuns, căci s-au terminat. S-au dat în continuare pui (mai mult vrăbii,

carne[1], timpul petrecut la cozi devenise un stil de viaţă pentru majoritatea populaţiei. Pe acest fond al diminuării produselor de bază se mai adăugau şi măsurile absurde de reducere a curentului electric şi a gazelor în locuinţe. Apăreau restricţii din ce în ce mai mari la încălzirea locuinţelor, lampa cu gaz revenea ca mijloc de iluminat, apa caldă era distribuită 2-3 ore pe zi, căzile erau umplute cu apă pentru a fi folosită la toalete, iluminatul public era drastic diminuat, iar emisiunile TV se reduceau la două ore seara, şi acelea dominate de programele omagiale dedicate lui Nicolae Ceauşescu. Absurdul maxim al acelor ani mai consta şi în faptul că iluminatul public şi consumul casnic reprezentau maximum 10% din consumul total de electricitate şi gaze, iar partidul continua să ia măsuri severe tocmai în acest sector care afecta milioane de cetăţeni[2].

Neajunsurile sociale şi mizeria cotidianului insuportabil l-au determinat pe un gazetar francez să descrie anii '80 din România astfel : „Pe un fundal de ţară socialistă clasică, agricultură şovăielnică, industrie grea şchiopătând, muncitori nemulţumiţi, bunuri de consum distribuite în mod bizar, se înălţa un aparat politic dominat de familia Ceauşescu, un aparat poliţienesc şi stalinist"[3].

În pofida supunerii, fricii sau acceptării unor restricţii economice majore, apăreau din ce în ce mai des, în spaţiul public, voci critice care se ridicau împotriva necondiţionatului control al puterii politice. Reacţiile de opoziţie împotriva lui Ceauşescu au izvorât de cele mai multe ori din prea-plinul unor conştiinţe care refuzau pasivitatea colectivă şi frica viscerală provocată de brutalitatea aparatului de represiune[4]. Rezistenţa şi împotrivirea românilor au fost frecvente şi exprimate în diferite forme : comentarii politice negative sau ostile, distrugerea unor monumente

---

mortăciuni). Aspectul lor mă îmbia să-i arunc în găleata de gunoi, dar nu mi-am permis acest lucru, acum, în epoca de aur..." (ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 146).

1. Într-un document al Securităţii erau prezentate câteva cazuri din Bucureşti în care „maşinile care transportau pâine şi trebuiau să aprovizioneze mai multe centre au fost blocate de populaţie la primul centru, iar echipajul obligat să descarce acolo întreaga cantitate din maşină, astfel încât centre mai îndepărtate au rămas neaprovizionate. De asemenea, au existat cazuri în care maşinile au fost oprite chiar în stradă, iar echipajul, deşi nu avea nici calitatea şi nici formele legale necesare, a fost silit de populaţie să procedeze la vinderea pâinii direct din maşină" (ACNSAS, fond Documentar, dosar 13858, vol. 4, f. 388) ; criza de alimente şi confruntarea zilnică pentru obţinerea strictului necesar deveniseră o chestiune de supravieţuire. Într-un alt document al Securităţii se arăta că „la Sovata s-a produs un lucru îngrozitor din cauza lipsei de pâine. Au răsturnat camionul care transporta pâinea, iar o femeie şi-a pierdut viaţa, fiind călcată în picioare"(ACNSAS, fond Documentar, dosar 13421, vol. 192, f. 8).
2. Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor*, p. 407.
3. *Apud* Lucia Hossu Longin, *Memorialul durerii. O istorie care nu se învaţă la şcoală*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2007, p. 367.
4. Ion Aramă, *Singur împotriva lui Ceauşescu*, Editura Calypso, Bucureşti, 1991, p. 10.

şi simboluri comuniste, realizarea de inscripţii sau lozinci împotriva regimului, scrisori anonime, distribuirea de manifeste, publicarea unor ziare clandestine, proteste deschise sau sinucideri în locuri publice.

Scrisori anonime

Interesul regimului şi al Securităţii pentru a monitoriza reacţia populaţiei faţă de situaţia din ţară a fost amplu şi sistematic. Documentele de analiză şi sinteză, elaborate de organele de Securitate, menţionează diverse acţiuni individuale sau colective îndreptate împotriva lui Nicolae Ceauşescu. Deşi cauza principală a nemulţumirilor tot mai frecvente, venite din rândul populaţiei, era generată de Ceauşescu şi politica sa economică, documentele înregistrate de Securitate mascau de cele mai multe ori referirile directe la liderul PCR prin sintagma „conducerea superioară de partid şi de stat" sau „înalte personalităţi politice şi de stat"[1]. Cele mai frecvente modalităţi de exprimare împotriva lui Nicolae Ceauşescu erau aşa-zisele comentarii negative, ostile care, din punctul de vedere al Securităţii, trebuiau să discrediteze reputaţia politică a acestuia. Materialele Securităţii, cu rol de informare, identificau numeroase persoane care făceau „afirmaţii tendenţioase", „denigratoare", care proferau „calomnii" sau „injurii grave" la adresa partidului şi a statului[2].

Dincolo de aceste comentarii politice negative la adresa lui Ceauşescu, multe dintre persoane îşi revărsau focul faţă de „conducătorul iubit" prin vandalizarea portretelor şi operelor sale. Ca o expresie a nemulţumirii personale faţă de situaţia politică şi economică, un secretar al comitetului UTC al Liceului de Marină din Orşova ar fi avut, în 1983, „unele manifestări necorespunzătoare, printre care şi ruperea portretului preşedintelui RSR, în prezenţa colegilor de clasă"[3]. Cu prilejul serbării zilei de 23 august 1989 a fost găsit, în curtea unui liceu, printre materialele de propagandă depozitate, şi un tablou cu Ceauşescu de dimensiunea 2 x 3 m, care fusese vandalizat şi incendiat[4]. În centrul oraşului Ploieşti, nemaisuportând propaganda şi cultul personalităţii „celui mai iubit fiu al poporului", câţiva tineri au fost arestaţi, în 1981, pentru că au răspândit manifeste şi au dat foc unor vitrine în care se găseau volumele de opere ale lui Nicolae Ceauşescu[5].

1. *Apud* Manuela Marin, *Între prezent şi trecut : cultul personalităţii lui Nicolae Ceauşescu şi opinia publică românească*, Editura Mega, Cluj-Napoca, 2014, p. 154.
2. *Ibidem*, p. 156.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 8833, vol. 10, f. 204.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 85.
5. ACNSAS, fond Informativ, dosar 260257, f. 118.

Cei care nu voiau să se expună riscului major de a fi prinşi de organele represive recurgeau la metoda de difuzare a unor scrisori anonime pe care le puneau în plicuri şi le introduceau în cutiile poştale din blocuri şi cartiere. Aceste scrisori anonime erau denumite, în documentele Securităţii, „înscrisuri cu conţinut duşmănos”. Unele dintre ele au fost chiar expediate unor instituţii şi întreprinderi, la redacţiile ziarelor centrale şi locale, la radio şi televiziune sau la diverse personalităţi publice. Pentru derutarea organelor Securităţii, acestea nu erau puse în raza domiciliului sau a locului de muncă al destinatarului, ci în alte localităţi sau cartiere[1].

Scrisorile anonime identificate de Securitate surprindeau de cele mai multe ori nemulţumirile oamenilor cu privire la : lipsa de aprovizionare cu alimente de bază, nivelul de trai foarte scăzut, drepturile cetăţeneşti, condiţiile de locuit, salarizarea etc.[2] În acest sens, un pensionar din Iaşi, în vârstă de 65 de ani, „a redactat şi a expediat 36 de scrisori semnate cu nume fictive, în care a comentat duşmănos politica partidului şi statului nostru, activitatea unor înalte personalităţi şi a incitat la constituirea unei aşa-zise organizaţii intitulate «Mişcarea pentru apărarea intereselor generale ale omului în R.S. România» şi a unui «stat de interes general»” ; cetăţeanul respectiv a trimis aceste scrisori Comitetului Central, Procuraturii Generale şi Tribunalului Suprem acuzând politica dezastruoasă de înfometare la care era supusă populaţia[3]. Un muncitor din Argeş a trimis o scrisoare conducerii superioare de partid în care arăta lipsa de aprovizionare cu alimente agroalimentare : „Toate alimentele bune se exportă şi populaţia nu are cele necesare traiului, banii nu mai au valoare, oamenii sunt nemulţumiţi şi vor face greve spre a se lua măsuri pentru îmbunătăţirea situaţiei”[4]. Un mecanic din Dâmboviţa a fost identificat de organele de Securitate pentru că a redactat şi expediat pe adresa conducerii superioare de partid „un număr de 4 scrisori anonime prin conţinutul cărora denigra măsurile luate de conducerea partidului şi statului privind raţionalizarea şi reaşezarea unor preţuri la produsele alimentare. De asemenea, într-o scrisoare a adresat ameninţări la adresa unor personalităţi din conducerea superioară de partid”[5].

Cu ocazia alegerilor, unii cetăţeni preferau să recurgă la introducerea în urnă, printre buletinele de vot, a unor scrisori prin care cereau demiterea lui Ceauşescu de la conducerea ţării. În cuprinsul unei asemenea scrisori era notat : „Jos cu călăul de Ceauşescu ! Vrem moartea lui Ceauşescu ! Mai vrem pacea aşa cum a fost din 1916 până în 1938. Vrem pământul nostru ! [...] Vrem moartea lui şi la

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 17444, ff. 232, 244-245.
2. *Ibidem*, f. 212.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13314, vol. 23, f. 246.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13765, vol. 16, f. 68.
5. *Ibidem*, f. 93.

toţi care ne-au luat pâinea de la gură şi au scumpit traiul şi ne ameninţă cu bomba atomică ca să nu mai zicem nimic. Jos cu călăul de Ceauşescu ! ”[1].

Inscripţii identificate

Tot din categoria „înscrisurilor cu conţinut duşmănos” mai făceau parte şi aşa-zisele inscripţii, care erau de fapt nişte înscrisuri executate pe diferite suporturi fixe (ziduri, garduri, copaci, uşi, ferestre) sau mobile (bucăţi de tablă, reviste, cărţi, buletine de vot, suporturi din mijloacele de transport auto sau CFR)[2]. Revoltat de urmările programului de alimentaţie raţională şi de cozile interminabile şi sufocante la produsele alimentare, un elev de 17 ani din Botoşani, pe nume Mugur Călinescu, a luat atitudine împotriva regimului condus de Nicolae Ceauşescu şi s-a hotărât, în semn de protest, să scrie cu cretă albă pe zidurile unor clădiri, garduri şi panouri publicitare lozinci anti-comuniste : „Vrem sindicate libere”, „Vrem libertatea cuvântului”, „Jos Ceauşescu”. Periplul grafiilor sale a inclus şi clădirea Comitetului Judeţean de Partid, motiv pentru care a fost arestat, anchetat şi supravegheat până în ultimele zile din viaţă[3].

Trei tineri din satul Băleni-Sârbi, judeţul Dâmboviţa, Victor Totu, Gheorghe Pavel şi Florin Vlăsceanu, întorcându-se spre casă în seara zilei de 22 august 1983, au şters de pe şosea textul activiştilor de partid – „Trăiască 23 august ! ” – şi au scris cu var „Jos Ceauşescu”. Un vecin i-a urmărit şi i-a denunţat, iar pentru fapta lor tinerii au primit pedepse pe măsură : Victor Totu – 7 ani de închisoare, Gheorghe Pavel şi Florea Vlăsceanu – câte 6 ani de închisoare[4].

Tot în acea perioadă au fost identificate pe garduri, pe ziduri şi pe autobuzele din parcarea unui liceu economic din Piteşti lozinci scrise cu cretă albă împotriva dictaturii : „Daţi-ne pâine nu minciuni”, „Jos dictatura Ceauşescu”, „Trăiască lupta pentru libertate.”[5] Aceste forme de protest au continuat să apară până în preajma căderii regimului comunist. Astfel că, în nordul Bucureştiului, de-a lungul unui traseu pe unde treceau zilnic mii de oameni, se puteau citi lozinci scrise cu smoală dizolvată în motorină : „Jos Ceauşescu ! Vrem pâine ! Vrem dreptate ! Jos dictatura ! ”[6].

---

1. *Ibidem*, ff. 71-72.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 17444, ff. 232-233, 244-245.
3. Zenovia Pavlică, „Liceeni contra dictaturii”, în Romulus Rusan (editor), *Anii 1973-1989. Cronica unui sfârşit de sistem*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2003, p. 300.
4. Romulus Rusan (editor), *Cei care au spus nu. Oponenţi şi disidenţi în anii ’70 şi ’80*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2005, p. 160 ; Vladimir Tismăneanu (coord.), *Comisia prezidenţială pentru analiza dictaturii comuniste din România. Raport final*, Bucureşti, 2006, p. 370 disponibil on-line la adresa http : //www.presidency.ro/static/ordine/RAPORT_FINAL_CPADCR.pdf (accesat la 01.08.2015).
5. ACNSAS, fond Penal, dosar 1092, vol. 1, f. 179.
6. Ion Aramă, *Singur împotriva…*, p. 58.

Modul inovativ de a protesta împotriva lui Ceauşescu a îmbrăcat uneori cele mai diverse forme, unele dintre ele purtând chiar marca unei tinereţi exuberante. De pildă, în aceea perioadă au fost zăriţi, alergând prin Bucureşti, câini maidanezi îmbrăcaţi în huse pe care erau inscripţionate texte cu „Jos Ceauşescu". Indignaţi de amuzamentul oamenilor de pretutindeni şi căzuţi în ridicol, miliţienii se întreceau, înnebuniţi şi derutaţi, pe străzile capitalei să captureze „duşmanii poporului"[1].

Manifeste

Un loc aparte în categoria „înscrisurilor cu caracter duşmănos" îl aveau aşa-zisele „fiţuici", reprezentate sub forma unor texte scrise pe hârtie, de diferite dimensiuni şi difuzate, fără a fi introduse în plicuri, prin lipire pe diferite suporturi sau prin împrăştiere. Erau scrise de mână sau la maşina de scris. Uneori erau realizate prin decuparea de litere sau cuvinte din ziare, reviste şi lipite pe diverse suporturi de lemn, cauciuc, tablă sau piatră litografică[2]. Aceste manifeste, denumite în terminologia Securităţii „fiţuici", erau răspândite şi distribuite în locuri cu mare afluenţă de public, în special cu ocazia unor evenimente interne sau internaţionale, în incintele unor întreprinderi sau instituţii, în parcuri, pieţe, străzi sau în cutiile poştale din blocuri. Uneori erau afişate şi lipite pe diverse clădiri, garduri sau stâlpi de telegraf, dar această metodă a fost mai rară din cauza riscului de surprindere. Adesea, manifestele erau semnate în numele unor comitete sau organizaţii. Realitatea a dovedit că, în general, cele semnate erau ale unor persoane care nu erau grupate sau organizate[3].

Pe parcursul ultimului deceniu comunist, au fost identificate numeroase manifeste ce revendicau o serie de drepturi şi libertăţi cetăţeneşti îngrădite de stat. Acuzaţiile din manifeste vizau nivelul scăzut de trai şi se îndreptau împotriva persoanei lui Nicolae Ceauşescu, care era perceput ca unicul responsabil pentru ceea ce se întâmpla în ţară. Frigul, foamea, întunericul erau principalele nemulţumiri ale celor care luau poziţie împotriva „uzurpatorului paranoic, cu minte necultivată şi fudulă."[4] Acţiunile de protest au fost fie individuale, fie în grupuri de circa trei sau patru persoane. În 1979, doi tineri, Gheorghe Gherghina şi Nicolae Ionel, au decis să confecţioneze manifeste. Printr-o deschizătură făcută în podeaua

1. Ana Blandiana, „Anii 80 – între exasperare şi rezistenţă (din jurnalul romanului *Sertarul cu aplauze*)", în Romulus Rusan (editor), *Şcoala Memoriei 2004. Prelegeri şi discuţii de la a VII-a ediţie a Şcolii de Vară de la Sighet (5-13 iulie 2004)*, Fundaţia Academia Civică, Bucureşti, 2004, p. 497.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 17444, f. 232.
3. *Ibidem*, ff. 188-190, 232, 244-245.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 530, vol. 2, f. 103.

automobilului lor au răspândit manifeste în tot oraşul. Doi ani mai târziu, fiul lui Nicolae Ion a făcut un accident grav de circulaţie, iar în timpul anchetei a dezvăluit miliţienilor că tatăl şi prietenul său au fost autorii manifestelor răspândite în oraş. La percheziţia domiciliului, miliţienii au găsit restul de manifeste, iar cei doi au fost condamnaţi la 6, respectiv 7 ani de închisoare[1].

În 1983, Ioan Barabas, Francisc Barabas şi logodnica acestuia din urmă, Marton Paraschiva (Piroska), au împrăştiat în municipiul Miercurea-Ciuc, circa 1.500 de manifeste care conţineau îndemnuri pentru îndepărtarea lui Nicolae Ceauşescu. Acestea au fost distribuite cu ajutorul bicicletelor în noaptea de 21 spre 22 mai 1983, în zona unei mănăstiri franciscane care sărbătorea hramul în ziua de Rusalii. În dimineaţa sărbătorii religioase, la care urmau să participe credincioşi şi pelerini din toată ţara, s-au putut găsi manifeste răspândite peste tot în jurul mănăstirii, prin curţile oamenilor, pe străzile şi în cartierele din apropiere, pe zidurile şi gardurile unor clădiri publice[2]. Manifestele erau confecţionate din plăci de lemn pe care erau trasate gravurile şi sculptate lozincile[3] : „Jos Ceauşescu ! ", „Jos cizmarul ! "[4]. Cei trei au fost descoperiţi în cele din urmă, arestaţi şi condamnaţi la pedepse de 5, 6, respectiv 7 ani închisoare pentru infracţiunea de propagandă împotriva orânduirii socialiste[5].

Nici cei mici nu au stat de o parte în lupta cu dictatura. În acest sens, o elevă de clasa a X-a, din Galaţi, disperată că nu există mâncare şi dulciuri în magazine, a redactat „două fiţuici cu caracter tendenţios la adresa conducerii superioare de partid şi de stat, cu injurii şi calomnii. Fiţuicile au fost confecţionate şi scrise pe coli de desen tip bloc şi afişate pe obloanele exterioare ale morii din satul Rădeşti"[6]. Un alt elev de 17 ani, din Bucureşti, pe nume Cristian Duţescu, cu ocazia apropierii congresului al XIV-lea a conceput şi împrăştiat prin capitală manifeste împotriva lui Nicolae Ceauşescu. Hotărât să demaşte propaganda ceauşistă mincinoasă, a luat pozele dictatorului din almanahurile care apăreau atunci şi a inserat următorul text : „Criminal periculos. A se prinde mort sau viu. Recompensă : recunoştinţa a 23 de milioane de oameni". Cele 14 manifeste confecţionate le-a pus într-un rucsac şi le-a răspândit în timpul nopţii pe străzile centrale din capitală, în preajma unor ambasade şi instituţii. A fost prins în noaptea de 24 spre 25 octombrie

1. Herma Kennel, *Radu Filipescu. Jogging cu Securitatea*, traducere din limba germană de Nora Iuga, prefaţă de Ana Blandiana, ed. a II-a revăzută, Editura Polirom, Bucureşti, 2009, pp. 142-143.
2. ACNSAS, fond Penal, dosar 13939, vol. 1, ff. 38, 75-76.
3. *Ibidem*, f. 106.
4. *Ibidem*, vol. 2, f. 9 ; ACNSAS, fond Informativ, dosar 849471, vol. 1, ff. 290-291.
5. Vezi Sentinţa nr. 189 din 3 noiembrie 1983 a Tribunalului Militar Bucureşti (ACNSAS, fond Penal, dosar 13939, vol. 3, ff. 23-26) ; în urma recursului admis, prin Decizia nr. 1 din 9 ianuarie 1984, Paraschivei Marton i se reduce pedeapsa de la 7 ani la 5 ani (*Ibidem,* vol. 4, ff. 19-21).
6. ACNSAS, fond Documentar, dosar 13765, vol. 16, f. 96.

1989, în jurul orei 1.30, şi dus la Direcţia de Cercetări Penale. A fost eliberat în schimbul unei declaraţii că a participat la spargerea unei maşini şi cu promisiunea că nu va povesti nimănui despre cele petrecute la anchetă[1].

În prejma aniversării zilei de naştere a lui Nicolae Ceauşescu, pe 26 ianuarie 1987, au fost găsite prin Bucureşti, în număr deosebit de mare, manifeste scrise de mână, multiplicate apoi prin fotocopiere. Intitulate „Plan de acţiune”, acestea au fost afişate în puncte aglomerate, pe uşile magazinelor înaintea orelor de program şi în cutiile poştale. Autorii manifestelor îndemnau populaţia la opoziţie paşnică, organizată, cerând cetăţenilor să pornească o grevă prin neprezentare la locul de muncă, închizându-se în locuinţele proprii, unde să rămână până când Ceauşescu va fi demis[2] :

> Trebuie ştiut că familia Ceauşescu nu este invincibilă, totuşi dacă ne este teamă să acţionăm făţiş, atunci să procedăm ca strămoşii noştri, să învingem forţa, represiunea şi răul prin viclenie. La 23 ianuarie 1987 toţi cetăţenii Capitalei vor începe o grevă generală, nu manifestând pe străzi, ci stând fiecare la domiciliul său. Baricadându-ne în casele noastre vom paraliza întreaga Capitală, odată cu aceasta, toată ţara. Nu vă fie teamă, va fi greu pentru acei ce vor încerca să violeze mii de domicilii. Pregătiţi-vă cu hrană şi apă pentru mai multe zile, să fie o solidaritate în acest sens. Va înceta greva în momentul când la radio se va anunţa următorul comunicat : Tovarăşul N.C. este eliberat din funcţie la cerere, pe caz de boală. Acest comunicat se va repeta de mai multe ori, urmat de amănunte suplimentare[3].

Spre sfârşitul deceniului, Radu Chesaru, Geo Asavei şi alţi câţiva tineri bucureşteni au răspândit şi ei manifeste împotriva lui Nicolae Ceauşescu[4]. Cu ocazia sărbătorii muncitoreşti de 1 mai 1989, o persoană rămasă neidentificată a difuzat manifeste în zona Grădinii Zoologice Băneasa[5]. În prejma pregătirii Congresului al XIV-lea al PCR din noiembrie, s-a identificat un afiş din hârtie (coală de caiet cu pătrăţele de dimensiunea 17 x 12 cm) lipit pe un stâlp de electrificare de pe bulevardul Transilvaniei din Alba Iulia, la înălţimea de 1,80 m, fixat prin lipire. Textul „fiţuicii” conţinea şase rânduri, era reprodus cu majuscule şi format dintr-o serie de lozinci îndreptate împotriva dictatorului : „Jos Ceauşescu ! Jos regimul ! Vrem dreptate nu congrese ! Jos «şefii» ! Ajunge ! Fără reales ! Vrem mâncare ! ! ! Jos tâlharii ! ”[6]. Miliţianul care a observat manifestul pe stâlp a surprins şi în jurul unor blocuri un număr de 27 de manifeste cu acelaşi conţinut[7].

1. Zenovia Pavlică, „Liceeni contra dictaturii”, pp. 301-302.
2. Vezi *Micro Magazin*, nr. 278, anul 14, februarie 1987, p. 6.
3. *Ibidem*, p. 1.
4. Adrian Niculescu, „O cronologie a societăţii civile în anii lui Ceauşescu”, în Romulus Rusan (editor), *Anii 1973-1989*..., p. 159.
5. ACNSAS, fond Documentar, dosar 530, vol. 2, f. 23.
6. *Ibidem*, ff. 52-53.
7. *Ibidem*, f. 112.

Protestul contabilului Ilie Ion

Dincolo de aceste cazuri izolate de nesupunere, au existat numeroase persoane care, prin protestele lor asumate, au creat mari dificultăţi organelor de Securitate şi conducerii partidului. Dacă mulţi dintre cei care au hotărât să ia poziţie împotriva generalizării mizeriei morale şi materiale şi-au rezumat textele manifestelor la simple lozinci în vederea îndepărtării lui Ceauşescu, cei care au intrat în atenţia opiniei publice internaţionale aveau în cuprinsul lor programe sau revendicări sociale. Impactul răsunător şi emoţional al mesajelor, dar şi abuzurile la care au fost supuşi de autorităţile comuniste au atras reacţii puternice de susţinere din partea ziarelor occidentale, a posturilor de radio Europa Liberă, BBC, Deutsche Welle şi organizaţiilor internaţionale pentru apărarea drepturilor omului. Cu acest prilej au fost cunoscute în ţară destinele unor oponenţi ca Ilie Ion, Gheorghe Năstăsescu, Ion Bugan sau Radu Filipescu.

Cazul lui Ilie Ion stârneşte curiozitatea cercetătorului prin motivele şi revendicările care au stat la baza protestului său. Originar din Piteşti, de profesie economist, contabil la Trustul de Construcţii Industriale din oraşul natal, hotărăşte, în 1982, să tipărească 25 de manifeste pe care să le răspândească în oraşele Piteşti şi Târgovişte, pentru a-şi arăta nemulţumirea faţă de ruşinea netransmiterii meciurilor echipei naţionale de la campionatul mondial de fotbal[1].

Deciziile şi măsurile economice drastice luate de Ceauşescu îi transformaseră viaţa într-o povară. Zilnic era constrâns să se trezească cu mult timp înainte de începerea programului de lucru pentru a se aşeza la cozi ca să poată cumpăra pâine, lapte, carne şi zarvaturi pentru socrii şi soţia sa, întrucât aceştia erau grav bolnavi. Greutăţile şi împrejurările prin care a fost nevoit să treacă l-au dus în depresie şi criză de nervi, motiv pentru care a tipărit manifeste pentru a-şi arăta indignarea faţă de stilul nefiresc de viaţă impus de Ceauşescu[2].

Manifestele le-a răspândit pe străzi, pe băncile şi bulevardele din centrele oraşelor, în cabinele telefonice şi în cutiile poştale, pe lângă unele obiective turistice (Turnul Chindiei din Târgovişte), cinematografe sau complexele alimentare. Concomitent a trimis prin poştă numeroase scrisori cu înscrisurile-„manifest" rectorilor Universităţilor din Bucureşti, Iaşi, Craiova, Cluj-Napoca, unor personalităţi importante din spaţiul public (Radu Beligan, Eugen Barbu, Adrian Păunescu, Fănuş Neagu, Ecaterina Oproiu), dar şi unor ambasade din Bucureşti (SUA, Franţa şi Marea Britanie)[3].

Scris tipografic şi cu majuscule, manifestul exprima punctul de vedere al omului de rând, umilit, sărăcit şi nedreptăţit de situaţia tot mai insuportabilă din ţară.

1. Herma Kennel, *Radu Filipescu...*, p. 116.
2. ACNSAS, fond Penal, dosar 14274, vol. 1, f. 27 ; ACNSAS, fond Informativ, dosar 3679, vol. 1, f. 61.
3. ACNSAS, fond Penal, dosar 14274, vol. 1, ff. 28-32, 57.

Autorul a căutat să dea impresia cetăţenilor că manifestul vine din partea unei organizaţii importante, „Partidul Democrat Român”, în curs de constituire.

> Români, Nicolae Ceauşescu a dus ţara în pragul dezastrului ! Gheorghiu Dej a reuşit să ne scape de cote şi de cartele ! Ceauşescu ne-a adus din nou la cote şi cartele. Ceauşescu este incompetent, îngâmfat şi duce o politică neghioabă, nepotrivită pentru ţara noastră ! A stors poporul pentru a crea o industrie care ne aduce pagubă ! A neglijat grav agricultura. Pământul este prost gospodărit, iar mare parte din recoltă putrezeşte pe câmp în timp ce noi răbdăm de foame ! Familia Ceauşescu taie şi spânzură în biata noastră ţară ! Nici regilor nu li se aduc atâtea laude ! Ceauşescu a dezvoltat o industrie petrochimică necompetitivă pentru a fi pe placul Elenei Ceauşescu pe care a făcut-o savant şi prim-viceprim ministru, deşi e ignorantă ! Toate titlurile ei au fost luate după 1965, adică după vârsta de 50 de ani ! Titlurile Elenei Ceauşescu arată cea mai mare fraudă din istoria ştiinţei ! Am ajuns de râsul întregii lumi !
> Ceauşescu a schimbat guvernele acuzându-le de greşeli deşi toţi au făcut numai ce a indicat el ! Ceauşescu ne-a furat dreptul de a fi liberi. Ne spune minciuni în presă, radio, TV. Ne scoate din producţie ca să-l aclamăm şi cuprins de beţia puterii şi bolnav de scleroză nu mai vede mersul istoriei. La iarnă vom suferi nu numai de frig, ci şi de foame ! Pentru nepriceperea lui şi ruinarea ţării dă vina pe criza mondială ! Ca să nu uităm de foame ne dă congrese şi zvonuri de război ! Ne spune că suntem proprietari când de fapt el şi familia lui stăpânesc totul. Fac legi peste legi pe care le încalcă primii !
> Ceauşescu ştie totul, poate totul, dă indicaţii în toate, nu admite să fie contrazis şi astfel ţara noastră a ajuns cea mai săracă din Europa ! Ceauşescu a închis în spitale de nebuni oamenii care s-au pronunţat împotriva politicii lui de dictatură ! A cheltuit şi cheltuieşte milioane de dolari pentru plimbările lui şi ale familiei lui, dar nu a aprobat 200 mii dolari pentru a transmite la TV meciurile din campionatul mondial de fotbal ! 15 miliarde de dolari suntem datori la străini. Ţara este ipotecată pentru noi şi copiii noştri. Dacă vrem să nu fie ipotecată şi pentru nepoţi să luptăm pe orice cale împotriva politicii lui Ceauşescu. Nu votaţi candidaţii propuşi în alegerile din noiembrie. Scrieţi cât mai multe scrisori de nemulţumire ! Să găsim şi alte mijloace de luptă împotriva monstrului şi a slugilor lui ! Muncitori aţi fost şi sunteţi înşelaţi ! Ţărani aţi fost şi sunteţi furaţi ! Intelectuali aţi fost şi sunteţi umiliţi ! Să ne unim pentru salvarea ţării de la dezastru pentru a reda urmaşilor noştri libertatea, democraţia, curajul şi demnitatea ! Jos dinastia Ceauşescu ! Jos dictatura ! Să triumfe adevărul ! Citiţi, multiplicaţi, daţi mai departe ! [1]

Ne vom îngădui un scurt comentariu pe marginea manifestului. De la bun început autorul atrage atenţia că vina pentru sărăcirea populaţiei i se datorează lui Ceauşescu care, printr-o politică economică păguboasă, „a adus ţara în pragul dezastrului”. Criza petrolului, industrializarea excesivă şi accelerată, proiectele megalomanice de construire a Casei Poporului sau a Canalului Dunăre-Marea Neagră au contribuit semnificativ la creşterea datoriei externe şi la luarea unor

1. *Ibidem*, f. 19.

măsuri interne drastice de raţionalizare a alimentelor şi a consumului de curent electric, ceea ce l-a determinat pe autorul manifestului să admită că nivelul de trai era mai ridicat în anii ’50-’60 : „Gheorghiu Dej a reuşit să ne scape de cote şi de cartele ! Ceauşescu ne-a adus din nou la cote şi cartele [...]. Ţara este ipotecată pentru noi şi copiii noştri”[1].

În privinţa administrării statului, majoritatea deciziilor începeau să fie tot mai des luate prin decrete prezidenţiale de Nicolae Ceauşescu, proclamându-se ca autor, inspirator şi făuritor, devenind, în acelaşi timp, unicul responsabil pentru ceea ce se petrecea în ţară[2]. În acest sens, Ilie Ion surprinde în manifest rolul nefast pe care „geniul Carpaţilor” îl joacă la conducerea ţării : „Ceauşescu ştie totul, poate totul, dă indicaţii în toate, nu admite să fie contrazis şi astfel ţara noastră a ajuns cea mai săracă din Europa ! ”[3].

Epitetele bombastice şi laudele exagerate care se adresau în acea vreme „ilustrului ctitor şi constructor de ţară şi de eră nouă”, „cel ce ne este înainte-mergător”, „bărbat al energiilor nestăvilite”, „întâiul constructor al ţării”, „erou între eroii neamului” erau reproduse în toate adunările şi mitingurile pentru susţinerea secretarului general[4]. În cuprinsul manifestului, autorul nu ezită să-şi exprime contrarierea faţă de această obligativitate de adulare delirantă în activităţile organizate de partid : „Ne scoate din producţie ca să-l aclamăm” ; „nici regilor nu li se aduc atâtea laude”[5].

Nici „numărul 2” în stat, Elena Ceauşescu, nu a scăpat de criticile lui Ilie Ion. Amintim că în acea perioadă circulau numeroase anecdote cu privire la incultura „savantei” şi la modul cum obţinuse titlul în urma sumelor plătite unor instituţii ştiinţifice. Titulaturile sale de „academician doctor inginer”, „savant de renume mondial” sau „savant de largă recunoaştere internaţională” sunt ironic sancţionate de autorul manifestelor, care devoalează cetăţenilor că „toate titlurile ei au fost luate după 1965, adică după vârsta de 50 de ani ! Titlurile Elenei Ceauşescu arată cea mai mare fraudă din istoria ştiinţei ! Am ajuns de râsul întregii lumi ! ”[6].

Ajuns într-o stare insuportabilă în urma restricţiilor de tot felul („la iarnă vom suferi nu numai de frig, ci şi de foame ! ”) şi a multiplelor laude, aprecieri şi omagii aduse „înaltelor competenţe ale tovarăşilor”, Ilie Ion face apel la toate categoriile sociale (ţărani, muncitori, intelectuali) să se solidarizeze împotriva dictaturii („scrieţi cât mai multe scrisori de nemulţumire ! ”) pentru ca democraţia, demnitatea şi adevărul să triumfe : „Să luptăm pe orice cale împotriva politicii lui Ceauşescu [...]. Să ne unim pentru salvarea ţării de la dezastru pentru a reda

1. *Ibidem*.
2. Ion Aramă, *Singur împotriva...*, p. 98.
3. ACNSAS, fond Penal, dosar 14274, vol. 1, f. 19.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*.

urmaşilor noştri libertatea, democraţia, curajul şi demnitatea ! Jos dinastia Ceauşescu ! ”[1].

Până să identifice autorul real al manifestelor, Securitatea a întreprins un plan complex de măsuri informativ-operative asupra altor persoane suspecte de „manifestări duşmănoase”. S-au verificat şi comparat conţinutul şi probele de scris ale manifestului cu alte înscrisuri de probă, cuprinse în evidenţele Securităţii[2]. La o lună de la distribuirea manifestelor, pe data de 26 iulie 1982, concluzia raportului tehnico-ştiinţific al Securităţii era următoarea : „Scrisul este uşor înclinat spre dreapta, cu trăsături progresive, evoluat, cu combinaţii între litere, executat repede, apăsat moderat şi uniform, cu ducte cilindrice, ovale închise, cu tendinţe de legare a unor grafisme, citeţ, ordonat şi organizat. Caracteristicile grafice generale, la care ne-am referit mai sus, le întâlnim absolut exact şi în scriptele de comparaţie emanate de la numitul Ilie Ion”[3].

La 18 august 1982 se emite ordonanţa de reţinere pentru „propagandă împotriva orânduirii socialiste”, prevăzută la articolul 166, alin. 2, Cod penal, prin care Ilie Ion este acuzat că „în luna iunie 1982 a redactat şi difuzat mai multe înscrisuri cu caracter ostil orânduirii noastre socialiste”[4]. Este supus cercetării penale, iar pe 12 octombrie 1982 este condamnat la 6 ani de închisoare pentru infracţiunea mai sus amintită[5]. Va fi încarcerat la Aiud, unde va fi eliberat cu doi ani mai devreme, la data de 5 iulie 1986, în urma decretelor de graţiere date de Ceauşescu ca urmare a presiunilor externe[6].

Manifestaţia muncitorului Gheorghe Năstăsescu de la Iaşi

Un alt doilea caz care a făcut subiectul presei internaţionale şi organizaţiilor pentru apărarea drepturilor omului, a fost protestul unui tehnician constructor din Iaşi, pe nume Gheorghe Năstăsescu. Fiind unul dintre activiştii de bază ai judeţului, având calitatea de secretar de partid la întreprinderea unde lucra, a dorit să aducă la cunoştinţa publicului cenzura partidului asupra presei, lipsa de drepturi cetăţeneşti şi politica economică falimentară în care plonjase România[7].

Prin urmare, în vara anului 1982, a decis să tipărească manifeste împotriva lui Ceauşescu chiar în sediul comitetului judeţean de partid din Iaşi. Pentru a nu fi

1. *Ibidem*.
2. ACNSAS, fond Informativ, dosar 3679, vol. 1, ff. 12-16.
3. ACNSAS, fond Penal, dosar 14274, vol. 2, f. 3.
4. *Ibidem*, vol. 1, f. 7.
5. Conform Sentinţei nr. 576 din 12 octombrie 1982 a Tribunalului Militar Bucureşti (*Ibidem*, ff. 98-99).
6. *Ibidem*, vol. 4, f. 65.
7. ACNSAS, fond Penal, dosar 445, vol. 1, ff. 1, 20.

surprins de ceilalţi activişti, Gheorghe Năstăsescu se ducea noaptea în biroul său de la sediul partidului şi scria până în zori manifeste la maşina de scris a organizaţiei judeţene[1]. Apoi s-a dus la Bucureşti, unde s-a urcat pe schelele unui imobil de pe strada Lipscani, una dintre cele mai aglomerate artere ale capitalei, şi a început să strige cu voce tare conţinutul acestora. În acelaşi timp, arunca de la înălţime manifeste prin care chema lumea la protest împotriva lui Ceauşescu[2] :

> Jos dictatura familiei Ceauşescu, care a adus la înfometare poporul nostru şi care trimite în străinătate tot ce este mai bun în ţara noastră. Vrem carne, lapte, brânză pentru noi şi copiii noştri subnutriţi, nu programe de alimentare raţională.
> Ruşine, să avem asemenea cozi, după 135 de ani de socialism, şi după 17 ani lumină. Vrem alegeri libere cu participarea Sindicatului Libertatea şi a altor forţe ale naţiunii, nu deputaţi de burghezia comunistă sătulă şi îmbuibată la magazinele lor interne. Jos cu cenzura ! Vrem libertatea presei, a cuvântului, a întrunirilor. Vrem libertate pentru scriitori, oameni de artă care să creeze opere demne de trecutul poporului nu surogate de Cântarea României. Jos codul muncii reacţionar de tip stalinist ! Vrem libertate pentru toţi oamenii muncii de a lucra unde vor, nu în condiţii de sclavagism, cum i-aţi trimis să lucreze în Libia şi Irak, unde se lucrează 10 ore pe zi şi două duminici din lună cu doi dinari pe zi, cea mai mică diurnă numai pentru foame. Vrem eliberarea fraţilor şi părinţilor noştri ţărani de sub cea mai cruntă exploatare feudalo-comunistă. Să se aloce la fiecare familie de ţărani 1-2 ha pământ şi să le dea posibilitatea de a creşte vaci, oi şi păsări şi atunci vor fi şi ei îndestulaţi şi vom avea şi pieţele pline. Vrem să se asigure pentru medici şi profesori un salariu demn care la preţurile actuale ar trebui să fie de cel puţin 5.000 lei pe lună. Nu mutări forţate la ţară unde nu s-au dus nici salariaţii de partid. Vrem libertatea călătoriilor în străinătate ! Trăiască LIBERTATEA ! [3]

Manifestul conceput de muncitorul Gheorghe Năstăsescu surprinde, în mare parte, doleanţele majorităţii populaţiei care spera în declanşarea unui proces de sprijinire a democratizării vieţii în România. Autorul cere să se adopte, pe lângă liberalizarea vieţii politice (prin alegeri libere), desfiinţarea cenzurii, libertatea cuvântului şi a circulaţiei, şi abolirea codului muncii „de tip stalinist". Frustrarea profundă a lui Năstăsescu este în strânsă legătură cu prevederile Codului muncii, care interzicea, printre altele, dreptul la grevă, dreptul la înfiinţarea de organizaţii sindicale independente de cele oficiale şi dreptul de a te transfera, în mod liber, la alte întreprinderi sau fabrici. La baza protestului său au stat chiar aceste nemulţumiri, care, în anii imediat următori, au devenit generalizate.

În timp ce se afla pe schelele blocului, pentru a atrage şi mai mult curiozitatea trecătorilor, Gheorghe Năstăsescu şi-a pus în piept un ecuson din pânză albă pe care era lipită litera „L", care simboliza iniţiala sindicatului înfiinţat de el – „Libertatea"[4].

---

1. *Ibidem*, ff. 16-17.
2. *Ibidem*, f. 1.
3. *Ibidem*, vol. 2, f. 2.
4. *Ibidem*, vol. 1, f. 79.

La manifestaţie s-au adunat circa o mie de oameni[1], iar în punctul maxim al audienţei, când a cerut demisia lui Ceauşescu, cei prezenţi au izbucnit în aplauze[2]. La sesizarea unor cetăţeni, s-au deplasat la faţa locului organele de Miliţie, care l-au identificat şi reţinut[3]. În urma anchetei legate de această faptă a fost condamnat la 9 ani de închisoare pentru infracţiunea de propagandă împotriva orânduirii socialiste[4].

Cazul Gheorghe Năstăsescu a intrat în atenţia postului de radio Europa Liberă şi a forurilor internaţionale, care au lansat o campanie publică în sprijinul său[5]. Printr-o scrisoare intitulată „Apel”, organizaţia Amnesty International a făcut demersuri către Nicolae Ceauşescu pentru eliberarea sa[6]. A fost graţiat în cele din urmă de la Aiud, în februarie 1988, după ce a executat 5 ani şi 6 luni. Chiar dacă a fost eliberat mai devreme, cvasi-libertatea căpătată după detenţie a fost supusă constrângerii, hărţuirii şi supravegherii permanente de către Securitate, devenind obiectivul multor informatori, care îi monitorizau zilnic fiecare moment din viaţă[7].

Protestele lui Constantin Purcaru şi Ion Şerban

Tot în acelaşi an, în centrul oraşului Piteşti, doi tineri în vârstă de 22 de ani răspândeau manifeste prin care îndemnau cetăţenii oraşului să iasă în stradă împotriva

1. Nu se cunoaşte cu exactitate numărul celor care se aflau în mulţime, dar acesta variază între 300 şi 1.000 de persoane. Într-o declaraţie dată la anchetă, Gheorghe Năstăsescu relata că a citit manifestele în faţa a circa 1.000 de oameni. În faţa tribunalului, un martor declara judecătorului că se adunaseră în jur de 300-400 de persoane, iar în sentinţa de condamnare se menţionează între 400 şi 500 de persoane participante (*Ibidem*, ff. 14-15, 74, 78-79).
2. Iulius Filip, *Între viaţă şi moarte*, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 1999, p. 96.
3. ACNSAS, fond Penal, dosar 445, vol. 1, f. 1.
4. Conform Sentinţei nr. 91 din 26 august 1982 a Tribunalului Militar Bucureşti (*Ibidem*, ff. 78-80).
5. Vlad Georgescu, „Disidenţi uitaţi”, *Micro Magazin*, nr. 269, anul 14, octombrie 1986, p. 11 ; Emil Hurezeanu, „Raportul organizaţiei Amnesty International privitor la România”, *Micro Magazin*, nr. 286, anul 15, octombrie 1987, p. 3.
6. ACNSAS, fond Informativ, dosar 907524, f. 138.
7. „Începând din finalul datei de 20 iulie 1988 locuinţa mea este supravegheată permanent, iar în timpul deplasărilor mele în oraş, de asemeni sunt supravegheat. De la 20 august şi până în prezent staţionează în faţa locuinţei autoturismul Dacia 304, cu 2 lucrători. Când plec de acasă şi circul cu tramvaiul un lucrător de Securitate se urcă în tramvai, iar maşina [Securităţii – *n.n.*] merge pe lângă noi. Aceşti turnători m-au împiedicat să mă deplasez [...]. Sunt om bătrân de peste 60 de ani şi nu sunt nici sănătos. Toate acestea îmi strică şi mai mult nervii şi nu ştiu cât o să mai rezist” (ACNSAS, fond Penal, dosar 115548, vol. 1, f. 26).

majorărilor de preţuri şi restricţiilor alimentare. Autorii manifestelor, Constantin Purcaru şi Ion Şerban, au dispersat pe timp de noapte 30 de manifeste pe străzi şi în principalele locuri publice din municipiul Piteşti : cinematograful Modern, magazinele centrale „Fortuna” şi „Trivale”, autogara şi gara CFR, Casa Sidicatelor, cabinele telefonice şi pieţele centrale[1].

În zilele imediat următoare, tot mai mulţi cetăţeni găseau pe străzile principale şi în apropierea magazinelor centrale manifestele celor doi tineri. În timpul patrulei, un miliţian a găsit „fiţuicile” în cabinele telefonice şi le-a raportat conducerii Miliţiei[2]. Textul manifestelor era scris la maşină şi izbutea să exprime injusteţea măsurilor care afundau tot mai mult ţara în sărăcie. Prin apelul celor doi tineri se cerea locuitorilor resemnaţi din Piteşti solidarizarea la proteste pentru redobândirea libertăţii :

> Tovarăşi
> Luptaţi pentru destinul vostru, apăraţi-vă bunurile materiale ce vi se cuvin, refuzaţi armura politică decretată ! Renunţaţi la aceste corvoade demenţiale, luptaţi împotriva acestei politici sedimentare, uşuraţi-vă traiul, bunăstarea materială prin lupta voastră comună. Forţa voastră comună e mai puternică decât un braţ armat, decât nişte vise pierdute în alte vise, vise de comunism. Ce sunt ele ? Sunt gradele de protecţie a facilitării unui negoţ timid, dar înşelător, unei licenţe nelicenţiate. Avem nevoie de haine ieftine şi bune, dar pe acestea le refuzăm nevoii stricte de alimente. Vrem alimente – prin munca noastră – ieftine şi din belşug. Nu vrem griji permanente pedante, pentru străini, nu mai dorim principii pline de molimă, bolnave subit. Ce vă trebuie vouă alte materiale luxoase, dacă nu acel material strict – alimentul ?
> De ce să vi se ia acest drept fundamental vieţii, de ce să vă împovăreze umerii şi mintea cu memorii şi alte concepţii ce n-au nici trup şi nici vise ? De ce ? Ridicaţi-vă la acest adevăr, luminaţi-vă puţin minţile, sculaţi-vă din letargia aprinsă a morţii ! Libertatea individuală şi colectivă a cuvântului va schimba haina zilei de azi şi a celei de mâine. Altfel nu văd cum luptaţi pentru copiii voştri ! Nouă nu ne trebuie decât pace, alimente, nu vrem să fim vânduţi de goi. Luaţi atitudine cât mai este timp. La luptă, cetăţeni ! Cerem urgent măsuri de revendicare, cerem Guvernului o ameliorare economico-socială cât mai rapidă[3].

Securitatea judeţului Argeş a depus multiple eforturi pentru a identifica autorii înscrisurilor. Zeci de persoane suspecte au fost verificate, patrule întregi de lucrători ai Miliţiei au scotocit străzile şi blocurile din apropierea manifestelor găsite. De teama unei deconspirări, autorii manifestelor au convenit să semneze un angajament intitulat „Jurământ sacru”[4], prin care promiteau că nu se vor trăda reciproc

1. ACNSAS, fond Penal, dosar 1092, vol. 1, ff. 78, 112.
2. *Ibidem*, ff. 145, 147, 164.
3. *Ibidem*, f. 190.
4. În urma percheziţiilor efectuate de organele de anchetă, s-a identificat un manuscris semnat prin care autorii manifestelor jurau că nu vor divulga nimănui manifestele tipărite : „Jur pe propria mea fiinţă dacă voi ieşi vreodată din tiparul care mi s-a executat.

dacă Securitatea sau Miliţia îi vor descoperi. După o lună de zile au fost descoperiţi şi arestaţi, iar printr-un raport de constatare tehnico-grafică se arăta că manifestele au fost tipărite de Constantin Purcaru la maşina de scris „Optima”[1]. În iunie 1982, Tribunalul Militar Bucureşti i-a condamnat pe Constantin Purcaru şi Ion Şerban la 7, respectiv 5 ani de închisoare pentru propagandă împotriva orânduirii socialiste[2].

În închisoarea de la Aiud, tânărul Constantin Purcaru mărturisea deţinuţilor că nu regretă şi nici nu-i este ruşine de ceea ce a făcut, întrucât trebuia să-şi exprime revolta faţă de situaţia economică foarte grea din ţară, faţă de şomaj, salariul mic şi lipsa de mâncare[3].

> Mi-am zis că singura soluţie umană şi plauzibilă ar fi ca eu să incit populaţia piteşteană, s-o scol din visul său letargic, să vadă realitatea şi să-şi manifeste nemulţumirile [...]. Fapta mea e o faptă politică, o faptă demnă, nobilă, o faptă prin care am încercat să îmbunătăţesc viaţa poporului împilat, dar toată truda mea de încercare a eşuat. M-aţi condamnat la 7 ani să aveţi linişte, da nu v-aţi dat niciodată seama că unui om nu-i poţi schimba niciodată gândurile sale, niciodată nu-i puteţi să-i daţi ordine în opiniile sale reale[4].

Îndolierea portretului lui Ceauşescu. Manifestaţia electricianului Ion Bugan

Un caz aparte care a rămas în memoria românilor şi a autorităţilor comuniste a fost manifestaţia publică din 10 martie 1983 împotriva familiei Ceauşescu, când

---

Jur că voi fi credincios în tot ceea ce voi face spre binele întregului popor muncitor, spre binele celor ce duc o viaţă mizeră şi acerbă. Jur pe tot ce reprezintă uman în mine să-ţi fiu credincios. Nu voi trăda niciodată, nu voi da semne de oboseală şi de laşitate nici în cele mai grele situaţii. Chiar dacă voi fi prins nu te voi trăda niciodată, dimpotrivă voi încerca şi aşa să te ajut să duci începutul la sfârşit, să-ţi realizezi scopul suprem. Voi accepta o altă persoană numai cu acordul tău. Nu voi mărturisi nimănui nimic despre taina noastră, nu voi da în vileag nici o urmă din acest jurământ. Voi acţiona aşa după cum va spune realitatea, adevărul vieţii. Voi combate tot ce e boală, voi arunca tot ce e putregai. Voi fi credincios acestui jurământ chiar cu preţul vieţii mele. Jur pe tot ce am sfânt, jur să fiu jurat adevărului. Îţi voi fi credincios toată viaţa în activitatea pe care o ducem spre binele ţării [...], în folosul tuturor şi pentru respectul înaintaşilor care şi-au jertfit viaţa pentru noi. Jur ! ” (*Ibidem*, f. 14).

1. *Ibidem*, ff. 165-171.
2. *Apud* Sentinţa nr. 328 din 16.06.1982 a Tribunalului Militar Bucureşti (ACNSAS, fond Penal, dosar 115331, ff. 21-23.
3. ACNSAS, fond Informativ, dosar 209849, vol. 1, ff. 15, 30.
4. *Ibidem*, ff. 10-11.

electricianul Ion Bugan a traversat cu maşina centrul Bucureştiului aruncând manifeste pe geam. Pe maşină a ancorat pancarte şi un portret al lui Nicolae Ceauşescu prin care cerea respectarea drepturilor omului şi judecarea liderului PCR pentru dezastrul economic al ţării.

Istoria confruntării lui Ion Bugan cu regimul comunist a început în 1961, când, la vârsta de 25 de ani, a intrat în vizorul Securităţii şi a fost arestat pentru trecere frauduloasă a frontierei[1]. Nemulţumit de colectivizare şi de taxe, împreună cu câţiva prieteni (Tudor Petrică, Pavel Bun şi Emil Horgoş), a plănuit să deturneze un avion la Arad şi să plece cu el în Turcia sau în Italia, de unde să ceară azil politic la Ambasada SUA. A fost condamnat la 6 ani de închisoare corecţională pentru delictul de asociere contra liniştii publice şi 5 ani de închisoare corecţională pentru delictul de uneltire contra ordinii sociale, urmând să execute 8 ani de închisoare şi 3 ani interdicţie corecţională[2]. Ca urmare a decretelor de amnistie date de Gheorghe Gheorghiu-Dej, a fost eliberat la 31 august 1964[3]. Este din nou arestat în 1965 pentru trecerea ilegală a frontierei în Bulgaria[4] şi condamnat la 4 ani de închisoare[5].

La începutul anilor '80 a început seria de proteste împotriva politicii dictatoriale practicate de Ceauşescu. Revoltat de penuria alimentară din toată ţara, de frigul şi de condiţiile mizere şi inumane din spitale care puseseră în primejdie viaţa copiilor săi internaţi, nu a mai suportat nedreptăţile care i se făceau şi a decis să protesteze public[6]. A început să tipărească la o maşină de scris neînregistrată câteva sute de manifeste pe care le-a răspândit în diverse oraşe şi judeţe din ţară : Adjud, Oneşti, Târgu Secuiesc, Braşov, Câmpina, Ploieşti, Buzău, Râmnicu Sărat, Brăila, Galaţi. Spre sfârşitul anului 1981, Ion Bugan tipăreşte din nou 100 de manifeste pe care le introduce în cutiile poştale din oraşele Râmnicu Sărat şi Buzău. Consecvent cu sine însuşi, şi în anii următori va proceda la fel. Oraşe şi municipii precum Piteşti, Tecuci sau Craiova erau la rândul lor invadate de mesajele de protest ale lui Ion Bugan[7].

Autorul vedea în Ceauşescu cauza tuturor nenorocirilor din ţară. Manifestele redactate exprimau de cele mai multe ori problemele acute cu care se confrunta societatea în acei ani de criză prelungită : împrumuturile externe nejustificate, exportul exagerat şi lipsa produselor alimentare, cozile, restricţiile la benzină, frigul din case, pagubele din agricultură ca urmare a întreruperii curentului electric,

1. Mandat de arestare nr. 760 din 29 aprilie 1961 (ACNSAS, fond Penal, dosar 631, vol. 2, f. 48).
2. *Ibidem*, vol. 3, ff. 107-115.
3. ACNSAS, fond Penal, dosar 4183, vol. 1, f. 102.
4. *Ibidem*, vol. 3, f. 65.
5. Vezi Sentinţa nr. 244 din 4 aprilie 1966 a Tribunalului Militar Bucureşti (*Ibidem*, vol. 4, f. 88).
6. ACNSAS, fond Informativ, dosar 570, ff. 25, 68, 147.
7. ACNSAS, fond Penal, dosar 14055, vol. 1, ff. 17-21.

încălcarea dreptului la liberă circulaţie, abuzurile organelor de represiune. Pentru toate acestea, în viziunea lui Ion Bugan, se făcea vinovat Nicolae Ceauşescu, pe care îl regăsim des invocat în manifeste sub clişeele de „cizmar redus şi analfabet din Scorniceşti", „şacal dement şi mârşav" sau „măscărici şi pamblicar"[1].

Iată cum prezintă Ion Bugan, într-unul din manifeste, rechizitoriul stării jalnice din economia socialistă :

> Tensiunea şi furia de a se răzbuna cresc pe zi ce trece la noi în ţară. Pentru distrugerea şi ruinarea economiei naţionale se face vinovată numai familia Ceauşescu. La indicaţiile preţioase pe care le-a dat am ajuns la faliment [...]. Situaţia din ţara noastră s-a deteriorat complet, toţi am ajuns la disperare, dezastrul economic care domneşte, minciuna care stă la un loc de frunte, şomajul, rafturile magazinelor alimentare sunt goale, trenuri suspendate pentru a face şicane bieţilor navetişti ca să-i oblige să muncească la CAP cu 15-30 lei zi muncă când o butelie a ajuns 100-150 lei, iar carnea 50 lei kg şi o 100 lei kg de caş, bieţii noştri copilaşi, curentul electric întrerupt, puii de găină mor de frig, viţeii şi mieii mor, bietele animale... Pentru 1.000 lei economie pierd sute de mii lei şi vor să crească producţia de animale. Acesta este programul tembel al lui Ceauşescu şi a priceputei sale soţii Elena Doctor. Acest om pervers şi mincinos, hermafrodit în ideile sale a adus ţara la prăpastie [...]. O exploatare mai cruntă şi mai odioasă ca în perioada lui Nicolae Ceauşescu nu s-a cunoscut vreodată[2].

Într-un alt manifest, intitulat „Declaraţie de grevă", Ion Bugan face un apel către români să ia exemplul polonezilor şi să declare grevă generală până când Guvernul şi Nicolae Ceauşescu vor fi alungaţi de la conducerea statului. Tot el propune, în continuarea manifestului, ca noul Guvern instalat să adopte un set de măsuri pentru ameliorarea situaţiei economico-sociale, prin introducerea săptămânii de lucru de 5 zile, împroprietărirea ţăranilor cu câte 5 ha de pământ, înfiinţarea policlinicilor cu plată şi a cabinetelor medicale particulare, desfiinţarea magazinelor şi spitalelor destinate cadrelor superioare PCR, îmbunătăţirea aprovizionării populaţiei de la oraşe şi de la sate cu mărfurile solicitate şi eliberarea de paşapoarte în termen de trei zile pentru cei care doresc să lucreze în străinătate[3].

Unii locatari ai blocurilor care găseau în cutiile poştale scrisorile citeau îngroziţi cele scrise de Ion Bugan. După ce a desfăcut plicul şi l-a citit în casă, o persoană a ieşit de îndată pe balcon şi i-a dat foc de frică să nu mai afle altcineva[4]. „Văzând conţinutul, m-am speriat şi am ars-o imediat ! I-am spus lui Pârvu Viorel să nu mai vorbească cu nimeni, să nu mai ia nici o hârtie de acolo (se referea la poştă) şi să nu mai aibă asupra lui altă hârtie."[5]

1. *Ibidem*, vol. 2, ff. 14, 16.
2. *Ibidem*, ff. 5, 10.
3. *Ibidem*, f. 3.
4. *Ibidem*, vol. 1, f. 130.
5. *Ibidem*, f. 145.

Frica, teroarea şi suspiciunea, cultivate aproape ştiinţific de-a lungul zecilor de ani în societate, împiedicau până şi închipuirea unei simple forme de protest împotriva dictaturii[1]. Drept dovadă, o femeie din Brăila care a găsit în cutia poştală manifestele lui Ion Bugan, cuprinsă de spaima celor citite, declara următoarele :

> La începutul lunii februarie am găsit în cutia poştală de la domiciliu un plic alb care avea în interior o foaie de hârtie cu conţinut profund duşmănos. Menţionez că nu am obiceiul să controlez în fiecare zi cutia poştală, însă în seara respectivă am controlat cutia poştală, deoarece am sesizat urma de degete pe praful de la cutia poştală. După ce am luat plicul din cutie (plicul nu era sigilat şi nici nu avea adresa pe el) l-am deschis şi am citit numai titlul, după care, de frică şi emoţie, am distrus plicul cu conţinut cu tot[2].

În martie 1983, în încercarea de a atrage atenţia opiniei publice româneşti şi internaţionale cu privire la regimul opresiv al familiei Ceauşescu, Ion Bugan decide să pornească cu automobilul spre Bucureşti pentru a organiza o demonstraţie pentru libertate şi respectarea drepturilor omului. Ajuns în inima capitalei, în zona Pieţei Unirii, a montat nişte pancarte din placaj pe maşină pe care erau scrise cu litere de tipar şi vopsea albă : „Cerem judecarea familiei Ceauşescu pentru dezastrul economic al ţării. Jaf, crime şi uzurpare". În faţa maşinii a ancorat un tablou îndoliat cu chipul „celui mai iubit fiu al poporului" sub care scria : „Călăule nu te vrem conducător". În spatele maşinii era amplasată o altă pancartă cu textul : „Armata, Miliţia, Justiţia, ce apăraţi ? Drepturile şi libertăţile omului sau dinastia Familiei Ceauşescu ? "[3]. Maşina se transformase într-un adevărat carusel, cu panglici negre de înmormântare şi steaguri (unul tricolor şi unul al partidului) care fluturau şi cereau demisia lui Ceauşescu de la conducerea ţării[4].

După ce a fixat pancartele, moment în care lumea a început să se adune din curiozitate, a pornit maşina şi a început să se îndrepte spre Universitate. Îmbrăcat într-un costum negru şi cu o eşarfă tricoloră, în timp ce conducea cu viteză redusă, Ion Bugan sufla într-un fluier metalic pentru a atrage atenţia, iar cu mâna stângă arunca manifeste de pe fereastra maşinii, chemând lumea la demonstraţie. În câteva minute, sute de oameni începuseră să se adune pentru a citi manifestele şi a vedea maşina cu portretul lui Ceauşescu. Unii ieşeau de pe străzi, alţii coborau din

1. O parte dintre cetăţenii care observau aceste scrisori-manifest cu „conţinut denigrator la adresa orândurii de stat" considerau că sunt redactate de persoane cu probleme psihice şi denunţau în cel mai scurt timp la Miliţie sau la Securitate cele găsite în cutiile poştale (*Ibidem*, ff. 74, 86, 139).
2. *Ibidem*, f. 129.
3. http ://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ibugan/arestarea_1983.htm (accesat la 01.08.2015).
4. ACNSAS, fond Penal, dosar 14055, vol. 1, f. 60.

magazine, circulaţia se oprise, autobuzele şi tramvaiele se blocaseră în trafic. O mulţime de persoane se aplecau să ridice şi să citească manifestele pe care nimeni nu mai îndrăznise până atunci să le arunce (la ora prânzului !) în centrul Bucureştiului[1].

Spre Piaţa Universităţii, în zona Spitalului Colţea, câţiva miliţieni l-au observat, s-au năpustit asupra sa şi i-au îndepărtat pancartele fixate pe maşină. Imediat a fost transportat cu o maşină la sediul Miliţiei, unde a fost lovit şi anchetat brutal de miliţieni : „Când am ajuns în curtea Miliţiei au început să mă lovească toţi cu picioarele. Între timp, un căpitan s-a apropiat pe la spate şi m-a lovit puternic în urechea dreaptă şi din acel moment mi-am pierdut auzul pentru tot restul vieţii ! "[2].

Manifestele distribuite în centrul capitalei erau tipărite la maşina de scris şi semnate cu numele lui Ion Bugan care se autoproclamă conducător al mişcării muncitoreşti din România. Reproducem câteva fragmente dintr-un manifest intitulat „Detronarea familiei Ceauşescu" :

> Jos cu familia Ceauşescu de la conducerea PCR. Ăsta se crede proprietarul ţării şi pe noi sclavii lui. Indicaţiile greşite şi abaterile grave de la linia Partidului, actul de demenţă economico-social, datoriile externe îngrozitoare, starea de sărăcie, nesiguranţa zilei de mâine, haosul ajuns la apogeu, oamenii ajunşi la disperare. Ce-a putut ajunge bogata ţară a noastră... Să cerşim din poartă în poartă... Acordarea de credite lumii a treia de către familia Ceauşescu depăşeşte 4 miliarde de dolari. Maşinile şi produsele industriale livrate de Ceauşescu pe credit (sau gratis) au atins proporţii alarmante... În mod firesc noi cetăţenii ţării vrem să ştim ce se întâmplă cu miliardele de dolari date cu atâta uşurinţă fără ca noi să fim informaţi. Ceauşescu şi Ceauşeasca sunt proprietarii acestei ţări ? Ei se joacă cu munca noastră şi cu viitorul copiilor noştri ? ? ? Ceauşescu face ce vrea cu vistieria statului ? ? ? Jos cu ei ! De urgenţă să fie judecaţi ! [...] Şi-au bătut joc de toată ţara [...]. Cerem ca din conducerea ţării să facă parte şi Tov. Ştefan Voitec, Virgil Trofin, Corneliu Mănescu, Ion Ioniţă, Constantin Pârvulescu, Zăgoneanu, Dăscălescu şi alţi demnitari comunişti care se bucură de stimă şi respect [...] Era Ceauşescu s-a sfârşit. Toţi cetăţenii ţării vor manifesta cu fanioane albe. Nu are dreptul nimeni să ne brutalizeze. Doar cerem destituirea lui Ceauşescu şi judecarea lui. Vrem o viaţă liberă şi democratică. Armata ne apără acest drept[3].

Faptul că cineva îşi permisese să îndolieze în public portretul preşedintelui ţării şi să ceară condamnarea acestuia pentru jaf, crime şi uzurpare a fost perceput de

1. *Ibidem*, f. 20. Despre organizarea protestului din 1983, vezi interviurile înregistrate cu Ion Bugan, disponibile on-line la adresele http ://www.tvrplus.ro/editie-memorialul-durerii-o-istorie-care-nu-se-invata-la-scoala-98795 (accesat la 01.08.2015) şi http :// videonews.antena3.ro/video/romania/secven-ial-ion-bugan-despre-organizarea-protestului-din-1983.htm (accesat la 01.08.2015).
2. http ://www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ibugan/arestarea_1983.htm (accesat la 01.08.2015).
3. ACNSAS, fond Penal, dosar 14055, vol. 2, f. 14.

autorităţile comuniste ca o încercare de atentat şi un risc major la adresa securităţii statului. În acest sens merită menţionată deplasarea de urgenţă la secţia Miliţiei a ministrului de Interne (Tudor Postelnicu), a şefului direcţiei a VI-a Cercetări Penale din cadrul Securităţii (Gheorghe Vasile) şi a şefului Procuraturii Militare (generalul Nicolae Popovici), care au început să-l interogheze despre manifestele tipărite şi legăturile cu Occidentul[1]. Considerat de Securitate un „element aventurier şi înrăit, stăpânit de aceleaşi concepţii ostile din anii tinereţii şi aflându-se sub influenţa postului de radio Europa Liberă”[2], în timpul anchetei a fost torturat periodic, ţinut în lanţuri şi înfometat, iar asupra sa şi a familiei s-au exercitat presiuni şi ameninţări permanente[3]. Peste patru luni, Tribunalul Militar Bucureşti l-a condamnat la 10 ani închisoare şi 6 ani interzicerea unor drepturi pentru acţiuni de propagandă menite a schimba orânduirea socialistă[4].

Cazul lui Ion Bugan a căpătat notorietate internaţională. În emisiunea „Actualitatea românească”, de la Radio Europa Liberă, Vladimir Socor evoca destinul „tatălui revoltat de condiţiile din spital”, care a pornit în semn de protest „cu maşina prin centrul Bucureştiului cu o fotografie oficială şi o inscripţie lipită pe parbriz, ostilă conducerii de la Bucureşti.”[5] Ziarele şi revistele occidentale din Anglia, Franţa şi Germania Federală, printre care şi *Frankfurter Rundschau*, au titrat în primele pagini : „Nu te vrem, călăule ! ”. Organizaţiile internaţionale au făcut la rândul lor apel la cetăţeni să adreseze scrisori preşedintelui Nicolae Ceauşescu solicitând punerea în libertate a lui Ion Bugan[6].

Cazul inginerului Radu Filipescu

În urma acţiunilor intense de răspândire de manifeste în Bucureşti şi în alte zone ale ţării prin care lumea era îndemnată la opoziţie faţă de regim, Consiliul de Stat a elaborat o lege de descurajare a celor care îndrăzneau să multiplice înscrisuri clandestin. Prin decretul nr. 98 din 30 martie 1983, fiecărei maşini de scris i se întocmea o autorizaţie însoţită de caracterele şi literele imprimate, iar posesorul era obligat să se prezinte anual la sediul Miliţiei pentru verificări. Prin urmare,

---

1. http : //www.procesulcomunismului.com/marturii/fonduri/ibugan/arestarea_1983.htm (accesat la 01.08.2015).
2. „Referat de terminarea cercetării penale” (1 iulie 1983), ACNSAS, fond Penal, dosar 14055, vol. 2, f. 193.
3. „Memoriu către procurorul general” (30.04.2004), *Ibidem*, vol. 4, f. 6.
4. Vezi Sentinţa nr. 324 din 1 august 1983 a Tribunalului Militar Bucureşti, *Ibidem*, vol. 2, f. 29.
5. ACNSAS, fond Informativ, dosar 5780, f. 147.
6. *Ibidem*. Vezi şi *Micro magazin*, nr. 270, anul 14, octombrie 1986, p. 1.

şansele de a multiplica texte ostile sau critice fără a fi descoperit erau foarte mici[1]. Decretul a venit în special ca urmare a acţiunii inginerului Radu Filipescu, care răspândise în Bucureşti câteva mii de manifeste şi umpluse căsuţele poştale şi scările blocurilor cu bilete dactilografiate ce îndemnau la demonstraţii faţă de regim[2].

Cazul manifestelor tipărite de Radu Filipescu a devenit foarte cunoscut presei internaţionale şi organizaţiilor pentru apărarea drepturilor omului. Radu Filipescu s-a născut pe 26 decembrie 1956, la Târgu Mureş, într-o familie de medici renumiţi. Absolvent al Facultăţii de Electronică şi Telecomunicaţii din cadrul Institutului Politehnic Bucureşti, tânărul inginer electronist s-a remarcat printr-o serie de acţiuni îndreptate împotriva dictaturii personalizate a lui Nicolae Ceauşescu. Silit să-şi petreacă timpul zilnic aşteptând la cozi, disperat de frigul din case şi de la locul de muncă, de laudele şi osanalele aduse de presă şi televiziune „ilustrului conducător al partidului şi al ţării”, într-o bună zi s-a hotărât să schimbe situaţia din ţară[3]. Cu ajutorul unui aparat de imprimat pe bandă de plastic, marca „Dymo”, a tipărit, în primele luni ale anului 1983, în pivniţa sa, peste 10.000 de manifeste[4], prin care încerca să cheme lumea la o demonstraţie populară împotriva regimului condus de Nicolae Ceauşescu : „Oameni, care vreţi să înlăturaţi regimul catastrofal al lui Ceauşescu, veniţi duminică, 22 mai, şi în toate duminicile următoare între orele 13 şi 21 în centrul Bucureştiului. Arătaţi-vă nemulţumirea mergând pe stradă. Aşa veţi prinde curaj să vă strigaţi hotărârea. Duminica să devină o zi a rezistenţei, până când vom ajunge la o viaţă mai bună. Veniţi câţi mai mulţi în centrul oraşului. Strada”[5].

Este sugestiv faptul că textul manifestelor lui Radu Filipescu nu chema pe oameni să atace vreo instituţie sau să scandeze lozinci în public. Ceea ce li se cerea cetăţenilor era să vină în centrul capitalei, într-o anumită zi, într-un anumit interval de timp. Autorul s-a gândit că acea mulţime mută, care s-ar fi adunat, ar fi putut reprezenta începutul unei solidarizări[6]. Prin urmare, în noaptea de 20 spre 21 ianuarie 1983, între orele 20.30 şi 2.30, a început să distribuie primele manifeste.

---

1. Florian Banu (editor), *„Amorsarea” revoluţiei. România anilor ’80 văzută prin ochii Securităţii*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2013, p. 56.
2. Dinu C. Giurescu (coord.), *Istoria românilor*, p. 405.
3. Herma Kennel, *Radu Filipescu…*, pp. 27-28, 103 ; ACNSAS, fond Informativ, dosar 2621, vol. 1, ff. 61-63.
4. ACNSAS, fond Penal, dosar 4516, vol. 1, f. 17.
5. Herma Kennel, *Radu Filipescu…*, p. 46. O altă variantă a textului suna astfel : „Noi românii trebuie să-l schimbăm pe Ceauşescu nu să sperăm în ajutorul unui nebun sau a unui cancer la gât. Duminică, 22 mai, între orele 19 şi 20, adunaţi-vă în centrul oraşului. Putem să-l schimbăm pe Ceauşescu într-un Bucureşti amăgit cu lapte şi benzină. Ar fi groaznic să răbdăm până la capăt. Ruşine. Nu fiţi laşi, comozi, neîncrezători. Scrieţi încă 3 manifeste şi daţi-le mai departe. Strada” (*Ibidem*, vol. 2, f. 6).
6. Serenela Ghiţeanu, „Cine iubeşte libertatea”, *Revista 22*, disponibil on-line la adresa http ://www.revista22.ro/cine-iubeste-libertatea-7465.html (accesat la 01.01.2015).

În acest interval, Radu Filipescu a reuşit să distribuie nevăzut 4.000 de manifeste în cutiile poştale de la parterul unor blocuri din cartierele Balta Albă, Ştefan cel Mare şi Universitate. A urmat o nouă perioadă în care au fost confecţionate manifeste : martie-aprilie 1983. În noaptea de 29 spre 30 aprilie, cartierul Drumul Taberei a fost invadat de 3.000 de manifeste în holurile şi parterul blocurilor. După o lună, alte 1.500 de manifeste au apărut în zonele Colentina, Berceni, Mihai Bravu, Pantelimon, Iancului, Balta Albă, bulevardul Nicolae Titulescu şi 1 Mai[1].

Efectivele Miliţiei şi Securităţii rămăseseră bulversate de concentrarea unui număr atât de mare de manifeste în Bucureşti. Controalele (în special cele de noapte) şi supravegherea au fost intensificate, iar efective importante de miliţieni din alte judeţe au fost chemate pentru a monitoriza străzile şi blocurile capitalei. Reacţia oamenilor la aceste chemări la demonstraţie a fost destul de slabă. În schimb, Securitatea a fost foarte eficientă în recuperarea unui număr semnificativ din manifeste, iar mesajul („citeşte/multiplică şi dă mai departe") nu a putut circula[2].

La 7 mai 1983 îi mai rămăseseră nedistribuite 1.000 de manifeste. De data aceasta, Radu Filipescu a hotărât să le împartă în timpul zilei[3]. În timp ce le arunca în scările unor blocuri din zona Bulevardului 1 Mai, un miliţian l-a văzut şi l-a somat să se oprească. După o confruntare violentă cu acesta a încercat să fugă, dar a fost repede ajuns din urmă de alţi miliţieni care l-au reţinut şi condus la secţie. Acolo a fost percheziţionat, iar asupra sa s-au descoperit manifestele[4]. La scurt timp a fost anchetat şi condamnat la 10 ani de închisoare pentru propagandă împotriva orânduirii socialiste[5]. Conform unei note informative a unui coleg de închisoare, Radu Filipescu nu regreta că a tipărit şi distribuit manifestele, deoarece „ceea ce a făcut a fost bine şi trebuia ca cineva să înceapă să protesteze pentru că altfel nu va fi niciodată mai bine în România"[6].

În timp ce se afla încarcerat la Rahova sau Aiud, alături de alţi deţinuţi politici, posturile de radio din Occident, organizaţia Amnesty International şi Societatea Internaţională pentru Drepturile Omului din Franţa cereau eliberarea sa. Într-o emisiune la postul Europa Liberă s-a transmis că Radu Filipescu

> s-a implicat de unul singur să trezească conştiinţa românilor la luptă împotriva dictaturii instaurate de cei din oligarhia familială condusă de preşedintele N.C., ale căror

1. ACNSAS, fond Penal, dosar 4516, vol. 1, ff. 33-35 ; vol. 3, ff. 1-2.
2. Din Fonoteca Europei Libere. Interviu cu Radu Filipescu realizat de Călin Cristea şi difuzat în cadrul emisiunii „Oameni, destine, istorie". Înregistrare disponibilă la on-line la adresa http : //www.europalibera.mobi/a/25640598.html (accesat la 01.01.2015).
3. Herma Kennel, *Radu Filipescu...*, p. 22.
4. „Proces-verbal de constatare a infracţiunii flagrante", ACNSAS, fond Penal, dosar 4516, vol. 1, f. 2.
5. Vezi Sentinţa nr. 381 din 12 septembrie 1983 a Tribunalului Militar Bucureşti (*Ibidem*, vol. 3, ff. 10-11).
6. ACNSAS, fond Informativ, dosar 2621, vol. 1, f. 65.

fapte cred nu mai trebuie să le descriem. Radu Filipescu a făcut prima tentativă de tipărire şi depunere de manifeste, care nu se îndreptau nici împotriva regimului socialist român, nici împotriva stăpânirii URSS peste ţările din Est, ci strict împotriva persoanei preşedintelui N.C. şi a familiei dominatoare […]. Toţi sperăm că Radu Filipescu a realizat ceva, dar nu se simte nici o mişcare de masă în jurul acestui băiat, care s-a sacrificat pentru un crez drag tuturor. El a avut singur curajul şi demnitatea să se exprime scurt şi cuprinzător […]. În acest moment se află în Penitenciarul din Calea Rahovei […]. Mănâncă varză, terci de secară şi cartofi. Suportă frigul şi umezeala. În şase luni nu are dreptul decât la un pachet şi o vizită […]. Vă rog să aduceţi cazul lui cât mai des în conştiinţa românilor, ca să sensibilizăm într-un fel Amnesty International să facă ceva pentru oamenii care gândesc liber ! [1]

Cotidianul francez *Libération* publica, în octombrie 1984, un articol intitulat „Singur împotriva lui Ceauşescu”, în care era evocat destinul tânărului disident. Articolul, însoţit de o variantă a manifestelor tipărite, a stârnit un val enorm de simpatie şi solidaritate în Franţa, Germania şi Elveţia[2]. În decembrie 1984, în cadrul unei campanii de eliberare a deţinuţilor politici din ţările est-europene, este nominalizat drept „prizonier al lunii” de către Amnesty International[3].

După aproape trei ani de detenţie, este eliberat la 18 aprilie 1986[4], datorită presiunilor făcute de posturile de radio Europa Liberă şi Vocea Americii şi eforturilor organizaţiilor pentru apărarea drepturilor omului din străinătate. După eliberarea din închisoare, gândul la tipărirea de manifeste şi la organizarea de noi demonstraţii nu i-a dat pace. Pentru a nu intra sub incidenţa legii, textul manifestelor nu trebuia să mai atace ordinea socială de stat şi nici persoana lui Ceauşescu. Prin urmare, Radu Filipescu s-a hotărât să facă un referendum în care să-i convoace pe susţinătorii lui Ceauşescu într-un loc anume, iar în alt loc să fie adunaţi cei care sunt împotriva acestuia. Prin această acţiune se gândea să atragă oamenii la o eventuală demonstraţie împotriva dictaturii. A tipărit din nou manifeste pe care le-a împrăştiat în cutiile poştale, în scările blocurilor, pe parbrizele maşinilor parcate şi pe străzile din zona Pieţei Unirii[5]. Manifestul a fost transmis şi la postul de radio Europa Liberă şi semnat în numele unei organizaţii numite „Acţiunea democratică română” :

Referendum
Adunaţi-vă în fiecare vineri între orele 18-22 în Piaţa Sf. Vineri, Piaţa Unirii, B-dul Magheru, B-dul Aviatorilor, cei nemulţumiţi de conducerea tov. N. Ceauşescu. În B-dul

1. Herma Kennel, *Radu Filipescu…*, pp. 146-147.
2. Alice Heys, „Radu Filipescu. Seul contre Ceaucescu”, *Libération*, nr. 1051, 7 octombrie 1984, p. 5.
3. http : //www.iiccr.ro/index.html ? lang=ro&section=despre_iiccr/structura_iiccr/consiliul/radu_filipescu (accesat la 01.08.2015).
4. ACNSAS, fond Penal, dosar 4516, vol. 4, ff. 4-5.
5. Herma Kennel, *Radu Filipescu…*, pp. 230, 238.

> Victoria Socialismului, Piaţa Palatului, Calea Victoriei, cei mulţumiţi de conducerea tov. N. Ceauşescu. Absenţele sunt de neiertat – în special în prima vineri din lună [1].

Nici această chemare nu a avut vreun răspuns din partea populaţiei bucureştene. Forţele mobilizatoare ale Securităţii i-au supravegheat atent orice mişcare şi acţiune ostilă. În decembrie 1987 este arestat din nou şi eliberat la scurt timp datorită presiunilor intense mediatice şi diplomatice din Occident. În mai 1988, se întâlneşte cu alţi şase foşti deţinuţi politici de la Aiud şi înfiinţează împreună cu aceştia o mişcare sindicală după modelul „Solidarităţii" din Polonia, intitulată „Libertatea", prin care solicită forurilor internaţionale sprijin pentru instaurarea democraţiei în România[2]. Programul-manifest al sindicatului a fost transmis printr-o scrisoare la Viena cu ocazia Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa şi difuzat într-o emisiune la Radio Europa Liberă. Sindicatul „Libertatea" avea un adevărat catalog de revendicări. Printre solicitările sale s-au regăsit : organizarea de alegeri libere, libertatea cuvântului şi a întrunirilor, libertatea de organizare pentru grupurile care luptă pentru apărarea drepturilor omului, reformarea Codului muncii, crearea de sindicate libere, respectarea dreptului la grevă, desfiinţarea cenzurii, accesul grupurilor din opoziţie la programele de televiziune şi radio, libertatea de circulaţie în străinătate, respectarea drepturilor minorităţilor, eliberarea tuturor deţinuţilor politici etc[3].

Documentul sublinia necesitatea demarării unor reforme necesare pentru depăşirea stării sociale, politice şi economice deplorabile a ţării. Totodată, se cerea tuturor guvernelor interzicerea importului de produse alimentare din România până se va asigura acoperirea necesităţilor interne. Această tentativă de structurare a unei opoziţii împotriva regimului nu a reuşit să se extindă în societate întrucât semnatarii acesteia au fost rapid supuşi unor anchete din partea Securităţii.

Impactul în societate

Aceste forme de contestare a regimului şi a exponenţilor săi principali de la vârful puterii au continuat pe tot parcursul ultimului deceniu, până în zilele revoluţiei. Protestele, în diversele lor forme de manifestare amintite mai sus, s-au intensificat odată cu înăsprirea condiţiilor de trai.

Adeziunea populaţiei la apariţia scrisorilor sau manifestelor distribuite a fost scăzută. Cauzele care au stat la baza acestei pasivităţi colective au fost multiple

1. *Ibidem*, p. 231.
2. http://www.iiccr.ro/index.html?lang=ro&section=despre_iiccr/structura_iiccr/consiliul/radu_filipescu (accesat la 01.08.2015).
3. Iulius Filip, *Între viaţă şi moarte*, pp. 207-209.

şi complexe. Corpul social românesc fusese asaltat prin frică şi teroare timp de 30-40 de ani. Arestările masive din anii de început ai comunismului, exterminarea intelectualităţii în închisori, ororile la care au fost supuşi cei întemniţaţi au contribuit semnificativ la transmiterea unui climat psihologic dominat de frică şi neîncredere în rândul populaţiei. Acest climat s-a perpetuat şi în timpul regimului Ceauşescu prin omniprezenţa Securităţii.

În cazul nostru, cetăţenii care identificau în cutiile poştale scrisorile sau manifestele „cu caracter ostil orânduirii socialiste” anunţau în cel mai scurt timp organele de Miliţie, de teama unor eventuale investigaţii sau percheziţii. Alţii citeau îngroziţi lozincile din cadrul manifestelor, iar de emoţie şi frică distrugeau sau ardeau plicul cu conţinut cu tot. La manifestaţia din Piaţa Unirii, când Ion Bugan a condus prin centrul Bucureştiului un automobil pe capota căruia era fixat chipul dictatorului sub care se putea citi „Nu te vrem, călăule”, unii dintre cei care l-au văzut protestând îl considerau nebun. Organizarea unei demonstraţii împotriva lui Ceauşescu era aproape de neînchipuit pentru unii cetăţeni.

Aceste stări de fapt din cotidianul epocii ne indică, pe de o parte, cât de cultivată şi perpetuată a fost teroarea în societatea românească, iar pe de altă parte, existenţa unui sentiment colectiv dominant al zădărniciei oricărei acţiuni de împotrivire. Riscul de a te opune şi de a fi surprins era foarte mare, consecinţele erau pe măsură, iar posibilitatea de a schimba ceva era foarte mică. Cei mai mulţi preferau să păstreze pentru ei ceea ce citiseră sau văzuseră, fără să îndrăznească să adere concret la acţiunile/nemulţumirile exprimate.

Vânătoarea dusă împotriva oponenţilor regimului – cum bine aprecia Ion Bugan – a fost una dintre principalele preocupări ale familiei Ceauşescu. Demersul celor care au protestat nu a reuşit să se extindă în rândul populaţiei pentru a se crea o mişcare de solidarizare, care să cuprindă un număr mare de disidenţi sau oponenţi politici, deoarece Securitatea, care asigura întărirea dictaturii, a reprimat din faşă orice iniţiativă de coagulare a maselor. Represiunea a fost atât de brutală şi severă, încât erau aproape imposibil de conturat nişte organizaţii sau sindicate care să lupte împotriva dictaturii. Supravegherea permanentă prin mijloacele specifice Securităţii (reţea informativă, filaj, interceptarea corespondenţei şi a telefonului etc.) nu a permis nici legătura între energiile contestatare ale celor care se revoltau. Uneori existau mai multe şanse de reuşită acţionând individual, întrucât constituirea unor grupuri atrăgea mult mai uşor atenţia organelor Securităţii.

În ciuda lipsei de solidaritate publică cu cei care s-au împotrivit, populaţia împărtăşea tacit nemulţumirile şi revendicările acestora. Astfel, poate rolul cel mai important al disidenţilor sau oponenţilor politici a fost că, prin faptele şi acţiunile lor, au reuşit să inspire şi celor din jur, la nivel psihologic, rezistenţă şi curaj împotriva dictaturii. Pe acest fond, putem afirma că, de-a lungul deceniului nouă, cei care au înfruntat regimul au contribuit direct sau indirect la erodarea treptată a acestuia şi la pregătirea unei stări de spirit care a condus inevitabil la declanşarea revoltelor populare din decembrie 1989.

Liviu Pleşa

Formele de manifestare a nemulţumirii populaţiei din judeţul Alba în anii '80

Abstract. *Our study is focused on the analysis of a regular, yet diverse segment of the Romanian society (the population of a county), with a focus on the types of protests and critical reactions of the people, the socio-economic, religious and political categories involved, as well as on the causes and reasons behind their behaviour. Moreover, we will also discuss the methods used by the Securitate to „fight back" (threats, break-up of „entourages", organizing public debates), due to the fact that the repressive actions undertaken by this institution had as effect a drastic limitation of almost all critical manifestations. Having a catalysing factor in the Goma Movement, the Revolt of the Workers in Braşov and Radio Free Europe, an increase in the intensity of the feelings of social discontent and protest towards the regime is visible all along the 9th decade, this being correlated as well with the evident decrease of the standard of living. From critical comments towards the regime to profanities addressed to Ceauşescu, people's reactions take ever more aggressive forms, without, however, going beyond strikes and the spreading of manifests prompting to a rising.*

Keywords : *Alba County, discontent, repressive actions, low standard of living*

În prezent, opinia generală referitoare la disidenţa internă faţă de regimul Ceauşescu este aceea că în afara câtorva persoane a căror voce critică s-a făcut auzită în epocă (Paul Goma, Doina Cornea, Vasile Paraschiv, Mircea Dinescu, Ionel Cană, Iosif Ţon etc.), a grevelor din Valea Jiului şi a revoltei de la Braşov, marea masă a populaţiei nu a îndrăznit să manifeste absolut nici un fel de formă de opoziţie politică. Nici măcar istoriografia contemporană nu s-a ocupat foarte concret de aceste aspecte, marea majoritate a lucrărilor şi studiilor referitoare la disidenţi sau disidenţă având un caracter general şi oferind prea puţine detalii. Cu excepţia remarcabilei – şi singurei – sinteze publicate recent de Ana Maria Cătănuş[1] (autoare, de altfel, a mai multor studii foarte documentate referitoare la disidenţii români) şi a unor lucrări privind evenimentele din Valea Jiului şi Braşov, bibliografia ştiinţifică privind subiectul este destul de săracă. Iar studiile despre protestele sau chiar încercările de opoziţie faţă de regimul comunist ale cetăţenilor necunoscuţi opiniei publice (ale „anonimilor") lipsesc aproape cu desăvârşire.

Dată fiind lipsa unor informaţii credibile, girate de o temeinică cercetare ştiinţifică, nu surprinde persistenţa încă în spaţiul public din România a alegaţiilor Securităţii şi ale PCR referitoare la activitatea „nocivă" a disidenţilor sau la comportamentul lor moral ori a invectivelor cu rol denigrator ce li s-au adus. Pentru a oferi un singur exemplu, dar credem elocvent, astăzi există un număr de câteva zeci de ori mai mare de persoane care sunt convinse că Vasile Paraschiv nu era în deplinătatea facultăţilor mintale, decât al celor care cunosc efectiv acţiunile protestatare sau revendicările acestuia. În cazul Doinei Cornea, situaţia este identică, la care se adaugă şi atacurile postdecembriste, cauzate de criticile acesteia la adresa partidelor de guvernământ.

Tocmai de aceea considerăm că merită interes o analiză asupra unui segment obişnuit, dar diversificat al societăţii româneşti (locuitorii unui judeţ) pentru a vedea tipurile de reacţii critice şi protestatare ale populaţiei, categoriile socio-economice, religioase şi politice implicate, cauzele şi motivaţiile ce le-au determinat manifestările. De asemenea, vom detalia şi metodele şi mijloacele de ripostă ale Securităţii, întrucât acţiunile represive ale acestei instituţii au avut ca efect limitarea şi înăbuşirea aproape tuturor manifestărilor contestatare.

Fief electoral tradiţional al PNŢ în perioada interbelică (Iuliu Maniu candida în circumscripţia Vinţu de Jos), judeţul Alba va cunoaşte şi o creştere semnificativă

1. Ana-Maria Cătănuş, *Vocaţia libertăţii. Forme de disidenţă în România anilor 1970-1980*, Institutul Naţional pentru Studiul Totalitarismului, Bucureşti, 2014.

a influenţei Mişcării Legionare, care la alegerile din 1937 va reuşi să atragă voturile a circa 30% dintre alegători. Având aşadar opţiuni politice în general bine conturate, locuitorii judeţului nu aveau cum să privească cu prea mare simpatie instaurarea Guvernului Groza, în condiţiile în care partidele în care erau înscrişi sau cu care simpatizau erau continuu atacate propagandistic de noua putere. Din punct de vedere economic, industria fiind foarte slab dezvoltată, domina ţărănimea, dar şi aceasta fără a deţine proprietăţi care să-i asigure o oarecare prosperitate (aparţinând – conform clasificării marxist-leniniste – ţărănimii sărace sau mijlocii). „Foamea" de pământ a ţăranilor din zonă data de decenii, astfel încât colectivizarea va afecta puternic mentalul colectiv al sătenilor. La acest fond s-a adăugat interzicerea Bisericii Greco-Catolice (cea mai mare parte a locuitorilor judeţului aparţinând acestei confesiuni), care practic a determinat o puternică reacţie de împotrivire la regimul comunist. Adăugând şi cadrul natural favorabil, este explicabil de ce în judeţul Alba au activat numeroase organizaţii de rezistenţă armată (conduse de maiorul Dabija, Leon Şuşman, Ştefan Popa, Alexandru Maxim, Cornel Deac), la care au aderat sau pe care le-au sprijinit (cu alimente, armament, găzduire) peste o mie de persoane. Aria grupurilor de acţiune a acoperit o mare parte din judeţ : Munţii Apuseni, valea Mureşului, valea Gălzii, zona Blaj-Aiud-Ocna Mureş etc. Represiunea Securităţii a fost extrem de brutală, zeci de persoane fiind ucise în confruntări armate, asasinate după arestare sau ucise în bătaie în anchetă, la care s-au adăugat şi un număr destul de mare de condamnări la moarte. În procesele ce au urmat distrugerii grupurilor de rezistenţă armată au fost condamnate câteva sute de persoane din judeţ, iar unora dintre familiile acestora li s-a stabilit domiciliu obligatoriu în Bărăgan.

De asemenea, au existat şi mai multe încercări de împotrivire faţă de colectivizare, dar şi acestea au fost înăbuşite în forţă de Securitate, prin arestare, internare la Canal sau chiar uciderea liderilor comunităţilor rurale respective[1]. La toate acestea s-au adăugat şi sutele de arestări, urmate de condamnări juridice sau internări administrative în colonii de muncă ale liderilor politici locali ţărănişti sau legionari, ale preoţilor greco-catolici ce au refuzat să semneze trecerea la ortodoxie, precum şi ale tuturor persoanelor care îndrăzneau să exprime în public orice fel de critică sau nemulţumire la adresa regimului comunist.

Această activitate de represiune violentă, extinsă şi continuă a Securităţii, desfăşurată mai ales în perioada 1948-1952, precum şi climatul de teroare instaurat

1. Vezi cazul de la Bistra, din 16 august 1950, când Iosif Trifa, Traian Pom şi Ioan Andreşel au fost asasinaţi de o echipă condusă de cpt. Mihail Kovács pentru a îndeplini ordinul dat de col. Mihail Patriciu ca, în cinstea zilei de 23 august 1950, să se poată raporta constituirea GAC-ului în comună (Gheorghe Iancu, Virgiliu Ţârău, „Un episod din implicarea Securităţii în colectivizarea agriculturii româneşti", în *Anuarul Institutului de Istorie „George Bariţiu"*, XXXVII/1998, p. 285).

au avut ca efect supunerea aproape totală a populaţiei judeţului, toţi locuitorii fiind conştienţi de faptul că până şi cea mai mică formă de împotrivire va determina o reacţie promptă şi, mai ales, exagerat de dură a organelor puterii. Cu excepţia activităţii grupului de rezistenţă Leon Şuşman (susţinut până în 1957 de aproape întreaga populaţie a satului Segagea, motiv pentru care aceasta a fost deportată în masă), timp de circa 25 de ani nu se mai înregistrează forme de protest semnificative pe actualul cuprins al judeţului Alba[1].

Dezvoltarea economică (numărul relativ mare de unităţi industriale apărute în zonă satisfăcând pe deplin nevoile locuitorilor de a avea un loc de muncă bine retribuit), accesul facil – chiar şi în mediul rural – la sistemul medical, de învăţământ şi de asistenţă socială, electrificarea, introducerea gazului metan, a apei curente şi a reţelei de telefonie, numărul mare de apartamente construite în toate oraşele judeţului au avut ca efect apariţia – de la sfârşitul deceniului şapte – a unei stări de acomodare şi chiar de mulţumire a populaţiei în raport cu regimul comunist. Creşterea substanţială a nivelului de trai a compensat aşadar, în bună măsură, îngrădirea drepturilor şi libertăţilor civile şi religioase, cu atât mai mult cu cât revenirea la un regim democratic era iluzorie, înăbuşirea brutală a Primăverii de la Praga dovedind tuturor că puterea comunistă se va menţine încă multă vreme în această parte a Europei.

Nu putem neglija nici „cârligul" ideologic al regimului, accentuarea de către Ceauşescu a naţional-comunismului fiind foarte bine primită de majoritatea românilor din Ardeal. La 8 octombrie 1966, Ceauşescu a vizitat Alba Iulia, unde a ţinut un discurs cu puternice valenţe naţionale, elogiind activitatea lui Avram Iancu, Horea, Cloşca şi Crişan, Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare, Gelu (ca întemeietor al primului voievodat românesc) etc., precum şi Unirea din 1918[2], cuvântare apreciată chiar şi de numeroşi foşti deţinuţi politici.

O anumită stare de nemulţumire s-a înregistrat totuşi la începutul anului 1968, în momentul reorganizării teritoriale, populaţia din zona Câmpeni fiind nesatisfăcută de noua arondare administrativă, din cauza distanţei mari şi greoaie faţă de Alba Iulia, reşedinţa judeţului[3]. Timp de un deceniu, până în a doua parte a anilor '70, de regulă comentariile critice erau determinate de insatisfacţiile cauzate de

1. Pentru perioada 1951-1968 avem în vedere raioanele Aiud, Alba Iulia şi Câmpeni, precum şi acele localităţi din raioanele Mediaş şi Sebeş care, în 1968, au fost incluse în judeţul Alba.
2. *Scânteia*, 9 octombrie 1966, pp. 1-3. În aceeaşi zi, liderul PCR a fost şi la Ţebea, la mormântul lui Avram Iancu, unde a plantat un gorun în semn de apreciere faţă de lupta acestuia.
3. În ianuarie 1968, într-o scrisoare interceptată de Securitatea din Câmpeni, preotul greco-catolic „nerevenit" Coriolan Sabău scria : „Raionul Câmpeni trece la judeţul Alba. Era aproape sigură situaţia, când Turda nu a mai apărut ca judeţ pe hartă. Greutăţi vor fi foarte mari, în special cu drumurile, mai ales iarna, cu Dealu Mare. Să vedem ce va aduce viitorul, însă eu de când cunosc istoria acestor locuri, tot la Turda s-a

lipsa accesului rapid la unele dintre beneficiile aduse de regimul comunist. Spre exemplu, la 9 decembrie 1972, şeful I.J. Alba îl informa pe primul-secretar al Comitetului Judeţean al PCR de faptul că „în rândul locuitorilor satului Bălcaciu, com. Jidvei, se manifestă o stare de nemulţumire”, determinată de faptul că la ei în sat încă nu era un medic uman şi o grădiniţă şi că se tărăgăna cu introducerea gazului metan, la care se adăuga şi dispoziţia Consiliului Popular Comunal de a nu elibera certificate de producător („necesar la fabricarea rachiului”) decât celor care „contractează cu statul un porc sau un viţel”[1]. Ritmul instalării reţelei de gaz metan şi apă potabilă era considerat prea lent şi de către locuitorii din mediul urban, mai ales din Alba Iulia. De asemenea, orăşenii reclamau greutăţi şi întârzieri în obţinerea aprobării pentru montarea unui post telefonic.

În această perioadă, regimul era criticat mai ales de acele persoane care cunoşteau modul de trai din Occident şi care erau conştiente de faptul că, în ciuda dezvoltării economice din anii ’60 şi ’70, România comunistă era cu mult în urma statelor apusene în ceea ce priveşte condiţiile de viaţă şi muncă. Astfel, la 8 iunie 1977, I.J. Alba raporta că Securitatea l-a avertizat pe Ioan Covaci, mecanic auto din Blaj, pentru „afirmaţii negative la adresa orânduirii din ţara noastră, privind nivelul de trai al muncitorilor, elogiind nivelul de trai din alte ţări”, aceasta după ce el intrase în „relaţii neoficiale” cu un cetăţean din RFG[2].

Aşadar, nerespectării drepturilor şi libertăţilor politice, civile şi religioase i se adăugau aceste stări temporare şi individuale (cel mult locale) de insatisfacţie, constituind astfel premisele manifestărilor generale de nemulţumire şi protestelor din anii ’80.

În opinia noastră, trei au fost factorii principali ce au dus la evoluţia de la amintita stare de adaptare la regim la una protestatară faţă de acesta :

1. Mişcarea Goma. Protestul public al scriitorului, popularizat de postul Europa Liberă, a avut darul de a trezi o parte a societăţii din amorţeala în care intrase şi de a arăta că manifestările de revoltă sunt posibile. Sute de mesaje de adeziune la *Scrisoarea deschisă adresată Conferinţei de la Belgrad* s-au înregistrat din toate zonele ţării[3], inclusiv din judeţul Alba.

2. Activitatea postului de radio Europa Liberă. Din a doua parte a anilor ’70, în contextul protestelor amintite, ascultarea Europei Libere s-a generalizat practic la nivelul întregii ţări şi al tuturor categoriilor sociale, aceasta şi pentru că populaţia nu avea altă sursă de informare cât de cât credibilă. Pe lângă prezentarea abuzurilor regimului comunist, Europa Liberă a avut un rol primordial în popularizarea

---

mers. Oamenii sunt hotărâţi să facă memorii şi chiar să meargă personal la Bucureşti şi să arate cum stau lucrurile” (ACNSAS, fond Informativ, dosar 6577, vol. 2, f. 45).

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 12548, vol. 1, f. 32.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 324, vol. 1, f. 1.
3. Ana-Maria Cătănuş, *Vocaţia libertăţii*..., p. 102.

tuturor acţiunilor protestatare din ţară (greva din Valea Jiului, acţiunile lui Paul Goma, Iosif Ţon, Vasile Paraschiv, Doina Cornea, revolta de la Braşov etc.), populaţia României fiind informată în acest mod despre toate acele forme de revoltă, astfel încât foarte multe persoane au putut să-şi exprime adeziunea la ele sau să încerce proteste similare[1]. După cum vom vedea mai jos, pe lângă adeziunile unor locuitori ai judeţului Alba la protestele lui Goma şi Ţon, revolta de la Braşov va fi urmată imediat de mai multe încercări de grevă în unităţile economice din judeţ, toate înăbuşite însă imediat de către Securitate.

3. Deteriorarea gravă şi continuă a nivelului de trai din ţară. Cu siguranţă, protestele amintite mai sus nu ar fi avut o atât de mare rezonanţă în rândul populaţiei, dacă aceasta nu ar fi fost profund nesatisfăcută de condiţiile de viaţă şi de muncă în care ajunsese să trăiască, în a doua parte a anilor ’80 existând greutăţi până şi în procurarea unor produse indispensabile, dar banale, precum pasta de dinţi sau hârtia igienică. Creşterea în intensitate a stărilor de nemulţumire şi de revoltă faţă de regim este vizibilă pe parcursul deceniului nouă, ea fiind strâns corelată cu scăderea frapantă a nivelului de trai. Desigur, condiţiile de viaţă din judeţul Alba nu aveau cum să fie diferite faţă de cele din restul ţării, astfel încât şi reacţiile sunt identice.

De altfel, din acest ultim motiv am apelat şi la o tratare preponderent cronologică a temei, întrucât evoluţia formelor de protest în judeţul Alba este strâns legată de criza economică în care intrase regimul comunist din România la sfârşitul anilor ’70.

Anul protestatar 1977

Iruperea protestelor publice faţă de regimul Ceauşescu, produse pe neaşteptate în 1977 (Mişcarea Goma, greva din Valea Jiului, Iosif Ţon, Vasile Paraschiv, Ion Vianu, Vlad Georgescu), a avut loc pe fondul conjugării a doi factori, unul extern (numărul mare de acţiuni contestatare din spaţiul comunist est-european, remarcându-se cele din URSS şi Carta 77 din Cehoslovacia) şi unul intern (apariţia primelor semne ale crizei economice).

Ratificând Actul Final al Conferinţei pentru Securitate şi Cooperare în Europa (Helsinki, 1 august 1975), statele comuniste semnatare s-au declarat de acord să garanteze toate drepturile şi libertăţile stipulate de Carta ONU şi de Declaraţia

1. Nu în ultimul rând, prin aducerea la cunoştinţa opiniei publice interne şi internaţionale a acestor cazuri, emisiunile postului Europa Liberă au contribuit într-o măsură deloc de neglijat la protejarea disidenţilor, regimul evitând de regulă să ia măsuri represive dure împotriva acestora.

Universală a Drepturilor Omului. Regimurile comuniste au agreat această înţelegere exclusiv din scopuri propagandistice, fără a realiza însă faptul că de aceste prevederi se puteau prevala cetăţenii ale căror drepturi şi libertăţi erau îngrădite. Aproape imediat, în URSS şi în majoritatea statelor comuniste est-europene s-au înfiinţat organisme pentru apărarea drepturilor omului, care au început să protesteze public faţă de abuzurile regimurilor comuniste. În Cehoslovacia s-a înfiinţat Carta 77, al cărei scop era denunţarea încălcării Acordului de la Helsinki. În acest context, după ce şi-a exprimat adeziunea la Carta 77, la 8 februarie 1977, Paul Goma a făcut publică *Scrisoarea deschisă adresată Conferinţei de la Belgrad* (în care denunţa îngrădirea de către România a dreptului la emigrare), semnată de alţi şapte români şi adresată statelor participante la proxima Conferinţă de la Belgrad, dedicată analizei implementării hotărârilor de la Helsinki[1].

În acelaşi timp, la mijlocul anilor '70 debutează şi problemele economice majore ale regimului, care se vor agrava rapid şi continuu, devenind în final nesoluţionabile. Pentru început, criza petrolului din 1973 (cauzată de atacarea Israelului de către statele arabe) va duce la scumpirea enormă a acestei materii prime. Iar Ceauşescu nu doar că investise masiv în industrii mari consumatoare de petrol (petrochimie, mase plastice, fibre sintetice), dar şi construise rafinării cu o capacitate de procesare de câteva ori mai mare decât producţia naţională de petrol. Preţul petrolului importat crescând foarte mult, toate aceste industrii vor deveni acum mari consumatoare de resurse valutare ale ţării. În plus, nevoia de resurse energetice va duce la investiţii majore în industria carboniferă, dar aceasta s-a dovedit a fi extrem de ineficientă, devenind „industria falimentară a economiei româneşti"[2]. Cum toate aceste unităţi industriale nu puteau fi închise fără un şomaj ridicat (mai ales că ar fi fost afectate şi industriile aferente pe orizontală – cele producătoare de utilaje şi echipamente), care ar fi afectat serios regimul, s-a preferat trecerea costurilor asupra condiţiilor de trai şi de muncă ale populaţiei. La 1 august 1977, după ce au fost anunţaţi că – din dorinţa de a se creşte productivitatea – numărul orelor de muncă se va mări de la şase la opt pe zi şi că vârsta de pensionare va creşte cu doi ani, minerii din Valea Jiului vor declanşa o grevă de amploare, aceasta fiind practic prima mişcare de protest a clasei în numele căreia partidul îşi exercita dictatura. Conex fenomenelor economice amintite, acum încep să se resimtă şi primele lipsuri de produse alimentare şi bunuri de larg consum. Acestea nu sunt încă semnificative, întrucât regimul a apelat la credite externe pentru a acoperi pierderile din economie.

Pe acest fundal, în 1977 se fac simţite unele forme de protest şi pe cuprinsul judeţului Alba. Sunt notabile mai ales adeziunile la Mişcarea Goma şi manifestările

1. Ana-Maria Cătănuş, *Vocaţia libertăţii*..., p. 98.
2. Adelina Ţînţariu, „Motru – 1981, o revoltă a disperării", în *Structuri de partid şi de stat în timpul regimului comunist. Anuarul Institutului de Investigare a Crimelor Comunismului în România*, vol. III, Editura Polirom, Iaşi, 2008, p. 218.

favorabile acţiunii acestuia. În aprilie-iulie 1977, Securitatea din Alba a transmis numeroase rapoarte către centru în care anunţa luarea unor măsuri represive (de regulă, avertizări) asupra persoanelor ce-şi manifestau sprijinul pentru Paul Goma.

Astfel, la 13 aprilie 1977, I.J. Alba raporta că l-a avertizat pe Nicolae Cleja, membru PCR, inginer-şef la ITA Alba Iulia, pentru că a încercat să sune la postul Europa Liberă, „încălcând astfel prevederile art. 14 din Legea 23/71" ; avertizarea s-a produs „ca urmare a indicaţiilor şi aprobării Comitetului Judeţean Alba al PCR" şi a avut loc în prezenţa directorului tehnic şi a secretarului Comitetului PCR de la ITA" ; foarte probabil, la centru s-a considerat că măsura represivă este insuficientă, astfel încât, la 15 aprilie 1977, Nicolae Cleja a fost destituit şi transferat ca inginer proiectant la Î.M. Aiud, la o distanţă de peste 30 de km de domiciliu[1].

La 8 aprilie 1977 se raporta şi avertizarea Sarei Girling, din comuna Valea Lungă, muncitoare CFR, pentru că la 1 aprilie 1977 a trimis o scrisoare către Comitetul Judeţean PCR Alba în care cerea să i se aprobe emigrarea în RFG, în caz contrar urmând să adere la cauza lui Goma[2]. În iunie 1977 a fost avertizat Augustin Oltean, avocat pensionar din Cugir, fost membru PNŢ, urmărit în dosarul de problemă PNŢ, care aprecia favorabil acţiunea lui Paul Goma şi a dactilografiat „un memoriu calomnios" redactat de o altă persoană, intenţionând să-l trimită autorităţilor, acţiune dejucată însă de denunţul unui informator[3].

Printre alte persoane avertizate pentru manifestarea sprijinului faţă de Mişcarea Goma s-au numărat : Aurel Ucenic (fotograf la Cooperativa „Meşteşugarul" din Teiuş, adventist-reformist) ; Alexandru Olteanu (pensionar din Blaj, fost preot greco-catolic „nerevenit", ce era supravegheat în dosarul de problemă greco-catolici) ; Vasile Macavei (pensionar din Blaj) ; Dan Giuclea (muncitor la I.M. Cugir) ; Boris Ciobanu (din comuna Şugag, inginer-şef de schimb la Trustul hidroenergetic Sebeş)[4] ; Ioan Miclea (din Blaj, fost preot greco-catolic, „nerevenit", urmărit în DUI „Anacronicii") ; Nicolae Opriş (din Blaj, fost preot greco-catolic şi membru PNŢ, fost deţinut politic pentru „participare la organizaţie subversivă") ; Gheorghe Presecan (din Alba Iulia, lăcătuş la Staţia de turbocompresoare gaz metan Vinţu de Jos)[5]. În cazul aproape tuturor acestor persoane, Securitatea a stabilit şi faptul că audiau postul Europa Liberă. În timpul avertizării, toţi cei de mai sus au avut o atitudine defensivă, recunoscând faptele imputate şi semnând o declaraţie că nu le vor mai repeta.

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 324, vol. 2, f. 156.
2. Avertizarea s-a făcut în prezenţa vicepreşedintelui Consiliului Popular Comunal Valea Lungă (*Ibidem*, f. 142).
3. *Ibidem*, vol. 1, f. 10.
4. Ultimul în prezenţa secretarului organizaţiei PCR şi a şefului Şantierului nr. 2 (*Ibidem*, vol. 2, ff. 141-165).
5. Ultimul în prezenţa şefului staţiei şi a secretarului organizaţiei PCR (*Ibidem*, vol. 1, ff. 17, 64, 68).

Tot în primăvara anului 1977 se vor înregistra şi acţiuni de solidarizare cu protestele privind încălcarea drepturilor religioase. La 4 aprilie 1977, postul Europa Liberă a difuzat un document redactat de şase pastori şi credincioşi neoprotestanţi (dintre care îi amintim pe Iosif Ţon şi Pavel Niculescu – baptişti, Constantin Caraman – penticostal, Silviu Cioată – creştin după Evanghelie), în care era denunţat faptul că România nu respecta prevederile privind libertatea religiei aferente Actului Final de la Helsinki[1]. La 12 aprilie 1977, I.J. Alba raporta că l-a avertizat pe Gheorghe Stan, conducătorul Casei de rugăciuni penticostale din Aiud, pentru că şi-a manifestat adeziunea la documentul semnat de Iosif Ţon şi Constantin Caraman[2]. Aceeaşi măsură a fost luată, în iulie 1977, şi împotriva preotului ortodox din Gârbova de Sus, Luca Ioan Hila, care îşi exprimase susţinerea faţă de protestul lui Iosif Ţon, precum şi faţă de cel al lui Paul Goma. De asemenea, preotul ortodox nu doar că asculta frecvent Europa Liberă, dar şi difuza cunoscuţilor ştirile audiate[3]. La confruntarea cu Securitatea, ambii şi-au recunoscut faptele şi au semnat declaraţii că nu le vor mai repeta.

În această perioadă se constată şi o sporire semnificativă a măsurilor represive luate de Securitatea din judeţul Alba împotriva persoanelor care ascultau Europa Liberă, ceea ce demonstrează atât creşterea substanţială a ascultătorilor acestui post, cât şi faptul că instituţia devenise conştientă de nocivitatea pentru regim a faptului că oamenii aveau o sursă de aflare a adevărului, de unde şi necesitatea de a reprima fenomenul. În fapt, la mijlocul deceniului opt, numărul ascultătorilor Europei Libere era deja atât de mare, încât practic era imposibil pentru Securitate să ia măsuri împotriva tuturor. Tocmai de aceea, ofiţerii s-au limitat doar la cei ce audiau postul în public şi la cei ce difuzau ştirile auzite (aşa-numita „colportare”), numărul lor fiind încă destul de redus. Măsura represivă predilectă utilizată a fost şi pentru aceste categorii de persoane tot avertizarea. La 9 iulie 1977 a fost avertizat Ioan Brad, din comuna Sohodol, muncitor la IJCM, pentru „audierea în public a postului de radio autointitulat «Europa Liberă»”[4]. În aprilie 1977 au fost avertizaţi Iuliana Tamaş (tehniciană la I.M. Aiud) şi Alexe Moldovan (pensionar din Cugir), ambii pentru „colportarea” ştirilor ascultate la Europa Liberă[5].

Resimţirea primelor efecte ale dificultăţilor economice, câteva fiind deja vizibile în vara lui 1977, va atrage după sine şi creşterea substanţială a opiniilor critice ale locuitorilor judeţului, care încep tot mai mult să blameze regimul comunist. Şi aceste persoane vor fi avertizate de Securitate. La 14 iulie 1977 a fost avertizat Ştefan Maier (din comuna Tiur, muncitor la CPL Blaj) pentru „comentarii critice pe linia contractării de animale”, iar a doua zi Vasile Pâţan

---

1. Ana-Maria Cătănuş, *Vocaţia libertăţii*..., p. 127.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 324, vol. 2, f. 152.
3. *Ibidem*, vol. 1, f. 57.
4. *Ibidem*, f. 51.
5. *Ibidem*, vol. 2, ff. 144, 159.

(preot ortodox în Alba Iulia), pentru „comentarii ostile", dar şi „relaţii cu străini"[1]. La începutul lui august 1977, la câteva zile după greva minerilor din Valea Jiului, a fost avertizat Aron Sângerean (pensionar din comuna Unirea, fost învăţător şi fost legionar) pentru „comentarii critice". Conform Securităţii, Sângerean, cu toate că a semnat o declaraţie că nu va mai critica regimul, „nu a recunoscut în întregime faptele comise, susţinând că s-a referit mai mult la unele neajunsuri şi lipsuri pe plan local"[2].

Cum ironia este întotdeauna o cale pentru depăşirea greutăţilor, încep să se răspândească şi bancurile la adresa regimului, în iulie 1977 fiind avertizat Aurel Nariţa, din comuna Sohodol, pentru comentarii critice şi pentru „difuzarea unor bancuri cu substrat politic"[3].

Reacţiile altor locuitori ai judeţului au fost însă mult mai critice. La 30 noiembrie 1976 şi la 19 ianuarie 1977, Ioan Macavei, cantonier drumuri la Consiliul Popular Orăşenesc din Aiud, a expediat „două scrisori cu conţinut duşmănos şi de ameninţare la adresa conducerii de partid şi de stat", Securitatea deschizând un dosar de urmărire informativă pentru identificarea autorului. Descoperindu-l pe Macavei în iunie 1977, s-a trecut la avertizarea lui, acţiune ce a avut loc în prezenţa vicepreşedintelui Consiliului Popular Aiud, care „a adoptat o poziţie critică faţă de faptele comise de cel în cauză"[4].

La 2 aprilie 1977, în timpul unei adunări locale ţinute de preşedintele Consiliului Popular Comunal Vinţu de Jos, Pavel Opriş şi Miron Munteanu, ambii învăţători pensionari, au luat cuvântul şi au criticat politica partidului faţă de ţărănime, susţinând că „ţăranii sunt legaţi de mâini". Cu toate că ei nu încălcaseră nici o lege şi îşi exprimaseră o simplă opinie, o asemenea atitudine publică nu putea rămâne nesancţionată de Securitate (cu avertizare), cu atât mai mult cu cât ambii fuseseră şefi de cuib şi condamnaţi pentru participarea la rebeliunea legionară[5].

La 24 februarie 1978 a fost avertizat şi preotul romano-catolic Géza Pálfi, profesor la Şcoala de cantori de pe lângă Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia, şi un apropiat al episcopului Márton Áron. Conform declaraţiei acestuia, Securitatea „mi-a atras atenţia că am comentat necorespunzător situaţia naţionalităţilor conlocuitoare din ţara noastră, am procurat unele materiale cu conţinut necorespunzător (…) Mi-au spus că am sfătuit şi pe alţii să procure materiale cu conţinut necorespunzător". Într-o manieră fermă şi voit ambiguă, Pálfi a respins acuzaţiile aduse de Securitate : „Dacă avertizarea de mai sus ar răspunde realităţii, m-aş angaja să nu mai comit asemenea acte. Dar [cum – *n.n.*] însă consider că nu sunt vinovat, nu am ce răspunde[6].

1. *Ibidem*, vol. 1, ff. 62-63.
2. *Ibidem*, f. 82.
3. *Ibidem*, f. 48.
4. *Ibidem*, f. 6.
5. *Ibidem*, vol. 2, f. 167.
6. Declaraţia a fost dată în limba maghiară, astfel încât foarte probabil ultima propoziţie a fost tradusă deficitar de ofiţerii Securităţii. Avertizarea a fost făcută în prezenţa rectorului

Însă nu doar inamicii tradiţionali ai comuniştilor îşi vor exprima protestul faţă de regim, mai ales după greva minerilor din Valea Jiului. La 5 august 1977 a fost avertizat Iosif Nuss, pictor de firme la Cooperativa „Mureşul" din Alba Iulia, pentru că a pictat o pancartă cu afirmaţii denigratoare la adresa regimului[1]. Peste câteva zile a fost luată aceeaşi măsură asupra lui Ioan Orb, pensionar din Alba Iulia, care a conceput un text cu conţinut critic faţă de politica PCR şi a statului[2].

După cum se poate observa, criticile şi protestele anti-regim din anul 1977 au avut ecou şi în judeţul Alba. Chiar dacă numărul persoanelor angrenate în astfel de acţiuni nu este foarte mare, momentul marchează începutul manifestărilor de revoltă, care în anii '80 (pe măsura deteriorării continue a condiţiilor de trai) se vor amplifica şi radicaliza.

Începutul deceniului nouă şi debutul lipsurilor alimentare

Zorii deceniului nouă vesteau grave probleme economice pentru regimul de la Bucureşti. Criza petrolului din 1979 (generată de schimbarea regimului din Iran), care a determinat o nouă creştere vertiginoasă a preţului acestei materii prime, va afecta foarte puternic economia României. Ceauşescu, ignorând practic criza precedentă, nu doar că nu a limitat industriile consumatoare şi prelucrătoare de petrol, dar chiar le-a dezvoltat intensiv, cererea internă de petrol triplându-se din 1975 şi depăşind cu mult producţia naţională. Dacă şocul crizei din 1973 a fost în parte atenuat de apelul la credite externe mici şi relativ ieftine, acest lucru nu a mai fost posibil. Intrarea Poloniei în încetare de plăţi în 1980 a dus la o scumpire abruptă a costului împrumuturilor externe. Întrucât Ceauşescu nu dorea să renunţe la industriile mari consumatoare de petrol, România nu numai că a fost obligată să importe cantităţi mari de petrol la preţuri sporite, dar, pentru a-şi finanţa importurile, a trebuit să împrumute sume imense la un cost foarte ridicat[3].

Institutului Teologic (Iosif Huber), a directorului Şcolii de cantori (Mihály Bakos) şi a împuternicitului judeţean al cultelor (Denisa Bodeanu, Csaba Zoltán Novák [eds.], *„Clopotul amuţit". Preotul Pálfi Géza – o viaţă supravegheată de Securitate*, Editura Pro-Print, Miercurea Ciuc, 2011, pp. 146-147).

1. În prezenţa secretarului organizaţiei PCR şi a vicepreşedintelui cooperativei (ACNSAS, fond Documentar, dosar 324, vol. 1, f. 78).
2. *Ibidem*, f. 80.
3. Datoria externă a României a crescut de 21 de ori în intervalul 1976-1981, de la 0,5 la 10,4 miliarde de dolari. Nivelul dobânzilor la care au fost luate aceste credite era atât de mare, încât, în 1981, România a trebuit să plătească 3 miliarde de dolari numai dobândă, faţă de doar 8 milioane de dolari plătiţi ca dobândă în 1976 (Cornel Ban, „Ce a provocat criza datoriilor suverane ale României din anul 1981?", publicat pe www.criticatac.ro la 29 mai 2012).

Întregul cost al acestei politici economice falimentare a fost însă aruncat asupra populaţiei, prin restrângerea bruscă şi severă a condiţiilor de trai şi de muncă. Lipsurile alimentare au început să fie tot mai vizibile la sfârşitul deceniului opt, pentru a deveni evidente în anul 1980. Şi era doar începutul. La 17 octombrie 1981 a fost emis Decretul nr. 313 prin care au fost raţionalizate pâinea (la 400 g/zi), făina şi mălaiul, stabilindu-se totodată şi interdicţia de a cumpăra pâine în afara localităţii de domiciliu[1]. Toate acestea după ce anterior fuseseră cartelate uleiul şi zahărul. În 1982, întrucât nu mai primea credite private, România a fost nevoită, pentru a-şi putea plăti ratele la creditele deja contractate, să încheie un acord *stand-by* cu FMI pe 10 ani. Organismul a impus însă creşterea preţurilor interne la combustibili şi reducerea subvenţiilor din industrie şi agricultură, iar România a fost practic obligată să le transpună în practică[2]. Efectul : creşterea preţurilor tuturor produselor şi restrângerea activităţii multor fabrici şi instituţii, ceea ce a atras reducerea unor salarii şi şomajul temporar al unui număr destul de mare de persoane (o situaţie inedită pentru regimul comunist din România).

Lipsa aproape bruscă a produselor alimentare în cantităţi suficiente nu avea cum să nu determine reacţiile critice ale populaţiei. La 14 ianuarie 1980, I.J. Alba raporta că a avertizat-o pe Maria Turcu, lucrător comercial la BJATM, pentru „elogii aduse nivelului de trai din ţările capitaliste occidentale în discuţiile pe care le-a purtat cu colegii de muncă şi pentru faptul că a făcut comentarii şi afirmaţii tendenţioase cu privire la modul în care se face aprovizionarea populaţiei cu produse alimentare la noi în ţară” ; avertizarea s-a făcut la sediul Securităţii, în raport arătându-se că Maria Turcu „rămâne în atenţia organelor noastre”[3]. În acelaşi an, în decembrie, a fost avertizat şi Traian Gavrilaş, revizor tehnic la Staţia de utilaj-transport a IJCM Alba, pentru că „în discuţiile purtate cu colegii de muncă, în mod repetat, a elogiat nivelul de trai din ţările capitaliste, denigrând totodată nivelul de trai din ţara noastră”, dar şi pentru „comentarii tendenţioase referitoare la drepturile şi libertăţile cetăţeneşti din România” (în trecut îi fusese respinsă o cerere de plecare definitivă în RFG) ; şi această acţiune represivă a fost pusă în practică tot la sediul Securităţii, dar ea nu a decurs întru totul conform aşteptărilor ofiţerilor, deoarece Gavrilaş „a avut o poziţie oscilantă, recunoscând doar parţial faptele comise”, motiv pentru care şi el „rămâne în atenţie”[4]. În aprilie 1981 a fost avertizat Vasile Todea, din satul Sebeşel, comuna Săsciori, fost deţinut politic, deoarece „a făcut afirmaţii duşmănoase şi calomniatoare la adresa conducerii de partid şi de stat”[5].

1. A. Ţînţariu, „Motru – 1981…”, p. 222.
2. Liviu Ţăranu (ed.), *„Pe luna decembrie nu mi-am făcut planul…”. Românii în „Epoca de Aur”. Corespondenţă din anii ’80*, Editura Cetatea de Scaun, Târgovişte, 2012, pp. 16-17.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 16.
4. *Ibidem*, f. 126.
5. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 115.

Peste un an, lipsurile alimentare fiind tot mai mari şi neexistând nici un semn de remediere a situaţiei, nemulţumirile şi criticile încep să se generalizeze, mai ales în mediul urban. Un Buletin informativ al I.J. Alba din 6 iulie 1981 ne arată care era situaţia în acel moment :

> Au continuat să ne fie semnalate unele nemulţumiri în rândul locuitorilor din municipiul Alba Iulia şi oraşele Blaj, Sebeş, Cugir şi Abrud, nemulţumiri generate de slaba aprovizionare a localităţilor respective cu produse alimentare şi în special cu carne, unt, smântână, brânzeturi, zahăr etc. (...) Pe fondul acestor nemulţumiri, unele persoane au făcut comentarii negative la adresa politicii de dezvoltare economică a ţării promovată de conducerea superioară de partid şi de stat[1].

La 22 iulie 1981, I.J. Alba a trimis o informare similară, dar mult mai amplă :

- „se reclamă în special lipsa din magazine ori existenţa în cantităţi neîndestulătoare a unor sortimente, ca : zahăr, unt, carne de porc, brânzeturi etc., precum şi a legumelor şi fructelor de sezon, situaţii care-i determină pe oameni să şi le procure de pe piaţa neorganizată, unde producătorii le cer preţuri exagerat de mari" (locuitorii din Munţii Apuseni se plângeau că plăteau 4 lei pe kilogramul de ardei gras, 20 lei kilogramul de roşii, 60 lei kilogramul de brânză) ;
- soţii Nicolae şi Viorica Buciuman, din Alba Iulia, „se declarau nemulţumiţi de faptul că zilnic sunt nevoiţi să-şi irosească ore în şir din timpul lor liber stând la cozi interminabile pentru a-şi procura alimentele necesare" ;
- „pe fondul acestor nemulţumiri, în rândul muncitorilor de la Combinatul de produse sodice Ocna Mureş se fac comentarii negative la adresa conducerii superioare de partid şi de stat, afirmându-se că cifrele date publicităţii în presă, la radio sau televiziune, care ilustrează succesele obţinute în agricultură ori se referă la creşterea nivelului de trai, nu ar fi reale şi că între ceea ce li se spune şi ceea ce văd ei în oraşul lor există o disproporţie vădită" ;
- „astfel de nemulţumiri ne-au fost semnalate şi în rândul locuitorilor din celelalte oraşe (Sebeş şi Cugir, Aiud, Zlatna, Abrud şi Câmpeni), precum şi din majoritatea comunelor şi a satelor aparţinătoare acestora" ;
- „tot din cauza deficienţelor existente în aprovizionare, se manifestă o serie de nemulţumiri şi în rândul muncitorilor minieri de la E.M. Zlatna şi Întreprinderea Minieră Baia de Arieş"[2].

Securitatea locală asigura însă conducerea centrală că depune toate eforturile pentru a linişti spiritele : „Organele noastre acţionează pentru depistarea, prevenirea şi neutralizarea acţiunilor ostile la care unele elemente duşmănoase din

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 51.
2. *Ibidem*, ff. 55-56.

interior şi cercurile reacţionare din străinătate ar fi tentate să se dea, profitând de unele greutăţi şi lipsuri, cu scopul de a discredita justeţea politicii economice promovate de conducerea superioară de partid şi de stat”[1].

Organele de represiune se vor trezi însă depăşite de răbufnirile de nemulţumire ale populaţiei, care nu va ezita să-şi exprime public opiniile critice. Un raport din 12 august 1981 al I.J. Alba arăta care era starea de spirit a locuitorilor judeţului :

- „persistenţa unor deficienţe în aprovizionarea populaţiei cu produse alimentare a dat naştere la o stare de spirit necorespunzătoare în rândul locuitorilor din judeţ” ;
- „pe fondul acestor nemulţumiri, unele persoane au făcut comentarii negative la adresa conducerii superioare de partid şi de stat, iar altele au ajuns să pună la îndoială sinceritatea principiilor politicii de dezvoltare economică a ţării noastre” ;
- la o şedinţă de sindicat de la Secţia Arderi I de la Întreprinderea „Porţelanul” din Alba Iulia, muncitorii Gheorghe Contor, Ladislau Iacob şi Ştefan Sullur, toţi membri PCR, „au întrerupt expunerea pe care o prezenta şefa secţiei şi, arătând greutăţile întâmpinate în aprovizionarea cu alimente, au afirmat în prezenţa tuturor că «numai cu vorbe goale şi politică nu hrăneşti oamenii», intervenţii care au generat o atmosferă încărcată, ducând în final la închiderea şedinţei” ;
- la o şedinţă a Consiliului oamenilor muncii de la Întreprinderea Minieră Baia de Arieş, tehnicianul Cornel Moraru, membru PCR, a cerut să se introducă cartelele pentru ca fiecare om să poată cumpăra măcar o cantitate mică din fiecare produs şi să nu mai stea ore întregi la coadă ;
- „pe fondul aceloraşi nemulţumiri, un grup de pensionari şi alte persoane aflate în anturajul acestora, din Ocna Mureş, şi-au manifestat intenţia de a se aduna în faţa Comitetului orăşenesc de partid şi de a interzice primarului şi vicepreşedintelui să intre în sediul Consiliului popular, acuzându-i de corupţie şi abuzuri”[2].

Nici în toamna acelui an starea de spirit nu era mai liniştită, după cum o dovedeşte un raport din 21 noiembrie 1981 :

- „în ce priveşte distribuirea şi posibilitatea de procurare a celorlalte produse alimentare (pâine, carne, produse lactate, ouă, conserve etc.) se fac tot felul de comentarii, de multe ori degenerând în afirmaţii tendenţioase şi chiar duşmănoase la adresa orânduirii şi a conducerii de stat” ;
- Gheorghe Borteş, sudor la Întreprinderea de Utilaje din Alba Iulia, student la Ştiinţe Economice la fără frecvenţă, „a adoptat o poziţie ostilă, incitându-i şi pe ceilalţi colegi de muncă din echipă, iar faţă de preşedintele de sindicat a afirmat că nu va mai plăti cotizaţia, deoarece nu mai vrea să facă parte din sindicat, nerecunoscându-l ca fiind un sindicat liber” ;

1. *Ibidem*, f. 56.
2. *Ibidem*, f. 57.

– Ilie Balu, din Valea Lungă, care avea şapte copii, „a afirmat că nu îi este suficientă cantitatea de pâine ce i-a fost repartizată pentru familie şi degeaba are bani dacă nu are ce să dea la copii de mâncare, iar sub impulsul stării nervoase şi-a exprimat părerea că ar fi mai bine dacă s-ar declanşa un război în care să fie folosită şi bomba cu neutroni, că atunci ar scăpa de necazuri”[1].

În decembrie 1981 a fost rândul locuitorilor din comuna Avram Iancu să-şi exprime în mod public nemulţumirea :

> Mulţi din cei 92 locuitori din satele Inceşti, Helereşti, Mărteşti, Puşeleşti şi Casa Iancului care au participat la o adunare populară organizată în satul Casa Iancului s-au manifestat nemulţumiţi de modul cum sunt aprovizionaţi cu zahăr, ulei, dar în special cu făină şi pâine, afirmând că în condiţiile de viaţă de la munte nu se poate trăi cu 300 g de pâine pe zi, pâine care nici nu este distribuită cu regularitate. Deşi ei şi-au achitat cotele de lapte contractate, nu li s-au dat cantităţile de porumb ce li se cuveneau. De asemenea, din 1979 nu li s-au dat nici cantităţile de porumb pentru animalele contractate şi predate, fapt pentru care nu au mai încheiat contracte pentru animale cu statul şi sunt hotărâţi să nu mai încheie astfel de contracte[2].

După cum se vede, ei erau de două ori batjocoriţi de către regim : nu doar că nu li se aduceau alimente în sat, dar de doi ani nu li se dădeau nici cerealele la care aveau dreptul pentru animalele predate. Practic erau puşi în situaţia de a hrăni regimul în timp ce ei sufereau de foame.

În faţa acestei stări de nemulţumire generală, organele de Securitate nu puteau raporta decât că „şi-au intensificat activitatea în vederea prevenirii faptelor de natură a afecta climatul social”[3].

Iar lipsurile alimentare se agravau pe zi ce trecea. La 25 octombrie 1981, I.J. Alba arăta că „tot mai multe persoane de pe raza judeţului îşi manifestă nemulţumirea şi îngrijorarea faţă de modul cum se realizează aprovizionarea populaţiei cu produse alimentare” ; până şi Securitatea recunoştea că anumite categorii de persoane erau îndreptăţite să se plângă : „Îngrijoraţi şi nemulţumiţi sunt cei care nu mai pot munci din mediul rural, atât din zonele cooperativizate, cât şi cei din zonele necooperativizate, deoarece nu au posibilitatea să se aprovizioneze cu cele necesare, aceasta cu atât mai mult cu cât în unele localităţi, la magazine, ca să primească pâine, zahăr, ulei, trebuie să predea alte produse, cum sunt : cartofi, ouă, fasole etc. şi mulţi nu dispun de aşa ceva”[4]. Situaţia aprovizionării cu pâine la sate era oricum foarte deficitară, Securitatea arătând că „nemulţumiţi sunt şi o bună parte

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, ff. 133-134.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 89.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, ff. 133-134.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 81.

din cetăţenii din mediul rural, cărora nu li se distribuie pâine în raport de numărul membrilor de familie”[1].

Apariţia primelor forme de protest

Deteriorarea continuă a nivelului de trai nu putea să nu determine comentariile critice ale populaţiei. Securitatea arăta că Ortansa Mitrovici din Sebeş a afirmat că „peste un an doi ne vom hrăni de la cazan şi că parcă ne-am afla în război şi nu în socialism”, iar Marin Felea din Abrud „a făcut afirmaţii calomniatoare şi tendenţioase cu privire la ultimele indicaţii şi aprecieri ale conducerii de partid şi de stat cu ocazia sărbătorii «Zilei recoltei»”[2].

Pe acest fond de nemulţumire generalizată, era firesc să apară şi reacţiile de admiraţie faţă de protestele din Polonia, în paralel cu exprimarea speranţei că şi în România ar putea apărea revolte similare. La 13 decembrie 1980, Grupa de analiză şi sinteză a I.J. Alba raporta la SCAS că Nicolae Florea din Mesentea şi Dumitru Târlea din Cugir, ambii pensionari, „au făcut aprecieri elogioase cu privire la evenimentele din Polonia, considerând că poporul polonez ar fi dat dovadă de mult curaj întreprinzând acţiuni revendicative” ; de asemenea, Emil Bordeanu, din Teiuş, fost preot greco-catolic, „nerevenit”, aprecia că evenimentele din Polonia s-ar datora şi acţiunilor întreprinse de papa Ioan Paul al II-lea, „căruia îi aducea elogii, precizând totodată că nu peste mult timp se va găsi cineva care să facă acelaşi lucru şi în România” ; Nistor Chioreanu, fostul şef de garnizoană legionară, „şi-a exprimat nemulţumirea că evenimentele din Polonia nu au fost aduse la cunoştinţa populaţiei din ţara noastră” şi „s-a situat pe o poziţie vădit duşmănoasă faţă de orânduirea socialistă din ţara noastră şi a proferat injurii şi cuvinte calomnioase la adresa comuniştilor din România”[3]. În noiembrie 1981, Şişu Florea, strungar la Baza de Utilaj Transport din Alba Iulia, a adus şi el „elogii poporului polonez, care a avut curajul şi a trecut la acţiuni revendicative”[4].

Probabil ţinând cont de această apreciere foarte favorabilă de care se bucurau polonezii în ochii românilor, Ceauşescu a anunţat că România va ajuta Polonia cu alimente. Ignorând aprovizionarea foarte deficitară cu produse alimentare şi starea reală de spirit a populaţiei, Ceauşescu a dorit doar să profite propagandistic de această acţiune şi a dispus organizarea de şedinţe în fiecare unitate economică, în care angajaţii să arate că susţin întru totul măsura şi renunţă cu entuziasm la o

1. *Ibidem*, f. 83.
2. *Ibidem*.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 130.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 83.

parte dintre alimentele la care aveau dreptul[1]. O notă din 25 decembrie 1981 a I.J. Alba către Direcţia I arată care a fost desfăşurarea unora dintre aceste întruniri. Astfel, la o şedinţă cu 160 de muncitori ţinută la Combinatul de Produse Sodice din Ocna Mureş, „cei care au luat cuvântul, chiar dacă nu au spus-o direct, au lăsat să se înţeleagă că nu sunt de acord să renunţe la o parte din cantităţile de produse ce le sunt acordate în prezent, deoarece şi aşa ar fi insuficiente". Aceasta până în momentul în care muncitorul Ioan Bădău, membru PCR, „luând cuvântul, a afirmat că este de acord să se dea alimente poporului polonez, dar el şi-a trimis copiii la şcoală fără a le da ceva de mâncare la ei, că nu a găsit unt şi mezeluri să cumpere şi în această situaţie nu vede la ce ar putea renunţa"[2]. Văzând că şedinţa nu decurge în sensul dorit, organizatorii au sistat-o imediat. O situaţie similară s-a petrecut şi la Spitalul Judeţean Alba, bucătăreasa Elena Mincă punând în adunare întrebarea : „Cum să le dăm lor dacă nici nouă nu ne este de ajuns ? " ; tot aici, medicul Nicolae Igna a afirmat că „românii nu prea sunt de acord să dea din alimente polonezilor, deoarece nici ei nu au ce le trebuie"[3].

În condiţiile acestor lipsuri, faţă de care oficialităţile nu ofereau nici un fel de explicaţii, la începutul deceniului nouă audierea ştirilor şi emisiunilor transmise

1. Decizia a fost luată la şedinţa Biroului Executiv al Consiliului Naţional al FDUS din 17 decembrie 1981. Atunci, Nicolae Ceauşescu a propus „să discutăm în adunări generale cu oamenii, să fie de acord ca din consumul pe care îl avem stabilit pentru consumul lor să dăm ceva şi tovarăşilor polonezi. De exemplu, avem stabilit pentru anul viitor peste 60 de kg de carne pe locuitor, dacă oamenii ar fi de acord ca în loc de 62 de kg de carne să ia 61, restul să-l dăm polonezilor. Am stabilit în oraşe 1 litru de ulei pe lună pe cap de locuitor, dacă ar fi de acord ca în loc de 12 litri să primească 11 litri, spre exemplu, restul să-l dăm polonezilor (...) la făină nu este cazul că avem rezervă suficientă şi nu ridică probleme [cu toate acestea, făina şi pâinea fuseseră cartelate cu doar două luni înainte – *n.n.*] (...) Să discutăm acest lucru cu oamenii, cu cetăţenii, să fie de acord faţă de ceea ce am stabilit. Cred că vor fi de acord". Nu doar că toţi cei prezenţi şi-au manifestat în unanimitate acordul, dar unii nu au ratat ocazia de a susţine că românii oricum primeau prea multe produse alimentare. Spre exemplu, Constantin Arseni, după ce se dădea pe sine drept exemplu demn de urmat („acum mănânc o jumătate de pâine pe săptămână"), susţinea următoarele : „Ar trebui să se facă o educaţie a oamenilor să nu mănânce pâine multă (...) Eu v-aş ruga pe dumneavoastră să se facă un fel de propagandă în ceea ce priveşte alimentaţia raţională, începând cu şcoala primară (...) Ar trebui în acest sens să se facă o propagandă, să nu mănânce mult, unii devin obezi". Iar Ceauşescu nu a putut decât să salute ideea, mai ales că oricum pregătea deja punerea ei în practică : „Se elaborează un program în această direcţie (...) Tineretul, femeile, să mănânce mai puţin. De altfel, noi vom discuta acest lucru, aşa am stabilit" (Arhivele Militare Române, fond Microfilme, rola AS1-1.786, c. 535-538).
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, f. 138.
3. *Ibidem*.

de postul Europa Liberă s-a generalizat pe întreg cuprinsul judeţului. Postul de radio amintit era unica sursă pe care populaţia o avea la îndemână pentru a încerca să înţeleagă care erau cauzele situaţiei economice din România[1]. Numărul celor avertizaţi pentru difuzarea ştirilor auzite la Europa Liberă era foarte mare şi în creştere continuă, cu atât mai mult cu cât transmiterea lor era însoţită şi de comentarii critice referitoare la situaţia locală : Viorel Coroiu, pedagog la Şcoala de debili mintali din Abrud, care în februarie 1980 a făcut şi „afirmaţii negative cu privire la unele realităţi din ţara noastră"[2] ; Floare Avram, ospătăriţă la restaurantul „Transilvania" din Alba Iulia, şi la ea fapta fiind dublată de „afirmaţii calomniatoare la adresa conducerii de partid şi de stat", motiv pentru care „rămâne în atenţia organelor noastre"[3] ; Francisc Gyulai, mecanic la Oficiul pentru Îmbunătăţiri Funciare din Alba Iulia, şi pentru „afirmaţii denigratoare cu privire la nivelul de trai din ţara noastră, pe care-l compară cu cel din ţările capitaliste occidentale"[4] ; Aurel Ciobanu, mecanic la Şantierul nr. 3 Şugag din cadrul Grupului de şantiere hidroenergetice Valea Sebeşului, care şi el „a elogiat nivelul de trai din ţările capitaliste, denigrând totodată nivelul de trai din ţara noastră"[5] ; Sandor Gyulai, şofer la Staţia de salvare din Alba Iulia, membru PCR, care pe deasupra „face comentarii negative la adresa unor realităţi economice şi social-politice din ţara noastră, precum şi a politicii promovate de conducerea superioară de partid şi de stat"[6] ; Traian Creţu, pensionar CFR din Teiuş[7] etc.

Au existat însă şi unele cazuri mai deosebite. Spre exemplu, în iunie 1981, a fost avertizat Ioan Mocan, ospătar la Terasa „Căprioara" de lângă Aiud, care „în mod repetat, faţă de consumatori, a fixat aparatul de radio pe lungimea de undă a postului de radio «Europa Liberă», dând posibilitatea acestora să audieze atât muzica transmisă de postul respectiv, cât şi comentariile denigratoare la adresa

1. În septembrie 1982 a fost avertizat Nicolae Vinţan, din comuna Decea, inginer agronom la Întreprinderea pentru Cultură şi Fermentarea Tutunului din Ocna Mureş, pentru „comentarii calomnioase cu privire la politica economico-financiară a statului nostru, precum şi cu privire la veridicitatea ştirilor transmise de posturile noastre de radio, elogiind pe cele transmise de postul străin de radio autointitulat «Europa Liberă»" (ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 149).
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 21.
3. *Ibidem*, f. 26.
4. A fost avertizat în iulie 1980, la sediul Securităţii, în prezenţa lui Ioan Porumb, directorul Oficiului, Nicolae Oancea, secretar al BOB al PCR, şi a lui Sabin Crişan, maistru, şeful său direct, care „au adoptat o poziţie critică, luând atitudine şi combătând faptele săvârşite" (*Ibidem*, f. 65).
5. Avertizat în noiembrie 1980, în prezenţa secretarului Comitetului de partid, a inginerului-şef al Grupului de şantiere şi a şefului lotului instalaţii, care „au adoptat o poziţie fermă faţă de faptele comise" (*Ibidem*, f. 114).
6. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 70.
7. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 70.

orânduirii noastre socialiste”[1]. La începutul lui octombrie 1981 a fost avertizată şi Doina Lazăr, profesoară de istorie la Şcoala Generală nr. 1 din Alba Iulia, membru PCR, care nu doar că transmitea tuturor ştirile auzite la postul Europa Liberă, dar „îşi îndeamnă colegele din corpul profesoral să audieze emisiunile posturilor de radio occidentale”, deoarece ea „numai ascultând aceste posturi poate să fie în temă cu actualitatea politică internă şi internaţională” ; fiind aşadar bine informată, nu surprinde faptul că a făcut şi „comentarii negative cu privire la politica promovată de conducerea superioară de partid şi de stat faţă de statele aflate în curs de dezvoltare”[2].

Măsuri represive împotriva tinerilor

Ceea ce a surprins însă cu adevărat Securitatea a fost numărul foarte mare de tineri, inclusiv elevi din ciclul liceal, care se adunau în grup pentru a asculta postul Europa Liberă. Desigur, aceştia erau în primul rând interesaţi de audiţiile muzicale, în condiţiile în care în România anumite genuri de muzică foarte populare în acea perioadă (rock, punk, hard-rock) nu erau deloc difuzate la radio, iar altele (pop, disco) foarte rar, muzica occidentală fiind în general prea puţin transmisă de radiourile româneşti (cu excepţia Radio Vacanţa). Acest fapt nu ar fi fost în sine o problemă foarte mare pentru Securitate, dar tinerii nu se limitau la audierea strictă a emisiunii muzicale a postului Europa Liberă, ci inerent ascultau şi o parte dintre ştirile şi comentariile politice transmise. Şi tot inerent, ele erau şi comentate. De asemenea, nu de puţine ori informaţiile aflate pe această cale erau difuzate şi altor tineri.

Fiind vorba de un grup de persoane, metoda represivă utilizată de Securitate a fost destrămarea anturajului, faţă de fiecare dintre tinerii în cauză fiind luată o măsură în raport cu gradul de „vinovăţie” a faptelor comise, de regulă preferându-se atenţionarea.

La sfârşitul lui februarie 1980 a fost destrămat un grup de cinci persoane din comuna Gâmbaş, care se adunau acasă la Ştefan Szikra (43 de ani, membru PCR), unde „audiau şi comentau ştirile transmise de «Europa Liberă»”[3]. Ceilalţi membri ai grupului erau Ştefan Szekely (27 de ani) şi Laurean Takacs (31 de ani), ambii lăcătuşi la I.M. Aiud, dar şi Pavel Szekely şi Zoltan Szikra, ambii de 17 ani, membri UTC şi elevi, primul la Şcoala de Şoferi Profesionişti din Aiud, iar cel de-al doilea la Liceul „Bethlen Gábor”. Ştefan Szekely şi Laurean Takacs – consideraţi a fi „instigatorii” – au fost avertizaţi, Pavel Szekely şi Zoltan Szikra

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 210.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 70.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 27.

atenţionaţi „în faţa conducerilor liceului şi şcolii de şoferi”, iar în cazul lui Ştefan Szikra a fost informat Comitetul Orăşenesc PCR Aiud[1].

Peste un an, în martie 1981, „prin mijloace specifice muncii”, Securitatea a descoperit că mai mulţi elevi de la Şcoala de Şoferi Profesionişti de pe lângă Liceul „Avram Iancu” din Abrud (Gheorghe Roşca, Ioan Gheorghe Drăgan, Ionel Mihai, Lupu Petrovan, Gheorghe Burmeleac, Ioan Ţisăliţă, Petru Jitea, Eugen Olaru şi Ioan Viorel Florea), cu vârste cuprinse între 17 şi 19 ani, audiau în dormitor „în mod frecvent ştirile transmise de postul de radio «Europa Liberă» şi apoi le comentau”[2]. Roşca, posesorul aparatului de radio, a fost atenţionat în prezenţa conducerii şcolii şi a secretarului UTC, iar Florea, care avea şi alte abateri, a fost exmatriculat. La sesizarea Securităţii, conducerea şcolii şi organele UTC au pus tot grupul în discuţia cadrelor didactice şi a elevilor şcolii, „care au adoptat o poziţie fermă, de dezaprobare, factorii educaţionali prezenţi propunându-şi ca pe viitor să se ocupe mai îndeaproape de educarea şi supravegherea celor în cauză” ; dat fiind numărul foarte mare de tineri implicaţi, Securitatea din I.J. Alba asigura conducerea că „s-au luat măsuri de intensificare a muncii informative, pentru a cunoaşte din timp astfel de fapte şi a le preveni”[3].

În august 1981 a fost destrămat şi un anturaj format din tineri din Alba Iulia, care se adunau frecvent pentru a asculta şi comenta ştirile transmise de postul Europa Liberă. Este vorba de Nicolae Bugneriu, Alexandru Kapdebo, Mircea Babos, Ioan Sârbu, Viorel Iancu, Mihail Ordean, Jeana Aneta Burbău şi Ligia Teodor (toţi muncitori la Fabrica de covoare, unii fiind şi membri UTC), precum şi Dumitru Bugneriu (muncitor la Cooperativa de consum), Constantin Bugneriu (16 ani) şi Dumitru Bugneriu (15 ani), elevi la Liceul Industrial nr. 1 din Alba Iulia, ambii membri UTC. Nicolae şi Dumitru Bugneriu, Kapdebo şi Ordean au fost avertizaţi, Babos, Burbău, Iancu, Sârbu şi Teodor influenţaţi pozitiv, iar fraţii Constantin şi Dumitru Bugneriu au fost încredinţaţi părinţilor spre educare, cărora „li s-a recomandat să-i supravegheze cu mai multă atenţie”. De asemenea, a fost informat Comitetul Municipal UTC Alba Iulia[4].

De la bancuri la înjurături

La începutul deceniului nouă, când încă mai exista speranţa că lipsurile vor fi temporare, populaţia continua să găsească motive de ironie în unele dintre aceste aspecte, fiind perioada în care bancurile cu subiecte politice îşi trăiesc momentele

1. *Ibidem*, f. 27.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, f. 42.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*, f. 101.

de glorie. Bineînţeles, Securitatea a încercat să stopeze şi acest fenomen, intervenind de fiecare dată când informatorii semnalau că anumite persoane se „specializaseră" în popularizarea bancurilor politice. La 6 martie 1981 a fost avertizat Stelian Georgescu, economist principal la Întreprinderea de Produse Refractare Alba Iulia, pentru difuzarea ştirilor audiate la posturile Europa Liberă şi Vocea Americii, dar şi pentru „răspândirea unor bancuri calomniatoare şi defăimătoare la adresa politicii partidului şi statului nostru"[1]. Aceeaşi măsură a fost luată, în iunie 1981, şi împotriva Vioricăi Nicola, profesoară suplinitoare la Şcoala Generală din Costeşti, comuna Albac, membru UTC, pentru „răspândirea unor anecdote cu substrat politic şi conţinut denigrator"[2]. Mult mai gravă a fost însă considerată a fi fapta lui Ioan Bâldea, profesor de matematică la Liceul de Matematică-Fizică din Sebeş, membru UTC, care „a difuzat faţă de elevii de la cursurile serale – în pauzele dintre orele de curs – unele bancuri cu substrat politic, de natură calomniatoare, şi le-a vorbit despre emisiunile postului de radio străin «Europa Liberă», lăsând să se înţeleagă că este bine să fie ascultate"[3]. Securitatea a sesizat conducerile liceului şi Comitetului orăşenesc UTC Sebeş şi – sub acoperirea acestora – a organizat punerea lui Ioan Bâldea în discuţia corpului profesoral al liceului. Acţiunea a avut loc la sfârşitul lunii mai 1980, iar profesorul – după ce toţi cei prezenţi „au dezaprobat faptele săvârşite" – şi-a recunoscut în public vina şi şi-a exprimat regretul pentru cele întâmplate. El a rămas însă în continuare sub supravegherea Securităţii[4].

Treptat, locul bancurilor va fi luat însă de înjurături, adresate fie lui Ceauşescu şi familiei acestuia, fie regimului comunist. Atitudine ce exprimă frustrarea, înjurătura ca formă de protest apare în rapoartele Securităţii Alba în primii ani ai deceniului nouă, fiind aşadar strâns corelată cu debutul gravelor lipsuri alimentare. Dat fiind numărul tot mai mare al cazurilor, Securitatea a trecut la avertizarea persoanelor în cauză, sperând că va pune stavilă fenomenului. Va fi însă o luptă cu morile de vânt, întrucât deteriorarea continuă şi tot mai extinsă a nivelului de trai şi de muncă din România a dus la o amplificare a numărului celor ce se exprimau injurios la adresa lui Nicolae Ceauşescu şi a regimului. Pentru ca în rapoarte să nu apară faptul că oamenii îl înjurau pe Ceauşescu, conducerea Securităţii a ordonat înlocuirea numelui acestuia cu expresii de genul „înaltă personalitate politică" ori „conducerea superioară de partid şi de stat".

La începutul lui iunie 1981 a fost avertizat Ioan Mateş, ţăran din comuna Horea, pentru că „a adus injurii conducerii superioare de partid şi de stat, comentând totodată negativ unele realizări obţinute de poporul nostru în etapa actuală"[5]. Peste

1. *Ibidem*, f. 21.
2. *Ibidem*, vol. 1, f. 201.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 54.
4. *Ibidem*.
5. Avertizarea a avut loc la Postul de Miliţie Horea, în prezenţa secretarei Comitetului comunal PCR, Viorica Mateş (ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 194).

trei luni, a fost avertizat Traugott Friedrich Wagner, fierar-betonist la EGCL Ocna Mureş, pentru „afirmaţii calomniatoare la adresa conducerii superioare de partid şi de stat”[1]. Aceeaşi măsură a fost luată şi în noiembrie 1981 faţă de Crăciun Muntean, ţăran din Lopadea Veche, pentru că, „faţă de alte persoane şi în timp ce se afla sub influenţa băuturilor alcoolice, a adus injurii şi s-a exprimat calomnios la adresa comuniştilor”[2].

Şirul avertizărilor pentru astfel de fapte este aproape nesfârşit : Traian Bâlc, miner la E.M. Băiţa, în mai 1982, pentru că „faţă de alte persoane s-a exprimat calomnios şi a adus injurii la adresa conducerii superioare de partid şi de stat”[3] ; Ilie Ghircă, sculptor pensionar din Sebeş, în iulie 1982, deoarece „faţă de alte persoane s-a exprimat calomnios şi a adus injurii la adresa orânduirii socialiste din ţara noastră şi la adresa comuniştilor”[4] ; Gheorghe Kiraly, muncitor necalificat la Secţia prefabricate beton Sântimbru, în ianuarie 1985, întrucât „pe fondul unor nemulţumiri de ordin personal (fiind nemulţumit de măsurile luate pentru economisirea energiei electrice), a proferat injurii la adresa unor înalte personalităţi politice din ţara noastră”[5] ; Corvin Bumbu, muncitor la E.M. Roşia Montană, care faţă de colegii de muncă „a proferat injurii la adresa unor înalte personalităţi politice din ţara noastră”[6] ; Gheorghe Muncuş, din comuna Cricău, „pe fondul unor nemulţumiri de ordin personal – constând în aceea că i s-a cerut să presteze muncă la CAP-ul din localitate după orele de serviciu –, a făcut afirmaţii negative şi injurioase la adresa celor care au luat asemenea măsură”[7] ; Avram Avram, ţăran din satul Dealu Bajului, comuna Arieşeni, în mai 1987, deoarece, „faţă de alte persoane, a făcut afirmaţii injurioase la adresa conducerii superioare de partid şi de stat”[8] ; Eugen Szep, sudor la I.M. Aiud, care în data de 3 mai 1987, la restaurantul „Moţilor”, „faţă de alţi consumatori s-a exprimat injurios la adresa românilor şi a conducerii superioare de partid şi de stat”, responsabilul localului chemând imediat Miliţia[9] ; Aurel Oană, muncitor la Combinatul Roşia Poieni, care

1. Wagner avea şi „antecedente”, fiind condamnat în 1949 la 10 luni închisoare corecţională pentru „manifestări anti-democratice” (*Ibidem*, f. 346).
2. *Ibidem*, vol. 2, f. 125.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 112.
4. Şi el era fost deţinut politic, fiind condamnat în 1950 la 6 luni pentru „manifestări ostile regimului din ţara noastră” (*Ibidem*, f. 129).
5. Considerându-se probabil că reacţia sa era întru câtva justificată, el a fost doar atenţionat (ACNSAS, fond Documentar, dosar 330, vol. 1, f. 9).
6. *Ibidem*, f. 12.
7. Ca o circumstanţă agravantă, se specifica faptul că el era „descendent legionar” (*Ibidem*, f. 160).
8. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 25.
9. *Ibidem*, f. 36.

„a făcut afirmaţii denigratoare şi calomnioase cu privire la situaţia social-economică din ţara noastră şi s-a exprimat injurios la adresa unor înalte personalităţi”[1] ; Iuliu Câmpean, gestionar la Cooperativa „Înfrăţirea”, Blaj, în mai 1989, „a proferat injurii la adresa unor înalte personalităţi”[2] ; Vasile Târc, miner la E.M. Roşia Montană, în mai 1989[3] ; Vasile Avram, miner din Arieşeni, pentru „injurii şi expresii calomniatoare la adresa unor înalte personalităţi”, în iunie 1989[4].

În noiembrie 1987, Securitatea a trecut la destrămarea unui grup de patru operatori de la Mina Roşia Montană, care, în pauzele de masă, comentau ştirile audiate la Europa Liberă şi „făceau aprecieri negative cu privire la unele realităţi social-politice din ţara noastră şi se exprimau injurios la adresa unor înalte personalităţi” ; Iudita Leba şi Liviu Lazea au fost avertizaţi, Sabina Mocioi atenţionată, iar Dorel Doru Deoancă influenţat pozitiv[5].

Avertizări pe bandă rulantă

În contextul acestei situaţii deja tensionate, era firesc ca numărul cazurilor de persoane care încercau să protesteze la adresa regimului să fi fost tot mai mare. Unii oameni încercau să-şi exprime nemulţumirile pe linie de partid, urmând aşadar calea recomandată teoretic de conducerea PCR. Partidul însă încuraja criticile doar la nivel propagandistic, dovadă fiind faptul că au fost luate măsuri represive – de către Securitate – aproape împotriva tuturor celor ce îndrăzneau să-şi exprime, pe această cale, opiniile nefavorabile regimului. Cei mai mulţi doreau însă ca protestele lor să ajungă la cunoştinţa Europei Libere ori a diverselor organisme internaţionale care militau pentru respectarea drepturilor omului, sperând că presiunea internaţională asupra regimului va avea un efect favorabil în direcţia satisfacerii doleanţelor lor.

În noiembrie 1980, Ioan Popa (24 de ani, din Alba Iulia) „a făcut comentarii şi afirmaţii tendenţioase şi calomniatoare cu privire la realităţile social-politice şi economice din ţara noastră, pe care le-a înregistrat pe o bandă magnetică şi a predat-o apoi cetăţenei vest-germane Thellman Hedwiga, aflată în vizită la rudele ei din România, pentru a o duce în Occident” ; grănicerii români au reuşit însă

1. Avertizarea a avut loc în iunie 1987, în prezenţa şefului de brigadă, a şefului de schimb şi a şefului formaţiei de lucru, „care au adoptat o atitudine critică, de natură a-l influenţa pozitiv pe cel în cauză” (*Ibidem*, f. 38).
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 13.
3. *Ibidem*, f. 24.
4. *Ibidem*, f. 26.
5. Avertizările „s-au realizat într-un cadru lărgit, în prezenţa unor factori de conducere ai E.M. Roşia Montană” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 62).

să descopere caseta în momentul în care Thellman încerca s-o scoată din ţară, iar Ioan Popa a fost avertizat pentru fapta comisă[1]. În august 1980 a fost avertizat şi Virgil Nelega, din Abrud, pensionar pe caz de boală, deoarece „a redactat şi expediat, prin unii turişti străini, mai multe scrisori postului de radio «Europa Liberă» şi unor organisme internaţionale, în care a solicitat sprijin în vederea plecării în RFG, unde consideră el [că] ar putea fi tratat medical mai eficient (suferă de diabet zaharat şi cataractă patologică diabetică)" ; întrucât cel în cauză s-a arătat a fi inflexibil şi în faţa Securităţii („a declarat că nu renunţă la ideea de a pleca în străinătate"), ofiţerii raportau că el „rămâne în atenţia organelor noastre"[2].

În iunie 1981, a fost avertizat şi David Mureşan (profesor la Liceul Industrial nr. 1 din Blaj, exclus din PCR pentru că „a cerut plecarea definitivă împreună cu familia într-o ţară capitalistă occidentală"), motivul constituindu-l faptul că a intrat în relaţii neoficiale cu cetăţeni străini din Austria şi Elveţia, „prin intermediul cărora intenţiona să trimită o scrisoare postului de radio «Europa Liberă» şi organizaţiei «Amnesty International», scrisoare cu conţinut denigrator la adresa unor realităţi social-politice din ţara noastră". Mureşan dorea să plece în Occident deoarece era foarte nemulţumit de faptul că, „prin eforturi materiale proprii", brevetase două invenţii, dar ele nu erau puse în practică de statul român. Anterior, el a urmat – fără nici un succes însă – calea legală şi a trimis memorii „conducerii superioare de partid şi de stat", Consiliului de Stat, Ambasadelor SUA, Angliei şi Elveţiei, cerând sprijin pentru plecarea definitivă în Elveţia. Nici Securitatea din Alba nu l-a speriat prea tare, ofiţerii raportând că Mureşan a recunoscut faptele, dar „a adoptat o poziţie total necorespunzătoare, declarând că îşi menţine hotărârea de a emigra"[3].

Peste un an, în toamna lui 1981, Ileana Pogan, profesoară la Şcoala Generală din comuna Avram Iancu, membru PCR, nemulţumită de modul „abuziv şi defectuos" în care se distribuiau produsele alimentare de bază (făină, zahăr, ulei) la magazinul din localitate, a încercat să-şi exprime criticile în cadrul organizaţiei PCR din care făcea parte. Astfel, „într-o şedinţă de partid a luat cuvântul şi a arătat o serie de abuzuri şi aspecte negative legate de modul de aprovizionare a populaţiei" ; în mod oficial, partidul încuraja critica, dar aceasta trebuia să fie „constructivă", astfel încât Ileana Pogan „a fost admonestată" de organizatorii şedinţei pentru poziţia adoptată, iar Securitatea arăta că urmarea nu a fost alta decât faptul că profesoara „face frecvent afirmaţii calomnioase şi injurioase la adresa primarului, precum şi afirmaţii tendenţioase cu privire la unele realităţi şi aspecte din ţara noastră"[4].

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 135.
2. *Ibidem*, f. 75.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 221.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 1, f. 92.

La 2 iunie 1981 a fost avertizat Gheorghe Radac (26 de ani, tehnician la Ocolul Silvic Sebeş), pentru că a scris şi expediat la CC al PCR o scrisoare cu conţinut duşmănos la adresa politicii interne promovate de conducerea superioară de partid şi de stat. Mai exact, „referindu-se la cuantumul retribuţiei oamenilor muncii şi cel al unor cadre de conducere, a afirmat că raportul existent nu ar fi echitabil şi că masele populare ar fi exploatate", la care se adăuga şi faptul că „a făcut comentarii negative cu privire la modul de aprovizionare a populaţiei cu produse agroalimentare şi, în general, cu privire la modul de viaţă şi nivelul de trai din ţara noastră, ameninţând în final cu recurgerea la acte de dezordine"[1]. Anterior acestei măsuri, el a fost exclus din PCR. Conform Securităţii, în timpul avertizării, Radac s-a angajat că va respecta legile ţării (pe care oricum nu le încălcase) şi „normele de convieţuire socială din societatea noastră socialistă"[2]. După cum se vede, pentru regim, „normele" presupuneau să taci din gură şi să suporţi totul cu entuziasm.

„Vrei să mănânci pâine? Trebuie să dai cartofi"

Între timp, dată fiind criza economică în care intrase România, condiţiile de viaţă din ţară continuau să se degradeze, afectând categorii tot mai mari de populaţie şi pe tot mai multe planuri. Lipsurilor alimentare, care s-au generalizat şi s-au acutizat, au început să li se adauge şi penuria de produse indispensabile sau de larg consum (săpun, detergenţi, cosmetice, butelii etc.). Pe deasupra, în prima jumătate a anilor '80 au fost introduse şi primele restricţii pentru populaţie în ceea ce priveşte consumul energiei electrice şi de gaz metan, fiind supratarifate cantităţile ce depăşeau cotele alocate. Conex cu acest aspect, au început să apară şi critici legate de deteriorarea condiţiile de muncă (frigul din fabrici, lipsa iluminatului).

Cele mai nemulţumite categorii erau muncitorii, pensionarii şi locuitorii din mediul rural. Primii sufereau pe mai multe planuri: nu puteau şi nu aveau timp să stea la cozi pentru a cumpăra produse, care se epuizau până ieşeau ei de la muncă (angajaţii diverselor instituţii din oraşe mai puteau pleca tacit pentru a face cumpărături atunci când aflau că „s-a băgat" ceva în magazine), salariile lor nu erau foarte mari pentru a cumpăra frecvent de la piaţă, iar condiţiile de muncă se deteriorau continuu. Persoanele de la ţară, chiar dacă nu resimţeau acut lipsurile alimentare, erau nemulţumite de aprovizionarea foarte deficitară cu produse, chiar şi cu cele cartelate (care uneori nu erau distribuite mai multe luni), precum şi de faptul că de multe ori vânzarea acestora era condiţionată de încheierea unor contracte de predare către stat a unor animale, cereale sau legume, indiferent dacă aveau posibilitatea s-o facă sau nu. Pe deasupra, statul îşi onora foarte greu obligaţiile

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 1, f. 192.
2. *Ibidem*.

convenite prin aceste contracte, întârziind circa doi-trei ani cu predarea cerealelor către cei ce creşteau animale, care astfel ajungeau în situaţia de a cumpăra cereale cu care să hrănească animale pe care le predau statului pentru a putea cumpăra alimente uzuale, precum ulei, zahăr etc. Restanţe foarte mari se înregistrau şi în ceea ce priveşte predarea către ţărani a cantităţilor de produse ce le reveneau în urma muncii prestate la CAP.

Un raport către SCAS al Compartimentului de analiză şi sinteză al I.J. Alba, din 16 februarie 1982, credem că este edificator :

> Din datele pe care le deţinem rezultă că în rândul populaţiei – îndeosebi din mediul rural – există încă o stare de nemulţumire generată de lipsa în cantităţi îndestulătoare a unor produse, cum sunt : pâine, făină de grâu, mălai, zahăr, ulei. De asemenea, în localităţile urbane se simte lipsa produselor lactate, ouă, carne, precum şi a conservelor de carne, peşte, pastele făinoase şi dulciurile. La aceste minusuri se mai adaugă întreruperile de curent electric, lipsa de căldură şi se comentează în multe cazuri majorarea impozitelor, creşterea preţurilor la produsele alimentare, precum şi unele măsuri de constrângere a cetăţenilor de a încheia contracte cu statul pentru animale, lapte şi alte produse ori să se angajeze că în toamna viitoare vor preda la stat diferite cantităţi de cereale[1].

Locuitorii din Apuseni erau nemulţumiţi de „cantităţile mici de pâine, zahăr, ulei, făină de grâu şi mălai ce le sunt distribuite", de faptul că „drepturile de cereale în baza animalelor predate la stat pe bază de contracte nu au fost date cetăţenilor" şi că

> în unele localităţi, pentru a determina pe cetăţeni să încheie contracte cu statul pentru animale s-au luat unele măsuri de constrângere, cum ar fi : neacordarea drepturilor de alimente ce li se cuveneau ori, aşa cum s-a procedat în localităţile Horea, Albac şi altele, unde nu li s-au mai eliberat autorizaţii de fabricat ţuică, bonuri pentru lemne etc. În com. Avram Iancu s-a stabilit ca persoanelor care nu au contractat animale să li se da numai câte 10-15 kg mălai pe an, iar diferenţa s-o dea celor care contractează[2].

De asemenea, în unele localităţi din mediul rural „distribuirea alimentelor a fost condiţionată de predarea unor cantităţi de cartofi, ouă ori alte produse". În comunele Vinţu de Jos şi Blandiana „li s-a adus la cunoştinţă cetăţenilor că dacă doresc să primească pâine ori făină să se angajeze prin semnătură că în toamnă vor preda anumite cantităţi de cereale" ; muncitorilor de la Staţia CFR Coşlariu, care primeau alimentele cartelate de la chioşcul din staţie, „le-a fost condiţionată vânzarea produselor de predarea de către fiecare a unei cantităţi de 2 kg cartofi"[3]. După cum vedem, şi de această dată tot muncitorii sunt cei obligaţi să suporte cel

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 329, vol. 2, ff. 9-10.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.

mai mult batjocura autorităţilor : nu primeau pâine dacă nu dădeau cartofi, indiferent dacă aveau unde să-i cultive sau nu.

În faţa tuturor acestor lipsuri, mulţi locuitori ai judeţului îşi găseau refugiul în autoironie – Tanţa Lefter „în mod sarcastic a afirmat că «te apucă revolta de atâta fericire»" ; Nistor Chioreanu : „«Ni se servesc sfaturi de sobrietate la radio, TV şi în presă pentru menţinerea siluetei şi a sănătăţii», fapt ce consideră a fi o grijă înduioşătoare pentru sănătatea oamenilor" ; Gheorghe Achimescu : „Se apropie timpul urzicilor, dovleceilor, spanacului, vine postul mare şi mai scăpăm de sarmale şi cârnaţi" ; alţii însă cad în pesimism, fiind conştienţi de faptul că situaţia se va degrada şi mai mult – Laura Munteanu : „În scurt timp vom mânca de la cazan" ; Dorin Olteanu : „În curând va urma catastrofa finală" ; Nicolae Radu : „Suntem de râsul Europei, nici chiar polonezii nu trăiesc în aşa mizerie şi va fi şi mai rău"[1].

Mult mai radicală a fost însă Maria Haneş, din Cugir, care „pe fondul nemulţumirilor create de lipsa de alimente, întreruperea curentului electric şi a lipsei de căldură, s-a dedat la manifestări duşmănoase, afirmând, printre altele, «ne simţim ca într-o închisoare a întunericului şi frigului, a lipsei de alimente»"[2]. Securitatea Alba raporta şi faptul că „unii cetăţeni din com. Scărişoara, nemulţumiţi în principal că nu li s-au acordat cerealele pentru animalele predate la stat pe bază de contract, intenţionează să meargă în grup în audienţă la conducerea superioară de partid şi de stat pentru a se plânge de acest lucru" ; tot ce putea Securitatea judeţeană să facă era să raporteze că „organele noastre şi-au intensificat activitatea în vederea prevenirii unor fapte de natură a afecta climatul social"[3].

În Buletinul informativ al I.J. Alba din 29 septembrie 1982, se arată că în rândul muncitorilor de la Combinatul de Produse Sodice Ocna Mureş este o stare de spirit nefavorabilă. Motivul : „Pretextează că pâinea ce li se dă este insuficientă (în jur de 200-250 grame de persoană)". Situaţia era asemănătoare şi în comuna Cergău Mare, deoarece „nu s-a distribuit uleiul, zahărul şi făina de mai mult timp", iar populaţia „consideră ca insuficientă cantitatea de 250 grame de pâine pe zi de persoană"[4]. După cum se vede, pentru Securitate era un simplu pretext cantitatea foarte mică de pâine distribuită populaţiei, „uitând" faptul că Decretul nr. 313/1981 prevedea 400 g de pâine pe zi de persoană. Buletinul mai consemna şi faptul că „stări de nemulţumire în rândul populaţiei din mai toate localităţile judeţului, îndeosebi în cele urbane, există ca urmare a lipsei din unităţile comerciale a săpunului, şamponului şi a detergenţilor în cantităţi îndestulătoare"[5]. Un raport similar, din 6 octombrie 1982, debuta în felul următor :

1. *Ibidem*, f. 10.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*, vol. 1, f. 149.

> Există în continuare o stare de nemulţumire în rândul populaţiei – îndeosebi în rândul celei din mediul urban – determinată de lipsa ori existenţa în cantităţi neîndestulătoare a unor produse alimentare, cum sunt : produsele lactate (unt, brânză, caşcaval), ouă şi carne. Din unităţile ILF lipsesc cartofii şi ceapa, produse ce sunt mult căutate în această perioadă. Deşi mezeluri se găsesc în general, se apreciază că sunt de o foarte slabă calitate. Totodată, se reclamă şi lipsa din unităţile comerciale a săpunului, detergenţilor şi a unor produse cosmetice necesare[1].

Se arată apoi că „cei mai nemulţumiţi şi care îşi manifestă îngrijorarea pentru prezent şi viitor sunt îndeosebi pensionarii, care afirmă că pensiile au crescut puţin, iar preţurile produselor agroalimentare foarte mult, descurcându-se din ce în ce mai greu" (erau nevoiţi să apeleze la piaţa liberă, unde preţurile – dată fiind lipsa alimentelor din magazine – crescuseră foarte mult), iar urmarea nu era decât una singură : mai mulţi locuitori „s-au dedat la afirmaţii negative la adresa conducerii de partid şi de stat" (Ioan Marinca din Blaj, Marin Felea din Abrud, Gheorghe Iliescu din Aiud, Radu Nicolau şi Ioan Giurcă din Alba Iulia), iar „unele persoane manifestă o stare de pesimism, afirmând că situaţia existentă nu va cunoaşte o îmbunătăţire pe măsură ce trece timpul, ci, dimpotrivă, se va înrăutăţi tot mai mult"[2].

Opinii critice vehemente exprimau însă nu doar muncitorii şi ţăranii, ci şi persoane cu funcţii de conducere în unităţile economice ori în aparatul de stat, ele semnalându-se chiar şi printre deţinătorii de posturi politice. În aprilie 1982, I.J. Alba raporta că Ilie Pumnea, directorul CPL Sebeş, membru PCR, „faţă de alte persoane, a făcut afirmaţii tendenţioase şi calomniatoare cu privire la unele măsuri luate de conducerea de partid şi de stat, precum şi privind situaţia economico-socială din ţara noastră" ; el „consideră că s-au scumpit prea mult produsele alimentare şi prin aceasta s-ar fi lovit în clasa muncitoare şi îndeosebi în cei cu retribuţii şi venituri mici şi copii mulţi"[3]. Pumnea considera că principala cauză pentru lipsurile alimentare consta în colectivizarea agriculturii. De asemenea, se arăta că „afirmaţii calomniatoare a făcut şi în ceea ce priveşte preocuparea conducerii de partid şi de stat pe linie legislativă, apreciind că prevederile unor acte normative editate şi intrate în vigoare ar contraveni Constituţiei"[4]. Opinii identice avea şi soţia lui, Maria Pumnea, cu toate că aceasta ocupa o funcţie de conducere în aparatul de partid, fiind directoarea Casei Pionierilor din Sebeş. Ambii soţi se exprimau în faţa cunoscuţilor „că-i undeva într-o râpă comunismul"[5].

Tocmai de aceea, în toamna lui 1982, când s-a răspândit zvonul că Ceauşescu va veni în vizită în judeţ, numeroşi oameni s-au pregătit pentru a-şi expune doleanţele

1. *Ibidem*, f. 153.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*, f. 104.

în faţa acestuia, agăţându-se de speranţa că el nu cunoştea situaţia reală, deşi Securitatea locală transmitea cel puţin săptămânal rapoarte neechivoce către centru (la SCAS şi la direcţiile centrale) şi către conducerile organelor judeţene şi orăşeneşti de partid. În Buletinul informativ din 1 noiembrie 1982, I.J. Alba arăta că „unele persoane sau chiar grupuri de persoane de pe raza unor localităţi din judeţ, aflând despre o eventuală vizită de lucru a conducerii superioare de partid şi de stat în jud. Alba, intenţionează să înmâneze scrisori şi memorii în care să-şi manifeste diverse nemulţumiri" : că buteliile se pun în vânzare foarte rar (la 4-6 luni), ceea ce-i obliga să folosească reşouri, depăşind astfel numărul de kW repartizaţi ; „este posibil ca şi unii muncitori de la Întreprinderea de covoare pluşate din Alba Iulia să reclame nesoluţionarea problemei încălzirii halelor" ; Ecaterina Bumbu, din Alba Iulia, pentru că nu primea drepturile ca Mamă Eroină etc. ; Securitatea locală asigura însă conducerea că „acţionează pentru a preveni crearea unor situaţii de natură a impieta buna desfăşurare a unei eventuale vizite a conducerii superioare de partid şi de stat pe raza jud. Alba"[1].

Extinderea şi amplificarea lipsurilor alimentare, la care se adăuga şi conştientizarea faptului că situaţia nu se va îmbunătăţi prea curând, au determinat apariţia primelor forme de protest evoluate. Este vorba de încercările de a organiza greve, în speranţa că doar astfel autorităţile vor remedia cât de cât gravele probleme alimentare. Poate nu întâmplător, unul dintre primele astfel de proteste din judeţ s-a înregistrat în mediul rural, unde populaţia era foarte nemulţumită de modul foarte deficitar în care regimul se achita de obligaţii. La sfârşitul lui septembrie 1982, Martin Kerestesi, şef de echipă la Ferma zootehnică a CAP Ciumbrud, „şi-a instigat subalternii să nu mai lucreze, pretinzând să li se dea imediat cantităţile de cereale ce li se cuveneau pentru munca prestată în anul 1981"[2]. Astfel, într-o dimineaţă, el şi cei şase subordonaţi au refuzat să mulgă vacile, sperând că gestul lor va îndupleca administraţia şi vor primi cerealele pentru care munciseră. Reacţia a fost însă cu totul alta. Securitatea a fost chemată de urgenţă, protestul fiind stopat imediat, iar Kerestesi avertizat. Pe deasupra, celor şapte le-a fost imputată paguba creată, evaluată la 120 de litri de lapte[3].

Începând cu mijlocul deceniului nouă, condiţiile de trai şi de muncă vor cunoaşte o degradare accentuată. Unul dintre factori este grava criză economică în care se afla România, recesiunea fiind recunoscută şi în statisticile oficiale. Pentru a depăşi acest moment, era nevoie de reforme economice, dar Ceauşescu a adoptat o cu totul altă poziţie. Nemulţumit de presiunile creditorilor externi, care îi cereau să reformeze economia, liderul de la Bucureşti a luat decizia de a denunţa acordul cu FMI (1984) şi de a trece la plata accelerată a datoriei externe. Însă obţinerea fondurilor necesare stingerii datoriei s-a făcut prin economii severe în unităţile

1. *Ibidem*, f. 165.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*, f. 149.

productive, dar mai ales pe seama nivelului de trai al populaţiei. Sunt introduse noi restrângeri în ceea ce priveşte consumul de energie electrică (întreruperile fiind aproape cotidiene în mediul urban şi zilnice în mediul rural) şi gaz metan[1], la care s-au adăugat şi raţionalizarea benzinei şi restricţiile privind circulaţia autoturismelor. În oraşe, apa caldă era furnizată doar câteva ore în anumite zile din săptămână, iar încălzirea centralizată nu mai asigura temperatura optimă în apartamente. În unele localităţi urbane încep să se perceapă taxe sau să se solicite zile de muncă pentru „înfrumuseţarea oraşului”. Pentru a forţa creşterea productivităţii muncii, în toamna anului 1983 a fost introdusă munca în acord global, nivelul salariilor fiind legat de procentul îndeplinirii planului de către unitatea economică, plan fixat însă de la centru, de Comisia de Stat a Planificării (CSP) şi de ministerele de resort[2]. Dar date fiind criza economică, birocraţia şi desele întreruperi de energie, de cele mai multe ori planul nu era realizat, ceea ce a condus la reducerea – uneori drastică – a salariilor lunare. Acest ultim motiv a constituit de altfel şi scânteia care a declanşat revolta muncitorilor de la Braşov din toamna anului 1987.

Consemnarea de către Securitate a reacţiilor locuitorilor din judeţul Alba ne relevă cât de extinsă ajunsese paleta nemulţumirilor populaţiei. Un raport din 2 octombrie 1985 arăta că Irina Schmegner se plânge că „raţia de ulei s-a micşorat, laptele este de slabă calitate” ; Tamara Joloconshi şi Emilia Hăbăşescu, din Alba Iulia, „şi-au manifestat dezacordul cu privire la măsura ce s-a preconizat de a se asigura pe timp de iarnă în apartamente numai cu o temperatură de 12 grade” ; foarte multe persoane în vârstă „au făcut afirmaţii calomnioase” cu privire la măsura preconizată de a ajuta pensionarii din centrele aglomerate să se mute în mediul rural[3].

1987. Cuţitul a ajuns la os

Dar Securitatea nu trimitea doar informări, ci lua şi măsuri represive (de regulă avertizări) împotriva unora dintre persoanele ce-şi manifestau nemulţumirile într-un mod repetat sau mai virulent. De asemenea, vizate de această măsură erau şi acele persoane cu influenţă în masă, ce puteau polariza opiniile critice ale populaţiei.

1. În ianuarie 1985, Comitetul Politic Executiv a decis reducerea iluminatului public şi casnic cu cel puţin 50% (Dinu C. Giurescu [coord.], *Istoria României în date*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2003, p. 717). Emis la 11 noiembrie 1987, Decretul Consiliului de Stat nr. 272 stabilea noi măsuri pentru raţionalizarea consumului de gaze naturale şi energie electrică (Oana Ionel, „Am zis noi că întâi de la Braşov porneşte ! ”. Revolta din 15 noiembrie 1987 descrisă într-o convorbire telefonică, *Caietele CNSAS*, nr. 4/2009, p. 211).
2. D.C. Giurescu (coord.), *Istoria României*..., pp. 707-708.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 330, vol. 1, f. 204.

În ianuarie 1985 a fost avertizat Moise Zoltan Dezso, preot reformat din comuna Unirea, care „în mod repetat, faţă de alte persoane, a făcut afirmaţii denigratoare cu privire la nivelul de trai din ţara noastră, elogiind nivelul de trai din alte ţări”[1].

Din cauza nivelului foarte scăzut de trai din ţară, tot mai multe persoane îşi manifestau dorinţa de a fugi în Occident. Securitatea a fost astfel nevoită să-şi intensifice în mod serios eforturile pentru a încerca prevenirea tuturor acestor tentative. Însă ceea ce a surprins organele de represiune a fost numărul foarte mare de tineri care se întâlneau în grup şi discutau despre căile de a ajunge în Occident. După cum arată şi rapoartele instituţiei, cei în cauză puteau ajunge la această unică soluţie după mai multe întâlniri în care audiau postul Europa Liberă şi apoi comentau situaţia locală. Spre exemplu, în iulie 1987 a fost destrămat (prin avertizări şi influenţări pozitive) un grup de cinci tineri muncitori din Blaj care au decis să fugă din ţară după ce, „în mod frecvent, se întâlneau la domiciliile lor şi făceau afirmaţii calomnioase şi denigratoare privind unele realităţi social-politice din ţara noastră”[2]. În octombrie acelaşi an, a fost destrămat un grup de 15-20 de tineri din satul Pianu de Sus, toţi muncitori la I.M. Cugir, care la final de săptămână organizau petreceri unde „sub influenţa emisiunilor postului de radio străin autointitulat «Europa Liberă» au început să facă comentarii negative vizând nivelul de trai din ţara noastră, posibilităţile de realizare a tineretului, elogiind totodată nivelul de trai din Occident”[3].

Întrucât audierea şi difuzarea ştirilor transmise de Europa Liberă deveniseră foarte extinse, din a doua jumătate a anilor ’80 Securitatea din judeţul Alba s-a limitat la a lua măsuri represive doar asupra celor ce ascultau postul în public ori în grup, a celor ce încercau să corespondeze cu postul respectiv ori a elevilor. Spre exemplu, la amiaza zilei de 17 mai 1987, Emil Biriş, fochist la Liceul nr. 1 din Aiud, a intrat în berăria de pe str. Simion Bărnuţiu din oraş şi a pus un radio portativ pe tejghea, fixându-l pe frecvenţa postului Europa Liberă. Timp de circa 25 de minute, cele zece persoane prezente în local au audiat o slujbă religioasă, context în care „s-a comentat tendenţios situaţia cultelor din ţara noastră”, dar cum informatorii Securităţii nu aveau nici o interdicţie de a frecventa barurile, „aparatul de radio a fost oprit de barman la intervenţia unei surse a organelor de Securitate, care a intrat între timp în local” ; Biriş a fost avertizat în prezenţa directorului şi a secretarului organizaţiei de partid din liceu[4].

Un caz similar este şi cel al lui Ioan Avram, din comuna Săsciori, miner la Antrepriza de Construcţii Hidroenergetice din Sebeş, care atunci „când se afla la domiciliu fixa aparatul de radio pe postul menţionat [Europa Liberă – *n.n.*] şi îl punea să funcţioneze la maximum, pentru a auzi şi vecinii ştirile ce se transmit” ;

1. *Ibidem*, f. 1.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 42.
3. *Ibidem*, f. 56.
4. *Ibidem*, f. 33.

a fost avertizat în 1987, „într-un cadru lărgit, în prezenţa şefilor săi profesionali, care au adoptat o poziţie critică, de natură a-l influenţa pozitiv pe cel în cauză”[1]. În februarie 1988 a fost avertizat şi Ernestin Kiraly, strungar la I.M. Aiud, deoarece „colporta ştirile auzite la «Europa Liberă» faţă de alţi tineri” şi „a solicitat postului de radio menţionat transmiterea unor melodii”[2]. Aceeaşi măsură a fost luată şi în cazul lui Constantin Jurcă, mecanic la Combinatul Cupru din Roşia Poieni, în aprilie 1988, pentru că difuza ştirile auzite la Europa Liberă, „exercitând o influenţă negativă asupra persoanelor cu care venea în contact”[3]. În august 1988 au fost atenţionaţi Dan Talău, Ioan Rusu şi Cristian Popa, elevi în clasa a XI-a la Liceul „Iacob Mureşianu” din Blaj, membri UTC, „pentru audierea şi colportarea unor ştiri transmise de postul străin de radio autointitulat «Europa Liberă»”[4].

Începând din 1987, când practic oamenii nu mai puteau suporta condiţiile de viaţă şi de muncă, au început să apară tot mai multe proteste publice, numeroase persoane din judeţul Alba exprimându-şi deschis nemulţumirea faţă de regim.

La sfârşitul lui ianuarie 1987, în timpul unei adunări publice organizate la Casa de Cultură din oraşul Zlatna, Marius Wolf, în vârstă de 20 de ani, operator chimist la Întreprinderea minieră de metale neferoase din localitate, a luat cuvântul şi „a făcut afirmaţii şi comentarii tendenţioase cu privire la unele realităţi social-politice din ţara noastră, a elogiat modul de viaţă din Occident şi şi-a manifestat intenţia de a pleca fraudulos din ţară” ; a fost avertizat de Securitate[5]. Aceeaşi măsură a fost luată şi asupra lui Ioan Lazăr, muncitor la I.M. Cugir, care în martie 1988 „a făcut afirmaţii negative la adresa orânduirii socialiste din ţara noastră şi a instigat alte persoane la acte de dezordine”[6].

În aprilie 1988 a fost avertizată şi Maria Schobel, croitoreasă la Cooperativa meşteşugărească „Prestarea” din Ocna Mureş, care – fiind nemulţumită de posibilitatea reducerii salariului din acea lună cu 10% pentru că unitatea a depăşit cota de gaz metan alocată – „a încercat să-şi influenţeze colegele de muncă să nu ridice retribuţiile în semn de protest”[7]. În mai 1988 au fost avertizaţi Ioan Călin şi Emil Hârceagă, şoferi la Antrepriza de Construcţii Industriale Alba Iulia, ce locuiau în căminul de nefamilişti al antreprizei, care „au instigat muncitorii din cadrul Brigăzii de Construcţii Industriale Alba Iulia să se adreseze şi să reclame în grup conducerii antreprizei unele neajunsuri constatate de ei cu privire la asigurarea unor

1. *Ibidem*, f. 44.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 33.
3. Avertizat în prezenţa directorului şi a secretarului Comitetului de partid din combinat (*Ibidem*, f. 78).
4. *Ibidem*, f. 197.
5. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 5.
6. Avertizat în prezenţa şefului de atelier şi a şefului de secţie (ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 65).
7. *Ibidem*, f. 80.

produse agroindustriale la punctul alimentar situat în incinta căminului de nefamilişti, creând în acest mod o stare de nemulţumire şi frământări în rândul acestora”[1].

Erau reprimate chiar şi simple încercări de a obţine satisfacţii minore, fără nici un fel de importanţă pentru regim, dacă cel ce avea respectiva revendicare încerca să coalizeze în favoarea sa mai multe persoane. Spre exemplu, a fost avertizat Victor Posa, din comuna Pănade, muncitor la CPL Blaj, care la 3 iulie 1988 şi-a „instigat” colegii să ceară modificarea programului de muncă[2].

De asemenea, Securitatea a început să ia măsuri şi împotriva acelor persoane despre care deţinea date că sunt într-atât de nemulţumite, încât în orice moment ar putea recurge la o formă de protest public. În aceste cazuri se acţiona pentru influenţarea pozitivă a celor în cauză, de regulă prin intermediul rudelor sau al cunoştinţelor apropiate. În august 1988, s-au folosit măsuri de influenţare pentru temperarea Valeriei Marinău, muncitoare la I.M. Cugir, şi a lui David Mureşan, din Blaj, ambii fiind consideraţi „pretabili la acţiuni protestatare, pe baza unor nemulţumiri de ordin personal”[3].

Un gest notabil de protest a avut loc în aprilie 1988, când Attila Jakab, student în anul III la Institutul Teologic Romano-Catolic din Alba Iulia, „a redactat şi afişat la «Gazeta studentului» din incinta institutului o poezie intitulată «Proces-verbal», având un conţinut vădit duşmănos la adresa orânduirii noastre socialiste şi a epocii pe care o trăim, poezie care a suscitat o serie de comentarii în rândul celorlalţi studenţi” ; Jakab a fost avertizat chiar în incinta unităţii de învăţământ, „prin intermediul rectorului, prof. Hajdu Iuliu”, dar aplicarea măsurii represive nu a decurs însă întru totul conform aşteptărilor Securităţii : „În procesul avertizării, Jakab Attila a adoptat o poziţie necorespunzătoare şi nu a recunoscut faptul că poezia respectivă avea o tentă duşmănoasă. S-a angajat totuşi în scris ca pe viitor să manifeste mai mult discernământ şi să evite abordarea unor subiecte susceptibile de interpretări în lucrările ulterioare”[4].

Dacă la Braşov a fost posibil, trebuie să încercăm şi noi

Revolta muncitorilor din Braşov a suscitat imediat şi interesul locuitorilor judeţului Alba, precum şi al celor din întreaga ţară. Cele mai multe comentarii nu erau doar aprobatoare şi elogioase, ci uneori se transformau şi în îndemnuri pentru recurgerea la forme de protest similare. Securitatea a luat măsuri represive (avertizări

1. *Ibidem*, f. 114.
2. *Ibidem*, f. 172.
3. *Ibidem*, f. 197.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 13.

şi atenţionări) împotriva unui număr mare de astfel de persoane. Acţiunea s-a extins timp de peste un an de la eveniment, semn că reverberaţiile acestuia au rămas vii în conştiinţa populaţiei.

Primele avertizate au fost persoanele ce au informat şi comentat revolta în faţa unui număr mare de oameni, Securitatea fiind conştientă de faptul că trebuie să reacţioneze rapid pentru a preveni extinderea protestelor, mai ales că în mai multe unităţi economice din judeţ au fost semnalate încercări de grevă după exemplul muncitorilor braşoveni. Printre cei avertizaţi s-a numărat Ioan Mircea Galea, care pe 17 noiembrie 1987 „a comentat cele petrecute la Braşov, în prezenţa mai multor persoane ce se aflau la clubul Casei de Cultură din Aiud”[1]. Măsura a fost luată şi împotriva lui Ioan Paşca, operator la Combinatul Roşia Poieni, membru UTC, care la 19 noiembrie 1987, „faţă de mai mulţi muncitori, a comentat evenimentul de la Braşov prin prisma ştirilor audiate la postul de radio străin autointitulat «Europa Liberă»”[2]. Tot atunci a fost avertizat şi Vasile Ţurlea, pensionar din comuna Vinerea. Motivul : „Cel în cauză, în prezenţa altor persoane, a făcut afirmaţii calomnioase şi s-a exprimat injurios la adresa unor înalte personalităţi, comentând totodată aprobativ cele petrecute la Braşov. În aceeaşi împrejurare, a făcut şi unele afirmaţii de natură să-i îndemne pe cei prezenţi la fapte asemănătoare cu cele comise la Braşov”[3].

În decembrie 1987 au fost avertizate numeroase persoane care ascultau Europa Liberă şi apoi difuzau ştirile transmise cu referire la revolta de la Braşov. Printre acestea, s-au numărat : Stanciu Precup (muncitor la Fabrica „Porţelanul” din Alba Iulia)[4], Marieta Cibu (muncitoare la I.M. Cugir)[5], Traian Bădilă (muncitor necalificat la Întreprinderea Refractara Alba Iulia)[6]. Avertizările au continuat şi în ianuarie 1988 : Viorel Cristea (muncitor la EGCL Alba Iulia, membru UTC), Călin Broscăţan (muncitor la IAMU Blaj), Nicolae Panta şi Sabin Harda (pensionari din Baia de Arieş)[7].

Şi mai mare a fost numărul persoanelor atenţionate în acea lună pentru comentarea evenimentelor de la Braşov : Viorica Vesa (ospătăriţă la Restaurantul „Arieşul”

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 65.
2. Avertizat „într-un cadru lărgit, în prezenţa şefului de brigadă şi a şefului de schimb” (*Ibidem*, f. 64).
3. A fost avertizat „în prezenţa preşedintelui CAP din localitate” (*Ibidem*, f. 66).
4. *Ibidem*, f. 71.
5. *Ibidem*, f. 72.
6. „Sus-numitul în mod frecvent audia şi colporta, faţă de alte persoane, ştiri transmise de postul străin de radio «Europa Liberă», în ultima perioadă fiind interesat îndeosebi de modul cum este comentat de postul de radio menţionat evenimentul de la Braşov”. Prin urmare, „rămâne în atenţia organelor de Securitate” (ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 6).
7. *Ibidem*, f. 24.

din Alba Iulia), Coloman Iambor (pensionar din Alba Iulia), Gheorghe Voju (pensionar din comuna Vinţu de Jos), Eugen Popovici (radiolog la Policlinica Alba Iulia), Gheorghe Davidaş (fochist la Şcoala Generală nr. 1 din Alba Iulia), Viorica Vasiu (bucătar la Liceul „Horea, Cloşca şi Crişan" din Alba Iulia), Gheorghe Bordea (portar la Căminul Şcolii Generale nr. 1 din Abrud), Paul Takacs şi Ioan Trif (pensionari din Aiud), Ioan Gărduş (muncitor la I.M. Aiud), Teodor Beldean (Alba Iulia) etc.[1].

De asemenea, în acea perioadă, Securitatea judeţeană a trimis aproape zilnic informări către unităţile centrale şi organele locale de partid, ce cuprindeau afirmaţiile şi comentariile unor locuitori ai judeţului referitoare la revolta de la Braşov. Spre exemplu, în Buletinul informativ din 4 ianuarie 1988 se arăta că Silviu Ursa (39 de ani, membru PCR) şi Augustin Rus, ambii muncitori la Întreprinderea Mecanică din Alba Iulia, „au colportat, faţă de colegii de muncă, ştiri transmise de postul de radio «Europa Liberă» în legătură cu evenimentul de la Braşov"[2].

Mai multe persoane au trecut şi la pasul următor, exprimându-şi aprecierea faţă de revolta braşovenilor şi susţinând chiar faţă de alte persoane că ar fi necesare şi alte proteste similare. Spre exemplu, Gheorghe Bejenaru, inginer-şef la Întreprinderea Minieră din Baia de Arieş, membru PCR, a susţinut că „este bun şi câte un duş rece, pentru a mai trezi pe unii şefi la realitate" ; o opinie identică a avut şi Ioan Iosa, subinginer din Alba Iulia : „Este de acord cu gestul muncitorilor de la Braşov, deoarece i-a mai adus la realitate pe cei de sus", iar Aurel Topârceanu şi Emil Stanciu, şoferi la ILF Alba Iulia, conştientizau faptul că protestele în masă reprezentau singura cale prin care s-ar fi putut obţine o remediere a situaţiei, ei opinând că „dacă am fi uniţi şi hotărâţi s-ar putea rezolva toate problemele ce mai sunt încă la noi"[3]. La un an după revoltă, în noiembrie 1988, Andrei Gaspar (lăcătuş la CPL Blaj) a fost avertizat deoarece „faţă de colegii de muncă s-a declarat de acord cu cele petrecute la Braşov în ziua de 15 noiembrie 1987 şi a afirmat că era bine dacă asemenea proteste s-ar fi generalizat în toată ţara"[4].

Dar oamenii nu s-au mărginit doar la vorbe, ci au trecut şi la fapte. Luând ca model revolta muncitorilor braşoveni şi având în vedere faptul că motivele erau aceleaşi (scăderea salariilor ca efect al aplicării acordului global, lipsurile alimentare şi degradarea nivelului de trai), mai mulţi angajaţi de la diverse unităţi economice din judeţ au încercat să iniţieze greve ca formă de protest, toate eşuând însă. În noiembrie şi decembrie 1987, Securitatea Alba înregistrează mai multe astfel de tentative, cu precădere în zona minieră din Apuseni, unde condiţiile de muncă şi de viaţă erau sensibil mai grele decât cele din restul judeţului.

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 72.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 1.
3. *Ibidem*, ff. 1, 5.
4. *Ibidem*, f. 235.

În fapt, în judeţul Alba, încercări de a organiza greve ca formă de protest faţă de condiţiile foarte grele de viaţă au avut loc şi înaintea revoltei braşovenilor, ceea ce demonstrează că situaţia era cu adevărat explozivă. Astfel, la 9 septembrie 1987, Securitatea din I.J. Alba a luat măsuri împotriva a cinci sudori de la Sectorul minier Arieşeni al Întreprinderii de Metale Rare din Bucureşti, care, „nemulţumiţi de condiţiile de hrană şi cazare asigurate de unitate", au intrat în grevă spontană. Iniţiatori ai protestului au fost Nicolae Mateş şi Vasile Iancu, care „au luat hotărârea de a nu se mai prezenta la lucru, antrenând şi pe ceilalţi muncitori din anturajul lor"[1]. Aflând de acest protest, „organele de Securitate au sesizat conducerea unităţii", care i-a atenţionat pe cei în cauză că-i va concedia, determinându-i astfel să revină la serviciu ; doar Vasile Iancu şi-a continuat protestul, „motiv pentru care i-a fost desfăcut contractul de muncă"[2]. Nici Securitatea nu a rămas impasibilă. Mateş a fost avertizat „într-un cadru lărgit, în prezenţa factorilor de conducere", iar „asupra celorlalţi componenţi ai anturajului s-au luat şi se continuă unele măsuri de influenţare pozitivă, parte din ele iniţiate prin mijloacele specifice muncii de Securitate"[3]. Ofiţerii de Securitate explicau eşecul parţial al măsurilor luate (şi anume că Iancu a refuzat să reia lucrul) prin faptul că revendicările sudorilor erau întemeiate, constatând şi ei că muncitorii trăiau în condiţii deosebit de grele ; cum apariţia unui nou protest în zonă nu putea fi prevenită decât prin înlăturarea cauzelor, şeful Securităţii judeţene, mr. Gheorghe Lupeş, a sesizat conducerea unităţii economice şi organele judeţene de partid despre „neajunsurile existente cu privire la hrana şi cazarea minerilor la Sectorul minier Arieşeni"[4].

Un prim protest ulterior revoltei de la Braşov s-a înregistrat la 7 decembrie 1987, când Samson Cucea, macaragiu la Staţia CFR Zlatna, a aşezat cu macaraua un container pe calea ferată de acces la Întreprinderea Metalurgică din Zlatna, blocarea acesteia generând sistarea lucrului. Cercetările au stabilit că cel în cauză ar fi comis fapta „ca urmare a unei stări nervoase de moment", fiind doar avertizat[5].

Peste două zile, 17 muncitoare de la Atelierul II amestec-presare din cadrul Fabricii Refractara din Alba Iulia au refuzat să muncească la începerea schimbului II, în semn de protest faţă de „calculul retribuţiei pe luna noiembrie 1987, în condiţiile aplicării acordului individual"[6]. Iniţiatoarea protestului a fost Valeria Adam, din satul Tăuţ, comuna Meteş, mamă a patru copii. Ele au reluat totuşi lucrul după o oră de grevă, după ce au primit explicaţii din partea inginerului-şef al fabricii. Securitatea a intervenit şi ea de urgenţă, Valeria Adam fiind avertizată

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 52.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. *Ibidem*.
5. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 2.
6. *Ibidem*.

„într-un cadru lărgit, în prezenţa unor factori din conducerea unităţii", iar Emilia Pelin şi Valeria Bercea – care s-au dovedit şi ele a fi foarte vocale – au fost atenţionate[1].

Peste o săptămână, Securitatea a consemnat o nouă încercare de grevă, tot în zona Munţilor Apuseni. Constantin Achim şi Iosif Ioan Baisan, ambii mineri la Brigada de prospecţiuni şi explorări geologice Zlatna, şi-au manifestat şi ei nemulţumirea faţă de condiţiile de cazare din comuna Almaşu Mare, unde îşi desfăşurau activitatea. În consecinţă, deseori „în prezenţa altor mineri, au făcut afirmaţii negative cu privire la nivelul de trai din ţara noastră şi s-au exprimat injurios la adresa unor înalte personalităţi" ; dorind să atragă atenţia asupra condiţiilor foarte grele în care trăiau, la 16 decembrie 1987 ei „au încercat să-i influenţeze pe alţi mineri să nu intre în mină să lucreze"[2]. Nu au reuşit însă să coalizeze alţi aderenţi, astfel încât protestul lor nu a luat forma sperată. Sesizată de informatori, Securitatea a intervenit imediat şi aici, cei doi protestatari fiind avertizaţi în prezenţa adjunctului şefului de brigadă, a secretarului Comitetului de partid din brigadă şi a primarului comunei Almaşu Mare[3].

Atmosfera protestatară a persistat în zona Apusenilor. La 30 decembrie 1987, Aurel Sghira şi Iulian Bendea, ambii mineri la Mina Haneş, nemulţumiţi de faptul că retribuţiile le-au fost diminuate prin aplicarea acordului global, „au îndemnat pe alţi mineri – fără a putea influenţa pe cineva – să nu mai intre în mină (...) şi s-au exprimat injurios la adresa unor înalte personalităţi"[4]. Cei doi au fost nu doar avertizaţi de Securitate, ci şi sancţionaţi contravenţional, „pe linie de Miliţie", conform prevederilor Decretului nr. 153/1970, iar cu doar câteva zile înainte, colegul lor Iosif Feniser a fost şi el avertizat, întrucât „pe fondul unor nemulţumiri de ordin personal referitor la posibilităţile de aprovizionare cu produse agroalimentare, a făcut afirmaţii negative la adresa politicii partidului şi statului nostru şi s-a exprimat injurios la adresa unor înalte personalităţi" ; toate cele trei avertizări s-au efectuat „în prezenţa şefului Brigăzii miniere Haneş"[5].

Pentru a stăvili aceste încercări de grevă în zonă, Securitatea şi-a intensificat eforturile informative şi a trecut la aplicarea de măsuri represive imediat ce obţinea date de la agenţi ce indicau că angajaţii se adunau şi îşi exprimau nemulţumirile faţă de condiţiile de trai şi de muncă. Spre exemplu, la începutul lui ianuarie 1988 au fost avertizaţi Mihai Vlad şi Grigore-Dorel Pop, mecanici la Întreprinderea de Confecţii din Baia de Arieş, care audiau emisiunile transmise de Europa Liberă, iar informaţiile aflate „le colportau faţă de colegii de muncă şi, sub influenţa

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 71.
2. *Ibidem*, f. 26.
3. *Ibidem*.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 8.
5. *Ibidem*.

acestor ştiri, făceau afirmaţii calomnioase şi denigratoare cu privire la unele realităţi social-politice din ţara noastră"[1].

Tentativele de a organiza greve au continuat însă, chiar dacă nu cu aceeaşi intensitate. De exemplu, în luna iulie 1988, Securitatea le-a atenţionat pe Gabriela Cheresteşi, Maria Radu şi Maria Stoia, muncitoare la Cooperativa „Progresul" din Alba Iulia, care, „nemulţumite de retribuţiile realizate, au îndemnat colegele de serviciu să înceteze lucrul"[2].

Răspândirea de manifeste împotriva regimului

În paralel, exact în aceeaşi perioadă s-au înregistrat şi alte forme de protest, cum ar fi răspândirea de manifeste prin care populaţia era îndemnată să intre în grevă sau să se revolte faţă de regim.

Astfel, în dimineaţa zilei de 7 decembrie 1987, responsabila Magazinului alimentar nr. 44 din Alba Iulia a găsit „o fiţuică cu conţinut duşmănos în care se menţiona că «Joi 10 decembrie 1987 va fi grevă generală ! »". Manifestul nu a fost recuperat de Securitate, el fiind distrus pe loc de cea în cauză, după ce însă a anunţat-o pe directoarea adjunctă a ICSMAAP Alba, Marcela Vinţan, care a şi sesizat Securitatea (ce-i drept, doar a doua zi). S-a ajuns la concluzia că manifestul a fost introdus în magazin în noaptea anterioară, pe sub uşa de la intrare. Au fost luate următoarele măsuri : a fost informat Comitetul Judeţean al PCR Alba ; „se intensifică măsurile de cunoaştere a situaţiei operative din toate obiectivele economice, premergător şi în timpul primirii retribuţiei" (ceea ce denotă faptul că Securitatea era conştientă de faptul că atunci când angajaţii vor vedea că au luat bani mai puţini erau tentaţi să protesteze) ; „toţi ofiţerii de Securitate vor fi prezenţi în obiectivele economice şi vor culege informaţii pentru a stabili din timp cauzele şi împrejurările ce ar putea favoriza ori determina situaţii negative ori stări de nemulţumire"[3].

Pe 8 decembrie 1987, seara, au fost găsite de către Securitate şi Miliţie şase manifeste lipite pe vitrinele unor unităţi economice şi pe porţile unor clădiri situate pe bulevardul Republicii şi str. Griviţa Roşie din Blaj. Conform Securităţii, acestea aveau „un conţinut duşmănos, ce vizează o înaltă personalitate, forma de guvernământ, îndeamnă la nesupunere şi se solicită pâine"[4]. Cum numărul acestor manifeste era destul de mare, conţinutul foarte virulent şi fuseseră lipite în timpul

1. Au fost avertizaţi în prezenţa directorului întreprinderii şi a şefului de schimb (*Ibidem*, f. 11).
2. *Ibidem*, f. 175.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 530, vol. 2, f. 36.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 67.

zilei în centrul oraşului, ofiţerii din I.J. Alba s-au mobilizat de urgenţă, speriindu-se de posibilitatea repetării unei revolte similare cu cea de la Braşov. Imediat s-a constituit „o grupă operativă condusă de şeful Securităţii”, care a trecut la contactarea tuturor informatorilor din Blaj „pentru a stabili persoanele suspecte şi eventualele discuţii privind evenimentul respectiv”. Pentru a se identifica autorul, s-a trecut la verificarea scrisului în evidenţele Biroului special „S” şi la punerea acestuia în urmărire în toate punctele „S” în care se fila corespondenţa pe raza judeţului. Totodată, s-a trecut la verificarea probelor de scris aflate în evidenţe aparţinând tuturor „persoanelor pretabile din zonă, cu prioritate elementele din baza de lucru, persoanele semnalate ca nemulţumite, ascultătorii şi colportorii ştirilor transmise de posturile de radio străine şi elemente cu afecţiuni neuro-psihice”[1]. Securitatea a trecut şi la măsuri operative extinse pentru „obţinerea de scripte de comparaţie de la persoanele suspecte, inclusiv de la persoanele recent eliberate din penitenciar şi [care] se află pe raza oraşului Blaj, de la elevii claselor a 11-a şi a 12-a din cadrul liceelor de la acelaşi oraş” ; de asemenea, s-a procedat la identificarea tuturor celor aflaţi în delegaţie în Blaj în acea zi şi la „obţinerea de la aceştia a unor scripte pentru comparaţie”[2]. Toate aceste măsuri ample, inedite pentru judeţul Alba, dovedesc faptul că organele judeţene de represiune intraseră în panică văzând că revolta de la Braşov era urmată în zonă de numeroase încercări de grevă şi de chemări la proteste publice.

Fiind utilizate astfel de măsuri complexe, uneori autorii manifestelor erau descoperiţi şi avertizaţi. Spre exemplu, în septembrie 1988, a fost avertizat Iosif Victor Popa, pensionar din comuna Lunca Mureş, care „a fost identificat ca autor a[l] unor înscrisuri cu conţinut necorespunzător”[3].

Aceasta nu înseamnă însă că răspândirea manifestelor împotriva regimului ar fi încetat, constatându-se o nouă intensificare în a doua parte a anului 1989, în contextul în care deja mai multe state est-europene reuşiseră să iasă de sub monopolul partidelor comuniste. La 27 octombrie 1989, Securitatea a fost informată de Victor Ioan Bleahu, procuror la Procuratura judeţeană Alba, că a găsit în cutia poştală „un document cu conţinut necorespunzător”. Era vorba de un manifest scris la indigo şi intitulat „Cetăţeni români”, în care se chema la grevă pe data de 7 noiembrie 1989 şi la alte acţiuni de protest în perioada următoare. Manifeste identice au fost găsite şi în cutiile poştale ale altor două persoane ce locuiau în blocurile din zonă (cartierul Tolstoi din Alba Iulia)[4]. În dimineaţa zilei de 23 noiembrie 1989, sesizat de un informator, mr. Alexandru Filip a ridicat un manifest lipit pe un stâlp de electrificare de pe bulevardul Transilvaniei din Alba Iulia, aflat

1. *Ibidem*.
2. *Ibidem*.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 210.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 530, vol. 2, f. 50.

într-un loc vizibil şi foarte frecventat (în faţa Ceainăriei). În raportul întocmit, ofiţerul arăta că manifestul avea dimensiunile de 17 × 12 cm şi următorul conţinut, scris cu majuscule : „Jos Ceauşescu ! Jos regimul ! Vrem dreptate, nu congrese. Vrem libertate ! Jos «şefii». Ajunge ! Fără reales ! Vrem mâncare ! ! ! Jos tâlharii ! ”[1].

Scrisorile anonime de protest

O altă formă de protest din a doua parte a anilor ’80 a fost trimiterea de scrisori anonime pe adresa diferitelor organe de partid, instituţii de stat ori mass-media. Ne referim la acele anonime în care se protesta faţă de degradarea gravă a condiţiilor de trai şi de muncă, se critica regimul comunist ori erau criticaţi Nicolae Ceauşescu şi familia acestuia.

În noiembrie 1985, Securitatea Alba l-a identificat pe Constantin Tomuş (tehnician la I.M. Cugir, membru PCR) ca autor al „unei scrisori anonime cu conţinut necorespunzător adresată unei înalte personalităţi din conducerea de partid şi de stat”, în care „a făcut afirmaţii negative cu privire la politica promovată de statul nostru în agricultură şi privind nivelul de trai al populaţiei (...) a făcut şi unele menţiuni calomnioase şi denigratoare la adresa unei înalte personalităţi şi a membrilor familiei sale” ; şeful Securităţii judeţene Alba l-a informat de acest aspect pe prim-secretarul Comitetului orăşenesc PCR Cugir, cerându-i totodată să dispună măsurile ce trebuie luate împotriva lui Tomuş[2]. În martie 1987 a fost avertizat Ioan Zlatea, tehnician la Fabrica Refractara din Alba Iulia, după ce Securitatea a descoperit că el era autorul „unei scrisori cu conţinut necorespunzător, redactată şi expediată în cursul lunii octombrie 1986 pe adresa redactorului-şef al ziarului local «Unirea». În scrisoare, printre altele, a inserat ameninţări grave la adresa unor persoane cu funcţii de răspundere din cadrul organului judeţean şi municipal de partid” ; avertizarea s-a făcut în prezenţa col. Vasile Gheorghe, şeful Direcţiei a V-a Cercetări penale, aflat într-un control în judeţ[3].

Peste o lună, a fost identificat un alt autor al unei „scrisori anonime cu conţinut necorespunzător”, în persoana lui Ioan Bunghez, profesor de matematică la Şcoala Generală nr. 1 din Alba Iulia, membru PCR, domiciliat în satul Şard. La 20 ianuarie 1987, el a trimis o anonimă pe adresa Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, în care „a inserat expresii jignitoare şi calomnioase la adresa orânduirii socialiste şi a conducerii superioare de partid şi de stat” ; Ioan Bunghez şi-a recunoscut fapta în faţa Securităţii, explicând-o prin faptul că „a fost nemulţumit ca urmare a interzicerii circulaţiei autoturismelor proprietate personală şi a neasigurării unor condiţii optime de transport cu mijloace auto proprietate de stat de

1. *Ibidem*, ff. 52-53.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 330, vol. 1, f. 248.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 392, f. 14.

la domiciliu la locul de muncă" şi, după cum consemnează raportul Securităţii, „cu cele de mai sus a fost informat organul judeţean şi municipal de partid"[1].

În aprilie 1988 a fost descoperit şi Florea Viorel Tătaru, tehnician la Staţia Hidrologică din Alba Iulia, membru PCR, care în noiembrie 1987, în contextul revoltei de la Braşov, a expediat o anonimă pe adresa Consiliului Popular al Municipiului Alba Iulia („cu menţiunea de a fi în atenţia primarului"), în care aducea mai multe critici regimului, invocând mai ales lipsurile alimentare. De altfel, el a explicat Securităţii că a recurs la această formă de protest „pe fondul unor nemulţumiri de ordin personal, privind situaţia financiară a familiei şi posibilităţile de aprovizionare cu produse alimentare" ; primarul oraşului Alba Iulia a fost şi el informat de Securitate referitor la numele autorului şi motivaţiile acestuia[2]. În mai 1988, Securitatea Alba l-a avertizat pe Bujor Cioară (ţăran din satul Geogel, comuna Ponor), după ce l-a identificat drept „autor al unei scrisori anonime cu conţinut duşmănos expediată pe adresa Radiodifuziunii Române", consemnând şi faptul că „rămâne în atenţia organelor de Securitate"[3].

Protestele pentru încălcarea drepturilor religioase

Şi în judeţul Alba, o altă cauză ce a declanşat protestele anumitor persoane a constituit-o îngrădirea drepturilor religioase. Numărul foarte mare de aderenţi pe care cultele neoprotestante au reuşit să-l atragă în deceniile opt şi nouă a determinat regimul ateu să treacă la măsuri administrative şi represive pentru a limita cât de cât fenomenul.

Un astfel de caz este cel al Marianei Vintilă, profesoară de muzică la Şcoala Generală nr. 1 din Alba Iulia. Conform Securităţii, cea în cauză, membră a cultului baptist, „a încercat să insufle elevilor idei şi concepţii mistico-religioase", iar în momentul în care profesoara „a refuzat să semneze angajamentul de loialitate faţă de patrie şi faţă de politica partidului şi statului nostru de educare ateist-ştiinţifică a elevilor"[4], s-a trecut la luarea unor măsuri represive, la 1 februarie 1980 fiindu-i desfăcut contractul de muncă. Întrucât cazul ei nu era singular, măsuri punitive fiind luate şi împotriva altor credincioşi baptişti din judeţul Alba, Mariana Vintilă a încercat să protesteze faţă de nerespectarea libertăţilor religioase, alegând calea de a face publice abuzurile autorităţilor prin intermediul postului de radio Europa Liberă şi al organismelor internaţionale pentru apărarea drepturilor omului. Astfel, ea a luat legătura cu Radu Căpuşanu, baptist din Cluj, membru al

1. *Ibidem*, f. 21.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 87.
3. *Ibidem*, f. 105.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 80.

Comitetului român pentru apărarea religiei şi a libertăţilor de conştiinţă, urmărit de I.J. Cluj pentru legături cu Europa Liberă. Folosind datele furnizate de Mariana Vintilă, Căpuşanu a reuşit să trimită postului de radio o scrisoare în care descria abuzurile regimului faţă de credincioşii baptişti din judeţul Alba. Scrisoarea fiind citită pe post şi concedierea profesoarei făcută astfel publică, Securitatea din I.J. Alba a intervenit de urgenţă. Şi cum altfel decât tot represiv, prin anchetarea şi avertizarea fostei profesoare, în august 1980, care „rămâne în atenţia organelor noastre”[1].

Tot pentru tentative de a face publică în străinătate încălcarea de către regim a drepturilor şi libertăţilor religioase (pe care în mod propagandistic acesta le garantase prin semnarea Actului Final de la Helsinki), Securitatea Alba a luat măsuri represive şi faţă de aderenţii altor culte din judeţ.

Spre exemplu, în noiembrie 1980 au avut loc două puneri în discuţia colectivelor de muncă, desigur ambele „la sesizarea organelor de Securitate”. Prima acţiune s-a desfăşurat la Cooperativa Meşteşugărească „Şurianu” din Cugir şi a vizat-o pe Maria Dusciuc, contabil principal şi membră a cultului penticostal. Securitatea îi imputa acesteia că „a intrat în legătură cu emisari veniţi în ţara noastră, cărora le-a comunicat date despre familia sa şi a altor sectanţi fanatici de la noi, date ce au fost apoi transmise şi comentate tendenţios şi denigrator de postul de radio «Europa Liberă»”[2]. Cealaltă acţiune a avut loc la EGCL Cugir, faţă de zidarul Matei Henrich, membru al cultului ilegal „Creştinii liberi”. Şi în cazul lui, tot pentru că „a intrat în relaţii cu emisari ai unor centre sectante din RFG, veniţi ca turişti în RSR, cărora le-a furnizat unele date despre unele familii sectante de la noi din ţară şi faţă de care a invocat lipsa unor drepturi religioase”[3]. Cele două persoane mai aveau un element în comun, şi anume că depuseseră cereri de plecare definitivă din ţară, Dusciuc în SUA şi Henrich în RFG. De altfel, de aceea s-a şi luat decizia de a se aplica în acelaşi timp o măsură identică, probabil în urma primirii unei directive de la centru. Şi tot din acest motiv, în timpul punerilor în discuţie cei doi nu au fost acuzaţi de faptul că protestau faţă de îngrădirea drepturilor religioase, ci de încălcarea HCM nr. 18/1972 (care stabilea foarte strict tipul de legături permise cu cetăţeni şi instituţii din străinătate). Mai exact, celor doi li s-a imputat faptul că au vizitat ambasadele statelor respective. Pretextul invocat a constituit însă şi punctul slab al măsurii represive aplicate, el constituind şi premisa ce a condus la eşecul acestora. Atât Maria Dusciuc, cât şi Matei Henrich au recunoscut în faţa tuturor celor prezenţi că au intrat în ambasade, dar au declarat că au făcut-o doar pentru a se interesa de actele necesare emigrării. Lăsând fără obiect acuzaţia adusă, cei doi şi-au permis să adopte o poziţie

1. *Ibidem*.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.

demnă în faţa adunărilor organizate de Securitate. Eşecul este recunoscut în raportul din 29 noiembrie 1980 al I.J. Alba către Direcţia I (cea care a coordonat măsura) : „Deşi colegii susnumiţilor au combătut cu tărie faptele comise şi atitudinea adoptată, încercând a le demonstra necesitatea respectării normelor de convieţuire socialiste, aceştia s-au situat pe o poziţie necorespunzătoare, recalcitrantă, declarând că nu renunţă la ideea plecării definitive în străinătate" ; cu o astfel de atitudine, cei doi nu puteau decât să rămână „în atenţia organelor noastre"[1].

În cazurile mai puţin grave, Securitatea Alba a preferat să ia măsura avertizării, cu atât mai mult cu cât – după cum am văzut mai sus – aplicarea unor măsuri mai complexe nu se dovedea a fi atât de simplă. În aprilie 1981 a fost avertizat Daniel Grozav, electrician la Uzina Electrică din Sebeş, membru al cultului penticostal, pentru „comentarii tendenţioase în legătură cu libertăţile democratice de care se bucură cetăţenii patriei noastre, insinuând că acestea n-ar fi depline şi că individului nu i se garantează libertatea credinţei"[2].

În aprilie 1989 a fost avertizat şi Nicolae Jidveian, din Blaj, „preot greco-catolic nerevenit", referitor la care Securitatea cunoştea faptul că era foarte preocupat de menţinerea vie a credinţei interzise de regim : „Desfăşoară o intensă activitate pe linia rezistenţei greco-catolice, întreţine legături cu episcopi greco-catolici clandestini şi are manifestări duşmănoase la adresa orânduirii noastre socialiste"[3]. Măsura represivă a fost însă luată întrucât fostul preot, în contextul schimbărilor din blocul comunist, considerase că venise momentul să se treacă la proteste publice şi petiţionare pentru a obţine legalizarea Bisericii Greco-Catolice. Raportul Securităţii este fără echivoc : „În ultimul timp, Jidveian Nicolae lansase ideea organizării unor acţiuni deschise cu participarea tuturor preoţilor nereveniţi şi chiar a descendenţilor acestora, pentru a face presiuni asupra autorităţilor să aprobe legalizarea fostului cult. De asemenea, susnumitul şi-a exprimat părerea că s-ar impune întocmirea unui *Apel* semnat de către toţi preoţii greco-catolici nereveniţi, adresat în acelaşi scop autorităţilor de stat"[4].

Însă un protest public cu adevărat serios a fost organizat în vara anului 1988 de către credincioşii baptişti din oraşul Blaj, faţă de care abuzurile regimului în ceea ce priveşte libertatea credinţei erau crase. În anul 1984, autorităţile locale au dispus demolarea singurei clădiri de cult folosite de baptiştii din oraş, iar apoi au refuzat să aprobe construirea alteia. După patru ani în care au fost lăsaţi fără o casă de rugăciuni, credincioşii baptişti din Blaj şi-au expus doleanţa în faţa secretarului

1. *Ibidem*, f. 122.
2. A fost avertizat la uzină, în prezenţa directorului (ACNSAS, fond Documentar, dosar 328, vol. 2, f. 47).
3. *Ibidem*.
4. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 5.

Consiliului Popular Judeţean Alba, dar şi acesta le-a respins cererea. După cum consemna Securitatea, în februarie 1988, acest nou refuz a generat printre baptiştii din Blaj „o stare de nemulţumire ce tinde să se amplifice" ; totuşi, în acel moment, ei nu intenţionau să urmeze altă cale decât cea legală, astfel că pentru început doreau să meargă în audienţă la prim-secretarul Comitetului judeţean PCR Alba, iar „în cazul în care nu vor primi răspuns favorabil se vor deplasa la Bucureşti, la conducerea superioară de partid şi de stat"[1]. Nu au avut însă mai mult succes, respingerea solicitării lor dovedind fără dubii că regimul nu avea de gând să respecte drepturile religioase ale cultelor legale. În aceste condiţii, credincioşii baptişti din Blaj, la iniţiativa pastorului lor, Traian Capotă (descris de Securitate drept „element cunoscut cu poziţie ostilă"), au luat decizia de a protesta în mod public. În dimineaţa zilei de 10 iulie 1988, pastorul Capotă a ţinut slujba religioasă exact pe dărâmăturile casei de rugăciuni demolate. Aceasta a fost ascultată timp de două ore de circa o sută de persoane, „fiecare având în mâini câte o biblie ori alte materiale cu conţinut religios"[2]. În seara aceleiaşi zile, pastorul a ţinut o slujbă similară, la care au participat peste două sute de credincioşi. Numărul mare de persoane prezente a alarmat imediat autorităţile, cu atât mai mult cu cât la protest au aderat şi alte categorii de persoane, Securitatea recunoscând că „desfăşurarea programului religios în condiţiile menţionate a atras atenţia şi altor cetăţeni ai oraşului Blaj, unii dintre ei, deşi nu aveau nimic cu preceptele cultului baptist, au rămas şi au asistat la program" ; principala problemă o reprezenta însă faptul că protestul putea atrage atenţia organismelor internaţionale pentru respectarea drepturilor omului asupra abuzului regimului comunist[3]. Securitatea raporta că de protest „au luat deja cunoştinţă şi alţi credincioşi de pe raza altor judeţe", iar şapte baptişti americani, aflaţi în vizită în Alba Iulia, au comunicat deja în exterior cele întâmplate[4]. Încercându-se temperarea pastorului, acesta a fost chemat la Consiliul Popular Orăşenesc Blaj, unde i s-a cerut să nu mai organizeze astfel de adunări. Dar Traian Capotă a refuzat deschis să dea curs acestei solicitări, arătând foarte clar autorităţilor locale că este nevoit să facă aşa deoarece baptiştilor nu li se creează condiţii pentru a funcţiona normal. Mai mult, presiunile făcute de regim au inflamat spiritele. După cum raporta Securitatea, „acest fapt i-a nemulţumit şi mai mult, considerând că au fost chemaţi nu pentru a li se rezolva problema, ci pentru a le frâna activitatea", iar baptiştii din Blaj intenţionau chiar

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 393, f. 43.
2. *Ibidem*.
3. „Din datele pe care le deţinem rezultă că situaţia bisericii şi credincioşilor baptişti din Blaj continuă să fie în atenţia unor organizaţii şi cercuri religioase şi politice reacţionare din străinătate care speculează în propaganda lor duşmănoasă situaţii şi aspecte ca cele de la Blaj" (*Ibidem*, f. 158).
4. *Ibidem*.

să-şi amplifice protestele, pregătindu-se să ţină adunări chiar în faţa Consiliului Popular Orăşenesc dacă nu vor primi aprobare pentru a construi casa de rugăciuni la care aveau dreptul în mod legal[1].

Boicotarea alegerilor

O altă modalitate prin care populaţia şi-a exprimat nemulţumirea faţă de putere a fost refuzul de a se prezenta la vot cu prilejul diferitelor alegeri electorale : pentru Marea Adunare Naţională (MAN), Consiliul Popular Judeţean ori pentru consiliile populare locale. Opinăm că neparticiparea la procesul electoral constituie o formă de protest, dată fiind dorinţa propagandistică a regimului de a arăta populaţiei interne, precum şi opiniei internaţionale legitimitatea de care se bucură în ţară, drept „argument" fiind adus faptul că peste 99% din populaţie vota candidaţii propuşi de PCR. Desigur, nu avem în vedere acele persoane care nu votau exclusiv din considerente religioase, precum ar fi mulţi dintre credincioşii ce aparţineau cultului „Martorii lui Iehova".

Supravegherea campaniei electorale şi a alegerilor MAN din 9 martie 1980 a fost codată de Securitate sub numele Acţiunea „Columna 80", unităţile teritoriale trimiţând rapoartele către centru la acest indicativ. La 1 martie 1980, Grupa de analiză şi sinteză a I.J. Alba informa SCAS că Viorel Moldovan, din Blaj, „a afirmat că nici nu vrea să audă de alegeri, deoarece pe cine vor ei tot pe aceia îi aleg (...) şi-a propus să-şi facă drum în altă localitate în ziua de 9 martie pentru a nu se prezenta la votare"[2]. Şi nu era un caz singular. Avram Groza, din satul Inuri, comuna Vinţu de Jos, „a afirmat că nu se va duce să voteze, întrucât ori se duce ori nu oricum cei propuşi vor fi aleşi" ; o opinie identică avea şi Nicolae Vlad, din aceeaşi localitate, care pe deasupra şi-a argumentat refuzul de a vota prin lipsa unei alternative reale : „De aceea, că nu este opoziţie, cei propuşi sunt şi aleşi"[3].

La următoarele alegeri generale, din 17 martie 1985, dorinţa populaţiei de a se prezenta la vot era şi mai mică, motivelor de mai sus adăugându-li-se şi cele generate de nenumăratele lipsuri pe care era nevoită să le sufere. După cum arată rapoartele Securităţii, mai mulţi locuitori ai judeţului declarau că nu vor vota întrucât sunt nemulţumiţi de : restricţionarea consumului de gaz metan, întreruperile zilnice de energie electrică, interzicerea circulaţiei cu autoturismele pe timp de iarnă, furnizarea deficitară a apei calde în apartamente („la întâmplare sau deloc"), neacordarea de zile libere duminica pe motiv că planul nu era îndeplinit

1. *Ibidem*, f. 168.
2. ACNSAS, fond Documentar, dosar 327, vol. 7, f. 8.
3. *Ibidem*, f. 12.

(muncitorii de la I.M. Alba Iulia au primit o singură duminică liberă în anul 1985 şi au fost chemaţi cu toţii la muncă inclusiv în ziua votului), „costul regiei este ridicat”, lipsa condiţiilor civilizate de transport pentru navetişti etc.[1].

O altă formă de protest legată de alegeri a fost aceea de a scrie pe buletinul de vot tot felul de revendicări sau injurii la adresa regimului. Spre exemplu, după cum arăta un raport din 16 martie 1985, mai mulţi locuitori din comuna Uioara de Sus „au afirmat că pe buletinele de vot vor scrie să li se asigure curent, căldură, apă şi gaz metan”[2].

Debutul revoluţiei din 1989 s-a reflectat imediat şi în apariţia unor îndemnuri la revoltă publică în mai multe zone ale judeţului Alba. La 18 decembrie 1989, Securitatea raporta că Ioan Buşcă, medic în Aiud, membru PCR, „face unele comentarii tendenţioase pe marginea recentelor evenimente petrecute în municipiul Timişoara” şi susţinea faţă de toţi cei cu care se întâlnea că „ar fi bine să aibă loc şi la noi astfel de acţiuni protestatare, pentru a atrage atenţia factorilor de conducere asupra necesităţii îmbunătăţirii radicale a desfacerii produselor alimentare către populaţie”[3].

Starea de spirit a majorităţii locuitorilor din zonă era oricum aproape explozivă. Lipsurile cronice şi generalizate în aprovizionarea cu produse alimentare, bunuri de larg consum şi medicamente, frigul din locuinţe şi de la locul de muncă, întreruperile zilnice ale furnizării energiei electrice, raţionalizarea consumului de gaz metan, restricţiile privind circulaţia autoturismelor şi cumpărarea benzinei etc. şi-au pus amprenta asupra psihicului populaţiei, care practic ajunsese la capătul răbdării şi aştepta o simplă scânteie pentru a răbufni. Tocmai de aceea, declanşarea revoluţiei la Timişoara a fost urmată de mişcări similare de revoltă la Cugir şi Alba Iulia, unde mase mari de oameni au ieşit în stradă înaintea căderii lui Ceauşescu. Şi tot aşa credem că se explică şi violenţa la care s-au dedat unii revoluţionari faţă de angajaţii organelor de represiune, precum a fost cazul la Cugir, un oraş muncitoresc, unde – după cum am văzut – muncitorii au încercat să-şi exprime protestele în mod constant încă din 1977.

Concluzii

Cazurile de încercări de protest prezentate conduc către o concluzie evidentă, aceea că starea de spirit a locuitorilor judeţului Alba s-a acutizat continuu începând din 1977, în strânsă legătură cu deteriorarea nivelului de trai. De la o populaţie

1. ACNSAS, fond Documentar, dosar 330, vol. 1, ff. 58-59.
2. *Ibidem*, f. 59.
3. ACNSAS, fond Documentar, dosar 394, f. 147.

dacă nu favorabilă regimului comunist, cel puţin acomodată cu el (referindu-ne desigur la marea masă a locuitorilor), s-a ajuns, la sfârşitul anilor ’80, la situaţia în care frustrarea şi revolta erau exprimate deschis. Dacă la începutul deceniului nouă oamenii îşi mai permiteau să fie autoironici şi să spună bancuri cu teme politice, peste doar câţiva ani acestea dispar, fiind înlocuite cu injuriile la adresa regimului, dar mai ales a lui Nicolae Ceauşescu şi a familiei acestuia. Oamenii conştientizau foarte bine că „geniul Carpaţilor” era principalul vinovat pentru foamea, frigul şi condiţiile mizerabile de viaţă şi de muncă în care erau nevoiţi să trăiască.

În judeţul Alba nu au apărut disidenţi de amploare naţională, una dintre cauzele principale fiind faptul că nu exista o masă mare de intelectuali de vârf, lipsind universităţi, teatre sau institute de cercetare (cea mai importantă instituţie cultural-ştiinţifică din judeţ era practic Muzeul Unirii). După cum se poate observa şi din exemplele prezentate, imensa majoritate a persoanelor care au încercat să-şi exprime protestul a fost formată din simpli muncitori, cărora le-au urmat – ca pondere – ţăranii şi pensionarii şi un număr deloc de neglijat de ingineri şi profesori. Aceasta explică, în opinia noastră, şi tipologia formelor de protest din judeţul Alba, care nu depăşeşte nivelul încercărilor de grevă. Oamenii se chinuiau să găsească o minimă rezolvare a nevoilor lor primare (mâncare, căldură, bunuri de consum), astfel încât nu mai aveau energia mentală necesară pentru a susţine şi revendicări din gama libertăţilor.

În judeţul Alba, în anii ’80, regimul comunist a fost contestat cu preponderenţă de muncitori şi ţărani, aşadar exact de acele categorii în numele cărora PCR pretindea că guvernează ţara. Reţinem şi faptul că imensa majoritate a persoanelor ce au încercat să protesteze împotriva regimului erau membri PCR sau UTC, ceea ce demonstrează încă o dată că aderenţa de masă a partidului era pur formală, iar prăpastia dintre nevoile populaţiei şi modul în care Ceauşescu vedea „binele poporului” atestă tocmai dictatura instituită de regimul comunist.

După cum am văzut, Securitatea a intervenit în toate cazurile în care locuitorii judeţului au încercat să-şi exprime protestul. Măsurile represive luate au fost preponderent avertizări, cărora li s-au adăugat atenţionări, punerea în discuţia colectivelor de oameni ai muncii şi influenţări pozitive. Este vorba aşadar de măsuri represive de tip preventiv, de o duritate redusă, Securitatea încercând să preîntâmpine apariţia unor forme de protest mult mai virulente, cum a fost, spre exemplu, revolta muncitorilor din Braşov. Ele se vor dovedi însă foarte eficiente, întrucât, cu foarte rare excepţii, toate persoanele în cauză şi-au recunoscut „vina”, au semnat declaraţii prin care se angajau să nu mai comită fapte de natura respectivă şi apoi nu au mai ridicat probleme regimului. Amplitudinea mult mai scăzută a protestelor (atât în ceea ce priveşte conţinutul critic, cât şi al difuzării în rândul unor mase mai mari de oameni) şi mai ales lipsa lor de continuitate au făcut să

nu fie necesară aplicarea unor măsuri mai aspre (trimiterea în instanţă, arestarea, internarea în instituţii neuropsihiatrice, interzicerea părăsirii domiciliului etc.), care au fost luate în cazul majorităţii disidenţilor cunoscuţi ai României şi participanţilor la revoltele muncitoreşti deschise. Nu în ultimul rând, utilizarea unor metode cu o mai mare încărcătură represivă ar fi fost şi ilegală, întrucât în cvasimajoritatea cazurilor persoanele respective nu puteau fi acuzate de încălcarea nici uneia dintre legile României. Cu atât mai mult cu cât s-au înregistrat eşecuri chiar şi atunci când s-a încercat punerea în discuţia colectivelor de oameni ai muncii prin folosirea unor pretexte privind comiterea unor abateri de la lege.

Succesul metodelor preventive aplicate de Securitatea din I.J. Alba faţă de persoanele ce încercau să-şi exprime protestul faţă de regim se datorează în parte temerii celor în cauză de a-şi pierde locul de muncă. Şi tot din acest motiv, nu avem nici solidarizări cu protestatarii, o altă cauză pentru care aceştia sunt reduşi la tăcere. După cum s-a văzut din exemplele oferite – sudorul Vasile Iancu şi profesoara Mariana Vintilă –, atunci când măsurile preventive eşuau, se trecea la desfacerea contractelor de muncă. De altfel, aplicarea măsurilor represive consta deseori doar în avizarea celor în cauză că îşi vor pierde locul de muncă dacă se vor menţine pe aceeaşi poziţie. Aşa se explică şi prezenţa cel puţin a unui membru al conducerii unităţii economice în timpul tuturor avertizărilor ce nu erau efectuate la sediul Securităţii. Iar stresul suplimentar de a-şi căuta un nou loc de muncă, care uneori era imposibil de obţinut în localitatea de domiciliu (inginerul Nicolae Cleja a fost trimis în Aiud, ca şi cum în Alba Iulia n-ar fi fost nici o fabrică), era exact ceea ce nu-şi dorea nici o persoană în anii ’80, când singura preocupare era aceea de a reuşi să cumpere produsele alimentare şi de larg consum necesare traiului.

Notabile sunt şi măsurile represive luate faţă de tineri, inclusiv asupra unor elevi de 15 ani. Securitatea a reacţionat astfel cu fermitate la un fenomen nou-apărut în anii ’80 : numeroasele grupuri de tineri care se adunau pentru a asculta Europa Liberă, prilej cu care şi comentau ştirile audiate. Aparent, duritatea metodelor utilizate a fost mai redusă (atenţionări, puneri în discuţia corpului profesoral etc.), dar trebuie s-o raportăm la faptul că personalitatea elevilor era încă în formare, contactul uneori brutal cu Securitatea fiind greu de crezut că nu a lăsat urme asupra psihicului acestora. În fapt, instituţia represivă chiar asta şi urmărea, inducerea fricii de la o vârstă cât mai fragedă, tinerii primind astfel o „lecţie” pentru viitor prin care să înţeleagă care vor fi consecinţele încălcării „normelor convieţuirii socialiste”.

Un alt aspect ce reiese din rapoartele Securităţii este faptul că aproape întotdeauna erau transmise şi organelor judeţene şi locale de partid informaţii concrete referitoare la măsurile represive luate. Totodată, nu de puţine ori, avertizările erau făcute în prezenţa secretarului organizaţiei de partid din unitatea economică în care muncea persoana asupra căreia se lua măsura. De asemenea, Securitatea a

informat organele de partid şi referitor la disfuncţionalităţile din ce în ce mai extinse şi mai grave care existau în judeţ în ceea ce priveşte aprovizionarea cu alimente ori alte aspecte ale degradării acute a condiţiilor de trai. Prin urmare, dacă adăugăm şi rapoartele foarte numeroase către CID şi unităţile centrale, nu credem că se poate susţine teza conform căreia conducerea regimului nu cunoştea care era situaţia reală din ţară sau că ar fi fost străină de metodele utilizate de Securitate pentru a menţine populaţia nemulţumită sub control.

Partea a III-a

Liliana Corobca

Reacţii la cenzura comunistă

Abstract. *In the communist regime, the censorship was not exercised only by DGPT (General Department for Press and Publications) – the censorship institution. There were „editorial censorship", made by employees of the magazines, publishing houses, radios and televisions etc. ; „repressive censorship" executed by the political department (political control) of the state security organizations (political police) ; ideological censorship, made by party leadership, which had the first and last word in banning or accepting for publication (the party gave indications to the DGPT) ; the „inside" censorship, which caused authors to guess the ideological, aesthetic, political regulations of her/his work over numerous stages of the control. But the main institution of censorship exercised the most important and the largest operations of censorship and control. An army of censors was actually in charge of the whole process of banning, discovering the authors, information, „anti-Soviet" and harmful works. In this paper we present some examples of reactions during the main stages of censorship.*

Keywords : *censorship, control, political police, banned publications*

În regimul comunist, prin cenzură avem în vedere o serie de instituţii cu atribuţii de control, reglementare, pază, etalonare, pedeapsă, manipulare, interdicţie poliţienească. Modul de a reacţiona la cenzură a fost diferit ca formă de manifestare şi ca intensitate, dependent de perioada temporală sau de autorităţile care au efectuat interdicţiile. Spre deosebire de alte timpuri şi alte regimuri, câteva dintre statele comuniste, printre care şi România, au avut parte şi de instituţii speciale, care se subordonau direct Consiliului de Miniştri, având statut semi-clandestin (oficial nu exista cenzură în regimurile comuniste). Departe de a fi fost unica instituţie care a practicat cenzura, departe de a-i fi aparţinut deciziile în materie de cenzură, aceasta a avut totuşi, atât timp cât a existat, cele mai multe atribuţii în domeniul cenzurii. În România, această instituţie a fost Direcţia Generală a Presei şi Tipăriturilor şi s-a constituit după modelul instituţiei cenzurii din URSS – Glavlit[1].

După 1944, armata sovietică împreună cu consilierii săi iau parte la implementarea, în toate ţările „eliberate”, a sistemului sovietic al cenzurii. Instituţii similare Glavlit-ului încep să apară în blocul ţărilor socialiste. La 20 mai 1949, în urma deciziei Consiliului de Miniştri nr. 484, Prezidiul Marii Adunări Naţionale a Republicii Populare Române emite Decretul nr. 214 „pentru transformarea Ministerului Artelor şi Informaţiilor în Ministerul Artelor”. Articolul II al acestui document stipulează : „Direcţia Presei şi Tipăriturilor din fostul Minister al Artelor şi Informaţiilor se transformă în «Direcţia Generală a Presei şi Tipăriturilor» care va funcţiona pe lângă Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române”[2]. Conform Decretului nr. 218 „pentru organizarea Direcţiei Generale a Presei şi Tipăriturilor de pe lângă Consiliul de Miniştri al Republicii Populare Române”, emis tot la 20 mai 1949, atribuţiile nou-înfiinţatei instituţii a cenzurii erau următoarele :

> a) Redactează Buletinul Oficial al Republicii Populare Române ; b) Autorizează apariţia oricăror tipărituri : ziare, reviste, programe, afişe etc., luând măsuri pentru respectarea condiţiunilor legale de imprimare ; c) Autoriz[eaz]ă tipărirea cărţilor de tot felul, în Capitală şi Provincie ; d) Autoriz[eaz]ă difuzarea şi colportajul cărţilor, ziarelor şi

---

1. Glavlit s-a înfiinţat în anul 1922 şi s-a tradus prin „Direcţia Generală pentru Literatură şi Tipărituri” până în 1933, fiind în subordinea Narkompros-ului – Comisariatul Popular al Educaţiei ; ulterior s-a numit „Direcţia Comitetului Comisarilor Poporului pentru Apărarea Secretelor Militare şi de Stat în Presă”, iar din 1946 se subordonează Consiliului de Miniştri.
2. Arhivele Naţionale Istorice Centrale (în continuare ANIC), fond Comitetul pentru Presă şi Tipărituri (CPT), dosar 10/1949, fila 3.

oricăror altor tipărituri, precum şi importul sau exportul de ziare, cărţi sau obiecte de artă ; e) Reglementează condiţiunile de funcţionare a librăriilor, anticăriilor de cărţi, bibliotecilor publice, depozitarilor de ziare, depozitarilor de cărţi etc. ; f) Redactează şi difuzează presei comunicările oficiale ale Consiliului de Miniştri şi coordonează activitatea serviciilor de presă ale ministerelor, departamentelor şi instituţiunilor publice[1].

Ar fi incorect să considerăm însă că cenzura comunistă s-a instaurat în România în 1949, odată cu înfiinţarea DGPT. Prima operaţie importantă a cenzurii începe încă din 1944, printr-o operaţie care s-a numit „defascizare", ce s-a soldat cu epurarea a zeci de mii de cărţi, cele mai multe fără nici o legătură cu mult invocatul „fascism". Începutul cenzurării cărţilor în regimul comunist trebuie considerat acel Decret-lege nr. 364 din 2 mai 1945, semnat de Regele Mihai, în temeiul articolului 16 din Convenţia de Armistiţiu, „pentru retragerea unor anumite publicaţiuni periodice şi neperiodice, reproduceri grafice şi plastice, discuri, medalii şi insigne metalice" ; decretul a apărut în *Monitorul Oficial*, nr. 102 din 4 mai 1945, fiind republicat în broşura *Publicaţiile scoase din circulaţie până la 1 August 1945*, editată de Ministerul Propagandei[2]. Primele reacţii faţă de cenzură sunt, de fapt, primele atitudini faţă de procesul de epurare a cărţilor din primii ani ai regimului comunist.

Reacţii la epurarea cărţilor

Operaţia de epurare a cărţilor a fost coordonată de Comisia Aliată de Control, ai cărei ofiţeri dădeau indicaţii exacte şi controlau apoi îndeplinirea lor. Consilierii culturali din cadrul Ministerului Propagandei erau cei care răspundeau de „curăţarea" librăriilor, bibliotecilor şi anticariatelor de publicaţii „duşmănoase". Reacţiile la această barbarie nu au fost atât de vehemente precum ar fi fost de aşteptat. Epurarea personalităţilor publice, marile schimbări intervenite imediat după un război cu multe jerfte umane au vulnerabilizat, probabil, reacţia populaţiei faţă de noile tragedii. Au existat totuşi situaţii când pretenţiile sovietice au fost atât de exagerate, încât până şi un consilier regional de propagandă din Iaşi, adică un funcţionar de încredere al noului regim, Constantin Nicuţă, a îndrăznit să-şi exprime dezacordul şi să se opună :

> Luându-se în discuţie problema epurării cărţilor cu conţinut fascist, s-a format, sub preşedinţia subsemnatului, o comisie care să cerceteze pe teren modul cum s-au aplicat dispoziţiile legii. Membrii comisiei aliate de control au cerut ca această comisie, din

1. ANIC, fond CPT, dosar 13/1950 f. 57.
2. Documentul a fost reprodus în Paul Caravia (coord.), *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2000, pp. 24-28.

> care fac parte şi doi ofiţeri ai Armatei Ruse, să controleze, în afară de librării şi anticării, bibliotecile particularilor şi ale instituţiilor publice. Subsemnatul am obiectat că legea a cărei aplicare o controlăm nu pomeneşte nimic de bibliotecile particularilor din locuinţele cetăţenilor şi că ea nu dă nimănui nici un drept de a intra în locuinţa particulară a cuiva şi a-i controla şi epura cărţile. Afară de faptul că acţiunea aceasta ar fi ilegală, dar ea ar produce, în mod evident, şi consecinţe politice neplăcute. Faţă de aceste obiecţii ale mele, conferinţa a decis să se amâne, deocamdată, controlul locuinţelor particulare[1].

Altă reacţie vine din partea unor editori şi librari care, după ce au primit primele indicaţii de epurare (liste cu volume ce urmau a fi scoase din circulaţie), au încercat să distribuie cărţile problematice vânzătorilor ambulanţi spre a fi vândute, evitând controlul vigilent al oficialităţilor. Dar aceştia se vor afla în atenţia cenzorilor care, în cele din urmă, vor reuşi să controleze şi să desfiinţeze această activitate. Există o serie de documente în arhiva cenzurii, care prezintă efortul cenzorilor de a stabili identitatea acestor vânzători şi „sursele de aprovizionare" ale „colportorilor". Într-un raport din 1948 se menţionează că:

> Odată cu reglementarea circulaţiei cărţii, o serie de indivizi, deţinători ai unor stocuri de romane poliţiste, s-au grăbit să le arunce pe piaţă la preţuri cât mai reduse, pentru a lichida stocurile, dacă e posibil mai înainte de 15 februarie. Aşa s-a făcut ca centrul Capitalei să fie în permanenţă inundat de diverşi copilandri şi indivizi fără căpătâi, vânzători ai acestor cărţi. Deşi am dus la miliţie o serie de colportori, am căutat să aflu sursele lor de aprovizionare, în cursul zilei de sâmbătă 12 crt. am făcut o serie de investigaţii[2].

În cele din urmă, lupta dintre cenzor şi „colportor" se termină cu victoria cenzorului: „În cursul dimineţii am cercetat regiunea: B-dul 6 martie, B-dul Republicii, B-dul Bălcescu, pentru a vedea dacă mai există colportorii de romane poliţiste. Am constatat că nu se mai difuzează astfel de cărţi"[3].

Urmau a fi pedepsiţi nu doar librarii sau anticarii, ci şi persoanele care refuzau să participe la procesul propriu-zis al epurării cărţilor. Uneori vom putea depista, din referatele cenzorilor, şi reacţia persoanelor care încearcă să se împotrivească ordinelor de epurare. Iată ce i se răspunde, de pildă, unui cenzor din provincie: „Deoarece din rapoartele dvs. de activitate pe lunile august, septembrie, octombrie 1948, reiese indolenţa manifestată de învăţători în munca de epurare a bibliotecii, vă rugăm a ne da toate datele precise (numele învăţătorului, şcoala, comuna) pentru a putea lua măsuri în consecinţă"[4]. Un grup de cenzori care controlează

1. ANIC, fond Ministerul Propagandei Naţionale (MPN), dosar 2914, f. 33 f-v.
2. ANIC, fond CPT, dosar 8/1949, f. 194.
3. *Ibidem*, f. 179.
4. ANIC, fond Ministerul Artelor şi Informaţiilor, dosar 199/1948, f. 203.

Biblioteca Regională a Aşezămintelor „Astra" din Sibiu (în iunie 1950) îşi exprimă nemulţumirea :

> Echipa noastră nu este ajutată din punct de vedere technic de colectivul Astrei care, deşi este mic la număr (3-4 persoane), ar putea să inventarieze cu mai multă tragere de inimă. De altfel, am discutat cu Directorul Bibliotecii, care este inspectorul nostru de presă şi care ne-a promis că va dinamiza oamenii din colectivul său. În legătură cu aceasta, eu propun Dir. G-rale să trimită o notă informativă Comitetului pentru Aşezămintele Culturale – Dir. Bibliotecii – care ar trebui să scoată doi din oamenii existenţi acum la această bibliotecă. E vorba de bibliotecarul şef Gherasim, care în mod ostentativ nu lucrează nimic în timpul cât echipa noastră triază cărţile, care a păstrat cu deplină conştiinţă cărţi interzise în bibliotecă şi care ia apărarea cărţilor pe care echipa le scoate, încercând în acest fel să abată oamenii noştri dela principiile trasate de noi. În al doilea rând, e vorba de bibliotecara Cristea, de la Periodice, care a dat lectorilor (mai cu seamă elevi) cărţi nedifuzabile, cărţi vulgarizatoare în legătură cu educaţia sexelor, neducând nici o muncă de îndrumare pentru lectura cărţii noi[1].

Citind acest document, trei responsabili au promis să ia măsuri (scriind fiecare indicaţii pe câmpul paginii). Peste câteva zile, la 18 iunie, alt cenzor întâmpină dificultăţi la Caransebeş, unde la „tipografia de stat resp[onsabilul] nu este de acord cu un control din partea cenzurii, motivând că, dacă tipografia este întreprindere de stat, ce rost mai are controlul statului prin cenzură"[2]. În timpul unui control la Biblioteca Centrală Universitară (BCU) din Bucureşti, cenzorii raportează : „Ajutorul dat de BCU n-a fost susţinut, iar personalul Bibliotecii a făcut greutăţi discutând lucrările scoase din circulaţie şi difuzând operaţia de control. Acest lucru a fost comunicat conducerii serviciului, care a soluţionat această lipsă a personalului Bibliotecii împreună cu Dir. Bibliotecii Tov. Mironescu"[3]. Ion Nistor[4], personalitate marcantă, în calitate de director al Bibliotecii Academiei, a

---

1. ANIC, fond CPT, dosar 5/1952, f. 171.
2. *Ibidem*.
3. *Ibidem*.
4. Ion Nistor (1876-1962) a fost istoric, profesor universitar şi om politic. Doctor în istorie şi academician (din 1915), director al Bibliotecii Academiei (1945-1947), el a fost, între altele, rector al Universităţii din Iaşi în perioada 1933–1940. Membru al Consiliului Naţional Român din Bucovina care a proclamat Unirea în 1918, membru PNL, din partea căruia a devenit senator pe viaţă, începând cu anul 1937, Ion Nistor a ocupat fotoliile de ministru al Muncii şi al Cultelor în două guverne liberale. A fost arestat, în fapt internat fără nici o decizie judecătorească, în „noaptea demnitarilor" (5-6 mai 1950) şi deţinut la Sighet până în 1955, când a fost adus la Penitenciarul Malmaison şi anchetat, după care a fost eliberat (IICCMER, Fişe matricole penale – personalităţi, disponibile on-line la adresa http ://www.iiccr.ro/index.html ? lang = ro&section = fise_detinuti_politici/personalitati, accesat la 15.08.2015).

fost înlăturat din funcţie sub acuzaţia că „încalcă legea de aplicare a Armistiţiului, deoarece a ordonat păstrarea pe mai departe a publicaţiilor retrase din circulaţie”[1].

Reacţii la cenzura editorială

După părerea unui specialist rus al cenzurii (sovietice), Dmitri Babicenko, ierarhia controlului ideologic al cărţii arăta în felul următor : „Secretarul responsabil al cărţii sau redactorul ediţiei – Glavlit – Direcţia propagandei – secretarul sau secretarii CC pentru ideologie – conducătorul suprem. Desigur, de întregul sistem era nevoie doar în cazuri rare. De obicei, funcţionau doar câteva elemente ale acestui lung şir”[2].La această ierarhie, Arlen Blium[3] adaugă autocenzura, menţionând că acest sistem s-a impus în URSS începând cu anii ’30[4].

În România, a fost nevoie de mai puţin timp pentru ca sistemul să funcţioneze : în anii ’50, aceste etape ale cenzurii se succedau deja ireproşabil. Pe scara ierarhică cenzorială, cu o treaptă mai jos decât DGPT, se aflau redactorii din edituri. Există două opinii în privinţa activităţii acestei categorii : 1) redactorii au avut atribuţii cenzoriale hotărâtoare ; şi 2) redactorii s-au luptat alături de autori împotriva cenzurii. În *Censorship : A World Encyclopedia*, redactorii sunt consideraţi mai degrabă „autorii decât victimele cenzurii”[5]. Analizând cenzura redacţională sovietică, Arlen Blium observă că, dacă în primii ani de instaurare a puterii sovietice erau şi redactori care încercau să apere o lucrare valoroasă, cu timpul, aceştia au făcut front comun cu cenzorii : „În anii ’40-’50, redactorii îi înlocuiau pe cenzori,

1. Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar*, *N-O*, Editura Maşina de scris, Bucureşti, 2005, p. 142.
2. Д.Л. Бабиченко, *Писатели и цензоры. Советская литература 1940-х годов под политическим контролем ЦК* (D.L. Babicenko, *Scriitorii şi cenzorii. Literatura sovietică din anii 1940 sub controlul politic al CC*), Rossia molodaia, Moscova, 1994, p. 148.
3. Arlen Victorovici Blium (1933-2011), cercetător al cenzurii comuniste sovietice, autor al lucrărilor *Behind the Scenes at the „Ministry of Truth” : The Secret History of the Soviet Censor, 1917-1929* (1994), *The Soviet Censor during the Era of Total Terror* (2000), *How it was Done in Leningrad : The Censor during the Years of the Thaw, Stagnation and Perestroika* (2005).
4. А.В. Блюм, *Советская цензура в эпоху тотального террора 1929-1953* (A.V. Blium, *Cenzura sovietică în epoca terorii totale 1929-1953*), Akadem. Proiekt, Sankt-Petersburg, 2000, disponibilă on-line la adresa http : //opentextnn.ru/censorship/russia/sov/libraries/books/blium/total/ (accesat la 15.06.2015).
5. Mathew Little, „Editors”, în Derek Jones (ed.), *Censorship : A World Encyclopedia*, Fitzroy Dearborn, Londra, Chicago, 2001, p. 717. Pentru „autor” e folosit cuvântul *perpetrator* („autorul crimei”).

lăsând în seama acestora doar controlul secretelor militare şi economice" ; conducătorii editurilor erau, de obicei, lucrători şi activişti de partid de mare încredere şi, împreună cu redactorii, „concurau la asprimea cenzurării textelor cu cenzorii propriu-zişi"[1]. În această privinţă, Nadejda Mandelştam susţine că „pentru un scriitor era mult mai îngrozitor un redactor de carte decât un cenzor, pentru că la cenzură ajungea cartea deja periată. Redactorul era cel care se lega de fiecare firişor şi nimic nu scăpa atenţiei lui"[2]. În ţări precum Ungaria sau Germania de Est, care nu au avut instituţii oficiale ale cenzurii (Glavlit-uri), redacţiile şi editurile aveau rolul unor „centre de control al gândirii, cu sau fără birouri speciale de cenzură"[3]. Poetul Ştefan Augustin Doinaş foloseşte chiar sintagma „cenzură editorială" :

> Bineînţeles, cenzura editorială începea – mă refer la anii din urmă – şi se manifesta pe trei nivele. Se recomanda redactorului care citea textul să fie primul cenzor al acelui text. Directorul editurii, sau un superior din ierarhia editorială, avea obligaţia să cenzureze încă o dată. Şi, în sfârşit, a treia cenzură era făcută de cenzorul oficial, care, aşa cum am spus, era plătit pentru lucrul acesta. Se întâmpla uneori ca în cazurile speciale însuşi un adjunct al ministrului, cum a fost de pildă sinistrul personaj Mihai Dulea, să ceară să citească unele manuscrise şi să intervină personal[4].

Tiberiu Avramescu, redactor şi editor cu multă experienţă, descrie câteva scandaluri de la Editura de Stat pentru Literatură şi Artă (unde fusese angajat), urmate de disponibilizări ale redactorilor, în urma activităţii acestora. Motive puteau constitui : o proză de Felix Aderca, în care acesta descria, printre altele, o coadă la ouă, *Jurnalul Annei Franck*, în limba germană, care apăruse cu o copertă pe care figura Steaua lui David, considerată a fi un simbol al sionismului naţionalist, antologia *Poezia română modernă* alcătuită de Nicolae Manolescu, care a inclus câţiva autori legionari sau plecaţi în exil etc.[5]. Redactorii trebuiau să dubleze activitatea cenzurii, de aceea nivelul lor politico-ideologic, de multe ori discutabil, trebuia „ridicat". Iată ce-şi aminteşte Avramescu despre această perioadă aparent absurdă :

> Într-una dintre multele şedinţe din anii 1958-1959, când toţi redactorii editurii primiseră sarcina imperativă să-şi găsească greşeli ideologice pentru care să-şi facă o severă

1. A.V. Blium, *Cenzura sovietică…*
2. *Ibidem.*
3. Pierre Kende, „Censorship in Hungary" şi Dušan Havliček, „Public Information in the Soviet Political Systems", Research project, *Crises in Soviet-type Systems*, Study no. 9, Köln, 1985, p. 45.
4. Ştefan Augustin Doinaş, „Cenzura a viciat conştiinţele", *Agora*, vol. V, nr. 1, ianuarie-martie 1992, p. 34.
5. Tiberiu Avramescu, „Cenzura în edituri (reflecţii memorialistice)", în Marian Petcu (coord.), *Cenzura în spaţiul cultural românesc*, Editura Comunicare.ro, Bucureşti, 2007, pp. 419-425.

> autocritică, m-am autoflagelat pentru că publicasem într-o antologie din opera lui George Panu (*Pagini alese*, ESPLA, 1958) câteva fragmente din amintirile acestuia despre Junimea, în care societatea ieşeană şi mentorul ei, Titu Maiorescu, neagreat pentru „estetismul” său, ar fi fost prezentaţi într-o manieră favorabilă ; în aceeaşi şedinţă, Liviu Călin, poet şi editor de excepţie, şi-a făcut autocritica pentru că ar fi fost de acord cu publicarea unor versuri pro-monarhice în volumul I de *Opere*, Gr. Alexandrescu (apărut în 1957), iar – în alt plan – Romulus Vulpescu a fost sever sancţionat pentru că se căsătorise religios (cu Ileana Vulpescu)[1].

După asemenea „prelucrări”, redactorii erau în stare să taie jumătate din carte : „În aceşti ani [1958-1959] s-a pregătit pentru tipar un volum de «pagini alese» ale scriitorului poporanist Spiridon Popescu, autor minor al unor scrieri pline de compasiune pentru ţărănime ; de teama unor posibile «intervenţii obligatorii» dictate de cenzură, volumul a fost redus în redacţie la mai puţin de jumătate din manuscrisul iniţial, aşa încât moştenitorii scriitorului, care primiseră un avans de 50% din drepturi, ar mai fi trebuit să returneze nişte bani la apariţia cărţii”[2].

Dimpotrivă, Valeriu Râpeanu, directorul Editurii Eminescu, insistă la un moment dat în memoriile sale asupra luptei care „se ducea zi de zi în redacţiile ziarelor, revistelor, ale editurilor, în faţa manuscriselor care luau drumul tiparului şi care se «întorceau» cu obiecţii mai mult sau mai puţin însemnate, în discuţii nu o dată tensionate”[3]. Înşelarea forurilor superioare de către redactori, curajul de care aceştia dădeau dovadă sunt alte momente ale mărturiei :

> Dar, în acelaşi timp, a existat şi lupta pe care putem să o numim cum vrem : rezistenţă, împotrivire, disimulare, asumarea răspunderii de către editori, conducători de publicaţii şi chiar de direcţii de la Ministerul Culturii. Pentru că trebuie să vorbim cu toată sinceritatea : notorietăţile de astăzi s-au ridicat pe seama cărţilor apărute în condiţiile de atunci, ale unor înfruntări nu o dată dramatice. Şi să mai observăm un fapt : în anii 1990-1991 a apărut un număr însemnat de cărţi, cu banderole care mai de care mai sforăitoare : *Carte interzisă de cenzură*, *Ediţie necenzurată* şi alte variante pe aceeaşi temă. De la un moment dat, banderolele au dispărut de la sine. Nimeni nu le-a interzis. Dar toţi şi-au dat seama că mulţi grafomani şi veleitari, ale căror cărţi nu apăruseră din pricina precarităţii artistice, voiau să profite şi să-şi creeze un statut de persecutaţi, de interzişi[4].

Editurile uzau de anumite „trucuri” pentru a scoate cărţile dorite. Râpeanu povesteşte cum se alcătuiau planurile editoriale :

1. *Ibidem*, p. 419.
2. *Ibidem.*
3. Valeriu Râpeanu, „Faţa văzută şi nevăzută a cenzurilor”, în Ilie Rad (coord.), *Cenzura în România*, Editura Tribuna, Cluj-Napoca, 2012, p. 105.
4. *Ibidem*, pp. 109-110.

Îmi amintesc cum într-o zi l-am aflat pe bunul meu prieten, Vasile Nicolescu, pe atunci director al Direcţiei Literare Editoriale din Consiliul Culturii, răscolind arhiva, pentru a întocmi un răspuns la o cerere imperioasă a forurilor superioare, legată de tipărirea operei lui Mircea Eliade : în ce plan anual şi la ce poziţie a figurat fiecare carte de Mircea Eliade tipărită la noi în ţară. Pentru că „înşelarea" forurilor superioare începea de la alcătuirea planurilor editoriale, care se trimiteau la Comitetul Central. Ceea ce se făcea în primul rând era „cosmetizarea ideologică" a planului, adică înscrierea în fruntea lui a volumelor lui N. Ceauşescu şi apoi ale Elenei Ceauşescu, a „lucrărilor cu caracter teoretic", dedicate construcţiei socialismului, partidului etc. Acestea, colectate de la toate editurile, ocupau câteva pagini. Urmau lucrările *beletristice*, inspirate din anii socialismului, punând în evidenţă faptele *exemplare* ale oamenilor muncii etc. Şi acestea ocupau câteva pagini. *Mulţumiţi* că ele există, obosiţi să citească sute de pagini, cei de sus, după câteva „indicaţii" de ce ar mai trebui, după unele eliminări ale unor nume care „săreau în ochi", după ce secretarii sau şefii de cabinet îşi mai plăteau unele *poliţe*, după ce numărau de câte ori apăreau unele nume, mai ales din *trecut*, şi se spunea că este prea mult – Iorga în primul rând, dar nu era singurul –, aprobau planul. Această subtilă amalgamare făcea însă să treacă *prin* urechile acului nume şi opere indezirabile, iar la enervările din *momentul* apariţiei să se arate că volumul... a fost aprobat la fila cutare, poziţia cutare. Cel puţin, în ultimii ani, Radu Constantinescu şi Lenuţa Docsănescu, adjuncţi în Direcţia amintită, căpătaseră o adevărată dexteritate în amalgamarea titlurilor din plan, în evidenţierea celor care făceau *plăcere* şi în trimiterea celor ce puteau stârni nemulţumiri fie mai la coada planurilor, fie în alte capitole, fie să le înconjoare de titluri cu *prezentări sforăitoare*[1].

Există şi cazuri, consemnate de autori sau istorici literari, când „greşelile" redactorilor nu sunt involuntare, ci gesturi de curaj şi de frondă la adresa puterii. Referindu-se la perioada ceauşistă, Marian Popa observă schimbările în atitudinea unor redactori :

Nouă e totuşi acum tolerarea unor redactori, lectori şi directori curajoşi, care pot fi evident destituiţi după un timp sau transformaţi în contrariul a ceea ce profesaseră. Victor Felea e îndepărtat de la *Tribuna* din cauza unui grupaj de poezii de Ileana Mălăncioiu, aprobat de el în 1982 ; Stelian Moţiu, redactor-şef al revistelor *Viaţa studenţească* şi *Amfiteatru*, e demis după apariţia poemelor Anei Blandiana, în decembrie 1984, în *Amfiteatru* ; redactorul de carte Gheorghe D. Vasile e concediat în 1988 de la „Ion Creangă" după apariţia unui volumaş de poezii pentru copii al aceleiaşi, iar redactorul-şef Viniciu Gafiţa, obligat să se pensioneze. Unii editori se plictisesc cândva să mai lupte pentru cărţile altora : confruntarea cu cenzura devine pierdere de timp şi de energie nervoasă. Textul cenzurat trebuie înlocuit cu altul care trebuie şi el citit, textele modificabile trebuie modificate de autori care impută editorilor lipsa de lealitate şi de demnitate în raport cu inamicii literaturii. Editorul sfârşeşte prin a prefera cărţile conformiste ; el are o familie de întreţinut, viaţa sa poate fi totuşi mai uşoară şi aceasta depinde de el[2].

1. *Ibidem*, pp. 107-108.
2. Marian Popa, *Istoria literaturii române de azi pe mâine*, vol. II, Editura Semne, Bucureşti, 2009, p. 120.

Cenzura securităţii, câteva reacţii

În *triumviratul* partid-Securitate-cenzură, aceasta din urmă avea rol de executant atât al instrucţiunilor partidului, cât şi al unor sarcini ale Securităţii. În general, relaţia cenzurii cu Securitatea nu s-a redus doar la o colaborare fructuoasă. Adevărata cenzură, prealabilă în cazul multor opere, se făcea în birourile Securităţii, când scriitorii (suspectaţi) erau urmăriţi, iar opera acestora, confiscată, nu mai ajungea la tipar. În România, Securitatea nu a avut misiuni diferite faţă de modelul sovietic, iar cei care nu cunoşteau dedesubturile şi mecanismele sofisticate ale cenzurii puteau să confunde deseori activitatea acestora. Un astfel de exemplu îl constituie „Lista manuscriselor şi cărţilor confiscate de la domiciliul autorilor (şi al cunoscuţilor) pentru a fi folosite şi drept corp delict”[1] din volumul *Gândirea interzisă. Scrieri cenzurate. România 1945-1989*, coordonat de Paul Caravia. Menţionând că lista manuscriselor publicate nu este completă, autorul adaugă: „Ea ilustrează, în special, un segment din activitatea cenzurii care, adesea, se identifica şi cu acţiunea de urmărire (filaj), dar şi de pătrundere în domiciliile vizate sau de percheziţionări în vederea arestării şi inculpării în diferite cauze penale”[2]. Această activitate nu aparţinea, de fapt, instituţiei cenzurii (DGPT), ci instituţiei Securităţii, ambele concurând la cenzurarea, pedepsirea, reeducarea scriitorilor şi la instaurarea controlului total în societate.

În general, cele mai multe documente privind relaţia de colaborare a Glavlit-ului cu organele Securităţii din URSS sunt, în majoritatea cazurilor, cereri cu liste de autori, discuri, referate, pe care cenzorii sunt rugaţi să le studieze şi să se pronunţe asupra caracterului lor (difuzabil sau nedifuzabil). KGB trimitea la Glavlit nu doar liste cu cărţi, ci şi cu persoane care au plecat din URSS sau au înaintat cereri de emigrare, din rândul autorilor de literatură ştiinţifică sau artistică, scriitori, jurnalişti, compozitori, pictori[3], urmând ca opera acestora să fie retrasă din librării şi biblioteci. Menţionăm că liste asemănătoare ajungeau şi la DGPT prin filiera partidului, nu a Securităţii. Tot KGB furniza cenzurii literatură în regim samizdat şi Glavlit trebuia să hotărască dacă materialele în cauză au fost vreodată publicate oficial sau nu şi dacă textele trimise pot fi sau nu difuzate în regim de liberă circulaţie. Cantitatea acestor tipărituri nu era deloc neglijabilă (122 de titluri, 1.818 file într-o singură listă[4]).

---

1. Paul Caravia (coord.), *Gândirea interzisă...*, pp. 569-602.
2. *Ibidem*, p. 569.
3. *Цензура в Советском Союзе. 1917-1991: Документы*, Сост. А.В. Блюм; комм. В.Г. Воловников (*Cenzura în Uniunea Sovietică*, ed. de A.V. Blium, com. V.G. Volovnikov), ROSSPEN, Moscova, 2004, pp. 466-467.
4. *Ibidem*, p. 451.

După părerea unui cercetător rus, V. Volovnikov, dacă n-ar fi fost cenzura, n-ar fi existat nici samizdatul[1]. Acest neologism, ajuns celebru, a fost creat de poetul Nikolai Glazkov (1919-1979), care afirma într-o poezie : „*Samizdat* – acest cuvânt eu l-am creat/ Încă din anul patruzeci…", iar în 1949 el a scris pe coperta culegerii de versuri : *Samsebiaizdat* („Singur m-am editat") care, cu timpul, a ajuns : „Samizdat"[2]. Publicaţiile samizdat nu treceau prin sistemul sofisticat al cenzurii, se publicau clandestin, ilegal deci, şi chiar dacă nu erau întotdeauna anti-comuniste, asemenea tipărituri erau confiscate şi interzise. Într-o notă secretă a KGB către Comitetul Central din 7 februarie 1969 despre difuzarea „literaturii necenzurate" sau a „samizdatului", după ce face o caracterizare a lucrărilor care circulă astfel, preşedintele Comitetului Securităţii de Stat, Andropov, aduce la cunoştinţa partidului următoarele :

> Având în vedere că difuzarea literaturii dăunătoare din punct de vedere politic aduce un prejudiciu serios educaţiei cetăţenilor sovietici, în special intelectualităţii şi tineretului, organele Securităţii iau măsuri îndreptate împotriva activităţii autorilor şi a difuzării „samizdatului" şi a localizării influenţei negative a operelor necenzurate asupra oamenilor sovietici. În 1968, un număr semnificativ al celor implicaţi în activitatea samizdatului au fost supuşi profilacticii sociale. Unii autori ostili şi distribuitori de astfel de documente, corupători ai ordinii sociale sovietice, au fost traşi la răspundere penală[3].

Prin lupta dusă împotriva publicării neoficiale a tipăriturilor, Securitatea contribuia la întărirea Glavlit-ului. Publicaţiile samizdat au circulat, mai ales după 1970, în URSS, Polonia, Cehoslovacia, Ungaria şi RDG.

În România, supravieţuitorii, dar şi cercetătorii sistemului comunist ajung, de comun acord, la concluzii tranşante privind rolul Securităţii în domeniul cenzurii :

> Eu cred că Securitatea – în mediul literar – a fost principalul instrument de cenzură. […] Prin sursele din jurul scriitorilor, prin oamenii din redacţii care ofereau manuscrisele la lectură securiştilor în avanpremieră, se ducea o muncă de „influenţare pozitivă" : „Scoate fraza asta, pune altă frază, omoară personajul acesta, încheie cartea altfel". Aceştia sunt cenzorii Securităţii pe care i-a folosit împotriva scriitorilor cu rezultate directe asupra operei[4].

---

1. *Ibidem.*
2. *Ibidem.*
3. *История советской политической цензуры. Документы и комментарии. 1917-1993.* Ответственный составитель и руководитель творческого коллектива Т.М. Горяева (*Istoria cenzurii politice sovietice. Documente şi comentarii. 1917-1993*, editor responsabil şi coordonator al colectivului de creaţie T.M. Goreaeva), ROSSPEN, Moscova, 1997, pp. 193-194.
4. Germina Nagâţ, în *Scriitorul, Cenzura şi Securitatea*, Bujor Nedelcovici şi invitaţii săi, Editura Allfa, Bucureşti, 2009, pp. 60-61.

După desfiinţarea DGPT, rolul Securităţii în controlul cărţii a sporit, după cum era de aşteptat : „Începând cu vara anului 1983 – după numai şase ani de la desfiinţarea cenzurii – am putut să ne convingem de un lucru pe care doar îl bănuiam de o vreme : în realitate, controlul asupra presei şi literaturii era coordonat de Securitate”[1]. Notele şi referatele pe care cândva editurile le trimiteau la DGPT mergeau acum (după 1977) la Securitate : „În ultima perioadă, cenzura era realizată de edituri, iar referatele de lectură erau trimise la Securitate. Le-am găsit în dosarul meu”[2].

Implicarea Securităţii nu se rezumă însă doar la aceste activităţi. Dacă ne întoarcem la cenzura sovietică, vom menţiona că cele mai semnificative elemente ale activităţii acesteia ajunseseră, încă din anii ’50, articole ale Codului penal al URSS cu nr. 70 („agitaţie şi propagandă anti-sovietică”), nr. 190-191 („difuzare intenţionată a informaţiilor false, care denigrează sistemul sovietic”) şi articolele identice ale codurilor penale ale republicilor sovietice ; pe baza lor, în anii 1958-1966 au fost judecate 3.448 de persoane, iar în 1956-1987 alte 8.145[3]. Erau arestaţi nu doar autorii, ci şi dactilografii, corectorii, cenzorii, pentru că au permis difuzarea informaţiei „contrarevoluţionare”.

Participarea la cenacluri, lectura unor cărţi interzise puteau constitui probe împotriva unor scriitori. Cei mai mulţi scriau texte care nu ajungeau, desigur, la cenzură, ci la Securitate şi asemenea „dovezi” grave erau invocate pentru pedepsirea autorilor.

Pe 10 noiembrie 1956, poetul Virgil Carianopol este arestat şi condamnat „pentru *uneltire contra ordinii sociale*, conform art. 195 Cod penal. Motivul real era frecventarea unui cerc literar care se desfăşura în casa soţiei lui Pamfil Şeicaru”[4], iar conform altei surse : „Activitatea [lui] infracţională a constat în discuţii duşmănoase ce preconizau schimbarea regimului şi compunerea unor poezii reacţionare”[5].

În acelaşi an, scriitorul Paul Goma, „cel mai cunoscut opozant al regimului atât cât s-a aflat în ţară, cât şi după ce a fost forţat să emigreze în Franţa, […] a fost arestat prima dată la 24 noiembrie 1956, atunci când, în timpul Revoluţiei din

1. Cseke Péter, „Limitarea libertăţii presei minorităţilor (1919-1989)…”, în Ilie Rad (coord.), *Cenzura în România*, p. 316.
2. Bujor Nedelcovici, „Cenzura şi autocenzura”, *România literară*, nr. 23, 2012, p. 7.
3. Arlen Blium se referă la „Bibliocidul total” din perioada comunistă, când descrie procesul de epurare a cărţilor din URSS (vezi *Sovetskaja cenzura v epokhu totalnovo terrora – Cenzura sovietică…*
4. IICCMER, Fişe matricole penale, disponibile on-line la adresa http : //www.iiccr.ro/index.html ? lang = ro&section = fise_detinuti_politici/personalitati (accesat la 15.08.2015).
5. Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar D-E*, Editura Maşina de Scris, Bucureşti, 2002, p. 56.

Ungaria, a citit pasaje din romanul *Durerile facerii*, în care erau descrise abuzurile colectivizării”[1].

Un caz deosebit este cel al poetului Vasile Pânzaru, care,

> înzestrat cu un talent poetic deosebit, a lăsat multe poezii, care au circulat printre deţinuţii din închisorile comuniste. Nepermiţându-i-se să-şi continue studiile, a profesat ca tâmplar la Suceava, continuând să scrie şi să participe la şedinţele Cenaclului N. Labiş, fapt ce i-a atras o a doua arestare, la 22 septembrie 1970, după ce la 4 iunie, în cadrul unei percheziţii, Securitatea îi luase tot materialul literar găsit în casă. După două luni de anchetă, a fost condamnat, la 17 noiembrie 1970, la încă 6 ani de închisoare. Poeziile confiscate la percheziţie fuseseră trimise, spre analiză, la Academia Română, şi 6 dintre ele fuseseră găsite ca purtând germenii unor „atitudini anti-sociale”. Detenţia la Aiud, la Zarcă. Procesul i-a fost rejudecat şi, la 8 septembrie 1972, a fost achitat şi eliberat (condamnarea i-a fost casată, ca „eroare judiciară”). Volume publicate : *Dincolo de azi* (1994), *Coşmar în noaptea veacului* (1996), *Amprente pe Golgota Lumii* (1998)[2].

Unor scriitori li se părea că trimiterea textelor în străinătate poate constitui o soluţie pentru schimbarea regimului. Cei care erau prinşi trimiţând texte în străinătate erau, de asemenea, supuşi pedepselor. Un exemplu în acest sens îl constituie cazul lui Victor Valeriu Martinescu, avocat şi poet, care,

> în 1950, sub pseudonimul Haiduc, a trimis la Paris un manuscris cu versuri intitulat *România, ţara mea*. Volumul, publicat la Paris sub îngrijirea lui Virgil Ierunca, în colecţia „Caiete de dor”, nr. 10, a stârnit mare vâlvă. Securitatea nu a reuşit să-1 identifice pe autor până în 1957, *când* soţia acestuia i-a destăinuit unei foarte bune prietene cine se ascundea sub pseudonim. Arestată şi supusă presiunii, a mărturisit adevărul şi la Securitate. Martinescu Victor a fost ridicat de pe stradă şi dus la Securitate. Bătut în timpul anchetei. Înainte de pronunţarea sentinţei, preşedintele tribunalului i-a dat să pipăie una din probele procesului, volumul său publicat şi în limba engleză – *The Roumania my Country* –, după care i-a anunţat condamnarea la moarte. A fost ţinut patru săptămâni în camera condamnaţilor la moarte de la Penitenciarul Jilava, după care, în primăvara lui 1960, pedeapsa a fost comutată în muncă silnică pe viaţă. Eliberat în 1964 cu Decretul de graţiere 411[3].

Marie-Beatrice Ghizdăreanu : „A scris şi adunat dovezi despre deţinuţii politici, ororile din închisori şi persecuţiile politice, documente pe care a încercat să le

1. IICCMER, Fişe matricole penale – personalităţi, http://www.iiccr.ro/index.html?lang=ro&section=fise_detinuti_politici/personalitati (accesat la 15.08.2015).
2. Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar P-Q*, Editura Maşina de Scris, Bucureşti, 2006, p. 134.
3. Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar M*, Editura Maşina de Scris, Bucureşti, 2004, p. 124.

trimită în Franţa. A fost condamnată la 10 ani de închisoare, pentru deţinerea de manuscrise cu conţinut subversiv şi uneltire contra ordinii sociale”[1].

Cenzura punitivă, exercitată de Securitate, a coincis, de cele mai multe ori, cu cenzura preventivă, exercitată în primii ani de instituţia cenzurii, preluată apoi şi de edituri. După cum am văzut însă din exemplele prezentate anterior, Securitatea îşi asumase atribuţii tot mai generoase în domeniul cenzurii, concurând la acest capitol, mai ales după desfiinţarea DGPT, numai cu activitatea organelor de partid.

Autocenzura

Una dintre cele mai puternice reacţii faţă de cenzura instituţionalizată este autocenzura, considerată „mai periculoasă decât constrângerile instituţionale”[2], „treapta cea mai de jos în procesul de control şi de asemenea cea mai periculoasă”[3] şi „probabil cea mai răspândită formă de suprimare a informaţiilor şi ideilor”[4]. În regimul comunist, formele exagerate de autocenzură s-au manifestat, în primul rând, după primii ani de teroare şi violenţă, la care au fost supuşi autori, texte, reviste, edituri ; de altfel, apariţia autocenzurii se explică prin „efectul pur al ameninţării”[5]. Au fost epuraţi, trimişi în închisori nu numai oponenţii noului sistem, ci şi potenţialii oponenţi. Cine avea totuşi curajul să continue cariera de scriitor într-un asemenea regim trebuia să aibă şi laşitatea necesară pentru a se

1. Cicerone Ioniţoiu, *Victimele terorii comuniste. Arestaţi, torturaţi, întemniţaţi, ucişi. Dicţionar F-G*, Editura Maşina de Scris, Bucureşti, 2002, pp. 221-222. Conform altei surse : „Ghizdăreanu Beatrice, născută la 27.04.1931 în Câmpulung Moldovenesc, Suceava. Fiica lui George şi Alexandrina. A fost arestată la 4.01.1963 şi condamnată la 10 ani t.g. pentru «uneltire». A fost închisă la Văcăreşti, Jilava. A fost eliberată la 27.07.1964 prin D. 411/1964. În ciuda pedepsei a continuat să scrie versuri anti-comuniste. După eliberare, a lucrat drept contabilă în cadrul Centrofarm, Securitatea urmărind-o prin DUI” (IICCMER, *Dicţionarul femeilor închise*, lucrare în curs de apariţie).
2. Jean-Michel Ducomte, *La censure*, Editions Milan, Toulouse, 2007, pp. 34-35.
3. Manfred Jäger, „Das Wechselspiel von Selbstzensur und Literaturlenkung in der DDR”, în *„Literaturentwiklunsprozesse”. Die Zensur der Literatur in der DDR*, herausgeben von Ernest Wichner und Herbert Wiesner, Edition Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1993, p. 22
4. E. Windrich, „Self-censorship”, în Derek Jones (ed.), *Censorship...*, p. 2188. Despre autocenzură, vezi şi Pascal Durant, *La censure invisible*, Actes Sud, Arles, 2006, p. 17 ; Herman Ermolaev, *Censorship in Soviet Literature, 1917-1991*, Rowman and Littlefield Publishers, New York, Londra, 1997, pp. 148-152.
5. Jean-Paul Valabrega, „Fondement psycho-politique de la censure”, *Communications*, nr. 9, 1967, p. 116.

încadra în tematica admisă ; „în acest caz se instituia o cenzură a fricii de a nu greşi, teama de a nu ieşi din cadrul prestabilit prin direcţiile expuse în noua formulă de control a cuvântului scris”[1].

Autocenzura, „această mutilare voluntară a personalităţii creatorului”[2], a presupus să scrii publicabil din start, „cenzura interioară fiind un fel de mecanism de apărare care preîntâmpină ciocnirea cu cenzura exterioară”[3], iar „cenzorul din interior” ajunge să fie mai sever decât cenzorul „din afară”[4], după cum afirmă Arlen Blium. Scriitorul rus Vladimir Voinovici scria că „cenzorul principal în Uniunea Sovietică este frica”[5] (şi nu doar în Uniunea Sovietică, ci în întreg blocul comunist). Scriitorilor şi publiciştilor li se cerea supunere totală, în numele unor concepte democratice frumoase şi înălţătoare, dar greu de depistat, precum libertate, dreptate etc. (Scriitorului satiric Mihail Volpin îi aparţine aforismul : „La noi, în Uniunea Sovietică, e permisă doar presa liberă, orice altă presă este interzisă”[6]). Un sinonim al autocenzurii care se vehiculează şi astăzi este „cenzura interioară”. Vom întâlni afirmaţii de tipul : în regimurile totalitare, „asistăm la acest fenomen ciudat de interiorizare a cenzurii, a cenzurării de către scriitorul însuşi a propriei opere, când o scrie”[7]. Scriitorul Ştefan Augustin Doinaş propunea o caracterizare a cenzurii interioare,

> modalitate extrem de perfidă, extrem de vicleană de a vicia gândul oamenilor şi de a îngrădi libertatea (…) Sub forţa presiunilor din afară, a ameninţărilor, a riscurilor care puteau să fie extrem de diferite, de la o zi la alta sau de la o epocă la alta, sau chiar în funcţie de personajul respectiv, omul a ajuns în situaţia de a se teme să spună anumite lucruri şi, temându-se, a ajuns în situaţia să se cenzureze el singur, să-şi interzică sieşi de a spune lucruri care, ştia, vor întâlni observaţiile cenzorului. După părerea mea, acest lucru era foarte grav, dar el făcea parte din întreaga operă de spălare a creierului, de creare a unei noi mentalităţi de forjare a ceea ce s-a numit omul de tip nou, pe care orice utopie, dar îndeosebi utopia comunistă, l-a cultivat din belşug şi cu mijloace foarte rafinate[8].

Autocenzura presupune şi o asumare a unei existenţe dedublate :

---

1. Petru Ignat, „Schiţă istorică privind autocenzura fricii în presă”, în Bogdan Ficeac, *Cenzura comunistă şi formarea „omului nou”*, prefaţă de Daniel Barbu, postaţă de Petru Ignat, Editura Nemira, Bucureşti, 1999, p. 126.
2. Jean-Yves Mollier, „La censure et l’histoire”, *Ethnologie française*, nr. 1, vol. 36, 2006, p. 127.
3. A.V. Blium, *Cenzura sovietică…*
4. *Ibidem.*
5. A.V. Blium, V.G. Volovnikov, *Cenzura în…*, p. 442.
6. *Ibidem*, p. 442.
7. Stéphane Courtois, în *Scriitorul, Cenzura şi Securitatea…* p. 18.
8. Ştefan Augustin Doinaş, „Cenzura a viciat…”, pp. 34-35.

> Duplicitatea, ca reţetă salvatoare. Duplicitatea autorului, duplicitatea lectorului. Duplicitatea editorului, duplicitatea Cenzorului şi a Înlocuitorului? Duplicitatea – releu de comunicare. Autorul care scrie în regimul totalitar ar vrea ca artificiile, aluziile, codificările, ca şi crudele imagini directe şi brutale pe care le utilizează să ajungă la cititor. Lui îi şi sunt adresate, într-un fel de implicită şi tristă solidarizare. El speră, însă, în acelaşi timp, ca mesajul să fie ignorat de Cenzor. Duplicitatea apasă greu asupra scriitorului captiv. Zile şi nopţi de îndoială. Chinul de a găsi subterfugii care să urmeze şi, în acelaşi timp, să submineze subtil cerinţele Cenzorului[1].

În cazul limbajului esopic nu mai poate fi vorba de autocenzură involuntară. Fenomen răspândit în toate ţările socialiste, limbajul esopic s-a practicat şi înainte de instaurarea comunismului, dar fără a atinge proporţii „de masă". El a trezit însă interesul specialiştilor. Într-un capitol despre „Modul esopic de a scrie al autorilor din RDG", cercetătoarea germană Elke Mehnert se referă pe larg la „posibilitatea de a spune adevărul şi de a duce de nas cenzura"[2], iar pe aceeaşi temă există un studiu relevant de Lev Losev, *On the Beneficence of Censorship : Aesopian Language in Modern Russian Literature*[3], care propune următoarea definiţie a limbajului esopic : „Un sistem literar special, a cărui structură permite interacţiunea între autor şi cititor şi, în acelaşi timp, ascunderea de cenzură a conţinutului inadmisibil"[4]. Caracterul difuz al limbajului literar se pretează cu uşurinţă la aluzii politice, alegorii, parabole, ironii şi alte forme de exprimare codificată, care generează interpretări polisemantice şi sunt greu de încadrat într-o categorie comună „cenzurabilă" ; pe de altă parte, „această indeterminare este, desigur, o sabie cu două tăişuri : ea permite criticilor să citească textele non-«esopice» ca pe nişte fabule"[5].

În cercul unor scriitori, a existat convingerea că limbajul esopic a rafinat poezia şi a îndreptat-o spre complexitate şi esenţă. Poetul Ştefan Augustin Doinaş comentează acest aspect :

> Pe de altă parte, tot datorită acestei cenzuri, s-a rafinat îndeosebi limbajul poetic. Ştiu că aceasta e o temă care se zice că a fost pusă în circulaţie încă din Rusia ţaristă, zicând că acesta e scopul cenzurii, să-l înveţe pe scriitor să fie din ce în ce mai inteligent şi mai rafinat, în aşa fel încât cenzorul să nu-l poată prinde cu nimic. La noi nu s-a

1. Norman Manea, *Despre clovni*, Editura Polirom, Iaşi, p. 78.
2. Elke Mehnert, „Modul esopic de a scrie al autorilor din RDG" în Peter Brockmeier, Gerhardt R. Kaiser (Hrsg.), *Zensur und Selbstzensur in der Literatur*, Könidshausen und Neumann, Würzburg, 1996, p. 264.
3. Lev Losev, *On the Beneficence of Censorship : Aesopian Language in Modern Russian Literature*, Otto Sagner, München, 1984.
4. Beate Müller, „Censorship and cultural regulation : Mapping the territory", *Critical Studies*, vol. 22, 2004, p. 21.
5. *Ibidem*.

petrecut chiar acest lucru, dar ceva similar s-a petrecut. Am asistat la o ocultizare a poeziei lirice, la o încifrare a discursului liric, în aşa fel încât să scape de ochiul supraveghetor şi ucigaş al cenzurii. Nu ştiu dacă a fost un real şi mare câştig pentru poezia noastră. Ştiu însă că limbajul esopic a constituit fără îndoială un mare câştig pentru că el ne-a îndreptat pe noi, pe toţi spre ceea ce constituie esenţa poeziei, adică spre limbajul plurisemantic, şi fiecare dintre noi am descoperit câteva dintre modalităţile prin care să putem spune ceva, fără ca să putem fi depistaţi[1].

De fapt, utilizarea limbajului esopic a pus la grea încercare disponibilitatea pentru joc a autorilor, fiind vorba de cel mai riscant „joc" pe care îl permitea şi uneori încuraja regimul comunist, în relaţie cu scriitorii. Ceea ce vor mărturisi şi autorii : „Era ca o tarifare şi ştiam că grila se găseşte în capul cititorilor. Trebuia în aşa fel să scriu, încât ceea ce scriu să fie citit cu grila din capul cititorilor, dar să sper că grila respectivă n-ajunsese până la cenzor, sau că unii dintre ei se vor face că n-o au"[2].

Într-un dialog dintre Lidia Vianu şi Ana Blandiana iese în evidenţă şi faptul că uneori cititorii, în dorinţa lor de a pune totul sub o anumită grilă, depăşeau, în interpretări, intenţiile autorilor, textul scăpând de sub „control" :

L.V. : Revolta dumneavoastră împotriva cenzurii s-a materializat în mici şopârle.
A.B. : Care cu timpul s-au transformat într-o complicitate între cititor şi autor. Nu erau nişte şopârle fără legătură între ele. Era un sistem de şopârle a cărui cheie o cunoştea şi cititorul. Rubricile mele din *România literară* şi *Contemporanul*, care erau foarte citite, erau citite în acest sens, în permanenţă cu cheie. Uneori se făceau chei care nici nu existaseră în capul meu ; ele erau nişte comentarii metaforice la ceea ce trăiam cu toţii şi era ca un fel de mică răfuială a fiecăruia cu ceea ce trăise, să descopere în text aceste şopârle[3].

Aluziile, sugestiile, „şopârlele" la adresa sistemului, atât de apreciate la acea epocă, pot fi privite dintr-o dublă perspectivă : pe de o parte, curajul de a sugera adevărul, fie şi indirect, în speranţa că mesajul va ajunge la cititor, iar pe de altă parte, laşitatea de a nu spune adevărul, ştiindu-l, înţelegându-l, dar recurgând la subterfugii care să salveze nişte aparenţe şi să îndreptăţească nişte aşteptări, încât nici nu se ştie prea bine dacă unii autori talentaţi erau remuneraţi pentru ceea ce au scris ori pentru ce ar fi putut să scrie, dar nu au făcut-o. Eugen Negrici taxează această practică : „Prozatorii şi-au consumat energia fie într-o literatură a «şopârlelor», nu numai îngăduite, dar şi asumate cu bunăvoinţă de cenzură, fie într-una, aparent curajoasă, care izbea în comunismul anilor lui Gheorghiu-Dej, înălţând,

1. Ştefan Augustin Doinaş, „Cenzura a viciat...", p. 37.
2. Ana Blandiana, „Nimic nu se trăieşte degeaba", *Agora*, vol. V, nr. 1, ianuarie-martie 1992, p. 32.
3. *Ibidem*, p. 31.

cu sau fără voie, imaginea lui Ceauşescu şi a comunismului în general, amplificându-i puterea şi legitimând-o"[1].

Literatura care mizează (doar) pe astfel de trucuri ajunge inaccesibilă sau perimată, pentru că cititorii nu cunosc, de obicei, acea epocă şi nu-i mai înţeleg subtilităţile literare ; „nu sunt sigură câte din cărţile pe care le-am citit atunci cu sufletul la gură ne vor mai spune ceva după 10 ani"[2], afirmă poeta Ileana Mălăncioiu într-un dialog.

Limbajul esopic era considerat unul subversiv, care se opunea politicii partidului. Ion Pop, într-un studiu despre „subversiunea esteticului" şi limbajul „esopic" al poeziei anilor '60, afirma că „polisemia, plurivalenţa, ambiguităţile limbajului liric erau de repus în drepturi. Or, suntem, iată, la un prim nivel al «subversiunii» tocmai prin aceste acţiuni de recucerire a esteticului. Fiindcă asemenea demersuri contraveneau liniei oficiale, programului ideologic ce fusese impus din afară"[3]. Carmen Muşat dedică un studiu solid prozatorilor postbelici, intitulat *Strategiile subversiunii. Incursiuni în proza postmodernă*. Pentru critica literară, a fi subversiv însemna, în primul rând, a scrie cărţi complexe, în care valoarea estetică să primeze, evitând şabloanele monosemantice ale propagandei comuniste.

Unul dintre cei mai buni comentatori ai acestui fenomen, Marian Popa, sintetizează reacţiile scriitorilor faţă de cenzură :

> Atitudinile scriitorilor faţă de controlul textului sunt variate : conformare prin autocenzură şi precenzură, trimiterea sau măcar ameninţarea cu trimiterea în străinătate a manuscrisului, încercări de a păcăli cenzura, renunţarea la scris, confruntarea deschisă prin prezentarea la edituri a unor manuscrise ştiute ca inacceptabile, încercări de corupere a activului cenzorial. Cândva, un autor optând pentru confruntare ar fi fost arestat : acum primeşte un paşaport sau nişte compensaţii în ţară. Diferite tehnici stilistice şi compoziţionale vor fi rafinate pentru a înşela cenzura : de la pasajul amputabil la redactarea inextricabilă. Arhitecţii rutinaţi ai epocii adaugă câteva zeci de balcoane sau decoraţiuni inutile proiectelor lor, ştiind că li se vor cere reduceri : ei elimină superfluul şi rămân cu proiectul iniţial dorit. Scriitorul acceptă eliminarea pasajelor introduse pentru a fi scoase. A *dribla* cenzura devine o preocupare aproape sportivă : particularitatea confruntării constă în schimbarea continuă a trucurilor auctoriale, fiindcă cenzura poate fi păcălită cu un truc doar o singură dată. Pe de altă parte, şi cenzura îşi ia măsuri de precauţie, nu toate fiind lipsite de ridicol : cenzorii conduşi de Elena Docsănescu, Şerban Velescu şi Radu Constantinescu cer uneori editorilor să li se povestească detaliat chiar şi conţinutul unei poezii[4].

---

1. Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2008, p. 173.
2. Ileana Mălăncioiu, „Numai eu eram o piatră la dosarul meu", *Agora*, vol. V, nr. 1, ianuarie-martie 1992, p. 47.
3. Ion Pop, „Note despre «subversiunea esteticului» şi limbajul «esopic» neomodernist", *Viaţa românească*, nr. 5, 2007, p. 51.
4. Marian Popa, *Istoria literaturii române...*, pp. 120-121.

Ca în cazul editorilor, unde există ambiguităţi de interpretare, nici autocenzura nu poate fi studiată şi supusă unei judecăţi lineare, simpliste. Chiar dacă autorii ar mărturisi cât curaj sau câtă laşitate s-a aflat la baza creării unei cărţi, o atare mărturie ar fi subiectivă.

Reacţii faţă de cenzura DGPT

În arhivele cenzurii s-au păstrat puţine dovezi despre reacţia scriitorilor faţă de „îndrumarea" şi „controlul" efectuate de cenzură, partid, Securitate. În cadrul „Consfătuirii DGPT ţinută în zilele de 12-13 şi 14 iunie 1958" se discută, printre altele, şi „manifestările potrivnice îndrumării şi controlului de către partid şi stat", având în vedere că „propaganda duşmănoasă a găsit ecou în rândurile fie ale elementelor duşmănoase, care au reuşit să se strecoare pe ici-colo, fie în rândurile unor elemente şovăielnice, confuze, care încearcă să nege necesitatea conducerii de către partid a literaturii şi artei. Sub forma teoriei despre aşa-zisa libertate de creaţie, să defăimeze pe activiştii de partid, negând competenţa lor în îndrumarea culturii"[1].

„Manifestările potrivnice" erau, la rândul lor, împărţite pe categorii, prima fiind „Îndrumarea – mijloc de «limitare» a libertăţii de creaţie", unde erau aduse exemplele :

- „În articolul «Mitul lui Odiseu» de Maria Banuş, poeta, referindu-se la o perioadă când se făceau multe intervenţii în creaţia literară, afirma : «Au ciocănit şi au bătut cuie în carne vie, au strâmbat oase, au stâlcit forme. Când revăd aceste progenituri, aceşti monştri chinuiţi, mi-e groază şi silă»" (*Viaţa Românească*, nr. 1/1958).
- „În «Cronica literară» despre *Studii critice* – Paul Georgescu – de S. Damian, autorul prezintă studiile lui Paul Georgescu ca o reacţie fericită împotriva dogmatismului din critica literară. Autorul afirma : «În pofida progresului literar, deprinderi sterile oficiau exerciţiul critic şi-l scuteau de orice relief personal în gândire şi sensibilitate. Te sâcâiau întrebări drastice : Care este conţinutul... proporţia între părţile pozitive şi cele negative se menţine justă ? Dar nu numai imixtiunea grosolană te obliga la o manieră anchilozată de analiză critică»" (*Gazeta Literară*, nr. 9/1958)[2].

Sunt aduse exemple de poezii : „Rime vechi cu gânduri triste" de Kányádi Sandor („Oare de mult când scriitorul/ Nu era obligat să scrie numai ode,/ Oare şi atunci era aşa de/ Scurtă viaţa unei generaţii ?"), „Rondel despre humor" de

1. ANIC, fond CPT, dosar 14/1958, f. 101.
2. *Ibidem*, f. 102.

C. Theodorescu, din volumul căruia, *Oameni şi dragoste*, „s-au scos o serie de poezii care exprimau împotrivirea poetului faţă de îndrumarea de către Partid" („Humor vrea – fără-nţepătură./ Vrea ironie – fără haz./ Curaj – cu jumătate gură./ Şi indignare – după caz")[1].

Cenzura ia act de „manifestările" indignate ale poeţilor cenzuraţi :

> DGPT a efectuat intervenţii masive eliminând numeroase poezii cu caracter duşmănos din volumul lui Szekely János *Pe malul apelor adânci* – ESPLA. Întregul volum degajă filosofia mistică şi profund pesimistă. Ca răspuns la aceste intervenţii, Szekely János a publicat în *Utunk*, nr. 6 februarie 1958, poezia *Poetul vorbeşte*, un atac direct împotriva controlului nostru, pe care o anexăm" [reproducem doar o strofă : „Sunt prizonier, simt aceasta într-una/ Mă priveşte veşnic un ochi galben/ Nu mă lasă nici pentru o clipă/ Şi se aseamănă cu ochiul meu][2].

A doua categorie include „Materiale care defăimează competenţa tovarăşilor care se ocupă de îndrumarea culturii" :

> Din *Viaţa Românească* nr. 12/1957 s-au scos în întregime răspunsurile la ancheta despre literatura de actualitate, date de Eugen Barbu. Scriitorul afirma : „Socotesc că numărul redus de cărţi într-adevăr reuşite pe care le-au dat scriitorii în anii aceştia nu trebuie să ne sperie. Trebuie spus cu durere că în edituri mai sunt ocupate scaune de către indivizi care n-au nimic comun cu literatura. Aceşti elefanţi surzi şi miopi la cultură fac un rău imens literaturii noastre prin strâmta lor înţelegere a fenomenului cultural actual. Să nu uităm că aproape 7 ani la noi nu s-au scris romane de dragoste, să nu uităm splendidele romane agricole în care cititorul era învăţat mai curând cum se face semănatul în pătrat decât eternele legi ale sufletului omenesc... Aşa încât nu există decât două posibilităţi : or susnumiţii să fie trimişi acasă, or să fie daţi la şcoală"[3].

În articolul „Probleme în suspensie" de E. Luca se afirma : „O altă explicaţie s-ar găsi în eşecul unei anumite critici de îndrumare, ai cărei reprezentanţi, prin activitatea lor nu o dată dăunătoare, au compromis în unele medii însăşi ideea justă a îndrumării. Critica de îndrumare era concepută de dogmatici fie ca un amestec grosolan în creaţia scriitorului, căruia nu rareori i se impuneau din capricii sau pe baza unei anumite conjuncturi, modificări, schilodiri" apărut în *Viaţa Românească*, nr. 4/1958. Desigur, asemenea observaţii nu erau destinate publicării, ele fiind taxate de cenzori, interzicându-se nu doar fraza care deranja prin critică (judicioasă, de obicei), ci întregul articol.

În afară de reacţii ale scriitorilor şi publiciştilor români, cenzorii de la Direcţia Import-Export a DGPT au înregistrat şi reacţii la cenzură din afara blocului sovietic. Într-un cotidian politic din Bremen, RFG, *Weser Kurier* (nr. 8 din 11.1.1971),

1. *Ibidem*, ff. 102-103.
2. *Ibidem*, f. 107.
3. *Ibidem*.

apare articolul „Botniţa continuă să fie strâns legată. În multe ţări ale lumii cenzura presei nu s-a schimbat prea mult”, semnat de Anthony Plaid. Cenzorii reproduc articolul în traducere integrală, făcând o notă (informare), în atenţia superiorilor. În articol sunt enumerate, pe rând, aspectele mai importante ale cenzurii presei din ţările blocului sovietic, unele state europene, precum Spania, ţările africane şi câteva din America Latină. Autorul îşi începe textul cu observaţii generale, urmărind apoi evoluţia cenzurii sovietice :

> Aspectul în general sumbru al cenzurii presei aproape că nu s-a schimbat în decursul anilor. În multe ţări din Est şi Vest colecţionarea, transmiterea şi difuzarea ştirilor şi comentariilor sunt încă supuse unor serioase îngrădiri. Cenzura îmbracă diverse forme, de la reţinerea cu bună ştiinţă a informaţiilor de către autorităţi şi organele administrative – metodă practicată şi de către unele ţări având o tradiţională libertate a presei – până la existenţa unor funcţionari speciali de cenzură cu creion chimic şi având funcţii de răspundere. Uniunea Sovietică respectă regula valabilă de pe timpul lui Hruşciov, după care precenzura directă – controlul manuscriselor corespondenţilor străini înaintea transmiterii – a fost sistată. A rămas cenzura ulterioară, analiza minuţioasă a materialelor scrise de corespondenţii din Moscova apărute în presa străină. Sesizarea repetată a unor chestiuni neplăcute duce, ca şi până acum, la expulzare. În ultimul an au trebuit să părăsească ţara trei americani[1].

Oricât de insignifiantă în aparenţă, orice reacţie la cenzură a fost şi un act de curaj. Din păcate, documentele cenzurii nu înregistrează decât foarte puţin asemenea luări de poziţie. Din exemplele prezentate, putem vedea cât de dificil este să judecăm actul creaţiei în timpul regimului comunist, în general, şi cât de complexe erau mecanismele cenzurii, menite să îngenuncheze, să manipuleze, să distrugă orice iniţiativă creatoare, care nu ar fi servit intereselor şi propagandei comuniste.

1. ANIC, fond CPT, dosar 48/1971, ff. 80-84. Am reprodus întregul document în *Instituţia cenzurii comuniste în România*, *1949-1977*, ediţie, note, prefaţă de Liliana Corobca, vol. I, Editura Ratio & Revelatio, Oradea, 2014, pp. 376-379.

Nicoleta Şerban

Acţiuni de protest ale ţărilor socialiste împotriva planului de sistematizare rurală din România (1988-1989). Tensiuni între Ungaria şi România

Abstract. *The systematization of villages is part of the Ceauşescu's regime plan for creating the new man. The new man had to live in an apartment in cities (agro-industrial centers) and have similar lifestyles throughout the country, irrespective of area or social class. The issue of national minorities enflamed the international community in the first phase of the program implementation in rural areas. The idea that by 2000, 7,000-8,000 villages were to disappear ; while the rest were transformed into agro-industrial centers caused a wave of protests.*

The Hungarian problem was complicated, because in Transylvania there were about 2 million Hungarians, the largest minority in Romania – mostly living in villages. The mixing of populations in the new village centers implied the dilution of the remaining population of the small Hungarian villages, which would have been lost, together with their architecture, with their social cohesion, with education in their native language and everything else related to their culture. Systematization was immediately perceived by Hungarians as the final stage of the Romanization they had always opposed.

Hungary started a very strong campaign against systematization of villages in Romania, both through diplomatic channels and through the actions of associations and human rights organizations. On June 27, a demonstration was organized in Budapest, attended by 20,000 people. The relation between the two countries became tense.

Beyond these threats, the reality was that the regions inhabited by minorities were as affected as those inhabited by Romanians. Systematization can't be described as an anti-minority process, but as a means of homogenization of a society where ethnic differences persist among others.

Keywords : *systematization, minorities, protest, Romanian exile.*

Sistematizarea satelor a făcut parte din proiectul regimului Ceauşescu de creare a „omului nou”, pentru care dorea un nou cadru de viaţă – „omul nou” urma să locuiască la bloc, în oraşe mai mari sau mai mici (centre agroindustriale) şi să aibă un stil de viaţă asemănător pe teritoriul întregii ţări, fără deosebire de zonă sau de categoria socială. *Modernizarea*, din perspectiva regimului, însemna ştergerea trecutului, prin distrugerea centrelor istorice ale oraşelor, şi distrugerea satelor în totalitate, pe de o parte, iar pe de altă parte, Ceauşescu dorea uniformizarea la nivel naţional : minorităţile să fie ori topite în masa românească, ori să emigreze pentru ca populaţia să fie omogenă. Chestiunea minorităţilor naţionale avea să inflameze spiritele. Ideea că, până în anul 2000, 7.000-8.000 de sate aveau să dispară, în timp ce restul ar fi fost transformate în centre agroindustriale, a provocat un val de proteste. Până să aibă un răsunet în Occident, planul de sistematizare a localităţilor a avut un puternic efect mai întâi la vecinii unguri, care erau la curent cu ceea ce se întâmpla la graniţele lor. Celelalte democraţii populare au rămas în primă fază într-un fel de expectativă prudentă în ceea ce priveşte sistematizarea. Aceasta se explică prin grija de a evita să ia partea Ungariei. Acest lucru este semnificativ şi pentru Bulgaria şi Iugoslavia, chiar dacă relaţiile româno-sârbe erau bune ; vecinii de la vest aveau totuşi motive de temere pentru soarta minorităţii sârbe din Banat.

În concertul de reacţii internaţionale, Ungaria s-a evidenţiat dintr-un dublu motiv. O dată, pentru că, fiind ţară socialistă, condamna politica internă a unei ţări-surori, apoi prin rapiditatea şi virulenţa atacurilor împotriva sistematizării. Reacţiile ungurilor fuseseră insignifiante până la plecarea lui János Kádár, în mai 1988. Însă din iunie, oficialii maghiari schimbă tonul[1]. Când planul de sistematizare teritorială capătă o coloratură naţionalistă, fiind interpretat ca o formă nouă de opresiune la care sunt supuse minorităţile naţionale, chestiunea începe să devină mult mai complicată. Aceasta cu atât mai mult cu cât minoritatea maghiară din România era cea mai numeroasă (aproximativ două milioane). Contextul internaţional era de aşa natură, încât să permită acţiuni de protest concrete, de vreme ce Ceauşescu, în 1988-1989, rămăsese izolat chiar şi în relaţia sa cu ţările est-europene, iar nemulţumirea internaţională faţă de politica sa se adâncea tot mai mult. Melanjul populaţiilor în noile centre săteşti permitea diluarea populaţiei rămase maghiare din micile sate, care ar fi pierdut astfel patrimoniul său arhitectural, coeziunea

1. S. Rosière, „Le programme de systématisation du territoire roumain”, *Les Temps Modernes*, nr. 522, ianuarie 1990, p. 72.

socială, învăţământul în limba maternă şi tot ce ţine de cultura sa. Aceasta părea, în ochii populaţiei maghiare din ţară şi din afara ei, ca o ultimă manevră ce avea ca scop dispariţia de pe teritoriul român a „invadatorilor" unguri, aşa cum erau prezentaţi în manualele şcolare sau chiar de către Conducătorul însuşi. Sistematizarea a fost percepută imediat de unguri ca stadiul ultim al unei românizări la care ei s-au opus dintotdeauna[1]. Dincolo de aceste ameninţări, realitatea era că regiunile locuite de minorităţi erau la fel de afectate ca şi cele locuite de români. În ciuda protestelor, sistematizarea nu poate fi descrisă ca un proces anti-minoritar, ci ca un mijloc de omogenizare a unei societăţi unde subzistau diferenţe printre care şi cele de ordin etnic.

Raportul Radio Europa Liberă

Un raport al postului Europa Liberă din 9 iulie 1988 prezenta protestele din partea Ungariei faţă de politica de sistematizare a satelor din România. Agenţia ungară de ştiri MTI raporta pe 8 mai 1988, de la Bucureşti, că prim-ministrul român, Constantin Dăscălescu, fusese numit preşedinte al nou-înfiinţatei Comisii Centrale pentru Sistematizarea Teritoriului şi a Satelor. György Valkó, corespondent MTI, sugera pentru Radio Budapesta că planurile României de sistematizare erau menite să slăbească vechile tradiţii, inclusiv pe cele de natură religioasă, care rămăseseră încă destul de puternice la sate. Pe 18 mai 1988, în cadrul unei conferinţe de presă, scriitorul nonconformist István Csurka spunea că programul românesc era conceput spre a distruge acele zone în care populaţia încă mai vorbea limba maghiară. La respectiva conferinţă, a circulat un apel din partea noului Comitet Ungar pentru Protejarea Transilvaniei, pentru o petiţie ce urma a fi organizată sub sloganul „Jos mâinile de pe satele din România"[2].

Pe 27 mai, săptămânalul Organizaţiei tineretului comunist maghiar, *Magyar Ifjúság*, acuza guvernul român de încercarea de a şterge moştenirea culturală maghiară în Transilvania. Către sfârşitul lunii mai, Ministerul ungar de Externe punea la dispoziţia jurnaliştilor străini articole din presa oficială în care critica planurile româneşti de sistematizare. În iunie 1988, la întâlnirea comună dintre Consiliul Oamenilor Muncii şi Consiliul Naţional Agricol, liderul român Nicolae Ceauşescu reitera planul său de a face o reducere drastică a numărului de sate în următorii

1. *Ibidem.*
2. Dan Ionescu, *Chronology of Hungarian Protests at Romanian Rural Resettlement Plans*, Radio Free Europe Research, Radio Liberty, RAD Background Report/129 (Eastern Europe), 9 iulie 1988, OSA Archives, disponibil on-line la adresa http : //www.osaarchivum.org/greenfield/repository/osa : 918791fe-c1d6-4a74-95ad- 646bebb4477e (accesat la 15.03.2015), p. 1.

10-15 ani. Conform unei ştiri date publicităţii de agenţia Reuters pe 6 iunie 1988, István Komoróczky, purtător de cuvânt pentru Ministerul ungar de Externe, făcea publică o plângere oficială faţă de planul de sistematizare românesc. Acesta susţinea că planul era destinat slăbirii identităţii naţionale a minorităţilor. El arăta că în aprilie deputatul István Oeszi îşi exprimase faţă de ambasadorul român la Budapesta, Nicolae Vereş, teama sa în legătură cu planul de sistematizare teritorială, la care acesta nu primise nici un răspuns.

Pe 7 iunie, *Magyar Hírlap* publica un articol despre intenţia României de a distruge sute de sate într-o ţară cu o populaţie masivă de etnie maghiară concentrată în judeţele : Harghita, Alba, Mureş, Bihor, Cluj, Satu Mare, Covasna. Pe 8 iunie, Asociaţia de Arhitectură Ungară făcea apel la colegii arhitecţi din peste 70 de ţări pentru a protesta faţă de planurile de a şterge de pe faţa pământului câteva sute de sate din ţara vecină – România. Endre Aczél, editor-şef la Newsreel, program al televiziunii ungare, aproba protestul arhitecţilor. Cotidianul *Magyar Nemzet* publica un interviu cu István Kruppa, secretar al Asociaţiei Arhitecţilor Ungari, în care oferea detalii asupra protestului asociaţiei. Un comentariu al Radio Budapesta din 12 iunie menţiona demolarea cartierului vechi şi a monumentelor istorice din Bucureşti, precum şi reconstruirea a 13.000 de sate[1]. Conform afirmaţiilor făcute la postul de radio, această *revoluţie a buldozerelor* nu se limita în mod evident la zonele locuite de minorităţile naţionale. Pe 13 iunie, Televiziunea Ungară transmitea un interviu cu John Whitehead, deputat american, care spunea că SUA ar face totul pentru a opri distrugerea satelor. În aceeaşi perioadă, clubul ungar Ferenc Erdei, al Frontului Patriotic al Poporului Ungar, protesta împotriva acţiunilor româneşti de natură ecologică şi culturală. Pe 14 iunie, prim-ministrul ungar Károly Grósz vizita Asociaţia Arhitecţilor Ungari şi susţinea protestul din 8 iunie de la Radio Budapesta. Acesta promitea să ridice problema la o întâlnire planificată la Bucureşti cu preşedintele român Nicolae Ceauşescu. Dincolo de toate aceste proteste ce făceau referire în principal la minoritatea maghiară, Grósz atrăgea totuşi atenţia asupra faptului că în România nu doar satele ungureşti au de suferit de pe urma acestui proiect de sistematizare, ci şi satele româneşti, astfel că nu ar fi corect să construim acţiunea ungară doar ca pe un atac împotriva situaţiei minorităţilor[2]. Şi Asociaţia Muzicienilor Ungari împreună cu Consiliul Muzical Ungar au susţinut apelul arhitecţilor, chemând Consiliul Prezidenţial al ţării să ia o atitudine fermă în faţa Naţiunilor Unite şi UNESCO privind tratamentul etnicilor unguri minoritari în România.

La 15 iunie, un apel al Asociaţiei Avocaţilor Unguri către asociaţii cu profil similar din toată lumea descria programul de reorganizare a României rurale ca fiind barbar, lipsit de logică, contrar Declaraţiei Drepturilor Omului. Prezidiul

1. *Ibidem*, p. 2.
2. *Ibidem*, p. 3.

Asociaţiei Ungare a Scriitorilor şi Institutul pentru Teorie Literară al Academiei Ungare de Ştiinţe s-au alăturat protestului împotriva planurilor româneşti. A doua zi, Liga Tineretului din Ungaria trimitea o scrisoare Uniunii Române a Tineretului Comunist, solicitând să ia poziţie împotriva distrugerii satelor. Planul românesc era privit ca fiind împotriva raţiunii, a umanismului şi a democraţiei adevărate. Chiar şi săptămânalul iugoslav de limbă maghiară *Hét Nap* critica planul rural de a amesteca etnicii germani cu cei unguri, sârbi şi croaţi în naţiunea română[1].

Biserica Ungară făcea apel la credincioşii din toată lumea pentru a bloca planurile româneşti de a distruge satele. La o conferinţă de presă organizată de Federaţia Internaţională a Drepturilor Omului, Rudolf Joó, lector în ştiinţe politice la Universitatea din Budapesta, descria planul românesc drept genocid cultural[2]. Asociaţia ungară de film şi cea a artiştilor de televiziune impulsionau guvernul ungar şi Comitetul Central să insiste ca programul românesc de sistematizare să fie discutat la Naţiunile Unite şi la întâlnirea din iulie a liderilor Pactului de la Varşovia. Asociaţia Ungară a Societăţilor Tehnice şi Naturale avertiza asupra consecinţelor planurilor româneşti, Asociaţia Naţională Ungară a Jurnaliştilor îşi exprima la rândul său îngrijorarea cu privire la sistematizarea satelor, la fel ca şi Consiliul Naţional al Industriilor Cooperative. La sfârşitul lunii iunie avea loc o întâlnire a Asociaţiei pentru Protecţia Oraşelor şi Satelor la Gyula, în apropiere de graniţa cu România, la care Imre Pozsgay a folosit cuvântul *coşmar* referindu-se la planul românesc. Acesta a spus că la graniţa de est a Ungariei „suntem alarmaţi la gândul că în Europa contemporană poate exista un asemenea mod de exercitare a puterii care, în ambiţia sa fără margini, poate anihila cultura umană, strivind-o sub călcâiul atotputernic al regimului”. Academia Ungară de Ştiinţe observa că planurile româneşti erau destinate să şteargă toate urmele lăsate de unguri de mai bine de o mie de ani. Consiliul Naţional Ungar al Uniunii Comerciale protesta împotriva sistematizării într-o scrisoare deschisă adresată Uniunii Comerciale Române. Asociaţia Ungară a Arhiviştilor acuza liderul român de pregătire a celui mai inuman act împotriva culturii universale din a doua jumătate a secolului XX. Răspunsul României la toate aceste critici consta în a se plânge forurilor internaţionale de falsificarea şi distorsionarea realităţii în Ungaria[3].

Demonstraţia de la Budapesta

Săptămânalul maghiar al Ligii Tineretului Comunist *Magyar Ifjúság* a anunţat că, pe 27 iunie, era planificată o demonstraţie de masă în Budapesta, împotriva planurilor

1. *Ibidem.*
2. *Ibidem*, p. 4.
3. *Ibidem.*

rurale din România, avertizând asupra provocărilor şi a folosirii demonstraţiei în scop iredentist. La o zi după aceasta, Radio Budapesta informa că Györgi Fejti, secretar al CC al Partidului Socialist Muncitoresc Maghiar, fusese vizitat de un număr de intelectuali îngrijoraţi de soarta minorităţilor din România, printre care şi istoricul literar Zoltan Biro, scriitorul István Csurka şi regizorul Ferenc Kósa. Şefii Poliţiei de la Budapesta îndemnau organizatorii manifestaţiei să facă în aşa fel încât participanţii în masă să se exprime în mod paşnic şi să nu existe incitări la ură naţională. Conform organizatorilor adunării de pe 27 iunie, provocarea unei „mâini non-ungare" (trimitere către România), inclusiv o posibilă înscenare a unui atac la Ambasada României din Budapesta, ar fi pus guvernul maghiar într-o poziţie dificilă pe plan internaţional, de care ar fi profitat regimul Ceauşescu[1]. La protestul împotriva planurilor de sistematizare s-au alăturat : Asociaţia Ungară de Pedagogie, Consiliul Naţional al Cooperativelor Consumatorului, Federaţia Fotografilor Ungari, Asociaţia Ungară pentru Studiul Naturii.

La 1 iulie 1988, postul de radio Europa Liberă dedica manifestaţiei de la Budapesta întreaga emisiune realizată de N.C. Munteanu. Aflăm astfel că pe 27 iunie, la orele serii, în Piaţa Eroilor s-au adunat mii de locuitori ai Budapestei. La demonstraţie au participat cetăţeni maghiari din Ungaria, „printre care şi mulţi plecaţi, maghiari, dar şi români", unii grupaţi în organizaţia „România Liberă". Pe pancartele purtate de membrii acestei organizaţii de autoexilaţi erau scrise mesaje precum : „Trăiască prietenia româno-maghiară ! ", „Nu distrugeţi satele şi istoria României ! ", „Jos regimul Ceauşescu ! ". În faţa mulţimii adunate în Piaţa Eroilor, nu departe de Ambasada RSR, s-au rostit discursuri împotriva distrugerii satelor şi a fost denunţată politica regimului de la Bucureşti faţă de minorităţi. Demonstranţii au manifestat în faţa Ambasadei RSR, păzită de importante forţe ale miliţiei. S-au făcut slujbe în biserici, s-au tras clopotele, cu speranţa că, poate, la Bucureşti se va înţelege cum se cuvine semnificaţia demonstraţiei de la Budapesta. Pentru postul de radio Europa Liberă, transmisese informaţii Cornel Roşca, participant efectiv la demonstraţie şi unul dintre întemeietorii grupului „România Liberă". Reacţiile de la manifestaţie au fost prezentate de Emil Hurezeanu[2].

Manifestaţia din 27 iunie 1988 înregistra un fapt fără precedent într-o ţară din blocul comunist : era cea mai mare demonstraţie independentă de acest gen de după Revoluţia din 1956 din Ungaria şi cea mai amplă care avea loc într-o ţară est-europeană comunistă împotriva politicii duse de o altă ţară comunistă. Marşul înflăcărat ce s-a îndreptat către Ambasada României s-a desfăşurat fără incidente[3].

În timp ce presa ungară lăuda protestatarii pentru ordinea şi disciplina de care dăduseră dovadă şi în timp ce organizatorii vorbeau de începutul unei noi ere în

1. *Ibidem*, p. 5.
2. Arhiva IICCMER, Buletin „Radio Free Europe" (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, C-tin. Munteanu, *Pick of Domestic Bloc* n.r., 1 iulie 1988, ff. 21-24.
3. *Ibidem.*

activitatea politică, Partidul Comunist Român condamna cu tărie întâmplările din Ungaria[1]. Nicolae Ceauşescu denunţa ceea ce el numea „noi acţiuni ale naturii şoviniste, naţionaliste, antiromâneşti, anti-socialiste", inclusiv demonstraţia din 27 iunie, despre care acesta spunea că ar fi fost organizată cu acceptul autorităţilor ungare. Ceauşescu a sugerat chiar că Ambasada României la Budapesta ar putea fi închisă şi a acuzat că unele cercuri şovine şi naţionaliste din Ungaria ar fi încercat să distragă atenţia de la gravele probleme ale ţării prin mijloace practicate şi în alte împrejurări[2]. Raportul de la postul Europa Liberă din iulie 1988 susţinea că Ceauşescu încerca, prin întreţinerea conflictului în jurul sistematizării în direcţii xenofobe, distragerea atenţiei de la problemele reale. „În condiţiile date, însă, Ceauşescu putea întâmpina dificultăţi în maniera sa tipică de a face politică, căci nu era sigur dacă Uniunea Sovietică va permite escaladarea unui atare conflict", remarca raportul, care mai releva că era puţin probabil să se meargă atât de departe încât să se închidă ambasada, deoarece o despărţire în relaţiile diplomatice între două ţări aparţinând aceleiaşi alianţe militare ar fi dus la o escaladare a conflictului la un nivel pe care ambele părţi ar fi dorit să-l evite[3]. La plenara Consiliului Naţional al Frontului Unităţii şi Democraţiei Socialiste, o organizaţie comunistă, Ceauşescu a reiterat ideea că statul ungar ar fi atins noţiuni pe care nici Horthy nu le-ar fi formulat, mesajul fiind difuzat la Radio Bucureşti în data de 28 iunie. În replică la manifestaţiile de la Budapesta, Ministerul Afacerilor Străine de la Budapesta a cerut Ambasadei Ungare de la Bucureşti să închidă Consulatul General de la Cluj-Napoca. Membrilor consulatului li s-a ordonat să părăsească România în 48 de ore, după cum informau Radio Budapesta, Agerpress şi Reuter. Conform comunicatului difuzat la Radio Budapesta în aceeaşi zi, responsabil pentru ruperea angajamentului consular dintre cele două ţări era guvernul român, care ceruse Ungariei să elibereze Centrul Cultural Maghiar în termen de 48 de ore[4].

Protestele de la Budapesta împotriva planului de demolare a satelor nu au fost îndreptate împotriva poporului român, cu care Budapesta nu dorea să strice relaţiile. La Budapesta disputa cu România era considerată o dispută cu regimul aflat la putere în România. S-a subliniat în repetate rânduri în presa maghiară că nu frontierele sunt în cauză, ci anumite aspecte ale politicii interne a lui Ceauşescu. Pe de altă parte, regimul de la Bucureşti încerca să prezinte protestele de la Budapesta drept şovine şi mai ales îndreptate împotriva poporului român[5]. Cele

1. *Ibidem*, p. 6.
2. *Ibidem*, p. 7.
3. Arhiva IICCMER (1988-1989), *Buletinele „Radio Free Europe"*, Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, 20 iulie 1988, Politics, *Old Game, New Rules, Escaladation of Ceauşescu's Nationalist Campaign*, ff. 573-575.
4. Dan Ionescu, *Chronology of Hungarian Protests...*, p. 7.
5. Arhiva IICCMER, Buletin „Radio Free Europe" (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, 13 iulie 1988, *Regimul de la Bucureşti şi politica faţă de minorităţi*, f. 252.

mai sugestive, în sensul solicitărilor maghiare, erau lozincile despre care amintea Europa Liberă, afişate în cadrul protestelor de la Budapesta, pe care scria : „Nu Ardealul îl vrem ! Vrem trai omenesc în Ardeal ! ”[1], dar şi „Români, nu vă lăsaţi înşelaţi, maghiarii nu sunt duşmanii voştri”. Ziarul britanic *The Spectator* vorbea despre faptul că toţi cetăţenii României sufereau de privaţiuni economice şi de represiune politică, dar că ungurii şi germanii erau supuşi unor discriminări suplimentare. „Nu este vorba de *genocid*, aşa cum anumiţi vorbitori isterizaţi au spus la manifestaţia de la Budapesta, dar politica naţională este injustă şi aminteşte de ideologia antebelică pro-fascistă”, spunea ziarul britanic. *The Spectator* era de acord că, deşi la demonstraţia de la Budapesta din 27 iunie, organizatorii şi-au exprimat îngrijorarea pentru situaţia tuturor cetăţenilor României care suferă sub Ceauşescu, au existat şi accente naţionaliste, ecouri ale discursurilor extremei drepte naţionaliste din perioada antebelică, fiind totuşi foarte diferită faţă de manifestaţia din 1938[2].

Presa din exil observa că mediile de informare din ţară nu au transmis mai nimic despre demonstraţia de la Budapesta, că practicau *politica struţului*. Aşadar nu aveau un punct de vedere al Bucureştiului. Autorităţile române continuau să păstreze o tăcere de neînţeles pentru presa din exil, care considera că se ascundea românilor din ţară un fapt cu totul extraordinar şi de o maximă gravitate, o demonstraţie ce se întâmpla la câteva sute de kilometri de Bucureşti, unde zeci de mii de oameni protestau împotriva unor măsuri politice ale regimului din România. Până la schimbările aduse de Gorbaciov, practica generalizată în ţările socialiste fusese diplomaţia de culise şi excluderea opiniei publice, deşi între timp lucrurile se schimbaseră în celelalte ţări din blocul estic, nu însă şi în România. Exilul românesc înţelegea ca necesar dialogul : Ceauşescu ar fi trebuit să discute cu cărţile pe faţă, să vorbească deschis despre adevăratele motive ale încordării româno-maghiare, despre faptul că în această ţară (deşi admite că probabil există şi cercuri iredentiste sau şovine) ponderea absolută a protestului o au oamenii, şi că reprezentanţi ai oficialităţii au declarat public în repetate rânduri că nu confundă despoţii cu victimele.

Cât despre presa străină *tendenţioasă*, ea era multiplă şi foarte diversă. Şi *Borba* la Belgrad, şi *Izvestia* la Moscova, şi *Rudé právo* la Praga şi presa poloneză plus toate marile ziare occidentale criticau nu poporul român sau istoria sa naţională, ci politica regimului. Exilul justifica atitudinea regimului de a se ascunde la adăpostul istoriei naţionale şi al realizărilor poporului român prin faptul că, simţindu-se vinovat, refuza să vorbească la obiect. Radio Europa Liberă releva ce scrisese de fapt presa străină, considerată tendenţioasă de regimul de la Bucureşti. Ziarul *Rudé*

1. Arhiva IICCMER, Buletin „Radio Free Europe” (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, C-tin. Munteanu, *Domestic Bloc*, 13 iulie 1988, f. 247.
2. Arhiva IICCMER, Buletin „Radio Free Europe” (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Emil Hurezeanu, 12 iulie 1988, f. 192.

právo, care este *Scânteia* comuniştilor de la Praga, al căror lider îl decorase personal pe Ceauşescu în urmă cu doar câteva luni cu cel mai important ordin local, publica la 24 iunie un articol despre relaţiile româno-maghiare în care vorbea despre reducerea publicaţiilor în limba maghiară, a programelor de televiziune, problema refugiaţilor. *Rudé právo* vorbea şi despre plănuita distrugere a mii de sate în România, inclusiv „a unor aşezări rurale populate de unguri". Era pentru prima oară când Cehoslovacia menţiona tensiuni între două state comuniste fără folosirea discursului propagandistic de rigoare, ci la obiect. *Rudé právo* cita în primul rând sursele maghiare, pentru că cele româneşti erau absente, prezentând astfel punctul de vedere al Budapestei, căreia, indirect, îi arăta simpatie[1].

Informaţiile redate de postul Europa Liberă proveneau din ţările occidentale, din mass-media ungară, din informaţii oficiale răsăritene. Posturile de televiziune autriece şi vest-germane transmiteau în buletinele lor de ştiri reportaje filmate la demonstraţia împotriva politicii represive a regimului Ceauşescu. Postul naţional de televiziune de la Budapesta prezenta în cursul serii de luni, 27 iunie, la 30 de minute de la începerea demonstraţiei, un comunicat în care informa că numărul participanţilor se ridica la 20.000. Se transmitea că vorbitorul şi pancartele purtate de demonstranţi protestează împotriva politicii autorităţilor române de deplasare a unui număr mare de locuitori ai ţării şi de distrugere a numeroase aşezări rurale. Agenţiile internaţionale de presă informau că forţe importante ale miliţiei au înconjurat Ambasada RSR.

> Mulţimea s-a deplasat în linişte spre Amabasada română, unde organizatorii au încercat să înmâneze un memorandum de protest ambasadorului, în jurul orei 21. Organizatorii au aşteptat să fie primiţi în interiorul ambasadei circa 5 minute, apoi au cerut mulţimii să se disperseze, atunci când au observat că ferestrele şi poarta au continuat să rămână închise şi în întuneric. Au fost aşezate buchete de flori în jurul statuilor Sfântului Ştefan şi Sfântului Ladislau din Piaţa Eroilor şi a fost intonat imnul naţional al Ungariei. Ulterior, mulţimea s-a împrăştiat în mod paşnic[2].

O emisiune a postului Radio Budapesta reproducea în aceeaşi seară un fragment din intervenţia unuia dintre vorbitori, este vorba de actorul István Bubin, care explica mulţimii că această demonstraţie nu este locul extremiştilor şi nici al emoţiilor naţionaliste[3].

Pe 29 iunie 1988, în *Magyar Hírlap* apărea un apel către români pentru a urma exemplul ungurilor şi de a demonstra împotriva planurilor de distrugere a sute de

1. Arhiva IICCMER, Buletin „Radio Free Europe" (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Emil Hurezeanu, *Romanian Domestic Bloc*, *East & Western on Demonstration*, ff. 53-58.
2. *Ibidem*, ff. 54-55.
3. *Ibidem*.

sate. În timpul unei pauze a primei sesiuni a Adunării Naţionale Ungare, Zoltán Király a declarat corespondenţilor occidentali că închiderea Consulatului Ungariei de la Cluj a dus la crearea unei noi situaţii. Király era un înalt oficial în partid care criticase regimul încă din iulie 1987, când îi trimisese o scrisoare lui Ceauşescu, în care apăra minoritatea maghiară şi condamna situaţia economică lamentabilă a economiei româneşti, precum şi represiunea politică[1]. În replică la declaraţiile preşedintelui român, Király a spus chiar că, personal, ar recomanda Comitetului Afacerilor Străine al Adunării Naţionale ca acordul de prietenie româno-ungar să fie suspendat ; se îndoia totuşi că acesta va lua o asemenea decizie[2]. Tot în ziua de 29 iunie, *Népszabadság* publica un protest al Prezidiului Federaţiei Globale a Ungurilor împotriva programului de sistematizare. La rândul său, Comitetul Ungar al Consiliului Internaţional al Monumentelor şi Siturilor Istorice trimitea o scrisoare către preşedintele consiliului, în semn de protest faţă de planurile româneşti. *Népszabadság* raporta că România înăsprise regulile de trecere a frontierei, probabil pentru a-i descuraja pe români să fugă şi să caute refugiu la vecinii unguri. Pe 30 iunie, Ministerul ungar de Externe protesta faţă de închiderea Consulatului Ungar de la Cluj, numind acţiunea fără precedent într-o ţară socialistă. Protestul a fost transmis însărcinatului cu afaceri al României la Budapesta. Cu toate acestea, secretarul general al Partidului Socialist Maghiar şi prim-ministrul Károly Grósz au spus corespondeţilor occidentali că planurile de a vizita România în viitorul apropiat rămân neschimbate[3].

Primul cardinal ungar, László Pakai, s-a exprimat la rândul său împotriva planurilor de sistematizare rurală în săptămânalul ungar *Uj Ember*. Pe 30 iunie, la ora 12, Radio Budapesta vorbea despre faptul că România a anulat trei excursii ale turiştilor unguri din „motive tehnice”. La ora 10 seara, acelaşi post de radio raporta că autorităţile de la graniţa României au respins tot mai mulţi turişti unguri care încercau să viziteze România. Conform corespondentului Radio Free Europe de la Viena, conflictul româno-ungar va fi o problemă majoră la reuniunea Pactului de la Varşovia din zilele 15-16 iulie. Diplomaţii est-europeni sugerau că Moscova lua foarte în serios acest conflict[4]. La întrunirea Pactului de la Varşovia, s-a discutat din nou despre conflictul dintre cele două ţări. Întâlnirea dintre Ceauşescu şi Rezső Nyers nu a dus la nici un rezultat. Ceauşescu a respins toate acuzaţiile părţii maghiare, precum şi cererea maghiară de a opri distrugerea satelor şi strămutarea populaţiei, a respins ideea unei echipe de experţi internaţionali imparţiali care să verifice situaţia drepturilor omului la faţa locului în România. A refuzat

1. Arhiva IICCMER, Buletin „Radio Free Europe” (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, 13 ianuarie 1988, *Karoly Kiraly's Letter to Ceauşescu*, f. 114.
2. Dan Ionescu, *Chronology of Hungarian Protests*..., p. 7.
3. *Ibidem.*
4. *Ibidem*, p. 7.

de asemenea să discute ceea ce partea maghiară considera a fi campania propagandistică anti-maghiară. Singura propunere acceptată de Ceauşescu a fost ca o delegaţie maghiară a consiliilor populare să poată vizita ţara, dar a răspuns evaziv la cererea maghiară de a permite delegaţiei să studieze planul de sistematizare a satelor la faţa locului[1].

Poziţia exilului românesc

Exilul românesc se aliază campaniei pentru salvarea satelor, susţinând deci în acest conflict partea ungară. Românii din exil, ca şi maghiarii din exil, erau conştienţi că ideile lansate de regimul de la Bucureşti, că ungurii vor Ardealul, nu sunt fondate şi că frontierele stabilite după al Doilea Război Mondial nu pot fi puse în cauză. Aşadar, românii şi ungurii din exil s-au alăturat pentru a protesta împotriva distrugerii satelor. Reprezentanţi ai Ligii Internaţionale pentru Apărarea Drepturilor Omului, cu sediul la Paris, membri ai secţiilor maghiară şi română ai Ligii au semnat un protest comun împotriva politicii Bucureştiului de nimicire a satelor populate de români, unguri, saşi, şvabi, sârbi, de un întreg popor esenţialmente de ţărani. Printre semnatarii români şi unguri ai petiţiei erau cunoscute persoane publice din exil, ale celor două comunităţi. Petiţia a fost înaintată Parlamentului European şi a fost înmânată preşedintelui Parlamentului European, Lordul Plumb, de către o delegaţie ce reprezenta numeroase asociaţii, ligi, fiind compusă din cetăţeni francezi de origine română şi maghiară. De precizat că era vorba de fapt de trei petiţii. Una semnată de ungurii care trăiau în ţările europene occidentale, împotriva politicii naţionale a lui Ceauşescu, apoi petiţia semnată de Alexandru Ion Ghica, preşedintele secţiei franceze a Uniunii Mondiale a Românilor Liberi, care exprima solidaritatea organizaţiei faţă de suferinţele minorităţii maghiare în România şi faţă de distrugerea satelor, şi Petiţia Comună a Ligii Româneşti pentru Apărarea Drepturilor omului, despre care am amintit mai sus, semnată de Sanda Stolojan şi Mihnea Berindei, preşedintele, respectiv vicepreşedintele organizaţiei, la care se adaugă semnătura Ligii Maghiare pentru Apărarea Drepturilor Omului, cu sediul la Paris. Documentele făceau cunoscute, pe această cale, privaţiunile la care erau suspuşi românii din ţară, precum şi persecuţiile îndreptate împotriva minorităţii maghiare. Scopul era să atragă atenţia parlamentarilor europeni şi opiniei publice internaţionale asupra acestei drame.

Exilul spera ca această ultimă măsură legată de sistematizarea rurală să fie picătura care va produce explozia de disperare din partea populaţiei române, ameninţată cu distrugerea patrimoniului său tradiţional. În opinia lor, numai o presiune

1. „Conflictul româno-maghiar”, *Dialog*, iulie-august 1989, nr. 101/102, p. 14.

energică din partea Parlamentului European şi a opiniei publice internaţionale din lumea liberă mai putea avea şansa de a opri angrenajul absurd al acestei tragedii umane şi economice. Astfel de presiuni trebuiau să fie constante, asociate cu perspectiva unor sancţiuni economice şi diplomatice rapide. Aceasta deoarece, în condiţiile distrugerii satului, sursa oricărei memorii încetează, românul, ungurul, germanul, evreul, turcul, tătarul, deveniţi „oameni noi", nu mai reprezintă decât persoane desfigurate cultural, uşor de manipulat de propaganda oficială. Într-o ţară atât de închisă cum era România, individul nu mai avea posibilitatea să-şi exprime personalitatea, considerau ei. Declaraţia se încheia în spirit de solidaritate: „Poate oare un om normal să rămână impasibil şi inactiv în faţa acestei experienţe tragice, al cărei rezultat va fi transformarea unei ţări europene într-un lagăr de concentrare? Nu, bineînţeles că nu şi rostim acest NU împreună cu fraţii noştri maghiari, polonezi, cehi, slovaci, bulgari, lituanieni, ucraineni, vietnamezi, cambodgieni, laoţieni împreună cu care luptăm"[1]. Aceste declaraţii au fost difuzate la conferinţa internaţională de presă care a avut loc la 6 iulie 1988 la Strasbourg, cu prilejul înmânării petiţiei de protest româno-maghiare împotriva măsurilor de distrugere a peste jumătate din satele României şi împotriva politicii represive generale a regimului din ţară. Semnatarii explicau pentru Radio Europa Liberă faptul că au înţeles că împotriva acestei măsuri care urmăreşte distrugerea satelor, românii şi ungurii se află în aceeaşi tabără, având ca duşman comun un regim despotic, care sfidează toate regulile şi tradiţiile civilizaţiei europene. Mesajul transmis de acţiunea comună româno-maghiară era ca europenii să-şi dea seama că nu există nici o diferenţă între români şi unguri, că ei sunt deopotrivă preocupaţi de politica regimului Ceauşescu. Problemele specifice ale minorităţii maghiare nu erau decât o consecinţă a politicii generale dezastruoase. Petiţia a fost primită cu simpatie şi interes de către Lordul Plumb, preşedintele Parlamentului, considerând că a sosit timpul să se vorbească în Europa despre aceste probleme. Exilul românesc, ca şi cel maghiar făceau apel la solidaritate faţă de popoarele rămase în ţările lor, încercând să determine conştientizarea necesităţii unei solidarităţi în condiţiile date[2].

În revista presei de la postul Europa Liberă din iulie 1988 era redată o scrisoare deschisă adresată populaţiei României de Consiliul de Conducere al Comitetului pentru Apărarea Păcii din Ungaria, publicată la Lund, în Suedia, unde între 30 iunie şi 2 iulie avusese loc sesiunea anuală a pacifiştilor europeni şi din ţările de limbă engleză. Textul exprima îngrijorarea Ungariei cu privire la situaţia tot mai alarmantă din România vecină. Se explica că

1. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe"* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Emil Hurezeanu, *Romanian Domestic Bloc, Acţiune româno-maghiară împotriva dărâmării satelor în România*, f. 95.
2. *Ibidem*.

> cele două popoare au coexistat de secole şi au avut probleme numai atunci când au fost influenţate de ordinele sau aroganţa puterii, şi că reconcilierea şi existenţa paşnică sunt dorinţele legitime ale popoarelor noastre. Ţara aparţine celor ce muncesc pământul ei, care şi-au construit o casă acolo unde s-au născut, iar legătura cu pământul este un drept elementar al cetăţenilor unei ţări. Este regretabil că acum se încearcă din nou semănarea discordiei între popoarele noastre, care vor să trăiască în pace, linişte şi încredere reciprocă. Nu poate exista o pace separată, pentru români, unguri, saşi, sârbi în această regiune, ci numai o pace comună, a tuturor iar păstrarea acestei păci este treaba noastră, a tuturor[1].

Exilul românesc, prin vocea postului de radio Europa Liberă, susţinea astfel de mesaje, care făceau apel la buna înţelegere şi buna vecinătate, la pondere şi responsabilitate în soluţionarea şi depăşirea conflictului româno-maghiar, considerând că miza acestor relaţii este mult prea mare ca să fie lăsată pradă furiilor dictatoriale sau naţionaliste.

Poziţia României

Nicolae Ceauşescu părea să fi lansat o campanie împotriva *duşmanilor istorici* pentru a-şi justifica eşecul în a satisface nevoile de bază ale populaţiei, precum şi determinarea sa de a se opune în continuare atmosferei reformiste din Europa de Est. Cu doar cinci zile înainte de plenara partidului, într-un discurs la o întrunire a membrilor de partid, Ceauşescu amintea „tendinţa foarte periculoasă care a apărut la un moment-dat în istoria partidului de a lăuda tot ce era străin", un avertisment cu perdea împotriva greşelii de a urma exemplul sovietic, reamintindu-le cu acest prilej de al IX-lea Congres din 1965 (primul prezidat de Ceauşescu) „care a restaurat mândria naţională" ; părea că în România avea loc un reviriment oficial al naţionalismului, un joc vechi jucat acum după reguli noi[2].

Poziţia României reieşea şi la Conferinţa post-Helsinki, ocazie cu care Ceauşescu respingea orice acuzaţie privind discriminarea naţională practicată de regimul său, arătându-se foarte supărat în legătură cu felul în care guvernul şi poporul maghiar discută problemele României. Ceauşescu era de părere că politica externă independentă a României nu era recunoscută de Occident, care lua partea acum ungurilor în conflictul româno-maghiar. Cât despre dărâmarea satelor, Ceauşescu a

1. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe"* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Emil Hurezeanu, *Romanian Domestic Bloc*, 12 iulie 1988, *International Press Review on Romania*, ff. 187-190.
2. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe"* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, 20 iulie 1988, *Politics, Old Game, New rules, Escaladation of Ceauşescu's Nationalist Campaign*, ff. 573-575.

dedicat acestei teme cea mai mare parte a discursului său. A explicat că proiectul nu avea o componentă etnică, iar ceea ce ar susţine ungurii privind dărâmarea satelor populate de etnici maghiari n-ar fi corect. Liderul de la Bucureşti sesiza că proiectul sistematizării rurale nu-i aparţine nici lui şi nici partidului, ci a fost adoptat după largi şi repetate discuţii. Decizia sistematizării a fost luată pentru a împiedica exodul populaţiei spre localităţile urbane, îndeosebi spre Bucureşti. Ceauşescu a prezentat acest program ca un mijloc de a face satul mai atractiv pentru tineri, prin condiţii mai bune de viaţă, explicând totodată că cele mai mari forme de opoziţie şi nemulţumiri veneau din partea locuitorilor satelor care n-au fost incluse în planul de sistematizare şi care erau nemulţumiţi că localităţile lor vor rămâne neatinse[1].

Coincidenţă sau nu, presa din exil semnala încă din aprilie 1988 că partidul lansase o campanie de întărire a educaţiei patriotic-socialiste. Erau accentuate teme precum cea legată de Transilvania, rolul factorilor comunişti şi naţionali în istoria patriei. Educaţia patriotică era motivată, conform propagandei, de necesităţi obiective solide. Campania părea să insiste mai mult asupra controlului ideologic al partidului, într-o perioadă când ţara era tot mai izolată de partenerii Pactului de la Varşovia şi de ţările capitaliste. Controversa cea mai serioasă însă era cea cu Ungaria. De când Academia Ungară de Ştiinţe publicase o istorie a Transilvaniei, istoricii români şi propagandiştii, chiar Ceauşescu însuşi, au criticat întruna distorsionarea istoriei românilor. Ei cereau un răspuns ferm din partea celor pe care îi acuzau a avea o poziţie iredentistă şi care contesta continuitatea poporului român pe pământul strămoşesc. Regimul accentua că vecinii unguri, prin avansarea unor „teorii eronate, falsifică adevărul istoric şi aduc prejudicii prieteniei şi cooperării între popoare, bunei-vecinătăţi, şi mai ales cauzei păcii şi a progresului" ; definind noul concept de *socialism*, *patriotism revoluţionar*, Ceauşescu spunea că a fi patriot însemna a lupta împotriva „oricărei discriminări naţionale, şovinism şi concepte rasiste şi atitudini", şi a milita pentru egalitate în drepturi pentru tot poporul muncitoresc indiferent de naţionalitate : „Patrotismul, dragostea şi loialitatea pentru pământul pe care te-ai născut sunt expresia conştiinţei revoluţionare. Un adevărat comunist revoluţionar patriot trebuie să demonstreze nu doar iubirea faţă de patrie, dar şi devoţiune pentru politica internă şi externă a partidului, el trebuie să aibă un comportament în acord cu principiile socialiste de muncă şi viaţă"[2]. Regimul propunea o educaţie ideologică mai accentuată ca remediu la situaţia

1. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe"* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Emil Hurezeanu, 18 iulie 1988, *International Press Review on Romania*, ff. 447-448.
2. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe"* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Crisula Ştefănescu, 29 aprilie 1988, *Patriotism as a Political Tool*, f. 286.

creată. Ceauşescu critica totodată Occidentul pentru că încuraja conflictul în ţările din estul Europei. În ceea ce priveşte emigraţia, era descrisă ca o „seducţie a Occidentului”, iar emigranţii, drept oameni uşor manipulabili tot de către Vest. Autorităţile încercau să oprească valul de emigraţie făcând apel la patriotism sau descriind societatea occidentală ca fiind decadentă[1]. Toate aceste detalii referitoare la modul în care se poziţiona regimul faţă de realitatea existentă ne ajută să înţelegem perspectiva generală din care se raporta la conflictul legat de sistematizarea teritorială.

În ciuda strădaniei propagandei, au existat şi voci din ţară care se exprimau împotriva politicii de sistematizare. Mihnea Berindei amintea, în octombrie 1988, de unele demersuri din România, precum mişcarea clandestină „România liberă”, care exista mai ales în Banat şi Transilvania, doi dintre membrii săi ajungând la Budapesta, la sfârşitul anului 1987, şi punând bazele unei mişcări ce reunea peste o sută de membri, ce susţinea solidaritatea cu minorităţile naţionale. Aceştia afirmau că naţiunea română preţuieşte valorile autentic democratice şi doreşte respectarea necondiţionată a principiilor şi acordurilor internaţionale vizând drepturile omului. Berindei amintea deopotrivă cazul Doinei Cornea şi al lui Vasile Văluşescu, care făcuseră o declaraţie comună şi în care vorbeau despre drepturile popoarelor din ţară, care au un destin comun, condamnând încălcarea acestor drepturi. El era conştient că vocile celor amintiţi nu pot reprezenta poziţia majorităţii, care nu poate fi aflată decât printr-un referendum (ce nu ar fi fost posibil, desigur). Era însă un semn clar că exista o dinamică evidentă în perceperea problemelor minorităţii ungare şi de către români[2].

Într-un reportaj realizat pentru postul Europa Liberă, S. Orescu vorbea despre solidaritatea dintre românii etnici şi minorităţile naţionale din ţară, constatând instigarea la sentimente ostile înjositoare. Reporterul explica această practică ca având drept scop împiedicarea unei solidarizări a întregii populaţii împotriva regimului, conform anticului *divide et impera*, căci o opoziţie dezbinată era mult mai uşor de învins decât una unită. Acesta condamna manipularea istoriei de către regim în scopul dezbinării, scopul fiind eminamente politic – de a face etnicii unguri şi români să uite că sunt victimele aceleiaşi crize, ale aceluiaşi regim de abuz şi incompetenţă[3]. Orescu amintea numele unor protestatari maghiari precum Géza Szőcs, Ara-Kovács şi mulţi alţii, sau de origine germană între timp ajunşi în Vest ca Herta Müller, William Totok, Richard Wagner etc. Protestul lor avea

1. *Ibidem.*
2. Mihnea Berindei, „Problema minorităţii maghiare din Transilvania în opinia publică românească şi maghiară”, *Dialog*, octombrie 1988, nr. 55/56, pp. 7-9.
3. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe”* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Dom. Blow II.08.1988, *Solidaritatea dintre românii etnici şi minorităţile naţionale*, ff. 200-202.

un caracter specific, cântărind mai greu în ochii Occidentului, deoarece viza politica de asimilare naţională practicată de Ceauşescu. În opinia exilului românesc, o politică liberală faţă de minorităţi era cea mai bună garanţie a oricărei liberalizări interne. Raportul explica faptul că, în cele patru decenii de totalitarism, s-au tocit multe asperităţi, oamenii s-au apropiat unii de alţii şi că omogenizarea naţională nu era în interesul românilor, dimpotrivă, ne sărăcea în orice sens : „Cât priveşte poporul maghiar – spune acesta –, mai e nevoie să spunem că el se bucură pe drept cuvânt de simpatia întregii lumi pentru felul în care a reuşit să înhame comunismul la nevoile omului, creând un model de comunism cu faţă umană”[1].

Presa din exil expunea abuzurile la care era supusă minoritatea maghiară : acţiunile îndreptate împotriva liceelor din Zalău, Aiud, Cluj, reducerea anuală a numărului de cursuri predate în limba maghiară la Universitatea „Babeş-Bolyai” din Cluj-Napoca etc., toate acestea au contribuit la o stare de spirit destul de apăsătoare în rândul etnicilor maghiari, ca şi a celor din Ungaria[2]. Presa din exil arăta că problema minoritară constituie un pretext pentru izolarea ermetică a ţării şi pentru întărirea caracterului poliţienesc al statului. Totodată, măsurile represive au provocat şi o recrudescenţă a naţionalismului maghiar, atât la noi în ţară, cât şi în Ungaria. Revista *Művelődés* şi revista *Volk und Kultur*, după o existenţă de patru decenii, au fost desfiinţate în decembrie 1985, respectiv contopite cu revista *Cântarea României*[3].

Privită din Occident, părea că niciodată nu mai existase între două ţări membre ale unui sistem de alianţe socialist o încordare mai mare decât cea prezentă între România şi Ungaria. În decurs de numai o săptămână au existat o demonstraţie de masă la Budapesta împotriva regimului Ceauşescu şi o rezoluţie a Parlamentului maghiar care cerea Bucureştiului să renunţe la planurile de demolare a satelor. Conform rezoluţiei Parlamentului maghiar, „satele României sunt purtătoare ale unor inestimabile valori istorice şi culturale. Ele reprezintă o parte de neînlocuit a moştenirii materiale şi spirituale a Europei şi a omenirii. Distrugerea acestor valori ar reprezenta o pierdere ireparabilă”[4].

Întâlnirea de la Arad

În august 1988, în mijlocul tensiunilor tot mai numeroase dintre România şi Ungaria în legătură cu tratamentul aplicat minorităţii maghiare din Transilvania,

1. *Ibidem*, ff. 203-204.
2. *Ibidem*, ff. 36-40.
3. *Ibidem*, f. 745.
4. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe”* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Orescu, *Relaţiile româno-maghiare în săptămâna 27.06.-03.07.1988*, ff. 38-42

în mod surprinzător pentru presa occidentală, liderii celor două ţări au avut o întâlnire la Arad, pe 28 august. Judecând însă după rapoartele ungare asupra întrunirii, partea română rămânea în continuare intransigentă faţă de chestiunile discutate. Raportul prezentat la postul de radio Europa Liberă observa că, în ciuda conflictului dintre cele două state, România a organizat o primire frumoasă pentru delegaţia ungară, cu covor roşu şi onoruri militare. Totuşi, centrul oraşului Arad, unde a avut loc întâlnirea, a fost practic sigilat, astfel că delegaţia ungară nu a avut ocazia să intre în contact cu populaţia locală, care era alcătuită într-o proporţie apreciabilă din etnici unguri[1]. S-au discutat cu acest prilej chestiuni precum : Consulatul General de la Cluj (care fusese închis de români în iunie 1988), Centrul Cultural de la Bucureşti (închis de asemenea în iunie), chestiunea emigranţilor şi reunificarea familiilor. Comisia Ungară a propus reluarea unor acţiuni culturale româno-ungare, unele schimburi de jurnalişti, nereuşind însă să ajungă la un numitor comun. Partea română era de acord cu astfel de acţiuni, dar numai sub supravegherea autorităţilor, în vreme ce partea ungară dorea ceva mai multă independenţă[2].

Cea mai presantă problemă discutată la Arad a fost însă cea referitoare la planul de sistematizare a satelor. Înainte de întâlnirea de la Arad, oficialii ungari împreună cu mass-media şi oamenii de cultură unguri au condamnat cu tărie planul de sistematizare – *demonic şi criminal* au fost două dintre principalele adjective folosite –, având succes în a mobiliza o rezistenţă internaţională. La întoarcerea de la reuniune, autorităţile ungare au declarat prin vocea lui Grósz : „Una din cele mai importante chestiuni, cea a planului de sistematizare, rămâne în continuare în picioare. Am auzit multe lucruri despre această acţiune. Din diferite ziare am aflat noi informaţii, unele din fraze pline de aluzii. Vrem şi noi să ştim care este adevărul despre acest plan”[3]. Major, un alt membru al delegaţiei ungare, oferea o versiune revizuită asupra manierei în care delegaţia lor se raportase la acest subiect. Provocat într-un interviu al televiziunii maghiare, în care explica de ce remarcile lui Grósz păreau că „trebuie să ne schimbăm atitudinea, acum, având noi informaţii”, Major declara : „Am cerut conducătorului român să examineze consecinţele planului pentru zona rurală asupra minorităţilor, şi cum ar putea fi suspendată implementarea sa... Avem nevoie de mai multă informaţie pentru a ne întări argumentele şi pentru a lua o poziţie mai fermă”[4].

La cererea Ungariei, partea română a fost de acord în principiu ca o delegaţie ungară şi una locală oficială să arunce o privire asupra planului de sistematizare, atât în zonele locuite de etnici maghiari, cât şi în alte regiuni. Numărul de membri

1. *Ibidem*, f. 115
2. *Ibidem*, f. 117
3. *Ibidem*, ff. 115-116.
4. *Ibidem*.

ai delegaţiilor şi orele de vizită rămâneau a fi negociate. Şansele ca o delegaţie maghiară să poată influenţa sau chiar monitoriza sistematizarea rurală păreau nerealiste. În ciuda impresiei de eşec al acestei întrevederi, Major admitea că planul rural a fost una dintre chestiunile în privinţa cărora nu s-a ajuns la nici un fel de progres, căci partea română considera ca fiind o problemă ce ţinea strict de politica internă, nesuportând o intervenţie din afară[1].

În această perioadă, în mediile de informare maghiare se înregistra o creştere a spaţiilor rezervate disputelor cu Bucureştiul, mai ales după întrevederea Grósz-Ceauşescu de la Arad. Chesiunea cu vecinii români devine în toamna anului 1988 deosebit de importantă în Ungaria. Corespondentul postului Europa Liberă la Budapesta informează că în această perioadă „este aproape imposibil să nu auzi discutându-se despre problemele cu România. O face oricine – chiar fără să fie solicitaţi – de la oficialităţile guvernamentale până la şoferii de taxi sau la ospătarii din restaurante. Iar mini-demonstraţiile răsar şi ele, oriunde se adună mai mulţi oameni. Pancartele în general cer două lucruri : «libertate în România» şi renunţarea la planurile de dărâmare a satelor”[2]. Între România şi Ungaria mai era şi problema refugiaţilor români, care suscita, la Budapesta, discuţii aprinse. Autorităţile maghiare cereau tot mai insistent ca problema minorităţii maghiare din România, considerată o *minoritate destabilizată*, să fie adusă pe scena internaţională. Mediile de informare, care până în anii ’80 nu abordau chestiunea minorităţii maghiare din Transilvania, au devenit un larg ecou al ei[3].

Liderii maghiari considerau că este imposibil să se mai continue mult cu un comportament imatur sau să se menţină o comunicare atât de distantă între state vecine. Această comunicare deficitară includea practici precum discursuri în locuri situate în proximitatea graniţei româno-ungare. De pildă, pe 21 iunie, Imre Pozsgay, vorbea la Gyula despre sentimentul de alarmă pe care îl avea faţă de planul rural românesc. Două luni mai târziu, în ziua în care a avut loc întâlnirea cu liderul de partid ungar Károly Grósz la Arad, Ceauşescu reafirma dedicarea sa specială pentru planul de reorganizare teritorială, vorbind la Pecica, o comună de la graniţa României cu Ungaria[4].

Pentru unii observatori occidentali, distanţa de comunicare, privită ca un zid între România şi Ungaria, aducea mai degrabă a nouă versiune de Cortină de Fier, percepţie întărită de împuşcarea celor care încercau să treacă graniţa ilegal. Hărţuirea vizitatorilor străini la frontieră era de asemenea o practică comună, fiind uneori chiar sporită, ca în cazul turiştilor maghiari în preajma demonstraţiei

1. *Ibidem*, f. 116.
2. *Ibidem.*
3. *Ibidem.*
4. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe”* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, 16 septembrie 1988, *The Rural Resettlement Plan, Four Case Studies*, f. 93.

împotriva planului rural, din 27 iunie de la Budapesta. Ba mai mult, publicaţiile maghiare au fost interzise în ţară, ca fiind subversive sau de factură religioasă.

Judeţele Satu Mare, Bihor, Arad şi Timiş găzduiau o minoritate considerabilă de maghiari : 38%, 31%, 14%, respectiv 10%, din populaţia locală conform recensământului din 1977. În acelaşi an, etnicii germani alcătuiau 8% din totalul populaţiei din judeţul Arad şi 12% din Timiş. Numărul lor a scăzut drastic în ultimii ani ai deceniului opt, din cauza emigraţiei masive către RFG. În anul 1977, erau înregistraţi 20.000 de sârbo-croaţi în judeţul Timiş, adică aproximativ 3% din totalul populaţiei din întregul judeţ. Deoarece exista o asemenea diversitate etnică în vecinătatea Ungariei şi a Iugoslaviei, planul pentru zona rurală din proximitatea frontierei s-a aflat în atenţia statelor vecine mai mult decât altele. Mulţi cetăţeni maghiari sau iugoslavi profitau de înţelegerea specială care facilita plimbarea în zona de graniţă, pentru a vedea cu ochii lor ceea ce se întâmpla în imediata apropiere, pe teritoriul românesc. Unii vizitatori occidentali au încercat la rândul lor să afle despre ce era vorba de fapt cu acest plan de sistematizare teritorială, care dădea atâtea bătăi de cap vecinilor României. Circula ideea că aproape de frontiera ungară situaţia oamenilor devenea tot mai dificilă. Se spunea că în satele cu o puternică minoritate germană sau maghiară de lângă graniţă, planul de sistematizare va fi implementat de o manieră mult mai dură. Ceea ce uimea Occidentul, respectiv ţările est-europene care se opuneau programului, era că regimul românesc nu dădea nici un fel de atenţie protestelor, ba chiar părea nici să nu-i pese, nici măcar atunci când riscul provocării unor reacţii internaţionale devenise destul de ridicat. O analiză asupra progresului programului detaliat pentru cele patru judeţe din zona de vest a ţării, realizat de Dan Ionescu pentru rapoartele de la Europa Liberă în limba engleză, pare să confirme acest fapt[1].

În judeţul Satu Mare, programul de sistematizare a lovit mai întâi oraşul Satu Mare, capitala de judeţ. Conform rapoartelor oficiale româneşti, oraşul avea unul dintre cele mai frumoase centre civice din ţară. În realitate, după opinia mass-mediei străine, centrul părea a fi un oraş într-un alt oraş, definiţie ce sugerează că noul centru era un eşec faţă de arhitectura tradiţională, de factură central-europeană, ce fusese măturată din calea buldozerelor. Aparent acum venise rândul zonelor rurale. Comuna Odoreu, de plidă, îşi pierdea trei dintre cele şase sate componente : Eteni, Vânătoreşti şi Cucu. Cele rămase erau restructurate în acord cu un model uniform.

În judeţul Bihor, imagini ale satului Nojorid, cu clădiri de beton tipice pentru noul stil al epocii, au fost preluate de presa străină din presa românească şi comentate. La fel a fost cazul articolului din *Scânteia*, din luna iulie, despre urbanizarea comunei Valea lui Mihai[2].

1. *Ibidem.*
2. *Ibidem.*

În judeţul Arad, cu prilejul vizitei lui Nicolae Ceauşescu la Pecica, o comună de lângă Arad cu o populaţie mixtă de români şi etnici maghiari, ce era programată să devină oraş agroindustrial, liderul român a menţionat că planul trebuie urmat cu seriozitate, cu chibzuială şi în mod gradual, amestecând vechiul cu noul. El adăuga totuşi că planul nu putea fi încheiat în doi sau cinci ani, remarcă ce a fost interpretată imediat de unii observatori occidentali ca o dorinţă de a încetini procesul, într-un gest de bunăvoinţă faţă de partea maghiară. Cu toate acestea, Ceauşescu a spus că noul centru civic al comunei trebuia să fie gata până în 1995, iar planul definitivat complet până în anul 2000, program valabil pentru întreaga ţară în celebrul discurs din 3 martie 1988. Mai mult, o remarcă şi mai încurajatoare a lui Ceauşescu făcută la Pecica despre nevoia de a prezerva casele în stare bună, existente deja, redată de Radio Bucureşti, părea să fi scăpat cu totul ziarului *Scânteia*, care nu menţionează nimic în acest sens[1].

Scânteia publica, în aceeaşi zi în care a avut loc întâlnirea dintre Ceauşescu şi Grósz, pe prima pagină, o telegramă care în mod evident fusese pregătită dinainte, ca fiind trimisă lui Ceauşescu de către locuitorii din satul Agrij (judeţul Satu Mare), în care solicitau să le transfome comuna în oraş agroindustrial, în ciuda faptului că avea o populaţie de doar 2.500 de locuitori. În acelaşi timp, telegrama amintea de tragicele evenimente de la Treznea, un sat din componenţa comunei Agrij, produse pe 9 septembrie 1940, „când trupele fasciste horthyiste au ucis 86 de locuitori fără apărare". Telegrama, ce făcea referire la „martirii de la Treznea", era, conform ziarului *Scânteia*, o avertizare împotriva oricărei încercări de a agita spiritele în direcţia naţionalismului, urii şi şovinismului, deşi era în realitate o încercare clară de a manipula animozităţi istorice între români şi maghiari.

În judeţul Timiş exista o minoritate germană – şvabii, etnici germani colonizaţi de Imperiul Habsburgic în secolul al XVIII-lea, alături de unguri, sârbi, croaţi, bulgari, ţigani. Deşi populaţia germană era în continuă scădere, Republica Federală Germană îşi exprimase deja nemulţumirea faţă de acest proiect, întrucât era o ameninţare la adresa patrimoniului german din România. În cazul Banatului, discuţiile s-au concentrat mai mult asupra comunei Lovrin, una dintre comunele timişene ce urmau să devină oraşe agroindustriale. Comuna cuprindea patru sate : Lovrin, Gottlob, Tomnatic şi Vizejdia, iar populaţia lor era iniţial de origine şvabă, însă mulţi români din Vechiul Regat au umplut golul creat de emigrarea acestora. Până şi primarul era fiu al Banatului prin adopţie[2].

În lipsa unor informaţii directe şi concrete, ziariştii străini analizau comportamentul şi spusele conducătorului de la Bucureşti, pentru a înţelege intenţiile sale. Pe 14 septembrie, Ceauşescu trecea prin satele Lovrin şi Gottlob în cursul unei vizite de lucru în judeţ. În centrul comunei i-a fost arătată o schiţă a viitorului

1. *Ibidem.*
2. *Ibidem.*

oraş, despre care acesta ar fi spus că eforturile de modernizare şi dezvoltare ar trebui urmărite cu mai mult interes şi seriozitate. Presa străină observa cu îngrijorare tocmai faptul că Ceauşescu a ales să viziteze această comună mai degrabă obscură la graniţa de vest a ţării – despre care s-a vorbit la televiziune –, ceea ce sugera determinarea sa de a merge mai departe cu planul de sistematizare[1].

Celelalte ţări socialiste

Încălcările drepturilor omului în România nu au fost denunţate numai de Ungaria, ci şi de grupuri independente din Polonia şi Cehoslovacia. O a doua demonstraţie a fost organizată în prima săptămână a lunii februarie, la Varşovia, de membri ai Partidului Socialist Ilegal, împreună cu activişti ai Solidarităţii. Acţiunea s-a încheiat în faţa Ambasadei României, unde participanţii au strigat sloganuri împotriva lui Nicolae Ceauşescu şi au distribuit pamflete. Aproximativ 20 de demonstranţi au fost reţinuţi de poliţie[2].

În Cehoslovacia, grupul Chartei 77 făcea un apel către toate grupurile de pretutindeni pentru a suna alarma cu privire la planul de reorganizare rurală al lui Ceauşescu, care era descris ca o încercare de a transforma populaţia în victime pasive ale aspiraţiilor magalomanice, precum şi ca un asalt alarmant asupra esenţei individualităţii umane. Declaraţia adăuga că pericolele întâlnite de români erau pericolele cu care *ne confruntăm toţi* şi că putem fi puternici doar dacă suntem solidari[3]. Chiar şi *Rudé právo*, oficiosul cehoslovac al partidului, ţinea partea Ungariei. Cehoslovacia avea, la rândul său, o minoritate substanţială de etnie maghiară, iar relaţiile între Praga şi Budapesta cunoscuseră fricţiuni de-a lungul vremii. Pe scurt, sovieticii şi statele loiale acestora se plasau de partea ungară[4].

În ziua de 17 august 1988, 36 de scriitori cehi şi slovaci, două comunităţi care nu aveau obiceiul de a acţiona împreună în public, au redactat pentru presă o declaraţie împotriva buldozerelor româneşti. În cursul lunii august, o scrisoare deschisă adresată lui Károly Grósz şi publicată de *Magyar Hírlap*, formula un apel pentru intensificarea ajutoarelor necesare refugiaţilor. În acea lună, televiziunea maghiară transmisese un film scurt, mut şi zguduitor, realizat de un grup de artişti,

1. *Ibidem,* ff. 94-95.
2. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe”* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, 2 martie 1989, *7. Romania in the Dock. Criticism from the East*, f. 168.
3. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe”* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Michael Shafir, 20 iulie 1988, *Politics, Old Games, New Rules, Escaladation of Ceauşescu's Nationalist Campaign*, f. 575.
4. *Ibidem.*

care prezenta imagini foarte frumoase de sate româneşti, rase progresiv ca de lama unui brici. Totodată, se organizau tot mai multe concerte, expoziţii şi meciuri de fotbal în beneficiul refugiaţilor români[1].

Către sfârşitul anului 1988, presa din exil dădea la iveală alte neajunsuri din ţară : era vorba de disidenţii români cărora nu li se permisese să participe la conferinţa est-europeană asupra drepturilor omului, sponsorizată de Sindicatul Solidaritatea din Cracovia. Cu toate acestea, unii români au reuşit să-şi facă cunoscută opinia în ceea ce priveşte strategia politică şi morală a regimului. Conferinţa din Cracovia a făcut posibile câteva rezoluţii prin care se protesta împotriva represiunii din România, propunând unele modalităţi concrete de acţiune împotriva abuzurilor. Doina Cornea şi Gabriel Andreescu vorbeau, în textul trimis Conferinţei, despre o schimbare interioară şi despre o trezire spirituală. Doina Cornea menţiona că grupările de opoziţie est-europene trebuie să fie solidare pe plan internaţional şi să organizeze acţiuni de protest împotriva încălcării drepturilor omului.

Conferinţa de la Cracovia a primit un apel din partea Doinei Cornea, alături de alţi 12 etnici români din Transilvania, pentru a publica o scrisoare în care cerea guvernului român să abandoneze imediat planul de sistematizare rurală, să informeze opinia publică cu toate datele despre această acţiune şi să organizeze un referendum naţional pe acest subiect. Era pentru prima dată când cetăţenii români protestau public împotriva planului aşa-zis de sistematizare. Până în acest moment, acel plan nu stârnise decât proteste în străinătate, în special în Ungaria[2].

Grupul „România Liberă", format din refugiaţi români în Ungaria, activi politic, cu sprijinul cercurilor democrate ungare, lansa cu prilejul Conferinţei de la Cracovia un program în 10 puncte cu propuneri de reforme. Grupul făcea public programul la o demonstraţie în preajma Ambasadei române din Budapesta pe 23 august 1988, cu ocazia celei de-a 44-a aniversări a venirii la putere a Partidului Comunist Român. Grupul nu a putut trimite delegaţi la Cracovia pentru că membrii săi erau refugiaţi fără documente valide de călătorie. Totuşi, reprezentanţi ai opoziţiei ungare au făcut public programul lor la Conferinţa de la Cracovia, care solicita, printre altele, anularea planului de distrugere a satelor, considerat ca leagăn al tradiţiilor şi al culturilor naţionale româneşti – cerinţă care în mod evident a fost ignorată de conducerea de la Bucureşti.

Într-o scrisoare deschisă în care mulţumea preşedintelui Sindicatului Solidaritatea, Lech Wałęsa, pentru sprijinul rezistenţei contra demolării satelor din România, cele două mişcări democratice ungare – Mişcarea Iniţiativelor Libere şi Forumul

1. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe"* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Emil Hurezeanu, *International Press on Romania*, 11 august 1988, f. 60.
2. *Ibidem*, f. 84

Democratic Ungar –, împreună cu nou-înfiinţatul Comitet Ungar Independent pentru Apărarea Transilvaniei, făceau apel la organizarea de proteste coordonate împotriva despotismului din ţară. Aceştia susţineau că o rezistenţă eficientă poate fi posibilă doar printr-o alianţă internaţională a forţelor democratice şi prin stabilirea unor legături active de solidaritate între oamenii din Europa de Est.

Într-un alt apel, Organizaţia Ungară Independentă SOS Transilvania urgenta membrii grupărilor est- şi vest-europene apărătoare ale drepturilor omului, ecologice, studenţeşti, religioase, asociaţii profesionale de arhitecţi, de istorici de artă şi etnografi care vizitează Transilvania să inventarieze ceea ce urma a fi pierdut dacă satele ar fi fost distruse şi să aducă o consolare morală şi materială locuitorilor acelor sate. Prezenţa lor ca observatori din afară se dorea să aibă ca efect descurajarea sau încetinirea autorităţilor locale în a implementa planul de demolare.

Mai multe rezoluţii privind România au fost unanim adoptate la Conferinţa de la Cracovia. Una dintre rezoluţii cerea eliberarea deţinuţilor politici, a doua solicita anularea planului de sistematizare a satelor, iar a treia condamna discriminarea minorităţilor naţionale din România. O altă propunere venea din partea unui grup de tineri scriitori etnici germani din Banat, asupra cărora se făcuseră presiuni să emigreze din ţară. Aceştia, la rândul lor, chemau la o campanie internaţională pentru a informa oamenii despre abuzurile din România[1].

Şi austriecii se arătau interesaţi de politica faraonică a conducătorului român de a transforma lumea rurală din temelii. Pe 8 septembrie 1988, postul Europa Liberă amintea într-un reportaj transmis la ora 23.10 despre „unul dintre subiectele arzătoare ale zilei” : tema dărâmării satelor din România, abordată de televiziunea austriacă într-una dintre emisiunile ei cele mai importante. Titlul emisiunii era sugestiv : „Făcut una cu pământul sau despre politica lui Ceauşescu de distrugere a satelor”. Reportajul informa că austriecii au încercat să aducă în emisiune şi un avocat al planurilor de sistematizare, apelând la ziarul *Neuer Weg* şi la Ambasada română din Viena. *Neuer Weg* a ignorat însă apelul, iar Ambasada României a reacţionat trimiţând o notă de protest împotriva difuzării emisiunii, în numele „neamestecului” care fusese invocat în repetate rânduri[2].

Între timp, în capitala vest-germană, preşedintele Parlamentului, Philipp Jenninger, a criticat încălcarea drepturilor omului de către autorităţile române, într-un interviu acordat postului de radio Deutsche Welle. Jenninger a deplâns faptul că regimul de la Bucureşti a semnat Acordurile de la Helsinki pentru a nu-şi onora apoi

1. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe”* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, 16 septembrie 1988, 7. *Romanian Dissidents Appeal to Human Rights Groups at Cracow Conference*, ff. 103-104.
2. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe”* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, R. Petrulian, *Romanian Broadcasting Department*, Program title. Political program No. 556, air date sept. 8, 1988, f. 58.

propria semnătură cu care s-a obligat să respecte prevederile acestora. Preşedintele Bundestagului a negat însă că datoria Germaniei Federale ar fi să încurajeze emigrarea populaţiei germane din România. În ceea ce priveşte minoritatea germană, exista o altă discuţie. În completare trebuie spus că presa românească din exil condamna ideea că Bonnul plătea regimului de la Bucureşti o sumă considerabilă pentru fiecare etnic german. Se sugera că era posibil chiar ca insistenţa vest-germanilor pentru a grăbi procedura de emigrare a saşilor şi şvabilor din România în august 1988, pentru care aceştia erau dispuşi să plătească sume chiar mai mari[1], să aibă o oarecare legătură cu distrugerea satelor din Transilvania.

Radio Europa Liberă preciza că prăbuşirea României în dezastru economic şi dezintegrare socială nu poate fi ignorată la Budapesta, aşa cum poate fi ignorată în alte părţi. Legăturile geografice şi etnice îi obligă pe unguri să vădească un interes nemijlocit faţă de marşul forţat înspre Evul Mediu pe care l-a început România"[2]. Emil Hurezeanu vorbea de circa 10 până la 20.000 de persoane care s-au refugiat în Ungaria din România, unde condiţiile s-au înrăutăţit : „Şi mulţi vor mai trece frontiera", remarca el, dacă Ceauşescu accelerează campania de dărâmare a circa jumătate din satele ţării până în 2000. El arăta că Ceauşescu pretinde că ţăranii trebuie să se mute la bloc, iar agricultura să fie sistematizată prin eliminarea gospodăriilor individuale, dar în realitate, campania va duce la dispariţia căminelor şi a identităţii culturale a multor dintre cei aproximativ două milioane de etnici unguri şi un sfert de milion de etnici germani. Moscova nu părea însă dispusă să exercite acelaşi fel de influenţă şi presiune pe care le-au exercitat Statele Unite în cazul Marcos. Este paradoxal, constată acesta, că într-un caz în care mulţi din străinătate ar saluta o intervenţie sovietică în Răsăritul Europei, Mihail Gorbaciov pare să nu se gândească la altceva decât să aştepte dispariţia lui Ceauşescu, sperând probabil într-o lovitură de palat după moartea dictatorului român. La rândul lor, maghiarii, oricât ar fi de îngrijoraţi de instabilitatea crescândă de la frontiera lor, dau înapoi atunci când se ridică problema intervenţiei. Este limpede că nu vor să încurajeze Moscova să creadă că o intervenţie în Europa răsăriteană continuă să fie o opţiune. Ei au investit prea mult în *perestroika* pentru a o pune în pericol printr-o eventuală compromitere a lui Gorbaciov într-o încercare de rezolvare a crizei din România. Ceauşescu a mers pe linia izolării ţării tocmai pentru a evita pe cât posibil presiunile ce pot fi exercitate asupra sa pentru a-l face să demisioneze[3].

1. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe"* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, Emil Hurezeanu, *International Press on Romania*, 11 august 1988, f. 205.
2. *Ibidem*, f. 209.
3. *Ibidem*, f. 210.

Hurezeanu explica faptul că sovieticii dispun de mijloace sub forma livrărilor de energie şi alte pârghii pentru a-l opri sau modera pe Ceauşescu, dar acest lucru ar însemna o pată pe stilul conducerii lui Gorbaciov.

Ideea expusă mai sus a fost preluată din *The Washington Post*, publicat în Statele Unite, „indiciu sigur al mutaţiei radicale care a intervenit în Occident în perspectiva acestuia faţă de Ceauşescu şi regimul său"[1]. Iar faptul că articolul din *Rudé právo* arăta simpatie faţă de poziţia ungară însemna că Moscova susţine cauza maghiară[2]. În linii generale, oficialii sovietici au declarat public că nu aveau intenţia de a interveni. Într-o vizită la Budapesta din aprilie 1987, Ligachev, membru al Biroului Politic sovietic, a spus că „atâta vreme cât se pune problema naţionalistă, acest lucru trebuie discutat de cele două ţări vecine, Ungaria şi România. Acesta spusese că erau două ţări prietene cu acelaşi sistem social şi că Uniunea Sovietică nu va juca un rol de arbitru, în orice caz nu fusese rugată să o facă[3].

În martie 1989, când criticile veneau fluviu atât din Vest, cât şi din Est, comunitatea internaţională lua măsuri concrete împotriva încălcării drepturilor omului în România. Pe 9 martie, Comisia Naţiunilor Unite a Drepturilor Omului din Geneva, adopta o rezoluţie prin care cereau să se pună sub observaţie respectarea drepturilor omului din România. Documentul, care exprima îngrijorarea cu privire la încălcarea drepturilor omului şi libertăţilor fundamentale ale românilor, avea ca punct principal controversatul plan de sistematizare a satelor, precum şi tratamentul aplicat minorităţilor etnice. Se atrăgea atenţia totodată şi asupra afluxului de refugiaţi din România. Era pentru prima dată după 1982 (când Polonia fusese subiectul unei astfel de anchete), când Comisia Naţiunilor Unite semnala o ţară comunistă pentru a fi investigată. Şi mai semnificativ este însă faptul că era pentru prima dată când un membru al Pactului de la Varşovia, şi anume Ungaria, se alătura ţărilor vestice (Australia, Austria, Franţa, Portugalia, Regatul Unit, Suedia, Germania de Vest) pentru a cere o investigaţie asupra respectării drepturilor omului într-o ţară comunistă aliată. Reacţia României a fost furioasă. Delegatul român a descris rezoluţia ca fiind o imixtiune brutală în treburile interne şi a declarat că Bucureştiul o găseşte nulă. Acesta a reiterat ideile revizioniste ungare şi că ţara sa nu va permite investigatorilor Naţiunilor Unite să opereze în interiorul ţării[4].

Ungaria a încercat să evite polemicile publice cu România referitor la acuzaţiile pe care aceasta i le aducea, despre care a declarat că erau neadevărate. Pe 6 martie, miniştrii de Externe român şi ungar, Ioan Totu şi Péter Várkonyi, s-au întâlnit la Viena. Deşi Várkonyi a insistat asupra îmbunătăţirii relaţiilor bilaterale,

1. *Ibidem*, ff. 210-212.
2. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe"* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, *Romania in the Dock*, 20 iulie 1988, f.n.
3. *Ibidem*, f. 575.
4. *Ibidem*.

omologul său român părea mai interesat de a critica mass-media ungară. Secretarul de Stat ungar al Afacerilor Externe, Gyula Horn, a spus într-un interviu dat televiziunii ungare că disputa româno-ungară nu era atât de serioasă încât să zdruncine Pactul de la Varşovia din temelii, dar recunoştea că vor exista consecinţe. Întrebat dacă aceasta poate duce la izolarea României pe plan internaţional, Horn a replicat că Ungaria nu urmăreşte acest lucru. Totuşi, pe 10 martie, Radio Budapesta raporta despre Comisia Politică a Parlamentului European că făcea apel la o politică coordonată spre a izola guvernul român şi de a declara preşedintele român *persona non grata* pe scena internaţională[1].

În aceeaşi perioadă, a existat un alt eveniment care accentua tensiunea dintre Bucureşti şi Budapesta, un motiv în plus pentru ca România să-şi cheme ambasadorul de la Budapesta. Este vorba despre interviul dat pentru televiziunea maghiară, din data de 31 iulie, de M.S. Regele Mihai, cuvintele regelui fiind calificate la Bucureşti drept „antiromâneşti, anti-socialiste şi fasciste", limbaj folosit de regulă de Ceauşescu pentru toate manifestările ce i se păreau ostile. Regele a vorbit despre tinereţea şi abdicarea sa, expunându-şi părerea despre situaţia actuală din ţară. El afirma că ideea unei *naţiuni omogene* este o absurditate pentru că fiecare ţară se compune din regiuni cu tradiţii şi culturi diferite. Asimilarea poate să fie realizată cu forţa, dar aceasta nu este o metodă acceptabilă, adăuga Regele Mihai. Programul de sistematizare era descris de rege drept o crimă împotriva umanităţii, un program barbar ce se realiza pentru obţinerea unui control strict asupra populaţiei. Ziarele *Le Monde* şi *Libération* din 5 august aminteau interviul acordat de rege. *Le Monde* sublinia deteriorarea relaţiilor dintre România şi Ungaria, politica regimului Ceauşescu de asimilare forţată a minorităţilor, precum şi situaţia celor zeci de mii de refugiaţi români în Ungaria.Toate acestea – scria cotidianul francez – au contribuit la izolarea diplomatică crescândă a României[2].

În ciuda acestei situaţii conflictuale, într-un interviu acordat de Károly Király oficiosului maghiar *Népszabadság*, apărut la 5 august 1989, acesta îşi făcea cunoscută credinţa că se va realiza şi la nivel guvernamental un compromis româno-maghiar într-un viitor apropiat. Aceasta deoarece între cele două popoare şi mai ales între oamenii din Ardeal există de secole pace. El susţinea că propaganda oficială antimaghiară nu are efect asupra unor mase importante de români din Transilvania şi că din punct de vedere material românii trăiesc la fel de greu ca şi minorităţile naţionale. În ciuda împrejurărilor, Király se arăta destul de optimist cu privire la transformarea democratică a ţărilor est-europene, motivul acestui optimism fiind transformarea vizibilă a Uniunii Sovietice. Existenţa forţelor de opoziţie, o situaţie nouă pentru ţările comuniste care au început reforma, era văzută ca o garanţie

1. *Ibidem.*
2. Dinu Zamfirescu, „Interviu al M.S. Regelui Mihai la Televiziunea Maghiară", *Dialog*, iulie-august 1989, nr. 101/102, pp. 27-28.

a înnoirii comunismului şi îndreptarea către o societate în care să se guverneze după metode democratice[1].

Articolul intitulat „Cazul României”, apărut în ziarul elveţian *Neue Zürcher Zeitung*, un jurnal profesionist şi obiectiv, oferea o perspectivă cu adevărat imparţială asupra întregului tablou.

> Sub regimul colectivist al lui Ceauşescu au de suferit toţi cetăţenii României. Distrugerea satelor nu se mărgineşte doar la Transilvania, unde de fapt întotdeauna majoritatea locuitorilor au fost românii. Sistematizarea rurală a dus la un conflict deschis între Budapesta şi Bucureşti, şi este lăudabil şi de înţeles că guvernul maghiar protestează împotriva distrugerii unei părţi a patrimoniului cultural european. Cauza cea bună nu este însă servită atâta vreme cât sistematizarea rurală este prezentată ca o problemă între minoritatea maghiară şi germană, pe de o parte, şi cea română, pe de altă parte. Tratamentul rezervat minorităţilor naţionale este un capitol trist în sine, dar de atenţie trebuie să se bucure şi românii lipsiţi de drepturi. Şi în Maramureş, Moldova şi Muntenia, cultura populară este condamnată la moarte, prin punerea în operă a distrugerii satelor. Cine vrea să se opună politicii lui Ceauşescu nu trebuie ca în acelaşi timp să şi-i facă duşmani şi pe români[2].

Ampla acţiune de protest care a pornit din Ungaria a avut un impact mult mai mare decât în oricare altă ţară care şi-a manifestat opoziţia faţă de proiectul de sistematizare a satelor din România. Aceasta deoarece miza era mult mai mare. Pe de o parte, era vorba de proximitatea geografică, aproape de frontiera maghiară se întâmplau lucruri care nu puteau fi ţinute secret. Pe de altă parte, exista o chestiune de natură ideologică, conducerea română avea o altă concepţie asupra socialismului şi considera totodată că viaţa ungurilor din România nu priveşte Ungaria şi că problema naţionalităţilor fusese rezolvată – ceea ce contravenea total opiniilor vecinilor de la vest. Cea mai profundă însă era problema de natură naţionalistă, fapt ce atingea aspecte istorice şi deci redeschidea răni mai vechi. Sistematizarea rurală a făcut ca unele dintre acestea să revină la suprafaţă, deşi intenţia celor care protestau era nobilă – de a salva satele româneşti de la distrugere.

Trebuie să remarcăm cât de vehemente şi cât de bine organizate au fost protestele organizate în Ungaria în această perioadă. Prin intermediul mass-mediei şi al factorului politic, populaţia a fost mobilizată, împreună cu diferite organizaţii, de la cele pentru protecţia mediului, a patrimoniului până la cele de fotografi etc. ;

---

1. „Într-o Europă pluralistă orice dispută naţională îşi va pierde sensul”, text prezentat de Neculai Constantin Munteanu la postul de radio Europa Liberă, *Dialog*, septembrie-octombrie 1989, nr. 103/104, pp. 37-39.
2. Arhiva IICCMER, *Buletin „Radio Free Europe”* (iulie 1988), Romanian Section, fond Ion Dumitru, 1-474, E. Hurezeanu, 18 august 1988, *International Press Review on Romania*, f. 268.

societatea civilă a reacţionat în mod uimitor. Populaţia Budapestei a răspuns apelului la protestul împotriva dărâmării satelor din România, iar manifestaţia din 27 iunie 1988 înregistra un fapt fără precedent, fiind cea mai mare demonstraţie independentă de acest gen de după Revoluţia din 1956 din Ungaria.

Un aport însemnat în cadrul acestui conflict l-a avut exilul românesc, ai cărui membri au fost atenţi la modul în care au evoluat lucrurile şi care au oferit o perspectivă realistă asupra evenimentelor. Membrii exilului românesc erau conştienţi că pericolul frontierelor nu exista şi aveau o viziune logică în ideea de a salva satele româneşti – principalul obiectiv. După cum şi exilul românesc era împotriva regimului de la Bucureşti, se bucurau chiar de astfel de acţiuni de protest, în speranţa că ceva se va schimba în ţară. Presa exilului oferă un bogat material documentar care ne ajută să înţelegem starea de spirit a acelor ani. Tot din presa din exil aflăm, de exemplu, că intervenţia Regelui Mihai pentru televiziunea maghiară a provocat iritare maximă liderilor comunişti din ţară.

Este important faptul că se sublinia în mod oficial, în repetate rânduri, că prin protestul lor nu erau atacate frontierele, nici poporul român, ci regimul Ceauşescu, pentru a nu oferi ocazii de a degenera conflictul. Situaţia din România ajunsese prea departe : ţara era închisă ermetic, iar Ceauşescu nu părea dispus la nici un fel de schimbare, deşi acest lucru era aşteptat de toată lumea. Ceauşescu respingea orice fel de sugestie sau acuzaţie din afară, acuzând la rândul său de iredentism şi acte de şovinism, respingând chiar ideea unei echipe de experţi internaţionali imparţiali care să verifice situaţia drepturilor omului în România. Orice încercare de dialog din partea vecinilor maghiari era refuzată, iar regimul din ţară se izola tot mai mult. Protestele din Ungaria au făcut să se mişte lucrurile şi din partea celorlalte ţări socialiste, deşi iniţial avuseseră o atitudine neutră.

Criza regională de natură naţional-ideologică dintre România şi Ungaria a constituit unul dintre focarele care au dus ţara noastră la o criză şi mai adâncă, dincolo de cea internă de natură economică, culturală şi morală, respectiv la autoizolarea şi mai accentuată a statului român. Agitaţia care s-a creat în jurul problemei minorităţilor, în special cea maghiară, a contribuit în mod substanţial la internaţionalizarea cazului românesc la nivelul factorilor politici şi al mass-mediei. Protestele din Ungaria au determinat schimbarea percepţiei faţă de regimul din România, creând un precedent pentru acţiunile care s-au declanşat ulterior în celelalte ţări din Occident. Toate acestea semnalau starea fragilă şi tot mai incomodă în care se găsea regimul Ceauşescu şi faptul că în aceste împrejurări era imposibil să se ajungă la un numitor comun ; doar evenimentele din decembrie 1989 aveau să aducă cu sine şi stingerea acestui conflict.

Adrian Matus

Rebeli cu o cauză : elemente ale contraculturii americane în literatura generaţiei optzeciste

Abstract. *The aim of this research is to provide a proper understanding of a phenomenon which has a marginal position, lying on the borderline of a literary critique and the history of communism. The object of this research is the reception of the American counterculture in the Romanian literary space. More accurately, we will discuss the influence of the Beat Generation (represented by Ginsberg, Keroauc, Ferlinghetti) in the poems of G80*[1]*. In order to understand the dynamics of this phenomenon, we have to ask ourselves to what extent the cultural identification is truly appropriated by poets like Mircea Cărtărescu and Florin Iaru. Within the academic fields (both literary critique, and historiography) there are some clues regarding this aspect, but further research is needed.*

We will explain the cultural specific context that determined the late reception of the American counterculture in Romanian literature. We will describe the cultural discourse of the 1970s, dominated by a mixture of nationalism and communism. We'll also deal with the G80 reaction to the Establishment ideology.

Lastly, we will analyze the collective anthology Aer cu diamante*, where we will be pinpointing the reference to LSD in the books' subversive title and cover photo. Through a hermeneutical reading of the poems, we will try to show that there is a huge gap between the cultural identification with the Beat Generation and the actual aesthetics (influenced by other sources).*

Keywords : *counterculture, Eastern Europe, beat generation influence, Mircea Cărtărescu*

1. G80 este generaţia poetică apărută la începutul anilor '80, care a marcat începuturile postmodernismului românesc.

Mecanismele de rebeliune şi revoltă împotriva sistemului comunist se nasc dintr-o nemulţumire faţă de acesta. Pe de o parte, există revolta maselor, cu alte cuvinte cea a individului simplu, în faţa atrocităţilor ce apar la sfârşitul anilor ’40 şi în timpul „obsedantului deceniu". În primii ani de la instaurare, regimul comunist controla cu stricteţe viaţa publică şi privată a individului. Cu alte cuvinte, chiar şi micile răbufniri sunt pedepsite cu asprime. Situaţia se detensionează abia spre mijlocul anilor ’50, în momentul în care Nikita Hruşciov citeşte, cu uşile închise, raportul în care acuză crimele lui Stalin[1]. De abia începând cu anii ’60 sunt permise sincronizările culturale cu Europa de Vest. Astfel, după momentul destalinizării, apare o nouă formă de rebeliune împotriva Statului : *contracultura*.

Acest fenomen este recepţionat în spaţiul românesc începând cu anii 1961-1962, iar contracultura este menţionată în reviste culturale emancipate, precum *Secolul 20*[2]. Din anul 1965, fenomenul este recepţionat şi la nivel de masă : apare o contrabandă puternică cu discuri, ziare precum *Scânteia* sau *Contemporanul* tratează acest subiect, dar se ivesc şi promotori culturali care susţin noile idei (precum Cornel Chiriac). În anii ’70, ea este deja asimilată. Desigur, nu putem discuta despre o sincronizare totală cu ceea ce se petrece în spaţiul vestic. Pe de altă parte, la nivel muzical şi de mentalitate, se produce o racordare destul de coerentă cu fenomenele similare din Europa de Vest. Ca dovadă a acestei perioade stă volumul de memorii al lui Cristian Pepino, intitulat *Cartea de la Vama Veche*[3].

Dacă la nivel muzical şi identitar adaptarea şi asimilarea sunt rapide, constatăm un puternic clivaj între momentul apariţiei contraculturii literare (cunoscută ca *generaţia Beat*) în spaţiul vestic şi preluarea ei în spaţiul românesc. În prezentul studiu ne propunem să explicăm care ar fi mecanismul care a generat această întârziere pe plan cultural. Într-o primă fază, vom prezenta situaţia culturii în anii ’50-’60, pentru a înţelege care este sistemul împotriva căruia se vor revolta poeţii optzecişti. Ulterior, vom aminti traducerile din literatura americană contemporană apărute în perioada 1965-1980, texte ce au format generaţia poetică a optzeciştilor. Odată explicat contextul cultural în care optzeciştii propun un nou concept poetic, vom realiza o hermeneutică a poemelor scrise în această perioadă. În atenţia noastră a stat influenţa *generaţiei Beat* în scrierile poeţilor care preiau tardiv, doar

1. Martin Malia, *La tragédie soviétique : Histoire du socialisme en Russie. 1917-1991*, Editions du Seuil, Paris, 1995.
2. Primul articol, redactat într-un limbaj vetust, cu o poziţie declarat-critică, este cel al lui Horia Bratu, „Ce este The Beat Generation", *Secolul 20*, nr. 2/1961, pp. 116-123.
3. Cristian Pepino, *Cartea de la Vama Veche*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2015.

în anii ’80, linia estetică a contraculturii şi ne vom întreba în ce măsură revendicarea culturală este cu adevărat însuşită în poeziile optzeciştilor. Vom insista asupra poeţilor Mircea Cărtărescu şi Florin Iaru, cei care au promovat estetica americană în volumul *Aer cu diamante*.

Metodologia. Concepte-cheie : *contracultura* şi *optzecismul*

Pentru a oferi o perspectivă pertinentă asupra acestui fenomen literar, propunem metodologia istoriei alternative, a raportului dintre individ şi comportamentul său într-o anumită societate. Considerăm că discursul (în special cel literar) poate reflecta mult mai bine situaţia contextului în care acesta a fost redactat. În domeniul teoriei literare, această metodă se încadrează în curentul mai amplu al post-structuralismului, linia promovată de Michel Foucault[1]. Filosoful francez consideră că între *text* şi *con-text* există o relaţie de interdependenţă şi orice tip de discurs reflectă funcţionarea societăţii la un moment dat[2]. Dacă în domeniul ştiinţelor filologice această problemă este tratată aproape axiomatic (conform principiului „literatura reflectă realitatea istorică”), dezbaterea este mult mai intensă în domeniul ştiinţelor istorice. În această situaţie, vom apela la metodologia Şcolii Analelor, care oferă textului ficţional credibilitate ca sursă istorică. Preluând această linie, disciplina *istoria ideilor* cizelează instrumentarul de lucru, oferind o precizie mai bună, apelând în permanenţă la substratul cultural din care apare un text.

Dorim ca prin studiul nostru să aducem o lămurire asupra fenomenului de contracultură în Europa de Est. Prin *contracultură* înţelegem fenomenul cultural, social şi literar care a apărut în societatea americană de după al Doilea Război Mondial. Ea este reprezentată, *grosso modo*, în literatură de către *generaţia Beat*, dar preia numeroase influenţe dintr-o paletă mult mai amplă : budism zen, Henry David Thoreau, Hermann Hesse, Friedrich Nietzsche sau Oswald Spengler. Pe plan cultural, ceea ce îi reuneşte pe autorii contraculturii americane este deziluzia faţă de modernitate. Astfel, este explicabilă diversitatea surselor : toate critică tehnologia şi progresul industrial al secolului al XIX-lea, propunând diverse alternative. Mai precis, prin *contracultură literară* înţelegem textele poeţilor Allen Ginsberg, Gary Snyder, Lawrence Ferlinghetti şi ale prozatorilor Jack Kerouac şi William Seward Burroughs. În filosofie, ea este influenţată de textele Şcolii de la Frankfurt (în special Herbert Marcuse).

Vom considera esenţială definiţia contraculturii în spaţiul american, dată de Theodore Roszak, ca reacţie la excesiva tehnocraţie existentă în anii ’40-’60[3].

---

1. Terry Eagleton, *Teoria literară. O introducere*, Editura Polirom, Iaşi, 2008.
2. Michel Foucault, *L’archéologie du savoir*, Gallimard, Paris, 1969.
3. Theodore Roszak, *The Making of a Counter Culture*, Anchor Books, Doubleday Company, Inc., Garden City, New York, 1969.

Contracultura literară, înainte de cea muzicală, utilizează foarte multe teme care refuză raţionalitatea. În primul rând, ei caută soluţiile spirituale care nu pot fi găsite prin întoarcerea la societăţile tradiţionale. Compensaţii sunt necesare : Ginsberg utilizează un amalgam între hinduism, budism şi moştenirea culturală iudeo-creştină (vizibil în poeme precum *Sunflower Sutra*, *Kaddish* sau *Howl*[1]). Jack Kerouac, pe baza pretextului *Beat Zen*, lărgeşte înţelegerea acestui termen pentru a permite un nou tip de moralitate, axată pe spirit de camaraderie, în romane precum *On The Road*[2] şi *Dharma Bums*[3]. Cea de-a treia soluţie, a lui Timothy Leary, bazată pe lecturi din Huxley (*The Doors of Perception*[4]), duce argumentul drogurilor la un alt nivel. William Seward Burroughs, scriitor care face parte din acest grup social, dar nu şi din aceeaşi orientare estetică, se va desprinde din *generaţia Beat* şi va parcurge traseul înspre postmodernism[5].

Prin poeţii optzecişti înţelegem mişcarea literară ce preia, pentru prima dată în literatura română, paradigma postmodernismului. În poezie, ea este reprezentată de Liviu Ioan Stoiciu, Nichita Danilov, Eugen Suciu, Florin Iaru, Alexandru Muşina, Elena Ştefoi, Traian T. Coşovei, Marta Petreu, Ion Stratan, Magda Cârneci şi, probabil cel mai cunoscut membru al acestei generaţii literare, Mircea Cărtărescu. De-a lungul timpului, critica literară a insistat mai degrabă asupra schimbării aduse pe plan literar din direcţia postmodernismului : spiritul ludic, pastişa, intertextualitatea şi poezia cotidianului[6]. În prezentul studiu, vom insista asupra receptării elementelor contraculturii la poeţii din volumul *Aer cu diamante*, în special Mircea Cărtărescu şi Florin Iaru. Pe baza acestora, vom analiza situaţia culturală existentă în spaţiul românesc la începutul anilor ’80, precum şi revendicarea identitară venită din zona americană.

Contextul

Contracultura literară : împotriva cui se revoltă optzeciştii ?

Ca fenomen, contracultura literară se naşte ca reacţie împotriva conformismului social existent în America anilor ’40-’50. Revolta este împotriva statului, care în

1. Allen Ginsberg, *Howl and Other Poems*, City Lights Books, The Pocket Poets Series, San Francisco, 1956.
2. Jack Kerouac, *On The Road*, Viking Press Inc., New York, 1959.
3. Jack Kerouac, *Vagabonzii Dharma*, Editura Polirom, 2009.
4. Timothy Leary, *Start Your Own Religion*, Millbrook, Kryia Press, New York, 1967.
5. William Seward Burroughs, *Junky*, Penguin Non-Classics, Londra, 1977.
6. Vezi Radu G. Ţeposu, *Istoria tragică & grotescă a întunecatului deceniu literar nouă*, ed. a III-a, prefaţă de Al. Cistelecan, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2006 sau Andrei Bodiu, *Direcţia optzeci în poezia română*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2000.

viziunea acestor poeţi oprimă individul şi îi interzice manifestarea plenară a existenţei. În Europa de Est, partitura este aceeaşi, dar interpretată într-o gamă diferită. Factorul care diferă este regimul comunist, ce a intervenit masiv în controlarea culturii. Urmând cu fidelitate la început modelul sovietic, care propunea concepte-cheie precum *realism socialist*, *cenzură*, Partidul Muncitoresc Român îngheaţă, practic, pentru un deceniu (1948-1958), funcţionarea organică a literaturii române. Prin preluarea principiilor jdanoviste, se forţează apariţia unor teme naive, care nu au avut niciodată un fundament real în cultura română.

Marxismul nu a constituit un interes major în dezbaterea culturală interbelică, faţă de alte state din Europa de Est (mai ales, după cum observă Leszek Kołakowski, în Polonia, Ungaria, Cehoslovacia)[1]. Astfel, puţine voci din cadrul intelectualilor puteau utiliza cu fluenţă şi pertinenţă un vocabular marxist. Drept consecinţă, se va dezvolta *un limbaj de lemn* care se va infiltra în primul rând în mediul jurnalistic, dar mai apoi şi în cadrul culturii româneşti. Taberele literare se dezbină, în funcţie de raportul cu puterea centrală. Câţiva scriitori, precum Mihail Sadoveanu sau George Călinescu, acceptă compromisul unui nou vocabular şi al unei noi conduite, fiind recompensaţi cu funcţii şi onoruri. Alţii, dimpotrivă, trec prin teribilele experienţe carcerale, mai ales în perioada anilor ’50[2]. O bună parte din intelectualitatea românească este epurată, din dorinţa de a stârni teamă şi de a opri orice tentativă de revoltă. Listele bibliografice sunt reduse vizibil (dispar canonici precum Platon, Aristotel, iar din literatură înşişi poeţii secolului al XIX-lea sunt interzişi, deoarece aveau o linie naţionalistă). În acest cadru destul de tensionat, practic singurul curent permis este *realismul socialist*. Sintagma a fost implementată la sfârşitul anilor ’40 în cultura românească, pe principii jdanoviste târzii : „Utopie revoluţionară şi instrument în mâinile poporului”[3].

În anul 1949, sub un nume voalat – Direcţia Generală a Tipăriturilor Statului –, se oficializează cenzura şi se impune forţat un nou tip de estetică. Sunt interzişi mulţi scriitori, cu precădere contemporani (Ion Barbu, Eugen Lovinescu, Tudor Arghezi, Liviu Rebreanu), faţă de clasici (Alecsandri, Ghica, Eminescu, Ion Creangă, Alexandru Vlahuţă)[4]. În schimb, intră în forţă militanţii comunismului, ce abordează teme simpliste, precum muncitorimea : Anton Bacalbaşa, N. Beldiceanu, Al. Sahia etc.[5]. Din repertoriul internaţional sunt excluşi moderniştii, dar sunt toleraţi cei care participă la congresele internaţionale comuniste şi cochetează cu

1. Leszek Kolakowski, *Main Currents of Marxism. Its Rise, Growth and Dissolution*, vol. 3 : *The Breakdown*, Clarendon Press, Oxford, 1978, pp. 170-172.
2. Ruxandra Cesereanu, *Călătorie spre centrul infernului. Gulagul în conştiinţa românească*, Fundaţia Culturală Română, Bucureşti, 1998.
3. Nicolae Manolescu, *Istoria critică a literaturii române. Cinci secole de literatură*, Editura Paralela 45, Piteşti, 2008, p. 884.
4. *Ibidem*, p. 893.
5. *Ibidem*.

ideea marxistă într-o formă sau alta. În această logică, este explicabilă prezenţa unora precum Hemingway, A. Malraux, Feuchtwanger, Arangon sau G.B. Shaw[1]. Nicolae Manolescu este de părere că priza reală a textelor realismului socialist sovietic la marele public nu a fost prea mare. Într-adevăr, într-o societate eminamente rurală[2], puţin deschisă spre textele modernismului, realismul socialist ar fi putut avea un avantaj real. Textele simpliste, didactice s-au compromis tocmai prin militantismul prea puternic, prin *limbajul de lemn* care nu a pătruns în structurile de adâncime ale gândirii publicului. Justificarea şi mecanismul acestor texte este dificil de realizat, existând câteva direcţii explicative. Cea mai pertinentă perspectivă pentru această perioadă o are Eugen Negrici. El afirmă că textele funcţionează pe baza utilizării unei retorici preluate din limbajul sacru[3].

În anii ’60, după ce trupele sovietice se retrag şi influenţa se mai domoleşte, constatăm o diversificare a tendinţelor culturale. Odată cu parţiala liberalizare, se recuperează canonicii, fiind republicaţi masiv. Totodată, se permite, atât prin intermediul presei culturale (cu precădere revista *Secolul 20*), cât şi prin traduceri, importarea literaturii contemporane. O recalibrare totală cu spiritul epocii nu a fost însă posibilă. În primul rând, a existat constrângerea curentului depăşit : realism-socialismul. Dacă în proză actualizarea a fost mai uşor de făcut, datorită faptului că în cultura interbelică nu a existat, la modul real, o puternică tradiţie a romanului experimental sau radical modernist, în poezie situaţia stă diferit. Joncţiunea cu istoria literară s-a realizat, inevitabil, în punctul în care aceasta a fost tăiată : modernismul ermetic interbelic. Cea mai reprezentativă voce din acest grup a fost Nichita Stănescu, cu volumul *11 elegii*. Ermetismul va fi înlocuit, spre sfârşitul deceniului, cu poezia „realităţii”. În anii ’70, vocile sunt mult prea numeroase şi diferite pentru a le sintetiza sub o direcţie compactă, unică. Ieşirea de sub tutela modernismului este marcată vizibil abia în anii ’80, odată cu concretizarea generaţiei optzeciste, în care revendicarea de influenţă vine tocmai de peste Ocean, din

1. *Ibidem*, p. 896.
2. David A. Kideckel, *The Solitude of Collectivism. Romanian Villagers to the Revolution and Beyond*, Cornell University Press, Londra, 1993 (trad. rom. *Colectivism şi singurătate în satele româneşti. Ţara Oltului în perioada comunistă şi în primii ani după Revoluţie*, Editura Polirom, Iaşi, 2006).
3. Studii pertinente pe această temă au fost scrise de Sanda Cordoş, *Literatura între revoluţie şi reacţiune. Problema crizei în literatura română şi rusă a secolului XX*, Biblioteca Apostrof, 1999, ediţia revăzută şi adăugită, 2002 ; Eugen Negrici, *Iluziile literaturii române*, Editura Cartea Românească, Bucureşti, 2008 ; Eugen Negrici, *Literature and Propaganda in Communist Romania*, The Romanian Cultural Foundation Publishing House, Bucureşti, 1999. Mai menţionăm singurele lucrări de istorie literară pentru perioada proletcultistă : Eugen Negrici, *Literatura română sub comunism. Proza*, Editura Fundaţiei Pro, Bucureşti, 2002, şi *Literatura română sub comunism. Poezia*, Editura Fundaţiei Pro, Bucureşti, 2003.

sânul contraculturii americane, prin *generaţia Beat*. În anii ’80, în subterană, se iese din epistema *naţionalism-comunismului* prin intermediul postmodernismului preluat de peste Ocean. În acelaşi timp, subsidiar, sunt preluate şi teme din poezia *generaţiei Beat*. Mai mult, raportarea culturală este în permanenţă faţă de contracultura americană.

Încurcătura de concepte : revolta împotriva canonului, revolta împotriva sistemului

Receptarea contraculturii şi a postmodernismului incipient se produce în bloc, odată cu generaţia optzecistă. Mircea Cărtărescu, de această dată ca teoretician, încearcă să identifice câteva dintre influenţele optzeciştilor, afirmând că vin atât din direcţia poeţilor *generaţiei Beat*, cât şi a mai târziilor idoli rock[1]. În România, receptarea se realizează în bloc şi sincretic. Cărtărescu încearcă să ofere câteva explicaţii pentru această întârziere de receptare a fenomenului cultural american în zona literaturii propriu-zise. Dacă în zona muzicală sau de mentalitate preluările au fost aproape sincronice, acest decalaj este explicat de apariţia celui de-al doilea modernism, cu reprezentanţi precum Nichita Stănescu, Leonid Dimov sau Marin Sorescu. Din cauza permeabilităţi reduse de idei de pe continentul nord-american, dublate de politica naţionalistă de după Tezele din Iulie, se configurează un sentiment de grandoare, a unui mit de poezie pură, nealterată, „unică în lume”[2]. Într-un moment în care, la scară europeană, modernismul apunea, în spaţiul românesc, el găsea noi rădăcini. Constituirea mitului poeziei lui Stănescu (o poezie altfel valoroasă) a fost unul dintre aceste exemple[3].

În perioada de relativă liberalizare dintre 1968 şi 1971, s-a permis o anumită ajustare faţă de anii ’50 prin câteva cărţi de mare calitate ale unor edituri precum Univers, Meridiane, Minerva[4] sau prin articole marginale din reviste precum *Secolul 20*, *Ştiinţă şi tehnică*, *Magazin* sau *Scânteia Tineretului*. Reacţiile la modernismul târziu nu se pot contura decât printr-un filon subteran, aproape insesizabil de către public. De asemenea, literatura percepe inegal această schimbare epistemologică subterană. Dacă poezia devine mult mai receptivă la inedit (datorită înseşi naturii ei dinamice), proza nu oferă mari mutaţii înainte de anul 1980. Mai mult, un alt detaliu, din zona sociologică mai degrabă decât din cea

1. „Influenţele provin nu doar din direcţia celor din generaţia Beat (Ginsberg, Ferlinghetti, Snyder), dar şi a idolilor rock (The Beatles, Pink Floyd, Led Zeppelin). La nivel formal, se preia delirul textual, fascinaţia faţă de realitate şi biografism” (Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul românesc*, Editura Humanitas, Bucureşti, 1999, p. 374).
2. *Ibidem*, p. 131.
3. Apariţia acestui mit a fost analizată de Eugen Negrici în *Iluziile literaturii*..., 2008.
4. *Ibidem*, p. 132.

tematică, cu dibăcie manipulată de către sistemul comunist, determină o întârziere culturală. În deceniul 8, scriitorii primesc o serie de privilegii, bonificaţii lunare, precum şi case de vacanţă. Datorită sprijinului sistemului, nu doresc să schimbe acest *status quo* suficient de avantajos. Subvenţia a fost sistată spre sfârşitul anilor '70, când scriitorii, indiferent de evoluţia universitară, erau plasaţi, după terminarea Facultăţii de Filologie în zone izolate, îngreunându-le situaţia. Cărtărescu propune sintagma „enclavizarea scriitorilor", care, neavând ce pierde intelectual sau profesional, au propus un nou tip de poetică.

Tema sincronizării prin subteran apare recurent în declaraţiile şi interviurile optzeciştilor. Mircea Cărtărescu, cu mult curaj şi avântat, ne spune chiar că, dacă pentru spaţiul anglo-saxon şi francez, punctul de cotitură ar fi fost mai 1968, pentru România ar fi anul 1980. Într-adevăr, o schimbare în mediul cultural s-a produs, fără a depăşi ecourile largi în mediul public, cum se întâmplă în spaţiile vest-europene. O nouă poetică răsare, însă elanul declarativ al acestei generaţii trebuie judecat în contextul epocii date[1]. De exemplu, mai moderaţi în declaraţii, Ioan Moldovan şi Alexandru Muşina afirmă că optzecismul a revoluţionat şi dinamizat poezia, dar nu s-a constituit într-o mişcare de revoltă, ci mai degrabă o coabitare[2]. Tot Mircea Cărtărescu ne dă exemplul lui Traian T. Coşovei, care preia imaginarul contracultural nu doar la nivel formal, ci şi la nivel tematic. Astfel, el devine foarte vulnerabil în momentul în care critică supermarketurile şi autostrăzile, inexistente în spaţiul românesc al anului 1982 : „Un superstar – un cruciat al ideii sfinte de Coca-Cola. Şi de Blue-Jeans"[3].

Acest import de idei este foarte fragil, adresându-se practic unui public care nu poate percepe aceste realităţi prin prisma angoasei capitaliste, chiar dacă abordează cu ironie o temă pe care contracultura o utilizează cu gravitate, ca, de exemplu, în *America* lui Ginsberg : „America oare cum aş putea să scriu o litanie sfântă în

1. „Optzecismul pare a fi, într-adevăr, '68-ul întârziat al românilor, momentul în care, la fel ca în Occident cu vreo 10-15 ani în urmă, o întreagă generaţie şi-a arătat diferenţa faţă de cele anterioare, şi care nu poate fi redusă la banalul conflict dintre generaţii" (Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul*..., p. 364) sau „este limpede azi că 1968-ul românesc a fost 1980 (şi nu, cum s-ar părea, 1989) şi că deceniul al nouălea a închis o epocă şi a deschis alta, complet diferită" (*Ibidem*, p. 368).
2. „Rolul cel mai important al generaţiei optzeci este că a apărut la timp, ca un protest, deşi pieziş, la adresa molohului ideologic comunist. Sigur, nu trebuie optzeciştii să se înfumureze în acest sens, căci au fost şi alţi scriitori ai altor generaţii care n-au suportat şi au protestat după firea şi stilul fiecăruia", (Mihail Vakulovski, *Portret de grup cu generaţia 80. Interviuri*, Editura Tracus Arte, Bucureşti, 2011, p. 77) sau declaraţia mai incisivă a lui Alexandru Muşina : „Când aud că a existat opoziţie prin cultură, îmi vine să râd. Tot acest discurs al opoziţiei «şmechereşti» prin cultură... o convenienţă între scriitori şi sistem" (*Ibidem*, p. 87).
3. Mircea Cărtărescu, Traian T. Coşovei, Florin Iaru, Ion Stratan, *Aer cu diamante*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2010 (1982).

neghioabele tale acorduri ? O să continui ca Henry Ford ? Strofele mele sunt la fel de aparte precum automobilele sale şi în plus sunt toate de sexe diferite”[1].

Decalajul temporal permite astfel adoptarea în bloc a unor fenomene care, de altfel, sunt destul de îndepărtate unele de altele. Influenţele contraculturale provin nu doar din direcţia celor din *generaţia Beat* (Ginsberg, Ferlinghetti, Snyder), ci şi din zona muzicii rock (The Beatles, Pink Floyd, Led Zeppelin). Pentru Caius Dobrescu, în mod clar, modelul care influenţează scrisul optzeciştilor este cel al contraculturii, printr-o linie vag avangardistă, ca reacţie la poezia metafizicului şi la livresc[2]. Desigur, o adaptare culturală se produce datorită unei fascinaţii şi a unui nou aer cultural vestic, mult mai tentant decât ideologia comunistă vetustă. În plus, apar primele traduceri din poezia contemporană, precum *Panorama poeziei universale contemporane* a lui Baconsky (citată ca fiind influenţă decisivă de Romulus Bucur şi Florin Iaru)[3].

Cărţile americane de căpătâi ale optzeciştilor

Pentru a vedea care sunt sursele poetice de la care generaţia optzeci se revendică, vom prezenta principalele cărţi care, în timpul formării lor intelectuale dintre 1968 şi 1971, le-au determinat opţiunile. Recurgem la această modalitate deoarece numărul de antologii dedicate poeziilor americane este relativ restrâns, unii dintre aceşti poeţi declară în mod deschis în interviuri faptul că aceste volume au stat la baza formării crezului lor poetic[4] şi, nu în ultimul rând, putem observa prin grile de lucru legăturile dintre textele lor şi cele ale *generaţiei Beat* care au pătruns în spaţiul românesc. Trebuie să precizăm că acestea au constituit surse de lectură într-un moment în care textele în limba originală au putut fi consultate de un numărul destul de restrâns de pasionaţi, din cauza mecanismelor cenzurii.

În 1979, la Editura Univers apare *Antologia poeziei americane*, alcătuită de Ion Caraion, alături de o echipă de traducători[5]. În acest text, primul de acest tip

---

1. Allen Ginsberg, „America”, în *Howl şi alte poeme. Antologie 1947-1997*, Editura Polirom, Iaşi, 2010, p. 59.
2. „Modelele noastre erau poeţii americani, Şcoala de la Black Mountain, Şcoala de la New York, Renaşterea de la San Francisco”, Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul...*, p. 137.
3. Florin Iaru : „Curentele beat americane, atât cât puteam să le cunosc şi eu” (p. 12) şi „în clasa a XII-a, mi-a picat în mâini o antologie de poezie americană şi am tradus masiv atunci T.S. Eliot, Cummings, Wallace Stevens, Conrad Aiken (...), apoi tot pe atunci (...), apăruse antologia lui Baconsky, *Panorama poeziei universale contemporane*, pe care, tot aşa, o devorasem – astea ar fi influenţele, să le zicem declarate” (pp. 40-41) (Mihail Vakulovski, *Portret de grup...*).
4. Vezi interviurile realizate de Mihail Vakulovski.
5. *Antologia poeziei americane*, alcătuită de Ion Caraion, tălmăciri de Ion Caraion, Vasile Nicolescu, Mihnea Gheorghiu, Petre Solomon, Irina Horea, Gabriel Gafiţa, Doru

din spaţiul cultural românesc, Caraion oferă o viziune de eşantion asupra marilor texte din canonul american. El oferă câteva piste de pornire şi de lectură pentru viitorii poeţi (care amintesc recurent de acest volum ca fiind unul deosebit de influent în dezvoltarea lor intelectuală). După capitolele dedicate perioadei coloniale şi celei clasice, un bogat capitol este reprezentat de mişcările moderniste (aici, antologatorul îi include pe Ezra Pound, Robert Frost, William Carlos Williams, E.E. Cummings), generaţia celui de-al Doilea Război Mondial (Robert Lowell, John Berryman) şi noua generaţie (Ferlinghetti, Duncan, Olson, Corso, Ginsberg, Snodgrass etc.). În această antologie, poeţii români au putut să ia contact cu scrierile lui Lawrence Ferlinghetti („Pictures of the Gone World", „În cele mai grozave gravuri ale lui Goya" şi „Euforie"). În textele expuse în această antologie, poetica lui Ferlinghetti este marcată de un intens descriptivism, cu o frazeologie încărcată, barocă. Ne întrebăm, cu justeţe, cum a putut să treacă de cenzură un poem destul de explicit cu privire la psihedelism, precum „Euforie", în care sunt traduse versuri precum : „Pe când mă apropii de starea euforiei pure/ ochii îmi sunt nişte spioni străini"[1]. Probabil a trecut de liniile cenzurii datorită unei revendicări culturale mai ample privitoare la starea euforică, ce merge până la Baudelaire. Sau, de ce nu, din neatenţia cenzorului. Astfel, în cele trei poezii expuse în antologie, regăsim *un amplu descriptivism*, precum şi *critica societăţii industriale*.

Charles Olson apare tradus doar cu poemul „Maximus către el însuşi", în care constatăm o topică fragmentată, fisurată, ce ne duce mai degrabă cu gândul spre stilul modernist. Gregory Corso, în „Poet făcând autostop pe şosea", mizează pe tehnica naraţiunii în poezie, propunând un limbaj minimalist, în contradicţie cu amploarea frazei, cultivată de Ginsberg şi Ferlinghetti. Poemele evită astfel descrierea şi se contureazǎ pe linia narativă, fără a fi neapărat marcată de coborârea poeziei în stradă (se tratează, cel puţin în această antologie, teme destul de moderniste, în fond, precum sacrul). Allen Ginsberg, amfitrion al *generaţiei Beat*, este şi el prezent în această antologie cu poemele „Un supermarket în California", „Cântec", a doua parte a lui „Howl" şi „Îndărătul realităţii". Ne întrebăm din nou, de ce prima parte a emblematicului poem „Howl" nu a fost tradus în limba română, ci doar partea cu referinţele la Moloch. Traducerea completă apare doar în anul 2000, în primul număr/manifest al revistei *Fracturi*. Oare din cauza referinţelor explicite la alienare ? Sau la droguri şi la societatea deziluzionată a lui Ginsberg ?

În orice caz, publicarea părţii cu siguranţă a suscitat atenţia generaţiei optzeciste pentru a citi, cel puţin în limba engleză, textul integral. Şi Frank O'Hara este

Mielcescu, Emil Gulian, Note bio-bibliografice de Petre Solomon, Editura Univers, Bucureşti, 1979.

1. *Ibidem*, p. 505.

prezent în antologie, cu poemele „Inima mea”, „Autobiographia literaria”, „Odă : salut poeţilor francezi de culoare” şi „Chez Jane”. Din nou, la fel ca şi în cazul lui Gregory Corso, domină naraţiunea şi autoreflectivitatea. Constatăm uneori o voce ironică, amplă, largă, cu referinţe din multiple zone poetice. W.D. Snodepass, o altă influenţă declarată a optzeciştilor, este prezentă în antologie cu două poezii.

O voce distinctă, care este asociată *generaţiei Beat*, dar care se distanţează de ea prin asumarea totală, autentică a budismului zen, este Gary Snyder. Temele pe care Snyder le abordează sunt din registrul bucolicului, al ruralului, mergând pe simplitatea recuperată mai târziu de către *hippies* (de pildă, în fascinaţia faţă de natura din spaţiul american : „Indianul, băiatul ce trudeşte la fierăstrău/ Şi-un şir de şase catâri”[1]). Precizăm, de dinainte de a trata tema propriu-zisă, faptul că această recuperare a bucolicului nu constituie neapărat un interes pentru optzeciştii români datorită „neopăşunismului” propus de ideologia oficială a Partidului Comunist.

În anul 1978, apare în colecţia Biblioteca pentru Toţi *Antologia de poezie americană*, în două volume, sub îngrijirea lui Leon Leviţchi şi Tudor Dorin, cu o prefaţă de Dan Grigorescu. Din prefaţă, putem desluşi curentele mari ale poeziei americane, cu destulă precizie, iar despre *generaţia Beat* se oferă o viziune pertinentă, onestă şi echidistantă, în care se explică pe scurt chiar şi contextul mccarthismului, fără a folosi o retorică anti-capitalistă. Pe lângă descrierea facţiunilor şi a şcolilor de poezie ce au fost angrenate de *mişcarea Beat*, se explică şi un posibil eşec al acestei mişcări poetice în anii ’60. Conform articolului, este contradictoriu faptul că poeţii nu au ieşit în stradă în timpul mişcărilor sociale ale anilor ’60. Într-adevăr, puţini scriitori au participat la proteste, dar au fost câţiva : amintim aici de exemplul lui Allen Ginsberg.

De ce propunem spre discuţie şi acest volum ? Chiar dacă scriitorii sunt cam aceiaşi, iar textele nu sunt prea mult schimbate, există câteva diferenţe ce merită sesizate şi interpretate. Ambele cărţi apar cam în aceeaşi perioadă, tratează acelaşi subiect, dar această antologie este o ediţie de masă, având un tipar de 20.000 de exemplare, spre deosebire de antologia lui Caraion, cu 7.000 de exemplare. Constatăm de pildă faptul că, în ediţia pentru publicul larg, opţiunea editorială pentru Ginsberg sunt poemele „America” şi „Un magazin cu autoservire în California”, texte care sunt importante în cadrul referinţelor ginsbergiene, însă marginale în raport cu „Howl”. Scuza de spaţiu de editare nu este viabilă deoarece şi lui T.S. Eliot îi este editat întregul poem amplu „The Waste Land”. America este o referinţă explicită în cadrul Războiului Rece, un îndemn de dezarmare nucleară („Când o să-ncetăm, oare, războiul cu oamenii, Americă ?/ Du-te la naiba cu bomba ta atomică”[2]) ; de asemenea, retorica anti-capitalistă convine de

1. *Ibidem*, p. 613.
2. *Ibidem*, p. 298.

minune cenzurii comuniste. Dacă ducem comparaţia mai departe, vedem că o singură poezie este diferită la Gregory Corso („Ochi"), iar pentru cazul lui Gary Snyder se oferă un soi de decalog anti-SUA, în care se află *in nuce* cam toate elementele marxiste ale contraculturii. Imaginile sunt captivante, dar ele nu reflectă esenţa poetică a lui Snyder. Chiar dacă principiile de antologare presupun deja o relativizare a grilei estetice, poemul propus pentru Gary Snyder nu prea are legătură cu bucolicul şi fascinaţia pentru rural ce domină volume întregi de poezie scrise de dânsul. Astfel, vedem cum în volumul de tiraj mai mare se oferă texte selectate care să nu supere regimul din prisma sănătăţii mentale (prin problematizarea distincţiei dintre psihotic şi psihopat), şi care, pe cât posibil, să atace sistemul american, prin retorica marxistă (care nu este asumată în totalitate de către poeţii *Beat*), exagerată prin optica parţială a textelor selectate.

Mai apar traduceri din literatura americană şi în revista *Secolul 20.* De exemplu, în nr. 2/1962, apare tradus un fragment din *On The Road* a lui Jack Kerouac, iar ulterior Virgil Nemoianu publică în mod constant articole despre situaţia literaturii din Statele Unite ale Americii. Dacă ar fi să privim problema dintr-o perspectivă comparativă, putem sesiza faptul că în România, din punctul de vedere al traducerilor, situaţia a fost modestă. În Polonia, cu un sistem politic şi un management cultural similar, s-a promovat mult mai bine literatura americană. Ginsberg a vizitat Polonia în 1965, revenind în 1986. Ca şi în cazul românesc, poemele lui Ginsberg au fost prezentate în traducere pentru prima dată în cadrul unei antologii de popularizare. Tadeusz Rybowski publică în 1979 volumul colectiv *Wśród amerykańaskich poetów* (*Printre poeţii americani*)[1]. În 1984 se traduc *Howl and Other Poems* de către Grzegorz Musiał şi *Poetic Works* de către Bogdan Baran. Vedem cum, chiar într-o perioadă mai sumbră din punct de vedere politic în spaţiul polonez (odată cu instituirea Legii Marţiale), publicaţii destul de controversate reuşesc să intre în atenţia publicului.

Pe de altă parte, Jack Hutchens, în cercetarea lui despre traducerile din perioada comunismului, constată că referinţele la homosexualitatea lui Ginsberg dispar[2]. Desigur, structurile de mentalitate determinate de Partidul Comunist şi de Biserica Catolică determină o marginalizare şi o puternică tabuizare a acestui subiect[3]. În alte cuvinte, Ginsberg este tradus, însă nu şi adaptat. Ne întrebăm astfel, în ce măsură este înţeles un astfel de scriitor pentru care, să nu uităm, identitatea homosexuală era un punct-cheie. De exemplu, în „America", versul „America, I'm

1. *Ibidem*, p. 980.
2. Jack Hutchens, „Translating the Queer Voice : Problems with Polish Translations of Ginsberg's 'America' and 'Message'", *Journal of Popular Culture*, Blackwell Publishing, 40, 6, 2007, pp. 979-993.
3. Janusz Mucha, „Getting Out of the Closet : Cultural Minorities in Poland Cope with Oppression", *East European Quarterly*, 31, nr. 3/1997, pp. 299-309.

putting my queer shoulder to the wheel" este tradus ambiguu, ca forţă de muncă, braţ, nicidecum pe imaginea pe care poetul o propune la început. Astfel, mecanismul cenzurii funcţionează *au ralenti*, dar îşi impune într-un mod aproape implicit patternul cultural dorit. Dincolo de cenzură, de probleme terminologice şi de traducere, anumite structuri nu pot fi, pur şi simplu, translatate. La fel ca şi anticapitalismul vestic, acest discurs este adaptat, şlefuit şi particularizat.

Textul

Grila de influenţă a contraculturii

Revenim în spaţiul geografic românesc, având deja explicat „terenul" în care aceşti scriitori propun noua poetică. Mai concret însă, care ar fi marile elemente ale contraculturii care trebuie căutate în poezia optzecistă ? Dincolo de o linie subversivă unitară, poeţii contraculturii vizitează teme destul de diferite. La nivel formal se preia delirul textual, fascinaţia faţă de realitate şi biografismul[1]. Printre reperele declarate, Mircea Cărtărescu recunoaşte o influenţă directă a generaţiei Beat, şi anume „coborârea poeziei în stradă"[2]. Numitorul comun care îi adună poartă, la început, însemnele unei mişcări anti-moderniste. Ulterior, se preia treptat vizionarismul şi fascinaţia pentru halucinant. Se mai mizează foarte mult pe ideea de biografism, în varianta lui Ferlinghetti, ca traducere a conceptului de personism. În schimb, nu se preia aproape deloc latura marxistă (sau cel puţin, discursul anti-capitalist, cu câteva excepţii)[3]. Mistica *generaţiei Beat* este mult mai potolită în cadrul poeţilor optzecişti.

Astfel, scena literară românească este dominată, până în anii '70, de modernism, în diversele lui avataruri, de la avangardă la experimentalism. Mişcările care, intuitiv, s-au îndreptat înspre o direcţie postmodernă au fost răsfirate şi rareori şi-au constituit un fundament temeinic. Ca nihilişti ai modernismului, Constant Tonegaru, Ion Caraion sau Geo Dumitrescu pregătesc terenul pentru optzecişti[4]. Dacă neomoderniştii sunt propulsaţi în canon (Nichita Stănescu, Ana Blandiana, Marin Sorescu), scriitorii care impun alternativa funcţionează în minorat, nefiind cenzuraţi, interzişi, însă ieşind din canon, deci implicit din atenţia unui public viabil. Delimitările în aceste mărunte insule sunt greu de trasat şi nu constituie obiectul prezentei cercetări. Putem însă spune cel puţin faptul că există anumite aspecte ce aparţin postmodernismului, de la biografismul lui Ivănescu la

1. Mircea Cărtărescu, *Postmodernismul...*, p. 374.
2. *Ibidem*, p. 151.
3. *Ibidem*, p. 152.
4. *Ibidem*, p. 305.

poezia de limbaj a lui Dimov. La fel ca o grilă de lucru ce poate fi supusă unor schimbări pe parcurs, propunem urmărirea unor aspecte punctuale în comentariul de text propriu-zis. Astfel, cu precauţie, pentru a nu risca să existe o relaţie de descendenţă de idei comună între optzecişti şi poeţii contraculturii americane (cum ar fi linia avangardei sau a suprarealiştilor), propunem grila de lucru de mai jos. Prin ea dorim să examinăm posibila preluare şi prelucrare a temelor de către optzecişti :

La nivel stilistic :

- voluptatea, descriptivismul amploarea frazei (Lawrence Ferlinghetti, Allen Ginsberg) ;
- tehnica enjambamentului (Olson) ;
- narativizarea limbajului poetic (Gregory Corso, Frank O'Hara).

La nivel tematic :

- vizionarismul sau fascinaţia pentru halucinant (Ginsberg, Corso, Kerouac, Leary) ;
- critica societăţii industriale şi citadine (Lawrence Ferlinghetti, Allen Ginsberg, Jack Kerouac) ;
- marxismul (Allen Ginsberg) ;
- mistica şi fascinaţia pentru spiritualitatea orientală (Ginsberg, Corso, O'Hara, Kerouac) ;
- angajarea politică (Ginsberg) ;
- elogiul bucolicului şi al naturii (Gary Snyder) ;
- biografismul, pe linia *personismului* (Frank O'Hara).

Mircea Cărtărescu, în umbra lui Ginsberg

Cu un debut în anul 1980 (*Faruri, vitrine, fotografii*), Mircea Cărtărescu se poziţionează printre primii poeţi postmoderni declaraţi şi unul dintre principalii pioni ai generaţiei optzeciste. Prin imaginarul său visceral, care, în repetate rânduri, preia imagini din sfera corporalului, autorul explorează diverse posibilităţi de legătură dintre senzorial şi textual. Înainte să ne avântăm în constatarea similarităţii dintre fascinaţia corporalităţii purulente dintre *generaţia Beat* (îndeosebi Ginsberg, în poemul „Kaddish", de pildă) şi Cărtărescu, trebuie să ne amintim faptul că această temă a fost utilizată febril încă din modernismul incipient (pe linia lui Baudelaire), trecută şi prin şcoala avangardei. Pe de altă parte, anumite imagini izolate sunt vizibil influenţate de curente de gândire venite pe filiera contraculturii sau a postmodernismului incipient. De pildă, criticul literar Andrei Bodiu observă faptul că gestul lui Cărtărescu de a publica *Georgicele* este unul destul de îndrăzneţ, în condiţiile în care, în retorica prăfuită a comunismului, se

miza pe o resuscitare indirectă a curentelor tradiţionaliste (sămănătorismul) – fenomen pe care poetul, cu ironie, îl denumeşte „neopăşunism”[1]. Această fină ironie subminează pe o linie indirectă *establishment*-ul cultural al anilor ’80, fără a constitui neapărat un punct spinos de atac împotriva sistemului.

Elementele de postmodernism sunt destul de uşor reperabile (ironia, pastişa, ludicul), temă lămurită îndeajuns de către critica literară[2]. Stratul contracultural este mai vizibil la nivelul referinţelor explicite, din domeniul cotidianului şi al insolitului. În *Georgica* a IV-a, se expune teza *satului global* al lui Marshall McLuhan, bagatelizând tema şi integrând-o în domeniul autohtonului : „Ţăranul de când cu electrificarea/ înţelege cum stau lucrurile pe planetă/ se indignează graţios în mijlocul pogoanelor sale/ de situaţia din cipru şi liban”[3]. Imaginarul vizibil ironic încearcă să sintetizeze o gândire anglo-saxonă implementată în cadrul românesc, alături de fenomenul migraţiei urbane. Alte referinţe directe la contracultura americană apar şi în alte poeme : „Te uită cum ninge, decembre, citeşte-mi/ ceva din marcuse”[4] sau „ţăranul coseşte/ de zor picioarele atacanţilor în tricouri/ cu jimi hendrix şi abba”[5].

În volumul din 1982, *Poeme de amor*, îndrăzneala de a aborda teme de sorginte americană este mult mai amplă. Tema iubirii se pretează mult mai eficient unei abordări lejere, mult mai narative decât în precedentul volum. Cultural vorbind, influenţele sunt eclectice, având nuanţă de bazar cultural. Pe de altă parte, Bodiu afirmă că „respiraţia poetică” este una vizibil de influenţă ferlinghettiană, lucru asumat şi la nivel de poetică de către grupul Cenaclului de Luni[6]. Referinţele directe la mişcarea contraculturii americane sunt abundente : „Vorba lui ginsberg : ţi-am dat totul şi acum sunt nimic”[7], „era anotimpul dragostei/ era deceniul războiului nuclear”[8] şi „în crivăţul de pink floyd îmi beau cu orbire cafeaua”[9] („Era timpul florilor”), „o năclăire de cafele, brichete, dire straits, cenacluri, pahare”[10] („S-a dus amorul…”). Chiar dacă în declaraţie referinţele situează volumul într-o zodie a contraculturii americane, la nivelul semnificaţiei se mizează mult mai mult

1. Andrei Bodiu, Mircea Cărtărescu, *Monografie*, antologie comentată, receptare critică, Editura Aula, Bucureşti, 2000, p. 18.
2. De exemplu, Radu G. Ţeposu, *Istoria tragică…*, pp. 74-76, unde Ţeposu accentuează la Cărtărescu conceptele de cotidian prozaic şi bufonerie.
3. Mircea Cărtărescu, *Plurivers I. Volum antologic*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003, p. 79.
4. „Georgica a XI-a”, în Mircea Cărtărescu, *Plurivers…*, p. 88.
5. „Georgica a XII-a”, în Mircea Cărtărescu, *Plurivers…*, p. 89.
6. Andrei Bodiu, *Direcţia optzeci…*, p. 20.
7. Mircea Cărtărescu, *Plurivers…*, p. 111, făcând referinţă la primul vers din „America” al lui Ginsberg.
8. *Ibidem*, p. 108.
9. *Ibidem*, p. 106.
10. *Ibidem*, p. 132.

pe un alt fond cultural, parţial romantic. Prea puţin din conţinutul poeziilor mizează asupra mesajului adus de contracultura americană, prin dezinhibare, beatificare personală sau protest social. Excepţie face poemul „Era timpul florilor”, care dincolo de referinţa la natură, mult speculată de către contracultură (şi posibil şi la Flower Summer, prin referinţa din ultima parte – „era timpul florilor/ era anotimpul dragostei/ era deceniul războiului nuclear”[1]), depăşeşte graniţa declarativului „fără acoperire”. Imaginea „din zodiac, sateliţii tăi mă fotografiază în mii de poziţii, îmi spionează secreţia insulinei”[2] este recurentă în poezia lui Ginsberg, anti-etatistă.

Imaginarul contraculturii americane mizează pe un stat ameninţător, constituit pe baza paranoiei anilor ’50 (prin vânătoarea de comunişti) : „Moloh ! Moloh ! apartamente robot ! suburbii invizibile ! comori scheletice ! capitale oarbe”[3] („Howl”). Desigur, dacă pentru Ginsberg această retorică este foarte acuzativă şi angajată, Mircea Cărtărescu o foloseşte doar ca pe un pretext pentru a contura linia tematică majoră a volumului. La nivel de construcţie, nu putem să nu sesizăm apropierea structurală dintre poemul „femeie, femeie, femeie...” şi lungile poeme influenţate de Ginsberg. Amploarea textului, dar şi preocuparea către discursul aluvionar sunt fără îndoială o influenţă a poemului ginsbergian.

Chiar dacă apare în 1994, volumul *dragostea* adună poeme redactate în perioada 1986-1987. Putem observa în acestea maturizarea optzecismului[4]. Poemul ce deschide volumul deja propune un joc de cuvinte între obiectul *zepelin* şi formaţia Led Zeppelin : „Erau zepeline moi, cu elice (...), cu puterea de transport de 5.000 de tone, fabricate la Uzinele «Page, Plant & Sons», 1972” („Zepeline peste piaţa Bucur-Obor”)[5]. La fel de reperabil este şi paralelismul sintactic, de sorginte ginsbergiană, asemănător precedentelor volume. De departe însă, cel de-al doilea poem constituie o declaraţie lirică ce poate fi văzută chiar ca un manifest de grup : „Am căpătat un exemplar din *howl* semnat de ginsberg”. Cu limitele metodologice de rigoare (discutăm, în fond, despre o operă artistică ce nu reflectă întotdeauna realitatea istorică), vom analiza acest poem tocmai din perspectiva ralierii culturale în vers.

Poemul evită, în prima parte, construcţiile stilistice complicate, în detrimentul unei narativităţi aproape jurnalistice. După ce în primele patru versuri se prezintă personalitatea lui Ginsberg, Cărtărescu îşi asociază filiaţia : „Relaţiile mele sunt

1. *Ibidem*, p. 108.
2. *Ibidem*.
3. Allen Ginsberg, *Howl şi alte...*, p. 43.
4. După cum susţine Paul Cernat în postfaţa volumului *Plurivers 2*. Mircea Cărtărescu, Plurivers..., p. 309.
5. *Ibidem*, p. 179.

destul de întinse"[1]. După câteva paralelisme biografice („sunt născut în anul în care a publicat *Howl*", „în acel an avea vârsta mea de acum, adică 30"[2]), se prezintă estetica ginsbergiană, poetul oferindu-ne aproape gratuit elementele ce le-a preluat : „Ritmul lui special şi imageria lui halucinantă"[3]. După enunţarea şi recunoaşterea influenţei în scrisul propriu, argumentaţia alunecă în mod natural înspre preluarea în grup a poeticii *generaţiei Beat :* „mă obseda mai ales începutul din Howl : am văzut cele mai bune minţi ale generaţiei mele.../ fiindcă şi generaţia mea tocmai se urnea încetul cu încetul"[4]. Este de luat în seamă conjuncţia „fiindcă", urmată de prepoziţia „şi", ce marchează, aproape în surdină, existenţa unui *spirit de epocă* ca urmare a influenţei *generaţiei Beat*. Pe de altă parte, poemul a fost scris spre sfârşitul anilor '80 cu o doză de nostalgie, marcată de utilizarea verbelor la trecut, imperfect : „Traian şi Florin, citeau poeme cu şine ferate şi pietre tombale,/ Cuşnarencu citea poeme interminabile, Nino Stratan/ citea poeme cu acţiunea pe Lună/ Sandu Muşina citea poeme despre o maşină de spălat"[5]. Sesizăm şi repetiţia verbului „a citi", tot pentru a susţine nostalgia timpului trecut în cenaclu. De altfel, această tristeţe va fi mult mai acută spre finalul poemului „ah, visul s-a terminat./ vai, totul s-a dus..."[6]. În cea de-a patra parte („aici era ceva şi din el...") există o altă referinţă, de data aceasta vizuală, la moştenirea declarată a *generaţiei Beat* : „Stau în umbra unei locomotive cu aburi.../ e tocmai locomotiva care apare pe spatele «Aerului cu diamante»"[7]. Astfel, chestiunea identitară a *Aerului cu diamante* este una voit *beat*, marcată atât prin titlu (referinţa lisergică oblică), cât şi prin imagine, ce este folosită ca un pretext identitar.

Mircea Cărtărescu merge mai departe de linia declarativului, în continuarea demonstraţiei. El preia paralelismul sintactic şi amploarea verbală printr-o suită de comparaţii începute cu structura „de parcă...". Pe de altă parte, nu preia mimetic o astfel de retorică, ci o adaptează propriului său discurs, presărat de referinţe organice. În ultima parte, placheta primită drept cadou devine pretext pentru o scurtă, incisivă reflecţie asupra condiţiei de poet debutant în epistema postmodernă : „Pătrăţoasă, subţire, modestă cărticică/ pe când la noi atâţia au obsesia operei/ plachetă de debutant tipărită cuminte/ iar înăuntru – Howl"[8]. Mai sesizăm şi o altă chestiune, privitoare la poziţionarea poemului în cadrul volumului. El

1. *Ibidem*, p. 184.
2. *Ibidem.*
3. *Ibidem*, p. 185.
4. *Ibidem*.
5. *Ibidem*.
6. *Ibidem*, p. 190.
7. Ibidem, p. 186.
8. *Ibidem*, p. 189.

face parte din suita „Geneză”, alături de poemul „dragostea”, având tematica concepţiei şi a naşterii vieţii, „războiul stelelor”, unde se descrie începutul de dimineaţă şi alte texte care exprimă debutul. Includerea poemului „am căpătat un exemplar din Howl semnat de ginsberg” nu este astfel arbitrară, deoarece arată începuturile culturale ale poetului (sau cel puţin rădăcinile din care îşi revendică sursele poetice). Chiar dacă, la diferite paliere literare, există multe alte influenţe (de la Dimov, Ivănescu sau Sorescu la Ezra Pound etc.), este curios de ce optzecistul alege această opţiune dintre multe alte posibile. Deşi preia tehnici literare şi din alte zone culturale, el nu aminteşte de ele aproape deloc într-un text poetic.

Punctual, Mircea Cărtărescu preia din estetica contraculturii în poezie următoarele aspecte :

- voluptatea, descriptivismul amploarea frazei (Lawrence Ferlinghetti, Allen Ginsberg) ;
- narativizarea limbajului poetic (Gregory Corso, Frank O’Hara) ;
- vizionarismul sau fascinaţia pentru halucinant (Ginsberg, Corso, Kerouac, Leary) ;
- critica societăţii industriale şi citadine (Lawrence Ferlinghetti, Allen Ginsberg, Kerouac) ;
- biografismul, pe linia *personismului* (Frank O’Hara) ;
- doar parţial şi într-un mod neasumat total, el preia mistica şi fascinaţia pentru spiritualitatea orientală (Allen Ginsberg, Gregory Corso, O’Hara, Kerouac).

Alt tip de revoltă în poezia lui Florin Iaru

Din cadrul aceleiaşi generaţii poetice optzeciste, Florin Iaru se poziţionează oarecum distinct în declaraţiile teoretice referitoare la fenomenul postmodernismului. Înainte ca acest fenomen să fie punctat clar (sau, cel puţin, să fie supus dezbaterii) în numerele *Caietelor Critice* din 1986, într-o anchetă a aceleiaşi reviste, din anul 1983, nr. 3-4, Florin Iaru afirmă că noua generaţie (a acelui moment) era văzută doar drept nişte poeţi tineri care aveau alte modele decât moderniştii. O schimbare neaşteptată de modele ne-o oferă Iaru, ignorând exemplul blagian, barbian sau arghezian, în favoarea lui Caragiale. Trebuie să ne întrebăm în ce măsură o astfel de declaraţie teoretică poate fi creditabilă (în măsura în care nu doar îl derutează pe cititor). La o primă lectură, am putea fi tentaţi să afirmăm că Iaru îl alege drept model intelectual pe Caragiale datorită fascinaţiei pentru balcanism, miticism sau forme adiacente ale acestei mentalităţi levantine. Problema se complică deoarece poetul preia şi dialogismul poetic, expresivitatea şi ineditul[1].

1. Gheorghe Crăciun, *Generaţia optzeci în texte teoretice. O antologie*, Editura Vlasie, Piteşti, 1994, p. 160.

Andrei Bodiu merge pe această argumentaţie, spunând că ea devine „teatralizată”[1]. Astfel, celelalte influenţe pe care poetul le invocă sunt puse în umbră faţă de Caragiale : „Mircea Ivănescu, Brumaru, Nichita, *beat generation*, Tzara, suprarealişti... mă rog, cam tot ce e bun”[2]. Vedem cum, chiar şi la nivelul structurii limbajului, Iaru nu este atât de avântat în exprimare precum Mircea Cărtărescu, din moment ce doar aminteşte de *generaţia beat*, dar nu o invocă drept o prezenţă paternă.

Răspunzând unei anchete a revistei *Contrapunct*, nr. 3/1990, Florin Iaru îşi aminteşte despre modelul şi jovialitatea Cenaclului de Luni. Pentru el, acest grup a fost o imersiune necesară în cultura europeană curentă. Membrii ei, marginalizaţi de instituţiile culturale, au mizat pe autodezvoltare intuitivă, pe baza afinităţilor de lectură comune[3]. Din exterior, ei erau văzuţi drept nişte urmaşi minori ai *generaţiei Beat* – o aserţiune ce este destul de relativă, în raport cel puţin cu Iaru, care îşi revendică o altă pistă culturală. Cu alte cuvinte, el se desprinde de paleta tutelară a contraculturii Cenaclului de Luni.

Astfel, partitura majoră a textului este plasată în spaţiul est-european, geografic vorbind. Modelul caragialesc este devoalat în articolul programatic expus mai jos, dar poate fi uşor reperabil şi în poemele din *Cântece de trecut strada* (1981) : „Dom’le – chimicalele astea.../ Dom’le – universul e curb.../ Dom’le – înţelegeţi necesitatea ? ”[4]. Dacă luăm ca reper istoria literară, următorul moment pe axa cronologică ce merită amintit este zona avangardei. Un imaginar tipic urmuzian, în care obiectele sunt însufleţite, se prefigurează : „Şi ferestrele făceau ape şi scaunele se înmulţeau/ prin sciziparitate şi o pisică într-un magazin/ de pălării ne-a zis : / — Mergeţi cu bine, feţii mei”(„O pisică într-un magazin de pălării”)[5] sau „samovarul râde/ şi cu unghia îmi crapă ochii”[6]. De ce tocmai Urmuz ? Alegerea este datorată dizolvării rapide de sens al realităţii ce apare în poezia de avangardă. Zona suprarealistă este şi ea vizibil prezentă în discursul poetic al lui Florin Iaru (de exemplu, „Jocuri prea multe jocuri”). Radu G. Ţeposu mai constată şi o anumită cadenţă dimoviană[7]. În primul volum, rareori sunt preluate moşteniri contraculturale, poetul mergând pe o direcţie paralelă. Nici măcar la nivel de retorică nu mai putem să constatăm avântul frazei ginsbergiene, nici fragmentarea frazei

1. Andrei Bodiu, *Direcţia optzeci...*, p. 97.
2. Gheorghe Crăciun, *Generaţia optzeci...*, p. 161.
3. „Deşi am terminat facultatea în 1978, am continuat să vin luni de luni, pentru a fi în mijlocul cenaclului, special pentru a fi în continuare în dialog şi a-mi putea modifica/ ajusta modul de a mă exprima” (*Ibidem*, p. 93).
4. Florin Iaru, *Poeme alese. 1975-1990*, Editura Aula, Braşov, 2002, p. 14.
5. *Ibidem*, p. 19.
6. *Ibidem*, p. 38.
7. Radu G. Ţeposu, *Istoria tragică...*, p. 89.

ce apare la Ferlinghetti. Mult declaratul biografism nu este asumat în totalitate, ci apare ca reacţie împotriva unui modernism greoi, vetust. Pe de altă parte, unele structuri reziduale ale modernismului persistă în unele formulări („Mi-au pus în braţe zăpada/ nu-mi daţi mie zăpada – i-am rugat –/ ce să fac eu cu memoria voastră pustie/ ce să fac eu cu această stradă pustie/ pe cine să aştept/ cu cine să vorbesc ? "[1]).

Prin ironia şi spiritul său zeflemitor, îl considerăm pe Iaru mult mai apropiat de Muşina decât de colegul său de antologie Mircea Cărtărescu. Pe de altă parte, în primul volum, din 1981, există inserate anumite elemente, mai puţine, e drept, decât în cazul lui Cărtărescu, dar care merită cel puţin inventariate. Sunt prezente referinţe de la titlul poemului „Aer cu diamante", care va da numele viitorului volum colectiv al lunediştilor, la anumite inteligente inserţii din cultura americană, precum pacifismul („Zi ploioasă pe strada Păcii" sau „Comunicat"). În poemul „Zi ploioasă pe strada Păcii" se expune problema bombei atomice care, într-o clipită, poate pulveriza întreaga omenire. Această temă este o recurenţă în imaginarul *generaţiei Beat* (de la imagistică la poezie) datorită ameninţării reale care plana deasupra întregii lumi în contextul Războiului Rece. Desigur, această temă a fost vizitată şi înainte de către optzecişti şi oarecum independent de influenţa americană (de exemplu, „Surâsul Hiroshimei" de Eugen Jebeleanu). Ce aduce nou Iaru în prelucrarea acestei teme este faptul că sintetizează perspectiva interiorizantă cu colapsul lumii exterioare, într-o joacă ce se realizează în doi timpi : „Prin oraşe vor chiui numai pieile roşii./ Pe neuronul pătrat câteva curbe căzătoare"[2]. Şocul exterior al bombei nu este resimţit în exterior, ci este prelucrat în reţeaua cerebrală (prin bogatele, repetitivele referinţe la domeniul neurologicului din poem). Progresiv, dezarticularea lumii se produce dinspre observatorul care asistă (nu întâmplător folosindu-se persoana a II-a : „Îţi priveşti cu uimire degetul care sare din articulaţie/ sufletul care sare din articulaţie") la întregul oraş „asfaltul meu e tot o strecurătoare/ sub umbrela cea mare"[3]. Miza finală a poemului este alta şi poartă pecetea dezamăgirii în iubire : „Iar îţi înşeli bărbatul cu niscai senzaţii celeste ? "[4]. Cu alte cuvinte, tema bombei atomice este folosită cu ingeniozitate pentru a concepe un imaginar al panicii, doar pentru a-l abandona spre finalul poeziei. Putem afirma faptul că Iaru ţine cont de o posibilă poetică omogenă a *generaţiei Beat*, dar nu abuzează de ea, ci doar o foloseşte în atingerea unui alt scop estetic. Explorarea spaţiului visului constituie şi un pretext pentru structurarea – sau cel puţin încercarea de a structura – a unei lumi incoerente, pe baza sinesteziei

1. Florin Iaru, *Poeme alese…*, p. 53.
2. *Ibidem*, p. 13.
3. *Ibidem*, p. 14.
4. *Ibidem*, p. 15.

şi a senzorialului : „Un scurtcircuit suprasexual din care/ visul se sparge posedat de această fidelitate”[1]. Criticii literari, după cum am văzut, au constatat o altă apropiere mult mai vizibilă şi mai demonstrabilă decât cea din zona contraculturii americane : suprarealismul şi evocarea balcanismului prin *modelul Caragiale.*

Astfel, poezia lui Florin Iaru preia câteva aspecte din contracultura americană, dar le integrează într-o estetică diferită. Cu alte cuvinte, faţă de Mircea Cărtărescu, el nu îşi etalează dorinţa de a fi asociat cu contracultura americană, dar în acelaşi timp preia, cu mai multă maturitate, elementele :

- narativizarea limbajului poetic (Gregory Corso, Frank O’Hara) ;
- vizionarismul sau fascinaţia pentru halucinant (Ginsberg, Corso, Kerouac, Leary) ;
- critica societăţii industriale şi citadine (Lawrence Ferlinghetti, Allen Ginsberg, Kerouac) ;
- biografismul, pe linia *personismului* (Frank O’Hara).

Rockstars ai Estului Sălbatic

Mircea Cărtărescu, alături de Florin Iaru, debutează colectiv în 1982 alături de alţi doi poeţi promiţători, Traian T. Coşovei şi Ion Stratan, în volumul *Aer cu diamante.* Iniţial publicată într-un tiraj restrâns, antologia este poziţionată de critica literară drept piatră de hotar pentru începuturile postmodernismului românesc. Pentru cunoscători, însuşi titlul este o referinţă la mişcarea *hippy*, într-un limbaj suficient de discret încât să treacă de cenzura comunistă. Astfel titlul, preluat dintr-o poezie a lui Florin Iaru, face referinţă la melodia „Lucy in the Sky with Diamonds”, cântată de The Beatles[2]. Trebuie să menţionăm că revolta nu se manifestă doar prin limbaj, ci şi prin imagine. Cu alte cuvinte, imaginea de pe coperta a patra denotă, într-un limbaj vizual ermetizat, opţiunea identitară a scriitorilor. Fotografia este developată alb-negru, fiind realizată de Tudor Jebeleanu, şi reprezintă patru indivizi (poeţii Cenaclului de Luni : Florin Iaru, Mircea Cărtărescu, Traian T. Coşovei şi Ion Stratan) care stau pe platforma unei locomotive cu aburi, numită Pacific Union. Aceasta a fost realizată la începutul anilor ’80, în Bucureşti, în momentul în care cultura americană intrase în spaţiul de dincolo de Cortina de Fier deja de mai bine de un deceniu. De ce ne interesează această fotografie, care, de altfel, poate să reprezinte doar patru prieteni într-un

1. *Ibidem*, p. 78.
2. Ştefan Borbély, „Contracultura şi reflexele sale. Argument”, dosar tematic al revistei *Vatra*, nr. 10-11/2012, p. 40.

Bucureşti al anilor ’80 ? Pentru că atât la nivel explicit, cât şi subversiv confirmă noua poetică şi dorinţa de revoltă.

În spiritul canonic, în perioada modernistă, majoritatea pozelor autorilor îi reprezintă îmbrăcaţi în costum, cu cămaşă încheiată (lucru valabil şi în cazul avangardiştilor). Convenţia vestimentară, mai ales în perioada comunistă, este clară : scriitorul trebuie să aibă o ţinută sobră şi este recomandabil să poarte cravată. De pildă, dacă parcurgem *Istoria critică a literaturii române* a lui Nicolae Manolescu[1], unde apar şi imagini reprezentative ale scriitorilor, constatăm că doar în cazul lui Marin Preda codul vestimentar este încălcat. Motivele generale de prezentare ale scriitorilor în acest fel sunt multiple : cenzura comunistă, dorinţa de a-i prezenta pe scriitori nu doar drept modele culturale, ci şi etice şi de comportament, toate acestea venind pe o filieră a imaginarului romantic. Cota privitorului este situată la picioarele poeţilor, din punct de vedere fotografic. Constatăm aici câteva reziduuri ale imaginarului romantic. În cadrul acestui curent, artistul este idealizat şi poziţionat pe un piedestal. Chiar dacă la nivel declarativ ei renunţă la orice pretenţie de mitizare, acest proces de formare a imaginii artistului funcţionează, cu toate că la niveluri mult mai scăzute şi în acest caz.

Prin această nouă abordare vestimentară, volumul doreşte să transmită un mesaj subliminal, de intrare violentă în canon, de provocare a acestuia, de înfruntare a lui. Ne susţinem afirmaţia pe baza comparaţiei cu poza emblematică a lui Walt Whitman din secolul al XIX-lea, care, şi el, pentru prima dată în istoria culturii, propune o imagine cu gulerul descheiat. În momentul în care, în 1855, Walt Whitman a lansat volumul *Leaves of Grass*, cu conţinut obscen, nu a uitat să adauge o poză provocatoare. Iniţial, numele autorului nu era scris pe volum, astfel că cititorul era confruntat cu un text vulgar, pe lângă care stătea într-o postură „gata de atac” scriitorul[2]. Mai mult, generaţia poetică optzecistă (mai ales Mircea Cărtărescu) îşi revendică sursele poetice declarative dinspre zona lui Whitman. Ar fi hazardat să afirmăm că ar exista o influenţă directă între cei doi autori în imagistica de copertă, însă atitudinea pe care o reflectă şi doresc să o transmită într-un spaţiu cultural este fundamental aceeaşi : doresc să se integreze în canon prin provocarea acestuia. Un alt element din prim-plan care merită luat în evidenţă este purtarea blugilor. Dacă ne imersăm în contextul imediat al epocii, putem din nou să vedem faptul că purtarea lor este o revendicare identitară, venită pe filiera contraculturii americane.

Înainte de acest moment, o astfel de imagine ar fi fost imposibil de prezentat drept copertă de carte. Mai mult decât o poziţionare de frondă, postura constituie

1. Nicolae Manolescu, *Istoria critică…*
2. David S. Reynolds, *Walt Whitman’s America : A Cultural Biography*, Vintage Books, New York, 1995.

şi o revendicare culturală. Această imagistică pare cumva să reinventeze, cel puţin în spaţiul românesc, pe fond occidental, abordarea şi percepţia asupra scriitorului. În textele lor teoretice, poeţii militează pentru coborârea poeziei pe stradă, renunţarea la pretenţii metafizice, combinarea diverselor surse poetice[1] (muzică, pictură etc.), influenţă venită prin domeniul *pop culture*. Cam acelaşi lucru par să facă şi optzeciştii în această imagine. Aşezarea celor patru poeţi în prim-plan este asemănătoare nu cu scriitorii din canonul existent în România, ci cu modelele cu care rezonează. Chiar dacă este o convenţie fotografică destul de veche şi de des întâlnită, cea a grupului, putem afirma că ei sunt aşezaţi ca într-o formaţie muzicală a contraculturii. Constatăm un fenomen reprezentativ pentru toate mişcările din Europa de Est influenţate de contracultura americană : receptarea temelor în bloc, chiar dacă cronologic şi tematic ele sunt la mare distanţă unele de celelalte.

Ne vom referi în continuare la un alt text, de data aceasta literar, care vine în completarea revendicării culturale pe care generaţia optzecistă o realizează. Este vorba despre poemul „am căpătat un exemplar din howl semnat de ginsberg”, în care Mircea Cărtărescu descrie atmosfera de colegialitate ce a existat în interiorul acelui grup. Se poate observa cu uşurinţă cum referinţele textuale sunt împletite cu textul vizual şi cu revendicarea culturală ce apare în poemul „Sunflower Sutra”. În această logică, imaginea locomotivei pare o ruptură de modernitate, de industrializare, prin supapa de ieşire a postmodernismului. Astfel, constatăm şi o tentă ironică şi ludică în această imagine.

Desigur, nu ne putem argumenta poziţia doar pe baza referinţelor din cadrul poemelor. Aducem ca argument suplimentar şi numeroasele revendicări din textele teoretice ale optzeciştilor (prezente, de pildă, în antologia lui Gheorghe Crăciun, *Competiţia continuă*). Acestea, corelate cu prezenta imagine şi cu textul poetic, ne determină să afirmăm faptul că fotografia susţine crezul poetic de revendicare din zona Beat a optzeciştilor, la nivel identitar. La nivel de imagistică, cei patru se consideră a fi Beatles-ii români : Cărtărescu drept Lennon, Coşovei drept McCartney, Iaru ca Harrison, iar Ion Stratan drept Ringo Star[2]. Această identificare merge mai departe cu acronimul titlului „Lucy in the Sky with Diamonds”, care, dincolo de cripticul LSD, ne confirmă faptul că există o puternică dorinţă de sincronizare cu noile mode ale Vestului. O posibilă teoretizare ar putea fi realizată cu ajutorul instrumentelor propuse de Eugen Negrici în *Iluziile literaturii române*, unde explică acest sentiment de vacuitate şi frustrare ce există în literatura română, în comparaţie cu ce se întâmplă în spaţiul Vestului[3]. El foloseşte un aparat conceptual

1. Vezi, de pildă, antologia lui Gheorghe Crăciun, *Generaţia optzeci*…
2. adevarul.ro/cultura/carti/aer-diamante-30-ani-1_50bd3d517c42d5a663c8dc7c/index.html (accesat la 8.12.2014).
3. Eugen Negrici, *Iluziile literaturii*…

precis pentru a analiza fenomenul de mitizare şi constituire a imaginarului, pe premisele *sincronismului* lui Lovinescu.

Concluzii

Puternicul clivaj dintre asimilarea contraculturii la nivel muzical şi la nivel literar este explicabil dacă analizăm problema din mai multe unghiuri. Am utilizat un demers de contextualizare (poststructuralism, istoria ideilor) pentru a explica această receptare întârziată a fenomenului literar american. Odată definiţi termenii de lucru (contracultura, *generaţia Beat* şi optzecismul), în prima parte a studiului am încercat să sintetizăm situaţia culturală a anilor ’60-’70 în Republica Socialistă România.

După ce vechea intelectualitate este epurată sau închisă (1948-1960), în cultura română se impune cu uşurinţă un nou *limbaj de lemn*, reprezentat de melanjul dintre marxism şi comunism. O diversificare a tendinţelor culturale are loc în anii ’60, suficientă doar pentru a permite recuperarea literaturii în punctul în care aceasta a fost întreruptă : modernismul târziu. Această situaţie va dura până la sfârşitul anilor ’70, moment în care are loc o schimbare de paradigmă literară. Receptarea postmodernismului şi a elementelor contraculturii se produce în bloc, dar în subteran. Am observat faptul că mişcarea de revoltă este discutabilă, chiar dacă la nivel declarativ ea este deseori utilizată. Sursele prin care poeţi precum Mircea Cărtărescu sau Florin Iaru au cunoscut literatura americană contemporană sunt *Antologia de poezie americană* a lui Leviţchi şi *Antologia poeziei americane* de Ion Caraion.

În cea de-a doua parte, am demonstrat, pe baza unei grile de influenţă, receptarea temelor ce apar în contracultura literară în poeziile lui Mircea Cărtărescu şi Florin Iaru. Am observat cum Mircea Cărtărescu îşi însuşeşte tutela lui Allen Ginsberg, atât prin teme şi stil, cât şi la nivel declarativ. Revoltat împotriva *establishment*-ului este şi Florin Iaru, însă el nu preia atât de multe elemente precum Mircea Cărtărescu. Influenţa există, dar este integrată într-o poetică aparte. Volumul care anunţă noua poetică şi ralierea culturală faţă de mişcările de pe continentul american este reprezentat de *Aer cu diamante*. În această antologie, revolta nu se manifestă doar prin limbaj, ci şi prin imaginea de pe coperta a IV-a. Contestarea este manifestată prin vestimentaţie, atitudine şi referinţe încrucişate.

Limite şi posibile direcţii de cercetare

În această cercetare, nu am analizat decât câteva dintre textele lui Cărtărescu şi Iaru, situaţia lui Traian T. Coşovei şi Ion Stratan nefiind supusă discuţiei. Deşi

am consultat o serie de articole şi declaraţii de poetică, pentru a lămuri definitiv problema receptării contraculturii în poezia optzecistă, ar fi utile câteva interviuri care să puncteze exact această temă. În plus, o altă limită este faptul că nu s-a realizat o abordare transnaţională, pentru a vedea dacă un astfel de fenomen apare şi în alte ţări ale Europei de Est.

Pe viitor, o analiză a poemelor lui Traian T. Coşovei şi Ion Stratan, precum şi a altor optzecişti ar fi interesantă pentru a putea trasa „o hartă” a influenţei acestui curent. Câteva mărturii orale ar lămuri problema, atât din punctul de vedere estetic al scriitorilor, cât şi din prisma personală. O comparaţie cu cazul polonez al grupului bruLion, care abordează o estetică similară, ar fi de asemenea interesantă în înţelegerea dinamicii acestui fenomen.

Tudor Mihăescu

Istoria văzută prin Google : memoria gulagului pe internet

Abstract. *The study will examine the manner in which Google influences people's perception of historical facts, by analysing how the searching engine displays on the first page of results the websites dedicated to the presentation of the gulag. By introducing the term „gulag" in the searching box of Google, the provided information is analysed in two of the specific stances for this tool : through the section of webpages and the one of images. The materials, seen by the user during the first moments of searching, are briefly analysed. We may assume that Google records in a specific manner, the way that the topics from recent history are perceived by the public consciousness. Therefore, the research summarizes an approach that combines the explanation of the new digital technologies' impact with the historiographical and sociological dimension.*

Keywords : *gulag, communism, google, internet, user experience design, digital*

Introducere

În toamna anului 2013, UN Women (agenţie ONU specializată în promovarea şi apărarea drepturilor femeilor) a lansat în spaţiul public o ingenioasă campanie[1] de conştientizare a stereotipurilor legate de statutul şi rolul femeii în societatea contemporană. Ideea campaniei sociale a fost, pe cât de originală şi eficientă, pe atât de simplă în modul de realizare : explorând funcţia *autocomplete* („completare automată"), prin care Google sugerează spontan anumite rezultate pornind de la cuvântul tastat de utilizator, coordonatorii campaniei au alcătuit un album cu imagini ce surprind sugestiile pe care Google le oferea atunci când în caseta de căutare erau scrise propoziţii incomplete, precum : „Femeile nu ar trebui să…", „femeile nu pot să…" etc. În continuarea acestor fragmente, motorul de căutare propunea cele mai populare căutări efectuate anterior : „Nu ar trebui să aibă drepturi", „nu ar trebui să voteze" etc. Morala se degajă de la sine : sugestiile propuse de Google reprezintă topul căutărilor efectuate anterior de utilizatorii de internet, motorul de căutare devenind astfel, într-o manieră diferită faţă de alte instrumente de măsurare a opiniei, un indicator pentru gradul de răspândire a anumitor idei, credinţe, prejudecăţi, stereotipuri.

În mod oarecum similar, funcţia *autocomplete* a Google a făcut obiectul şi altor campanii de succes, aşa cum a fost, de pildă, cea desfăşurată de cunoscutul brand de ciocolată ROM[2], care şi-a propus ca, mobilizând într-un efort comun şi sincronizat utilizatorii de internet din România, să „schimbe imaginea românilor pe internet", manipulând căutările pe Google în aşa fel încât să modifice sugestiile negative (proşti, hoţi, păduchioşi etc.) care apăreau atunci când erau tastate cuvintele „românii sunt…", acestea fiind treptat înlocuite de continuări precum „… sunt deştepţi", „…sunt frumoşi" etc. Campania „Românii sunt deştepţi" a devenit virală pe internet şi a înregistrat un succes care, ulterior, le-a adus autorilor mai multe premii la festivalurile de profil din industria publicităţii.

Într-un alt plan de referinţă, noile tehnologii digitale, la fel ca orice alt artefact tehnic de ieri şi de aiurea, nu sunt neutre şi nu pot fi disociate nici de contextul

1. Vezi http ://www.unwomen.org/en/news/stories/2013/10/women-should-ads (accesat la 19.08.2015).
2. Vezi site-ul campaniei „Românii sunt deştepţi", http ://www.romaniisuntdestepti.ro/ (accesat la 19.08.2015).

istoric în care au fost create şi cu atât mai puţin de procesele sociale cu care se împletesc, ele reflectând reverberaţiile unui imaginar aflat la intersecţia dintre utilitar şi cultural, modelându-le forma şi rolul : „Tehnologiile sunt idei puse în practică, ce conţin arheologia istoriei lor, incluzând nu numai urme ale scopurilor lor utilitariste, ci şi ale ideilor filosofice şi dorinţelor culturale pe care le-au declanşat inventarea, realizarea şi difuzarea lor socială şi geografică”[1]. În acelaşi timp, tehnologiile comunicării îşi pun amprenta asupra unui fel particular de a percepe realitatea. În spiritul unui determinism tehnologic, teoriile lui Marshall McLuhan insistă asupra acestor corelaţii ce conduc la o structurare specifică a modului de a gândi şi de a asimila informaţia : „Doresc să subliniez încă o dată o idee fundamentală : societăţile au fost întotdeauna modelate mai degrabă de natura mijloacelor de comunicare între oameni decât de conţinutul comunicării”[2].

*

Folosite ingenios în campaniile sociale sau publicitare online, Google şi rezultatele pe care le afişează pot constitui, în mod pertinent şi relevant, un punct de plecare şi pentru analiza/evaluarea unor subiecte de istorie recentă, privite din unghiuri variate : istoriografic, comunicaţional, antropologic, vizual. Asemenea unui letopiseţ, de această dată în variantă digitală, Google consemnează într-o manieră sui-generis temele recurente în conştiinţa publică şi modul în care au fost receptate, la un moment dat, de către societate – înţelegând prin aceasta nu doar portalurile agenţiilor de presă sau de televiziune, ci şi site-urile instituţiilor, ale diverselor asociaţii şi organizaţii nonguvernamentale, blogurile, forumurile etc. De pildă, o căutare de genul „muzeul comunismului” va oferi celui interesat de acest subiect o privire de ansamblu asupra „carierei” pe care această idee a avut-o în discursul public.

Privind la numărul imens[3] de accesări pe care le contorizează zilnic, impactul masiv pe care Google îl are asupra societăţii poate fi intuit în aspectele sale de fond : serviciile gratuite pe care gigantul american le oferă publicului larg tind să se transforme, suplu şi discret, nu doar într-o interfaţă, ci şi într-un fin filtru ce mijloceşte relaţia dintre utilizator şi informaţie, ajungând până în punctul în care devine indistinctă graniţa dintre fluxul de informaţii pe care le înregistrează şi modul în care influenţează şi chiar formează opinia publică. Într-adevăr, Google nu doar că ţine o evidenţă a evenimentelor la zi, ci, într-un fel specific, scrie din

1. Ken Hillis, Michael Petit, Kylie Jarrett, *Google and Culture of Search*, Routledge, New York, Londra, p. 11.
2. Marshall McLuhan, *Mass-media sau mediul invizibil*, Editura Nemira, Bucureşti, 1997, p. 232.
3. Google Search se poziţionează pe primul loc într-un top (vezi statisticile Alexa) al celor mai vizitate site-uri la nivel global, fiind cel mai popular motor de căutare (urmat la mare distanţă de Bing, Yahoo ! , Baidu şi altele). Zilnic, pe Google Search sunt înregistrate aproximativ 4 miliarde de căutări din întreaga lume.

oficiu o versiune a istoriei. Utilizatorul din era digitală, preocupat să afle rapid detalii despre „cazul Vişinescu", „condamnarea comunismului", „închisoarea Râmnicu Sărat" etc., va căuta în primul rând (sau doar) pe Google – este comod, generos, gratuit, iar în cazul subiectelor de dată recentă e, nu de puţine ori, şi singurul loc de unde pot fi obţinute informaţii. Astfel, Google apare astăzi ca o sursă de informare de primă importanţă, contribuind semnificativ la conturarea opiniei pe care oamenii şi-o formează, cel puţin în primă fază, asupra unui subiect. În linia acestei idei, rândurile care urmează prezintă o radiografie a rezultatelor pe care motorul de căutare le afişează atunci când este scris cuvântul „gulag", într-o încercare de a determina imaginea pe care utilizatorii şi-o pot crea în legătură cu universul concentraţionar ce a caracterizat sistemul represiv din fostele regimuri comuniste.

Schiţă metodologică

Cu un design minimalist şi culori jucăuşe, Google este un motor de căutare complex, cu o gamă largă de funcţii şi aplicaţii, funcţionând după o serie de algoritmi care organizează rezultatele după numeroase criterii. O simplă căutare poate fi ajustată ţinând cont de limbă, ţară şi interval de timp. De asemenea, rezultatele căutării sunt structurate în câteva categorii care se referă la formatul acestora : pagini web, imagini, hărţi, videoclipuri, ştiri, cărţi şi aplicaţii – fiecare secţiune având la rândul ei un meniu cu instrumente de căutare ce oferă posibilitatea obţinerii unor rezultate şi mai precise. Imaginile, de pildă, pot fi triate după mărime, culoare, tip, chiar şi după drepturile de utilizare.

Analiza propusă va examina câteva dintre aceste elemente constitutive, văzute ca indicatori ce se pretează la o serie de măsurători, sistematizări şi interpretări. Astfel, conţinutul pe care Google Search îl expune atunci când este efectuată o căutare după termenul „gulag" va fi urmărit cercetând rezultatele pe care le generează în spaţiul a două rubrici din meniu, pagini web şi imagini ; decizia de a le observa doar pe acestea este justificată de faptul că ele conţin majoritatea rezultatelor relevante şi sunt relativ stabile ; în celelalte subdiviziuni (hărţi, ştiri, aplicaţii etc.), rezultatele afişate fie sunt sumare sau imprecise, fie reclamă o analiză separată, cu alte metode – aşa cum este cazul unei aplicaţii pentru Android (numită *Amnesia Gulag in Europe*) având ca temă memoria gulagului, parte dintr-un proiect european derulat sub egida unei universităţi din Italia. Pornind de la cele două secţiuni ale meniului, descrierea va fi structurată în baza unor interogaţii formulate astfel : *Ce anume se găseşte pe Google când este introdus termenul „gulag" ? În ce formă se prezintă ? De cine şi cu ce scop este încărcat materialul respectiv ?* – sintetizând o abordare care combină dimensiunea tehnică cu cea istoriografică şi sociologică.

Alegerea termenului „gulag" (acronim de la G*lavnoe* U*pravlenie* La*gerei*, în traducere Administraţia Generală a Lagărelor), ca obiect de cercetare în universul

caleidoscopic creat de Google, are la origine o curiozitate aproape filologică faţă de rezonanţele culturale şi transformările semantice pe care le-a cunoscut acest *termen-efigie*, cum foarte potrivit îl numeşte Ruxandra Cesereanu :

> Datorită lui Alexandr Soljeniţîn, cuvântul „Gulag” a trecut dintr-o terminologie birocratic-funcţionărească într-una emblematic-simbolică, semnificând spaţiul prototipal al detenţiei comuniste sub toate formele ei : lagăr de muncă, închisoare, colonie ; exilul şi deportarea sunt şi ele tot o formă a Gulagului, chiar dacă nu sunt strict legate de încarcerare. Cuvântul „Gulag” a devenit astfel un termen-efigie, deoarece conţinutul său s-a amplificat faţă de accepţia de origine[1].

Panorama gulagului pe Google

O căutare pe Google[2] după cuvântul „gulag” furnizează aproximativ 5.300.000 de rezultate într-un timp record – un volum uriaş de informaţie în cele peste câteva miliarde de site-uri indexate din toată lumea. Dintre acestea, cele mai relevante informaţii sunt cuprinse în primele pagini – din acest motiv, analiza de faţă se va concentra doar asupra primei pagini de rezultate. Făcând o paranteză, se poate pune în mod justificat o întrebare : în funcţie de ce criterii consideră Google un site ca fiind relevant sau nu ? Aici trebuie spus că algoritimii după care funcţionează softul implementat Google Search sunt confidenţiali ; şi chiar dacă n-ar fi, discuţia ar deveni oricum mult prea tehnică. În orice caz, este unanim împărtăşită opinia că majoritatea rezultatelor afişate de Google reprezintă cele mai vizitate site-uri în trecut şi care au conţinut bogat în legătură cu subiectul căutat.

Web. Aşa cum era de aşteptat, primele rezultate găsite – la introducerea termenului „gulag” în caseta de căutare – sunt cele care trimit spre Wikipedia, la articolul omonim, din limbile română şi engleză. Aici utilizatorul va găsi informaţii (ce variază ca volum şi acurateţe în funcţie de limbă ; de obicei, articolele din engleză sunt etalonul) sub forma unei naraţiuni de dicţionar, suficient de detalitate (contextul istoric, regimul de detenţie, consecinţe etc.) încât să ofere o imagine rezonabilă şi generală asupra fenomenului. E necesar să fie precizat însă că articolele de pe Wikipedia pot fi modificate liber de oricine, motiv pentru care în ele se pot strecura inadvertenţe şi informaţii eronate – în mod intenţionat sau din necunoaştere. Redactarea

1. Ruxandra Cesereanu, *Gulagul în conştiinţa românească : memorialistica şi literatura închisorilor şi lagărelor comuniste*, Editura Polirom, Iaşi, 2005, p. 9.
2. Este vorba despre google.ro – identificând locul în care se află utilizatorul, Google îl redirecţionează automat spre versiunea autohtonă a site-ului, prin nimic diferită de cea standard, ci doar având meniul setat în limba română şi oferind rezultate predominant în această limbă, alături de cele în engleză. Pentru o căutare care să afişeze rezultate exclusiv „româneşti”, utilizatorul trebuie să seteze şi ţara.

articolelor fiind rezultatul unei ample acţiuni de voluntariat, prin munca benevolă a „wikipediştilor", rigorile academice sunt mai laxe, iar corectitudinea informaţiilor nu este garantată de vreun colectiv ştiinţific ori de vreo instituţie specializată.

După articolele din Wikipedia, următorul rezultat afişat în Google Search trimite spre pagina unui site românesc (filmedocumentare.com) ce conţine documentarul *Gulag*, producţie BBC realizată în 2000, sub îndrumarea lui Angus Macqueen. Pagina conţine şi o descriere ce rezumă scenariul : „*Gulag* este o călătorie ce începe cu un canal de la periferia Moscovei spre deşerturile din Asia Centrală şi pustiul îngheţat al Arcticii, prin inima societăţii şi istoriei Rusiei. Povestirile dintr-o lume de coşmar, spuse atât în cuvintele victimelor, cât şi ale torţionarilor, continuă să bântuie societatea din zilele noastre"[1]. Varianta cu subtitrare în limba română a serialului are la ora actuală 1.350 de vizionări.

Următorul rezultat conţine o trimitere spre versiunea online a DEX-ului, unde sunt prezentate mai multe definiţii (adunate din mai multe dicţionare) ale termenului[2] ; majoritatea se referă pe scurt la sistemul concentraţionar din fosta Uniune Sovietică. Însă, într-o explicaţie mai cuprinzătoare (dintr-un dicţionar enciclopedic), este menţionat şi cazul României, fiind amintită extinderea semantică pe care a cunoscut-o noţiunea de gulag : „Termenul a căpătat notorietate universală datorită cărţii lui Aleksandr Soljeniţîn, *Arhipelagul Gulag*. În România, comuniştii, veniţi la putere în 1945, au organizat (după 1948), împotriva unor largi categorii sociale, un regim de teroare în închisori şi lagăre de muncă forţată (Aiud, Gherla, Piteşti, Sighet, Canalul Dunăre-Marea Neagră ş.a.), soldat cu sute de mii de morţi".

În continuare, alte două link-uri afişate de Google pe prima pagină de rezultate fac trimitere spre un site – gulaghistory.org – care pare să fie primul portal specializat cu care utilizatorul intră în contact. Având în antet titlul *Gulag : Soviet Forced Labor Camp and the Struggle for Freedom*, site-ul a fost realizat pentru promovarea în rândul publicului american a unei expoziţii itinerante, având ca subiect istoria gulagului sovietic ; iniţiativa reuneşte mai multe instituţii din Rusia şi Statele Unite : „Acest website este rezultatul unui parteneriat între National Park Service, The Gulag Museum, The Center for History and New Media, din cadrul George Mason University, şi The Davis Center for Russian and Eurasian Studies al Harvard University". Strategia de promovare a expoziţiei itinerante a fost aceea de a crea prin acest portal o expoziţie online care, gândită într-o manieră ce aminteşte de abordările muzeografice clasice, oferă internautului un veritabil muzeu virtual al gulagului. Un aspect interesant este invitaţia spre participare şi implicare pe care autorii site-ului o adresează publicului ; în cadrul secţiunii „Reflections", vizitatorul, dacă este supravieţuitor al gulagului, îşi poate expune propria experienţă, povestea urmând să fie postată pe site.

Ultimul link din prima pagină de rezultate este o legătură spre un articol apărut în ediţia online a ziarului *România Liberă*, în 6 iulie 2014, sub titlul „Tortură

1. Vezi http ://www.filmedocumentare.com/gulag/ (accesat la 27.08.2015).
2. Vezi https ://dexon-line.ro/definitie/gulag (accesat la 27.08.2015).

şi crimă în Gulag. Ororile temniţelor sovietice, în desenele unui angajat al NKVD". Semnat de jurnalistul Marius Cosmeanu, articolul este de fapt recenzia unei cărţi aparte : *Desene din Gulag*. Lucrarea lui Danzig Baldaev, fost gardian în penitenciarele sovietice, evocă în tuşe groase imaginea terifiantă a tratamentului la care erau supuşi deţinuţii, aflaţi într-un permanent proces de dezumanizare : torturi de o cruzime extremă, în special femeile fiind privite ca „duşmane ale poporului" umilite şi violate de deţinuţi de drept comun, siluete subnutrite, cadavre degerate. Aşa cum notează Anne Applebaum, moartea devenise un loc comun : „În anumite lagăre sovietice, în anumite perioade, moartea era practic garantată pentru toţi cei trimişi să taie copaci în pădurile veşnic îngheţate sau pentru cei osândiţi să lucreze în cele mai cumplite mine de aur din Kolîma. Deţinuţii erau de asemenea ţinuţi la carceră până când mureau de frig sau de foame"[1].

În galeria de imagini a articolului din *România Liberă*, cititorul poate vedea o parte dintre desenele realizate de Danzig Baldaev, însoţite de scurte descrieri. Deşi nu apare un contor care să fi înregistrat traficul, prezenţa articolului în prima pagină de rezultate se datorează, cel mai probabil, numărului mare de vizualizări pe care l-a avut la momentul publicării ; desenele tulburătoare ale fostului gardian au avut, fără doar şi poate, un impact emoţional puternic, iar articolul a devenit viral.

Chiar dacă nu apare în prima pagină de rezultate (deşi în varianta în engleză a motorului de căutare este afişat chiar în primele rezultate), merită a fi menţionată ideea originală – şi, probabil, singulară – a unui site dedicat gulagului, altminteri poate unul dintre cele mai bine realizate site-uri, la nivel grafic, ce tratează acest subiect. Astfel, pe thegulag.org, portal realizat de o fundaţie americană ce promovează memoria victimelor comunismului (The Victims of Communism Memorial Foundation[2]), există în meniu o secţiune intitulată „Virtual Gulag". După ce descarcă şi instalează un program care suportă formatul 3D, vizitatorul site-ului se poate „plimba" în perimetrul unui lagăr de muncă forţată, refăcut şi imaginat virtual, amintind de jocurile video din categoria *first-person shooter*, însă fără arsenalul caracteristicilor specifice acestor tipuri de jocuri. Explorând lagărul virtual, utilizatorul va găsi din loc în loc, precum într-un muzeu, casete explicative care descriu experienţa gulagului ; se va întâlni la un moment dat cu o brigadă de prizonieri care tocmai pleacă la muncă ; va putea vizita barăcile în care aceştia locuiesc, cantina, biroul administrativ, depozitul de lemne ; de asemenea, atunci când se va apropia de gardieni, aceştia îi vor adresa replici în limba rusă, iar câinii de pază vor începe să mârâie bănuitori. Senzaţia de coprezenţă lasă o puternică impresie de autenticitate. La prima vedere poate părea uşor atipică o atare abordare într-un proiect online de memorializare, însă fără îndoială că, pentru generaţiile tinere, familiarizate cu jocurile video, un astfel de mod de-a povesti istoria poate avea un impact semnificativ pentru a le stârni interesul. De altfel, în

1. Anne Applebaum, *Gulagul : o istorie*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2003, p. 35.
2. Vezi http ://www.thegulag.org/about/VCMF (accesat la 31.08.2015).

literatura de specialitate se foloseşte conceptul de *gamification* pentru acele iniţiative care, prin intermediul unui joc video, livrează un material al cărui prim obiectiv nu este cel de divertisment, ci urmăreşte finalităţi educaţionale sau de altă natură, mizând pe faptul că ideile sunt asimilate mai repede şi mai uşor prin intermediul unui joc.

Imagini. În rubrica de imagini asociată căutării termenului „gulag", Google afişează în general fotografii din epocă, alb-negru, ce surprind instantanee din peisajul dezolant al fostelor închisori şi momente de viaţă cotidiană. Multe dintre ele redau scene cu condiţiile severe din coloniile de muncă forţată : deţinuţi lucrând în carierele de piatră, în taigaua nesfârşită la defrişat, la construcţia liniilor de cale ferată sau a canalelor de navigaţie ; este cunoscut faptul că în cele mai multe cazuri lagărele au fost construite sau extinse chiar de persoanele aflate în detenţie, în condiţii greu de imaginat : în gerurile extreme ale Siberiei, cu o alimentaţie precară şi o igienă rudimentară, sub ameninţarea constantă cu moartea şi tortura. Mulţi dintre deţinuţi au decedat în primele luni, în urma muncilor istovitoare şi a climei aspre.

Tot aici se regăsesc frecvent şi câteva dintre desenele lui Danzig Baldaev, menţionat în rândurile anterioare. Prezenţa lor pe numeroase site-uri (fie în limba engleză, fie în română) atestă impactul pe care l-au avut în conştiinţa publică, fixându-se în imaginarul şi patrimoniul vizual al memoriei trecutului recent. O altă categorie de imagini sunt cele care ilustrează hărţi cu reţeaua gulagului sovietic, descriind un teritoriu împânzit de închisori şi colonii de muncă, arătând amploarea fenomenului şi amintind literalmente de *Arhipelagul Gulag*.

Cu toate că o parte dintre imaginile furnizate în primele rezultate provin şi de pe site-uri în limba română (precum historia.ro, gazetademaramures.ro, rfi.ro şi altele), ele vorbesc în continuare despre represiunea din Uniunea Sovietică. Prima referire vizuală la gulagul românesc este o imagine ce înfăţişează un panou comemorativ ce reuneşte 12 portrete, fişier prezent pe Wikipedia cu următoarea descriere : *Romanian Greek-Catholic Bishops in Gulag*. Într-adevăr, apar acolo portretele mai multor clerici greco-catolici, printre care Iuliu Hossu, Vasile Aftenie, Ioan Bălan, Tit Liviu Chinezu şi alţii. Acestea sunt însoţite de succinte prezentări biografice, iar cele mai multe îi prezintă pe episcopii greco-catolicii în zeghe.

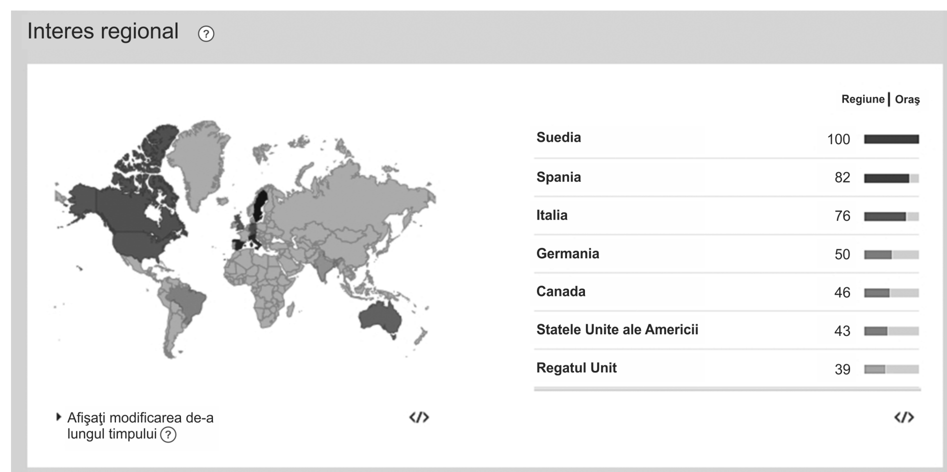
Începând din 2006, Google a dezvoltat un serviciu numit Google Trends, interfaţă prin care compania americană pune la dispoziţia cercetătorilor un instrument destinat în mod expres unor investigaţii (dar nu numai), înlesnind un studiu aprofundat ce permite consultarea unor statistici şi rapoarte ce introduc criterii noi, precum cel geografic, lingvistic etc. în evaluarea căutărilor efectuate. Cu alte cuvinte, activitatea pe Google a sutelor de milioane de utilizatori devine tot mai măsurabilă.

Introducând termenul „gulag" pe Google Trends, au fost afişate trei casete conţinând fiecare câte o diagramă ce prezintă evoluţia la zi a căutărilor după acest cuvânt. Trebuie menţionat că aceste statistici pot fi ajustate în funcţie de patru criterii : ţară,

durată, categorie şi grup. În cazul de faţă, la ţară a fost lăsată opţiunea „întreaga lume”, la durată a fost bifată varianta „ultimele 12 luni”, la categorie s-a păstrat setarea iniţială „toate categoriile”, iar la grup, la fel ca înainte, a fost menţinută varianta prestabilită, „căutare pe internet”.

În primul grafic, care prezintă nivelul de interes de-a lungul unei perioade, o săgeată în zig-zag arată fluctuaţiile căutărilor după termenul „gulag”. De pildă, un nivel maxim de căutări a fost atins în intervalul 25-31 ianuarie 2015. Următoarea diagramă, denumită „căutări similare”, conţine o listă cu acele cuvinte care au fost folosite alături de termenul principal. Astfel apar : „gulag archipelago”, „gulag stalin”, „gulag definition” etc.

Cel de-al treilea grafic expune pe harta lumii topul ţărilor din care au venit cele mai multe căutări asociate termenului în cauză. În mod curios, cu excepţia Germaniei, în lista scurtă a interesului pentru gulag nu apare nici o altă ţară din fosta URSS/fostul blocul estic. Situaţia însă se schimbă atunci când pentru durată este selectată opţiunea „2004-prezent”, în loc de „ultimele 12 luni”. De această dată, topul este dominat de Cehia, alături de care apar Slovacia, Ungaria sau Serbia ; inclusiv harta României prezintă în acest al doilea caz o nuanţă de un albastru mai închis. Touşi, revenind la harta de mai jos, trebuie observat că ţările aflate imediat după Suedia (a cărei prezenţă pe primul loc rămâne de neînţeles) corespund în general cu statele în care au emigrat, în anii tranziţiei postcomuniste, numeroşi est-europeni ; este cunoscut faptul că cele mai mari diaspore româneşti se află în Italia şi Spania. Însă legătura dintre fenomenul migraţiei şi interesul pentru gulag rămâne o supoziţie – Google nu are posibilitatea de a înregistra naţionalitatea persoanelor care folosesc motorul de căutare.

Captură de pe Google Trends (© 2015 Google Inc, used with permission. Google and the Google logo are registered trademarks of Google Inc.)

Dincolo de orizontul Google

Prin Google Search, utilizatorul interesat de un subiect anume are posibilitatea să ajungă la o mulţime de site-uri, forumuri, portaluri, enciclopedii etc. care oferă informaţii bogate şi documentate ; până la urmă, Google este un mod de-a organiza informaţia şi, indirect, cunoaşterea. Dar dincolo de aceste direcţii, în spaţiul virtual al internetului există locuri pe care Google nu le indexează, aşa cum sunt reţelele sociale. Pe viitor, astfel de spaţii pot face obiectul unor noi cercetări, bazate pe interviuri şi terenuri etnografice online, plecând de la premisa că, dincolo de discursul oficial/academic al site-urilor discutate mai sus, reţelele de socializare oferă o ocazie unică de a studia atitudini şi reacţii faţă de un subiect în ceea ce s-ar putea numi cotidianul vieţii digitale. Pe Facebook pot fi identificate comunităţi virtuale unde se discută bunăoară despre nostalgia pentru comunism, dar şi despre victimele din timpul regimului. Privind internetul în ansamblu, memoria gulagului e şi acolo.

Altfel, proiectele de memorializare a trecutului recent tind să se integreze în paradigma „noului internet”, cunoscută sub denumirea de web 2.0 şi caracterizată prin trecerea de la pagini web statice la site-uri dinamice şi interactive, prin dezvoltarea aplicaţiilor social media, prin apariţia de noi cadre virtuale etc. În acest sens, site-uri precum gulaghistory.org şi thegulag.org reuşesc să ţină pasul cu noile tehnologii digitale, folosind instrumentele web 2.0 pentru a face memoria gulagului vie şi pilduitoare.

RECENZII

Liliana Corobca

Igor Caşu, *Duşmanul de clasă (Represiuni politice, violenţă şi rezistenţă în R[A]SS Moldovenească, 1924-1956)*

Ediţia a II-a revăzută şi adăugită, prefaţă de Vladimir Tismăneanu, Editura Cartier, Chişinău, 2015, 388 p.

Profesor şi director al Centrului pentru Studierea Totalitarismului de la Facultatea de Istorie şi Filosofie a Universităţii de Stat din Moldova, Igor Caşu este unul dintre cei mai importanţi istorici din Republica Moldova, care studiază astăzi perioada comunistă. În calitate de expert al Comisiei pentru Analiza Dictaturii Comuniste din România (2006) şi de vicepreşedinte al Comisiei pentru Studierea şi Aprecierea Regimului Comunist Totalitar din Republica Moldova (2010), a avut acces la mai multe arhive, recent desecretizate, care i-au permis să se documenteze temeinic. Volumul *Duşmanul de clasă (Represiuni politice, violenţă şi rezistenţă în R[A]SS Moldovenească, 1924-1956)*, elaborat de-a lungul mai multor ani, constituie o primă parte a unui proiect mai vast, care urmează să cuprindă, aşa cum ne anunţă autorul, cele mai dramatice şi mai semnificative aspecte din istoria Republicii Moldova până în 1989.

Cartea este structurată în şase părţi, urmărindu-se, cronologic, „violenţa, foametea şi colectivizarea”, dar şi cele câteva valuri ale deportărilor încă din primii ani de la instaurarea bolşevicilor la putere. Ultimul capitol se referă la „contestarea comunismului în contextul destalinizării şi al revoluţiei maghiare” în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească şi la stările de spirit ale comsomoliştilor, cu ocazia „raportului secret” al lui Hruşciov din 24 februarie 1956. Un prim merit al volumului constă în atenţia sporită acordată circumstanţelor generale ale politicii sovietice, exprimate atât prin dese incursiuni şi introduceri în istoria URSS (de pildă, capitole precum „Marea Teroare în Uniunea Sovietică, 1937-1938 : context intern şi extern” sau „Destalinizarea : cadru general”), cât şi prin unele explicaţii utile şi judicioase asupra istoriei Ucrainei sovietice şi a nou-înfiinţatei Transnistrii (1924). În contextul geostrategic contemporan (conflicte militare în

Ucraina, atmosferă încordată în Transnistria separatistă), volumul lui Igor Caşu este chiar mai actual decât şi-a propus să fie. Fiind un argument împotriva uitării, împotriva nostalgicilor comunismului, cu care autorul polemizează, direct sau indirect, cartea se adresează în primul rând generaţiei tinere interesate de istorie şi de politologie.

O contribuţie metodologică semnificativă şi utilă constă în inserarea studiilor de caz, care „ocupă aproape a şasea parte din economia cărţii", după cum ne informează Caşu. Lectura devine mai dinamică şi mai atrăgătoare când parcurgem „nu doar descrieri generale şi statistice" (p. 19), iar autorul, aidoma unui detectiv, urmăreşte soarta personajelor până la reabilitarea acestora, după căderea regimului comunist.

Igor Caşu ne introduce mai întâi în istoria Transnistriei. Anii urmăriţi, 1924-1956, corespund doar pe jumătate Republicii Moldova actuale (în 1924, Basarabia era teritoriu românesc). Primele două capitole descriu aşadar istoria unui regim pe care Basarabia şi România îl vor cunoaşte abia după anii 1940 şi 1944. Capitolul „Teroarea Roşie în regiunea transnistreană, 1919-1921" examinează soarta acestui teritoriu de la schimbarea regimului, când locuitorii Transnistriei au cunoscut toate etapele represiunii, la fel ca ceilalţi cetăţeni sovietici. O atenţie sporită se acordă valurilor de deportări, motivate prin „eliminarea duşmanului de clasă ca o condiţie prealabilă şi obligatorie pentru promovarea procesului de colectivizare totală a agriculturii" (p. 44). În unele situaţii, cum ar fi stabilirea numărului oamenilor deportaţi, autorul ne prezintă mai multe surse şi mai multe opinii. O componentă a marii terori era deportarea sau executarea conform unor criterii naţionale (autorul enumeră 10 – poloneză, germană, letonă, finlandeză, turcă etc.), iar documente importante în acest sens vom putea citi în capitolul „«Operaţiunea română» în RASSM". Nu doar criteriile naţionale contau, acuzaţiile fiind foarte diferite : în 1938, pe teritoriul Transnistriei, „1.010 [cetăţeni] erau învinuiţi de a fi elemente contrarevoluţionare române, implicate în acţiuni de spionaj în favoarea României", 374 erau învinuiţi de spionaj în favoarea Germaniei, 198 erau incriminaţi de sionism, 170 că ar fi spioni în favoarea Poloniei etc. (p. 90). Nu sunt omise de la epurare nici cadrele militare şi nici biserica ortodoxă, islamul sau confesiunile neoprotestante.

De fapt, este chiar dificil de stabilit nişte criterii şi sunt prezentate suficiente situaţii paradoxale, când

> sunt criticate şi învinuite de a fi „duşmani ai poporului" persoane care au susţinut puncte de vedere diferite cu privire la autonomia moldovenească şi relaţia „limbii moldoveneşti" cu limba română. Pe de-o parte, sunt criticaţi cei care nu au promovat suficient românizarea în RASS Moldovenească după 1932, când s-a adoptat alfabetul latin. Pe de altă parte, nici cei care au contribuit la acest proces nu au fost cruţaţi, întrucât ar fi promovat astfel desprinderea moldovenilor de „patria sovietică" (pp. 101-102).

Astfel, „lui Grigori Starîi (Borisov), de exemplu, i se imputa în 1937 faptul că s-a pronunţat, în 1924, împotriva organizării autonomiei moldoveneşti, iar lui Pavel Chior, tocmai faptul că a susţinut această iniţiativă. În privinţa problemelor lingvistice, lui Chior i se reproşa faptul că, după 1924, a sprijinit ideea creării unei „limbi moldoveneşti" separate de cea română, mai ales, spunea el, în contextul de după eşecul răscoalei de la Tatarbunar, când ţăranii moldoveni transnistreni ar fi avut un resentiment special faţă de România şi tot ce e românesc. În acelaşi timp, lui Starîi i se impută contrariul, şi anume faptul că, mai ales după 1926 (de fapt, încă din 1924), s-a situat pe „poziţia încurajării procesului de românizare" (pp. 106-107). Au devenit victime ale terorii şi cei mai aprigi promotori ai acesteia din rândurile NKVD-ului din RASSM, un capitol sugestiv referindu-se la „Condamnarea torţionarilor şi probe ale folosirii torturii" – cu observaţia că s-a efectuat o „justiţie selectivă, menită să restabilească autoritatea partidului şi personal a lui Stalin" (p. 108). Tot ca o componentă a paradoxului vom vedea că au fost arestaţi şi membrii Sfatului Ţării, care au votat unirea cu România, dar nici cei care au votat împotrivă nu au fost cruţaţi, fiind expus cazul lui Ştefan Balamez, condamnat la pedeapsa capitală (p. 124).

Sunt de remarcat şi aspecte mai inedite sau neaşteptate, precum starea de spirit a minorităţilor naţionale de pe teritoriul Basarabiei : „În perioada interbelică nu exista o unitate de vederi ale ruşilor şi ucrainenilor din Basarabia faţă de Moscova" (p. 122). Aflăm că unii sperau „la crearea Ucrainei Mari, care să înglobeze şi Basarabia sau măcar Bucovina", iar alţii priveau regimul sovietic cu multă suspiciune.

Paginile dedicate foametei sunt cele mai dramatice, unul dintre cele mai importante capitole din acest volum fiind „Foametea din 1946-1947 : cauze şi consecinţe". Deşi pe această temă s-a mai scris, Igor Caşu vine cu precizări foarte necesare şi esenţiale în vederea restituirii tragicului eveniment. Prima ar fi legată de cotele cerute ţăranilor : „Deşi erau teritorii în care avuseseră loc operaţii militare, ţăranii au fost obligaţi să achite cotele de cereale şi alte produse statului sovietic nu numai pentru anul 1944 – ceea ce era într-un fel de aşteptat şi oarecum firesc în condiţiile războiului –, dar şi pentru anul precedent, 1943" (p. 192). Autorităţile ştiau de foamea care făcea mii de victime în Moldova, dar „nu se regăsea pe primul plan ideea de a evita cu orice preţ pierderi omeneşti din cauza lipsei de produse alimentare" (pp. 198-199). Când existau provizii, acestea putrezeau prin hambare (p. 196). O altă cauză a foametei a fost „rechiziţionarea forţată a produselor alimentare de la ţărani, ce se efectua adesea fără eliberarea unor chitanţe, ceea ce permitea organelor de colectare să pretindă onorarea livrărilor de mai multe ori" (p. 200). O primă concluzie ar fi că ţăranii au fost jefuiţi de autorităţi, de stat (p. 222), concluzie care reiese şi din fragmentele cutremurătoare de mărturii, incluse în capitolul „Cum comentau ţăranii fenomenul foametei", în care se înregistrează declaraţiile ţăranilor şi reacţia lor la obligativitatea cotelor enorme de cereale. O altă concluzie pertinentă ar fi aceea că

> foametea din 1946-1947 din URSS şi RSSM a fost una determinată mai degrabă de factori politici şi ideologici decât de secetă şi urmările dezastruoase ale războiului ; acest lucru nu înseamnă însă că factori obiectivi nu au concurat la apariţia şi extinderea foametei, ci doar că seceta nu a fost nici pe departe variabila determinantă pentru un deznodământ atât de tragic, calculat în sute de mii de vieţi omeneşti (p. 231).

Cu timpul, categoria duşmanilor de clasă a devenit şi mai largă. Operaţia „Iug”, din 1949, contra „chiaburilor şi a altor elemente duşmănoase” a fost următoarea etapă a deportărilor după acelea începute cu puţin înainte de al Doilea Război Mondial. Evenimentele sunt reconstituite până în cele mai mici amănunte, autorul folosind atât o bogată bibliografie locală şi internaţională, cât şi documente inedite de arhivă. Anumite fragmente par a fi luate dintr-o naraţiune tragico-absurdă : „În alte situaţii, familii întregi au aşteptat cu bagajele făcute să vină comandoul să le aresteze şi să le trimită în Siberia, dar acesta nu a mai venit” (pp. 268-269).

Duşmanul de clasă (Represiuni politice, violenţă şi rezistenţă în R[A]SS Moldovenească, 1924-1956) este un reper într-un domeniu încă atât de puţin studiat. Igor Caşu reuşeşte să facă din acest volum „un tablou complex al represiunii din teritoriile actuale ale Republicii Moldova” (p. 18), acesta fiind unul dintre obiectivele cărţii.

Lavinia Teodora Sabou

Ion Ioanid, *Închisoarea noastră cea de toate zilele* (vol. I-III)

Editura Humanitas, Bucureşti, 2013

Închisoarea noastră cea de toate zilele a lui Ion Ioanid reprezintă unul dintre cele mai complexe documente despre detenţia în spaţiul comunist românesc, lucrarea fiind recunoscută atât pentru valoarea artistică incontestabilă a scriiturii memorialistice, cât mai cu seamă pentru abundenţa detaliilor biografice în raport cu oamenii pe care autorul i-a întâlnit de-a lungul experienţei carcerale. Ediţia a III-a reia varianta revăzută şi adăugită de Ion Ioanid, publicată la aceeaşi editură în 1999-2002, în cadrul colecţiei „Procesul Comunismului", în trei volume, structurate sub o formă mai unitară şi mai organizată faţă de cele cinci volume ale ediţiei princeps, apărute la Editura Albatros între 1991 şi 1996.

Fiind prin excelenţă o sursă documentară, conferită de eforturile memorialistului de a-şi aminti şi de a întocmi liste, date personale şi descrieri pentru sute de nume întâlnite în cei doisprezece ani de detenţie (1952-1964), fie ele interacţiuni directe sau intermediate, fie ei camarazi de suferinţă sau membri ai organelor administrative, cartea este receptată drept una dintre primele iniţiative de reconstituire a unui trecut prea puţin cunoscut celor din afara zidurilor închisorii. Intenţia primă este aceea „ca tot ceea ce memoria mea a reţinut (nume de oameni, fapte şi întâmplări) să rămână mărturie şi să folosească, împreună cu multe alte dovezi ce vor trebui strânse, la reconstituirea întregului adevăr despre viaţa deţinuţilor politici sub regimul comunist din România" (vol. I, p. 7), toate listele şi toate informaţiile fiind considerate de autor deschise spre a fi completate.

Scriitorul însuşi îşi revizuieşte şi adaugă noi aspecte faţă de prima ediţie, cu sprijinul oamenilor regăsiţi cu prilejul publicării memoriilor, părtaşi la unele evenimente relatate, dar şi cu ajutorul corespondenţei ulterioare apariţiei primelor

volume, care îl ajută să reconstituie fapte şi amintiri pentru cea de-a doua ediţie a cărţii. În pofida stilului autentic al scriiturii şi a intenţiei declarate de a contribui la formarea unei memorii colective despre comunismul românesc, *Închisoarea noastră…*, în accepţiunea memorialistului, nu a avut intenţia să fie nici „operă literară”, nici „lucrare documentară. Deşi tot ce am relatat este purul adevăr, lipsit de orice exagerare, rămâne doar o carte de amintiri, cu multe lacune şi cu unele incertitudini şi confuzii inerente, datorate operei necruţătoare a timpului asupra memoriei” (vol. III, p. 474). Cu toate acestea, valoarea ei documentară şi artistică a fost certificată încă de la apariţia primei ediţii şi întru totul confirmată odată cu trecerea timpului.

Caracterul inedit al cărţii constă în consemnarea unei modalităţi diferite de raportare la experienţa carcerală, la oamenii întâlniţi în mediul concentraţionar şi la formele de rezistenţă posibile în acest spaţiu. În comparaţie cu majoritatea memorialiştilor, care depăşesc experienţa traumatică în baza unor convingeri politice, a unor trăiri religioase, crezuri estetice sau detaşări de tip ironic sau filosofic, ce devin şi perspectivele de raportare la evenimentele împărtăşite în memoriile lor, Ion Ioanid pare ancorat, la o primă întâlnire cu scriitura sa, în neutralitate. Însă perspectiva din care autorul se raportează la lumea închisorii poate fi desprinsă chiar din motto-ul cărţii, preluat din *Jurnalul fericirii* al lui Nicolae Steinhardt : „Încep să-mi dau seama că numai caracterul importă. Convingerea politică, părerile filosofice, originea socială, credinţa religioasă nu sunt decât accidente ; numai caracterul rămâne după filtrările produse în anii de puşcărie ori de viaţă…”. În aceeaşi notă, în postfaţa celei de-a treia ediţii, Ioanid recunoaşte că niciodată nu l-au impresionat gradele, titlurile, ierarhiile, ci onorabilitatea oamenilor care le reprezentau, că „am respectat şi admirat numai nobleţea de caracter. Nu cred că te înnobilează nici sângele, nici gradul de cultură, nici munca ! Am avut ocazia să întâlnesc în închisoare la fel de mulţi oameni de caracter şi printre purtătorii de pantofi şi printre purtătorii de opinci. Ei au fost adevăraţii boieri din închisoare” (vol. III, pp. 474-475).

Natura caracterului este, în acelaşi timp, cea care influenţează gradul de rezistenţă în condiţii de opresiune sub limita suportabilităţii umane, fiind totodată şi o forţă de inspiraţie, fondul unui transfer de putere pentru cei din jur : „Nu pot să nu-mi amintesc, în acest context, de acei oameni cărora mulţi din cei care am parcurs drumul cel bun până la capăt le datorăm în mare măsură reuşita. Şi nu numai fiindcă prin atitudinea lor exemplară, simpla lor prezenţă în mijlocul nostru ne-a fost stimulent” (vol. III, p. 478), ci şi pentru că mulţi dintre ei au constituit punctul de reper pentru cei ce „dădeau semne de oboseală şi, nemaiputând ţine pasul, rămâneau în urmă pe drumul care, uneori, li se părea că nu mai duce nicăieri. […] Meritul oamenilor care săreau atunci să-şi ajute semenul, ca şi valoarea sprijinului pe care i-l acordau nu-şi pot găsi echivalentul în condiţiile de viaţă

normală” (vol. 3, p. 478). Mai cu seamă datorită acestei solidarităţi, majoritatea oamenilor de caracter erau primii care sufereau represaliile autorităţilor, căci „modelul de ţinută morală pe care îl reprezentau printre deţinuţi, încrederea pe care ne-o insuflau şi efectul tonic ce-l exercitau asupra celor din jur, întreţinând speranţa şi redresând moralul şi credinţa celor încercaţi de deznădejde, nu scăpau ochiului vigilent al ofiţerilor politici din închisori, care îşi vedeau astfel contracarată însăşi misiunea cu care erau însărcinaţi” (vol. III, p. 478). Ioanid observă, în memoriile sale, nu doar perseverenţa acestora în a rămâne caractere exemplare în ciuda repercusiunilor suferite, ci mai ales necondiţionarea acestei ţinute de „categoria socială, de credinţa lor religioasă sau politică. Solidaritatea nu s-a creat în jurul nici uneia din aceste categorii, chiar dacă componenta unora s-a arătat mai unitară decât a altora. Adevărata solidaritate în închisoare au realizat-o numai oamenii de caracter, căutându-se individual unul câte unul, găsindu-se şi stându-şi alături, indiferent de originea sau apartenenţa lor la vreo categorie” (vol. III, p. 479).

Astfel, raportarea autorului la tot ce înseamnă experienţa carcerală se conturează prin prisma unei tării de caracter pe care, dacă o recunoaşte atât de uşor la ceilalţi, este pentru că aceasta se oglindeşte de la sine, dinspre mărturisitor spre alteritatea cu care intră în contact. De altfel, exemplaritatea caracterială a acestuia este inerentă în toate situaţiile şi locurile pe care le evocă de-a lungul celor trei volume (vol. I : 1949, 1952-1954 ; vol. II : 1954-1957 ; vol. III : 1959-1968). De asemenea, putem identifica pe parcursul întregii cărţi câteva puncte de vârf ce conferă unitate fiecărui volum în parte.

Volumul I parcurge experienţa de opt zile a primei arestări din 1949, când Ioanid este anchetat la Malmaison pentru „activitatea de spionaj” a vărului său George Boian, timp în care sesiunile de întâlnire cu diferiţi anchetatori alternează cu „şedinţele din pivniţă”, unde este lovit cu ranga la tălpi – „simţeam lovitura în ceafă şi în creştetul capului”, „ceea ce simţeam, în primul rând, era o totală extenuare” (vol. I, p. 14). Cu prilejul redării acestui episod, Ioanid anticipează forma de rezistenţă diferită pe care avea să o adopte mai târziu : dacă la prima percheziţie a locuinţei sale, „am remarcat cu voce tare şi cu oarecare mândrie că nu mă las păcălit de astfel de trucuri”, „cu timpul aveam să mă lecuiesc de a mă arăta că nu sunt prost ! ” (vol. I, p. 9), căci atunci era un „adevărat «amator», frizând ridicolul prin felul în care gândeam şi vedeam lucrurile. Nici nu puteam bănui la acea vreme că abia peste câţiva ani îmi voi începe ucenicia adevărată, nu a unei lupte active deschise, făţişe şi eroice, ci a acelei lupte pasive, de rezistenţă fizică şi morală nespectaculoasă şi lipsită de glorie, dusă în întunericul temniţelor, alături de mii şi mii de alţi deţinuţi” (vol. I, p. 17).

Oarecum în contrast cu acest punct de vedere al unei rezistenţe pasive asumate se află principalul punct de vârf al cărţii, evadarea din mina de la Cavnic, evocată

în primul volum, din a cărei descriere obiectivă se pot desprinde totuşi indicii care să claseze iniţiativa drept una dintre cele mai îndrăzneţe forme de rezistenţă şi de opoziţie consemnate în memorialistica închisorilor. Despre aceasta, comparând parcursul celor doisprezece participanţi la evadare în urma capturării fiecăruia dintre ei şi constatând diferenţa faţă de alte tentative soldate cu execuţii şi sentinţe de muncă silnică pe viaţă, Ion Ioanid conchide că „numai soarta a vrut ca evadarea noastră să-şi păstreze caracterul ei curat : un amestec de entuziasm tineresc, de spirit de aventură, de curaj şi inconştienţă” (vol. I, p. 544). Aceeaşi atitudine, la care se adaugă raportarea la evadarea celor doisprezece ca la o „înfrângere a Securităţii şi a «sistemului»”, o manifestă şi ceilalţi deţinuţi rămaşi în lagăr, asupra cărora s-au abătut represaliile autorităţilor, a căror intensitate a fost însă contracarată de faptul că „evadarea noastră căpătase valoarea de simbol. Securitatea suferise o înfrângere”, la fel şi „mitul uniformei MAI”, fapt care „provocase o ridicare a moralului” ; evadarea intrase în „patrimoniul de legende al lumii deţinuţilor”, care subliniau mai ales faptul că „eroii” evadărilor de la Cavnic şi Valea Nistrului (o altă iniţiativă de evadare relativ şi involuntar sincronizată cu cea de la Cavnic, coincidenţa având efectul de a-i alarma pe securişti) „şi-au bătut joc de Securitate ! ” (vol. II, p. 13).

Un alt punct de maxim interes al primului volum este greva foamei de la Oradea, penitenciarul în care evadaţii sunt închişi şi ţinuţi în lanţuri, în condiţii de ger şi înfometaţi, această situaţie generându-i lui Ion Ioanid „gânduri negre” : „Raţiunea îmi spunea că, în condiţiile date, nu voi putea supravieţui. Pe măsură însă ce timpul trecea, momentele de descurajare apăreau tot mai rar şi deveneau tot mai scurte”, aşa încât „în locul deznădejdii de la început, mă cuprinsese un fel de îndârjire. O încăpăţânare de a rezista cu orice preţ, o hotărâre de a nu le da satisfacţia unei înfrângeri. Împotriva oricărei logici, care îmi spunea limpede că timpul era factorul principal, care, în mersul lui implacabil, ne apropia încet, dar sigur de deznodământul fatal, cu fiecare zi care trecea, moralul meu devenea tot mai bun” (vol. I, p. 380). Văzând că situaţia extremă în care erau ţinuţi persistă şi după proces şi că „rezistenţa noastră fizică se apropia de sfârşit”, majoritatea deţinuţilor se hotărăsc să facă greva foamei, pentru a atrage atenţia forurilor superioare : „Culmea ironiei şi paradoxului : să faci greva foamei ca să nu mori de foame ! ” (vol. I, pp. 444-445).

Al doilea volum debutează cu un periplu din Zarca Aiudului la Jilava, apoi la un nou proces, la care Ioanid îşi reîntâlneşte mama chemată în instanţă pentru că şi-a ajutat fiul evadat. În urma acestui episod, inculpaţii sunt trimişi la Piteşti, Ioanid alături de Titi Coşereanu, unul dintre cei mai apropiaţi camarazi din lotul evadaţilor, în celulele de la subsol, unde sunt din nou ţinuţi o vreme în lanţuri. Dacă greva foamei de la penitenciarul din Oradea se soldează cu renunţarea treptată a greviştilor, regimul de îmbunătăţire a condiţiilor având durata unei singure

zile, la Piteşti, aceeaşi iniţiativă, menită să obţină mai ales „două elemente esenţiale supravieţuirii : îmbrăcămintea şi hrana”, are de departe efectul prevăzut – în ciuda măsurii extreme de hrănire artificială, cu furtunul, la care administraţia închisorii recurge –, participanţii bucurându-se multă vreme de simpatia celorlalţi deţinuţi, căci „greva a pus capăt unei perioade dintre cele mai negre ale detenţiei noastre din Piteşti” (vol. II, p. 334), astfel că „toţi cei care participaserăm la grevă ne bucuram de o preţuire deosebită în rândurile camarazilor noştri : eram eroii zilei ! O aureolă măgulitoare, care n-a pălit de-a lungul anilor pe care i-am mai petrecut în închisoarea din Piteşti” (vol. II, p. 343). Simptomatic şi admirabil totodată este tonul neutru, imparţial, constant obiectiv al autorului, în condiţiile în care descrie atitudini exemplare şi comportamente redutabile – ale sale sau ale colegilor săi. Aceste iniţiative, ce se bucură de consideraţia camarazilor şi primesc din partea administraţiei reputaţia celor mai „recalcitrante” şi „nedisciplinate” elemente, sunt expuse în *Închisoarea noastră…* într-o notă a clarităţii şi a firescului de la sine înţelese.

Conform autorului, informaţiile din exteriorul zidurilor închisorii constituiau „hrana cea mai de preţ a deţinuţilor”, stimulându-le optimismul sau, dimpotrivă, pregătindu-i pentru perioadele de înrăutăţire a regimului pe care ştirile externe le anticipau. Notorii sunt mijloacele inventive de comunicare fie cu deţinuţi de drept comun, fie cu personalul administrativ ce manifesta semne de bunăvoinţă faţă de deţinuţi. Ion Ioanid evocă ancora cu mesaje scrise pe plăcuţe de săpun ce prilejuia comunicarea între cei aflaţi la etaje diferite, codul Morse pe care şi comandantul Penitenciarului Piteşti, Mândreş, încearcă să-l înveţe pentru a intercepta abaterile de la rigorile disciplinei interne, renunţând de altfel foarte repede, sau ascunzătorile de la baie, de unde puteau circula diferite mesaje între deţinuţi. Un punct de vârf al acestui volum îl constituie episodul în care Ion Ioanid reuşeşte, cu ajutorul camaradului său Pavel Constantin, de curând eliberat, să pună în aplicare un sistem foarte ingenios de comunicare cu exteriorul printr-o persoană aflată în libertate, aceasta fiind chiar mama memorialistului, care le comunică în trei rânduri informaţii despre situaţia externă a ţării „semnalizând cu amândouă mâinile în şold «linia» şi cu una singură «punctul»” (vol. II, p. 503) din alfabetul Morse, de pe o stradă paralelă cu zidul penitenciarului, lângă o cişmea în direcţia căreia celula lui Ioanid avea vizibilitate. Pe lângă emoţia de a-şi revedea mama, autorul consemnează impresia puternică a gestului camaradului său Pavel Constantin, cel care îşi riscă libertatea „acceptând, la simpla mea recomandare, să se dea pe mâna unei persoane necunoscute, pentru a fi complice cu ea la o acţiune atât de periculoasă” : „Cred că cele mai plăcute emoţii pe care le-am încercat în anii de închisoare au fost cele legate de manifestările de camaraderie şi de încredere totală, venite mai ales din partea unor oameni de caracter pe care îi stimam” (vol. II, p. 503).

În cel de-al treilea volum, printre momentele importante figurează episodul revistei *Piteşti ’59*, care înfăţişează şi practica foarte întâlnită în literatura concentraţionară – rezistenţa prin umor. Mizând pe neglijenţa gardienilor din noaptea de Anul Nou, deţinuţii plănuiesc să marcheze încheierea anului printr-un spectacol, în centrul căruia se află avocatul Vasilescu-Valjan, cel care „s-a dovedit a fi nu numai regizor, ci şi autor şi actor”. Elemente ca uvertura umoristică, ce prezenta un bilanţ al anului 1959, epigramele sau catrenele „cu haz şi cu aluzii la apucăturile sau trăsăturile de caracter”, competiţia dintre corul optimiştilor şi al pesimiştilor, ale căror replici „au devenit adevărate şlagăre”, piesa în proză sub forma unui basm – „scurtă istorioară umoristică” – al cărui protagonist avea un comportament curios : „Nu o să vă vină să credeţi ! ”, conform povestirii lui Valjan, eroul „face un lucru nemaipomenit : începe să vorbească la pereţi ! Asta nu ar fi nimic, pentru că s-au mai văzut oameni vorbind la pereţi ! Omul nostru cu nume de copil reuşeşte însă un lucru extraordinar. Nu numai că vorbeşte el cu pereţii, dar şi pereţii vorbesc cu el ! ” (vol. III, p. 52), toate acestea sunt doar câteva dintre punctele importante ale serbării. Simptomatic pentru valoarea acestui moment de libertate pentru deţinuţi este gestul lui Johnny Bogdan, cel care interpretează „Balada puşcăriaşului grăbit”, tratându-i cu ironie pe membrii administraţiei. Spre surprinderea generală, chiar când ajunge la figura lt.-maj. Lupu, cel pomenit îşi face apariţia şi îl trage la răspundere pe „ăla deşteptu’” ; întors în cameră, plin de răni şi cu faţa tumefiată, Johnny reia recitarea baladei, „batjocorindu-i [pe gardieni – *n.n.*] şi arătându-i aşa cum erau : negri la suflet, răi până la cruzime şi atât de primitivi şi de proşti, încât nu erau câtuşi de puţin conştienţi de crasa lor ignoranţă” (vol. III, p. 55). De cele mai multe ori, ironia şi umorul deţinuţilor sunt îndreptate în mod direct împotriva autorităţilor. Exemplar este cazul inginerului Radu Dimitriu. Închis la carceră, observă printr-o gaură din uşă că gardienii aduc pe culoarul din faţa celulelor de pedeapsă cadavrul unui deţinut. Când medicul le cere să-l dezbrace şi să-l întoarcă de pe o parte pe alta, „Radu Dumitriu n-a mai putut rezista tentaţiei şi, potrivindu-şi o voce groasă, cavernoasă, a strigat din celula lui : «Nu vă jucaţi cu morţii ! ». Succesul glumei macabre a fost deplin : într-o clipă, fără să ţină seama de grade şi ierarhie, toţi s-au bulucit pe uşă afară” (vol. III, p. 287).

Considerat pe bună dreptate omologul român al lui Aleksandr Soljeniţîn, Ion Ioanid cuprinde în cele trei volume toate categoriile de deţinuţi, deosebind oamenii de caracter de lichele şi identificând elitele în fiecare clasă socială. Pe lângă faptul că stabileşte un relief foarte expresiv al caracterului, conturându-i importanţa fundamentală cu fiecare prilej, în fiecare situaţie evocată, Ion Ioanid subliniază, pe parcursul celor trei volume, binefacerea resimţită de efectul solidarităţii dintre oameni, fie ei camarazi de detenţie sau oameni simpli întâlniţi în cele o sută de zile ale evadării. Portretele conturate în *Închisoarea noastră…*, adesea unicate prin forţa caracterului, prin particularitatea de exprimare

a abnegaţiei sau prin forma originală de rezistenţă, făţişă sau discretă, au, într-o oarecare măsură, efectul unei empatii cu cei care, în urma eliberării, regretau libertatea interioară dintre zidurile închisorii, ce contrasta nostalgic cu cotidianul şi cu viaţa socială comuniste, a căror libertate, în termenii unei „glume amare" a lui Ion Ioanid, „avea darul să ne trezească dorul de puşcărie" (vol. III, p. 432).

Marius Turda, *Eugenism şi modernitate. Naţiune, rasă şi biopolitică în Europa (1870-1950)*

Editura Polirom, Iaşi, 2014, 200 p.

Lucrarea de faţă urmează ediţiei în limba engleză, *Modernism and Eugenics*, apărută în 2010 la Palgrave Macmillan. Prin intermediul demersului lui Marius Turda ne sunt oferite câteva explicaţii referitoare la mişcarea eugenistă din Europa de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi începutul secolului XX şi, totodată, despre felul în care eugenismul a influenţat sau chiar a generat modalităţi brutale de aplicare a acestor teorii. Volumul este structurat în patru capitole.

În primul capitol, intitulat „Etosul ştiinţific”, autorul propune o incursiune complexă asupra apariţiei eugenismului în forma sa modernă, reuşind să identifice o sumă de teme eugenice importante. Astfel, Marius Turda analizează contribuţiile celor mai importanţi eugenişti din perioada menţionată anterior, cum ar fi : Francis Galton şi discipolul său, Karl Pearson (Marea Britanie), Wilhelm Schallmayer, Alfred Ploetz şi Agnes Bluhm (Germania), Enrique Madrazo (Spania), George Sorel şi Charles Péguy (Franţa), Jon Alfred Mjøen (Norvegia), József Madzsar şi István Apáthy (Ungaria), Corrado Gini şi Giuseppe Sergi (Italia).

Considerat, în linii generale, drept un conglomerat de idei sociale, biologice şi culturale, eugenismul a propus o redefinire a individului şi a comunităţii naţionale, precum şi a relaţiilor dintre aceşti actori societali, redefinire care se producea în temeiul legilor ştiinţifice ale selecţiei naturale şi ale eredităţii. În ciuda faptului că evoluţia eugenismului nu a fost similară în ţări precum Marea Britanie, Franţa, Germania, România sau Spania, biologizarea identităţii naţionale promovată de eugenişti era aceeaşi în toată Europa, şi anume prevala dorinţa de a îmbunătăţi calitatea biologică a populaţiei prin controlul reproducerii, generând practici eugenice negative (de tipul sterilizării).

Obiectivul eugeniştilor era acela de a dezvolta conceptele necesare pentru a identifica problemele medicale şi sociale care le afectau societăţile, în acest fel

încercând să producă o presiune la nivelul elitelor culturale şi politice ale vremii în speranţa unor acţiuni mai hotărâte care să stopeze problemele care afectau organismul naţiunii încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

În cadrul celui de-al doilea capitol, „Războiul : singurul eugenist al lumii", autorul abordează legătura dintre eugenism şi tendinţa modernităţii către distrugerea totală, atât de evident prezentă în anii Primului Război Mondial. În acest sens, Marius Turda prezintă câteva dintre teoriile eugenice referitoare la acest război, amintind felul în care eugeniştii epocii au încercat să combată eroziunea rasială a comunităţii naţionale, pe care mulţi o puneau pe seama războiului. Totodată, reuşeşte să redea cu acuitate dezbaterile ideologice iscate printre eugenişti în jurul fenomenului războiului, rezultând o sciziune între opiniile celor mai importanţi eugenişti ai vremii. Astfel, pe de o parte, s-au situat cei care considerau războiul drept cel mai mare educator al spiritului naţional, războiul arătând cum prezentul (considerat degenerat) putea fi depăşit printr-o încercare fizică şi o luptă armată, reuşind să constituie modele de reînnoire politică şi socială care ar fi permis naţiunii să împlinească sarcina de a construi un nou fundament pentru generaţiile viitoare. De cealaltă parte, adversarii acestor opinii considerau că războiul nu făcea altceva decât să slăbească organismul naţiunii, eliminându-i tocmai pe cei mai sănătoşi din punct de vedere fizic şi mental şi permiţând celor „slabi" să crească în număr şi să influenţeze destinul viitoarelor generaţii.

Primul Război Mondial a produs o dezbatere intensă asupra supravieţuirii „naţiunii", eugeniştii încercând să instituţionalizeze o serie de măsuri menite să asigure o renaştere socială şi politică. Promotorii acestui proces subliniau că purificarea societăţii din punctul de vedere al continuităţii biologice se afla într-o legătură de interdependenţă cu nivelul de acceptare de către opinia publică a unor noi comportamente morale şi rasiale. În scopul unei ilustrări cât mai complexe a activismului eugenic apărut după război, Marius Turda consideră că unul dintre obiectivele urmărite de eugenişti era creşterea ratei natalităţii prin asistarea celor care doreau să aibă mai mulţi copii, autorul propunând ca subiect de reflecţie dorinţa statului de a avea mai mulţi copii drept o măsură eugenică sau non-eugenică.

De asemenea, în ceea ce priveşte Primul Război Mondial şi impactul său asupra teoriilor eugenice, Marius Turda este de părere că sfârşitul războiului aduce cu sine o răspândire a limbajului eugenic, aflat până în acel moment sub incidenţa medicilor şi a biologilor, implicând noi categorii sociale, profesionale şi culturale, precum şi politicienii, care devin preocupaţi de acest concept. În acest fel, vocabularul teoriilor eredităţii revine tot mai mult în discuţiile despre fertilitate, maternitate şi protecţia socială a copiilor, constituind astfel fundamentul unui nou discurs naţionalist care considera puternice acele naţiuni în care predominau familiile mari şi care nu mai uzitau sistemul copilului unic. Adesea, naşterea şi creşterea unui copil sănătos au produs o alunecare din sfera vieţii private, devenind o chestiune

care trebuia să preocupe statul. Drept urmare a acestei politici, în Marea Britanie se introduce, la iniţiativa Societăţii de Educaţie Eugenică, cu începere din anul 1917, „Săptămâna naţională a copilului”, aceasta fiind o oportunitate de organizare a unor serii de întâlniri, conferinţe şi expoziţii despre îngrijirea prenatală şi postnatală, dar şi o modalitate de atragere a atenţiei opiniei publice cu privire la nevoia unui număr ridicat de copii sănătoşi care să populeze societatea afectată de război.

Per total, Primul Război Mondial produce o ruptură în universalismul eugenic antebelic, tot mai mulţi eugenişti care fuseseră parte a comunităţii ştiinţifice transnaţionale angrenându-se în politica naţională a propriilor state sub presiunea imperativelor ideologice. Totodată, analiza realizată de Marius Turda ne arată felul în care relaţia dintre eugenism şi Primul Război Mondial a dus la implementarea unor teorii referitoare la igienă şi sănătate într-o zonă în care discursul naţionalist şi rasist căpăta amploare, ajungând să fie prezent în mod constant pe agenda social-politică a perioadei interbelice.

Al treilea capitol al cărţii, „Tehnologiile eugenice ale perfecţionării naţionale”, se concentrează asupra legăturii cauzale dintre modernitatea şi aplicabilitatea principiilor eugenice. Neexistând un consens conceptual în perioada antebelică în ceea ce priveşte teoriile eugenice (fie ele pozitive ori negative) de urmat, criza economică şi instabilitatea politică specifică anilor ’20 au favorizat dezvoltarea eugenismului negativ (cu frecventă referire la sterilizarea eugenică). Marius Turda este de părere că anii ’20 aduc cu sine o naţionalizare a eugenismului, drept urmare şi un rezultat care se afla în deplină concordanţă cu intensificarea biologizării apartenenţei la naţiune.

Perioada interbelică propune un nou proiect politic ambiţios, acela de creare a „omului nou”, ambiţie care se plia perfect peste proiectul eugenic de îmbunătăţire biologică, ambele bazându-se pe idealul unei naţiuni sănătoase. Acest ideal prezintă similitudini în ceea ce priveşte discursul propagandistic realizat de sovietici, nazişti, fascişti, dorinţa de creare a unui nou tip uman fiind una dintre ambiţiile pe care eugeniştii le împărtăşeau cu ideologiile politice moderne radicale.

Având în vedere că încă de la sfârşitul secolului al XIX-lea eugenismul se proclama drept „religie a viitorului”, autorul constată o coliziune între principiile eugenice şi Biserică. Concomitent cu sporirea accentului pus pe eugenism, prin introducerea unor măsuri legislative, teoriile seculare ale desăvârşirii umane au intrat în conflict cu dogmele religioase susţinute de principalele biserici ale Europei, catolică, protestantă şi ortodoxă, ajungându-se chiar la o contestare a autorităţii Bisericii faţă de reproducere, sexualitate sau mariaj. Totodată, trebuie remarcat faptul că nu exista o unitate de atitudine sau de acţiune referitoare la teoriile eugenice din epocă ale bisericilor ortodoxe, catolice sau protestante. Dintre acestea, Biserica Protestantă a fost cel mai activ implicată în adaptarea principiilor eugenice ale îmbunătăţirii umane la propriile programe sociale şi de asistenţă. Biserica Ortodoxă a fost ambiguă în privinţa implicării sale în mişcările politice

ale perioadei interbelice. Pe de altă parte, Biserica Catolică a fost instituţia religioasă care s-a opus vehement introducerii măsurilor eugenice negative. În acest sens, la sfârşitul anului 1930, papa Pius al XI-lea a emis o enciclică prin care critica aspru prevenirea naşterii unor vieţi „nevrednice”, după formula eugeniştilor.

În ultimul capitol, intitulat „Biopolitică şi rasism”, Marius Turda supune analizei legătura dintre eugenism şi reprezentările biopolitice ale naţiunii. Indiferent dacă prezentau un punct de vedere minoritar sau majoritar în ceea ce priveşte etnicitatea, în toată Europa se poate constata o tendinţă a eugeniştilor de a înţelege dinamica lumii moderne şi de a o folosi în scopul dezvoltării naţiunilor lor. În acest fel, crede autorul, eugeniştii au încercat să-şi convingă conaţionalii să devină obiectul şi subiectul unei revoluţii biopolitice preconizate de regimurile fascist, nazist sau comunist, eugenismul începând să fie utilizat de naţionalismul centralizat al statelor europene în scopul creării unei comunităţi naţionale ideale şi al unui stat omogen din punct de vedere etnic. Fie că vorbim despre o recuperare a prestigiului pierdut al Germaniei de după Primul Război Mondial, asigurarea supravieţuirii şi renaşterii naţiunii maghiare după Trianon, proiectul politic al României Mari sau dovedirea unei superiorităţi rasiale a Imperiului Britanic, eugeniştii au produs elementele necesare pentru conexiunea dintre biopolitică şi imperativul naţional.

Totodată, autorul consideră că, pe fondul celui de-al Doilea Război Mondial, se produce o radicalizare a biopoliticii, atât în Germania sau Italia, cât şi în România sau Ungaria. Însă Marius Turda pune această tendinţă pe seama presiunii exercitate de Germania şi pe teama, în unele cazuri, de pierdere a independenţei naţionale. În aceste condiţii, unele state europene au început să pună în aplicare un veritabil proces de inginerie biologică şi socială susţinut de eugenişti.

Un rol semnificativ în analiza eugenismului din timpul războiului a avut cazul românesc, în cadrul căruia autorul analizează temeiul şi practicile eugenice aplicate de liderii politici ai vremii. În acest sens, eugenismul negativ (cu referire la sterilizarea romilor), precum şi asumarea de către regimul Antonescu a rolului civilizator dincolo de Nistru au constituit baza unui nou tip de eugenism, specific perioadei războiului, când statul român încerca să controleze diverse grupuri etnice.

În urma instaurării regimului comunist în România, tradiţia eugenică a început să nu mai prezinte aceeaşi vigoare, ca urmare a abandonării acestui domeniu şi în Uniunea Sovietică, unde eugenismul era considerat profanat deoarece biologii germani au suprapus eugenismul şi rasismul. Cu toate acestea, autorul opinează că unii cercetători români au încercat să adapteze interpretările eugenice interbelice referitoare la sănătatea naţiunii la principiile comunismului naţionalist. Astfel, a apărut ideea unei biologii naţionale care să implice diferenţele rasiale, genealogiile genetice, precum şi rolul dintre natură şi cultură, ajungându-se să se formeze

o nouă interpretare a identităţii naţionale în România, fapt ce a permis unor specialişti în ştiinţe sociale să readucă în discuţie ideea autohtonităţii în cadrul disciplinelor lor.

În ceea ce priveşte perioada postbelică, Marius Turda consideră că eugeniştii europeni, deopotrivă din Vestul democrat sau din Estul comunist, şi-au continuat nemijlocit campania pentru susţinerea unei sănătăţi a naţiunii, bazată, în continuare, pe principiile perioadei interbelice. În acest fel, idealul eugenic a reuşit să supravieţuiască regimurilor totalitare ale secolului XX, continuând să ghideze politicile de populaţie ale statelor europene de azi, precum şi viaţa cotidiană a cetăţenilor lor.

Unul dintre detaliile care m-au determinat să supun analizei volumul de faţă a fost prezenţa cuvântului „modernitate" în titlu. Cu toate acestea, pe parcursul lecturii, Marius Turda a lăsat impresia că modernităţii nu-i mai vine rândul, în acelaşi timp textul concentrându-se asupra altor aspecte interesante. Din fericire, despre eugenism şi modernitate a venit vorba spre finalul volumului, unde autorul, după o discuţie aplicată, conchide : „Am încercat să demonstrez că eugenismul nu trebuie tratat ca un episod ruşinos al istoriei ştiinţelor biologice şi medicale şi nu ar trebui izolat de contextul său social, politic şi naţional, ca o deviaţie de la normă care a dus în cele din urmă la măsurile genocidale ale regimului nazist, ci ca pe o parte integrantă a modernităţii europene, în care statul şi individul s-au îmbarcat într-o aventură fără precedent pentru reînnoirea comunităţii naţionale" (p. 137).

Parcurgând lucrarea de faţă, vom ajunge să înţelegem cum – încă o dată – ştiinţa a fost utilizată în scopuri politice şi cum diferite contexte au favorizat dezvoltarea eugenismului, pe de o parte, şi aplicarea sa, în funcţie de imperativele fiecărui regim politic, pe de altă parte. Astfel, lucrarea lui Marius Turda oferă o analiză temeinică, din perspectivă istorică, a unei sume de probleme, idei şi personalităţi marcante ale acestui domeniu, reuşind să ilustreze, într-un mod sintetic, dar cuprinzător, unele dintre cele mai importante episoade ale eugenismului european.

Mihaela Toader

Simona Preda, *Patrie Română, ţară de eroi !*

Editura Curtea Veche, Bucureşti, 2014, 464 p.

Lucrarea *Patrie Română, ţară de eroi !* cuprinde o analiză minuţioasă a ideologiei „omului nou” din România anilor 1948-1989, abordând o viziune complexă asupra realităţilor trecutului istoric din interiorul propagandei comuniste pentru pionieri şi şoimi ai patriei, pornind de la o cercetare atentă a revistelor, manualelor, lecturilor literare şi istorice care promovau tendinţele noii ideologii.

Pe parcursul lucrării, autoarea prezintă – aşa cum afirmă, de altfel, în prefaţa volumului, şi Vladimir Tismăneanu – „modul în care psihologia adeziunii rămâne constantă, dincolo de cotiturile comunismului românesc dinspre stalinismul dezlănţuit al anilor ’50, trecând pe lângă târzia autonomie dejistă şi culminând cu ritualurile tot mai absurde ale *Epocii de Aur”* (p. 9). De asemenea, lectura acestei lucrări permite celor interesaţi de studiul istoriei comunismului să identifice politicile şi acţiunile de propagandă implementate în scopul plămădirii „omului nou” : simplificarea, omisiunea selectivă, tehnica repetitivă şi metoda argumentativă şi, nu în ultimul rând, invocarea unor generalităţi cu valoare necontestată, cum ar fi iubirea de ţară şi dorinţa de pace. Preocupări istoriografice similare cercetării pe care a demarat-o autoarea au mai avut Dorin-Liviu Bîtfoi, *Aşa s-a născut omul nou – în România anilor ’50*, Lucian Boia, *Pentru o istorie a imaginarului*, sau Ion Manolescu, Paul Cernat, Angelo Mitchievici şi Ioan Stanomir, *Explorări în comunismul românesc.* Desigur, acestea sunt doar câteva exemple.

Autoarea ne prezintă în cuvântul-înainte motivul care a determinat-o să scrie această carte, pornind de la faptul că a fost un *copil al comunismului*, iar modul cum se întâmplau lucrurile atunci părea *a fi normalitate pur şi simplu*, dar, întorcându-se la prezent, realizează că este necesar „a ne reaminti, evident, simplificând considerabil anumite aspecte, literatura istorică pentru copii şi rolul care i-a revenit acesteia în formarea *omului nou*” (p. 16). Sub aspect metodologic, a urmărit o „explorare” a documentelor comunismului românesc, oferindu-ne propria viziune despre formarea *omului nou* şi principalii săi piloni propagandistici.

Primul capitol al volumului, „Am cravata mea, sunt pionier ! ”, abordează din diferite unghiuri conceptul de om nou, începând cu terminologia, „apariţia sa în gândirea comunităţii, ideile propulsive ce au dus la invocarea sa, întregul arsenal ideologic al punerii în scenă, chipurile şi portretele (muncitorul stahanovist, proletarul, mama eroină, activistul, ilegalistul, copilul erou, pionierul etc.) sub care s-a înfăţişat, ideologia pe care s-a bazat şi normele pe care le-a transmis” (p. 18). În perioada comunistă, politizarea vieţii s-a făcut de la cea mai fragedă vârstă, înregimentarea în rândul şoimilor patriei şi a organizaţiei de pionieri situându-se la baza procesului de formare a omului nou. Conceptul de om nou era susţinut de modele şi simboluri, iar un motor important era educaţia patriotică : „A fi purtător al cravatei roşii (simbolul sângelui vărsat de clasa muncitoare şi culoarea drapelului comunist) consfinţea, înainte de orice, apartenenţa la sistem [...]. Nimic nu a ilustrat mai bine conţinutul conceptului de om nou la nivelul tinerei generaţii decât principiile şi prerogativele acestei organizaţii create după modelul sovietic” (p. 31). Din punctul nostru de vedere, inocularea conceptului de om nou, prin intermediul propagandei, ar trebui corelată, într-un mod interdisciplinar, cu una dintre cele mai interesante abordări privind apariţia în plan psihologic a efectelor şi reacţiilor de respingere faţă de politizarea excesivă a vieţii de zi cu zi în perioada comunistă. Am aminti aici studiul lui Mihai Golu, „Dimensiunea psihologică a totalitarismului. Cazul regimului comunist”, publicat în *Arhivele Totalitarismului*, nr. 2-3/1998, pp. 84-89.

În continuare, autoarea ne ilustrează, printr-o bogată literatură din epocă, maniera în care s-a reuşit slujirea conceptului de om nou pornind de la subiecte sau teme ale luptei de clasă şi ale revoluţiei proletare, amintindu-ne de Timur, Zoia Kosmodemianskaia, de ilegaliştii Filimon Sârbu, Vasile Roaită şi Bela Brainer, până la subiecte cu tematică traco-getă protocronistă. De asemenea, în susţinerea noii ideologii, nu au fost uitate personalităţi istorice ca Burebista, Dimitrie Cantemir, Nicolae Bălcescu, Mihai Viteazul etc. Personajele istorice au fost anexate proiectului comunist, ilustrativă fiind lucrarea lui Dumitru Almaş, *Povestiri istorice*. În fapt, interesul pentru istorie şi valorile acesteia a constituit una dintre preocupările constante ale edificării „omului nou”. Prin manipulări ideologice a rezultat o istorie trunchiată care, imediat după instituţionalizarea comunismului, a discreditat în mare parte ideea şi valorile naţionale, contrapunând o masivă promovare a valorilor marxist-leniniste şi ale internaţionalismului comunist, pentru ca, după o scurtă perioadă de liberalizare, intervalul situat între 1971 şi 1989 să amplifice o întreagă mitologie naţională, la fel de falsă prin exacerbare.

„În luptă pentru cauza lui Lenin şi Stalin, înainte ! ... Istoria, literatura şi propaganda între 1948-1964”, cel de-al doilea capitol, ne oferă un tablou al conceptului de „om nou” şi maniera în care literatura, discursul istoric şi propaganda specifică acestei perioade pătrund în viaţa şcolarilor. Încă din primele rânduri, autoarea îşi propune să urmărească „idei referitoare la mimetismul sovietic, la

lupta de clasă ca motor al progresului, câteva aspecte de natură istoriografică cu exemplificări şi evident unele aspecte referitoare la realismul în literatură, la traducerile din literatura sovietică şi la romanul ideologic românesc” (p. 121).

Astfel, sunt analizate mitul ilegalistului, mitul prieteniei româno-ruse, eroii din literatura sovietică etc. Prietenia dintre poporul român şi cel sovietic este analizată pornind de la discursul prosovietic ilustrat de programa şcolară, în special consideraţiile cu privire la teza care sublinia că „lumina vine de la Răsărit”, reactualizată într-un discurs de Mihail Sadoveanu. Recunoştinţa faţă de Uniunea Sovietică este amplu ilustrată de numeroasele traduceri din literatura sovietică şi prezenţa în manualele de istorie a României a unor texte care proslăveau „marele frate de la Răsărit” (p. 165).

Dintre eroii literaturii sovietice a fost impus modelul pionierului Pavel Morozov, a cărui faptă „eroică” a fost aceea că şi-a denunţat propriii părinţi în numele ideologiei comuniste, devenind erou naţional şi supranumit *Pionierul 001*. În principiu deci, ideologia sovietică mobiliza ura şi se hrănea cu ură, metodă aplicată şi de comuniştii români.

Ulterior, mitul eroilor sovietici a inspirat şi scriitorii români: „Literatura anilor ’50 a inclus şi povestiri sau romane care aveau ca personaje principale copii puternic implicaţi în războiul împotriva Germaniei sau în lupta comunistă” (p. 194). Lucrarea prezintă, pentru această perioadă, câteva exemple concrete care argumentează „că totalitarismul comunist a anihilat complet tradiţiile culturale existente” în România, impunându-se astfel tiparele unei viziuni care promova imaginea „omului nou”. Fără a putea nega într-un mod absolut acest lucru, întrucât până la instaurarea comunismului nici un alt regim nu reuşise, prin excluderi profesionale, procese politice şi cenzură, să anuleze, într-o atât de mare măsură, o întreagă tradiţie umanistă, din punctul nostru de vedere, atmosfera culturală din perioada stalinismului nu poate fi redusă la exclusivismul ideologiei comuniste. Penalizată politic sau supravieţuind în precaritate, o parte a fostei elite intelectuale va perpetua valorile estetice şi morale ale perioadelor de indiscutabilă efervescenţă culturală în care s-a format, contribuind, la rândul ei, la educaţia unor creatori care vor promova un discurs alternativ celui realist-socialist: Vasile Voiculescu le citea tinerilor Nelli şi Dinu Pillat *Sonetele închipuite* de Shakespeare, iar mai târziu piesa lui Marin Sorescu, *Iona*, a fost citită în salonul lui Dinu Pillat.

Următoarea etapă a comunismului, 1964-1971, este încadrată în capitolul al treilea. Se face apel la memorialistică, istorie recentă, la documente şi alte lucrări de specialitate. După Declaraţia din aprilie 1964 se constată o schimbare a discursului propagandistic. Astfel, vechii eroi sovietici sunt înlocuiţi de eroii naţionali. A fost perioada în care, aşa cum ne precizează Simona Preda, „conducerea partidului comunist s-a românizat, iar nou-veniţii au fost aplecaţi mai degrabă către valorile autohtone” (p. 355). Discursul lui Nicolae Ceauşescu este analizat în toate fazele sale marcante, subliniindu-se că, pentru liderul comunist, „eşecul Primăverii

de la Praga a servit la justificarea dogmei unităţii de nezdruncinat dintre partid, lider şi naţiune", iar sloganul „Partidul, Ceauşescu, România ! " a fost prezent pretutindeni în acele zile şi „s-a propagat ca o incantaţie magică până la sfârşitul regimului" (p. 223). Astfel, capitolul „Partidul, Ceauşescu, România (1964-1971)" aduce în atenţie două teme majore – cea a *patriei primejduite* şi cea referitoare la *locurile memoriei*, cu rol exemplificativ atât pentru reliefarea procesului de reintegrare în cultura română a valorilor naţionale, cât şi pentru stricta centralizare culturală ; ambele tendinţe transpar, de exemplu, din Stenograma şedinţei de lucru cu conducerea Uniunii Scriitorilor din 6 aprilie 1970.

Pentru prima temă majoră, „mitul patriei primejduite sau al cetăţii asediate", reiterat începând cu anul 1968, în diversele sale ipostaze : „insula latină într-o mare slavă", „luptă pentru neatârnare şi independenţă naţională" sau „salvatori ai civilizaţiei occidentale", Simona Preda face apel, într-un mod inedit, la investigarea ca surse istorice a poeziilor şi prozei patriotice pentru copii. În măsura în care acest mit al cetăţii asediate a fost în strânsă legătură cu patriotismul naţional, la sfârşitul acestui demers, autoarea identifică două paliere ale inoculării acestuia – cel al conceptualizării cu rol de utilizare generică a noţiunii de patrie şi cel al concretizării ca mijloc de explicare a acestei noţiuni (pp. 240-241). Demn de precizat rămâne faptul că este operată foarte clar distincţia între crearea sentimentelor de apartenenţă şi identitate naţională, absolut necesare unei comunităţi, şi modul în care comunismul a amplificat, dar mai ales a manipulat aceste sentimente.

Din perspectiva asumării noii perspective de studiere a propagandei, a celei destinate copiilor, autoarea introduce în investigarea conceptuală a acestui fenomen ceea ce filosofia istoriei numeşte „locuri ale memoriei". O distincţie trebuie totuşi făcută din punctul de vedere al valenţelor ideologice. În economia ritualurilor „Epocii de Aur", cu puţine excepţii, dintre care amintim aniversarea a 65 de ani de la Marea Unire din 1918, locurile memoriei naţionale precum Sarmizegetusa, curţile şi cetăţile domneşti (Târgovişte, Suceava, Neamţ), Ţebea, Mausoleul de la Mărăşeşti, au fost circumscrise incontestabil câştigării adeziunii tinerei generaţii la valorile patriotismului. Însă în prim-plan vor fi, într-o măsură mult mai mare, locuri ale memoriei ca Doftana şi Scorniceşti, cu rol nemijlocit în legitimarea şi consolidarea trecutului glorios al partidului şi al secretarului său general.

Ultimul capitol, „Eroul între eroi", analizează faza finală a comunismului, delimitată cronologic de anii 1971 şi 1989. Ilustrarea izolaţionismului cultural spre care se îndrepta România începând cu anii '70 este reflectată „în discursul istoric naţionalist, festivităţile, clişeele literare, eroii istorici popularizaţi în exces şi, în final, debutul cultului personalităţii lui Ceauşescu, a cărui statură va eclipsa, până la urmă, toată galeria eroilor naţionali" (p. 287). Izolaţionismul cultural al regimului ceauşist a însemnat totodată şi impunerea oficială a conceptului de protocronism, şi inocularea unei viziuni eroice şi personalizate a istoriei, modelele propuse tinerei generaţii mergând de la regii daci până la figura dictatorului

comunist Nicolae Ceauşescu, „părintele iubit al tuturor copiilor patriei". În acest sens, ilustrativă pentru confiscarea istoriei ţării ar fi lucrarea pictorului Constantin Piliuţă, *Primul Preşedinte*, reprezentând un Nicolae Ceauşescu purtând eşarfa tricoloră, cu sceptrul de Preşedinte al RSR în mână, iar pe fundal erau înfăţişaţi Burebista, Mircea cel Bătrân, Mihai Viteazul, Ştefan cel Mare şi Alexandru Ioan Cuza.

Studiile de istorie culturală şi lucrările consacrate ideologiei perioadei comuniste, precum cartea Simonei Preda, sunt abia la început. Ca o completare a acestora ar fi interesant de analizat şi modul în care componentele mitologiei naţionale promovate într-un sens denaturat au continuat să afecteze şi să se perpetueze în cultura şi mentalitatea colectivă postdecembristă.

Către finalul lucrării sunt prezentate două studii de caz care au în centru revistele *Cravata Roşie* (1953-1967) şi *Cutezătorii* (1968-1989). Autoarea volumului a considerat necesară analizarea celor două publicaţii, deoarece apariţia succesivă a acestora acoperă cronologic întreaga perioadă a comunismului şi oferă argumente solide de analizare a instrumentării propagandei comuniste. Studierea publicaţiilor amintite este completată, către finalul lucrării, de 20 de imagini fotografice şi lucrări plastice care au însoţit textele cu caracter istoric. Autoarea face referiri pe larg la fiecare fotografie în parte, specificând sursa de unde este preluată, revistele dedicate pionierilor, respectiv *Cravata Roşie* şi *Cutezătorii*. De asemenea, se menţionează că au fost selectate doar acele „imagini cu un profund conţinut ideologic" sau care „reflectă anumite teme ale regimului" (p. 388), printre acestea numărându-se cele numite *Compoziţie cu Nicolae Ceauşescu între eroii neamului*, *Pionieri vizitând Muzeul PCR*, *Pavel Morozov*.

Volumul de faţă constituie un reuşit efort de analiză a istoriei imaginarului şi mentalităţilor regimului comunist. Originalitatea demersului constă în abordarea istoriei comunismului din perspectiva literaturii pentru pionieri şi şoimi ai patriei şi a principalelor teme şi metode, care au contribuit la dezvoltarea şi menţinerea noii ideologii. Lucrarea, bine documentată, demonstrează sistemul ideologic aflat în spatele manualelor, precum şi întreaga propagandă oficială destinată copiilor sau tehnica implementării de către regimul comunist a „omului nou" prin intermediul educaţiei. Consider că putem vorbi despre o lucrare de referinţă, care ne ajută să înţelegem „că scopul comunismului nu a fost doar să transforme economia, ci, mai presus de orice, a fost vorba de transformarea naturii umane" (p. 10).

www.polirom.ro

Redactor : Ines Simionescu
Coperta : Radu Răileanu
Tehnoredactor : Radu Căpraru

Bun de tipar : noiembrie 2015. Apărut : 2015
Editura Polirom, B-dul Carol I nr. 4 • P.O. BOX 266
700506, Iaşi, Tel. & Fax : (0232) 21.41.00 ; (0232) 21.41.11 ;
(0232) 21.74.40 (difuzare) ; E-mail : office@polirom.ro
Bucureşti, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53
Tel. : (021) 313.89.78 ; E-mail : office.bucuresti@polirom.ro

---

Tiparul executat la S.C. Tipo-Lidana S.R.L.
Calea Unirii nr. 35, Suceava
Tel. : 0230/517.518 ; Fax : 0330/401.062
E-mail : office@tipolidana.ro ; www.tipolidana.ro